

مِثْلُ كَلِمَةٍ طَيِّبَةٍ كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ

لہ الحمد ہر آن چیز کہ فاطمہ نبوت + آخر آمد ز پس پر وہ تقدیر بدید

آغنی

بفضلِ حمانی و اندادِ یزدانی

حضرت خواجہ محمد معصوم قدس سرہ

بائیں نوی

باہتمام

محترم لالہ اسرار محمد خان صاحب

۳۷ گارڈن ویسٹ - کراچی

فہرست مضامین کتاب مستطاب مکتوبات معصومیہ فتراول

صفحہ	مضمون	صفحہ	مضمون
۱۴	مقدمہ		نمودہ اول آنکہ بموجب سبقت رحمتی غضبی
۱۹	حالات و کوائف حضرت عروۃ الوثقی قدس سرہ		باید کہ اہل رحمت از اہل غضب زیادہ ہوں و معاملہ
۵۴	خطبہ		بر عکس است۔ دوم آنکہ حساب عمر قلیل را در مدت
۵۶	مکتوب اول در قطع مراتب ظلال و عروج معارج		پنجہ ہزار سال گرفتن از عدالت بعید می نماید
	نہایت النہایت بہ پیر بزرگوار خود		سوم آنکہ حکم جف القلم باید کہ اوسحانہ مجبور بود
۵۸	مکتوب دوم در بعضی اذواق مخصوصہ با بیان		چہارم آنکہ سرور عالم علیہ الصلوٰۃ والسلام با وجود
	شمول عنایات اوسحانہ نیز بہ پیر بزرگوار خود		محبوبیت چون خواہش حیرت نمودہ اند نیز ہم آنکہ
۵۹	مکتوب سوم در انکشاف نسبت عزیزی بہ پیر		یا لیت رب محمد لم یخلق محمداً ابکدام
	بزرگوار خود رضی اللہ سبحانہ و تعالیٰ عنہ		معنی است ششم آنکہ روز سوم بروحانیت میت
	مکتوب چہارم در حصول مقام عالی کہ باصل		طعام و گل دادن اصل دارد یا نہ۔ ہفتم آنکہ شیخ زادہ
	لااصل متعلق است نیز بہ پیر بزرگوار خود		کہ بارت بجائے پدر نشیند مجوز است یا نہ۔
۶۰	مکتوب پنجم در اشارت بکصول نسبت سابقین	۷۳	مکتوب دوازدهم بخوجہ موسیٰ جذبی در تحقیق
	بامعارف متعلقہ آن نیز بوال بزرگوار خویش		فنا و عدم وجود فنا و وجود عدم و فرق در آنہا۔
۶۱	مکتوب ششم در فناء اتم و بقا اکل نیز بہ پیر	۷۶	مکتوب سیزدهم بحافظ محمد شریف در عظمت
	بزرگوار خود رضی اللہ سبحانہ و تعالیٰ عنہ		مطلوب و بزرگی اسم مبارک اللہ۔
۶۲	مکتوب ہفتم در عظمت مطلوب و عجز از ادراک آن	۷۸	مکتوب چہارہم در ذکر بعضی نضائح کہ طالب
	نیز بہ پیر بزرگوار خود رضی اللہ تعالیٰ عنہ۔		این راہ لایہی است و بیان برخی از کمالات نماز
۶۳	مکتوب ہشتم بحجاب ارشاد پناہ میر محمد نعمان قدس سرہ	۸۰	مکتوب ۱۵ پانزدہم بمیرضیاء الدین حسین در آنکہ
	در اذواق و تلویں ظاہر و مکیں و بیرونی باطن۔		اعظم حجب این راہ نفس طالب ست۔
۶۶	مکتوب نہم شیخ عبد اللطیف لشکر خانی	"	مکتوب ۱۶ سائزہم بمیر معصوم در معنی
	فی الوعظ و التذکیر و النصیحتہ۔		الصوفی کائن بائن۔
۶۷	مکتوب دہم بخوجہ اردر نعمت سرور کائنات	"	مکتوب ۱۷ ہفدہم بحجاب ارشاد پناہ میر
	و ترغیب بہ اتبلع تیر البریات علیہ وآلہ الصلوٰات		محمد نعمان قدس سرہ در دید قصور اعمال و ہمہ شدن
	و التسلیمات۔		نیات با بیان بعضی اذواق و واردات مخصوصہ خود
۶۸	مکتوب یازدہم بقلع اللہ در جواب اسولہ کہ		و اشارت بحجت و محبوبیت ذاتیہ

صفحه ۸۸	مکتوب ۱۸ ہر دہم بمولانا محمد صدیق پشاوری در جواب اعتراض وے کہ مشتمل بر احوال و وقائع بود۔	در آنکہ ہر دفعہ را حکے است خاص و ہر سترین را فیض است مخصوص۔
۹۰	مکتوب ۱۹ نور دہم بحافظ عبدالرشید در بیان مکاشفہ حضرت مجدد الف ثانی میر شکر خود رضی اللہ تعالیٰ عنہ	مکتوب ۲۶ بست و ششم بحاجی حسین در بیان مرتبہ جمع کہ کفر حقیقی است و ترغیب بر تحصیل مرتبہ فوق کہ اسلام حقیقی است۔
۹۱	مکتوب ۲۰ بست بحاجی محمد جان نالقانی در اشارات بیضی اسرار مضقہ قلبیہ۔	مکتوب ۲۷ بست و ہفتم بشاہ نعمت اللہ قادری در آنکہ ذات ممکن عدم است و حسن و جمال عاریتے است۔
۹۲	مکتوب ۲۱ بست و یکم شیخ محمد جان اکبر آبادی در ذکر خواص محبت۔	مکتوب ۲۸ بست و ششم شیخ محمد علیم جلال آبادی در شرح احوال وے و احوال یاران کہ در بعض وے مندرج بود۔
۹۳	مکتوب ۲۲ بست و دوم بملا محمد حنیف در تخریص بر احیائے سنت و امانت بدعت و ترغیب بر متابعت و محبت سید المرسلین علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ والسلام و جواب کتابت وے کہ مشتمل بر احوال او و یاران او بود۔	مکتوب ۲۹ بست و نہم بمیرزا عبید اللہ بیگ در رد جماعہ کہ مذہب صوفیہ علیہ را کہ ترک تعرض دانستہ اند با سقاط عمل و مفساد دیگر قائل گشتہ باز کراہدینت کہ در فرضیت امر معروف و نہی منکر وارد شدہ است و ذکر احادیث فصائل جہاد
۹۵	مکتوب ۲۳ بست و سوم بحاجان سیم در بیان اقسام توحید و شرح ہر مرتبہ باز کہ معارف متعلقہ آن مع التوضیح والايجاز۔	مکتوب ۳۰ بست و بیست و بیست و یکم میرک شیخ در اسرار کریمہ ما عندک کہ بتقد و ما عند اللہ باقی۔
۹۷	مکتوب ۲۴ بست و چہارم بمیرزا ابان اللہ بریان پوری در جواب اعتراض وے کہ متضمن حالات و اشواق و وقائع وے و یاران وے بود باز کہ معارف متعلقہ ہر مقام و بیان حقیقت کعبہ معظمہ و شرح حدیث لی مع اللہ وقت و تفصیل حقیقت سرور کائنات علیہ الصلوٰۃ والسلام بر حقایق دیگران۔	مکتوب ۳۱ بست و یکم بیکے از اہل زمانہ در جواب کتابت او کہ تعرض بحال و رویشان نموہ بود۔
۱۰۶	مکتوب ۲۵ بست و پنجم بمیرزا عبید اللہ بیگ	مکتوب ۳۲ بست و دوم بمیر محمد در آنکہ در آنحضرت عز سلطانہ دین خالص بے شرکت مطلوب ست۔
		مکتوب ۳۳ بست و سوم بحاجی محمد افغان در آنکہ مدار کار بر محبت شیخ کامل و متابعت سنت سنیہ است۔

۱۴۲	مکتوب ۳۴ سی و چهارم بحافظ عبدالکریم در فرق میان حیوة دنیوی و حیوة برزخ صغری -	۱۵۲	مکتوب ۲۵ چهل و پنجم بشاه تاجه در ذکر بعض مکاشفات حضرت پیر و سنگیر خود -
"	مکتوب ۳۵ سی و پنجم بحامع العلوم شیخ برالدین سلطان پوری در بیان آنکه در قرب و ولایت فناء علم و ارادت در کار است و در قرب نبوت فناء این اوصاف در کار نیست و هل شبه که برین تحقیق وارد می شود -	۱۵۳	مکتوب ۲۶ چهل و ششم بحقایق آگاه خواجه محمد در بیان طریق تسلیک طلباء و توضیح مراتب کمال مع المعارف المتعلقة -
۱۴۵	مکتوب ۳۶ سی و ششم بشمس الدین خوشگی در بیان ظاهر انتم و باطن انتم -	۱۵۸	مکتوب ۲۸ چهل و هشتم بمیر محمد فانی در ترغیب بر الترام ذکر -
"	مکتوب ۳۷ سی و هفتم بعلام محمد افغان در آنکه ذکر از مقاصد اولی نیست و آنچه دوام ندارد اعتبار ندارد -	"	مکتوب ۲۹ چهل و نهم بنیر میر محمد فانی در آنکه موالج امراض استیفاء لذات قائمه بدوام مثال او امر و فوایست جل شانہ -
۱۴۶	مکتوب ۳۸ سی و هشتم بر فعت بیگ در ترغیب بر اتیان امور که طالبین راه ناکریر است -	۱۵۹	مکتوب ۳۰ پنجاهم بشیخ اسد الله افغان در اجوبه اسوله که نموده اول آنکه توحید دوام پذیرد بانه دوم آنکه بعد از حصول سیر انفسی بحجت سیر آفاقی تعب کند بانه سوم آنکه خوارق افضل است یا معارف - چهارم آنکه فانی الله به فناء فی الشیخ صورت بندد بانه پنجم آنکه مقرر طالب است که هر ساعت منزل نو باید بسبب محبت باطنی است باید اطاعات ظاهر یا در کثوف یا در فناء و بقا اگر آخر است پس ترقی فانی می معنی است ششم آنکه چون حالت مرید بجای رسد که هر گاه خواهد صورت مرشد حاضر شود ویر لازم است که در حضور آید بانه هفتم آنکه چون سالک را وقت در خلوت و انجمن یکسان باشد خلوت نشیند بانه هشتم آنکه شهود ارواح در مرتبه بهتر است یا در معانہ -
۱۴۷	مکتوب ۳۹ سی و نهم بملاحسن علی در دفع شبهه که بر مکتوب میرزا عیوب را نموده بود -	"	مکتوب ۳۱ چهل و یکم بملا محمد شریف کابلی در آنکه مشرب را اندر ضلالت مرشد ناکریر است -
۱۴۸	مکتوب ۴۰ چهلیم بر فعت بیگ در نصیحت -	"	مکتوب ۳۲ چهل و دوم بملا محمد وفاد در جواب کتابت و که از تنگی معیشت نوشته و ذکر احادیث فضائل فقه -
۱۴۹	مکتوب ۴۱ چهل و یکم بملا محمد شریف کابلی در آنکه مشرب را اندر ضلالت مرشد ناکریر است -	۱۵۱	مکتوب ۳۳ چهل و سوم بخواجه عبد الصمد کابلی در ذکر محصنات قرب الهی جل شانہ -
"	مکتوب ۴۲ چهل و چهارم بمحمد صادق بخاری در معنی هرا بیت بصراط مستقیم -	"	مکتوب ۳۴ چهل و چهارم بمحمد صادق بخاری در معنی هرا بیت بصراط مستقیم -

- ۱۶۷ مکتوب ۱۰ پنجاه و یکم محمد قاصد صوری در اعراض از فضائل صوری و ترغیب تحصیل کمالات باطنی مع بیان بعضی منها -
- ۱۶۸ مکتوب ۵۲ پنجاه و دوم بجزاب ارشاه پناه میر محمد نعمان قدس سره در تاویل کریمه یا ایها الذین امنوا اتقوا الله حق تقاته
- ۱۶۹ مکتوب ۵۳ پنجاه و سوم بحقایق و معارف آگاهه خواجه محمد ششم کشمی در اشکالات بعضی کمالات خواجه و ابیالمسیر از اسرار خصوصه خود -
- ۱۷۰ مکتوب ۵۴ پنجاه و چهارم بجانان یگم در حسن ایلام محبوب و اسرار عشق -
- ۱۷۱ مکتوب ۵۵ پنجاه و پنجم مولانا محمد حنیف در جواب حال یارے که نوشته که خطره از دل و دماغ او بر طرف گشته -
- ۱۷۲ مکتوب ۵۶ پنجاه و ششم مولانا محمد صدیق در کثرت ظهور کیفیت در غیر مراقبه -
- ۱۷۳ مکتوب ۵۷ پنجاه و هفتم میرزا عبیدالله در جواب بعضی مواجیر که نوشته -
- ۱۷۴ مکتوب ۵۸ پنجاه و هشتم مولانا الله داد در تحریر بر محافظت نسبت باطن -
- ۱۷۵ مکتوب ۵۹ پنجاه و نهم مولانا محمد صدیق پشاور در ترغیب بر التزام نیاز و نفی وجود -
- ۱۷۶ مکتوب ۶۰ شصت خواجه محمد صالح کولابی در آنکه عارف هر چه بکمال الکمال رسد نصیب او از بعضی وجوه ذات باشد تعالی باشد و بعضی از کمالات باشد که نصیب شان از جمیع وجوه ذات بود سبحانه -
- ۱۷۷ مکتوب ۶۱ شصت و یکم بملامحمد قلی در آنکه در مقام رضا و اعتبار راست -
- ۱۷۸ مکتوب ۶۲ شصت و دوم بحضرت مخدومزاده بلند در چهار جامع کمالات صوری و معنوی شیخ محمد صبیح الله سلمه به در بیان نسبت حق با خلق بر وجه تمثیل باز که بعضی معارف مناسبه آن -
- ۱۷۹ مکتوب ۶۳ شصت و سوم بشاره نبراهه دین پناه سلطان محمد اورنگ زیب سلمه الله تعالی در بیان فضائل جهاد و شرح معارف جهاد اکبر -
- ۱۸۰ مکتوب ۶۴ شصت و چهارم مولانا حسن علی در ترغیب بزرگ تسلیف و نفی ارادت -
- ۱۸۱ مکتوب ۶۵ شصت و پنجم مولانا محمد صدیق پشاور در جواب عریضه فی که مشتمل بر وارد عظیم بود -
- ۱۸۲ مکتوب ۶۶ شصت و ششم بحضرت مخدومزاده عالی قدس جامع علوم ظاهری و باطنی خواجه محمد نقشبند سلمه به در بیان مذهب علما در سکه کلام الهی جل شانهد و تافیه که درین سکه حضرت محمد الف ثانی راست -
- ۱۸۳ مکتوب ۶۷ شصت و هفتم در بیان بعضی مراتب اصول بطریق اجمال بکلمه خادمان محمد عبد الله عفی عنه
- ۱۸۴ مکتوب ۶۸ شصت و هشتم بحقایق آگاهه خواجه محمد صدیق کشمی خواجه محمد صالح کولابی در آنکه عارف هر چه بکمال الکمال رسد نصیب او از بعضی وجوه ذات باشد تعالی باشد و بعضی از کمالات باشد که نصیب شان از جمیع وجوه ذات بود سبحانه -
- ۱۸۵ مکتوب ۶۹ شصت و نهم خواجه محمد فاروق در آنکه شریعت اصل جمیع کمالات است چه کمالات نبوت و چه کمالات ولایت -
- ۱۸۶ مکتوب ۷۰ شصت و یکم مولانا حسن علی در آنکه

۱۸۹	مکتوب هفتادم بملا محمد افضل ولد شیخ بدالدین سرهندي در معنی حدیث القبر و صفة من ریاض الحجة بایان بشارة که حضرت مجد الف ثانی رضی الله تعالی عنه بآن پیشتر گشته بود	۱۹۹	مکتوب هشتادم بمیرزا محمد فاروق در تضاد بندگی بارادت و ملاجی روضه مبارک حضرت ایشان خود و شرافت بلده سرهندي
۱۹۰	مکتوب هفتاد و یکم بمومن بیگ کابلی در آنکه تعلق بامسوی از اشک اراض است	۲۰۰	مکتوب هشتاد و یکم به رفعت بیگ در آنکه ترک کثرت شرط این راه است
"	مکتوب هفتاد و دوم بملا محمد مسافر در تحریص بر رضا به قصه الهی جل شانہ	۲۰۱	مکتوب هشتاد و دوم به محمد کاشف در آنکه و بمطلوب بے گذشتن از خود ممکن نیست
۰	مکتوب هفتاد و سوم بمولانا حسن علی در جواب سوالی که در مکتوب میرزا عبداللہ نموده بود	"	مکتوب هشتاد و سوم بنواجہ عبدالصمد در آنکه نفاذ اسباب صوری ممد معامله باطنی است
۱۹۲	مکتوب هفتاد و چهارم بحقایق آگاه شاه نعت الله قادری در آنکه سبقت از اصل است و در ظل هر چه هست مستفاد و مستعار از اصل است و نصیب ظل ضحیالال است	"	مکتوب هشتاد و چهارم بمولانا محمد صدیق شاد در آنکه شوق و ذوق و مشاهده و حضور و امتناها همه در توسط است در انتها خوف و حزن است شرح کلمه که در ضمن اشارت عالی بآن ملهم شده است
۱۹۳	مکتوب هفتاد و پنجم بمیرزا طاهر بیگ در آنکه ذکر را مشوب هیچ غرض سازد حتی المواجهه الاحوال مکتوب هفتاد و ششم بمیرزا امان الله ربانی پوری در تاول سورۃ اخلاص	۲۰۳	مکتوب هشتاد و پنجم بحضرت پیرزاده خواجه محمد عبداللہ در حل شبهاتی که بر کلام حضرت مجید الدیاف ثانی رضی الله تعالی عنه توجیه نموده و تحقیق ندیب حضرت در منزل از حضرت ذات تعالی عینا کان اوراندا و تحقیق تقدم حیوة بر علم و ذکر تعین وجودی و حی مع تحقیقات اللانہ کل مقام
۱۹۵	مکتوب هفتاد و ششم بنسخ عبدالحمید میرزا پوری در آنکه وصول بر چه کمال و علامات است	۲۲۳	مکتوب هشتاد و ششم بمولانا محمد حنیف در حصول نسبت قیومیت و حصول بهره اصالت و محبوبیت ذاتی و کمال انفعالی
"	مکتوب هفتاد و ششم بمیرزا محمد براسم ولد سیادت دستگاه میر محمد نعمان در ترغیب بر تحصیل رابط و نیای الشیخ و اتبع سنت و اختیار صحبت شیخ کامل و وفائی الله قدم اول این راه است	۲۲۵	مکتوب هشتاد و ششم بمیرزا محمد منصور در بیان امور که ابلاغ آن ضروری است
۱۹۸	مکتوب هفتاد و نهم بنواجہ محمد حنیف در تحقیق مقام بندگی و ذکر روز و اسرار قل خود بر بنس	۲۲۶	مکتوب هشتاد و نهم بمولانا محمد حنیف در بیان معارف افریت و تفصیل سیرے که ورای آفاق

۲۳۲	و انفسل است و ذائق فنا و کشف سر غلبه عجز و حیرت در طریقه علیه اکھضرت سلمه الله تعالی -	۲۳۲	مکتوب صد و یکم بیارت پناه میر محمد نعمان در آنکه مصدق حصول نسبت صوفیه علیه تخلی است به احکام شرعی -
۲۳۳	مکتوب ۹۸ هشاد و نهم نیز مولانا محمد ضعیف در اشارت بجامعیت عارف -	۲۳۳	مکتوب صد و دوم بآیه لکبریا علی الخصوص ارشاد پناه میر محمد نعمان در تذکر بر تحصیل معرفت صانع حل و عز و تذکر از حیران آن -
۲۳۴	مکتوب ۹۹ نود و یکم شیخ طاهر بدخشی جوپوری در اظهار محبت حضرت پیر دینگر خود و محبت اصحاب آنحضرت رضی الله تعالی عنه -	۲۳۴	مکتوب صد و سوم بارشاد پناه میر محمد نعمان در اظهار محبت و دیدن تصویر اعمال -
۲۳۵	مکتوب ۹۲ نود و دوم شیخ حمید احمدی در ترغیب بر تحصیل طریقه بندگی و بیان معامله عجب بر اعمال	۲۳۵	مکتوب صد و چهارم بمیرزا عبداللہ در تحقیق فنا و نفس و دلالت بر التزام آداب شرعی و راسیت مطاوب حل و علا -
۲۳۶	مکتوب ۹۳ نود و سوم بحقایق پناه شیخ نور محمد پٹی در حل آنکه بر تقدیر فنا علم بفنا چگونه باشد -	۲۳۶	مکتوب صد و پنجم شیخ محمد صالح تھانیری در فضیلت فقر و ترغیب بر تحصیل فنا -
۲۳۷	مکتوب ۹۴ نود و چهارم بحقائق و معارف آگاه شیخ عبدالحی پٹی در دفع شبه صاحب زنتہ کہ بر مقرر قوم نموده کہ بر تقدیر گم شدن یافت چگونه باشد	۲۳۷	مکتوب صد و ششم نواجہ محمد فاروق در آنکه در محبت ذاتی جلال زیادہ اجمال لذت بخش است -
۲۳۸	مکتوب ۹۵ نود و پنجم نواجہ مومن جذبی در ترغیب بر تحصیل نسبت این بزرگواراں -	۲۳۸	مکتوب صد و هفتم بشاہ فضل اللہ بریاپوری در عظمت مطلوب بزرگی طالب صادق -
۲۳۹	مکتوب ۹۶ نود و ششم نواجہ محمد کاظم در نصیحت مکتوب ۹۷ نود و هفتم - بارشاد پناه میر محمد نعمان در اظهار گناہ و دستا نہ	۲۳۹	مکتوب صد و هشتم بہ محمد فاروق ولد نواجہ عبد القفور سمرقندی در نصیحت -
۲۴۰	مکتوب ۹۸ نود و ششم مولانا حسن علی در بیان طریقه مرضیہ عہدیت -	۲۴۰	مکتوب صد و نهم نواجہ محمد فاروق در تفصیل حالات کہ در قیامت و موت و نوم رود و بر رستیت کہ درین دارا حل شود و در لفظ رود و بر چنانچہ در دنیا عالم امر حل است و عالم خلق تابع در آیت عالمہ بر عکس است و بعضی مکمل بودند کہ دینکے ایشان را حکم آخرت بود -
۲۴۱	مکتوب ۹۹ نود و نهم نواجہ محمد فاروق در تخریص بر تحصیل معرفت و ضبط اوقات -	۲۴۱	مکتوب صد و دهم بفقیر حقیر محمد عبداللہ عفی عنہ مکتوب صد و یازدهم بفقیر حقیر محمد عبداللہ عفی عنہ
۲۴۲	مکتوب صد و یکم بمیرزا الطیف اللہ در بیان حال طریقه علیه صوفیہ و ذکر بعضی نصائح -	۲۴۲	مکتوب صد و دوم بمیرزا عبداللہ در تحقیق فنا و نفس و دلالت بر التزام آداب شرعی و راسیت مطاوب حل و علا -

در شرح رباعی عارف بلند سیرت شیخ ابوسعید ابوالخیر
 مکتوب ۱۱۱ صد یازدهم بمولانا محمد صدیق پشاور
 در شرح احوال او -
 مکتوب ۱۱۲ صد دوازدهم شیخ محمد شریف کابلی
 در تنبیه بر موقع خطا و آنکه مسترشد را استرضا
 مرشد ناگزیر است -
 مکتوب ۱۱۳ صد سیزدهم حضرت مخدوم زاده
 عالی قدر جامع علوم ظاهری و باطنی خواجہ
 محمد نقشبند سلمہ ربہ در تاول کریمہ اللہ نور
 السموات والارض -
 مکتوب ۱۱۴ صد چہاردهم بمولانا محمد صدیق
 پشاور در فضیلت علوہمت و محبت خزن
 مکتوب ۱۱۵ صد پانزدہم شیخ عبد اللطیف
 لشکر خانی در تہذیب محبوب حقیقی حل شانہ
 مکتوب ۱۱۶ صد شانزدہم بمیرزا عبداللہ در
 بیان وراثت حق سبحانہ و تعالیٰ -
 مکتوب ۱۱۷ صد ہفدهم بملا شہداد در ترغیب
 بر تحصیل فناء قلب و نفس -
 مکتوب ۱۱۸ صد ہجدهم بمولانا محمد صدیق پشاور
 در رعایت مقام شیش ذکر بعضی از لوازم آن
 مکتوب ۱۱۹ صد نوزدهم بمولانا محمد امین در جواب
 کہتہ او کہ متضمن ارادت بورہ و وجہ توفیق
 در بیان کریمہ قل کل من عند اللہ و کریمہ
 ما اصابک من حسنۃ الایہ و بیان حضور
 نقشبندیہ در جواب اسوئہ دیگر -
 مکتوب ۱۲۰ صد بیستہم بمولانا محمد حنیف در جواب

۲۵۷

۲۵۹

۲۶۰

۲۶۳

۲۶۴

۲۶۵

۲۶۶

۲۶۷

۲۷۰

۲۷۱

۲۷۲

۲۷۷

۲۷۹

۲۸۰

۲۸۱

۲۸۲

۲۸۳

۲۸۴

عریضہ فی کہ مشتمل بر حالت ایذا قہ روشن بود
 مکتوب ۱۲۱ صد بیست و یکم حضرت پیرزادہ خواجہ
 عبداللہ در آنکہ سبقت از اصل است و ظل
 ہیچ چیز منتقل نیست -
 مکتوب ۱۲۲ صد بیست و دوم بمولانا محمد صدیق
 پشاور در شرح احوال و جواب استفسارہا
 کہ نمودہ و تحسین احوال یاران او -
 مکتوب ۱۲۳ صد بیست و سوم بمیرزا عبداللہ در
 ترغیب بر اعلائے ہمت و تفضیل شہودی کہ در
 احکام شرعیہ فی نمایندہ رشاہات دیگر -
 مکتوب ۱۲۴ صد بیست و چہارم بمولانا محمد صدیق در
 فرق میان ایمان عوام و خواص خاص خواص -
 مکتوب ۱۲۵ صد بیست و پنجم بمولانا حسن علی فی التذکرۃ
 مکتوب ۱۲۶ صد بیست و ششم بشاہ خواجہ بریدی
 فی بیان الاستحسانہ المذكورۃ فی الآیۃ الکرمیہ
 استجبوا للربکم الایہ و بیان جمیع کمالات
 مندرجہ فی الشریعۃ الغرا -
 مکتوب ۱۲۷ صد بیست و ہفتم بافادت دستگاہ شیخ
 میرک در بیان حقیقت و بیان فناء حقیقی -
 مکتوب ۱۲۸ صد بیست و ہشتم بحافظ عبد الغفور
 در آنکہ طالب ہواجی طالب الباسوی است -
 مکتوب ۱۲۹ صد بیست و نہم بمولانا محمد صدیق
 در تعبیر واقعہ عالی کہ نوشتہ -
 مکتوب ۱۳۰ صد سی و ام خواجہ محمد کیم در قاضی سلمہ آنکہ
 جمیع کمالات مخمورہ ابتداء در کائنات علیہ السلام است
 و بیان آنکہ استفاضہ از باطن مرشدان باندہ محبت مریدان

الانصاف

۲۸۵	مکتوب صدوسی و یکم بحافظ محمد شریف در نصیحت و ترغیب بر تحصیل فائز قلب و نفس -	۱۳۱	آنکه طالب حکم اعلی دارد وصول دے بخدمت کامل موجب صرف است -
"	مکتوب صدوسی دوم نیز بحافظ محمد شریف در نصیحت و ترغیب بر تحصیل فائز قلب و نفس -	۱۳۲	مکتوب صد و چہارم بمولانا محمد صدیق در آنکه معاملہ صل و اولوار است آنچہ بخلاف این است از ظلال است
۲۸۶	مکتوب صدوسی سوم بمولانا محمد صدیق در جواب التزامت دے کہ متضمن حالات استفسار باشد -	۱۳۳	مکتوب صد و چہارم بمولانا محمد صدیق در آنکہ طبعہ توجہ متضمن خلاصہ تمام مسوول است ذکر نصائح نافعہ -
۲۸۷	مکتوب صدوسی و چہارم بمولانا حسن علی در مدحی بزرگان این طریق عالی با اشارت ببعض اسرار عالیہ ایشان -	۱۳۴	مکتوب صد و چہارم بمولانا محمد صدیق در آنکہ طور جلال الہی داخل شانہ در رنگ جمال و انعام از سبحانہ موجب ترقی و لذت باید فہمید -
۲۸۸	مکتوب صدوسی پنجم نیز بمولانا حسن علی در آنکہ در عہدہ منصب قضای آمدن بے مشکل است -	۱۳۵	مکتوب صد و چہارم بمولانا محمد صدیق در آنکہ طبعہ توجہ متضمن خلاصہ تمام مسوول است ذکر نصائح نافعہ -
"	مکتوب صدوسی و ششم بملا نعمت اللہ در نصیحت و ترغیب بر تحصیل فائز قلب و نفس -	۱۳۶	مکتوب صد و چہارم بمولانا محمد صدیق در آنکہ طبعہ توجہ متضمن خلاصہ تمام مسوول است ذکر نصائح نافعہ -
۲۸۹	مکتوب صدوسی و ششم نیز زاعبد اللہ در ذکر اسرار غامضہ بطریق اجمال -	۱۳۷	مکتوب صد و چہارم بمولانا محمد صدیق در آنکہ طبعہ توجہ متضمن خلاصہ تمام مسوول است ذکر نصائح نافعہ -
۲۹۰	مکتوب صدوسی و ششم بمولانا محمد صدیق در ترغیب بر اعلایہ بہمت و در کشف سرائر دیگر توجہ نسبت منزلیہ گردد بخلاف توجہ -	۱۳۸	مکتوب صد و چہارم بمولانا محمد صدیق در آنکہ طبعہ توجہ متضمن خلاصہ تمام مسوول است ذکر نصائح نافعہ -
"	مکتوب صدوسی و ششم با جہت پشاور در بیان حقیقت عارف کامل -	۱۳۹	مکتوب صد و چہارم بمولانا محمد صدیق در آنکہ طبعہ توجہ متضمن خلاصہ تمام مسوول است ذکر نصائح نافعہ -
۲۹۱	مکتوب صد و چہارم بمولانا محمد صدیق در آنکہ طبعہ توجہ متضمن خلاصہ تمام مسوول است ذکر نصائح نافعہ -	۱۴۰	مکتوب صد و چہارم بمولانا محمد صدیق در آنکہ طبعہ توجہ متضمن خلاصہ تمام مسوول است ذکر نصائح نافعہ -
"	مکتوب صد و چہارم بمولانا محمد صدیق در آنکہ طبعہ توجہ متضمن خلاصہ تمام مسوول است ذکر نصائح نافعہ -	۱۴۱	مکتوب صد و چہارم بمولانا محمد صدیق در آنکہ طبعہ توجہ متضمن خلاصہ تمام مسوول است ذکر نصائح نافعہ -
۲۹۲	مکتوب صد و چہارم بمولانا محمد صدیق در آنکہ طبعہ توجہ متضمن خلاصہ تمام مسوول است ذکر نصائح نافعہ -	۱۴۲	مکتوب صد و چہارم بمولانا محمد صدیق در آنکہ طبعہ توجہ متضمن خلاصہ تمام مسوول است ذکر نصائح نافعہ -
"	مکتوب صد و چہارم بمولانا محمد صدیق در آنکہ طبعہ توجہ متضمن خلاصہ تمام مسوول است ذکر نصائح نافعہ -	۱۴۳	مکتوب صد و چہارم بمولانا محمد صدیق در آنکہ طبعہ توجہ متضمن خلاصہ تمام مسوول است ذکر نصائح نافعہ -
۲۹۳	مکتوب صد و چہارم بمولانا محمد صدیق در آنکہ طبعہ توجہ متضمن خلاصہ تمام مسوول است ذکر نصائح نافعہ -	۱۴۴	مکتوب صد و چہارم بمولانا محمد صدیق در آنکہ طبعہ توجہ متضمن خلاصہ تمام مسوول است ذکر نصائح نافعہ -

<p>۱۶۵ مکتوب صد شصت و پنجم - شیخ الیاس در شرح بعضی کمالات مصطلح این طریقه علیہ -</p>	۳۲۵	<p>تعبیر ظاہر سبب تخریب باطن است در آنکہ حالتی کہ در کار و در محضر از انتہاست -</p>
<p>مکتوب صد شصت و ششم بحافظ عبد الکریم در شرح احوال مکتوب صد شصت و هفتم نیز بحافظ عبد الکریم در تنزیہ مطلوب دلالت بر اعلائے ہمت -</p>	۳۲۹	<p>۳۱۲ مکتوب صد و پنجاه و ششم بحاجہ پیرزادہ خود خواجہ عبد اللہ در آنکہ در لے فادو رے توجید و یکی ذات معاملات دیگر بسیار است میان بعضی کمالات صلوة و شرح کلام حضرت خواجہ بزرگ قدس سرہ کہ فرمودہ اند</p>
<p>مکتوب صد شصت و ششم بہ آغاز شیر در آنکہ شرط تحسین این راہ فاسست -</p>	۳۳۱	<p>ظہور و احسن و سوس بعد از فنامضربست -</p>
<p>مکتوب صد شصت و پنجم بمیرضیاء الدین حسین در آنکہ یاس از عمل مستلزم اعتماد بر کرم است -</p>	۳۳۲	<p>۳۱۶ مکتوب صد و پنجاه و پنجم بمولانا عبد الغفور سمرقندی در اظہار اقراط محبت پیر و دیگر اصحاب آنحضرت و در آنکہ این نسبت بطور نسبت شریف ایشان ندارد -</p>
<p>مکتوب صد و هفتاد و یکم بحاجی محمد افغان در نصیحت -</p>	۳۳۳	<p>۳۱۸ مکتوب صد و پنجاه و پنجم بمولانا محمد حنیف در اظہار در دو سوز و دلالت بمطلب بقادر آخرت -</p>
<p>مکتوب صد و هفتاد و دویم بحمد کاشف در آنکہ در حق کامل ظاہر در رنگ باطن بدوام حضور موصوف است -</p>	۳۳۴	<p>۳۱۹ مکتوب صد و پنجاه و پنجم بشیخ حسن در دلالت بر شکر نعمت و تخریز از ذکر الہی جل جلالہ -</p>
<p>مکتوب صد و هفتاد و سوم بحاجہ ابراہیم در جواب سوال او از معنی عبارت عزیزی کہ گفته علم حق را تعالی در علم خود گم نمی یابم -</p>	۳۳۵	<p>مکتوب صد و شصت و یکم بحقائق آگاہ خواجہ محمد صدیق کشمی در عظمت مطلوب جل و عزہ و دلالت بر اعلائے ہمت -</p>
<p>مکتوب صد و هفتاد و پنجم بحاجی حسین در آنکہ مشاہدات و تمخیلات واقعی بایست خود -</p>	۳۳۶	<p>۳۲۲ مکتوب صد شصت و دوم بحاجہ ارشاد پناہ میر محمد نعمان در اشارت ببعض اسرار غامضہ و اذواق خاصہ خود</p>
<p>مکتوب صد و هفتاد و ششم بمیر الطیف شیرین سعید در آنکہ فائز شرط معرفت مست ترغیب بر تحصیل این دولت علیہ</p>	۳۳۷	<p>۳۲۳ مکتوب صد شصت و سوم نیز بحاجہ ارشاد پناہ میر محمد نعمان در اشارت ببعض اسرار غامضہ و اذواق خاصہ خود -</p>
<p>مکتوب صد و هفتاد و ششم بمولانا حسن علی در ترغیب بر کسب علوم شرعیہ اجدیائے سنن مصطفوی علیہ الصلوٰۃ والسلام و التنبیہ با ذکر فصلی دیگر -</p>	۳۳۸	<p>۳۲۴ مکتوب صد شصت و چهارم بہ سریت خان در آنکہ طالب حق جل و علا درین دار سوارہ یابد و در گذار است و در مذمت دنیا -</p>

۳۴۱ مکتوب صد و هشتاد و نهم بنحو محمد صدیق در اوقات طلب استقامت بر شریعت و محبت مرشد در آنکه حصول نسبت دیگر است و علم با آن دیگر و کشف بر آنکه حال باشد و علم با آن تبا شد -

۳۴۲ مکتوب صد و هشتاد و نهم بنحو خفایان و عارفان جامع علوم ظاهری و باطنی شیخ محمد کبیری است بر کمال در ذکر صفات حضرت محمد الف ثانی بطریق اجمال و تعرض بر احوال و روشی -

۳۴۳ مکتوب صد و هشتاد و نهم بمولانا جمال الدین در بیان مقام جمع در غیب بر تحصیل فرق بعد الجمع -

۳۴۴ مکتوب صد و هشتاد و نهم بمیرزا عبید الله در شرح احوال و جواب اسفساسها و تحقیق حیات و موت حضرت خضر علیه السلام

۳۴۵ مکتوب صد و هشتاد و نهم بمکینه خاک نشینان این درگاه مقدس فقیر خفیه محمد عبید الله عفی الله تعالی عن زلالت در ذکر بعضی اسرار غامضه و حل شبهه که بر بعضی تحقیقات حضرت محمد الف ثانی وارد می شود -

۳۴۶ مکتوب صد و هشتاد و نهم بمیرزا دینا میر محمد نعمان در ردی قصور اعمال خود و انکشاف نسبت و -

۳۴۷ مکتوب صد و هشتاد و نهم بمیرزا عطاء الله در عدمیت سالک و بایست ممکن -

۳۴۸ مکتوب صد و هشتاد و نهم بمیرزا ابان الله در آنکه در قرب ولایت هر چه را طمیان نفس است اما کمال در قرب نبوت است -

۳۴۹ مکتوب صد و هشتاد و نهم بمکار شید در آنکه مقصود از خلقت انسان تحصیل معرفت حق است جل شانہ

۳۵۰ مکتوب صد و هشتاد و نهم بنحو حاج عبد الصمد کابلی در آنکه مرید مرآت کمالات پیر است و ذکر نصائح -

۳۵۱ مکتوب صد و هشتاد و نهم بنحو حضرت محمد زاده عالی قدر

شیخ محمد صبیح الله سلمه الله تعالی در شرح کلمه طیبه که حضرت محمد الف ثانی امام ربانی و بابای علم ماخذ که در نیل آنرا عزت گردانیدم -

۳۴۲ مکتوب صد و نود و یک بنحو زاده محمد سیف الدین در ذکر معرفت مسموعه از حضرت پیر دستگیر -

۳۴۳ مکتوب صد و نود و یک بنحو فقیر خفیه محمد عبید الله عفی عنه در کمالات ذات محبوب عارف نام المعرفت -

۳۴۴ مکتوب صد و نود و یک بنحو فقیر خفیه محمد عبید الله عفی عنه در ذکر نشأت اصالت زاده حضرت محمد الف ثانی رضی الله تعالی عنه حضرت ایشان سلمه الله تعالی -

۳۴۵ مکتوب صد و نود و یک بنحو حضرت محمد زاده بلند مرتبه بنحو محمد نقشبند سلمه الله تعالی در ذکر بعضی مکاشفات حضرت محمد الف ثانی رضی الله تعالی عنه بطریق اجمال -

۳۴۶ مکتوب صد و نود و یک بمولانا محمد افضل در ذکر بعضی مقامات عالی حضرت ایشان سلمه الله تعالی با اشارت بآنکه آن مقام عالی مربوط با صالت محبوبیت است

۳۴۷ مکتوب صد و نود و یک بنحو حضرت محمد زاده خواجہ محمد نقشبند در کشف سرائع حضرت خیر البر علیہ السلام بر ملت حضرت ابراہیم را علیہ السلام با ذکر بعضی اسرار خفیه این معرفت از طوفان حضرت محمد الف ثانی ز دست -

۳۴۸ مکتوب صد و نود و یک بنحو حضرت محمد زاده عالی مرتبه شیخ محمد صبیح الله در بیان مقامی فوق که مقام اصالت

۳۴۹ مکتوب صد و نود و یک بنحو ملا سجاد در جواب بعضی فی که مشتمل بر اذات بود و جواب بعضی سوله که پرسیده بود

۳۵۰ مکتوب صد و نود و یک بنحو غار شید در آنکه درین ظرفی علیہ اخذ فیوض برابط و محبت شیخ است تحریر بر رعایت آداب شیخ در و ام ذکر و بیان فاقله نفس -

۳۵۱ مکتوب صد و نود و یک بنحو حاج حسین در شرح ادواق و مواجیر او که نوشته بود -

۳۷۶	مکتوب دوم بصوفی نوربیک در تخریص برداشتن ذکر اختیار عزالت و تخریص تعلیم طریقه منافی و آنکه آنچه در وقایع روحی دیر اعتبار ندارد -	۳۸۹	مکتوب دوم در دو از دهم بملاک محمد مفتی شادری در دلالت بر عزائم امور -
۳۷۸	مکتوب دوم در ویکم مولانا محمد حنیف در بیان نسبت و ذکر تصالح -	۳۹۰	مکتوب دوم در ویکم حاجی محمد عارف در بیان درجات ولایت و لطائف عالم امر و مناسب اینها با لطائف عالم خلق -
۳۷۹	مکتوب دوم در ویکم بحافظ محمد شریف در نصائح مکتوب دوم در ویکم بارشاد پناه میر محمد نعمان در اسرار غامضه فدا و بقا و دقائق قیومیت جامعیت انسان کامل -	۳۹۱	مکتوب دوم در ویکم مولانا محمد صدیق و مولانا حسن علی در تذکره -
۳۸۲	مکتوب دوم در ویکم به اسد الله بیگ در فقر ممکن و غنائی واجب عزوجل -	۳۹۲	مکتوب دوم در ویکم بزم بصاحب کمالات صوری و معنوی محمد زکریا در شرح حصصه الله سلمه رب در تزیین نسبت موت و نوم بر حیوة و لقیظه -
۳۸۳	مکتوب دوم در ویکم بمیرزا امان الله ربانیوری در روایت حق سبحانه و تعالی و ذکر بعضی کمالات ولایات ثلاثه صغری و کبری و علیا و کمالات نبوت کمالی که فوق آنست بطریق اجمال و اختصار -	۳۹۳	مکتوب دوم در ویکم بارشاد پناه میر محمد نعمان در بیان مذہب علمای صوفیه در عنایت و زیادت و حجب و بیان مختار خود درین مسئله شریفه -
۳۸۵	مکتوب دوم در ویکم بحقایق آگاهه خواجه محمد هاشم کشمی در ویکم در اشارت بعضی کمالات خود و کمالات و قدس بهره -	۳۹۵	مکتوب دوم در ویکم بهمت خان در آنکه عارف را جمیع امور زینہ ترقی می گرد و تاویل کریمه و اذکر بیک اذاسیت -
۳۸۶	مکتوب دوم در ویکم بشیخ عبداللطیف لشکر خانی فی الوعظ و التذکیر و النصیح -	۳۹۶	مکتوب دوم در ویکم بکترین درویشان محمد عبید الله در معارفی که نزول متعلق است و انفصیل شهود بشیر و شهود ملک -
۳۸۷	مکتوب دوم در ویکم به محمد یوسف خادم در مکاتیب حضرت مجدد الف ثانی در -	۳۹۷	مکتوب دوم در ویکم مولانا محمد صدیق در آنچه کفای را در روز خجسته و فاق است و ذکر ثبات شمس -
۳۸۸	مکتوب دوم در ویکم بمیرزا اسماعیل خان بیگ در نصیحت و دایمی طریق علیه نقشبندیہ قدس اسرار اربابها -	۳۹۸	مکتوب دوم در ویکم ویکم بارشاد پناه میر محمد نعمان در بیان علو بهمت عارفی که از محبوبیت بهره در است باز که معارف مناسب آن -
۳۸۹	مکتوب دوم در ویکم بمیرکعباد الله ولد قاضی محمد زاهد کابل در انقسام علم بدو قسم در تیز علمی که متعلق واجب گرد و تعالی علمی که تعلق ممکن گردد -	۴۰۱	مکتوب دوم در ویکم ویکم نیز بارشاد پناه میر محمد نعمان در تاویل کریمه و قد منالایه و غیر آن مکتوب دوم در ویکم ویکم ویکم بشیخ فیض الله بنگالی

<p>۲۳۱ مکتوب دوصدوی ویکم بختیاق و معارف گاه مخدوم زاده گرامی شیخ محمد صفی الله سلمه الله تعالی در مکاشفه حضرت مجدد الف ثانی در</p>	۲۲۲	<p>در حل شبهات که بر کلام امام ربانی مجدد الف ثانی نموده بود در کیفیت انکشافات معاملات بخونی -</p>	۲۰۳
<p>۲۳۲ مکتوب دوصدوی و دوم بمیر شمس الدین علی خلیلی در تحقیق کمالات فناء نفس -</p>	۲۲۳	<p>مکتوب دوصدوی و چهارم بمیرزا عبد الله ریگ در شرح بعضی مواجید حل استفسارها -</p>	۲۰۵
<p>۲۲۴ مکتوب دوصدوی و سوم شیخ عبدالهادی بدونی در فضیلت خدمت درویشان و محبت ایشان -</p>	۲۲۴	<p>مکتوب دوصدوی و پنجم کاجی محمد عارف در تفصیل بعضی حالات و مقامات</p>	۲۰۶
<p>۲۲۵ مکتوب دوصدوی و چهارم خواجه محمد کاظم در عزله والد او خواجه محمد باقر و اشارت تحصیل کمالات و ذکر نصائح -</p>	۲۲۵	<p>مکتوب دوصدوی و ششم مولانا محمد صدیق در ذکر بعضی لوازم مشیخت -</p>	۲۰۷
<p>۲۳۵ مکتوب دوصدوی و پنجم بخدوم زاده محمد سیف الدین در تحذیر نفی حق سبحانه و دید صور اعمال -</p>	۲۲۷	<p>۲۲۷ مکتوب دوصدوی و هفتم بمیرزا ابان الله در فضیلت درویشان و آنکه هر که بتعمیر آتیه مشغول است باین دروالم و محبت موصوف است -</p>	۲۰۸
<p>۲۲۸ مکتوب دوصدوی و ششم بفقیر حقیر محمد عبد الله عفی در مرز باسرا تحقیق صلوة بطریق اجمال -</p>	۲۲۸	<p>مکتوب دوصدوی و ششم مولانا محمد صدیق در تحریص بر اجراء سنت امانت بدعت و آنکه الهام ظنی است و طریق مرصیه عبودیت -</p>	۲۰۹
<p>۲۲۹ مکتوب دوصدوی و هفتم بخدوم زاده خواجه محمد نقشبند سلمه رب در اشارت بعضی مقامات حضرت ایشان سلمه الله تعالی -</p>	۲۲۹	<p>مکتوب دوصدوی و نهم بحضرت مخدوم زاده خواجه محمد اشرف در ذکر بعضی هلمات حضرت پیر دستگیر خود رضی الله تعالی عنه</p>	۲۱۰
<p>۲۳۰ مکتوب دوصدوی و ششم بخدوم زاده خواجه محمد اشرف در حصول بعضی بشارات در باره حضرت ایشان -</p>	۲۳۰	<p>مکتوب دوصدوی و دهم بمیرزا عبد الله ریگ در بعضی معاملات آن مکتوب در رفع قول حکما که موجود معدوم نشود معدوم موجود نگردد و ذکر کمالات نماز تحقیق آنکه وجود زاید است یا عین -</p>	۲۱۰

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

مقدمہ

بفضلہ تعالیٰ این مجموعہ مکتوبات شریفہ از حضرت عروۃ الوثقیٰ خواجہ محمد معصوم سرہندی قدس سرہ (دم ۹۷۰ھ) ابن حضرت امام ربانی مجدد الف ثانی شیخ احمد فاروقی سرہندی قدس سرہ (دم ۱۰۳۲ھ) بحسب ارشاد صاحب الرشاد شیخنا و سدا الحافظ الحاج سیدنا و احسن شاہ صاحب دامت برکاتہ، صورت الطباع دیدہ نشر می شود۔

حضرت مولانا حافظ محمد ہاشم جان مجرّدی مدظلہ خیلہ شفقت فرمودہ نسخہ ہائے خطی فراہم نمودند و از کابل نیز نسخہ ای آورده تصحیح و ترتیب شرف دادند و در معیت حضرت مولانا عبد الرشید نعمانی مدظلہ و مولانا غلام محمد عارفی مدظلہ تصحیح و فتراول فرمودند و برادر روحانی مولانا ڈاکٹر ابو الفتح محمد صغیر الدین مد مجرّہ در تصحیح و فتراول مسعی فرمودند و لے این ہمہ را حضرت شیخنا دامت برکاتہ در نظر ثانی تصحیح فرمودند۔ ہر اہم اللہ فی الدارین احسن الجزاء

ترتیب و فتراول از نسخہ ای کہ در ۱۰۳۲ھ از کان پور (بسی یکی از معتقدان حضرت فیصل الرحمن نقشبندی گنج مراد آبادی رحمۃ اللہ علیہ) طبع شدہ بود ہم مطابقت کردہ شد۔ و در فتراول کہ از تصحیح و ترتیب مولانا نور احمد امیر سری علیہ الرحمہ طبع شدہ بود ہا الابد از چند حواشی بطرز عکس شامل کردہ می شود سنین مکتوب الیہم چندانکہ از انتخاب این مکتوبات (از مولانا نسیم احمد امروہوی) ہمستفادی شود در رج کردہ شد و در آخر این مجموعہ اشاریہ INDEX ہم اضافہ کردہ می آید۔

چند اشارات کہ قابل توجہ ہو و راجع باشند این است :-

فتراول — مکتوب اول۔ ذکر آن مجموعہ مکتوبات (در قسم مکتوبات مجرّدیہ)

آیہ کہ خواجہ محمد ہاشم کشمیری ترتیب نمودہ بود و از مکتوبات (از دفتر تہذیب) ایراد شدہ است۔

کہ دوم نسخہ ہائے خطی مرحمت فرمودہ بود بر روز یکشنبہ ۲ ذی الحجہ ۱۳۹۵ھ بر وقت رانگی برائے حج وفات یافت۔

طے افسوس کہ او بعد از تصحیح بروز و شنبہ ۲۲ رمضان المبارک ۱۳۹۵ھ وفات یافت۔ و ہم مولانا خواجه حق جان مجرّدی علیہ الرحمہ

ہم درین مکتوب اشارہ ای از مکتوبات امام ربانی (در قلم مکتوب) کردہ شود کہ چگونه اسرار یکشوندند۔

مکتوب ۳۔ ذکر وفاتِ میاں شیخ مرمل آید (شبِ شنبہ ۲۶ ربیع الآخر ۱۰۲۶ھ)

مکتوب ۵۔ سفر حج مولانا محمد صدیق (کشمی) مذکور می شود (۱۰۳۲ھ)

مکتوب ۱۴۔ ذکر ادراد و وظائف است کہ مولانا محمد حنیف (خلیفہ حضرت عروۃ الوثقیٰ) جمع نموده بود۔

مکتوب ۸۶۔ ذکر ایام وصالِ حضرت مجددِ ہم آید۔

مکتوب ۱۱۲۔ فرمودہ اند کہ مکتوب الیہ چرامولانا محمد صدیق پشاور و رانا خوش کردہ است۔

مکتوب ۱۸۲۔ ذکر انزوای خود فرمودہ اند۔

مکتوب ۲۳۴۔ تعزیتِ تواجہ محمد ہاشم کشمی

مکتوب بمعنی مجددِ الہِ ثانی۔

و فرسوم

مکتوب ۱۳۔ بہ شبِ دوشنبہ ہفتم ذی الحجہ (۱۰۳۷ھ) والدہ ماجدہ حضرت تواجہ محمد معصوم قدس سرہ رحلت فرمودند۔ مکتوب نگاہی بر آئینہ حج۔ مکتوب رسالہ اذکار۔ مکتوب ۱۱۳ طریقہ ذکر

و فرسوم

مکتوب ۷۔ مصرعہ ای از ہندی درج است (چونے کی سی کانگری جب چہر کون تب آگ)

مکتوب ۹۔ طریقہ ذکر بیان فرمودہ اند مکتوب طریقہ نفی و اثبات مکتوب منی یاد کرد و یادداشت وغیرہ۔

مکتوب ۶۷۔ کمالاتِ اولی العزم بیان فرمودہ اند مکتوب مکاشفاتِ امان اللہ مکتوب ۹۳ کمالاتِ صلوة

مکتوب ۱۵۵۔ فرمودہ اند کہ حقیقتِ کعبہ تعلق بہ لطیفہ قلب دارد و حقیقتِ قرآن بہ لطیفہ روح

متعلق است و حقیقتِ صلوة بہ لطیفہ اخفی مناسبت دارد۔

مکتوب ۱۵۶۔ مصرعہ ای از حضرت امیر خسرو درج است (چل خسرو گھر اپنے ساتھ پڑی سبائیں)

الفاظِ ہندی ہم استعمال شدہ است۔ مثلاً ڈاک چوکی (۳۲)۔ ڈولی (۱۰۸)۔ ۱۶۳۔ ۱۶۴۔

۱۷۰۔ گھڑی (۱۶۳) وغیرہ۔

سین عہدِ معصومیہ

۱۰۰۷ھ - ولادت خواجہ محمد معصومؒ

(دوشنبہ ۱۱ شوال)

۱۰۰۸ھ - حضرت مجددؒ در خدمتِ خواجہ باقی باشندہ

(بارِ اول)

۱۰۰۹ھ - حضرت مجددؒ در خدمتِ مرشدؒ (بار دوم)

۱۰۱۱ھ - قتلِ ابوالفضل

۱۰۱۲ھ - وفاتِ خواجہ باقی باشندہؒ

۱۰۱۴ھ - وفاتِ اکبر بادشاہ

جہانگیر تخت نشین شد

۱۰۱۱ھ - حضرت مجددؒ در رفاقتِ فرزندِ محمد صادقؒ

بہ دہلی از یکم جمادی الاولی تا رجب

۱۰۱۸ھ - وفاتِ خواجہ محمد صادقؒ کاہلیؒ

۱۰۱۹ھ - تصنیفِ رسالہٴ مبراؤ معاد (حضرت مجددؒ)

۱۰۲۰ھ - تکمیلِ مسودہٴ تعلیقات بر شرحِ رباعیات

خواجہ باقی باشندہؒ

۱۰۲۴ھ - ولادتِ دارا شکوہ

۱۰۲۵ھ - ترتیبِ دفترِ اول از مکتوباتِ مجددیہؒ

(طاعون در سرحد و وفاتِ خواجہ محمد صادقؒ و محمد فرخؒ)

و محمد عیسیٰؒ و ام کلثومؒ را و ادبِ حضرت مجددؒ

۱۰۲۵ھ - وفاتِ نوابِ قاضی خان (شیخ فرید بخاری)

۱۰۲۶ھ - وفاتِ مولانا احمد برکیؒ

وفاتِ ملا محمد معصومؒ

وفاتِ شیخ فرئل (شبِ شنبہ ۲۶ ربیع الآخر)

۱۰۲۷ھ - ولادتِ اورنگ زیب عالمگیرؒ

ترتیبِ قرضوم از مکتوباتِ مجددیہؒ

۱۰۲۸ھ - حضرت مجددؒ بہ آگرہ رفتند و از حسدِ عماران

مقتول شدند۔ (جمعہ یکم رجب)

۱۰۲۹ھ - حضرت مجددؒ از قید رہا شدند (جمعہ ۱۱ رجب)

(دوے در ہمای اشکرتا دو سال مانتہ رہ)

فتحِ قلعہٴ کانگرا

۱۰۳۱ھ - وفاتِ میر محمد مومن بلخیؒ

وفاتِ شیخ عیسیٰ برہان پوریؒ

۱۰۳۲ھ - جہانگیر در سرحد ضیافتِ حضرت مجددؒ قبول کرد۔

وفاتِ میر کر شاہ بخاریؒ

۱۰۳۳ھ - ترتیبِ دفترِ سوم مکتوباتِ مجددیہؒ

وفاتِ دارا خان فرزندِ عبدالرحیم خان خانان۔

وفاتِ خانِ اعظم

۱۰۳۴ھ - وصالِ حضرت مجددؒ (دوشنبہ ۲۸ صفر)

۱۰۳۴- وفات حاجی خضر خان

وفات یوسف برکی در جاندر

۱۰۳۶- وفات عبدالرحیم خان خانان

۱۰۳۷- تصنیف زبۃ المقامات (محمد ہاشم کشمی)

وفات میلان میر در لاہور

وفات جہانگیر

تخت نشینی شاہ جہان "زینت شرع"

۱۰۳۸- وفات علم اللہ محدث

وفات محمد صراح کولابی

(مصنف ہدایت الطالبین)

۱۰۴۰- تکمیل و تفسیر سوم مکتوبات مجددیہ

(بہ اضافہ دو مکتوبات)

وفات مولانا طاہر در لاہور

وفات سید محمود گجراتی

۱۰۴۳- وفات خواجہ حسام الدین بدخشی (یکم صفر)

۱۰۴۶- مایا ر محمد (قدیم) برج رفت

۱۰۴۷- وفات شیخ طاہر بدخشی (جون پور)

۱۰۴۹- وفات شیخ الہ داد

تصنیف سفینۃ الاولیاء (داراشکوہ)

۱۰۵۰- وفات شیخ حمید الدین بنگالی (منگل کوٹ)

وفات کریم الدین (حسن ابدال)

۱۰۵۰- وفات والدہ ماجدہ خواجہ محمد معصوم

(شبِ دو شنبہ ۷ ذی الحجہ)

۱۰۵۱- وفات خواجہ محمد صدیق بدخشی

(تخلص ہدایت)

۱۰۵۲- وفات تاج الدین سبغلی (مکہ معظمہ)

وفات شیخ عبدالنقی محدث دہلوی

وفات میر محمد یعقوب "شمشیر خان" ابن

شیخ میر ابن محمد جان خوانی

۱۰۵۳- ترتیب مکاشفات عینیہ (حضرت مجدد)

۱۰۵۴- وفات محمد ہاشم کشمی (در پانی پور)

وفات شیخ آدم بنوری (مدینہ منورہ)

۱۰۵۹- وفات میر محمد نعمان در اگرہ (۱۸ صفر)

۱۰۶۳- ترتیب دفتر اول مکتوبات معصومیہ

۱۰۶۸- وفات ملا عبدالحکیم (سیالکوٹ)

۱۰۷۰- وفات خواجہ محمد سعید ابن حضرت مجدد

(۲۷ جمادی الاخریٰ)

وفات جانان بیگم بنت عبدالرحیم خان خانان

(زوجہ دایال ابن اکبر بادشاہ)

۱۰۷۱- وفات محمد ابراہیم ابن

میر محمد نعمان

۱۰۷۲- وفات خواجہ احمد بخاری

- ۱۰۴۲ - وفات شاہ نعمت اللہ قادری ابن
عطاء اللہ نارنولی
- ۱۰۴۳ - وفات رعایت خان (فوجدار سیستان)
ترتیب دفتر دوم مکتوبات معصومیہ -
ہم ترتیب دفتر سوم
- ۱۰۴۴ - وفات ابوالمعالی ابن میرزا والی
وفات اسلام خان (ضیاء الدین حسین)
- ۱۰۴۵ - وفات مولانا محمد حنیف - کابل
(دیہ مانا خانو)
- ۱۰۴۹ - وصال حضرت خواجہ محمد معصوم ر
(۹ ربیع الاول) "نور عالم ہفت"
- ۱۰۸۳ - وصال خواجہ محمد عبید اللہ "مروج الشریعت"
(جمعہ ۱۹ ربیع الاول)
- ۱۰۹۱ - وفات حاجی میر غنصقر "یکتہ تاز" دراجمیر
- ۱۰۹۲ - وفات بہمت خان میر عیسیٰ المخلص میرن
ابن اسلام خان بدخشی (۵ محرم)
- ۱۰۹۵ - وفات تربیت خان (فوجدار جون پور)
(۲۴ شعبان)
- ۱۰۹۶ - وصال حضرت خواجہ سیف الدین ر
(۲۰ جمادی الاول)
- ۱۱۰۸ - وفات ابوالمظفر الخفی برہان پوری پیر
وفات نور بکر بارہہ "سیف خان"
- ۱۱۱۵ - وصال خواجہ محمد نقشبند ثانی
- ۱۱۱۶ - وفات حافظ عبد الغفور پشاور
(۱۴ شعبان)
- ۱۱۱۷ - وصال خواجہ شیخ محمد اشرف (۲ صفر)
- ۱۱۱۸ - وفات بادشاہ اورنگ زیب عالمگیر
- ۱۱۱۹ - وفات سید علی بارہہ (سید نور الدین
علی خان ابن سید عبد اللہ خان)
- ۱۱۲۱ - وصال خواجہ محمد صبغة اللہ
- ۱۱۲۶ - وصال خواجہ عبد الاحد وحدت
شاہ گلشن (۲۷ ذی الحجہ)

حاصل سعی شاررہ یارے کردم

ع

احقر - غلام مصطفیٰ خان

سندھ یونیورسٹی جید آباد (سندھ)

حالا از عمدة المقامات که تصنیف نواجه فضل الله فاروقی مجددی علیہ الرحمۃ است

حالات و کوائف حضرت عروۃ الوثقیٰ قدس

نقل می شود: —

حضرت عروۃ الوثقیٰ نواجه محمد معصوم قرزت ثالث حضرت مجد الدلف ثانی^{۵۲} و قائم مقام ایشان چنانکه حضرت مجد الدلف ثانی^{۵۳} ایشان را بر سایر فرزندان خود فضل می دادند و برادر بزرگ ایشان حضرت زان الرحمۃ رضی الله عنه با وجود کمال سالی خود ایشان را از خود ممتاز دانسته مسند را بشاد را بایشان مسلم داشتند و نیز منصب قیومی که از جمیع مناصب کمال فائق است بایشان رسیده چنانچه حضرت مجد الدلف ثانی^{۵۴} بایشان می فرمایند که اشیا از قیومیت من بنور اضیٰ ترند چنانچه در مجلس تذکره گرداننده انشاء الله تعالی و بشارت اصالت نیز بایشان داده اند جائے که فرموده اند که بقیۃ از خلقت سرور دین دنیا علیہ آله و صحبه و البرکات العلیٰ مآذ بود آنرا اولش گویان بیک قرعے از دو لقمندان امت او عطا فرمودند و تحمیر طینت او

بر وصال نواجه فضل الله مولانا عبد الباقی مجددی^{۵۵} یک قطعه تاریخ نوشته است: —

آه بگذشت شیخ فضل الله	که مناش درین زمانه نبود
عالم و فاضل و ولی الله	مبداء فیض و فضل و معدن بود
با کسے غیر حق نبودش کار	همه دم بود غرق بحر شهود
کرد عمر شریف خویش تمام	صرف اندر عبادت معبود
عملش با رعایت رخصت	همه اوقات بر عزیمت بود
خاطر هر کسے بدش ظاہر	چه دهم شرح از کشف شهود
روز مشغول دیگران بودے	همه شب بود در قیام و سجود
گر شقی هم شدے بخیر مت او	می شدش فیض خاص او مشهود

کرد باقی سوال تاریخش

عقل گفتا "در بهشت کشود"

۱۲۲۱ھ

ولے بر لوح مزار ایشان در قندھار سال وفات ۱۲۳۸ھ درج است۔

(باقی حاشیہ بر صفحہ آئندہ)

آزان نمودند و ازین راه آن فرور از اصالت بهره ور شدند. ازان بقیه بنیز طینت آن فرو نیز بقیه
 قلیله مانده بود آن بقیه نصیب یک از منتسبان آن فرآورده است و تخم طینت او ازان فرموده اند و
 باندازه آن خط از اصالت نیز یافته اند رَبِّكَ وَاسْمُ الْمُعْفَرَةِ. انکارم که نصیبی که حضرت مهدی موعود
 راعلیه الصلوات از اصالت است از راه حضرت عیسیٰ علی نبینا وعلیه السلام و نیز خطاب فرموده بحضرت
 عروۃ الوثقی "فرموده اند که هر قدر که نصیب از اصالت داری موافق آن نشاء مجموعیت دینها و تو مودع
 است یعنی مجموعیت ذاتی و کمال انفعالی در حق ایشان پادارند لهذا فضل ایشان علی العموم چه فرزندان
 و چه اصحاب یعنی بر سایر مستفیضان و الد ایشان در رنگ قطعی است چنانکه حضرت مجدد الف ثانی
 به کرات و مرآت بایشان خطاب می فرمودند بیت

بعد ازین هرگز نه بید هیچ خمار دگر
 همچون می خواره و مثل تو سرشای دگر
 و نیز فرموده اند که محمد محصوم محمدی المشرّب است و نیز در مکتوبی بزرگاشته اند که از فرزند می محمد محصوم چه تولید
 که وے بالذات قابل این دولت است یعنی ولایت خاصه محمدی علی صاحبها الصلوة و التحیة - چون
 ایام از فضائل ایشان نموده شد الحال از ابتداء تولد مبارک ایشان تا انقضاء مدت عمر شریف
 ایشان بطریق ایجاز و اختصار چیز نوشته می شود بگوش هوش استماع تمام ولادت کثیر السادات
 ایشان در موضع بستی ملک جید که قریب بدو میل خام که از دارالارشاد سرسبز است واقع شده
 یازدهم شهر شوال المکرم در حدود سنه یک هزار و هفت هجری بوده که ابواب فتوح و برکات کافه
 اهل عالم از آن رسی داد - فرد

(بقیه حاشیاء صفحه گذشتہ) ۵۴ در مقامات خیر (مطبوعه دلی ۱۳۹۲ هـ ۱۳۳۳ م) مولانا شاه ابوالحسن زبیر قادری قدس
 نسب نامه حضرت مجدد الف ثانی قدس سره بدین طور درج کرده است :-
 محمّد بن عبد الاحد - زین العابدین - عبدالحی - محمد - حبیب الله - امام رفیع الدین - نصیر الدین - سلیمان - یوسف - اسحق
 عبد الله - شعیب - احمد - یوسف - شهاب الدین علی فرخ شاه - نورالدین - نصیر الدین - محمود - سلیمان - مسعود -
 عبد الله الواعظ الاصف - عبد الله الواعظ الاکبر - ابو الفتح - اسحق - ابراهیم - ناصر - عبد الله - عمر - حفص -
 عاصم - حضرت عبد الله - حضرت عمر الفاروق رضی الله تعالی عنهم اجمعین -

سرتند از تو بر حق خاک او   بود چون نبی طینت پاک او
نبی نیست لیکن برنگ نبی   بجوشد ز کوبش هزاران ولی

حضرت مجید الف ثانی ^{قرمودند} که قدم میمنت لزوم محمد معصوم یعنی ولادت او مبارک و
همایون آمد که بعد از تولد او بچند ماه به ملازمت حضرت خواجہ خود شرف شدیم و دیدیم آنچه دیدیم فرح
اقبال کشود در بر رویم   کا قناد ترا گذر بسویم

و نیز فرموده اند که از اقصای علو استعداد و بود که در ایام سه سالگی بجامعیت استعداد
و حقیقت تجلی ذات و حرف توحید لب کشود می گفت من آسمان من زمین من فلان من فلان،
یعنی اراض و سما و سق و جدران و وحوش و طیور و حجر و نباتات هر چه در نظر اومی آمد می گفت
آن منم آن منم. فراد

چون ز لیا از سپندان تا به عود   نام جمله چیز یوسف کرده بود

آنچه اکابر سلف عمر را در سلوک و جذبات گذرانیده حاصل نموده و کمال دانسته می در اول فطرت
بسیمرادی قطع نموده متوجه فوق القوق گشته خواهان مطلبی شده که دست ادراک اکثر از اهل الله
از دامان آن کوتاه مصرعه سال که نکوست از بهارش پیراست

می آید که زبان ز ادب ایشان در ایام طقویت کلمه از سلوک بود هر که امید پند می فرمودند از سلوک
یعنی الزام السلوک و این کلمه جامعه شعر است بر کمال التزام سلوک در حق خود و در حق غیر خود که بمقام
دعوت و ارشاد مناسبت کمال دارد و از شفقت عام که خاصه مقام دعوت است خبر می دهند
بدلائل بهر دین کلی می نماید ^{فَلَا تَكُن مِّنَ السَّاعِثِينَ} ^{وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ}

مصرعه   قیاس کن ز گلستان من بهار مرا

و اسم مبارک ایشان که چون ذات شریف شان معصوم است نیز بدل است بعصمت ذاتی و محافط
جلی اما لقب ایشان مجید الدین است و شیوه ایشان ثبات و تمکین و شهویر به عروة الوثقی یعنی
دست آویز محکم چون فقیر بجز ایشان درو سائل دست آویز ندارم لهذا در این کتاب هر جا اسم ایشان را

عرفه ثانی می آم و از ادب اوزبان خود را لائق تکرار اسم ایشان نمی نام اما سعادت زبان را نیز در ذکر اسم ایشان می شمارم **لله در القائل قطعه**

آنکه نامش زبان بروم از به ادبیت	گرچه ذرات تنم جمله بنامش گویا ست
لیک ز آنجا که زبان نیز سعادت طلب است	گر باین نام شریفش ز نام زحفا ست
قطب حق هادی دین خواجہ محمد معصوم	آنکه پیشش تواضع قد افلاک و آقا ست
ظاهرش جمله بانوار شریعت روشن	باطنش جمله باسر حقیقت آنا ست
قطع شد برق دار و خلعت قومیت	آری این خلعت فاتر یحییٰ قد زیبا ست

قد سنا الله تعالى بسره وافاض علينا وعلى العالمين فيوضه وفتوحه فرد

رشته عمر قلم بسیار بایسته دراز تا نوشتی شرح آن پیچیده کا کل اندک
حضرت مجدد الف ثانی فرمودند که اقتباس محمد معصوم نسبت به ما را یو یا قیو یا انا یا نابصاحب شرح و قاف
می ماند که در خطبه کتاب خود آورده الفها جدی الوقایه سبقا سبقا و کنت اجری فی میدان حفظها
طلقات لقا حتی اتفق اتمام تالیفها مع اتمام حفظ حضرت و حرمت قدس سره فرمودند و رفتنوی

مجدد به توصیف اولب کشاد	بفرمود کای طفل عرفان نژاد
ز عرفان تو شتم ورق در ورق	همه خواندی از من سبق در سبق
تو یک نقطه زین لوح نگذاشتی	هر آنچه نهادم تو برداشتی
تو آخر چو من قطب دوران شوی	ز من این بشارت بیاد آوری

چون در بهاد ایشان آثار رشد و رشاد و علوا استعداد از زبان صغیر من مشاهده می فرمودند و نظر غایب
شامل حال ایشان می داشتند و متظر ظهور کمالات خفیه که در کمن استعداد ایشان مودع بود
می بودند و می فرمودند که چون علم مبدع حال است از تحصیل آن چاره نبود از این جهت تحصیل
علوم از معقول و منقول ^{میتواند} دلالته می نمودند و از کتب دقیقه بقرابت صفحه صفحه ورق ورق امر کرد و می فرمودند
که بابا زود از تحصیل علوم فارغ شوید که ما را بشما کارهای عظیم است و اکثر علوم از خدمت

والد خود اخذ فرموده اند چنانچه حضرت مجدد الف ثانی^۱ نوشته اند که درین ایام فرزندی محمد معصوم، جواهر
شرح و واقف اتمام کرده در شائے سبق اوقبات هائے این بے خردان بوضوح آمده و فائدها بر آن
مرتب شد الحمد لله الذی هدانا لهذا واکنا لمتقون لولا ان هدانا الله لقد جاءت رسل
ربنا بالحقی بالجملة بعضی از علوم را از خدمت برادر کبر خود قدوة الاولیا حضرت شیخ محمد صادق^۲ و بر خه
را از شیخ محمد طاهر لاهیوری که از فحول علمائے و اعظم خلفائے والد ایشان بوده اند حاصل نموده اند و آنرا
از اکابر دیگر نیز مستفیض شده اند و از آن کتب حدیث را نیز از والد خود با حدیث مسلسل یافته اند بوجه تشریف
مجددی و موسبت ایزدی به سنت و الدیر گوار خود و اخوین عالی مقدار خود در سن شانزدہم سالگی از
تحصیل علوم فراغ کلی یافتند و در ضمن این علوم ظاہری اکثر کمالات باطنی را نیز حاصل نموده اند اما بعد
از فراغ بیہنگی ہمت و تمامی قوت باقتباس انوار والد عالی مقدار خویش مقدار مشغول شدند و آنافاناً
باسرار خاصہ معاملات مخفصہ و مقامات فیجہ و درجات عظیمہ کمالات بلند و حالات ارجمند ایشان
محقق شدند در رنگ حضرت مجدد الف ثانی^۳ بجمیع فضائل ایشان منصف گردیدند۔ نظم

ہست این حضرت ایشان امام معصوم کہ چنان است مبرا از تلوث یکسر

صورت شرع مجسم بکمال تقوی خلعت فاخرہ ستنتش آمد در بر

در کمالات مجدد کہ تقرب بگذشت گام بر گام بہ مرتبہ اش کرد گذر

و نسبت محبوبیت آن قدر بایشان غلبہ داشت کہ تقریر و تحریر را بر نمی تابد۔ فرد

تو از خوبی نمی گنجی بعالم مرا ہرگز کجا گنجی در آغوش

لیکن ایمائے ازان در این معنی یافتہ می شود کہ خدمت حضرت والد ایشان ہر چند برائے نکاح
آن مخدوم زادہ توجہ می شد نہ کہ ماذون گردند بدان مامور نمی شدند نہ ہائے در این اندیشہ بودند
تا آنکہ روزی برائے بول بالاے بائے برآمدند بعد از نشستن و دیدن کہ چند دانہ گندم آنجا افتادہ
است از رعایت رعایت ادب استجاء بے بول نمودند با وجود غلبہ آن در این اثنا ہم شہد کہ در کج
فرزند تواذن دادیم و منکشف ساختند کہ منع از این امر از کمالی غیر الہی اصل شانہ کہ در حق

این تو باده بوستان محبوبیت است بود بیت

بوئے گل را نسیم می آرد زان بغیرت زاشتام توام

بعده بدلائل مولانا طاهر لاهوری قدس سره که از خلفه والد ایشان بودند صبیح حضرت سید سند
میر سفر احمد که حضرت ایشان از روم تشریف آورده بودند از حمله سادات کرام و خلیفه عالی مقام حضرت
مجدد الف ثانی بودند برای حضرت عروۃ الوثقی خواستند میرزا کربان منت نهاده قبول فرمودند آن
بدر فلک سیادت را با قباب برج ولایت اقتران دادند و ازین اقتران تا ادام قیامت کو اکب هدایت
در شبستان عالم ماندند، قریب عجیب - و جناب والد بزرگوار ایشان با وجود حقوق شنی که در دین
ایشان داشتند آن قدر تعظیم ایشان می کشیدند که مافوق آن متصور نباشد می آرند که در ایام صغیر ایشان
خدمت حضرت مجد الف ثانی در دین شریف داشتند و حضرت عروۃ الوثقی هم رکاب ایشان بودند
روزی در محل اضطجاع قبیلہ والد خود خفته بودند خدمت والد ایشان جهت قبیلہ تشریف
فرما شدند بدر حجره چون رسیدند دیدند که حضرت عروۃ الوثقی در مقام ایشان آرام دارند خادم خواست
که خدمت ایشان را بیدار سازد آنرا منع فرمودند و گفتند که دوستی از دوستان خدا اجل شانه در استراحت
است بمبادا موجب لال او شود و بیرون آن حجره نشستند با وجودیکه ایام گریا بود و قرش صحن از
سنگ چون نایب آهنی حرارت داشت باین همه در تن آنجا ماندند تا حضرت عروۃ الوثقی بطور خود بیدار
شدند و مطلع شده آداب بجا آوردند آن زمان حضرت مجد الف ثانی آنروزین حجره تشریف برده قبیلہ
نمودند می آرند که خدمت ایشان درین چهارده سالگی بودند که بعض والد خود رسانیده بودند که من از
خود نوری می یابم که تمام عالم از آن منور است چون آفتاب اگر آن نور فرورود عالم ظلمانی است -
حضرت مجد الف ثانی بشارت قطبیت بایشان دادند و فرمودند که تو قطب وقت میشوی و این
سخن را از من یاد آرد خدمت حضرت عروۃ الوثقی در بعضی مکاتیب خود بعد از نقل بشارت مسطورہ
نوشته اند لله سبحانه و تعالی که موعود مغرب گشت و اثر بشارت بمحصل پیوست کذلک نور ارشاد ایشان
در اطراف و اکناف عالم منتشر شد خیاچین این نوشته ایشان بر این مدعا شایع عدل است

بر حال توهم حال تو بریان و دلیل

ع

بکرم خداوند جلّ شأنه بطیفیل رسول الله صلی الله علیه وآله و صحبه و سلم و بمن توجه حضرت پیر و شکر
قدس الله تعالی بسره معاملت تسلیک و تکمیل بغایت سهولت پذیرفته و راه وصل اقرب گشته و کار دهن
بایام و مشهور مقرر شده هر چند بحسب کمیت مسترشدان این معامله قلت دارد چنان وقت کثرت
آنها بر تابد لیکن از روی کیفیت افزون و بیش از بیش است، یک استرشدان بواسطه دریافت
روز از ابتدای تعلیم طریقه فناء قلبی در خود نشان میداد و چیز بایان می نمود که گویا بجای فناء
نفس رسیده و مَا ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ و اکثر مجازان فقیر که از احوال مسترشدان خود بیان می کنند
و قصص سرعت و وصول که می گویند عقل غفیل در تحیر می ماند فرح

اگر بادش بر در پیر زن بیاید تو ای خواجه بسلت مکن

نم کلامه الشریف

بعضی از مخصوصیات ایشان در احوال حضرت خازن الرحمة ذکر یافته چنانچه
از خوانندگان مخفی نخواهد بود حضرت عروة الوثقی در بعضی مکتوبات خود نوشته اند که در نماز عصر بوم بسط
عظیم روی داد و منزلت عالی و کیفیت بس شگرف که هرگز مثل آن رون داده بود بلکه مخطور و متصور
هم نگشته شرف و رو یافت و امور در میان آمد که مصداق کاعین رأیت و الاذن سمعت
تواند بوده زبان را بارای گفتن و نه قلم را تاب نوشتن فرح

فریاد حافظ این همه آخربزه نیست هم قصه غیب و حدیث عجیب است

انگام که حصول آن وابسته بنشار اصال و محبوبیت ذاتی است تا آنکه آن مقام را خصوصیت
به کاتب بوده که در آن بارگاه خود را منفرد دین نتایج کلمه طیب و سایر الفاظ ذکر مثل تسبیح و تحمید و
تکبیر را در آن حریم قدس گنجایش نیافت اگر گنجایش است قرآن را و نماز را هم بعلاقه آن سوا
تلاوت قرآن مجید و ادای نماز نسبت بآن مقام تعطیل می نماید و می فهمد که هیچ کسب و عمل را
در حصول این نسبت علیه دخل نیست موهبت صرف است سابقه غایت می باید دیگر هیچ

مانا که ریاضات و مجاهدات در مبادی قرب و ولایت دخل دارد تا زمانه که سیر در اصول است اعمال
 سودمند و تلخ بخش است که بوسیله آن سالک مستغزریات می فرماید و از تکرار کلمه نفی و اثبات از
 ظل باصل راه می کشاید و از اصل باصل عروج می نماید و آنچه مذکور شد را بنحیض اصل را در رنگ ظل
 در راه باید گذاشت که ریاضات شاقه در حوالی آن بارگاه معلی را به نمی کشاید و وصل بآن منوط بموت
 محض است یا محبت صرف خصوصیت و عدم شرکت احدی که بالاندک و رشده چون نیک تامل دید
 از این راه گذر است که هر کس که باین منزلت رسیده است مقامی از خود دارد که دیگر را باصالت
 بآن شرکت نیست هر چند واصلان آن مقام اقل قلیل اند از انجمله حضرت ایشان را در آنجا ملاحظه
 نمود رعایت عظمت و نهایت اہت و علو شان در نظر در آمدند چنانکه عقل دروهم و ادراک آن حیران
 و سر اسیمه است و زبان قلم و قلم زبان در بیان آن عاجز و قاصر باید دانست که آن عالم را ظل حضرت
 حق جلّ سلطانه دانستن یا حرات او تعالی تصور نمودن و مہوم دیدن و کمالات منعکسہ ظل را
 باصل سپردن و ظل را خالی بلکہ معدوم فهمیدن بعد از آن آنرا کمالات اصل متحقق بودن ہمہ در
 قرب لایات است کہ از ظل باصل پیوستن است می فهمید بعد از آن کہ اصل را در رنگ ظل در راه
 گذارد و بجوای آن حریم اقدس برسد از این امور هیچ درکار نیست بلکہ منصور نبود آنجا عمل دانستن
 نیست اوصاف را باصل داده خود را قافی و مستہلک دیدن و بقای تحقیق باصل پیدا کردن مشہود نمی
 گردد و وصول آن موطن را راه جدا است از این بہ آن مقام رسیدن دشوار است تم کلامہ الشریف -
 و نیز خدمت حضرت عروۃ الوثقیٰ بجمع مخلصان در مکاتیب شریف خود نگارش فرمودہ اند
 کہ از شمول عنایات کہ درباره این عاصی واقع است چہ نوید مصرعہ

داد او را قابلیت شرط نیست

قبل من قبل بلا علة اگر تفصیل آن پردازیم کہ قلم تاب آن نیارد و کاغذ بسوزد و مستمع از
 ہوش روند بعد از آن کہ گوید و کہ شود خوش گفت بیت

سراپا آتش امشب قدر کد دیگرے پر کن کہ خواب سوخت مجلس تا تو می در جام خوابی کرد

ت
ہمہ

اینا لطافت و علو زبان را می گیرد یضیق صدری و لا یطلق لسانی مصرعه

سخن از لب تو گفتم به لبم سخن گره شد

که مستمعان تمکیم را معذور دارند الی آخر کلامه شریف مذکور فی زبدة المقامات و نیز از مرقبات ایشان
است نقل از جناب حضرت مجدد الف ثانی که روزی حضرت ایشان قدسنا الله تعالی بسرہ الاقرص
پیش از آنکه بسفر اجمیر روانه شود آب چناب در صوبه پنجاب همراه خلیفه عصر دیر بودند و موسم اعتدال
خریفه در ایام تشریق دقایق اسرافنا و بقا و زوال عین و اثر بطرز خاص خود بیان می فرمودند و سخن از
وصول کعبه مقصود و نشان آن بر زبان میارک داشتند و زیاده از یکماه شده بود که همین قسم معارف
در میان بود و روز بروز غایت دقایق آن کشور و این فقیر غواصی بجای آن اسرار می نمود آنحضرت همواره
در تبیین و تفهیمش حال بایں بی پروبال می بودند و ترقیب ترقی می دادند و توجیه بر آن می گماشتند
تا آنکه در آن وقت که بیان دقایق مسطور می نمودند غیر از این فقیر دیگر در خدمت شریف نبود
بعد از استفسار حاصل روزگار و درازن کار و از شهادت حق می فرمودند و بشارت حصول معاملات
تدویر فرمودند حمد الله سبحانه علی ذلك و علی جمیع نعمائه.

حضرت مجدد الف ثانی کلمه چند مکتوبه در حق ایشان و برادر بزرگ ایشان رقم نموده اند
که در روز بعد از نماز یا در مجلس سکوت داشتند تا هر شرف خلقی که داشتند از من جدا شد و خلعت دیگر
بمن متوجه که بجای آن خلعت نشیند بخاطر آنکه این خلعت زائله را یکسے خواهند داد یا نه آنروز
آن شد که آنرا بفرزند ارجمند محمد معصوم بن بعد از لحه دید که بفرزند می مرحمت فرمودند و آن خلعت
او را تمام پوشانیدند آن خلعت زائله کمایت از معامله قیامت بوده است که تبریت و تکمیل تعلق
داشته و باعث ارتباط باین عصر محبته او بوده است و این خلعت جدید را چوں معامله با تمام
رسد مستحق خلع گردد امید است که از کمال کرم آن بفرزند می اغری محمد سعید عطا فرماید این فقیر
بتضرع مسئلت این معنی می نماید و اثر اجابت می فهمد و فرزندی راستی این دولت می یابد -
با کرم کار بادشوار نیست

اگر استعزاد است هم دادا و ست تعالیٰ فرد

نیاوردم از خانه چیزی نخست تو دای همه چیز من چیز تست

و باین تقریب حضرت خازن الرحمۃ حضرت عروۃ الوثقی رضی اللہ عنہا ہر دورا بشکر دالت نمودند و نوشتہ اند قال اللہ تعالیٰ اَعْمَلُوا لِدَاوُدَ شُكْرًا وَ قَلِيلًا مِّنْ عِبَادِيَ الشُّكْرُ۔ میرا نیکہ شکر عبادت از صرف عبد است جمیع ما انعم اللہ علیہ من الجوارح والقوی الظاہرة والباطنة تالی ما خلق اللہ واعطاه لاجلہ لولاہ ما حصل الشکر واللہ سبحانہ الموفق۔ و ہر دو مخموم زادگان بحصول این معاملات شکر فرمادہ خود ہا تصریح نمودہ اند چنانچہ در مجلس مذکور شود انشا اللہ تعالیٰ۔

مخفی نہماند کہ شمر از علوم و معارف ایشان ذکر یافت و اول و اعظم خوارق معارفی اند کہ مولف کتاب سنت واقع شوند و تعظیم و توقیر کتاب سنت و دین و شریعت کما ینبغی لاحاد از مرقبات مکتوبات ایشان (کہ انشا اللہ زود طبع شود) واضح و واضح گرد کہ ما فوق آن منصور نباشد پس ذکر خوارق عادت و تصرفات و کرامات کہ تعلق بعالم کون و فساد دارد پایادنی است بآنها و حاجت نوشتن آن نیست اما چون عادت مولفان احوال بزرگان چنین جاری شدہ کہ از آنها بر خیز می نویسند لهذا این فقیر نیز تبعیت آہنما نمودہ بر خیز از خرق عادت و تصرفات و کرامات جناب عروۃ الوثقی ثبت می نمایم و ہر نقلی کہ تعلق بخرق عادت داشتہ باشد ابتداء آن بسرخ می منخرق عادت می نویسم و ہر ذکرے کہ مشعر از تصرف ایشان بود افتتاح آن من تصرفاتہ بسرخ می نگارم مے آرند کہ جناب حضرت قیوم زمان شیخ محمد مصطفی اللہ صلی اللہ تعالیٰ عنہ کہ فرزند اکبر و خلیفہ اول و قائم مقام بے بدل ایشانند و منصب قیومیت فی سائر خوان بطریق اصالت بایشان رسیدہ و ممتاز تمامی فرزندان و مستفیضان والد بزرگوار خود اند از ایشان مروی شدہ۔

من خرق عاداتہ :- کہ روزے حضرت عروۃ الوثقی باہل خانہ خود کہ والدہ فرزندان ایشان باشد خطاب نمودہ فرمودند کہ امروز ظہور روح پر فتوح قطب المحققین وارث المرسلین شفا در ہاے دردمند حضرت خواجہ بہاؤ الدین نقشبند صلی اللہ تعالیٰ عنہ شدہ اشارت فرمودند کہ امروز

یکے از نبات من بچن واسطہ در خانہ شما ورودی فرمایید باید کہ در تعظیم و توقیر او کامیابی و شش و
اگر کسی از روی نادانی بچشم حقارت در لباس او کہ از اورا شرف و فخر است دیدہ بخندہ پیش آید موجب
مخاطره ایمان او خواهد بود۔ حضرت ام المہریدین از استماع این کلام از اول روز بر رواۃ حرم من
رفتہ انتظار قدم برکت از دم آن مخدومہ نمودہ نشستند و ورود سعادت نمود آن مخدومہ گردید
بہ ادب و تواضع بسیار پیش آمد نمودہ لوازم نیاز مندی بجا آوردہ و خدایات شائستہ نمودہ نالند
اقامت در ملازمت خدمت خود پیچہ دقیقہ نامری نداشتند و چون ایشان توجہ بر متن فرمودند آنچہ
لوازم خدمت گاری است ہمیا ساختہ رخصت فرمودند حضرت ام المہریدین شکر نہ خداوندی جل شانہ
بجا آوردند کہ امر حضرت خواجہ بزرگ رضی اللہ عنہ بجا آمد و نیز مخدومہ محترمہ از خدایات ایشان راضی
مسرور رفتند۔

من تصرفانہ می آرند کہ در وقت عبور عسکر سلطان زبان ایشان از دارالارشاد سر ہند
واقع شدہ بود سلطان وقت اورنگ زیب عالمگیر بود کہ از جملہ مریدان یکل از مہر مستفیضان و
نسبت یافتگان ایشان بود چنانچہ در کتبوبات ایشان بطرف سلطان تذکروں بامکاتبات ورود یافتہ
و بشارات عالی و اشارات متعالی در بارہ او مندرج شدہ بلکہ بشارت قتائے قلب قتائے نفس
نیز تذکر گردیدہ و بطرف کشمیر غمان توجہ ظل اللہ مصروف بود چون سلطان منسلک طریقہ شدہ بود
و بہرہ کفی یافتہ اہل عساکر تمام را جوع نمودند و اکثر دست ارادت در فتراک ایشان زدہ و از فیوض
باطنی و تصرفات ظاہری کامیاب مطالب دو جہانی گردیدند از ان جملہ یک شخصہ را سیا آوردند و
پدرش کہ از مریدان قدیم بود بعض حضرت عروۃ الوثقی رسانید کہ این فرزند من گرفتار جنگ عشق
مجازی شدہ دست از خدمت سلطان وجاہ و منصب خود برداشتہ اسیر و ہیوار دیوانہ وار لیل و
نہار در یاد قد و خسار معشوق صوری گردیدہ اگر تصرف در بارہ او رود تا بخود آید موجب آسائش
این محلص صمیمی خواهد بود خدمت ایشان خطاب بآن ہیوار نمودہ فرمودند کہ از این اندیشہ باطل و
خیال لاطائل در گذشتہ روی ہمت بفرغ از حقیقت آری و ازستان معرفت نمایی بہر آئینہ بہر خواہد بود۔

بیت عشق حقانی شعارِ خویش کن عشقِ صوری را بطفلان و گذار

آن گرفتار بند بار فی الحال زیان را مترحم این فرد حضرت خواجه عافط شیرازی نمود. فرد

در کوئے نیک نامی مارا گذراندند گرتو نمی پسندی تغییر کن قصارا

ایشان در آن وقت بجزب فرمودند که تغییر کردند قصارا بحجرا استماع این کلام عقل رفته بسرش نمود کرد

و عشق مجازی مبدل حقیقی شده و سعادت ارادت مشرف شده از فیوضات عام ایشان بهره

حاصل نموده در زمره اولیا و صلحا در آمد و کامل و مکمل گردید.

من خرق عاداته :- روزی جناب ایشان در تناول قوا که بودند و بر غبت تمام می خوردند

می آرند که آن انبیه بود که اعلایه میوهای هندوستان است صیالحه از مخلصات بریاریت آمده بود

بخطارش خطور نمود که اهل الله را اکل باین رغبت می باشد تا و چشم چه بود فی الحال از اشرف

خاطر دریافته فرمودند و چشم آنست که هر چه اولیا تناول می فرمایند همه نور می شود پس نور هر قدر

که بیش بود مرغوب است -

نمایند

من تصرفاته :- آورده اند که یک در خانقاه عالم پناه ایشان آمده مشاهد کثرت

اخراجات ایشان نموده استفسار و جوه در اخل از صوفیان کرد گفتند و جب مقرا صلا مقبول امام

معصوم قیوم نیست غیر از توکل خالصه سبای منظور خدمت ایشان نمی افتد آن مرد وقت خلوت

ایشان را ملاحظه نموده معروف داشت که این مخلص اراده حج دارم و این داعیه دامگیر شده در

نزد من از غایات ایزدی سنگ است که خاصیت آن دارد که مساس آن آهین اسود را طلاء احمر

می سازد آنرا همراه نمی توانم برد و این چون شما منظور نیست و نیز موجب سعادت این مخلص است

که آنرا بخدمت عالی گذارم که تا مراجعت آنچه جهت اخراجات فقر از آن سنگ طلا نموده شود و

بکار رود موجب رفاهیت ملازمان عالی باشد اگر حیات باقی بود و مراجعت نصیب شود بمن

غایت نمایند و الله بخدمت حضرت باشد ایشان در حضور آن شخص سنگ را گرفته بطا قی انداختند

و آن مرد مرخص شد مدت دوسه سال که آن عزیز از آن سفر مراجعت نمود بدرا الارشاد سر نرسید

فرمایند

و بعد زمت عالی باریافت فرمودند کہ سنگ شمار بہمان طاقچہ کہ در حضور شما انداختہ بودیم افتادہ است
 بر رویہ بد سبب نگاہ داشت آن بود کہ این سنگ اگر دین سفر از نزد شما می رفت مرغ روح شما
 از مفارقت آن پرواز می کرد آن گاہ بخارجہ امر فرمودند کہ سنگ کاویخ بسیار حاضر سازد چوں
 حاضر نمود فرمودند کہ ہمہ طلائی شویذہ مجرد فرمودن طلائے ناب شدند بعد از آن فرمودند کہ کسے
 را کہ این کمال غنایت شدہ باشد اورا نمی رسد و نمی سزد کہ باین چیز ہا اگر بید قرعہ لمحورہ
 در مس قلب من لے منظر حق کن نظرے زانکہ اکسیر اثر زر گس شہلا داری
 من تصرفانہ: صاحب کتاب برکات معصومی می آرد و از والد خود نقل می نماید کہ روز
 خدمت حضرت عروۃ الوثقیٰ بعد از بلا حفظہ یک سال مدخل خود را کہ یک لک شدہ بود و مصرف
 خانقاہ معلی کہ یک لک و پنجاہ ہزار گردیدہ در ادائے احسان حضرت رحمان تبارک و تعالیٰ بزبان
 مبارک آورده اند کہ مدخل جناب حضرت خواجہ امراقہ سن سہ یک لک و پنجاہ ہزار بودہ و مصرف ایشان
 یک لک ثابت شدہ مدخل بایک لک و خرچ یک لک و پنجاہ ہزار و باوجود آن فرضدار نہ ایم
 باک کشائش کاملہ و رفاہیت نام شامل حال است زیادہ چہ تصرف باشد۔

من خرق عاداتہ: چوں ایشان غم سفر فرمیں الشریفین نمودند بایشان بکشف
 ساختند کہ بعد از خروج توار دیار ہند انواع بلا ہائے مختلفہ بر زمین ہندوئے خواہر داد و انتقامات
 کلی از اینہا خواہند نمود و تغیرات عظیم روئے خواہر داد کہ بوجد خود را این دیار این ہمہ اطوار معوق
 می بود بہ نسبت پیغمبر علیہ الصلوٰۃ والسلام چہ تابع کامل را از جمیع کمالات متبور نصیب است
 بموجب آیہ کریمہ مَا کَانَ اللّٰهُ لَیْعِزَّ بِہُمْ وَاَنْتَ فِیْہُمْ و چون باز مراجعت نمائی موجب رفاہیت
 امن و امان خواہد شد و تو قمؔ مَا لَوْ شِئْتَ لَهَیْ اَرنکہ باعث باین مقدمات آن شد کہ چون خدمت
 ایشان بارادہ مذکور تا بہ ارا السلطنت رسیدند یکے از سادات بخدمت ایشان آمد و عیان نمود کہ
 مرا زوج جمیلہ بود کہ بسیار مطبوع و مقبول من بود روزے را نا نام ہندو کہ از روز سائے فرقہ ہندو بود
 و مقرب سلطان اورا بدید و فریفتہ او شدہ و جبراً اورا از من ستاند از این ممر ہر جا استفانہ بردم

نظر بجمشید او نموده کسے عرض مرا بسلطان رساند و غور من نمود خدمت حضرت عروۃ الوثقی با
 برادر بزرگ خود خواجه حضرت خازن الرحمۃ رضی اللہ تعالیٰ عنہما از استماع این مقدمہ از کمال غیرت کہ
 لوازم ولایت است متغیر شدند و فرمودند نزد سلطان رفتہ احوال ترا اظهار خواہم ساخت اگر غور
 تو رسید فہما والا نہ تغیر سلطنت او خواہیم کنایہ و در آن وقت نزد سلطان رفتند در آن وقت
 داراشکوہ سلطان بود احوال سید نزد کوربا و رسانیدند و طلب غور فرمودند سلطان بنا بر خاطر انا کہ
 یکے از اعظم امر بود در غور این مقدمہ تساہل نمود و گفت بخاطر یک زن نمی توان چنین امیرے مغیرے
 را فصیحت نمود بآن سید بنا بر خاطر شما مبلغ کثیری دہم کہ دیگر ترویج نماید حضرتین از این سخن متغیر
 شدہ فرمودند کہ ہر گاہ غور این سیدی سی و آن کافر را بسر انہی رسانی میان از این سفر کہ پیش اینم
 ہرگز مملک ہند مرا جمعت نخواہیم کرد تا تو بادشاہ باشی در جواب ایشان گفت حضرات مجیرند و من در
 این ایام عزیمت لشکر بطرف اورنگ زیب ارم بجانب دکن کہ از من باغی شدہ باین امور نمی توانم
 پرداخت و نمی توانم مثل رانا امیرے را از خود رنجانیدن حضرت عروۃ الوثقی رضی اللہ تعالیٰ عنہ در
 جواب فرمودند کہ تا رانا و اعوانش بسر از سر انشا اللہ تعالیٰ میان بہند نخواہیم آمد و از مجلس سلطان
 برخاستند بہیت باطنی ایشان آن قدر برو غلبہ کرد کہ بیچ نوع اذیت بایشان نتوانست رسانید
 ایشان چون ببلاد دکن رسیدند و اورنگ زیب بد انطرف بود از اخبار قدیم ایشان بارادہ سفر حرمین
 و مشاجرت ایشان بداراشکوہ با خبر گردید از این معنی امید قوی حاصل روزگار خود دانستہ خود را بخدمت
 حضرت عروۃ الوثقی رسانید و مرید شد و معروض داشت کہ نسبت من بداراشکوہ بیچ گونہ متفاوت
 را بر نمی آید لا بدست آوریم حکم ایشان کہ عروۃ وثقی جهان جہانیان اند ایشان فرمودند باک مدار
 بموجب آیہ کریمہ کہ مِنْ فِتْنَةٍ قَلِيلَةٍ عَلَيَتْ فِتْنَةً كَثِيرَةً يَأْخُذُ اللَّهُ بِعَمَالٍ این در تعالیٰ تا سلطنت تو
 مقرر شدہ ہرگز رجوع نہ بہند واقع نخواہد شد از این بشارت اورنگ زیب قوی دل گردیدہ نہیے عسا کہ
 نمودہ مقابلہ داراشکوہ را مستعذر شد چون خدمت ایشان بزیارت روضہ متورہ جناب اقدس
 کامیاب شدند و وعدہ کہ باورنگ زیب فرمودہ بودند معرض داشتند چنان با مور گردیدند کہ سلطنت را

متغیر

بنا بر خاطر

عظم

بنا بر خاطر

بر نمی آید

باورنگ زیب عنایت فرمودیم۔

ابا چون داراشکوه خود را در زمره مردان حضرت غوث صمدی محبوب سبحانی جناب شیخ شاه سید عبدالقادر جیلانی رضی اللہ تعالیٰ عنہم آورده است و خدمت ایشان جانب او را در زمره محمد صبیح^{شیر} فرزند اکبر خود را به بغداد فرست که رفته بایشان مقصود را حاصل سازد۔ تا بخاطر او ایشان از طرف داراشکوه دست بردارند لهذا حضرت عروة الوثقی موجب فرموده امر شریف حضرت قیوم زبان شیخ محمد صبیح اللہ را بغداد شریف فرستادند و ایشان بشرف زیارت مبارک شرف شده مطلوب امعروض داشتند حضرت جناب غوث الحق والا نس مقصود را قبول نموده علاوه بر آن خلعت غوثیت خود بحضرت قیوم زبان شیخ محمد صبیح اللہ عنایت فرمودند چنانچه در حوال ایشان مشروح نوشته خواهد شد۔

بر سر اصل سخن رویم که بعد رسیدن حضرت عروة الوثقی رضی اللہ عنہ در بلاد عرب بلدان هند و بلاد مختلفه گرفتار شدند از قسم خط و وبا و زوال سلطنت و غیر آن قتل و تہک انواع ابتلا سبب ہلاکت و ذلت اہل آن گردید چون خبر زوال سلطنت داراشکوه و تسلط او رنگ زیب عالمگیر رسید حضرت عروة الوثقی از احکام حج و زیارت خلاص شده بودند عثمان مراجعت بہند آوردند بانهزاران انعامات ایزدی منوجہ وطن گردیدند کہ تفصیل آن در رسالہ یواقیت الحرسین مذکور است فی الجملہ ورود ایشان در بلدان ہند موجب نزول رحمت ایزدی گردید و اہل آن از ہلاکت نجات یافتند و او رنگ زیب از استماع مراجعت ایشان چند منزل استقبال نموده انواع خدمتکاری بجا آورده مدت متمکن تخت سلطنت فیروزی ہیمنت بود چون او در بلاد ہند سلطان مستقیم با نوع دینداری و خدا پرستی و ظاہر آرائی و استحکام سلطنت نگذشت چنانچہ این معنی مشہور نام است حاجت بیان ندارد۔

من خرق عاداتہ:۔ خدا پرست خان نام مردی از امراء از جنہ تطبیق اسم با سمنی ترک امارت ظاہری نموده بہ تنویر باطنی ملتزم خانقاہ عالی شان حضرت عروة الوثقی بودند در آن هنگام کہ در ظل ہما آتا ریان دیار میگذا رید اتفاقاً روزے شش نفر همان از اعزہ زبان کہ بآن خان نسبت قربت و معرفت داشتند در جہرہ او ورود نمودند خان ندو را از مرفلاس کہ از لوازم فقر است در

همانذاری آنها مشوش شد و اهل احوال خود را به متصدیان خانقاه از غایت تمکین نتوانست نمود
و وقت ختم مقرر حضرت عروۃ الوثقی شد از خوف فوت آن وقت همانان را بجای خود گذاشته خود را
به مکان ختم بخدمت عالی رسانیده در ختم شریک شد اما در خاطر اندیشه تذکره مرکوز بود بعد از ادا ختم بدست
معمول فواکه حاضر آوردند و تقسیم نمودند قاسمان را عادت چنان جاری بود که اهل ختم راده ده دانه انبه
می دادند و غیر حضار را پنج پنج دانه تقسیم می کردند بجان مذکور نیز بدستور معمول ده دانه دادند همانا در خاطر
خان مزبور همانان عبور کردند فی الفور حضرت عروۃ الوثقی خان را طلب داشته و یک سبد انبه را بخود
قریب فرموده از دست مبارک خودده انبه جدا کرده دادند و فرمودند که این تقسیم یک صیف شما و ده دانه دیگر
جدا نموده فرمودند که این رسد صیف دویم شما همیش قسم شش رسد را جدا کرده عنایت کردند که جمله
شصت دانه انبه شد و شش انشرفی نیز پوشیده در دست او دادند و فرمودند که شما بجای فرزند ما تبید
هرگاه در وقت بودن خانقاه همائی درود فرماید با تاحتاشی عیان مینموده باشند بعد از مرخص شدن
شما از خانقاه کشایش بسیار حاصل روزگار شما خواهد شد فوقه کما اخبر رضی الله تعالی عنه این قصه
از زبان خان مذکور در برکات مکتوب است۔

من خرق عاداته:- مخدوم زاده حامس حضرت شیخ محمد سیف الدین قدس سره که فرزند
پنجم ایشان بودند در مکاتب خود در مکتوب صد و چهل و یکم که بنام شیخ باقر لاهوری و رودیافته نگارش
فرموده اند و بعینه عبارت آن مخدوم زاده ایرامی رود در بلده کابل غزنی حضرت ایشان را یعنی حضرت
عروۃ الوثقی رضی الله عنه را بخواب دید و آن حضرت او را نیمه ترکی عنایت فرمودند چون با فاخت آید
آن نیمه را در بیداری پیش خود یافتیم کلامه الشریف۔

من تصرفاته:- از حضرت امام العارفین شیخ محمد اسماعیل قدس سره منقول می نویسند
که روزی حضرت عروۃ الوثقی به موضوع نماز اشتغال داشتند و عین وضو افتاد که در دست مبارک
داشتند بچش تمام بردیوار زدند خادمه که حاضر بود رفته آفتابه دیگر را حاضر آورد از این مقدمه هم بر داشته
بخدمت حضرت ام المردین رفته عرض این ماجرا نمود ام المردین احوال خوف خادمه را بعضی رسانید

فرمودند با گویند خوف نکند در آن اثنا یکی از مخلصان باراد صحرای شیر غزنه مقابل شده بود
 و قصد ملاک او کرده و از کمال عجز متوجع باطن شده استخلاص خود خواست نزد او آتوقت جز آن
 آفتاب اسلحه حاضر نبود بر سینہ آن شیر زدیم و آن بیچاره را از شر آن سباع نجات دادیم تا روزی که
 میر محمد طاهر که یکی از مریدان حضرت عروۃ الوثقی بود از سفر بنگالہ آمدہ بحضور جمع کثیر از تصرفات عالی
 ایشان بیان نمود کہ در صوبہ بنگالہ بجائے می رستم ناگاہ شیر غرنده رسید در آن اثنا یاد پیر بزرگوار خود
 کردم فی القوریہ چشم سرفتح بین دیدم کہ حضرت عروۃ الوثقی رسیدند آفتابہ کہ در دست مبارک ایشانند
 بآن شیر زندہ زہرہ آن شیر ز قید و از نظر من غائب شدند و مرا نجات از شر شیر دادند بعد از آن
 پرچہ جائے آفتابہ مبارک را تبرکاً برداشتم و تا حال در پیش من است چونکہ میر بزرگوار بحضور پر توہ
 یافت بے آنکہ او عرض نماید فرمودند اللہ سبحانہ الحمد کہ مدبر وقت در حق شما واقع والا نہ
 شیر کا شمار را بآخر رسانیدہ بود۔

من تصرفانہ :- از زبان بادشاہ ہندہ گوہر را بیگم کہ مرید مخلصہ ایشان بودی تو پسند کہ
 درن ایام کہ حضرت عروۃ الوثقی رضی اللہ تعالیٰ عنہ با برادرم دارا شکوہ مناظرہ روے داد و بشارت
 سلطنت را بر برادرم اورنگ زیب غایت کردند بدستخط مبارک خود بشارت مذکور نوشتہ باورنگ زیب
 دند و متوجہ سفر حجاز شدند حضرت اورنگ زیب بشارت مسطور را بالودہ خود اظہار نمود بدین حاضر
 بودم بیقین می داتم کہ برادرم محمد عالمگیر اسطنت ہندوستان اتصرف حضرت عروۃ الوثقی
 رسیدہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ۔

من تصرفانہ :- می آرند کہ سعد اللہ خان در حضور شاہ جہان بتقریب تلذیب حضرت
 عروۃ الوثقی رضی اللہ تعالیٰ عنہ نمود فی القوریہ در قورلج بتلاشد و بر قیج کلمہ ناشائستہ خود متنبہ شدہ
 مسبقاً قصد و پوہ نیاز و کورۃ آب فرستاد و از خدمت ایشان عفو تقصیر خود خواست کہ آب را
 دیدہ بفریستد کہ بخوردن آن شفا یابد ہرگز در معرض قبول نیفتاد چوں حضرت مخدوم زادگان
 بشفاعت بسیار نمودند ایشان بغضب فرمودند دروغگویان دم نمی کنند با دمیان او گفتند زور و رو بہ

کہ روح او منتظر ہمیں جواب است خادیاں او بایوس شدہ گردیدند و بسعد اللہ خان آچہ شہیدہ بودند
معروض داشتند فی الفور حلت نمودن عود بانه من غضب الله تعالى و غضب اولیائہ بیت

این قوم چون بیخ آید آید جان از تن بے ادب برآید

من تصرفاته :- می نویسد کہ روزے یکے از امرای ایران کہ مذہب رفق داشت متوجہ
دار السلطنت ہند بود و عبور بدارالارشاد سر ہند نمود از روزے استہرا خدام بخدمت ایشان فرستاد کہ من
بزیارت حضرت می آئیم ایشان از روزے کہ مو الضیف و لوکلان کا خرا امرتاری اسباب ہمانداری
نمودن تا نماز عصر منتظر بودند کہ خبر رسید کہ امیر مذکور سوار شدہ رفت غرض او استہرا بود۔ اتفاقاً در آن اثنا
خدمت عرفان پناہ خواجہ محمد حنیف کاہلی کہ از اعظم خلفائے ایشان بود از کابل رسید و با حضری کہ
ترتیب دادہ بودند برائے ایشان حاضر آوردند خواجہ مذکور تحفہ نیا کہ ہمراہ داشت در خدمت گذاریند
در آن ہا چند عدد کار دیو لابی بود۔ حضرت عروۃ الوثقیٰ یک کار بر سہنہ نمودہ فرمودند تریوزے حاضر آوید
تریوزہ حاضر کردند بآن کار تریوزہ را بریدند و فرمودند کہ در شانے تریوزہ محسوس شد کہ سہرافضی را بریدیم
ہیچان شد کہ از این طرف بریدن تریوزہ و از آن طرف جدا شدن سہرافضی مذکور۔ بیت

آورد
بریدن

مکن بازی کہ سر اینجا بازی در این میدان نشاید ترکاری

من تصرفاته :- می آرنکہ شخصے در بلکہ اکبر آباد بودہ۔ در وقت احتضار خود خواہزادہ
خود را طلبید و فرمود کہ احوال تو تا تمام ماندہ باید کہ بخدمت عروۃ الوثقیٰ رفتہ سلوک نمائی تا بکمال
رسی بعدہ بزبان آورد کہ چنان معلوم می شود کہ بعد از دوازده سال باین دولت مستعد خواہی شد
اتفاقاً در این مدت ہر چند اورا اسقربا دست داد بدارالارشاد سر ہند نتوانست خود را رسانید تا کہ
درت موعود بسر آید۔ بیت

شیخ

گل سختش شگفتن کرد آغاز ہمارے دولتش آمد پرواز

خود را بر ہند مبارک رسانید و بشرف زیارت حضرت عروۃ الوثقیٰ مشرف شد ایشان چون اورا
دیدند فرمودند کہ دوازده سال از وصیت پیشما ہمیں امر و پورہ شد چون آنغزیر حساب نمود

بموافق ارشاد ایشان برابر آمد فرمودند که این اظهار برای من معنی نمودم که کمال شیخ شما هر شود شما
و حضار مجلس همه از کمال او باخبر شوید و عزیزان کوردت بملازمت خانقاه عالم پناه گذرانیده بموافق
استعداد خود در مراتب معرفت سیر و سلوک نموده بخلاف امتیاز یافته مخلص وطن مالموف خویش گردید.

من نصرفاته: صاحب برکات می نویسد که روزی این درویش را صحبت بادشاه وقت
محمد معظم شاه که فرزند اورنگ زیب بود دست داد ذکر تصرفات حضرت عروۃ الوثقی در میان آن سلطان
نذکر گفت که خدمت ایشان مراد ایا می که حضرت اورنگ زیب بسیر کشمیر متوجه بودند و عبور از دارالارشاد
سرمهند نمودند و بشرف زیارت مشرف شدند و آن سال پنجم جلوس بوده بشارت دادند که سلطنت
بعد از انقضا مدت حیات والد تو بنوقرار خواهد گرفت و بعد از چهل و پنج سال این بشارت ایشان
بوقوع آمد چه مدت سلطنت حضرت اورنگ زیب پنجاه سال بود بیت

اول و آخر ازل هم تا ابد پیش علم عارفان پیدا بود

من تصرفاته: می آید که خواجہ محمد حنیف کابلی که از اعظم خلفائے ایشان بودند قبل از
وصول بخدمت ایشان در ایام جوانی فرخنده شبی بخواب دیدند که ایشان بدارالارشاد سرمهند رفته اند و
در خانقاه ملائک پناه رسیده می بینند که دو عزیز نورانی نشسته اند و شمع در حضور ایشان می سوزد
خواجہ مذکور بخاطر رسانید که اگر مطلع کردم که این دو عزیز کیا بیند فی الفور شخص بطرف او آمد خواجہ
استفسار نمود که این دو عزیز کیا نند آن شخص گفت که هر دو فرزندان حضرت مجدد الف ثانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ
اند یکی خازن الرحمة خواجہ محمد سعید نام دارد و یکی عروۃ الوثقی خواجہ محمد معصوم موسوم است خواجہ بدان
شخص گفت که مرا بفرزند ثانی حضرت مجدد الف ثانی یعنی خواجہ محمد معصوم برسان آن شخص می گوید که
من نیز باشاره ایشان بنزد تو آمده ام آخر الامر خواجہ را برده بخدمت ایشان رسانید چون خواجہ از آن
خواب دولت تاب بیدار شد احوال را با قارب خود در میان نهاد و شوق و جذب خواجہ غلبه کرد و
با جمعی از اوجه خود روانه سرمهند شریف شد اتفاقاً چون قریب دارالارشاد سرمهند شریف رسیدند
وقت شام بود دنیا خانقاه عالم پناه می رسید شب شده بود بنوعیکه دیدند که دو عزیز نشسته اند

و شمع در حضور ایشان می سوزد همان شخص که در خواب اورا دلیل کعبه مقصود شده بود بخواجه ملاقی
 شده اورا بخد مت حضرت عروۃ الوثقی رسانی بخواجه مذکور در خدمت عالی مشغول شده در اندک مدت
 بدرجات کمال فائز شد و بخلاف ممتاز شده مراجعت وطن مالوف یافت بعد از رسیدن بطن
 و اظهار خلافت اہل وطن متفق الکلمۃ بانکار برخاستند و باستہرامی گفتند کہ خواجہ از پیر خواجہ کی خود
 ارشاد آورده آخر الامر چندی متفق شدہ خواجہ گفتند کہ مایان بغیر دیدن خارق بنو نمی گردیم بایان
 تیاری مہمانی پیزنومی کنیم امروز وقت طعام اورا بما بگو اگر او وقت موعود بدعوت ما حاضر شد
 مایان ہمہ میدان تومی شویم و اگر حاضر نشدند پس اہلار کمال خود نزد مایان منما خواجہ از کمال اعتقاد
 و علیہ جذبہ کہ لوازم بتدیان است قبول نمودہ فرمود کہ غالباً وقت طعام ایشان بعد از نماز
 عشاء ے باشد شمایان تیاری طعام بکنید امید است کہ ایشان حاضر شوند جماعت متسخر
 کتان بہ تیاری طعام پرداختند و استیعاذ ے نمودند کہ پیر خواجہ در یک روز سر ہندہ کابل چگونہ
 خواہد آمد ہمہا کا بز کابل از ابالی و مولی وقت حاضر شدند و منتظر وقت بعد عشاء بودند و خواجہ
 بعد از نماز عشاء مراقب شد۔ اہل دعوت طلب بر آوردن طعام از خواجہ کردند۔ فرمودند طعام
 بر آرید کہ وقت طعام خوردن ایشان ہمین است آنہا بر آوردن طعام مشغول شدند ناگاد از
 فراز بام آواز پائے بگوش غفلت زدگان رسید دیدند کہ از ادا زینہ حضرت خواجہ عروۃ الوثقی با
 حضرات مخدوم زادہ گان صبحن خرامیدند و ہر مسدیکہ برائے ایشان فرش کردہ بودند نشستند و
 مخدوم زادگان عالی شان گرد آمدند و الدنکور خود حلقہ بستہ نشستند جماعت مضار القلوب از
 مشاہدہ این حال متحیر شدہ بقدم مبارک افتادند و عذر تقصیر خواستند ایشان فرمودند کہ محض برائے
 خاطر داری خواجہ آمدہ ایم والا مارا سراطہار کرامت نیست زینہا ریا دیگر از اولیائے طلب کرامات
 نمی نمودہ باشند کہ ضرر الص است۔ الفصہ طعام تناول فرمودہ و شب را با جماعت بسر بردند و اکثر
 آن جماعت داخل طریقہ علیہ شدند قریب صبح باز بالائے ہمان بریام برآمدہ فواکہ تازہ کبچہ منگدایند
 بودند حضرات مخدوم زادگان برداشتند و فواکہ خشک و غیرہ تخف کہ تیار نمودہ بودند بخواجه غایت

فرمودند که از پیشاور و لاهور بخدمت برساند و خود در یک لمحہ بدارالارشاد سرحد رسید بہر خیر آن مردم
عرض نمودند کہ چند روز اقامت نموده باز برائے متوجہ وطن شویہ فرمودند کہ خبر یکے نکرہ ایم از این اقعہ
مبادا اضطرابی در مغلطان واقع شود با کجملہ نماز بایاد و مسجد خود بایاران ادا نمودند و فواکہ مرطوبہ را
بزوی القربی و غیرہ مہجان تقسیم نمودند۔ فرد۔

چہ شود گر بسر وقت من خستہ جگر قدرے رنجمنائی و دلہم شاد کنی
من تصرفاتہ :- از خدمت اخوند موسی صاحب ساکن بھٹی کوئی منقول است کہ چون
حضرت عرفۃ الیقینی باجارت مراحتما کرد و خلعت خلافت عنایت فرمودند و رخصت بوطن بلوف
کردند و معروض ایشان نمود کہ اکثر مردم آنجا فاغنائند و شنیدید۔ بے آنکہ تصرف ظاہر معائنہ نمایند
ارادت نخواہند آورد بلکہ استہزا خواهند کرد اگر از تصرف عالی چیزے بہ بندہ عنایت شود کہ دران
سریزمین اقاعی گزندہ بسیار است و ایندے کلی از انہا بخلق متعدی است در انہا نوعی توجہ شود
کہ مطیع من شوند نہ آئینہ موجب خلاص از انہا خواہد بود فرمودند کہ نام شہاب مرگزینہ کہ مذکور گرد
سراطلاعت شمانہ بردار و دیگر ہر امراض دم شہا موجب شفا است وجائے دوا و ہمہ مردمان آن جا
بشہا مخلص و مطیع خواہند شد فوقہما اخبار رضی اللہ عنہ

من تصرفاتہ :- از صوفی پایندہ ملا کاہلی منقول است کہ فتنیکہ ابن مخلص را
مجاز نمودہ رخصت فرمودند بعض اقدس رسانیہم کہ مشیخت را خرچ خانقاہ می باید و این روش
بجز نام خدا چیزے ندارم امر فرمودند کہ صوفی قدرے کاغذ سرخ و سفید بیارید فقیر تجسس نمودہ
پارہ کاغذ سرخ و سفید ہم رسانیدہ بخدمت حاضر نمودم بدست مبارک خود از آن کاغذ بطور
روبیہ و اشرفی مدور قطع نمودند و بلعاب دہن مبارک خود آلودہ بدست بندہ دادند و پیہ اشرفی
شدہ بودند بخاطر فقیر خطور نمود کہ اگر این تصرف بہ بندہ عنایت شود خوبتر خواہد بود از انہا
اشرفی بہ مجرد این خطور امر نمودند کہ این تصرف بشہا عنایت نمودیم بشرطیکہ زیادہ از احتیاج
نکنید بعدہ ہر وقت کہ محتاج می شدم کاغذ سرخ را مدور نمودہ بلعاب دہن مے برآوردم اشرفی

اخوان موسی صاحب کتب بھٹی بلوف آباد کاہل از اعظم خلق عرفۃ الیقینی از قدس اندر سراج اللادرس

می شد و اگر کاغذ سفید را می برآوردم روپیه می شد و این تصرف او مشهور بوده لهذا ملقب
بصوفی پائنده ملاکامی شده بود۔

من تصرفاتہ: کذلک صوفی پائنده کرباس نیز از مجازان ایشان بوده در وقت رخصت
باویارہ کرباس عنایت نموده بودند و فرمودند کہ در این کرباس برکت است صوفی مذکور بدت عمر
خود از آن کرباس می فروخت و خرج مایحتاج خود می نمود و از کرباس بیچ کم نمی شد تا انقضای
بدت حیات او بعد از آن حال صوفی مذکور بہاں کرباس را با مرآت تکفین او نمودند و صوفی مزبور مشہور بصوفی
کرباس پائنده بوده این قدر از خوارق و تصرفات کہ مذکور شد در رنگ آنست کہ از حربے پایاں بحر عذاب
انتقارود۔ بیت

بحر را گراوری در کوزہ چند گنجد قسمت یکروزہ
اگر کتب و رسائل کہ در احوال ایشان و فرزندان و خلفائے ایشان جمع شدہ و دلائل آنچہ ذکر یافتہ
جمع نمایم از قسم خوارق و تصرفات ہر آئینہ از اصلے آن عاجز آئیم شرح
ذکر حالاتش نیاید در شمار عاجز ہم گریک نویسم از ہزار

ذکر آن حال حضرت عروۃ الوثقیٰ | امے آئند کہ خدمت ایشان دوسہ سال قبل از انتقال آثار
قرب آن حال را از فرست معنوی دریافتہ بہ تہیہ سفر اخروی

مستعد شدہ دست حق پرست از جمیع بائست دتیار داشتہ ترم الرفیق الاعلیٰ ترم بودند و
اطہار این مقدمہ جانگاہ اشارۃ و علانیۃ باولع بہ اجابا و اقربا می نمودند چنانچہ کتب خانہ کہ کلان تر
ترتیبہ سرکار معرفت مدار بود و محبوب ترین امتعہ آن قدرۃ برابر و مشتمل بر کتب متداولہ و غیر متداولہ از
غرائب علوم و عجائب فنون مجتمع بودہ کہ در جاہاے دیگر یافتہ نمی شد آنرا بفرزندان گرامی خود و غیرہ
و مہمان و مخلصان و مستحقان قرضہ انداختہ بموجب آن تقسیم فرمودند و نیز شب پانزدہم شعبان در سال
انتقال امر فرمودند کہ تفحص از تورقہ نماید کہ بدستور معمول منور است یا در شعلہ و ضیائے آن قنور
است ہر حین بندگان غورے نمودند اصلا در قمر اثر نہ نمی دیدند باوجودیکہ اثر آنرا برابر اطراف

فلک پیدا نمود حتی که شب بنصف رسید بینندگان عاجز شده معروض داشت که ماه چون رنگ سیاه
بر روی فلک انجم سیاه ابتاده و اثر ضیاء در روی مشاهده نمی شود فرمودند که نام قطب از صیغه هستی محو
نموده اند که ماه از غم آن کاهیده اهل آسمان را نیلگون ساخته است اما بیج یک از حصار محفل خلد
مشاغل دریافت معنی این مقوله نمودند آنکه واقعه این رحلت آن قیوم وقت روی داد بعد از آن
از سر آن مطلع شدند و نیز می نویسند که در آن نزدیکی روزی دریا غیچه عالی که در فن متعالی ایشان شد
تشریف فرما شدند و جائی که مرقده مقدس قرار یافته ساخته مراقب بودند و فرمودند که نزدیک است که
مکان فقیر از فقیران صاحب کمال گردد و مردم از استماع این مقوله گمان بردند که مگر ورود کلام بزرگ
در آنجا خواهد شد و در آن ایام در واقعه بشرف زیارت حضرت مجید دالغ ثانی رضی الله عنه مشرف شدند
از آن جناب استغفار احوال آنجانی نمودند ایشان در جواب فرمودند که این جا مال همه رحمت است فردا
آن مخلصان را بتوفیر رحمت جاوید خبردار گردند و مثل ما عاصیان را امیدوار ساختند می آرند که قبل از
وصال ایشان شبش ماه این رویای صالحه دست داده بود می آرند که ایشان در این ایام تمام جمال
صرف شده بودند که بوی از جلال در ایشان دریافت نمی شد گویا وجود شریف ایشان منظر رحمت عام
شده بود و هر کس را کمال شفقت و مهربانی و بشارت تمام پیش آمد می نمودند و کثرت ارشاد آن قدر
عالم گیر شده بود که بموجب کریمه اِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ
أَفْوَاجًا کَثُرَتْ خَلَائِقُ دِلَاطُافِ الْکِتَافِ عالم بمنزله رجوع یافته که افواج رجال و نساء و پیر و صغیر و
کبیر و برتا برنجی و رود می نمود که تعداد آن جز در علم علام الغیوب نگنجد و رود فیض و برکات بر صلحای
و عصات ابرنمایان ریزان شده بود که هر که بدان درگاه رحمت اشتباه وارد می شد از خوان الوان رحمت
ایزدی بقیوض و برکات سرمدی می رسید با وجود این قیاض از خوف هَالِکِ یَوْمَ الدِّینِ لیل و نهار
بناله زار میگذاشتند و در مکانیب مبارک نیز از این مقوله تذکوری بود.

منها در مکتوبی بزرگاشته اند که افسوس که اشرف عمر در هوا و هوس رفت و در حرمان و معصیت
گذشت و در دیوار بر کردار این دور از کار گریان و زار را راست و سفل زبان حال

فریادمی کنتما لهذا خلقت وما لهذا امرت بیت

هر دو عالم در لباس تعزیت اشک می بارد و تودر معصیت

أَذْكُرُوا اللَّهَ وَتَوُجُّوا إِلَى اللَّهِ جَاءَتِ الرَّاحِفَةُ تَتَبَعُهُ الرَّادِفَةُ جَاءَتِ الْمَوْتُ بِحِذَائِهَا اتَّقَى كَلَامَ اللَّهِ

آورد و اندک شروع مرض مبارک ایشان چنان بود که در عین عافیت و کمال صحت روزی
بدرس کتاب مشکوٰۃ المصابیح اشتغال داشتند در عین قرأت این حدیث مبارک الحدیث هذا
عن جابر قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم يود اهل العاقبة يوم القيمة حين
يعطى اهل البلاء الثواب لو ان يجلودهم كانت قرضت في الدنيا بالمقاريص رواه الترمذی وقال
هذا حدیث غریب ههنا از روی ابتداء در طر عا طر خطور نمود فی الفور و جمعی بساق مبارک بهم رسید
بدست شریف ساق مبارک را سخت گرفتند و درس را موقوف فرمودند و معلوم اهل مجلس را شد که جمعی
بساق ایشان لاشی شریه ابا تریان مبارک نیاوردند چه آن متمنا بوده. القصه آن وجع بحدی غلبه
نمود که از ساق و زانو متجاوز شده تمام بدن او جلع محیط گردید و در وقت غلبه او جلع اکثر تلاوت
کلام مجید شغل می نمود و در بنماز جمعه و جماعت خمسة حتی الامکان از دست نمی دادند و بصبر و شکیبائی
بسر می بردند و این شعر عربی در آن او جلع اکثر تریان مبارک می رانیدند شعر

ان قال لی مِتُّ مِتُّ سَمِعَا و طَاعَةً و قلت لدا عی الموتِ اهلًا و مر حبًا
و دیگر اشعار شوق انگیز تریان تازی و فارسی نیز تریان مبارک میگذاشت ازاں هائیکه این است. بیت
گر بجان دادن میسر می شدی کس را وصال طالب و صلش بدی هر کس که جانے داشته
و نیز تکرار این شعر می نمودند شعر

لیتک تحلوا الحیات مریرة لیتک ترضی و الا ناس غضاب

لیت الذی بینی و بینک عا مر ویتی و بین العلمین خراب

القصه وجع بر نهجی مستولی شد که روزی دست یکے از خدمه بعضوی از بدن مبارک رسید
تمام بدن در عرشه درآمد آن عزیز از غایت تعجب معروض داشت که مجروح یک جزو بدن مبارک است

که زانو و ساق باشد و از دست رسیدن بدیگر اجزای بدن چنانچه موجب لرزه کل بدن گردد و فرمودند که
 کلام عضو است که مجروح نیست از کمال صبر و وقار هرگز بلب مبارک حرف صادر نمی نمودند که بخیر
 از شدت وجع باشد بلکه در حین غلبه آن نلذذات فراوان حاصل روزگار ایشان می شد چه بمشرب
 مجددی و معصومی ایلام محبوب را لذت نیز فرموده اند از انعام او چه در انعام رضای محبت محبوب است
 و در ایلام رضای خالص محبوب است پس نزد محب راسخ المحبت رضای خالص محبوب از رضا
 مشترک جانین لذت و دلپذیر است آورده اند که بتقریب بیان نمودند که سجده من فوق العرش واقع
 می شود بلکه خادمه که در این وقت مرامز رکوع و سجود است سجده او نیز فوق العرش واقع شده
 از مهران اسرار ایشان منقول است که شش ماه قبل از وفات می فرمودند که هر سجده که بتوقع می آید
 خواه از فرض خواه از نفل فوق العرش واقع می شود بلکه تمام نماز آنجا که لفظ جاد را آن بارگاه از تنگی
 میدان عبارت است وقوع می یابد بحکم کلام صادق سید البشر علیه علی الصلوة والسلام
 الساجد سجود علی قدمی الله فلیسجد والیرغب می آید که خدمت حضرت مخدوم زاده بر جاده شیخ
 ابوالقاسم که فرزند حضرت قیوم زبان اندونیه حضرت عروة الوثقی رضی الله تعالی عنهم از مشاهد دیدار
 پیرانوار در شدت اوج بلع و آزار کثرت صبر و وقار ایشان را ملاحظه نموده می فرمودند که هرگز آرزوی دیدار
 سیدالابرار باشد باید که مشاهد جمال با کمال حضرت عروة الوثقی نماید و از آن جا به بوقار صوی استقلال
 معنوی جناب نبوی بر علیه علی آله الصلوة والسلام آورده اند که حضرات مخدوم زاده گان که همه
 بدرجات کمال فائز بودند و تصرفات عالی داشتند از غایت ملاحظه آزار والد خود همه در توجه دور
 جذب آزار و اوجلع مشغول می بودند ساعتی تخفیف لایقی نمی شدند و بستر و سابق عود میگردید عافیت
 صوری بجهت تمام شده بود و معامله بعافیت معنوی کشیده آورده اند که در ایام عرس جناب حضرت
 مجدد الف ثانی رضی الله تعالی عنه که بجهت تیار عرس ایشان طعام تیار میکردند و جناب حضرت عروة الوثقی
 در شدت مرض بودند چه عرس جناب حضرت مجدد الف ثانی بیست و هشتم شهر صفر المظفر واقع است و
 وفات حضرت عروة الوثقی آنهم شهر شریف ربیع الاول و رود یافته در میان زیاد از یازده روز مفاصل بود

وایشان از کثرت شدت مرض در وقت تقسیم طعام حاضر نمی توانستند شد امر نمودند که مردم مدعور طعام
 بدیند چون طعام بر آوردند و نزد مردم گذاشتند و مردم بخوردن طعام مشغول بودند حضرت عروۃ الوثقی^ه
 با وجود شدت مرض در محفہ محفوف خود نشسته در مجلس حاضر شدند اما از کثرت ضعف نتوانستند که از
 محفہ مقدسه بیرون شوند و در آن محفہ نشسته ماندند و شلہ پر پیزانہ که برای ایشان نیار نموده بودند حاضر
 آوردند ایشان در مجلس عرس با مدعوین در تناول پر پیزانہ مشغول شدند در آن اثنا یکی از حضار مجلس را
 بخاطر خطور نمود که اگر از پر پیزانہ خاص این قدوی را تبرکے غایت شود موجب سعادت غیر مترقب
 خواهد شد ازین طعمه متلون که اہل مجلس تناول می نمایند آن پر پیزانہ کہ الوش ایشان است در کام این
 فخلص عزیز است خدمت ایشان از انحراف باطن خطرہ را فہمیدہ نام او را بزبان مبارک آورده
 طلب نمودند چون قریب ایشان شد فرمودند کہ این شلہ بے روغن طبیب برای من تجویز نموده است
 اگر مرغوب شما افتاده بگیری آن مرد آن پر پیزانہ را از هوا سب جلیله یزدی تصور نموده اظهار خطرہ خود کرده
 از خدمت شریف برداشته بار فقا و احباب خود لقمہ لقمہ تقسیم نموده بر غیت تمام خوردند و از برکات آن
 کہ دوسہ لقمہ از آن تناول جناب ایشان بود امیدوار ترقیات بسیار شدند ہذا من ادقی تصرفاتہ
 رضی اللہ عنہ می نویسند کہ بہ قرب ارتحال خدمت ایشان رفات بطرف فقرائے گوشہ نشینان کہ
 در دارالارشاد بودند نوشته اند در آن رفات اکثر این عبارت مے بود کہ فقیر محمد معصوم از دنیای رود
 باید کہ بدعائے خیریت خاتمہ حمد و معاون باشد کہ ہر یک از اہتہا بموجب حوصلہ خود جیرے در جواب رقیمہ
 مبارک نوشتہ اند از اہتہا سبید میرزا نام عزیزے صاحب کمال بودہ مے نویسند کہ مزار آن عزیز در وسط
 بازار دارالارشاد واقع است در جواب رقیمہ ایندوبیت نوشتہ اند نظم

درے ہر پیرہ زن می زد عزیزے کہ اے زن در دعا ہا یادم آور

یقین می دان کہ شیران شکاری در این رہ خواستند از مور یاری

یکے از بنات طاہرات ایشان روایت نموده کہ روزے در حجرہ خلوت ایشان در این ایام آخر انشا
 باریاب شد من این فرد را بشوق تمام تکرار می نمودند فرح

تو دستگیر شوائے خضر پے خجستہ کہ من پیادہ می روم و ہریان سوار اند
 آوڑہ اند کہ یکے و ز قبل از رحلت مبارک ایشان عبد الملک کہ یکے از فقراے مبتدع بود اما تسخیرات دا
 بموجب آن قبولی ہم رسانیدہ بود و از جهت حفظ مشیخت خود از خدمت ایشان دور می بود بخلاف
 عادت جہت عبادت آمدہ بخد مت ایشان باریاب شد ایشان چون بطرف او دیدند و از فرحت در مشاہدہ
 کردند یعنی ایشان را بشرت مرض دید چون مریض القلب بود از آن فرحناک گردید ایشان آن معنی را در رو
 مشاہدہ نمودہ از راہ غیرت کہ لوازم ولایت است فرمودند ازین قبولیت کہ از خواندن اسمائے سیفی
 ہم رسانیدہ و آنرا کمال نشاتین تصور نمودہ و اہل روزگار را مستحرم و متقاعد ساختہ از دریافت کمالات
 ولایت کہ ثمرہ اش حضور و مشاہدہ است بجز حصول مشیخت کہ عین مباحیست مطلب کار نہ فہمیدہ و
 استغنا از صحبت اکابر و اولیاء کہ اہل حضور اند سپا نمودہ عنقریب فرزند می سیف الدین اورا منہدم و ناجیز
 خواہد نمود فوقہما اخیر در اندک مدت رواج مشیخت جناب حضرت شیخ محمد سیف الدین چنان شد کہ
 از مشیخت او نام و نشانی نماند بخود بالہ من غضبہ و غضب اولیائہ بیت

این قوم چون تیغ آب دارند جان از تن بے ادب بر آرند

فقیر بعضے از اولاد او را دیدم کہ در بند آمدہ اند و اسیر مردم اند بیت

ہر آن کہتر کہ با ہنر ستیزد چنان افتد کہ ہرگز برنجیزد

مے آرند کہ روز وصال مبارک خود بخد مت مخدوم زادہ بزرگ قیوم زیان شیخ محمد صبیحۃ اللہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ
 کہ حاضر الخد مت بودہ اند و خدایات ادویہ و غیرہ می نمودند بلو خطاب نمودہ فرمودند کہ نزدیک آے با وجود
 نزدیکی نزدیک تر شدیم یا گوش گشتہ تنظر مواہب نشستند کہ رضاء اللہ فی رضاء الوالدین زیادہ منوجہ
 شدند از استماع این کلام فرخندہ مال بمصدق این مصرعہ

ہمہ گوشیم تا چہ فرمائی

غایت نمودہ گفتند کہ وضع بے نظیر شماریم و وجوہ ہمیشہ مقبول و محبوب ما است تغیر و تبدل را در آن
 تجوید نخواہد بود دوم برادران و ہمیشہ ہاے شما ہمہ از شما خود دانند اگر از آنہا تقصیر و کوتاہی سر بر زنم

بر آن خواہید گرفت دل خود را از آنہا رنج نہائی کہ برائے آنہا ضرر است رشتہ اتفاق را مضبوط تر
خواہید ساخت سوم صحبت سلاطین را بضرورت اختیار نخواہید نمود خدمت ایشان آداب بجا آورده
از جناب قدس خداوندی جل سلطانہ توفیق بر آن مسکت نمودند تا آنکہ در حین صایا منصب عالی و
نسبت متعالی خود کہ گنایا از معاملہ قیومیت باشند بر ایشان غایت فرمودند صاحب برکات معصومی
می نویسند کہ در آن شب کہ فردائے ایشان از دنیا رحلت می نمایند بر سر درے از درہای دارالارشاد
ہا تفتہ ندای کرد کہ فردا قیوم وقت از این سرائے فانی رخت بدرالبقائے جاودانی می کشد ہر کس سودا
جمال با کمال اور سر بود شباید و نقد وقت را دریا بد قرح

غنیمتہ شمرائے شمع وصل پروانہ کہ این معاملہ تا صبح دم نخواہد ماند

وزیری نویسند کہ در قصبات سرہند مبارک وغیرہ بلدان بعیدہ مثل لاہور و پشاور کہ وقوف این
ماجرانداشتند بایشان نیز این نداریسیدہ بود و آن شب را نوشتہ گذاشتہ بودند کہ اثر این آواز و شور و
این نداز کے پروانہ از خواہد شد چون این قضیہ انتشار یافتہ تاریخ آن ندایوفات ایشان برآمد و
نیز در آن روز زلزلہ عظمی واقع شدہ حتی کہ اشیاییکہ بر طاقچہ ہا افتادہ بر زمین شکستند گویا قیامت
برپا شدہ بود لاشک کہ مقدمہ قیامت بودہ چرا کہ قیوم عالم و عالمیان بودند از انتقال ایشان در قوام
عالم شکست آردہ موجب ان زلزلة الساعة لشيء عظیم شدہ چنانکہ می نویسند کہ یکے از نبات
طاہرات ایشان در آن ساعت بدو گاہ نماز شغل داشتند چون از نماز فارغ شدند می بینند کہ
پشت بقبلہ اندہا ناکہ زلزله ایشان را منقلب نمودہ یاد حواس ایشان از کثرت غم و اندوہ فتنہ
راہ یافتہ از آن تشخیص قبلہ نامودہ مشرق را از مغرب فرق نمی کردند چنانکہ در بارہ قیامت صادر است
کرمیہ و نثری الناس سکلاً و آخر کلام ایشان سلام بودہ یعنی فرمودند السلام علیکم ما نا کہ حضور
سراپا سر و جناب نبوی علیہ الصلوۃ والسلام با ملائکہ کرام و اولیائے عالی مقام شدہ باشند بیت
چہ خوش بود کہ بسر وقت من رسد دلدار رخس بہ نیم و جان را فدائے او سازم
وصال مبارک اشمال ایشان نصف بوم السبت ہم شہر فعیع القدر ربیع الاول ہزار و ہفتاد و نہ ہجری

حضرت اورنگ زیب عالمگیر فرمودہ اند نظم

قیوم جهان خلیفۃ اللہ
داندہ راز ہائے مکتوم
در دائرہ وجود تا بود
بودش بجهان مثالِ معدوم
تاریخ وصالِ او خرد گفت
”رفتہ ز جهان امامِ معصوم“

بزرگوار
امام معصوم

ناصر علی سرہندی کہ ملک الشعراء وقت بود و از جملہ مخلصان چین گفتہ بیت

چراغِ خاندانِ نقشبندان
فروغِ دین احمدِ خواجہ معصوم
بسوی گلشنِ جنت قدم زد
ازین ویرانِ رباطِ کہتہ بوم
طلبِ کردم ز دلِ سالِ وصالش
ند آمد ز عالمِ رفتہ معصوم

بزرگوار
امام معصوم

حضرت مروج الشریعہ یافتہ اند ”بجائاتِ خوابیدہ“

نیز عزیزے یافتہ ”نقشبندِ ثانی بود“

نیز عزیزے گفتہ ”أَمُوتُ جَسَدِي يُوَصِّلُ الْحَبِيبَ إِلَى الْحَبِيبِ“

قدوة الواصلین امام العارفین مجتبی رب البجیل حضرت شیخ میان محمد اسماعیل فرمودہ اند ”خدیو دلایت بود“
و عددِ سنینِ عمرِ مبارک ایشان ہفتاد و دو سال کامل آیدہ چنان کہ از صل حساب بشمار
تواریخِ مبارک ایشان پوشیدہ نیست۔ غسل مبارک ایشان را آخوند (عبدالحق) سجاول کہ از
فحولِ علمائے زمان و استادِ فرزندان ایشان بود و از مریدینِ قدماے و صاحبِ نسبتِ والائے
بود و اذنِ حضرتِ مخدوم زادگان دادہ می آید کہ چون بمضمضہ رسید عرض نمود کہ مرا قدرتِ کشودن
دہن مبارک نیست خود دہن مبارک را برنگ اچا کشودن و قبول آب نمودن بعینہ بطریقِ اچا
مضمضہ فرمودن کہ حاضران متعجب ماندند ازین معنی مخلصان را بموجب از دیدارِ عقیدت گردیدہ و غیر
مردم را باعثِ اخلاص شدہ کفنِ مبارک بموجب مسنون سہ جامہ دادند کہ از ازل و لفافہ قمیص باشد
و عمامہ ندادند چہ مسنون نیست بلکہ بدعت است و نزد حضراتِ مجددی در هیچ بدعتی حسن نیست
اگر چہ اورا حسن نامند و مقدم بر نماز ایشان برادر اصغر ایشان حضرت شاہ جیو بامر حضرات

مخبر از دکان بودند و گویند که بنوعی اجتماع خلایق شده بود که از تعداد بیرون بود حتی که بار غرقه که
از سدل پوره که محل ایشان بود مسافت کثیر دارد همه ملو از خلایق بودند در وقت دفن مبارک
آسمان بدو غم گریان شده که از شدت باران خیمه بر بدن مبارک برپا نمودند تا دفن صورت بند و بدن
ایشان همان باغچه قرار گرفت که در حیات خود فرموده بودند که اینجا محل یک از فقراے صاحب کمال
خواهد شد چنانکه در ابتدای این تذکره مذکور شد هر چند که گفتگو بسیار شد و مرضی حضرت مخدومزاده گان
آن بود که در روضه حضرت مجدد الف ثانی رضی الله تعالی عنه بگذرانند اما مخلصان عرض نمودند که ایشان
را که مشن حضرت مجدد الف ثانی اند باید که مسافت از ایشان گذاشته شود - مصرعه

یک تخت دوشاه بر نشاید

تا در این دو روضه مقدسه محل وافر از برای قبور خلایق حاصل گردد که در آن امید است که موجب
رحمت ایزدی گردد و از عذاب مأمون مانند و قریب حیا موجب شفاعت و سبب مغفرت محبت کثیر شود
نوشته اند که قبر مبارک ایشان خواهر حضرت اورنگ زیب عالمگیر قبه مرتفع عالی بنا نموده که
از مسافت بعید برنگ قبه خضراے نبوی علیه الصلوة والسلام ظاهر و مبرهن است بسه آشنائه
قرار داده اند قبر مبارک ایشان و قبور اکثری از فرزندان آن قبله صفا کیشان در آن مکان عالی شان
اتزان یافته بیت

رفعیت قبه اش از تارک افلاک بلند	چار دیوار وے و مشیت جنان شامسر
طوری که بار تجلی که سبحان گردید	هست هر خطه برین روضه تجلی دگر
صورتش لؤلؤ صافی چو قصور حنت	حاک آن پاک زمین است چو مشک از دفر
هر که از فیض ازل شد بجوارش مدفون	یافت در روضه رضوان بغنا مایه مقدر

ذکر حضرت عروۃ الوثقیٰ | مخفی نماند که ارشاد حضرت عروۃ الوثقی رضی اللہ تعالیٰ عنہ
بنام عالم منتشر شده بود و اطراف اربعہ جہان چہ

شرق چہ غرب چہ جنوب و چہ شمال از فیض عام ایشان مالا مال مسmurع شده کہ عزیزانیا
از نسبت عالی ایشان بدرجات ولایت رسیدہ اند زیادہ از یک لک و پین ہزار اند و جماعت
مردان ایشان از محیط تحریر و تقریر بیرون است اما مکمل حلقہ ایشان کہ بدرجہ کمال و
اکمال رسیدہ اند و از مرہ کمابین شہ اند زیادہ از چہار سہ ہزار و پین ہزار و شصت و پنج سالہ
انتخاب است بذکر اسماء بعضی از انہا التفارقت و تفصیل احوال آنہا ننمودہ

نملیقہ اول و ملقب بے بدل و قائم مقام مکمل و بشریہ کمال و متحقق بکالات نہایت
الہیات و صاحب منصب قیومیت و فردیت و ارث کالات قطبیت و غوثیت قبائلیہ و
جہانیان حضرت قیوم زمان شیخ محمد صبغۃ اللہ رضی اللہ عنہ کہ تفسیل احوال ایشان
باحوال قرآن و برادران ایشان توالہ بالا شدہ انشا اللہ تعالیٰ از آنجا قرآن نوشتہ خواہ شدہ

و تالیف ثانی فرزند ثانی آن قبلہ و جہانی است مسمی بحضرت محمد نقشبند مشہور
و ملقب بحضرت نجمۃ اللہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ

و تالیف ثالث ایشان فرزند ثالث ایشان است مسمی بحضرت محمد عبید اللہ مشہور
و ملقب بمروج الشریعت رضی اللہ تعالیٰ عنہ

و تالیف رابع فرزند رابع ایشان حضرت محمد اشرف قدس سرہ

و تالیف خامس ایشان حضرت شیخ محمد سیف الدین قدس سرہ

و تالیف ششم ایشان حضرت شیخ محمد صدیق قدس سرہ

این ہر شش مخدوم ترادہ بر جادہ باعلی درجات کمال و کمال مشرف شدہ اند و از
نسبت ہائے خاصہ و الد شریف خود با حیا و اقرار و بر رخ کامل یافتہ و این ہر شش بہ قطبیت
جہات سنۃ فالص بودند تفصیل احوالات ایشان انشا اللہ تعالیٰ در منتخب نامس چنانچہ

ایمان رفته است خواهد شد۔

خلیفہ ہفتم ایشان تیرہ ایشان حضرت شیخ ابوالقاسم کہ فرزند حضرت قیوم زمان
شیخ محمد سبغتہ اللہ اند و حضرت عروۃ الوثقی رضی اللہ تعالیٰ عنہ ایشان را داخل فرزندان گرفتہ اند
وارث ظاہری در رنگ قیوض باطنی و اوفق فرزندان خود داده اند چنانکہ تفصیل آن در ذکر
ایشان خواهد شد انشاء اللہ تعالیٰ۔

حضرت و سیدت برادر زادہ ایشان اند ہر چند اول بخدمت والد خود حضرت خازن الرحمۃ
مشرف شدہ اند اما در ثانی از خدمت حضرت عروۃ الوثقی نیز تشریفات یافتہ اند و از صحبت حضرت
حجۃ اللہ تیرہ ور شدہ اند۔

و خواجه محمد حنیف کابلی بعد از حضرت مخدوم زادہ کان در سائر مجازان ممتاز اند و بعد از
ایشان خواجه محمد صدیق پشاوری ولد تاجہ عبدالغفور سمرقندی کہ از جملہ مجازان جناب حضرت
مجدد الف ثانی بودہ است در بابی خلفاء انبیاء تمام دارند و این دہ نفر کہ مذکور شد از جملہ طبقہ
اولی خلفاء حضرت عروۃ الوثقی اند در رنگ عشرہ مبشرہ کہ در اصحاب نبوی صلی اللہ علیہ وسلم
انتیاز داشتند نیز بہا از اکثر خلفاء معصومی ممتاز اند و العلم عند اللہ سبحانہ بحقیقۃ الحال۔
و سوائے ایشان برخی از خلفاء جناب حضرت عروۃ الوثقی رضی اللہ عنہ نیز مذکور می نمایم و اسماء
مبارک ایشان را ثبت می کنم بگوش ہوش استماع نما

منہا حضرت میرامان اللہ برہان پوری - شیخ ابوالمنظر برہان پوری - شیخ علیم
جلال آبادی - مولانا حسن علی پشاوری - مولانا شیخ باقر لاہوری - سیادت ولایت مآب
آخوند موسیٰ ہٹی کوٹی (جلال آبادی) - مولانا بدرالدین سلطان پوری - شیخ بایزید سہارنپوری
ولد شیخ بدیع الدین - حاجی حبیب اللہ حصاری ثم بخاری - مخدوم شیخ آدم تہی - شیخ ابراہیم
بکری - شیخ یوسف گردیزی ثم ملتانی - میر شرف الدین حسین لاہوری - شیخ انور اللہ لاہوری
شیخ حسین منصور جالندری - آخوند عبدالحق سجاول سرہندی - میر ذمت بیگ گزبردار۔

شاه حسین عشاق - خواجہ عبدالصمد کابلی - شیخ عبدالکریم کابلی - شیخ ابوالقاسم کابلی ولد صوفی
 مغربی کہ الحال مقیمین واعزہ کابل از اولاد او نید - مولانا محمد امین حافظ آبادی - شیخ
 عطار اللہ سورتی - شیخ نور محمد سورتی - حافظا محسن سیالکوٹی - محمد شریف لاهوری - حاجی
 امان اللہ لاهوری - شیخ محمد فاروق لاهوری - شیخ عبدالغفار لاهوری - شیخ محمد حکیم
 مولانا محمد حکیم - مولانا محمد امین بخاری ثم پشاور - شیخ ابوالکیم بلخی - شیخ حاجی عاشور
 بخاری - شیخ حافظ صادق کابلی - سید اسراریل - مولانا حسن - خواجہ مہار دہلوی -
 میر غصنفر داراشکوہی دہلوی - میر عبدالفتاح و شیخ محمد جان ولدان میر محمد نعمان قدس سرہ
 میر عارف نبیرہ حضرت میر محمد نعمان قدس سرہ - میر عبدالہروی الحیدری - میر شرف الدین
 حسین ولد میر محمد اندر کور جامع جلد ثانی مکتوبات - جامع معصومی - میرزا غفر حسین ابننا
 ولد میر غمادند کور - میر محمد زمان - ملا محمد شریف - صوفی مشہور بسو فی پایندہ طسلا کابلی -
 صوفی عبدالرزاق مشہور بسو فی پایندہ کرباس کابلی - صوفی عبدالرحمن - میرزا بہ عرب -
 صوفی سعید اللہ کابلی - میان شیخ محمد عبدالخالق بنگالی - شیخ رحیم داد افغان - شیخ
 غلام محمد افغان - شیخ حاجی خان افغان - شیخ احمد خان افغان خواجہ عبداللطیف
 پشاور - شیخ عبداللطیف شکر خانی - شیخ میر محمد خان - شیخ شاہ خواجہ نرنڈی -
 شیخ اسد اللہ افغان - خواجہ محمد فاروق - مولانا جمال الدین - مولانا محمد افضل -
 شیخ حاجی حسین - صوفی نور بیگ - مولانا قایم - ملا فیض محمد فتح آبادی - میان دینار
 کہ خواجہ سرای شاہ جہاں بودہ - شیخ محمد یار ملقب بجزا پرست خان - مولانا احمد
 ترک کہ بارشاد اہل حرمین کامیاب شدہ بود - مولانا محمد یوسف - میر محمد معصوم سرہندی
 خواجہ محمد مومن جذبی - شیخ حاجی محمد خان طالقانی - مولانا مومن بیگ برہان پوری -
 میر غفل کابلی - شیخ مومن بیگ کابلی - ملا خواجہ مسافر - شیخ عبدالحمید برہان پوری -
 مولانا محمد کاشف رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہم اجمعین -

و از جمله انتیای که بتشریفات معصومی مشرف شده اند و از برکات محمدی
 کامیاب گردیده اند اول، و اعظم آنها حضرت اورنگا، تربیب، عالم گیر است، رحمت الله تعالی
 جلید و موصوفه و در ذکر فضائل او مستحق کتاب نلیجده است بعضی خصوصیات او
 باحوال بعضی خلفای مذکور در برکات معصومی یافته می شود فان شئت فارجم الیه -

الحمد لله العلی الاعلی والصلوٰۃ والسلام علی رسولہ محمد کما یحب ربنا ویرضی وعلی
 الہ وصحبہ کما یلیق بعلو شانہم ویمجری اہل اہل بیت منثورہ وخواہر بیت منثورہ کہ
 شناوران بکر عرفان از قعر غیب ہویت بقوا صی جذبات احدیت برآورده و کوکبان غواشی
 امکان از کان سرو قات و احدیت پتیشہ ریاضت بل بہ ابقہ موبت کشیدہ مکتون در صرف
 جوامع الکلم و مرموز در کمن مجامع الحکم متضمن اسرار خفیہ و علوم بدیعہ و مشتمل بر شواہد عجیبہ و معارف
 غریبہ و کلزار انوار کمال بوستان از بار وصال شکوفہ گلستان علی و نو بادہ باغستان ہدی صلال
 حقائق تشبیہ و مفصل دقایق تنزیہ شرح مراتب ولایت و تبیین کمالات نبوت توضیح شریعت
 و تفسیر حقیقت تعبیر بیانات محکمات و تاویل آیات تشابہات اطوار علما از مبادی آں پیدا و احوال
 صوفیہ کبری از مقدمات آن ہویدا منازل متاخرین مرعوج آنرا زینہ و مدارج متقدمین را یک
 نکتہ از ان نیکینہ دائرہ نقطہ اصول نقطہ دائرہ وصول تفصیل مقامات قیومیت خلقت و اجمال
 مراتب محبت و محبوبیت شہر

نفی کل لفظ منہ رض من المنی و فی کل سطر منہ عقد من الدار

ادام اللہ تعالی ظلال مظهرہ و بركات مظهرہ و هو الانسان الكامل الفرد الجامع ایتہ الاولیاء و
 معجزۃ الانبیاء سلطان ملک الولاية و مالک سریر النہایتہ فارس مضمار الکمال و حارس اسرار
 الجلال و الجمال نجم سماء الہدایتہ و شمس افق النہایتہ باسط الایدی بافاضة الازواق و

ناشر الایادی من الوجد والاشواق الجواهر من بین الاعراض والذات للعالم الذی
هو ظل الصفات رباعی

لے آنکہ چو ذات خود سراپا آئی بر سر خلافت بشر بر ہانی
عالم عرض و ذات تو آنرا جوهر لے جوہر والا زکدامین کانی
قوام العالمین وارث الانبیاء والمرسلین شاعر

لا یدرک الواصف المطرخصائصہ وان یکن سابقا فی کل ما ووصفا

الفاروقی النسب المحمدی الحسب لقد سی الماخذ والسرھندی المولد وهو الشیخ
محمد المعصوم ابن الامام الربانی والاویسی الرضوی کاشف اسرار السبع المتانی
والمجد للالفاظ الثانی النائب مناب رسول الله والمہدی بھدی حبیب الله کمال الشیخین
ورتبة الختین صاحب لولایة الاصلیة ومخز لا نوار الاوہیة خزینة الرحمة ودقینة الحکمة
الصلتین البھوین والمصلح بین الفتنین رباعی

لے ناطقہ زاکلیل کمال تو کلیل بر حال تو ہم حال تو برہان دلیل
حسنت تمک حبیب رافی آسمخت باقند مصفا سی سحران خلیل

الامام الھمام حجة الله فی الانام الشیخ احمد رضی الله تعالی عنہ ورضی عنہ سبحانہ
برطالان ذی یقین و سالکان راہ متین ہویدا است کہ دوستان حضرت ذوالجلال بادہ نوشا
خجائے وصال حکم تخلقوا باخلاق الله و با متثال فاتبعونی یحبکم الله بروفق کلام الہی
جل شأنہ و بر طبق سنن مصطفوی علی مصدرہا الصلوٰۃ والسلام تمکم اندو چون صفت کلام
ربانی یصل بہ کثیرا و بھدی بہ کثیرا آدر لاجرم در حدیث نبوی ہیچنان اضلال و اہدا ظہور
فرمود و در کلام اولیاء کبار کہ متابعان آن خواجہ اخبارند نیز بر آن طبق کلمات افتاد بلکہ ابن برگزیدہ
بحکم جاهد و ائی سبیلہ وجود بشریت خود را در راہ اوسحانہ در باخته بر جود مہو بہ خفانی بقا
یافتہ اند و بران شان حکم شجرہ موسوی گرفتہ مصرع زبانے زما بود گویندہ او۔

الحق ینطق علی لسان عمر آنرا گواه است پس ہوشمندان اولی البصائر ناگزیر است کہ کلمات این اکابر را بایمان و اذعان پیش آیند و مترصد ثمرات آن باشند و آنچه ازین علوم و معارف از کمال تازگی و لطافت بفہم شان نہر آید و اگر در فہم آن قصورے یا نہر پس این کلمات را در رنگ تشابہات قرآنی تاویل جویند یا علم آنرا بر قائل آن مفوض دارند تا از نتائج ایشان بہرہ و درگاہ ہذا الحق فہماذ بعد الحق الا الضلال و چون تا یخرج اختتام این تدریسی آیات بگوش ہوش از سر و ش غیب "جمع کلمات نبوت" میرسد اگر این "درۃ التاج" بہ ہمین نام خوانندی شاید۔

مکتوب اول

در قطع مراتب ظلال و عروج بمعارج نہایت نہایتہ بہ پیر بزرگوار خود رضی اللہ سبحانہ و تعالیٰ عنہ۔
عرضداشت بندہ مکترین محمد معصوم بندہ عرض خاک نشینان آستانہ علیامی رساند
احوال اوضلع خدمہ این حدود مستوجب حمد است سرفراز نامہ عالی کہ بمصوب ممریخان مرسل بود
و دران این عاصی همچو ناقابل دور از کار را با انواع غلیات سر بلند ساختہ بودند شرف از ورود
آن یافت۔ بیت

من کہ باشم کہ بر آن خاطر عاطر گذرم لطفہامی کنی لے خاک درت تاج سرم
قبلہ گاہ از احسانہائے او تعالیٰ چہ توان نوشت و بکدام جوارح مکافات شکرا و سبحانہ توان بجا آورد
مگر آنکہ خود را خاک سازد بلکہ از خود نامے و نشانے نگذارد ہنوز حق آنرا بجایا ورده باشد چہ ہر
عبادتے کہ باین طرف منسوب بود البتہ قاصر است و بعیب نقصان منقسم۔ اللهم لا احصى ثناء علیک
انت کما انتیت علی نفسک۔

مکتوبات و معارف شریفہ جدیدہ را اخوی خواجہ محمد ہاشم از گاہ فرستادند علودرجہ آن
نہ بآن مشابہ است کہ فرخو فرہم ہر بے سرا بخانی باشند و آنچه اندراج یافتہ کہ افراد عالم ہمگی ظلال
اسما و صفات اجبی است عز شانہ پس ہمہ اعراض بودند کہ جوہرے در میان آنہا کائن نباشد

تا قیام آنها بان جوهر بود پس از ذات اقدس ایشان خبر حیران نصیب نبود و نصیبشان غیر از صفا
 نباشد مگر یک ذات عارفانه، شے در نماز تراویح در مراقبه و مطالعہ این معنی افتادید که اعراض
 که ذات اینکس بودند باصل خود عود کردند و هیچ مانعی و نشانے از آن نماند و تمام مضمحل و محو
 متلاشه در اصل خود گشت، هر چند می رود همه در اصل خود می رود و در اصول اصول الی ماشاء
 الله تعالی و مشهود گشت که تا هر جا که می روی همه در وجوه و اعتبارات می روی که اصل اصول اند
 و ازین اصول و اصول اصول بذات مجرد رسیدن محال است اصول همه انقطاع می پذیرد و
 ذات عزتانه ماوراء ماوراء است چه اطلاق اصل در آنحضرت جل سلطانه، ساقط است آخر الامر
 معامله بیاس رسید و یقین یقین معلوم شد که هر گاه اصل توصفات و اعتبارات باشند تهایت
 سعی آن خواهد بود که خود را در اصول خود مضمحل و متلاشه سازی و بعد از اضمحال در اصل از
 اصل گذشتن معنی ندارد امری دیگر باید که نصیب از حضرت ذات فراگیر جل سلطانه در آن وقت
 بخاطر رسیده که شیخ محی الدین ابن العربی قدس سره خوش می فرماید و ما بعد هذا الا العبد المحض
 یعنی نیست بعد از فنا و اضمحال در اصول، مگر عدم محض چه اصول را در آنحضرت اله نیست
 غیر از انقطاع و ذات مجرد و ماوراء ماوراء است تا این را ذات عطا نفرمایند بذات تعالی رسیدن
 محال است و آنچه حضرت ایشان نوشته اند که این قسم بزرگ در یک عصر متعدد نمی شود علاوه
 بیاس مذکور شد و آنقدر غم و غصه رفته داد که چه تو رسید در آن بیاس گاهی بخاطر می رسد که تابع
 کامل را از جمیع کمالات متبوع نصیب است، پس عدم تعدد دیگر ام اعتبار خواهد بود یا فراق
 اصالت و تبعیت باشد اما این قسم خواهر مسکن آن اضطراب نمی شد محرم نبود که باوے در
 دل توان در میان آورد آخر الامر بر وفق کرمه حتی إِذَا اسْتَبَاسَ الرُّسُلَ وَظَنُوا أَنَّهُمْ قَدْ
 كُنُوا جَاءَهُمْ نَصْرٌ مِّنَّا بَرَّاءَ مَكْتُوبِ هَشْتَادَمِ اَزْمَكَاتِيبِ جَلْدِ ثَالِثِ كِهَ نَامِرْدَانِ فَقِيرِ گزشت
 اطلاع دادند هر چند مکر بر آن مکتوب گذشته بود اما گویا ازین ستر اطلاع دادن مصلحت نبود
 که چشم پوشیده ازین حرف می گذشتم الحال بتوجه شریف امیدوار است که ازین معادری بکشاید

چون در عین نوشتن بر این امر اطلاع یافت تبفصیل در خود مطالعتوانست نمود انشاء اللہ
تعالی بتوجه آنحضرت بهره دیگر دے۔

مخفی نماند کہ امرے کہ آنحضرت طلب آن می نمودند و آن وصول بذات بخت بوده
بلکہ حصول نصیبہ از آن مرتبہ علیا بعد از چند گاہ از نوشتن آن کتوبیان بشروع متحقق گشت چنانچہ
در کتوب ہشتاد و ہشتم کہ بنام خواجہ محمد حنیف درین جلد مرقوم است تصریح باین معنی
رفقہ است والعبودیتہ۔

مکتوب (۲) دوم

در بعضے اذواق مخصوصہ بایمان شمول عنایات اوسبحانہ تیرہ پیر بزرگوار خود رضی اللہ تعالیٰ عنہ
عرضداشت کمترین بندہ محمد معصوم درہ وار بموقف عرض باریافتگان غنہ علیہ میرساند
احوال دعاگو بیان این حدود و بین توہجات علیہ مستوجب حمد است غیر از آلام فرقت ہجرت
اندوہی واقع نیست بیت

خیال وصل تو تا حال زندہ می داد و گرنہ باغم ہجران حیات یعنی چہ

سرفراز نامہ ہائے گرانمایہ کرامیہ یا معارف اسماء سامیہ پے در پے می رسند و معاملہ را از حسیض
باوج می بریزد مکتوبے کہ متضمن تجلیات ثلثہ است درین اوان رسید بقدر استعداد خود
از آن بہرہ و گردید و حفظ فر گرفت و بی از آن مکتوبے کہ مشتمل بر معارف نور صرف ذاتی است
شرف ایراد یافت در حین مطالعہ آن شعورے از نور صرف یافتہ بود بلکہ فنا و بقائے
بال نیز فہمیدہ و نامد تے در آن استغراق داشتہ ہر چند در وقت کتابت آن نسبت مستور است
تا و جہش چہ باشد حضرت سلامت از عنایات و تعالیٰ چہ نویسند و از احسان ہائے اوسبحانہ
چسان بیان نماید کشان کشان می بریزد ہر چند نداند کہ کجای بریزد و کجای رسانند اما لذت ذات
کیفیات کہ درین میان رے می دہند بیان آن نمی تواند کرد و ذوقی است نہ بیانی۔ بیت

من نہ باختیار خودی روم از قفای او آن دو کند عنبرین می برم کشتن کشتان
حضرت حق سبحانہ وسلم و تمیز کامل بتوجہ عالی عطا فرماید رب زدنی علماً قبل ازین مصحوب
قاصدے واقعہ نوشتہ فرستادہ است اگر بصحت و تقیم آل ممتاز شود کمال بندہ فروری ست البتہ

مکتوب سوم^(۳)

در انکشاف نسبت عزیزی بہ پیر بزرگوار خود رضی اللہ سبحانہ و تعالیٰ عنہ
عرضداشت احقر انحضرت محمد معصوم بذروہ عرض آستان بوسان می رساند از ان روز
کہ از شرف سعادت حضور مجبور گشته است خبرے از خادمان آن درگاہ باین شکستہ بال نرسیدہ
بسے نگران است احوال خادمان اینجائے مستوجب حمد است و اوقات را بجمعیت بسر می برند
حضرت سلامت المشب کہ شب شبہ بیست و ششم ریح الثانی است میان شیخ فزل ازین دار
رحلت نمودند خوب رفتند در وقت دفن کلاہ تبر کے آنحضرت را کہ پیش بندہ بود و لرے کلاہ ہے کہ
آنحضرت بندہ را بتخصیص عنایت فرمودہ بودند بر سر ایشان پوشانیدیم بجز پوشانیدن یا بعد
از لمحہ دید کہ نسبت خاصہ علیہ آنحضرت در ایشان جلوہ گرفت تمامے این عزیز را در برگرفت
بعازان تمام مقبرہ را نسبتش فرو گرفته بلکہ تمامے آن گرد و تو اسے را از نور مال مال ساخت
من قبل قبل بلا علۃ۔

مکتوب چہارم^(۴)

در حصول مقام عالی کہ باہل الاصل متعلق ست نیز بہ پیر بزرگوار خود رضی اللہ عنہ
عرضداشت نیازمند درگاہ والا محمد معصوم بعرض اقدس می رساند احوال این شکستہ بال
بہین توجہ آن کعبہ آمانی و مال بروجہ استقامت است و بیچ گونه در عزیمت امور فتور راہ نیافتہ
امیدی دارد کہ بطفیل نظر عنایت آنحضرت در چند نفس عاریتے کہ ماندہ نیز فتور راہ نیابد۔

ثانیا معروض می دارد که فقیر تاندتها مقبوض و مغنوم می بود آخر الامر تنوجه عالی بسط عظیم
روئے داد و دران بسط مقام عالی بس شگرف نمودار شد دران وقت چنان معلوم شد که این مقام
فوق جمیع مقامات ظلال است و مقام اصل الاصل است که شایسته طلیت بآن راه نیافته است
خود را بنام داخل آن مقام یافت و سر خود را داخل مرکز آن مقام دید باقی خود را تان آن مرکز عبادی
بآن بعضی چیز بای دیگر همگان وقت مشهود بود اگر در حضور می بود بخیل که بعضی می رساند.

مکتوب پنجم

در اشارة بحصول نسبت سابقین با معارف متعلقه آن نیز بوالد بزرگوار خویش رضی الله عنه
عرض داشت بنده کمترین محمد معصوم بذروه عرض خاک نشینان درگاه عرش شنباه می رساند
که سرفراز نامه گرامی که از سرای هودل مرسل بود رسید جانهای افسرده را سرور کامل بخشید و بای
مردود را حیات جاودانی از سر نو ازانی فرمود، حمد الله سبحانه که متعلقان این جے از ان جمله کفایت
مانند سفری که مولانا محمد صدیق اختیار کرده بودند و اول هم در نظر فقیر چندانی زیان نمی نمود. بیت
باپری روئے اگر در خانه باشد کس میل بیرون گر کند دیوانه باشد کس
از اسناد و بلند بختی مولانا این عزم عجب نمود با یستی که امری که پیش گرفته بودند بانصرام رسانید
منتوجه امر دیگری گشتند.

ثانیا احوال شکسته خود را بعضی می رساند حضرت سلامت این فقیر را از ان باز که بعالم
فرود آورده اند نشان آن نسبت را که در وقت عروج بآن مشرف ساخته بودند میانه می یابد که از
بیمین و بسیار بیگانه ایست، بیمین و بسیار ازین نسبت قلیل النصب اند بلکه هیچ مناسبته ندارند
این نسبت مخصوص به سابقان است اصحاب بیمین در رنگ اصحاب بسیار ازین کمال چه در باند
و ارباب ظلال در رنگ عوام مؤمنان ازین معاجزه فرایند محبت ذاتیه که در آنجا ایلام محبوب
از دیاد محبت بخش است نسبت بانعام و اینجا متحقق می گردد و چون بذوق و وجدان خود

رجوع می کند بے تکلف می یابد که حفظ و حلاوت بکلیه از یاد محبت که در وقت ایلام محبوب است
در هنگام انعام او نیست توان گفت که تصور ایلام محبوب فرمے و
سروے می بخشد که در نفس انعام آن فرح و سرور ثابت نیست چه در محبت ذاتیه هر چند فرح و سرور
از نشانی نفسانیه منزه و مبرا باشد انمیت و اکملیت پیدامی کند عالم را بنامه اعراض می یابد که بوئے
از جوهریت نیافته است قیام بذاته در حق آن ثابت نیست قیوم جمیع اشیا باوست سبحانه مشارالیه
بجمیع اشارات هم اوست تعالی چه ممکن را ذات نیست و اشارت بعرض عین اشارت بقیوم اوست
حکمت را اشباح بیش نمی داند و زیاده از ارادت خارجی در آنها تصویری نماید قدرت کامله او تعالی
را باید ملاحظه نمود که این ارادت را که محض در مرتبه حس و هم است بر هیچ ثبات استقرار داده است که
از زوال مصنون و محفوظ است و معامله ابدی باین مربوط و قیام اعراض را بر هیچ می یابد که از نشانی
حالیست و محلیست پاک و مبرا است بیش ازین نیست که ثبوت و تقرر اشیا باوست تعالی -
چون قلم را در بیان احوال می گیرد آنقدر ریزش می شود که مدد که از ضبط و برداشت آن عاجز
می شود لاجرم اقتصار بر قلیل می نماید باقی را موقوف بر وقت دیگر می دارد و العبدیة -

مکتوبات (۶) ششم

در فناء اتم و بقای اکل نیز به پیر نیر گوار خود رضی الله سبحانه و تعالی اعنه
عرض داشت مجبور از امت عالی محمد معصوم بذروه عاکفان آستانه عالی شان می رساند
حسن و جمال که متوهم می شد چون عاریت و امانت بود بابل امانت منصرف گشت و غیر از نشر و نقض
بیچ چیز باقی نماند حضرت سلامت در آستانه این تحریر حالتی رفت دادید که آن عدم که غیر و
بیچ چیز بود و باستان آورد آن کمالات که باطل خود رجوع کرده بود جلوه گر شدن گرفت
درین آستانه خبیته روئے داد می میدار پس که طعام پر خورده است در طبیعت برسم زندگی پیدا شده است
و قیء بشدت رفت داده می یابد که از هر گد پوست حتی که از گد ناخن ها هم ماده می کشد و می بر آرنج

چون با قافت آمدید کہ عدم رابطہ برآورده اند و غیر از ان کمالات کہ باصل خود رجوع کرده بود چیز دیگر ظاهر نیست خود را بغایت نورانی و لطیف یافت بعد از ان دیدہ آن کمالات کہ بآن بقا بخشیدہ اند باصل خود رجوع کردن گرفتند و باصل الاصل ملحق گشتند و ظہور در ان حضرت بطریق اصالت و حقیقت پیدا کردہ اتصال بے کیف حاصل نمودند این زمان انا کہ از عدم بنہام کشیدہ بآن کمالات ملحق شدہ بود آنجا اطلاق یافت و نسبت ظاہر با مظهر چون نسبت عالم خلق با عالم امر یافت حقیقت کمالات انفعالی آنجا ظاہر می شود و بعضی امور دیگر نیز این جامع معلوم بود نتوانست نوشت انشاء اللہ تعالی چون بدولت حضور مشرف گردد بعضی رساند۔

مکتوب ہفتم

در عظمت مطلوب عجز از ادراک آن نیز بہر زیر گوار خود رضی اللہ تعالی عنہ عرض داشت کمترین بندہ محمد معصوم بذروہ عرض باریافتگان آستانہ علیامی رساند کہ احوال و اوضاع خدمتہ این حدود مستوجب حمد است ہموارہ نرصد استماع اخبار فرخندہ آثار سلامتی خدمتہ غنیہ علیہ الامتگیہ است اشتیاق دریافت دولت حضور را چہ شرح دہد و سوز و گداز جدائی را چہ بیان نماید بیت

در خون شد آخر چند چشم می اندر آگینہ چند نوشم

قبلہ گاہا عجب کار و بار است و طوق غنچ و دلال در عین آرام حیران است و در نفس وصل ہجران می یابد و نمی یابد و نمی داند کہ چہ می یابد و چہ نمی یابد تضاد در تضاد است و تناقض در تناقض آراء می بینند و لذت نمی بخشند کہ ہزاران لذات و آرامہا در جنب آن بجوئے تخرید و در عوض آن بہ پیشیری نگیرند۔ مصرع

آنجا کہ باشد نقل و مے بیکاری است این کار با

اگر عمر بادشکر آن صرف نماید هیچ نکرده باشد و اگر عهد بادشکر آن بگذرانند به سابقه فضل الهی
 هیچ حاصل نموده مع ذلک حیران همه وقت را منگیار است دوری و محجوری همواره دشگیر بیت
 نه حسنش غایت دارد نه سعدی اسخنی پایان بیز نشنه مستغنی و دریا همچنان باقی
 چه مطلوب در غایت تنزه و رفعت طالب در نهایت سستی و منقصت نه این را یاد شرکته و نه
 اورا با این نسبت این از ادراک آن عاجز و آنچه از مرکز شوق صرفا الهی وجود بیگانه نسبت و لو
 بالوجه الشریکه و لو بالاسم فلا جرم یکنوعی در ادراک درگاه و با تحمل عن کنه
 معرفت معرفته و چون این معنی را به روق و وجوب این خود در یافته و تعمق نظر فمیده نه از رقص
 شکست و صنعت بن برین جزایست نمی نمود چه توان کرد که غیبت مطلب را میخواهد که دست
 در آن زدن آن کوتاه است زیرا که هر چه از وصل شود نه اوست بلکه شب و مثال او و گرفتاری
 ظل گرفتاری بغیر است اگر چه نمودار اصل است اما به شایسته طلیت نخواهد بود و گرفتاری آن اصل را
 نقطه طلیت کوه عظیم است لهذا از مشاهدات روزانه متوجه احدیت صرف است اِنِّی وَجَّهْتُ
 وَجْهَیْ لِلَّذِی فَطَرَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ حَنِیْفًا وَمَا اَنَا مِنَ الْمُشْرِکِیْنَ -

مکتوب هشتم (۸)

بجناب رشاد پناه میر محمد نعمان قدس سره در اذراق و تاملین ظاهر و تمکین و بیرونی باطن -
 بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ مُحَمَّدًا زُخْرَدِیْ بَارِشُورِیْ و و لوله در نهاد این بیچاره
 ایداع کرده اند و از پیشگاه طینت این آواره را مخمر خمیر عشق و شراب جنون نموده لیکن چمن ضعیف
 در که و غلبه شهوات طبعی آن طینت اصلی کا مستور بود گاه گاه سر می کشید و اکثر اوقات مختفی
 اما یقین باین معنی ازان باز حاصل بود همواره از سر او این ندا سر میزد بیت
 دل آرای که داری دل درو بند و در چشم از همه عالم فرو بند
 و آن معنی رفته رفته بمرد و ظهور کردن گرفت و قوی شدن پذیرفت و حکم فَاِنَّ حِزْبَ اللّٰهِ

هَمْ الْغَالِبُونَ۔ دینِ ایمان نہ از سرِ نو تازہ گشتہ است و با چندین طبل و تیر سر کشیدہ
شوریدگی خاص در دماغ ہم رسیدہ است و سودائے تازہ در سر پیدا گشتہ

ع در سر سودائے شیرین دلبری ست جنونی من حبیب ذی فنون
گذشت است آنکہ چون افسردہ چند لم بودے بخواب و خورد خورد
کنون دل را زمانِ حق پرستی ست حریفِ عشق را آغاز مستی ست
از آن ست کہ ہر گاہ قلم بدست می گیرد کہ بعزیزی چیزے نو لید و در پورۂ توجہ و دعا نماید چو شستہ
از اندرونِ بروے کاری آید و قلم را بجای دیگر می اندازد۔ بیت

بلے چون دل گرفتار ہوائے ست مے دیگر بچشمش از دہائے ست
و بچند چیز نامر بوطرفے نامہ را سیاہ می کند و وقت و حال متکلم و مخاطب را تعقل ناکردہ عمل کردہ
می شود۔ بیت

یہاں مے مشکبو ہر کس کہ دیدش موبو دانکہ زنجیر از چہ رود گردنِ مجنوں بود
پس باید کہ مخاطبان از روے کرم این قسم شوریدہ کار را معذوری داشتہ باشند و سیاہ کردہ نظر
نکنند بچارہ مشتاقی چہ کند کہ بآن مغلوب ست و بآن مفتون ست۔ بیت
مجنونِ عشق را در گرامر و حالات کا سلام دینِ یہاں و دیگر ضلالت
نی دانکہ ہر کس را ہوائے دیگر است و ہر دیدہ را بینا دیگر جمعی را منظور فرخزاتِ دنیا ست
و سائقہ را مطمح نظر نعماتِ عقیٰ ست و فرقہ را ہمت مقصور بر مولیٰ ست۔ بیت

تو وطنی و ما و قافست یار فکر ہر کس بقدر ہمت اوست
بر سرِ صل سخن رویم مشتاق مسکین گاہے مغرور وصل است و گاہے مفتونِ فصلِ زمانے
نظر با لطاف و عنایاتِ دوستِ مہاسی و مقننِ ست در مانے دیگر نظر بر کردار و اعمالِ خود مناجی و
مستغفرین گاہے بملاحظہ کمال بے مناسبتی خود با بختِ بختِ مقدس مقبوض و یا یوس ست۔ بیت
شدید تے کہ گفت و شنو با تو رونداد لے بے نصیب گوشم ولے بے نوا لیم

حرف
میل

بالتفات

دل

و هنگام نظر بشوق خود و اشد شوق او بسوط و امیدوار بیت

آماده گشته ام درگرا مشب نظاره را پیوند کرده ام جگر پاره پاره را
اگر شادان است با و شادان ست و اگر غمگین ست با و غمگین بیت

جانان غم خورد و اندر بر من من شادی خود دزای جانان کردم
با نجله نظر بخود بعید است و نظر با و قریب فی نفس هاله لاشی است و نظر با و جمی و قائم بشعر

انی لاصم اذا نودیت با سسی و اذا نودیت بعبدی لا سمع

هنگامی قاصد است هنگامی مقصود هم طالب است و هم مطلوب لهذا قلم او متلون ست با لوان
و اداهاست و متناقض با فهم عبارات او پیچ در پیچ است و محاملا او پیچ در پیچ ازین پیچ چه کشاید
و ازین پیچ چه آید بیت

بگوئے با دآن هممان مارا که آخر چند سوزی جان مارا

از روی طالبی فاقد ست از روی مطلوبی واجد چه درین صورت او در میان نیست در صورت اولی در میان بیت

بوصلش تا رسم صد بار از پا افکند شوقم که نو پر و ازم و شانه بلندی آشیان دارم

باید دانست که این همه اختلافات بمقتضای کلّ یوم هویّ شأن نسبت بصورت و

ظاهر اوست حقیقت باطنی او بموجب الان کما کان ممکن و بیگ رنگ است بلکه از تمکین میگری

گذشته به بیرنگی پیوسته است سبحان الله می خواست که قلم گرفته عذر تقصیرات نماید تقصیر بر

تقصیر افروود و استغفاره یحتاج الی استغفار کثیر بیت

یک آتش می نشانند از چشم خوں ریز که سوئے دیگرے زدا آتش تیز

چه کند مرض اولاد و است و علت او نه قابل شفای بالذات لا ینفک عن الذات تا بجای

اطباء نماید و وقت شریف را تباہ کند بیت

عمر بگذشت حدیث درد را آخر نشد شب با خورشید کنوں کوته کم افسانه را

والسلام علیکم وعلی من لدیکم

مكتوب (٩) نهم

شيخ عبد اللطيف لشكر خاني في الوعظ والتذكير والنصيحة -

الحمد لله العلي الاعلى كما يحب ربنا ويرضى، والصلوة والسلام على رسوله محمد
 المصطفى، صاحب قاب قوسين او ادنى، وعلى اله وصحبه البررة التقى النقى، اما بعد فاني ادعوك
 الى الرفيق الاعلى، واتباع الهدى ان الى ربك الرجعى، واعلم ان العذاب على من كذب وتولى،
 فعليك بمحاربة النفس والشيطان والهوى، فانك رتكنك نار انلظى، لا يصلحها الا الاشقى
 والزمر الورع والتقوى، والنفقة على المسكين وذى القربى، وسيجن بها الاتقى الذى يؤتى
 ماله يتركى، ولا تمدن عينيك الى زينة الدنيا، ولا تترك الى الذى ظلمه والذى غوى،
 ولا تنس المقابر والبلى، والجنة وما حوى، والنار وما يصلى، وتفكر فى الليل اذا بعثتى، و
 النهار اذا تجلى، وسارع الى امتثال اوامر الله تعالى واتت عمائمى، وابتنع الشفاعة الكبرى
 فى يوم لا ينفع المال ولا البنون للذكر والانتى، ان هذه تذكرة لمن يخشى، والى الله
 المشتكى، من قلب معرض عن الهدى، مهمك فى الهوى، الذى يعلم بان الله يرى، واليه
 الرجعى، وانه يعلم السر واخفى، فيا جذا لمن ارتقى عن السفلى، متوجها الى العلى، وعلى
 خطيئة بكى، فى ظلم الدجى، واعلم ان الى الله المنته، وانه على العرش استوى، وما راي،
 تاثير قد زعم لورى، واستيقن بان الله هو اعنى واقنى، واصحك وابكى، وانه هو امات و
 احى، فيحنئذ فنى عن نفسه وبربه بقى، فصار شديدا لقوى، ما زاع البصر وما طغى،
 لا يحزنه الطامة الكبرى، وحوزى بالجزاء الاوفى، يوم يمتد كرا انسان ما سعى، و
 ان له قريات وزلقى، اذا برزت المحجبه لمن يرى، وفى ذلك فليتنا فسل تلقى، ويبدل
 جهده النقى، والسلام على من اتبع الهدى، والترم متابعة المصطفى، عليه على اله
 الصلوات العلى، الى يوم الجزاء -

مکتوب (۱۰) دم

نخواجہ دینار در نعت سر و کائنات و ترغیب بر اتباع خیر البریات علیہ آلہ الصلوٰت و التسلیات -
الحمد لله و سلامہ علی عبادہ الذین اصطفیٰ لقد سعادۃ دارین وابستہ بتابع
سید کونین است علیہ علی آلہ الصلوٰۃ والسلام اگر نجات از نار است مربوط بتابع
سیرابر راست و اگر دخول بدار القرار است ہم منوط باتباع قدوة الاخیار است و اگر رضاے
پروردگار است نیز مشروط بہ پس روی سید مختار است توبہ زہر و توکل و بتل بے تبعیت او
نامقبول است و از کار و افکار و اشتیاق و اذواق بے توسل و غیر مامول انبیاء بقدرے از حقیقہ
آب حیات و سیراب متمتع و اولیا بکرمۃ از بحر بے پایاں اوقانع و منتفع بیک طفیلی اوست و
فلک حویلی اورشتہ وجود با و مسلوک است و سلسلہ ایجاد بے مربوط و ظہور بوسیت با و منوط -
کائنات جملگی در قفای و نیز مکون کائنات تعالی طالب رضائے او و کما و حرا انا طلب صنائک یا محمد
بیت نمائند بعضیان کسے در گرو کہ دارد چنین سیدے پیش رو
شعر فان رسول الله نور يستضاء به مھند من سیوف الله مسلول
صلوات الله تعالی و تسلیماتہ و تحیاتہ سبحانہ علیہ و علی آلہ و صحبہ کما ذکرہ الذاکرون کما
غفل عن ذکرہ الغافلون صلوة تكون لك رضا و تحقہ اداء پس بر جوانان سعادتمند و
طابان ہوشمند لازم است کہ ظاہر و باطن در اتباع او کوشند و ہر چہ مافی این دولت بود چشم
سر و سرازان پوشند و یقین یقین بدانند کہ اگر شخص ہزاراں ہزار فضائل و خوارق داشتہ باشد
و در متابعت مداین بود صحبت و محبت او سم قائل است و شخصے کہ هیچ از این خوارق و فضائل
ندارد و در اتباع قدم را سخ دارد صحبت و محبت او زیاق نافع - بیت
محال ست سعدی کہ راہ صفا تو اں رفت جز در پے مصطفیٰ
علیہ علی آلہ الصلوٰت و التسلیمات و البرکات العلی -

مکتوب یازدهم (۱۱)

بقلیج الله در جواب اسوله که نموده اول آنکه موجب سبقت رحمتی غضبی بایر که بر رحمت از اهل غضب زیاده بوند و معامله بر عکس است، دوم آنکه حساب عمر قلیل را در مدت پنی و غیر رسال گرفتن از عدالت بعید می نماید سوم آنکه حکم جف القلم باید که اوسحانه مجبور بود چه هم تنگی سرور عالم علیه الصلوة والسلام با وجود محبوبیت چون خواستش حیرت نموده اند پنجم آنکه بابت رب محمد لم یخلق محمدا بکدام معنی است ششم آنکه روز سوم بروحانیت میت عدم و کل دادن اصل دارو بایه، هفتم آنکه شیخ زاد که بارت بجای پدر نشینند مجوزست یا نه -

بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على سيدنا
والاجمعين، صحیفه شریفه که متضمن اسوله و اشعار دلکش بود مشرف گردانیدر بنده زلفه و صر
در حل هر کدام چیز که نوشته آمد و الله بسبحانه الموفق للسداد -

حاصل سوال اول آنکه مقضای سبقت رحمتی غضبی آنست که اهل رحمت پیش از
اهل غضب بوند و حال آنکه معامله بر عکس است چه عصاة انس و جن پیش از صبی و یتیم اند و
اهل تکلیف همین دو نوع اند پس سبقت رحمت چگونه راست آید و چه اثر بر آن مترتب شود -

جواب، در دنیا رحمت خداوندی جل سلطانة شامل حال مومن و کافرست کریمه و رحمتی
و سعت کل شیء و دال بر آنست و فرای قیامت رحمت مخصوص بمؤمنان باشد و کافران از آن
محروم بوند کریمه فساکنه الذین یتقون و یؤتون الزکوة الایه شاهدان است و سبقت رحمت
بر غضب در دنیا همه را شامل است در آخرت همه مخصوص اهل ایمان است جماعه از مؤمنان که کعب
معاصی مستحق غضب شده اند از کمال رافت رحمت آنها را خواهند بخشید و به بهشت خواهند برد
و زیاده آنها رحمت خواهد سبقت کرد بر غضب، اگر سبقت رحمت بر غضب نباشد امثال باگنا سگاران
را در دنیا و آخرت امید رشکگاری نبود از سبقت رحمت است که باین بارگناه بر روی زمین میگردیم

و هلاک نمی شویم و با انواع نعم متنعیم ایم و فردا امیدوار بخاتمیم و اگر سبقتِ رحمت بر غضب باعتبار عدد
 مرحومان و مغضوبان بگیریم چنانکه ذهن سائل بآن رفته هم درست می شود چه اهلِ رحمت اهلِ طاعت اند
 از انس و جن و تمام فرشتگان و اهلِ غضب کفار انس و جن و شک نیست که عدد ملائکه بچندین اضعا
 زیاده است از مجموع عدد انس و جن و اهلِ رحمت را مخصوص به اهلِ طاعت از انس و جن نمودن و
 ملائکه کرام را از انس و جن بردن معنی ندارد که همه مأمور بامر الهی اند تعالی و اهلِ طاعت اند لا یَعْصُونَ
 اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَتَفْعَلُونَ قَائِمُونَ و هر که مأمور بامر الهی است تعالی از اهلِ تکلیف است و
 اهلِ تکلیف را باین معنی قرار داد که در افراد و مطیع و عاصی باشد ممنوع است بر تقدیر تسلیم حصار اهلِ
 تکلیف درین نوع غیر مسلم است ظاهراً حق تعالی را بتدبیر باشد از اجناس مختلفه و راعی انس و
 جن که متضمن مطیع و عاصی بودند و باز در اعمال خود معذب و مثاب باشد چنانچه در اخبار آمده است
 و زیاده اهلِ رحمت باز در آنجا باشد و قایم بخدمت و رزق اهلِ کافیه

حاصل سوال دوم آنکه روز قیامت پنجاه هزار سال خواهد بود تا آن روز تمام نشود هیچ
 یک نه از انبیاء علیهم الصلوة و نه از غیر ایشان به بهشت نخواهند رفت حساب عمل قلیل دنیاوی را
 در مدت پنجاه هزار سال گرفتن خصوص مؤمنان را از عدالت بعید می نماید

جواب آنکه حساب در مدت قلیله خواهد شد قال فی البدن و السافرة ان فصل لقضاء فی
 ذلك اليوم فی قدر ساعة و بیروی انه علیه السلام سئل عن محاسبة الخلق فقال كما یرزقهم
 فی غداة واحدة كذلك محاسبهم فی ساعة واحدة و فی تفسیر قاضی بیضاوی فی تفسیر
 قوله تعالی و هو اسرع الخاسبین محاسب الخلق فی مقدار حلب شاة لا یشغل حساب عن
 حساب و این همه طول روز قیامت از راه عظمت و بزرگی و جاه و جلال و استغنائی حضرت
 مالک يوم الدين است بر دیر بزرگان انتظار ناگزیر است انتظار با اندازه استغنا و جاه و جلال است
 مانند شدت و عذاب آن روز که خاص بکفر و فسق است قال الله تعالی و کان یوماً علی الکافرین
 عسیراً و قربان از انبیاء علیهم الصلوات و البرکات و اولیا و سائر اهلِ طاعت و تقوی در آن روز

از آن شدت عذاب بمن باشند لایحزَّهُمُ الْفَرَحُ الْأَكْبَرُ وَتَلْقَهُمُ الْمَلَائِكَةُ بَعْضُهُمْ مِنْهَا
 در سایه عرش بنشیند و بعضی از آنها در منابر نور بنشیند و بعضی بر کرسیها و بعضی بر کتیب مسک و بعضی
 در مساجد با کلمه در جایای آراسته در لذت قرب مثل لذت بنشیند و باید از اطعمه جنت ابریهها
 از اثر به بهشت بایشان رسد و مردم در شدت باشند و بعضی در بهشت روند و باز بعضی
 بیایند و بعضی را آن روز بآن شدت درازی مقدار وقت نماز فرض کوتاه گردد هر چند باطل طاعت
 نیز در آن روز رواست که زمانه بیاید که هولناک گردند اما هول پیوسته و عذاب سختی دائم نصیب
 اهل طغیان است معامله ابرار جداست هر جا که باشند در عرصات یا در برزخ یا در بهشت در
 مراتب قرب بدرجائی که هست بر جان اهل عصیان است و آنچه نوشته اند که تا آن روز تمام نشود
 هیچ کس از بنی آدم نه از انبیاء علیهم الصلوات و البرکات و نه از غیر ایشان بجهت نرود عجب است
 از کجا نوشته اند آنچه از ظاهر قرآن و احادیث مفهوم می شود خلاف آنست اما القرآن فقوله تَعَالَى
 إِنَّ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ الْيَوْمَ فِي شُغْلٍ فَالِكُهُونَ وَقوله تَعَالَى أَصْحَابُ الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُسْتَقَرًّا
 وَأَحْسَنُ مَقِيلًا قانتی بیضاوی در تفسیر این کریم می نویسد و روی اندیفرغ من الحساب نصف
 ذلك اليوم یقیل اهل الجنة فی الجنة و اهل النار فی النار و احادیث درین باب بسیار است بعضی از
 آنها ایرادی نماید در بدو و السافره می آرد و اخرج ابن المبارک الطبرانی و ابن حبان عن ابن عمر
 عن النبی صلی الله علیه وسلم قال تجمعون یوم القیمة فیقال این فقراء هذه الامة یتقومون
 فیقال لهم ماذا عملتم فیتقولون ربنا ابتلینا فصبرنا و ولیت الامور و السلطان
 غیرنا فیتقول الله صدقتم فیدخلون الجنة قبل الناس بزمان و یتقی شدة الحساب علی
 ذوی الاموال و السلطان قالوا فاین المؤمنون یومئذ قال یوضع لهم منابر من نور یظل
 علیهم بالغمام و یتکون ذلك الیوم اقصر علی المؤمنین من ساعة من نهار الضیافة و اخرج
 ابن جریر عن سعید الصواف قال بلغنی ان یوم القیمة یقصر علی المؤمنین حتی یکون کما
 بین العصر الی الغروب انهم لیتقیلون فی ریاض الجنة حتی ینفرغ الناس من الحساب

فذلك قوله تعالى اصْحَابُ الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُّسْتَقَرًّا اَوْ اَحْسَنُ مَقِيلًا وَتَقْدِيرُ نَجَاهِ هَذَا
 سال می تواند که باعتبار شدت باشد بر کافران. قال القاضی بیضاوی فی تفسیر قوله تعالى
 فِي يَوْمٍ كَانَ مَقْدَارُهُ خَمْسِينَ اَلْفَ سَنَةٍ وَاسْتَطَالَتْ اَمَّا الشَّدَّةُ عَلَى الْكَافِرِ اَوْ لِكَثْرَةِ مَا فِيهِ
 من الحالات والمُحاسبات او لانه على الحقيقة كذلك وفي تفسیر الكواشي كان مقدارها على
 الكافرين لشدة خمسين الف سنة وهو على المؤمن كصلوة مكتوبة وفيه ايضا في تفسیر قوله
 تعالى فِي يَوْمٍ كَانَ مَقْدَارُهُ اَلْفَ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ اَوِ الْمَعْنَى رَجْعُ اَمْرِ الْخَلْقِ وَتَدْبِيرُهُمْ اِلَيْهِ
 فِي يَوْمِ الْقِيَمَةِ وَمَقْدَارُهُ اَلْفَ سَنَةٍ فَمَعْنَى خَمْسِينَ اَلْفَ سَنَةٍ عَلَى هَذَا اَنَّهُ يَشْتَدُّ عَلَى الْكَافِرِ حَتَّى
 يَكُونَ خَمْسِينَ اَلْفَ سَنَةٍ فِي الطُّولِ وَيَسْهَلُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَتَّى يَكُونَ كَقَدْرِ صَلَاةٍ مَكْتُوبَةٍ فِي
 الْبَدَنِ وَالْمَسَافَرَةِ اَخْرَجَ اِبْنُ اَبِي عَالِيٍّ وَابْنُ جَبَانٍ وَالْبَيْهَقِيُّ بِسَدِّ حَسَنِ عَنْ اَبِي سَعِيدٍ قَالَ اَنَّهُ
 سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ يَوْمٍ كَانَ مَقْدَارُهُ خَمْسِينَ اَلْفَ سَنَةٍ
 مَا اطُولُ هَذَا الْيَوْمِ فَقَالَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ اَنَّهُ لِيَخْفَفَ عَلَى الْمُؤْمِنِ حَتَّى يَكُونَ اَهْوَنُ مِنْ
 الصَّلَاةِ الْمَكْتُوبَةِ يَصِلُهَا فِي الدُّنْيَا وَفِي رَايَةِ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كَمَقْدَارِ مَا بَيْنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ
 وَتَقْدِيرُ تَسْلِيمِ كَوْمٍ كَمَا نَسَبَتْ حَقَّ تَعَالَى بِسَبِّ حَيْرِ خَلِيفَةٍ عَدَالَتِ وَظُلْمِ نِسْتِ اَكْرَهُمْ رَابِعُ زَوْجِ فَرَسِدِ
 بِسَبِّ ظُلْمِ نَبَا شَدَّ كَمَا اِنْ نَصَرَ دِرْلِكِ وَبَلَكِ خُودِ اسْتِ دِرْلِكِ دِجَرِ نَصَرَ بَ اِذْنِ اَوْ
 كَرُونِ ظُلْمِ اسْتِ وَهُوَ سَبْحَانَهُ اَلَا عَلَى الْاِطْلَاقِ يَتَصَرَّفُ فِي مَلِكَةٍ كَيْفَ يَشَاءُ لَا يَسْتَلْ عَمَّا
 يَفْعَلُ وَهُمْ سَيِّئُونَ -

حاصل سوال سویم آنکه مقتضای حدیث نفیس جفا لفظی با هوکائن باید که حق تعالی
 مجبور تقدیر خود بود پس کار بتعطیل کثرت و نیز کل یوم فی شأن و تحو الله فایشاء و یثبت
 بچه معنی باشد بدانند که حق تعالی در انزل تقدیر فرموده که بازادت اختیار خود در اوقات مختلفه
 چنین و چنان خواهیم کرد بر طبق تقدیر از حق تعالی همیشه با اختیار خود در کار است و تعطیل
 نیست و هیچ جبره این تقدیر از حق تعالی که با اختیار خواهیم کرد مؤید اختیار است نه منافی آن و

کتاب محو و اثبات لوح محفوظ است و محو و اثبات آن نیز در ازل مقدر است و قلم خشک نشد
و آنچه نوشته اند و عِدَّةٔ عِلْمِ الْکِتَاب بنا بر اعتراض بر آن نمودن خطا است و قرآن مجید
و عِدَّةٔ اُمِّ الْکِتَاب است، یا آنکه گوئیم که جفا القلم نسبت بکتاب است که در قید زبان مقیم
حق تعالی که زبان بر وی جاری نیست ماضی و مستقبل و ازل و ابزرا و تعالی آن واحد است
پس تقدیر و خلق در یک آن واقع است تقدیر و تاخر در آنحضرت گنجایش ندارد.

حاصل سوال چهارم آنکه سید عالم علیه و آله الصلوة والسلام با وجود حصول مقام
محبوبیت چرا آرزوی مقام حیرت کرده اند فرموده رب زدنی تخیر افیک.

بدانند که حیرت کنایت از معرفت است اعرفهم بالله اشدهم تخیر افیه پس سوال
زیادتی تخیر سوال زیادتی معرفت است که معرفت ایپایانی نیست مبحثان و محبوبان همه طالب زیادتی
معرفت اند، یا آنکه گوئیم که بر تقدیر تسلیم که حق معرفت واقع است و معرفت را ایپایانی هست
می تواند که بعد از این سوال بدرجۀ کمال از معرفت رسیده باشند که فوق حد تصور نباشد یا این
و عبارتی تعلیم امت بود.

حاصل سوال پنجم محروم مقتضای کمال محبت رفع اثبیت است میان محب و
محبوب انخلع نام از بشریت امکان و احکام آنها چه هر قدر از امکان و بشریت در ممکن باقی
است همانقدر حجاب مطلوب است انخلع و رفع اثبیت ممکن چنانچه شیخ عطار فرموده بیت
نمی بینی که شاه سی چون پیمبر نبرد او فقر کل تو رنج کم بر

بنابر آن امر فرموده باشند یا لیت رب محمد لم یخلق محمداً و نیز فرموده لا احصى ثناء علیک
انت کما اثبتت علی نفسك چه هر قدر که امکان از ممکن باقی است از ثناء واجب لذاته کمابو
عجز دارد و چون معرفت فنا فی المعروف است پس حق معرفت حاصل نیاید چه کمال فنا بر رفع
اثبیت است که مستلزم وجوب ذاتی است لا جرم ما عرفنا الحق معرفتك و اردگشته، یا آنکه گوئیم
در ثبوت این حدیث از سر و کائنات علیه آله الصلوات التسلیمات سخن است و کلمینی یا حمید

ہنگام ورود و ارقوی است کہ این وجود طاقت برداشت آن ندارد و در آن وقت خود را با امور دیگر منحو اہد کہ مشغول دارد تا از آن بار ساعتی تخفیف یابد و بیک وفک نکشد مولوی گوید بیت
 این تکلفہاے من در شعر من   کلینی یا حمیراے من ست
 منقول ست کہ عبداللہ اصطخری ہمراہ سگبانان برائے تماشا بصحرا می رفت تا ساعتی از
 بار وجود آسایش یابد۔

حاصل سوال ششم آنکہ طعام بر جانیت میت و زسوم یا دم و گل دادن روز سوم از کجا ست
 مخد و ما طعام دادن اللہ تعالیٰ بے رسم و ریا و ثواب آنرا میت گذرانیدن بسیار خوب است
 و عبارت بزرگ امانتین وقت را اصل معتمد علیہ ظاہر نمی شود و روز سوم گل دادن در زمان
 بدعت ست آری در زمان خوشبوئے آوردن روز سوم آندہ است برائے رفع سوگ کہ
 غیر از منکوحہ را از اہل قرابت زیادہ از سہ روز سوگ داشتن مشروع نیست پس روز سوم
 خوشبوئے بیارند تا زمان دیگر غیر از منکوحہ میت از سوگ برآیند۔

حاصل سوال ہفتم از شیخ زادہا کہ بارت بجلے پدری نشینند و دم را میگیرند پرسیدہ بودند کہ
 مخد و ما در جانشینی پدر مقتدی وراثت معنوی می باید کہ منوط بولادت معنوی ست
 کہ عبارت ست از تحقق بحالات پدر ولادت صوری را نتیجہ وراثت صوری ست کہ اخذ مال
 و مناع پدر ست نہ وراثت معنوی کہ ارشاد و تکمیل باشد پس بحد ولادت صوری در وراثت معنوی
 دخل نمودن خطر ست از پیری و میری رسمی کارے نمی کشاید و آنچه از طفل سوال کردہ بودند اگر
 کاملے بفرس در یابد کہ ازین طفل بعد بلوغ انتظام این معاملہ خواہ شد و بولادت معنوی خواہد
 رسید یا و بیعت بکنند و او را جانشین خود سازد گنجایش دارد و السلام علیکم۔

مکتوب (۱۲) دوازدم

بخواجه مومن جذبی در تحقیق فنا و عدم و وجود فنا و وجود عدم و فرق در آنها۔

بعد الحذر والصلوة و تبلیغ الدعوات بحجاب کمالات الکتاب خواجه محمد مومن جذبی میسر اند
 بمطالعہ صحیفہ شریفہ مبتنیج و مسرور گردید اندراج یافته بود که حضرت صاحبزادہ کلان بشارتے
 بمن نوشته اند تو نیز دران باب متوجه شدہ چیزے بنویس۔ مخدوما جائے کہ ایشان نوشته باشند چه
 احتیاج کہ دیگرے دران امر بنویسید و یا توجه نماید کسی کہ بصحبت و خدمت قطب الاقطاب قدس سر
 سبحانہ بسرہ الاقدس بصدق رسیده است این قسم امر و همچنین امور دیگر کہ نوشته اند و صحت و سقم
 آنرا استفسار نموده در حق او چا استبعاد دارد و شما خود از مقبولان آنحضرت هستید زیادہ از ان
 در بارہ شما متوقع است ہمت را بلند دارند و اوقات را معمول بعضے چیز ہا کہ امروز پردہ کشورہ
 است امیدست کہ فردا پردہ از روی آن بکشاید از بسیاری قبضہ ہا دل تنگ نشوند موطن بسط
 و لقا بروجہ کمال در پیش است امیدوار باشند قَاتَ مَعَ الْعُسْرِ يُسِّرُ اِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسِّرُ
 ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہ می فرماید لن یغلب عسر یسرین درین ایام معرفتے در تحقیق معنی
 فنا و عدم و فرق در میان این ہر دو مسودہ نموده بود کہ دانستن آن طالب این راہ را از ضروریات
 است چون مناسبتے بمطلب شما داشته آنرا نیز درین کتاب اندراج نمود استملع فرمایند عدم کہ
 در عبارات اکابرین سلسلہ علیہ اقع می شود عبارت از ورود ہستی اسم الہی است جل سلطانہ کہ
 مبدائعین عارف ست از پس پردہ از راہ جذب محبت بریدر کہ سالک کہ ہستی سالک در جنب
 آن مستور گرد و سالک خود را و اوصاف خود را گم کند و نیابد وجود عدم عبارت از تحقق بآن
 ہستی است یعنی وجودی و بقائی کہ بر عدم آن مترتب است و احتمال دارد کہ وجود عدم عبارت
 از تحقق بحالت عدمیت باشد یعنی پیدا شدن وصف عدم در سالک این عدم و این وجود
 عدم بمعنی اول فنا و لقا است در جہت جذبہ این ظہور را دوام نیست پس فنا و بقا کہ بر آن
 مترتب بود نیز دائمی نباشد و از عود بوجود بشریت ایمن نبود تا آن ظہور کا من است ہستی سالک
 متواری است چون ظہور متواری گشت وجود بشریت عود نمود فناے حقیقی عبارت از استیلا
 ہستی مطلوب است بر عارف کہ عارف اوصاف اخلاق خود را پر تو اوصاف و اخلاق

مطلوب یابد که همه درست با انتخاب قدس حواله فرماید و از جمیع منتسبات همی گردد و
 هیچ نسبتی با و راه نیابد، وجود فنا عجارت از بقائے ست که برین فنا مترتب شود بولادت ثانیه
 بوجود محبوب موجود گردد این فنا و این بقا را دوام لازم است و از عود بوجود بشریت ایمن در صورت
 اولی استتار سالک است و در صورت ثانیه اتقائے او و شتائے مابین هالان المستتر قد بظهر
 و یعود الزائل لایحیو اول از مطالب نیست ولایت بآن مربوطه و ثانی از مطالب است ولایت
 بآن مشروط است که طالب اول را بشانی مختلط سازد و خود را بوجود عدم فانی حقیقی انگارد و
 کامل داند و باین فرق مهند گردد و این از جمله مزال اقدام سالکان است درین جا بغایت الهی
 جل سلطان، پیر کامل مکمل باید که هر دو طریق جذب سلوک پرورش یافته به نهایت سیده باشد
 تا این پیچاره دست پالم کرده را ازین ورطه برآرد و دلت بنقصان او نماید و بقائے حقیقی رهنمون نماید
 اگر گویند هرگاه ظهور مستی مطلوب در بر دو صورت باشد چرا یکے را دوام بود و دیگری را نه
 و یکے از منتسبات از عارف نماید اثبات ولایت فرماید و دیگری نه.

گوئیم در صورت اولی که تعبیر از آن بعدم می نمایند طالب هنوز وصل مطلوب نگشته است
 و چون جذبات و سلوک ضم نشده است از مقام قلب ترقی نموده بمقلب قلب پیوسته است
 حجب در میان دارد لیکن از راه جذب محبت بطریق اندراج الیهایت فی البدایت پرتوے از
 مطلوب از پس پردہا برپا نشن می تابد و از او می باید و چون حجب در میان است دوام
 نمی پذیرد و از عود بوجود بشریت ایمن نیست و ظهور در پرده می آید و نیز چون ظاهر ظلی از ظلال
 مطلوب است نمودن از نمودجات او نه نفس مطلوب و ظل نمودن را آنقدر قوت نیست
 که اوصاف منتسبات سالک را تواند سلب نمود و بقائے حقیقی تواند رسانید لاجرم سالک از
 اوصاف و منتسبات خود درین هنگام نمی برآید و بقائے حقیقی نمی رسد و ولایت چونکه مربوط
 بمجموع جذب سلوک است نه جذب فقط اتم ولایت برے صادق نمی آید و در صورت ثانیه
 عارف از مقام قلب برآید بمقلب قلب پیوسته است و معامله جذب سلوک با انجام رسانیده

مطلوب الی پرده در آغوش کشیده است لاجرم ظهور در حق او دائم است از عود نکور ایمن
چپ پرده در میان نمانده است تا محجوبیت متصور گردد چون وجود و کمالات که ممکن انتساب
دارد ظلال وجود و کمالات مطلوب است که هنگام غیبت از مطلوب ممکن آن کمالات را از
خود فهمیده و خیانت در ایانت نموده دعوی همسری پیدا کرده بود و در وقت طلوع اصل ظل را
غیر از محجوبیت تلاشی و کجوق باصل چاره نیست عارف نیز درین هنگام ظلال را باصل حواله
نموده و از همه متباعد خالی گشته رخت بصحرائی عدم کشیده و بفنائی حقیقی مشرف گردیده و
باین فنا و بقا که بر آن مترتب شود اسم ولایت را بر خود درست خواهد کرد و این دید عاریت و
سپردن باصل از تجلی صفات است و کمال آن مربوط به تجلی ذات است چه تمامی هر مقام
متوسط است بگذشتن از آن مقام -

مکتوب سیزدهم

بحافظ محمد شریف در عظمت مطلوب و بزرگی اسم مبارک الله -
حضرت حق سبحانه و تعالی باعلی مرتبه کمال برساند شفقت آثار مطلوب حقیقی چون که
ورای او هام و افهام است و ورای تفکر و تعقل معرفت دران حریم اقدس نکارت است و
علم جبل چون او جلوه فرماید مشتاق بیچاره رو بعدم آرد - بیت
گیرم که بغمخانه نایار خراشد   کو حوصله و طاقت دیدار که از
پس طالب او غیر از آنکه خود را بجز قرار دهد و به یاس آرام گیرد چاره ندارد - بیت
عاشقان را نصیب از معشوق   جز خرابی و جان گذاری نیست
و اگر بعد وجود محبوب بعلم و شعورش باز آزند مطلوب را باندازه استعداد و باقت خود خواهد دید
و بیرون از حوصله و طاقت نخواهد شناخت که مقید بر حیدر نعم خود از همه فیود و ابر مطلق حقیقی
نگردد پس نایافت همه وقت دامنگیر آمد و ناامیدی نقد وقت - بیت

نش

همه صبح وصل جویان من و شام تا امیدی که سیاه بخت بجرم شب من سحر ندارد
عاشق درد من در آرام نیست و هیچ گونه قرارے ندارد از تپش دوری همواره سینه سوزان است
و از سوگ مجوری پیوسته جگر دوران هرگاه سر و جیبان علیه و علی آله الصلوات التسلیمات
بدوام حزن و تواصل فکر موصوف بود از دیگران چه گوید و آرام بظلال و اعتبارات نه آرام
باوست محب ذات بآن خورسند نشود نام ساهی آنحضرت که لفظ مبارک الله است گویا
اشعار بجرم دریافت مسماے خود دارد لام معرفت چون بالام آله رسیده دران لام مدغم و
ناچیز گشته است و همان لام الله باقی مانده مانا که درین ضمن ایما بآن است که چون معرفت
با آنحضرت فتنی گردد و فانی و مستهلک شود جز معروف هیچ نماند بے کمی و زیادتی و چون معرفت
رفت عارف نیز بجرم پیوست چه علم را با عالم انجا دست از بزرگی این اسم مبارک است
که فحول علماء دران متخیر رفته اند و بکنه آن پے نبرده بکنه مسماے آن چگونه پے برند ع
چونام این ست نام آور چه باشد

جمع گویند که این نام سریانی است و جمع دیگر بر آنکه اسم عربی ست و بر تقدیر عربی بودن،
بعضی بر آنند که جاید است و بعضی می گویند که مشتق است و اگر مشتق است تحقیق معلوم نیست
که اشتقاق آن از آله بفتح لام است بمعنی عبد یا از آله بکسر لام بمعنی تجر یا از اکهت ای فلان
ای سکنت الیه یا از آله اذا فرج من امر نزل علیه یا از آله الفصیل اذا ولع بامه یا از آله
اذا تحجیر و تخبط مشتق است و جمع گویند که اصل اولاد است مصدر لایلیه لیه اذا
احتجب و ارتفع بعضی بر آنند که علم ذات است و بعضی بر آنکه صفت است در اصل بر ذات
تعالی غالب آمده است و حکم علم گرفته است چنانچه الثریا با کجمله بزرگی و عدم یافت
آن دلیل بزرگی و عدم یافت مسماے اوست به بیت

الله چه لفظ یا چه نام است

کو در زبان خاص عام است

مکتوب چهاردهم

در ذکر بعضی نصائح که طالب این راه را لایبى است و بیان برخی از کمالات نماز -

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ اَسْتَجِيبُوا لِرَبِّكُمْ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَأْتِيَكُمْ يَوْمَ لَا مَرَدَّ لَهُ
 مِنَ اللَّهِ مَا لَكُمْ مِنْ مَلْجَاٍ يَوْمَئِذٍ وَ مَا لَكُمْ مِنْ تَكْيِیْهِ صَیْفَةٌ شَرِیْفَةٌ بِمَصْحُوبِ اخْوِی
 مولانا محمد ضیف فرستاده بودند و این خمبول زاویه خمبول ریاد آوری نموده مطالعه آن فرحت
 فراوان رسانید و چون نبی از حرارت طلب و شوق مطلوب بے منتها بود فرحت بفرحت
 افزود چه نعمتی است که حق سبحانه و تعالی درین طور او ان که آخر الزمان است سوائے جناب
 قدس خویش در سر بنده پیدا آورد و آنش محبت خود در سیر او بیفزود و بسوی بحرانش سرفراز
 سازد شکر این نعمت عظمی بجا باید آورد و ممنون این عطیه باید بود و کرمیت را چست برسته
 هَلْ مِنْ قَرَّیْدٍ گویان از یاد این را جویان باید شد و چشم انتظار بر آن باید داشت
 که سودائے مذکور بسر حد جنون برسد و از ماسوی مطلوب بیگانه سازد و از کشاکش لاطائل هرباشد
 و از ناز و محبت مناره انانیت را که از علوم کثرتی اماره بر پاست پاک بسوزد تا بانوار کمال لایزال
 امارت مضارت پیدا آید لَیْنٌ شُكْرُتُهُ لَا زَیْدٌ تَكْمُ سَعَادَتِ اَثَارِ اِچُون شَمَارِ اشوق بطریق
 این اکابر بهم رسیده است باید که در رعایت شرائط و آداب این طریقه عالی هما الکن بکوشند
 و اتبلیع سنت و اجتناب از بدعت لازم گیرند که مدار این راه بر آن است و بفتوی علما بر متدین
 در اقوال و افعال و اخلاق زندگانی نمایند و سیر صالحین را شعار خود سازند و فقر را دوست
 دارند و در خفتن و خوردن و سخن کردن حد اعتدال را رعایت کنند و سحر خیزی را هما الکن از
 دست نهند و نماز و استغفار و گریه و زاری آن وقت را مغتنم شمرند و بصحبت صلحا راغب باشند
 دین المریدین خلیفه شنیده باشند و بدانند که طالب آخرت را از ترک دنیا چاره نیست ترک حقیقی
 اگر سیر نشود ترک حکمی لابد است تا امید نجات صورت پذیرد و ترک حکمی عبارت از آن است

که در اموال نامیه و انعام سائمه و امور تجارت زکوة و زکوة تقدیر آن در ترتیب ثمره عینیه است
 بمنّت بمصارف آن بدین صله رحم و حق جوار و سائل و مستقرض و غیره رعایت کنند و اگر
 بیجا صرف نکنند و اسراف در آن نمایند و آنرا وسیله لهو و لعب زینت خلق و تفخر و تکبر
 نکنند چون چنین شود مال از مصرت برآید و دنیا با آخرت جمع شود بلکه دنیا نماند و نیز بدانند که نماز
 ستون دین است اگر آنرا برپا کرد دین را برپا داشت و اگر آنرا برهم کرد دین را برهم کرد پس باید
 که نماز را در اوقات مستحبه با شریک و آداب آنکه در فقه بیان یافته است با جماعت ادا نمایند
 و کوشش کنند که بتحریمه اولی برسند و در صفا و دل جایابند و تبرک یکی از این امور است که دارنده مصلی
 کامل در وقت اداء آن گویا از دنیا که از دولت قرب قلیل انصیب است و اگر نصیبی دارد
 قرب ظلی دارد و برآید و با آخرت که موطن قرب اصلی است می پیوندد و دولتی که بان نشأ مربوط
 است مناسب آن فرامیگیرد و متعظشان بپادای حیرت و فراق دین نشأ از سر حشمت زلال نماز
 مانوس و سیراب ند و متولمان بیدای کبریائی و جلال امر و در سر پرده محفل عروسی او بدرخش بگو
 وصال - رسول خدا صلی الله تعالی علیه و آله و سلم فرموده است اذا قام العبد فی الصلوة فتحت
 له ابواب الجنان و کشف الحجب بینه و بین ربه و استقبلت الحور العین ماله یتخطو
 تا رسیدن بصفت شیخ کامل و مکمل این طریق اوقات را بتلاوت وظائف طاعات و اوراد که از کتب معتبره
 احادیث ثابت شده است بسریند بعضی از این قسم وظائف و اوراد و اعمال را این فقیر جمع نموده است
 ملا محمد حنیف ظاهر داشته باشند و اکثر اوقات را بنظر کلمه طیبه لا اله الا الله معمور دارند که در
 طهارت باطن اثر تمام دارد و اگر عدد معین را ازین کلمه طیبه مبارکه و در سازند نیز گنجایش ارد و بهار
 و غیر طهارت می گفته باشند و محبت این کابر را سر بایه سعادت دانند و در کار را بر آن تصور نمایند
 وادیم تر از گنج مقصود نشان گریا نرسیدیم تو شاید برسی

والسلام علیکم وعلی سائر من اتبع الهدی و التزم متابعة المصطفی صلی الله علیه و آله الصلوات و
 البرکات علی جمیع الانبیاء و المرسلین و الملائکة و سائر الصالحین آمین -

مکتوب پانزدہم (۱۵)

بمیرضیاء الدین حسین درانکہ اعظم حجب این راہ نفس طالب ست۔

الحمد لله وسلام علی عبادہ الذین اصطفیٰ انت العمامۃ علی شمسک بزرگترین حجب
میان طالب و مطلوب نفس طالب ست و اشتغال او بتدبیر و مرادات او۔ مصرع
در تو یک آرزو ابلیس تست دع نفسک و تعال مصرع
بامار سیہ نشین و باخود منشین والسلام اوکلا و اخرًا۔

مکتوب شانزدہم (۱۶)

بمیرمعصوم در معنی الصوفی کائن باشن۔

سَلَامٌ عَلَیْکُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوْهَا اَخَالِدِیْنَ قُلِ اللّٰهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ طَالِبِ حَقِّ حِلِّ وِ
تا از محبت ماسوی او تعالیٰ بلکہ از دید و دانش او تریہ مطلب علیٰ نرسد الصوفی کائن و باشن
بہمین اعتبار گفتہ اند کہ صوفی از روی صورت ظاہر ہر چند با خلق است لیکن از راہ باطن و
معنی از ہمگہ گستہ و وارستہ است با کجملہ آمیختہ باش و آویختہ بمباش والسلام والا کرام۔

مکتوب ہفدہم (۱۷)

بجناب ارشاد پناہ میر محمد نعمان قدس سرہ در دید قصو اعمال و متہم داشتن نیت بایمان بعضے
اذواق و واردات مخصوصہ خود و اشارت بحجت و محبوبیت ذاتیہ۔

خدام سیدی سندری ازین عاصی مجبور سلام و تحیت در معرض قبول آرنہ از بے توفیق
بے حاصلی خود چہ و انما ید کارے کہ شاید قبول پروردگار بود در حق این گناہگار غفکار و زکار است
و علی کہ سزاوار نظر کردگار باشد صد و آن ازین مغرور و دوار زکار حاصل کار او خود کاٹے ہوں وانی است

و بزم روزگار او خود ستائی و ظاہر آرائی طاعت و اطاعتِ ہواست و عبادتِ او سمعہ ریاست
 کلامِ او بے غرض نفسانی نیست و سکوتِ او بے وسوسہ شیطانی نہ، استغنائے او طمعِ آمیزست
 و انزوائے او کبر انگیز ہمتش استیغائے تنعمات و لذات است و ہمتش تفوقِ بر اقران و اتبلاع
 شہوات، اگر استغفار بر زبان دارد چہ دین گناہ در دلش مرکوز است و اگر چشمِ سہرا ز محارم فرو بسته
 است تا محرمِ بسیار بچشمِ سہر منظور است اگر بیکر و ور و اشتغال دارد صاحبِ لور و ملعون را
 مورد است و اگر بے اوراد و ذکر است تارکِ لور و ملعون را مصداقِ بالجمہ طالبِ دنیا است
 و تارکِ عقبی معاملہ او بصاحبِ خویش معاملہ مخادع و مستہزی است۔ بیت

کس نکند با کس بیگانگان آنچه تو با حضرت حق می کنی

بظاہر مدعی محبت است و بحقیقت معاملہ او معاملہ کافر و فرنگ است خیالِ بایں خود کہ این نوع
 دغوی را چہ جز بود و این قسم معاملہ را چہ مکافاتِ عصاة دیگر را باین چنین سیاه کار نیست نیست
 و کذب در معاملت را با سائر معاصی کدام مساوات۔ رباعی

میخواره و خود پرست فاسق بودن در کوئے خرابات موافق بودن

بر کامِ ہوائے نفس عاشق بودن بہ زانکہ بخرقہ در منافق بودن

مقصود از تصدیع و الال التماس آنست کہ چون اعزہ اجہ این شرمندہ کار را از روی
 کمال حسن ظن با و ضلع صلاح یقین کردہ اند و عنوانے برے قرار دادہ الحال بعد از ملاحظہ
 این سطور چون از حقیقت کسادین مغرور اطلاع بواقعی یابند خیال سابق را کہ در بارہ این
 آوارہ داشتند از سر نہند و اورا بعنوان مسطور تصوف بایند و از آشنائی او ہر اسان باشند مصرع

صد مرحلہ بگریزیلے اہل جہان از من

چون ستر حال خویش از کسانیکہ در گمان کمال او بیند داخل خیانت بود بنا بران حقیقت خود را
 کما بینفی و انمود تا دوستان آگاہ باشند و سادہ دلان چند را آگاہ سازند تا از ہر دشمنیدن
 نام یکے از جانزوند و مردم را از جان نبرند۔ بیت

شیرین مثلے است گشته مشہور
آواز دہل خوش ست از دور
والا کسے کہ معاملہ او باین سرحد باشد و پراسر و برگ
قلم گرفتن و سخن پردازی کردن کجاست قطعہ
گر عاقلی حدیث خود کم کنے
قفلے در گفت و گوے محکم کنے
ما تم زدہ چند فراہم کنے
برگفتہ بگیر بے و ما تم کنے
والسلام علیکم وعلیٰ من لدیکم۔

فصل بانحر بعد از تحریر نیازنامہ بخاطر رنجت کہ چون از حقیقت کساد خود نوشتی اگر
نمختہ از نعمت حق جل و علی کہ در بارہ خود مشاہدہ کردہ درین قیمہ اندراج نہائی مبادا داخل
کفران بود بتا بران بموجب وَاَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّکَ فَحَدِّثْ شمنہ ازان نیز اظہار می نماید۔
مخدوم با این ہمہ خرابی و تباہ کاری اینقدر می دانند کہ از پیشگاہ در طینت این خاک
معنی تعبیر کردہ اندوائی و درعیت نہادہ کہ آن معنی منظور نظر خاص اوست تعالیٰ و عنایت
خفی در بارہ آن واقع است زیادہ ازین نمی تواند تعبیر نمود و تفصیل نمی تواند پرداخت کہ تکلم و
مستمع را تاب نکلم و ہوش استماع آن نیست ازان است کہ در زبان سابق پیش از ظهور آن معنی
جذب و کشش معنوی و عشق و محبت بے کیفی در خود می یافت طبیعت او از خلق گیران بود و بخلو
و صحرا رغبت با خود می گفت مثنوی

بہ تنہائی دلم مائل چنین چسیت
درین تنہا نشستن حالم چیست
و آن محبت را بیچ متعلق سر نمی کشید و نمی دانست کہ این عشق کد ام کوست و این ہمہ کشش
بکدام سوست۔ شعر

می دید چشم خود غبارے
در دیدہ نہفتہ خارے
آگہ نہ کہ گرد و امن کیست
وین غنچہ ز خار گلشن کیست
در چپ گلشن کہ این خشک رنجت
در چشم دلش کہ این نمک بخت
آتش کہ بسقف خانہ در زد
وین فتنہ زد امن کہ سر زد

این تلوسه چیست در شکبش	جادوے کہ می دہد فریبش
شورے است ز عشق در میراو	تغیست تہان بگو ہر او
از جنبش غم ہائے خونی	دارد نگرا نی درونی
جانے بسر خیال می داشت	چشمے برہ شمال می داشت
سرمست نظارہ سوسو بود	در رقص نشاط موبو بود
ہم دیدہ براہ آرزو باز	ہم گوش نمیش بر آواز
کز قافلہ رسد صدائے	آواز برون دہد و رائے

و نامتہا مغلوب این حالت بود و آرزو میکرد کہ این عشق را متعلق ظہور فرماید و این شورش و تلوسہ را معشوق معین پذیرد آید و ہر چند آن عشق را بمعشوقات سفلی فرورد می آورد فروذنی آمد سوداے بود جنون آمیز و شوقے بود آتش انگیز هیچ معلوم نہ کہ جنون انگیز کیست و این آتش افروزی بہر چیست حیران کار خود بود و باین ابیات زبان حال او گویا شد

دارد ز کہ موبویم آزار	وز ناخن کیست جنبش تار
تنہا نہ بدل خلد کز اں سوے	دارد خلۂ بہر بن موئے
در دیدہ من کہ می زند برق	وز شعلہ کیست دشنہ رفرق
از سوز کہ این شرار برخاست	وز راہ کہ این غبار برخاست
بر سر ہزہ ام جدا نگار نیست	در ہر نگہم جدا بہار نیست
آن کیست کہ در درون سینہ	بشکست ہزار آہ بگنہ
این باد زد ا من کہ پرتا ست	وین دود ز خرمن کہ برخاست
این مرغ کہ می پرد برین بام	وین بوسہ کہ می دہد بہ پیغام
این عشق ندانم از کجا خاست	کز ہر گز ریشہ ام بلا خاست
آن روز کہ خاک من سرشتند	سوداے جنوں بسر نوشتند

از طره بته فگنده دام ست	لیکن نشنا سمش کدام ست
تا عشق که شد مساعد من	واندر کف کیست ساعد من
از خنده کیست نو بهارم	وازانای که خار خارم
این عشق ز عاشقان عجب نیست	معشوق شناسی از ادب نیست
لے عشق خوش آمدی چنین چست	در دل بنشین که منزل تست
بنشین بنشین نشیمن از تست	جان و خرد و دل و تن از تست
رو ناز تو و شب سیه مرا بس	تخت از تو و خاک ره مرا بس
بپذیر بتحفه جان و بنشین	بکشا کمر از میان بنشین
بنشین و ز عقل جوش نشان	وا ز خون مهوس خروش نشان
از آمدنت چو گل شگفتم	دامن دامن بهار ر فتم
گل کرد بهار بختم امروز	بر گل بنهید تخم امروز

بر سر اصل سخن رویم، بعد از آنکه آن معنی مکنون بمرور شهر بر نواندخت پیش از آنکه در معرض طهور
کامل آید معلوم شد که متعلق آن محبت که بود و آن انجذاب کشش بکدام طرف وابسته محبوب
پدید آمد در غایت حسن و خوبی و در نهایت رفعت و مرغوبی که فوق آن غایت در جمال و حسن
متصور نیست بلکه نزاکت منزلتش بمنزله ایست که اطلاق حسن و جمال بر آن حریم متعال گرانی
دارد و همچنین هر کمال و جمال از آن بارگاه در راه است هر جا کمال نمایان است اثر کمال او
یافت و هر طرف که حسن و جمال متصور است نمودار حسن و جمال او دیده یقین دانست که محبوب
را و شایان است و مطلوبی را هم او سزاوار از همه روتبافت و عنان غایت بجانب او توافقت
و کرمیت را در خدمت او حیت برست دید که عنان تابان آنجا را می نمی کشاید و این خدمت
شایان آن حریم مقدس نیست و هیچ کوشش و سعی را بے فضل او بار نیست سابقه عنایت
می باید سپ کشش او در کار است دیگر هیچ از همه در ماند و معامله را باو گذاشت خوش گفت

بیت مرا گر تو سن دل نیست در راه کمن زلف او هم نیست کوتاه
 غنایت ازلی از پی او در رسید و بالطف خود این دوزار کار را بنواخت و بسابقه فضل و کرم
 این خاک افتاده را در حواله کریم قدس خود جاد او نهاد آن معنی مضمرو این آن مستور در آن
 بارگاه پر نور بر روز و طهور دارد و بصد آب و نایاب در صحن گلزار امید در رقص و نشاط جاوید است
 قدم بانه از بر میدارد و قدم بانیازی نهی و با کمال خرمی و فرخندگی هم آغوش بوسه وصال
 با وجود بندگی سر مست باده لایزال و باین ترانه مترنم است. نظم

هم از در باز گردای بار نوروز که من بوسه گل خود دارم امروز
 بده پیش شب از مه یادم اکنون که من با مهوش خود شام اکنون
 گر اول می رود از گریه آیم کنون خوش می برد در باد خوابم
 اگر بخود نیز عاشقی نماید می سرزد که نواخته محبوب است و اگر شیفته حسن خویشتن بود نیز بر محل
 که منظور مطلوب است، اے عزیز آن معبر که بابوئے معنیه است باین بدن چرخین چه نسبت آن
 معنی علوی را باین پیکر سفلی و پس مانده آواره بیچاره که از یار جدا مانده و گرفتار دیار اعدا گشته
 کدام مساوات این پیکر غصری است که در بادیه حیرت و حسرت همراه سیمه و سرگشته بادل پریشان
 موئے آویزان باد دوری از شش طرف بر روی طبا پنجه زنان گرد حجاب حواس خمس افروگردان بیت
 هم بازده طبا پنجه بر روی هم خاک فشرده پنجه در موئے

و از کار و از کار فر و مانده و از شوق و سرگرمی دست افشانده مخمول زاویه بے حلاوتی و افسردگی
 گشته عنان جمنش از دست رفته و کمر خدش فرو شکسته از غایت حیرانی بجز بے جمع نمی تواند شد
 و از بس سراسیمگی از کس درویره نمی تواند نمود هر چند آن معنی از آن این بود لیکن آنرا دلبری برگزیده
 لاجرم بمراحل این دوری گزید و بعد المشرقین میان این و آن افتاد. رباعی

از باد صباد لم چو بوسه تو گرفت بگذاشت مرا و حبست بوسه تو گرفت
 اکنون زمن خسته نمی آرد یاد بوسه تو گرفته بود خوسه تو گرفت

آن بر تخت مرصع انس نشسته و این پیکر در خاک تیره فرو رفته، آن از
هم آغوشی مرادشاد و فرخنده، و این از صیرت سینه حسرت پر خود کننده، این با چندین
زاری و تیار، و آن با صد استغنا و ناز، این با هزار آرزو و ازان راز جویان، آن از کمال
بے نیازی با خود راز گو بیان، این پیکر سفلی بآن معنی علوی گوید۔

شعر

من بے تو بخاک ره مژده باز	تو خواب گزین به بستر ناز
من بے تو ز خون دیده گلزار	تو خنده زمان بھمن گلزار
من بے تو بخون کشیده دامان	تو رفته بنطح گل خرامان
من بے تو بخاک غصه پامال	تو قص کنان ببانگ خلخال
من بے تو چو رشته تاب در تاب	تو رشته کسل چو در نایاب
من بے تو بسوز دل گدازی	تو عاشق خود بحسن بازی
من بے تو گرفته ترک هستی	تو کرده بخویش ناز و مستی

تنبیہ: اے عزیز اول کتاب را با قرآن کسے متذافع نفہم و بظاہر متناقض انگار
زیرا کہ ہر چہ منسوب بممكن است ازین روئے کہ ممکن ممکن است قابل رد و طعن ست شایان
آنحضرت چگونہ بود معاملہ فضل جداست این قسم دور از کارے را اگر بنوازند کمال بندہ نوازی
اوست و بندہ فی نفسہ و عمل او بہمان ست کہ مسطور شد و عنایت و کرم او بکردار این کس و البتہ
نیست، یا آنکہ گوئیم آنچه در سابق ذکر یافت و بردیست از واردات چون این وارد غالباً بد
جمیع اعمال و طاعات خود را قابل لعن و طعن انگار در نفس الامر ہر چہ باشد و آنچه در آخر کتابت
مسطور است نیز وارے است یک وارد را با وارد دیگر هیچ متذافع و متناقض نیست اول مغلوب
آن دید بود بعد از ان مغلوب این دیدگر دید موافق دید اول بزرگے گفتہ است کہ کاتب شمال من
ہمیشہ در کار است و کاتب یمین حسنہ نمی یابد تا بروئے کاغذ ثبت نماید این کار خانہ در دید

عارف است و پس این دید را نشان است و معاملات بآن وابسته است که شمه از آن ظاهر
در ذکر آن مقاصد مستعمل است تفصیل آن نمی تواند پرداخت و موافق دید آخر همان بزرگ درجائی
دیگری فرماید که کاتب شمال خودی یا بم و شمال حکم می بین پیدا کرده است بکم کلتا دیده سبحان
یمین زیرا که شمال از مقتضیات عدم بوده و چون عدم بعین اثر از عارف زائل شود شمال در
حق او نماند و بکم تخلقوا یا اخلاق الله شمال حکم می بین گیر و آنچه گفتم که این دید را نشان است
و معامله بآن وابسته است. باید دانست که هر چه با نجاب مقدس منسوب است همه خیر و کمال
است خیر و کمال را آئینه باید تا ظهور خیریت آن بآن شود و آئینه نمی باشد الا در مقابل شئی و مقابل
خیر و کمال شر و نقص است اذ بصد هاتبتین الاشیاء و ظاهراست که مراتب هر چند در مراتب
خود کامل تر بود ظهور صورت منکسه در آن اتم باشد پس هر چند دید شریعت عارف بیشتر بود
ظهور خیریت در وی زیاده تر باشد زیرا که ممکن فی نفسه نشاء شر و نقص است چه ذات است او
عدم است مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنْ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ، و
ظهور خیریت را دید شریعت کافی است من تواضع لله رفعا لله با جمله هر خیر و کمال و هر حسن
جمال که در صفحه کائنات هویدا است همه مستفاد و مستعار از مرتبه و جوب است ذات ممکن
عدم است هیچ نیست از هیچ غیر از هیچ چه آید. شش

از تست طلسم این خزان	من، هیچ نیم درین میان
از شیشه تست این مے ناب	من خاک بلب در آتش و آب
هم گنج ز تست هم تو گنجور	من دست تهی فشانم از دور
معنی تو دهی چنین شکر فم	من جلد کتاب صوت و حر فم
من ذره خاک آستانم	تومی طلبی بر آسمانم
از موج فیض تست این جوش	من مهر بلب نهاده خاموش
از جوش و خروش خود چه گویم	این باده تویی و من سبویم

ولیکن هذا اخر المکتوب ربنا لا توادخنا ان نسينا او اخطانا الحمد لله اولاً و آخراً و الصلوة
 و السلام الايمان الاكلان على سرحه محمد دائماً و سرفداً و على اله الاطهار و صحابته الاخياد
 و على جميع الانبياء و المرسلين و على ملائكته المقربين و على اهل الطاعة اجمعين امين
 حاجي الحرمین شیخ حسین بن محمد مت می رسد امید که از توجہات بہرہ و رہائش بیت
 این دم کہ تراست، بادہ در جوش از خشا، لبار، مان فراموش
 و همچنین یا لایلا، دیگر می باید کہ از صحبت میراث متمتع باشد پیر مردی نصیب عدا بار - بیت،
 از گرمی مجلس است، بس دور توسانی داهل بزم فخمور
 و السلام علیکم و علی سائر من اتبع الهدی -

مکتوب ہشتم (۱۸)

بمولانا محمد صدیق پشادری در جواب عرضی کہ مشتمل بر انزال و وقائع بود -
 بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ و بہ نستعین الحمد لله و السلام علی عبادہ الذین
 اصطفیٰ. دو مکتوب مرغوب عقب یکدیگر رسیدہ خوشوقت ساخت دیدن سرور کائنات علیہ
 و علی آلہ افضل الصلوات و امل التیجات رحمت بشارت است و پرسیدن سبب خوف عین
 تسلیہ نوید تسلیہ لسانی فرمایند باینہ و مَا اَرْسَلْنَاكَ اِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِیْنَ نوشته بودند کہ این خوف و
 اندیشہ و حزن بر نیچہ استیلا یافته است کہ قوت و ہمت را بالکل سلب نمودہ و بغیر از ادلہ فرائض
 و سنن عبادات دیگر نمی تواند پرداخت خوف خاتمہ و اندیشہ اخروی باید کہ در توفیق طاعات
 بیفزاید و سبب زیادہ نوافل اعمال گردد و موجب انتقاص آن چون شود ہر چند نفس این خوف
 و اندیشہ از عبادات سنت و مانع غفلت و معاصی می آرد کہ عطار شبلی رحمہ اللہ سچانہ چہل سال
 بگریست و بجانب آسمان ننگریست سبب گریہ او پرسیدند فرمود کہ از ترس گور و ہیبت
 قیامت آنگاہ سبب ناگرہستن بجانب آسمان پرسیدند فرمود کہ از شرم گناہ بسیار کہ کردہ ام

خوف

و در مجلسها بے خندیده ام و قهقهه نموده از شرم آن چشمم بالا نمی کنم.

منقول است که فتح موصی شصت سال بگریست گوشت و پوست از خساره مبارکش
بریزید بعد از نقل او را خواب دیدند گفتند خدای تعالی با تو چه کرد گفت بیا هر یک یا آن زمان که مرا
بالا بردند فرمان آمد که بالاتر آری چون زیر عرش برین سجده کردم اما الزان و زریان خطاب آمد که
ای فتح چیست که چندین بگریستی مرا غفار مگردانستی بیز سجده نهادم گفتم الهی ترا غفار دانستم اما
از ترس گور و مهیت قیامت درشتی ملک الموت می گریستم که در آن تنگنای کج حال من چگونه
خواهد بود فرمان آمد که چون می ترسی بیا هر یکم تر یا آن گریه این گریه این خوف که نصیب شماست
از نعم هبنیه است میمون و مبارک است ترقی بخش و نور باطن شکر خداوندی جل شانہ بجا آید و از
استیلا آزار و تلنگ نه شوید در حدیث آمده است که دو خوف در آدمی جمع نه شود خوف در دنیا
و خوف در عقبی یعنی خوف آخرت که در دنیا نصیب شود خوف آخرت را برآید این دیوانگیها و
ایں شورشها و صیحهها و نعرها و گریهها و شوقها که نصیب وقت شماست و بخواست از شما سر می زند
مردم آرزو دارند که لحظه این قسم وقت رفته دیر و از وقت جذب شوق و جنون غالب آید و ساعتی
ظاهر و باطن را از ناسوی بیگانه سازد و او را بماند امثال ما سنگدلان خشک چشمان از این معنی

بمراحل اندر مصرع هنیئاً لا رباب النعیم نعیمها

نوشته بودند که روزی نشسته بود که جوئی از نهاد این کس برخاست نزدیک شد که صبحگاه
پُر در از نهاد او برآید بتکلف تمام از صیحه نگاهداشت ازین سبب درد سینیه و درد پهلوی خواسته
است شکر کنند که درین طور جوش و شورش جان سلامت ماند بسیاری از صوفیه درین طو
وقت قالب را از جان پری کرده اند می آرند که برایم خواص قدس سره روزی بر جمعی بگذشت
که بذکر الهی جل سلطانه اشتغال داشتند از ذکر آن جماعه در برابریم چنان ذوق اثر کرد که در
رقص شد هفت شبانروزی درین متوال بود چون بهوش آمد تجدید و صند نمود و در گانه ادا کرد و سر
سجده نهاد سه بار یا الله یا الله یا الله بگفت و سر بر کرد و جان بداد - بیت

سنگ

خود را

عاشق بیوے دوست بیہوش بود   وز یادِ محب خویش مدہوش بود
نوشته بود نیز کہ در کتاب تو مندرج بود کہ اصل کارِ محبت است بے محبت کجا رسد الخ ازین
معنی بسیار بسیار متالم است و در غم و اندوہ بنوعی فرو رفته است کہ سر بر نمی تواند برداشت
مخدوم و با عجب است کہ در مادہ شما کہ در محبت متفردید این کلمہ نوشته باشیم ہر چیز تامل می کنم
بناظر نمی آید کہ این کلمہ نوشته باشیم لیکن چون نوشته اید البتہ خواہد بود تا چہ طور از قلم بر آیدہ است
و کلام معنی مراد است بہر حال سببِ تالم شما گردیدہ است۔ مصرع
بلاے درد مندان از دردِ دیوار می آید
ہیچ بناظر نیارند محبت شمایید پی است جائے سخن ندارد۔ والسلام علیکم

مکتوب (۱۹) نوزدہم

بحافظ عبد الرشید در بیان مکاشفہ حضرت مجدد الف ثانی پیر و ستیگر خود رضی اللہ تعالیٰ عنہ
بسم اللہ والسلام علی رسول اللہ در اخبار نبوی علی مصدرہا الصلوات و
السلام والفقیۃ آیدہ است کہ چوں شخصے بمیرد و بر وے حق از حقوق عباد مثل دین و غیر آن
باشد روح او را بالائے آسمان نمی برند و از ترقی ممنوع می گردند تا زمانے کہ از جانب آن
میت اداے حقوق نشود و چون حقوق ادا شد ازین حبس خلاصی یافت حضرت ایشان را
رضی اللہ تعالیٰ عنہ درین معنی بسیار متفکری بود تا آخر کار بفضل پروردگار جل سلطانہ بر آنحضرت
چنان منکشف ساختند کہ این حکم مخصوص بشخصے ست کہ روح او را درین دار دنیا ترقی
واقع نشدہ است اما اگر بکرم الہی جل شانہ در دار دنیا با وجود این تعلقات روح او را
ترقی شدہ است بعد موت او را نیز ترقی شود بمشیۃ سبحانہ بخلاف شخصے کہ درین دار
محبوس و در قفس بود ترقی وے بعد وفات موقوف است بر خلاصی وے ازین تعلقات
والسلام

مکتوب (۲۰) بسنم

بحاجی محمد جان تالقانی در اشارت بعضی اسرار مضغه قلبیه -

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الحمد لله وسلام علی عباده الذیر صطفی مضغه قلبیه چون از اجزای عشره ترکیب یافته هیئته اجتماعی پیدا کند بعد از ترکیه کل منها و تصفیهها و حصول کمالها المتوقعة فیها قابلیت ظهور اصل بے شائبه خلطیت پیدا می کند هر چند در مرآت شیخ و مثال شے است نه عین آن شے چنانچه در حقیقت جامع قلبیه که ظهور فی طایفه است اما این معامله خارج از نظر عقل است - بیت

فریاد حافظ این همه آخر بزم نیست هم قصه غریب حدیث عجیب هست

اطلاق لفظ ظهور درین موطن از تنگی میدان عبارت است از افلا ظاهر و نه فاجر هم هذه المعرفه الشریقه فاتحها هم اخص الله سبحانه بها بعض خواص الخواص تفصیل این معرفت را کما یشغی از مکتوبی که با ستم مولانا محمد صدیق است در مکتوبات جلد ثانی حضرت مجدد الف ثانی در طلب باید نمود این کمالی که مذکور شد و ابسته بمقام قاب قوسین است هنوز معامله او آذنی در پیش است از این مقام دم نمی توان زد یَضِيقُ صَدْرِي وَلَا يَنْطَلِقُ لِسَانِي مصرع

قلم این جا رسید و سمر شبکست

الحمد لله الذی هدانا لهذا وَاكُنَّا لَنَهْتَدِي لَوْ لَا اَنْ هَدَاَنَا اللهُ حَمْدًا كَثِيرًا طَيِّبًا مَبَارَكًا فِيهِ ۝

مکتوب (۲۱) بسنم وکیم

بشخ محمد جان اکبر آبادی در ذکر خواص محبت -

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الحمد لله تعالى بمراتب کمال و اکمال تزییات دهاد و بر جاده سنت سنیه مستقیم و مستقیم دارا و صحیفه گرامی بتعاقب یکدیگر رسیده سرت بر سرت تجشیدند

مکتوب ۲۰ در بیان بعضی از اسرار مضغه قلبیه است که در مکتوبات معصومیه و فتاوی مذکور است و این مکتوب در بیان بعضی از اسرار مضغه قلبیه است که در مکتوبات معصومیه و فتاوی مذکور است و این مکتوب در بیان بعضی از اسرار مضغه قلبیه است که در مکتوبات معصومیه و فتاوی مذکور است

حمد اللہ سبحانہ کہ بعافیت اند و از یاد فقر و غنیمت محب این طائفہ باین طائفہ است
 عزیزے گفتہ است خداوند امر ازین قوم گردان یا از نظارگیان این قوم گردان کہ قوم دیگر
 طاقت ندارم حق سبحانہ محبت کامل باین طائفہ علیہ کرامت فرمایند از فیوض و برکات
 شان بہرہ تمام بخشد و از اسرار و معانی خفیہ ایشان سیراب شداداب گرداندر رابطہ محبت است
 کہ محب اہموارہ با محبوب می دارد و بصفات کاملہ او موصوف می سازد و طالب اہرنگ مطلقاً
 می برد و جوش عشق است کہ سالک را از وجود بشریت سبکبار می کند و از تنگنای انانیت
 می رہاند و از رومی رباید و بے او در حریم قدس جامی دہد و بمنزل قرب می رساند بلے از
 پیشگاہ چین آمدہ است محبت است کہ سبب وجود گشتہ است و سلسلہ ایجا در اجنا نیرہ
 و حب است کہ باعث ظهور اظہار گردیدہ و گنج مکتون را در عصہ بروز آورده اول چیزے کہ قبول
 تعین کردہ حب است کہ حقیقت سرور کائنات است علیہ علی آلہ الصلوٰۃ والسلام باین حب
 حبیب رب العالمین شدہ و سائر کائنات از اقتضای حب جوش محبت بوجود ظهور آیدہ است بیت
 اگر عشق نبوی و غم عشق نبودے چنیزین سخنے نغز کہ گفتے کہ شنودے
 والسلام توقع کہ این دو را کار را گاہے بدعا یاد فرمایند۔

مکتوب ہست و دوم (۲۲)

بملا محمد حنیف در تخریص براہیلے سنت امانت بدعت و ترغیب بر متابعت و محبت سید المرسلین
 علیہ علی آلہ الصلوٰۃ والسلام و جواب کتابت دے کہ مشتمل بر احوال او و باران او بود۔
 بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ حَمْدُ اللّٰهِ وَ مَصْلٰیُّ عَلٰی رَسُوْلِهِ الْکَرِیْمِ اَمَّا بَعْدُ فَحَاجُّی الْاَمُو
 مشکورة المسئول من اللّٰہ سبحانہ عافیتکم استقامتکم علی جادة الشریعة العلیة والسنة
 السنیة المصطفویة علی مصدرها الصلوٰۃ والسلام و النجیة مخدوہا ہنگام قرب قیامت است
 و وقت تراکم ظلمات عالمے در گرداب این ظلمات فرو رفتہ می روند جو انردی باید کہ درین طور

نوان اجماع سنتی فرماید و بابت بدعتی نمایند بے انوار سن نبوی راہ راست یافتن بے محال است
 و بے التزام اطوار نبوت نجات جستن محض خیال ساوک طریقہ صوفیہ و وصول بحبت ذاتیہ بے اتباع
 حبیب عالمین صورت ندارد کہ میرے قول اِنْ کُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُونِیْ یُحِبِّکُمْ اللّٰهُ شایہ
 صدق است درین باب سعادت خود را دران باید دید کہ در امرے از امور تشبہ بآن ضرور دین دنیا
 نموده آید علیہ علی الصلوٰۃ والسلام چہ در عبادات و چہ در عبادات چہ در معاملات در عالم مجاز
 شخصے کہ محبوب کسے تشبہ پیدامی کند در نظر محب چہ بلا محبوب زیبا می در آید و مرغوب رعنا
 می نماید و همچنین دوست ازان محبوب نزدیک محبوب عزیز اند و مبغضان او مبغض و مغضوب
 پس کمالات صوری و معنوی مربوط بحبت اوست علیہ علی الصلوٰۃ والسلام و مترن بمیزان
 آن لهذا افضل طاعات مولات اولیا و عباد اعدا آید چنان معنی ناشی از فرط محبت است
 چہ در دوستی و دشمنی ازان دوست دشمنی دشمنان او این کس بے اختیار است و درین باب جنون دارد
 لن یومن احدکم حتی یقال انه محنون ہر کہ چنین نبود از محبت بے نصیب۔ ع تولی بے تبرا
 نیست ممکن را این جا کار باید فرمودہ در صحابہ کبار چنانچہ بعضے گمان بردہ اند کہ مولات
 حضرت امیر کرم اللہ وجہہ بے تبری از اکابر صحابہ صورت ندارد و غلط فہمیدہ اند چہ تبری از
 اعدا شرط مولات ست نہ تبری از احباب چہ حضرت حق سبحانہ اصحاب کرام را رَحْمَاءٌ بَيْنَهُمْ
 فرمودہ است و رَحْمًا جمع رحیم است کہ از صیغہ مبالغہ است پس باید کہ این بزرگواران بکمال مہربانی
 بایکدیگر موصوف باشند و چون صفت مشبہ لالت بر استمرار دارد باید کہ این صفت کمال مہربانی
 در میان این بزرگواران بر دوام و استمرار بود، بغض و کینہ و حسد و عداوت کہ منافی رحم است
 بر سبیل دوام از ایشانان با ہم دیگر مفقود باشد در حدیث آردہ است ارحم امتی بامتی ابو بکر
 کسے کہ ارحم بود از کینہ و عداوت نسبت بامت چگونہ متصور بود

بر سر اصل سخن رویم کہ مویداست کہ مذکور شد کہ مولات اولیا و عباد اعدا افضل
 طاعات ست چنانچہ در اخبار آردہ است ان اللہ تعالیٰ قال لموسىٰ علیہ السلام هل عملت

لی علاقط قال الہی صلیت لک وجمعت وصدققت و ذکررت فقال اللہ عزوجل
 اما الصلوة فلك برهان والصوم جنة والصدقة ظل والذكر نور فای عمل عملت لی
 فقال موسی الہی دلنی علی العمل الذی هو لک قال یا موسی هل والیت لی ولیا او
 عادت لی عدو فاعلم انه المحب فی اللہ والبغض فی اللہ۔ در کتابے کہ ملا تیمور آورده بود
 مندرج بود کہ شبے برخاستہ بود بعد از شکر و صدقہ دست برداشتہ بجز تمام دعا کردہ در وزیرہ نسبت
 خاص حضرت ایشان فلان عزیز نمود آنے نگذشتہ بود کہ نسبت ظاہر شد کذا و کذا قریب
 یک نیم گھڑی در طغیان بود بعد از آن کم کم فرو شد شکر خداوندی جل سلطانہ بجا آرید کہ بجز
 دعا کردن اثرے از اجابت مفہوم شد و نسبت خاص ظہور نمود لیکن عجب است کہ با نسبت
 پیر دستگیر نسبت عزیز دیگر ہم آرزو کردید با آنکہ مقرر است کہ اگر اجائے دیگر نسبت برسد آن را
 راجع بہ پیر باید داشت و قبلہ توجہ را پریشان نباید ساخت، ماناکہ مراد شما آنست کہ نسبت
 خاص آنحضرت و نسبت آن بزرگ کہ بآن حضرت رسیده است، پس برین تقدیر ہم در نسبت
 حضرت ایشان ما باشد۔

و نیز نوشته بودند کہ یاران و خوشیشان تکلیف خاتہائے خود کردند آن حلاوت التذا
 نما در حضور ہم شما اقامہ یارین معنی می کردید می پرسیدید کہ دین باب چہ باید کرد۔ مخدو و اجاب
 دعوت خود سنت است باتیان سنت فتور در حلاوت چگونہ رود لیکن آنرا شرائط است
 کہ کتب شرعیہ میں است مثل آنکہ طعام بریا و سمعہ نمودار و جہ حلال باشد و در مجلس اہل ولعب
 نبود و دعوت عام نباشد مانند آن اگر دعوت مستمع ہمہ شرائط بود بہ نیت اقامت سنت
 اجابت واقع شود و خوردن طعام و خصوصیت منظور نبود امید است کہ در نسبت باطن
 فتورہ آرد در روایت آندہ است و محضر الولیمة بنیة اقامة السنتھون اکل الطعم
 وعن سفیان الثوری من دعا احدا الى طعام بغیر نیة کتبت علیہ خطیئة فان اجابہ
 کتبت علیہ خطیئتان و اگر یکے از شرائط مفقود بود اجابت آن مسنون نیست چہ در کار

که دراز کتاب آن در صلوات باطن خلل نمایند. نوشته بودند که یاران آنجائی از نیستی که درین سفر عنایت کرده بودند بهره یافتند چه عجب وللارض من کاس لکرام نصیب و آنچه شیخ عوض درباره این دو روز کار و قانع بشهره دیده و از آنصورت علی الله الصلوة والسلام و از مشایخ دیگر عنایتها و الفتها دیده و شنیده که در کتابت ملائیم و کتابت ملائیم نور و زنده بود امیدوار گشته و شکر خداوندی جل شانه بجا آورده و آنچه از احوال جوان احمدی و جوان دیگر نوشته بودند صیل و عالی ست اللهم اکثر اخوانی الدین از احوال فرزند حکیم گوشه نوشته بودند اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ حتی سبحانه نعم البدل عنایت کند و صبر و رضا بقضا بدهر فاما المحرم من حم الثواب در حدیث آمده است که عجبت من قضاء الله للمؤمن ان اصابه خیر حمد ربه و شکروا ان اصابتة مصیبة حمد ربه صبر و یجبر المؤمن فی کل شیء حتی اللقمة التي یرفعها الی فی امراته و السلام علیکم وعلی من لدیکم.

مکتوب بست و سوم (۲۳)

بجایان بگیم در بیان اقسام توحید و شرح هر مرتبه با ذکر معارف متعلقه آن مع التوضیح و الایجاز.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ حمد الله العظیم و مصیبا علی رسولہ الکریم الله تعالی ذات بابرکات مخدومه محترمه مشفقہ مکرمه را مشمول الطاف بے غایت خویش داشته در مقامات قرب ترقی دهد و مصرع از هر چه می رود سخن دوست خوشتر است استماع فرمایند توحید برد و گونه است توحید عوام و توحید خواص توحید عوام تصدیق است بمضمون کلمه طیبه لا اله الا الله و تقی معبودات باطله کفره و اثبات معبود بحق با وجود تشریک حق جل و علا با اسوائے او در محبت و گرفتاری و دید و دانش و با وجود انکار و منازعت نفس اماره که در محبت او مورد است و در توحید خواص با وجود تصدیق مذکور در درجه است

درجه اولی بیکانه گردانیدن دل است از محبت گرفتاری بدون حتی سبحانه و از دیدن دانش آن بیت

توحید بعرف صوفی صاحب سیر   تخلیص دل از توجه اوست بغیر
بیانش آنست که چون سالک رشید مدامت بزرگم و فکر نماید و از لهو و لعب آنچه
منافی دوام اقبال و توجه است اعراض کند و غایت ازلی شامل حال طالب بود و بند برچ
سلطان ذکر بر باطن او استیلا می نماید بجز آنکه ذکر باطن دوام پیدای کند و از تکلف یاد کرد
می راند و غفلت ظاهر در باطن سیرایت نمی کند ظاهر بهر چه مشغول بود و غافل بود یا حاضر بیدار
بود یا در خواب باطن بهواره در ذکر و حضور است خلوت جلوت نسبت بباطن یکسال است بیت
از برون در میان باز ارم   و ز درون خلوت نیست بایام

و چون باطن بدوام حضور و آگاهی موصوف شود محبت و گرفتاری ماسوی آهسته
آهسته روز بروز خواهد آورد و تعلق علمی و حبی او را بدون او تعالی که بعلم حصولی تعلق دارد
گسسته خواهد شد بجز آنکه نسیان ماسوی و انقطاع کلی از ابعاد خواهد نمود و بنوعی که اگر تکلف
یاد ماسوی نماید بپادش نیاید در دل خطور نکند این زبان نه از شادی جهان شاد بوده نه از
غمگینی آن غمگین بواسطه نسیانی که دل را از ماسوی حاصل شده است این حالت معبر
بفنائی قلب است و کمال اول است از کمالات و لایته باید دانست که درین کمال هر چند
باطن را دوام حضور است اگر گرفتاری ماسوی و آهسته لیکن نفس حاضر و علم حضوری او بر جا
و منازعت و انانیت او بریاست -

درجه دوم در توحید خواص آنست که نفس حاضر و علم حضوری او با خود نیز روز بروز
و انانیت دعوی همسری و شریکت او خائل پذیرد و از خود به آن تعبیر نتواند نمود که انانیت و
خودی از وی زائل شده است این زبان اگر توجه و حضور است از خود بخود است که از
عارف نایه و نشانه نمانده نه بآن معنی که عارف درین وقت عین حق گشته و بذرات او
سبحانه یک گشته انا الحق گفتن از نا رسیدن است باین مقام چه بر تقدیر فنا و نیستی و

زوال انا الحق گفتن معنی ندارد و به سبحانی نمی توانند تعلم نمود. بیت
خیال کج میرانجا و شناس کسے کو در خدا گم شد خدا نیست
این حالت را فناء نفس گویند حقیقت فنا درین موطن است، حاصل فناء اول
تخلیه مرات باطن است از نقوش ماسوی و از حصول صور باعدا سوا خواه آفاق بود خواه
انفس این کمال وابسته به تجلی افعال است و فناء ثانی که انتقاع عارف است
بانتقاع علم حضوری او مربوط به تجلی صفات است کمال آن متوط به تجلی ذات است اینست
حاصل سیر و سلوک اهل الله و تسبیح حال اهل کمال هنوز مجال سخن بسیار است.

مکتوب بست و چهارم (۲۴)

میرزا امان الله بر پانیوری در جواب عرائض و سئوالاتی که متضمن حالات اشواق و فراق و
ویاران و بود باز که معارف متعلقه هر مقام و بیان حقیقت کعبه معظمه و شرح حدیث
و مع الله وقت و تفصیل حقیقت سرور کائنات علیه الصلوٰه والسلام بر حقائق دیگران.

بسم الله الرحمن الرحیم حامد الله العظیم و مصدق علیه رسوله الکریم
محیفه شریفه جناب خوی اغری سلم الله تعالی سبحانه عن الزلل و الاکافات بابر ایام محرمه
بر در میرزا بالین حسین رسانیده خوشوقت ساخت حتی سبحانه الالب فیوض را همواره
مستوح دار و بعنایات و جذبات خویش سر بلند کناره و آنچه در باب مولانا ابوالمنظر نیر
شیخ محمد بن رحمه الله تعالی رحمت و اسعه دیده اند که گویا حضرت ایشان با و متوجه گشتند
و زبانه کد داشت بر میان شد و لباس دیگر پوشانیدند و آنحضرت فرمودند که ورق این را
نزد نینداز و در واقعه دیگر فرموده اند که ما این را بخود گرفته ایم این باز کار این دیگر است بسیار
حسن است امیر که از نسبت خاصه آنحضرت نصیب وافر آید و از عنایات که درین واقعه
نسبت بشما بفرموده شکر خداوندی جل و علا بجای آورند که بشارت عظمی است و آنچه از

استیلائے عجز و عدم دیک اظهار نموده بودن و نوشته بودن که حالت دیگر باین مناسبتی ندارد
از همه و راست بے نسبتی که بپورا الورا متعلق است انسا کس نسبت راست و غیر از عجز و زرد
آن چه نصیب افعالتی که محمد شاه دیده روشن است بطا بر البتط و قف خیل مناسبت
و از انوار و برکات و امید و راست حق سبحانه از قوه بفعل آید و قلاع بشرا اندر بزرگان ما
بر ان اعتماد تمام نهاده اند آنچه در لفظه رود بر از ان این کس است بیت
چون غلام آفتابم همه را آفتاب گویم نه شمع نه شب پستم که حدیث خواب گویم
و واقع که در ان پیغامبر خدا صلی الله تعالی علیه و آله و سلم و سایر حضرات شمارا بالائے کعبه
معظمه گرفتند با تمام دیوار کعبه مرقومند و فرمودند که بتعلق دارد و بعد از ان تمام فرمودند که جامه اہم تو
پوشان باند و حضرات جامه بکعبه مکرمه ایشان دید بعد از ان همه حضرات مبارکباد داده مصافحه
کردند بے عالی است مناسبت تمام از ان بکعبه معظمه مفہوم می گردد و حق سبحانه از حقیقت آن
نصیب از انی کند حقیقت کعبه بزرخ است میان حقایق مخلوقات حقیقت حاجی جل سلطانہ
که مرتبہ احدیت است نیالی چه کعبه مسجد الیہ خلایق است حقیقت آن از حقائق سایر خلایق
البتہ باید که ممتاز باشد چون مسجد ذات حق است سبحانه کعبه باید که ناشی از ان مرتبہ مقدسہ بود
حضرت ایشان با قدسنا الله تعالی بسره الاقدس در مکتوبی کہ داخل سہ جلد کتوبات نسبت
نوشته اند کہ حقیقت کعبه ذات حاجی است تعالی چه مسجد فی الحقیقہ همان مرتبہ مقدسہ است ہذا
باید دانست کہ مسجد در حد ذات یحیون است لیکن اعتبار مسجدیت با ملحوظ گشتہ است
لاجرم از مرتبہ احدیت ذات کہ مٹا است از نسب اعتبارات منزل باشد در دید و دانش و
گرفتاری متمیز بود و در واقعہ دیگر نوشته بودند کہ حضرت ایشان سرفقیہ را برداشتن بر پیشانی فقیر
بود سہ می فرماند کہ خبر از شوق فقری بیند کہ توجہ تمام عالم چہ آفاقی و چہ انفسی تمام بفقیر است
چنانچہ اگر از ان توجہ بماند ہمہ متلاشی شوند می بینیم کہ حلیہ فقیر ہو ہو حلیہ حضرت ایشان است
و این حالت بمشافہ می بنیر حیرت بیشترش کہ اینکہ می بیند و اینکہ مشاہد است چیست

پیغمبر

مبار

خبر ن فرمایند؟ الحقیقه هر دو یکیست چنانچه می نماید و آنچه در واقع دیده اند
اگر در خارج چنین بود مقام قطب الاقطاب ست و توجه تمام عالم بدین طریق تعلق با و دارد
نهایت مافی الباب گاه باشد که مرید صادق بحکم فانی البشیر حالت مخصوصه شیخ را در خود احساست
نماید در وقت اتحاد شیخ و مرید و خویشا کمالات شیخ مطالعه نماید معنی قطبیت که شیخ او بان موضوع
درین وقت اگر در خود بیاورد چه عجب و گاه بود که اعوان قطب این معنی را در خود مشاهده کنند هر چند
بالاصالت این خدمت مستقیم قطب است لیکن تبعیت با طفیل او اعوان او نیز در آن خدمت
شرکت دارند چنانچه در عالم مجاز این معنی در وزیر و سلاطین ثابت است منصب وزارت از
پادشاه بیک شخص است اما ارکان دولت او در رنگ و مرجع خلایق اند

باید دانست که جمیع در خواب واقعه خود را پادشاه یا قطب وقت می بیند و در لفظه
بیچ کلام از اینها ثابت نیست و جهش آنست که معنی پادشاهیت یا قطبیت در آنها کائن است
لیکن ضعیف است شایان آن نیست که در عالم شهادت ظهور یابد بعد از آن از دو حال خالی نیست
اگر آن معنی قوت پیدا کرد و شایان آن گشت که در عالم شهادت ظهور پیدا کند بقدرت الله سبحانه
در عالم شهادت هم پادشاه می شود و هم قطب می گردد اگر آنقدر قوت پیدا نکرد همان ظهور مثالی که
اضعف ظهورات است کفایت می افتد و بقدر قوت ظهوری یا بدارین قبیل است افتاده که طالبان
این راه می بینند و خود را در مقامات عالی می یابند و می بینند که بمناسب ارباب لایست سرفراز گشته اند
شخصه از اصحاب حضرت ایشان با تسبیح تسبیحانه بسره با حضرت عرضه داشت نموده که بشارت
قطب الاقطابی که از عالم غیب می آید اصلی دارد بانه آنحضرت در جواب آن نوشتند که این بشارت
حصول کمالات مقام قطبیت است نه منصب قطبیت که مشروط بعلم است چه صاحب منصب
صاحب علم است نه بی - در ذیل این واقعه نوشته بودند که حقائق و معارف بسیار رومی دهد و
می گردد و بر حقیقت هر یک اطلاع می دهند اگر شمه از آن علانیه شود خلل نظام عالم نشود -

قلم این جاسید و سریش گشت

مصرع

ببر خواص بندگان چیز باطاهری شود که برون از حوصله عوام است ستر آن از عوام ناگزیر است
 اگر ظواهر یا بد سبب فتنه و فساد شود بعضی امور از آن قبیل است که ستر آن از خواص نیز در کار است
 که مخصوص ببعض خواص است مگر باذن نوشته بود زیرا که آنچه در هر برین بمقدار می گذرد بکدام
 زبان عرضه داشت نماید آنچه از قول و فعل صادر می شود می بیند که همه صفات قوی و فعلی و حسی
 و حرکتی و ستری و علانیتی از جائی دیگر است این مشکل و پیکر را بان مناسبی نیست این قالب
 جایست و درک این نیز از قالب جداست عذمت این و همه عالم هویدا است و حشیم در درک
 این معنی اعمی مانا که مراد از قالب پیکر مجموع ظاهر و باطن انسان داشته اند نه ظاهر صرف
 چنانچه بنیاد از قالب است چه این صفات فی الحقیقه قائم باطن است نه بظاهر و چون علت
 بر عذمت ذاتیه خود دانای و بینای گرد و بحالت فنا موصوف می شود باطن را نیز در رنگ ظاهر
 از صفات می یابد و عیایم صرف جماد محض خیال می کند و درک شعور از هر دو سلوب می بیند که
 فی الحقیقه فنا و بقا از صفات باطن است پس ظاهر عارف همواره بر صفات بشریت است
 و از دینی نرفته است و توحید پیوسته باطن در مراتب قرب است و ظاهر هر حال از آن دور
 کمال در حق ظاهر آنست که بر احوال باطن اطلاع یابد احوال مر باطن است و علم بر حوال مر ظاهر
 اگر سالک از ارباب علم است چون ظاهر ازین علم خالی باشد در قلق و در اضطراب بود الی ان يبلغ
 الکتاب اجله نوشته بودند که در نماز فرض باید اداوارده اند که در هیچ وقت دیگر نبود چنان در سر
 نمودند که این آن حالت است که مخبر صادق صلی الله علیه و آله وسلم به لی مع الله وقت اذان خبر داده
 بودند و چنان دانایند که این حالت نسبت خاصه آنسرو است علیه علی آله الصلوة والسلام که فوق
 حالت و درجه ملک مقرب نبی مرسل است که در آنجا اطلاق اسم هم کرده نمی شود و نصیب این دولت
 باولی الغم است آنهم طفیل آنحضرت علیه علی آله الصلوة والسلام از امت هر که را این دولت
 بنوازند و الله از آن نعمت می رسد انچه

مسئله

محرور یا جائز است که بعضی افراد کمال امت را از دولت خاصه نبی خود علیه السلام بطریق

تبعیت و انت نصیب باشد که خادمان خواص از ادش خاص صاحب خود امید دارند لیکن نگاه
 هست که این معامله بسبیل حقیقت بود و گاه بسبیل اشتباه ظل باطل باشد بیانش آنست که هر
 لی مع الله وقت آنست که حقیقت آنسر و علیه علی آله الصاوة والسلام بر خفایق سایر موجودات
 ممکنه تفوق دارد چه خفایق انبیا مرسل و چه خفایق بالائکة المقربین ایضاً آن حقیقت بمنزله کل است
 و سایر خفایق در رنگا برائے اوست اول چیزے که از کمن غیب بحر صه ظهور آید و صدور پیوسته
 حقیقت اوست صلی الله تعالی علیه آله وسلم تعین نخستین مرتبه لا تعین هم اوست که تعین حی است
 وجود و ایجاد همه متفرع بر حب است و گفت شنود و محب محبوب هم ناشی از دے چه حب است که
 قفل غیب الغیب اکشوده و کارخانه وجود و ایجاد را پس ساخته و گنج مکنون را بظهور آورده و
 جوش محبت است که سر را محبوب امتحالی ساخته و سرش عشق است که جمال و کمال او را ز پرده کتم
 بر آورده اگر نه این عشق بودی پرده جمال لم یزلی که کشودی و آوازه کمالش بگوش جهان و جهانیان
 که رسانیدی بیت

گر عشق نبود غم عشق نبود
 چندین سخن نغمه گفته که شنودے
 از نیجاست که حسن بے پردگی میخواهد و جمال برستورے ندارد

پری رو تاب مستوری ندارد
 چو در بندی زه وزن سر بر آرد
 چه حسن عشق ناگزیر است و جمال را محبت دامنگیر بیت

هر کجا حسن می نماید رده
 می نهد سر بسجده عشق آنسوی

بر سر اصل سخن رویم و گوئیم که این بیان مقرر شد قربے که حقیقت آنسر و است
 علیه علی آله الصاوة والسلام با ذات اقدس تعالی حقیقت دیگرے را نیست لاجرم وقت او
 علیه علی آله الصاوة والسلام ممتاز باشد و هیچ پیغمبر و فرشته را در ان گنجایش نبود آری اگر
 حقیقت یکے را بآن حقیقه الحقائق بطفیل یا تبعیت الحقایق و انطباق حاصل ننمود می تواند که
 بطفیل شریک آن دولت گردد لیکن چون فرق اصالت و تبعیت همواره باقی است تشرکت من

جميع الوجوه منتفی است بلکه اکثر شرک است و شرک دوری است و فی الحقیقت شرک نیست خادم را
 با مخدوم چه شرک طفیلی را یا عیسی چه مساوات این الحاق و انجا حقیقت را افراد از کل کل
 ثابت است و چون این حقیقه الحقائق را در مراتب تنزلات ظلال است ظهورات تمثیلات چون
 سائیکه بطلان ازان ظلال می رسد و نیز میان ظل و اصل نمی تواند کرد خیال می کند که بان حقیقت
 رسیده است شرکت در آن وقت خاص پیدا کرده نه چنین است ایضا از قبیل اشتباه ظلمیست
 باصل سوال ظل مقام لی مع الله نیز خصوصیت با تسرور و اراد علیه علی آله الصلوٰۃ والسلام و
 دیگرے را با شرک نیست پس کسی که بطل آن مقام برسد باید که در مقام خاص و صلی الله علیه
 و علی آله وسلم حقیقه شرک باشد جواب گوئیم که فضل او علیه علی آله الصلوٰۃ والسلام بر سایر انبیاء کرام
 و ملائکه عنان علیهم الصلوٰۃ والسلام با اعتبار اصل آن مقام است که فوق همه مقامات قرب است
 نه بطل آن مقام که این فوقیت آنجا مفقود است زیرا که تواتر بود که اصول مقامات انبیاء و
 ملائکه فوق آن ظل بود هر چند ظلال مقامات ایشانان دون آن ظل است اگر گویند که تفوق آن
 ظل بر آن ظلال نیز موجب فضل او است بر دیگران علیه علی آله الصلوٰۃ والبرکات

گوئیم تفوق ظل بر آن ظلال با وجود تفوق اصول دیگران بر آن ظل موجب فضل جزئی است
 نه فضل کلی که از محبت خارج است چه هر کس باعتبار خصوصیت مقام خود بر دیگران فضل دارد
 اما این فضل جزئی است هر چند از فضل جزئی تا فضل جزئی فرق است چنانکه ظل فوق سایر ظلال است و جامع
 است ازین همه ذلک نظر با سول این فضل جزئی است آن تسرور علیه الصلوٰۃ والسلام که لی
 مع الله وقت فرموده است باعتبار اصل فرموده است که بر سایر مقامات تفوق دارد نه باعتبار
 ظل که این تفوق را آنجا نیست پس بلکه که در مقامات ظل توهم شرک پیدا کند از قبیل اشتباه
 ظل باصل خواهد بود

سوال حقیقت بر یک ازین اکابر از حقیقت دیگرے ممتاز است هیچ کس را با اصالت
 و حقیقت دیگرے شرک نیست پس هر کرام اوقات ممتاز باشد و در وقت خاص او دیگرے را

بطیف

x

ما قبل نبود پس پیغمبر را علیه علی آله الصلوٰۃ والسلام که ارام خصوصیت است که باعتبار آن لی
مع الله وقت فرموده -

جواب گوئیم که در وقت خاص هر کدام دیگران را هر چند شرکت شخصی مفقود است اما شرکت
نوعی هست که موجب مماثلت است زیرا که هر حقیقت را با حقیقت دیگر با به الاشتراک هست و همه
حقائق مندرج در حقیقه الحقائق است و حقیقه الحقائق را با سایر حقائق با به الاشتراک نیست
تا آنرا باینان شرکت نوعی بود تا مماثلت ثابت باشد پس در وقت خاص او علیه الصلوٰۃ والسلام
دیگر از آن شرکت نوعی است نه شرکت شخصی - جواب دیگر گوئیم که حقیقت آنسر و علیه علی آله الصلوٰۃ والسلام
که حقیقه الحقائق است کل است حقائق دیگران بمنزله اجزاء است مقرر است که هر کمالی
که جزو ثابت است کل را نیز ثابت است نه عکس پس در کمالات دیگران پیغمبر را اصلی الله
علیه وسلم شرکت ثابت شد و در کمالات او علیه علی آله الصلوٰۃ والسلام دیگران را شرکت نبود
و حدیثی مع الله وقت صادق و ثابت بود - بلکه گوئیم که کسانی که حقائق شان جزئیات
اسما علی است یا جزئیات جزئیات آن اسماست پیغمبر را نیز علیه علی آله الصلوٰۃ والسلام
در آن شرکت است چه - اما اسم جزئی جزئی در تحت آنره صاحب اسم جزئی است و همی نسبت
است صاحب اسم جزئی را با صاحب اسم کلی فافهم - یا آنکه گوئیم که با دارین قسم عبارت نفوق
وقت صاحب عبارت است از دیگران و عدم مماثلت مشارکت خصوصیت محضه در صدور
این عبارت کافی است پس مصدر این عبارت آنسر و بود نبیه علی آله الصلوٰۃ والسلام نه دیگر
که نفوق و عدم مماثلت و مشارکت مفقود است هر چند خصوصیت هست -

نوشته بودند که روزی در حلقه نشسته بودم می بینم که در مجلس آنسر و صلی الله علیه وسلم
حاضرم آنحضرت صلی الله علیه وسلم می فرمایند که مراست که امروزه عقد تست را با حق سبحانه تعالی
عقد می کنم در آن وقت فقیر را حلیست انبی توان بیان نمودی فرمایند که دنیا و آخرت را در
ایم الخ - باید دانست که مراد از عقد با و تعالی است که عقد با اسم او باشد تعالی که مبداء تعین

آنکه است یا اصول آن اسم که شتی بشیون اعتبارات ذاتیه شود و مراد بعقد وصول است
 با اسم یا اصول آن اسم و وصول آن اسم حصول فنا و بقا است با آنکه حصول ولایت و اسلام
 حقیقی منوط با آنست چنانچه شیخ شرف الدین محیی منیری قدس سره فرموده ما بما در خود جفت
 نشوی مسلمان نشوی یعنی با اسمی که مبد ر تعین تست متحقق نشوی مسلمان نشوی با کماله تا معامل
 با اصول یا اصول اصول است حصول نسبت از فنا و بقا و حصول و تحقق متصور است و چون کار
 از اصول بالا رود و اصول در رنگ ظل در راه ماند و معامله بغیثات افتد تعالی بیچ از نسب
 مذکوره آنجا متصور نبود که یکن و لم یولد و لم یکن لک فکوا احد نشان آن موطن است بیت

لا وهوزان سراس روز بهی باز گشتند جیب و کیسه بهی
 و آنچه فرموده که دنیا و آخرت در مهر تو دادند یعنی آنچه مناسبست با اسم دارد و فراتر جات
 آن اسم است چنانچه حضرت ایشان ما نوشته اند که بهشت هر شخصی عبارت از ظهور اسم الهی است
 تعالی که مبد ر تعین اوست بکسوت انهار و اشجار و حور و قصور با اندازه تفاوت اسما در علو و
 سفلی در جامعیت عدم جامعیت تفاوت در درجات جهان است و عقد با نسرو صلی الله
 تعالی علیه علی آله الصلوٰه والسلام می تواند که چون او علیه علی آله الصلوٰه والسلام منظر شریع
 و احکام الهی است جل علا پس این عقد شریعت بود بظاهر شریعت یا بظاهر و باطن هر دو عقد
 گمانیه از تخلی با حکام شرعیه درین بسطن مرعیه باطن شریعت اسلام حقیقی است و تحقق بآن نه تنها
 اقدام اولیا است می تواند عقد کحوق بود بحقیقت او علیه علی آله الصلوٰه والسلام که حقیقه
 الحقائق است چنانچه تفصیل آن بالا مذکور شد.

درجه دیگر نوشته بودند که در آن حالت معلوم نمودند که این مقام لا تعین است
 معلوم شریف باشد که تا هر جا سیر و سلوک است ترقی و عروج همه در مراتب تعینات است
 فوق مراتب تعینات قدم گاهی نیست هر چند در وقت عروج بلا تعین ظاهر شود فی الحقیقه
 بپرده تعین نیست در لا تعین محض قدم نهادن بوجوب متحقق شدن است که محال است.

آرے وصول نظری در آنحضرت بحکم که محال نبود — از انکشاف معامله قبر اندراج نمود
بودند و نوشته بودند که در قبر جم حالتی است که تحریر و تقریر دینی آید از تشریح و بیان بیرون
وقت حال آن دیگر است که باین عالم نمی ماند و سرور و حضور در آنجا از آن عالم است که از عالم بیاطقان
خطور و خبر نیست بلی قبر منزل اول است از منازل آخرت من مات فقد قامت قیامت
معامله که با آخرت تعلق دارد آغاز آن قبر است القبر اما روضه من ریاض الجنة او حفرة من
حقیر البیرات دنیا تمام محل ظهورات ظلیه است نمودجات مثالبه که لا یشفی علیها ولا یرى عطشا
نشان آنست نه طالب صادق را از آن سیری و نه نشنه را سیرانی کثر اب یقیعۃ یحسبۃ الظلم
ماء محل کشت و کار است بجای طاعت و عبادت پیش از هر روزه نیست هر آخرت را آخرت است
که محل ظهور اصل است و موضع لقاب و وجه کمال و شروع این معامله از برزخ صغری است که قبر است
من کان یرجو لقاء الله فان اجل الله لا ت. پس معامله قبر معاملات دنیاوی نمی ماند هر چند
برزخ است اما معاملات آن موطن غالب است آرے نماز است که در دنیا نشان از اصل دارد
انظورات ظلیت معرض در حدیث آمده است حجابی که میان بنده و حق سبحانه است در نماز برداشته
می شود و نیز آمده است الساجد یسجد علی قدحی الله فلیسأل ولیرغب نماز بحسب صوت
هر چند از دنیا است اما فی الحقیقه از آخرت زیر که معراج مؤمن است و نصیب از آنچه با آخرت تعلق
دارد بدست می آرد.

مخدوم و مالکاتبه از شما بعد از این کتابت که میرضیاء الدین حسین آورده بود رسید در آن کتابت
متدرج بود که درین ایام احوال می گذرد که در تحریر و تقریر آن عاجز است اکثر نماز فرض حالتی
رومی دهر که از تشریح و بیان بیرون است از کیفیت و رایت امور اسرار غریبه و عجیبه وارد
می شود انچه بلی نماز فرض از سایر نمازها از کمالاتی که بالاند کور شد ممتاز است قرب فرائض را
با قرب نوافل چه نسبت در آغاز آنها بنوافل نماز ملتزم می سازند و در نهایت این حالت مقصور
بر فرائض صلوة است و در بیرون آن گویند یا معطل و سبک است حدیث ارحنی یا بلال

گوئیا مشعر باین کمال است چه فرائض است که مربوط بدعوت بلال است رضی الله تعالی عنه که راحت خود را در آن فرموده علیه علی آله الصلوٰۃ والسلام دائره نوافل وسیع است تفهید بدعوت بلال ندارد و بدلا لگی او موقوف نه دلا لگی و مشاطگی او بفرائض است که نشانه از بے نشان دارد و خبر از مطلوب می آرد - مصرع

در صبح از گریه باغم گران مه در کنار آید

باید دانست که آداب نوافل که متمم و مکمل فرائض اند معدود از فرائض اند هر چند رعایت آن بیشتر می نماید نتیجه فرض بیشتر آید بلکه رستن و اتب نیز این نسبت سرایت می نماید که گوئیا مکملات فرائض اند ولیکن هذا آخر المکتوب الحمد لله اولاً و آخر الصلوٰۃ والسلام علی رسولہ محمد و آله و ائمہ و سرور و جمیع الانبیاء و المرسلین و علی ملائکتہ المقربین و سائر الصالحین اجمعین آمین -

مکتوب بست و پنجم (۲۵)

بمیرزا عبیدالله بیگ در آنکه هر بقعه را حکمت خاص هر سزین را فیض است مخصوص -
بعد الحمد و الصلوٰۃ و تبلیغ الدعوات بحباب خوی اغزی میرزا عبیدالله بیگ می رساند صحیفه تشریفه که بمصوب میرضیاء الدین حسین نرستاده بودند رسید چون متضمن احوال و اذواق سنیه بود لذات معنویه بخشید الله تعالی همواره بتزکیات دارد و بر اتباع سنت سنیه استقامت بخشد فعل الحکیمه تعالی لا یخالف حکمته در فن صوبه دکن ظاهراً حکمتی باشد هر سزین را فیوض مختلفه است و هر بلده را خاصیت علیحده و با هر قریه معامله جدا اهل بصائر از هر بقعه فیض خاص می گیرند و از هر سزین کمال بے دست می آرند حضرت ایشان ما قد سنا الله سبحانه بسره الاقدس در آن هنگام که بتقریب سلطان وقت در بلده لاهور تشریف داشتند اول یک دو ماه در گذر حاجی سوای در حویلی کهنه خوابه قائم تشریف داشتند در آنجا اسرار و معارف

بیشمار که اکثر آن تعلق بکمال فنا و عدمیت اشیا و حقوق عارف بعدم صرف دارد فائض می
گشتند و بیان فرمودند مکتوبه که معنون به هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ حِينٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْئًا
مَّذْکُورًا است با چند مکاتیب که گرد پیش آنست بهمانجا نگارش یافته است چون آن حویلی
بسیار که نه بودارده انتقال بحویلی دیگر که در گذر نما بود نمودند پیش از آن که با تحویلی انتقال فرمایند
فرمودند که در اینجا معارف اسرار که متعلق بکمال بقا است خوانند فائض شد انشاء الله تعالی
بعد از انتقال همچنین شد اسرار و تازیانه های مقام ابقا فاضله فرمودند و آن مکتوب که در آن این
عبارت مندرج است که بر عکس مرایای دیگر بکلیت خود تشخیص و امتیاز خود را و اینما بدیم فهم من فهم بیت
قیامت میکنی سعدی بدین شیرین سخن گفتن مسلم نیست طوطی را بدورانت شکر خانی
با چند مکتوب دیگر که در اطراف این مکتوب است بهمانجا تحریر یافته است مامول از دوستان
دعا و توجه ظهر الغیب است والسلام -

مکتوب بیست و هشتم (۲۶)

بحاجی حسین در بیان مرتبه جمع که کفر حقیقی است و ترقیب بر تحصیل مرتبه فوق که اسلام حقیقی است
الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی مکتوب مایه غوب رسیده خوشوقت ساخت
اذواق و مواجید که از جوش سکر و استیلائے محبت رفته داده مندرج ساخته بودند بوضوح انجامید
نیک و مبارک است زاد کم الله سبحانه شوقا و ذوقا بجاه ذب عشق است که صفات لطیفه و کشف و زلیله
شریفه را یکسان نموده است و سکر محبت است که اسلام و کفر را برابر ساخته و قبح و قبح را مستوی
گردانیده این گلهها است که زانجن جمع شگفته است این حیرت و عدمیت از عین الیقین آمده
که موطن فنا و بے شعور است چیز بایه خوب و سنجیده است لیکن اقامت درین موطن متحسن نیست
فنا فی نفسه هر چند کمال است اما زینت کالات دیگر است شرط و عروج است و مقامات قرب بیت
بیچ کس زانا گردد و اوفنا نیست و در بارگاه کبریا

از جمع بفرق بعد الجمع باید آمد از عین بحق و از فناء بقا باید ارتقا نمود و از عدم بوجود
 و از جہل بعلم باید رسید تا حسن اسلام منجلی گردد و قبح کفر و فسق ہوید شود کریمه و لکن الله حبیب
 إِلَيْكُمْ الْإِيمَانُ وَرَيْتُهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَكَثَرَهُ إِلَيْكُمْ الْكُفْرُ وَالْفُسُوقُ وَالْعِصْيَانُ أُولَٰئِكَ
 هُمُ الرَّاشِدُونَ فَضَلَّامِينَ اللَّهُ وَنِعْمَ تَوَيَّدَاسٍ مَعْنَى است نوشته بودند که منبع یکے است بلے
 همه صنع و خلق او است جل و علا لیکن حق سبحانه از بعضے مصنوعات مخلوقات خود راضی است
 و آنرا حسن ساخته و از بعضے دیگر راضی نه و آنرا قبیح گردانیده عارف کامل متخلق باخلاق الله
 تعالی بعد از گذشتن از آن معرفت که نوشته آمد چنین می یابد و حسن شرعی را حسن و قبح شرعی را
 قبیح می بیند اللهم ارنا حقائق الاشياء كما هي وخلصنا عن الاشتغال بالملاهي
 والسلام عليكم وعلى من لديكم.

مکتوب بست و مفتتم (۲۷)

بشاه نعمت الله قادری در آنکه ذات ممکن عدم است و حسن و جمال عاریتے است۔

بسم الله الرحمن الرحيم حامداً لله العظيم ومصلياً على رسوله الكريم ما بعد
 این دره حقیر هر چند بحسب صورت از شرف حضور دور است و از دریافت صحبت همجواری لیکن
 نسبت خاکساری با اهل الله دارد و در حضور و غیبت از حلقه بگوشتان شان است امیدوار
 که گاه گاهی این دور از کار را بگوشه خاطر عاطر آورده بفیوض و برکات معنوی می نواخته باشند و از
 اذواق خاصه نصیبی ارزانی داشته فقیر قلیل البصاعت غیر از احتیاج چه اظهار کند و بجز در پیوه گری
 چه و انما بد چه کند که فقر او ذاتی است فاقه او سرمدی نصیب او از مطلوب حقیقی استهلاک است
 و حظ او از آن دروه علیاً منجمال پس از کمال او چه در یابد و بحسن و جمال او چگونه پے برد ذات
 عدم است بود او نابود و خیر و کمال در حق او عاریتے است و حسن و جمال انعکاسی باین کمال
 عاریتے و باین جمال انعکاسی خود را خیر و کمال خیال نموده است بنیاد در از برین نمود بے بنیاد

نہادہ وائے اگر رحمت دستگیری نفر باید و سابقہ گرم امداد نماید کمال در حق او انتفائے کمال است
و غیرت در سلب خیریت خوش گفت . بیت

معشوق اگر چه گشت ہمنانہ ما   ویران تر از اول است ویرانہ ما

اگر نسبت خیر و کمال بخود نماید خائن بود و دعوی ہمسری باہل پیدا کند الا ان یوجد بعد
العدم ویولد بالولادة الثانية فحينئذ لا یجمل عطایا الملك الا مطایاہ اللہ تعالیٰ امثال
ما ہجوران را ایمانے باین معانی دبا و بطفیل امثال شما شاہبازان ثمرے از این مشرب بختشاد
بالنبی الدالاجہاد علیہ عیہم الصلوات والتسلیمات والتحیات والبرکات۔

مکتوب بست و ہشتم (۲۸)

شیخ محمد علیم جلال آبادی در شرح احوال مے و احوال یاران کہ در عرضہ مے مندرج بود۔
الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفیٰ صحیفہ ترقیہ اخوی اغری شیخ محمد علیم رسیدہ
خوشوقت ساخت نوشته بودند کہ رفع خطرہ قلبی بنوع شدہ است کہ تبکلت ہم خطرہ نمی گذرد
مخدوما این معاملہ مبرقنای قلبی است کمال اول ست و شرط کمالات دیگر است . و نیز نوشته
بودند اختیار و رضای خود را در اختیار و رضای اوسمانہ گم می یابم این دیدیم از شعب فناست
چون این معاملہ با انجام برسد چنانچہ هیچ مرادے در ساحت سینہ نہاند و ارادات نیز در رنگ
مرادات رخت بصرای عدم کشد بعد از ان از فنا بہ بقا آید این زبان اورا صاحب ارادت
می کنند از نزد خود ارادت عطای فرمایند۔

نوشته بودند کہ عنایت و کرم حق عز اسمہ بسیار مشاہدی شود پیش ازین چند گاہ ذات خود را
منظر ذات او تعالیٰ می دانست صفات خود را منظر صفات اوسمانہ الحال معلوم می شود کہ
من هیچ نیستیم و ہمہ ازوست الحق۔ این معاملہ والسنہ بہ بقاست لیکن آنچه پیشتر می دانستید
مشابہت بقاب تو سینہ اشته آنچه الحال معلوم می شود ملائمتی با و ادنی دارد حق سبحانہ

از حقیقت او ادنی نصیب از انی فرماید چه آنچه نوشته اید بطریق اندراج ظاهر می گردد شکر خداوند
جل شانۀ بجا آرد که با وجود قلت صحبت و در دین نوع واردات گشته اید و در احوال یاران خود
نوشته بودید که چیزی در قلب یادداشت دارید مانا که زیادداشت دوام آگاهی قلب گشته اید
نه یادداشت که حضرت ایشان با قدسنا الله سبحانه بسر آنرا در بعضی از مکاتیب خود نوشته اند
که مخصوص بکمل منتیان است.

بکمل

و آنچه در باب مولانا یار محمد نوشته بودید که خطر از قلب و نوع مرفع گشته است که بکلف
هم یاد نمی آید می گوید که در قلب خود مثل ذرات آفتاب می بینم که جوش میزند اکثر اوقات خود را
گم می یابم و قلب خود را گاهی بنوع وسیع می یابم که اگر عالم و اقیانوس بگنجاند می گنجاند و خود را
رفع خطر قلبی باین طریق بنظر آید احوال و صفاتی نیست تا نیایی نرسد مشایقه مثل ذرات
آفتاب در دل ازین رنگ راست و وسیع یافتن قلب نیز ازان است چنان عالم را در جنب آن
اتوار چه اعتدال است این دیدار بلند قطرته و وسعت استعداد آن یا خبر می دهد العلم عند الله
سبحانه اگر این یا چندگاه درین نواح بگذرانند و سیر سیرت نماید ظاهر باشد دیگر پیش از این
در انابت ملاحظه حسن علی نوشته بود که عدی که بآن ماذون بودید و چندان عذر اذن است
الحال نوشته می شود که چهار چندان عذر را طریقه بگویند و السلام.

مکتوب بست و نم (۲۹)

بمیرزا عبید الله بیگ در رد جماعه که مذہب صوفیه علیہ ترک تعرض دانسته اند با سقاط عمل
و مفاسد دیگر قائل گشته با ذکر احادیث که در فرضیت امر معروف و نهی منکر وارد شده است
و ذکر احادیث فضائل جهاد.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ أَكْبَرُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّالَاةِ وَالسَّلَامِ عَلَى سَيِّدِ

المرسلین محمد و آل و صحبه جمعین محمد و ما در اهل زمانه زبان زده و شائع شده است که

مشرّب صوفیه علیه ترک تعرض است بحال خلق و بدنا بودن با کس چون این کلمه خلاف واقع است
و متضمن مفاسد کثیره بخاطر سید که درین باب چیز تو سید و مفاسد آنرا ظاهر سازد و بدین تقریب
احادیثی که تعلق با امر معروف و نهی منکر و حبّ فی الله و بغض فی الله و فضیلت جهاد فی سبیل الله
و علو رتبه مجاهدان و درجات شهیدان دارد ایراد نماید و بعضی نقلها از صوفیه کرام که مناسبت باین مقام
دارد و بعضی از استقامت بر جاده شریعت عز است در جماعه ایست که خود را منتسب باین طائفه
علیه می سازند و هر از رتبه شریعت حقه می آید تیز درج نموده بدوستان ارسال دارد و من الله
سبحانه العصمه و التوفیق مگر با کس که معتقد این معنی است معاد نیست که از صوفیه کرام
جماعه را می خواهد طریقه پیران یا که مشایخ نقشبندیه یا خود انبیاء سنت اجتناب از بدعت است
چنانچه از کتب رسائل شان ظاهر و هویداست و امر معروف و نهی منکر و بغض فی الله و جهاد
فی سبیل الله از سنن مقررّه مصطفویه است بلکه از واجبات و فرائض دین او علیه من الصلوات
افضلها و من التجمّات اکملها پس ترک امر معروف ترک این طریقه علیه بود حضرت خواجه نقشبند
قدس سره می فرمودند که طریقه ما عده دلفی است چنانچه در ذیل متابعت حضرت رسالت صلی الله
علیه و آله و سلم دست زدن است و اقتدا با آثار صحابه کرام علیهم الرضوان کردن سنت درین طریقه
بآنکه عمل فتوح بسیار است اما رعایت متابعت سنت کار بزرگ است و هر که ازین طریقه را
رکے گرداند خطر عظیم دارد اگر مشرب صوفیه علیه ترک تعرض بودے چو حضرت خواجه نقشبند که از
رؤسای صوفیه اند و راس این طریقه علیه به پی خود حضرت امیر کمال که جائے ادب بود و واقع
بودند بجهنم تعرض در باب ذکر چه که طریقه حضرت امیر بود امر معروف کردند و علمائے بخارا را
جمع نموده پیش ایشان بردند و ایشان از راه حسن نشأه مسلمانی و کمال خفایت گفته حضرت
خواجه را قبول کردند و هر از دیگر گذاشتند چنانچه منقول است و طریقه سلف و صوفیه و مشایخ
مستقیم نیز همین بود صوفیه کرام که این همه دفاتر در سلوک ریاضت و مواعظ نوشته اند
و مملکت و منجیات قرار داده امر معروف و نهی منکر است یا چیز دیگر و تعرض است یا

ترک تعرض حضرت خواجه معین الدین چشتی از پیر خود نقل می فرمایند که فرمود راه دوستی تار یک
و بار یک ست می باید که خلق را نصیحت کنی و تبرسانی. شیخ محی الدین بن العربی قدس سره که
پیشوائی اهل وحدت وجود است چر صوفیه وقت خود را که طریقه سماع و رقصی داشتند مانع
آمد و دالت بزرگ آن نمود و بعضی از آنها بگفته شیخ باز آمدند و طریقه خود را گذاشتند و بعضی باز
نگشتند لیکن اعتراف بتقص و قصور خود کردند چنانچه شیخ در بعضی از رسائل خود نوشته است
غوث صمدانی شیخ عبدالقادر جیلانی قدس سره العزیز در بعضی رسائل خود باب بزرگ در امر معروف
و نهی منکر آورده است و در فائز آریسمان فرموده و احتیاطها در آن امر خطیر رعایت نموده همانجا
می آرد. فاذا ثبتت انه لا یجب علیه الا نکارای النبی عن المنکر عند عدم القدرة فهل
یحوز انکاره اذا غلب علی ظنه الخوف علی نفسه فعندنا یحوز ذلك وهو الا فضل اذا کان
من اهل العزیمه والصبر فهو کالجهد فی سبیل الله تعالی مع الکفار وقد قال الله
تعالی فی قصه لقمان علیه السلام وَاْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَاصْبِرْ عَلٰی
مَا اَصَابَكَ اِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ لاسیما اذا کان عند سلطان جائرا و لاظهار
الایمان عن ظهور کلمه الکفر لان الفقهاء اتفقوا علی ذلك واما الخلاف بیننا و بینهم
فی غیر هذین الموضعین. انصاف باید داد اگر مشرب ایشان که پیشوائی اهل ولایت و مقتدا
صوفیه بودند ترک تعرض بودی اینهمه بالنه در امر معروف کی کردند و نیز حضرت شیخ فرموده الذی
یؤمر به و ینکر علی ضربین فکلما وافق الكتاب والسنة والعقل فهو معروف و کما
خالف ذلك فهو منکر ثم ذلك ینقسم قسمین احدهما ظاهر یعرفه العوام و الخواص و
هو کوجوب الصلوة الخمس و صوم شهر رمضان و الزکوة و الحج و غیر ذلك و من المنکر کثیر
الزنا و شرب الخمر و السرقة و قطع الطریق و الربوا و الغصب و غیر ذلك فهذه القسم
یجب انکاره علی العوام کما یجب علی الخواص من العلماء و القسم الثانی ما لا یعرفه
الا الخواص مثل اعتقاد ما یحوز علی الباری عز و جل و الا لا یحوز علیه فهذه المختص

بالعلماء انكاره فان اخبر واحد من العلماء ذلك احدا من العوام جاز له ذلك ووجب على
العالمى انكاره عند القدرة.

تفصیل عیاض که از اکابر صوفیه است فرموده من احب صاحب بدعة احبط الله
عمله واخرج نور الايمان من قلبه واذا علم الله عز وجل من رجل انه مبعوض لصاحب البدعة
رجوت الله تعالى ان يغفر له وان قل عمله واذا رايت مبتدعا في طريق فخذ طريقا اخر
قال فضيل سمعت سفيان بن عيينه رضي الله تعالى عنه يقول من تبع جنازة مبتدع لم يزل في سخط
الله عز وجل حتى يرجع وقد اعن النبي صلى الله تعالى عليه وسلم فقال صلى الله تعالى عليه و
آله وسلم من احدث حدثا او اوى محدثا فعليه لعنة الله والملائكة والناس اجمعين
لا يقبل عنه صرف ولا عدل يعني بالصرف القرينة وبالعدل النافله ورويت انه
يا عائشة ان الذين فرقوا بينهم وكانوا شيعة اصحاب البدع واصحاب الاهواء
ليس لهم توبتنا انما هم بربى وهم منى برأطسى عن عمر. اگر مشرب صوفیه گرام ترک تعرض
بودی چرا یکى از رؤسای صوفیه فرمودی آن روز در میان صوفیان بنقار نگذر دآنها خیر ندارند
شیخ الاسلام فرموده که نقار صوفیان کن مکن است پس حاصل معنی چنان شد که روزی صوفیان
میان خود با هم معروف و نهی منکر نمایند و بداهت بکنند آن خیر نیست نیک نائل باید نمود جماعه
که بعدم تعرض قائلند عذاب ثواب اخروی و مواعد شدید که در باب اعمال مورد قرآن مجید
و احادیث صحیح و وارد شده است قبول دارند یا نه، اگر قبول دارند پس چرا امرای راز مملکت غلبه
نه بران و طریق نجات راز عذاب سخت با و ننمایند اگر بر سر راه نابینائی چاهى یا مار بے بودیا کسے
در مملکت دنیاوی دیگر می افتاده باشد ظاهراست که این جماعه او را متنبه خواهند ساخت و
راه نجات خواهند نمود و تعرض حال او خواهند کرد چرا بر مملکت اخروی که اشد و باقی است
متنبه سازند و راه نجات نمایند یقین است که قبول ندارند و معتقد قیامت و حشر و شرواب
نبندها عاذا بالله سبحانه عن اعتقادهم السوء اگر ترک تعرض خلق مرضی حق بودی جل و علا

چرا بعثت انبیا علیهم السلام نمودی و تشریح شرائع فرمودی و دعوت بدین اسلام و بطلان
 ادیان دیگر و راه اسلام کردی و هر که دعوت این بزرگواران قبول نکرد در اثم سابقه بگذری
 گوناگون گرفتار نموده با اثم استیصال نشان نمودی بایسته خلق را بطور آنها می گذاشت و
 هیچ تعرض نمی نمود و منکر آن بجز عذاب و عذاب نمی فرمود و نیز برین تقدیر جبار ابراهیم چه
 فرض می ساخت که هم متضمن ایذا و قتل مسلمانان است و هم ایذا و قتل کفار و اینهمه فضیلت
 و حریت جبار و حجاب اهدان و شبهه ای فی سبیل الله را که بنصوص قطعیه ثابت شده است
 چنانچه بعضی از آن خواهد آمد چون باشد که بناحق تعرض مردم می نمایند و ایندایم رسانند و نیز
 نفس انسانی که از مخلوقات حق است بجهان چرخ و محاربات او امر نمود و جبار او را
 جبار که فرمود و قرب خود را باین چهار مروط ساخت که ماورد عاد و نفسک فافها انتصبت
 بمعاداتی او را هم بوضع او با نستی گذاشت پس معلوم شد که اینها اعداء الله اند حق سبحانه و تعالی
 که انتقام از اعدای خود بگیرد و الله عز و جل و انتقام از کمال حسنت انبیا را با الاصلت و
 اولیایا تبعیت بدعوت فرستاد و اعلام عذاب ثواب بر زبان آنها فرمود و حجت را بر مخالفان
 درست ساخت و زبان عذرشان بند نمود لئلا یكون للناس علی الله حجة بعد الرسل
 بچشم پوشی و خواب خرگوشی این کارخانه عظیم القدر مرفع نمی شود هیچ کس آنرا نمی تواند
 دفع کرد ان عذاب ربك لواقع ما لکم من دافع اگر می خواست همه را برادر راست
 بدایت می نمود و بدار السلام می فرستاد و لو شاء لهدا لکم اجمعین لیکن ارادة تازی
 چنین خواست و حکمت لم یزلی یحیی افضا نمود و لکن حق القول میی کاملن جمته
 من الجنة و الناس اجمعین بمولای حقیقی جل شانہ جای پرش نیست که چرا چنین کرد و
 چنان نکرد لا یسئل عما یفعل و هم یسئلون بیت

تخریب

کر از هر آنکه از بیم او کشاید زبان جز بتسلیم او

قَالَ اللهُ تَعَالَى قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي اَدْعُو إِلَى اللهِ عَلَى بَصِيرَةٍ اَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي

پس متابعان او علیه علی آله الصلوٰۃ والسلام باور در دعوت و امر معروف و نهی منکر
تبارک امر معروف است تابع نیست انصاف باید داد اگر فساق و کفار مبغوض و اعدای حق
جل و علا نبودند بغض فی الله از واجبات دین نیامدی و از فضل مقربات و مشکلیان نگشتی
و سبب حصول ولایت رضا و قرب خداوندی جل سلطانه نشدی عن عمر بن الجموح انه سمع
النبی صلی الله علیه و علی الموسی یقول لا یحق العبد حق صریح الا یؤمن حتی یحب الله
تعالی و یبغض الله تعالی فاذا احب الله تبارک و تعالی و ابغض الله تبارک و تعالی
فقد استحق الولایة من الله عز و جل رواه احمد و عن ابی امامة قال قال رسول الله
صلی الله تعالی علیه و سلم من احب الله و ابغض الله و اعطى الله و منع الله فقد
استكمل الايمان رواه ابوداؤد و عن ابی ذر قال قال رسول الله صلی الله تعالی علیه و سلم
افضل الاعمال الحب فی الله و البغض فی الله رواه ابوداؤد و عن معاذ بن جبل انه
سأل النبی صلی الله تعالی علیه و سلم عن افضل الايمان قال ان تحب الله و تبغض
الله و تعمل لسانک فی ذکر الله قال و فاذا یا رسول الله قال ان تحب للناس و تحب لنفسک
و تکره لهم ما تکره لنفسک رواه احمد و هم در حدیث آمده است تقرّبوا الی الله سبحانه
ببغض اهل المعاصی و لقوهم بوجه مکفهره و التمسوا رضی الله تعالی بسخطهم و تقرّبوا
الی الله عز و جل بالتباعد منهم رواه ابن شاهین و الدیلمی عن ابن مسعود و فی الکثر
الکفی فی الخبر ان الله تعالی قال لموسی علیه السلام هل عملت لی عملاً قط قال الی
صلیت لک و صمت و تصدقت و ذكرت فقال الله عز و جل اما الصلوٰۃ فذاك البرهان
و الصوم جنة و الصدقة ظل و الذکر نور فای عمل عملت لی فقال موسی الی دلتی علی
العمل الذی هو لک قال یا موسی هل و الیت لی ولیا او عادیة لی عدا و اعلم موسی
انه الحب فی الله و البغض فی الله - و رب الا از فضیل قدس سره نقلی درین باب گذشته است
و الحق که محبت دوستان محبوب و عداوت دشمنان او از لوازم محبت است محب صادق

درین دو عمل اختیار ندارد و محتاج بکسب و فعل نیست چنانچه در اعمال دیگر محتاج است
 دوستان دوست چه بلا بنظر بیامی نمایند و دشمنان او چه قسم زشت و بد این معنی در مجاز ظاهر و
 هویدا است بهر که دعوی دوستی نماید تا تبری از دشمنان او نکند مقبول نیست منافق پیش نمیدانند
 شیخ الاسلام گفته که من با ابوالحسن شمعون نه نیکم که استاد من حصری را میرنجایند و هر که پیر زرنجه
 دارد و تواز و ریخته نباشی سگ به از تو بود. قال الله تعالی قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي
 إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ إِذْ قَالَ الْقَوْمُ لَهُمْ إِنَّا تَبَرَّأُ مِنْكُمْ وَمَا نَعْبُدُكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ
 كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ أَبَدًا حَتَّى تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَحَدَهُ
 نیز فرموده لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ
 پس ازین کریمه معلوم شد که طالب حق راجل و علا این تبری و بغض و عداوت ضرورتاً از این است
 و نیز فرمود و تعالی لَا تَتَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَنُفِرَ مِنْهُمْ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا
 لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ إِلَى قَوْلِهِ سَجَانَهُ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ از این است
 معلوم شد که موالات اعداء الله موجب گمراهی است و راهی بوصول بمطلب ندارد و نیز فرموده
 تعالی يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ وَنُفِرَ مِنْهُمْ وَنُفِرَ مِنْهُمْ
 مِنْكُمْ فَإِنَّهُمْ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهُمْ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهُمْ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ
 مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ وَنُفِرَ مِنْهُمْ
 وَلَوْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مَا تَتَّخِذُوا لَهُمْ أَوْلِيَاءَ مَصْرَح

توبه تبری نیست ممکن

اینجا صادق است نه در اصحاب کرام چنانچه رخصه گمان برده اند چه تبری از اعدایابیدنه از اجبا
 و جمعی که بشرف صحبت مشرف اند بحجت و مودت یا یکدیگر موصوفان شدت و غلظت شان
 با کفار بود کما قال الله تعالی أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رَحِيمَاءُ بَيْنَهُمْ أَكْرَهُوا أَنْ يُنَافِقُوا
 حَقِ انْدَهِل و علا و غیر از نمایندگی کمالات اوسجانه در اینها چیز دیگر نیست چنانچه مشرب

اهل وحدت وجود است پس همه را یک چشم محبت باید دید و هیچ کدام بد نباید بود چنانچه گفته اند مصرع
پس برے مطلق نباشد در جهان

گوئیم عداوت عدم موالات کفار و غلظت و جبار با اینها بنصوص قطعیة ثابت شده
است که ریب را اصلا دران گنجایش نیست اینها فی انفسهم هر چه باشند متابعت نصوص ما را فرض
و ناگزیر است ما را بنص کار است نه نفی نجات فردا وابسته بنص است نه نفی خواب و خیال
آکثوف و الهامات در برابر نص نمی تواند شد غایة الامر شخصی که مغلوب حال است، باید که خود را
بتکلف بر متابعت نصوص دارد و عمل بنصوص هر چند خلاف وجدان و کشف او بود نماید و همواره
ملتی و متضرع باشد که حقیقت کار که او نمکشف گردد و چشم بصیرت او مکتحل بتربا اقدام اینها و
صحا به کرام علیه السلام بود. مصرع

این کار دولت است کنون تا اگر دهند

یا آنکه گوئیم که جماعه که مشرب حدت وجود دارند و در مراتب اثبات می نمایند و احکام هر
مرتبه را از احکام مرتبه دیگر جدا اثبات می کنند و احکام کثرت را که بنائے شریعت غرابران است
از دست نمی دهند و رفع آنرا الحاد و زندقه می شمردند. مصرع
گر حفظ مراتب نه کنی زندقه

پس امر معروف و باید بودن با اهل فسق و کفر از احکام کثرت است در رنگ سایر احکام شرعی بر داشتن
آن الحاد و زندقه بود و هر چند بدی مطلق را نفی می کنند لیکن بدی نسبی اثبات می نمایند. مصرع
بد به نسبت باشد آنرا هم بدان

و بدی نسبی در بد بودن و احتراز کردن کافی است و اهل وحدت وجود از سم پر می نمی کنند و دیگران را
از آن ملذ می آیند و بار و کثرم را می کشند و مردم را از آن می ترسانند و از مطیعان و معتقدان خود
راضی اند و از مخالفان و منکران خود ساخت و در غضب مولوی روم قدس سره که از رؤسای صوفیه
موجده است می فرماید: بیت

شکراین حرف این دم در نظر شد مثل سرنگون اندر سفر

واز طعام لذیذ و آب شیرین متاع نفیس آواز خوش و بوی خوش و منزل خوش و صور جمیله بیشتر
راغب ملتذ باشد نسبت با صندرا آن در عایت احوال منتسبان خود و حمایت شان نسبت
بدیگران بیشتر می نمایند و از مهالک خود را کناره می گیرند و جلب منافع و دفع مضار مهما
اکن می کنند و از تدبیر معاش و تربیت فرزندان فارغ نه اند و از مشورت و کنکاشه الی نه اند
و زمان خود را در پرده می دارند و تجویزی نمایند که ناحری گردشان گردد و دست درازی کند و
اطفال خود را از صحبت بدرومی سازند و ظالم و متعدي را به بنزای رسانند و مریضان را از غذا
ناملائم پر میز می کنند این همه عایت احکام کثرت است یا چیز دیگر پس در امور دنیا عی دنی رعایت
این احکام کردن با وجود باحت ترک آن و در امور اخروی ترک رعایت این احکام کردن با وجود
و در امر الی جل سلطانة باتیان آن و بحیله وحدت وجود سر از بقع بندگی کشیدن عجب
انصاف است و ارقاعده عقل دور اندیش دور بنظر آن عدم انقیاد و ناگرویدن است
با حکام الی جل شأنه و عدم اعتقاد است بطهور نبوت و انکار است از قیامت و از عذاب و
ثواب آن اعاذنا الله سبحانه و ایا که عنه

اہل وحدت وجود که مستقیم الاحوال اند قصص تشرع و تصلب شان در دین مشهور و آثار
محتاج نوشتن نیست حضرت ایشان با قدسنا الله سبحانه بسره این همه احتیاط که در وضو و طهارت
و نماز و آب آن اشتندی فرمودند که از عمل والد برزگوار خود اخذ نموده ام از کتب این قسم عمل
بدست آمدن مشکل است و والد برزگوار ایشان که جدا این فقیر باشند و با وجود که مشرب وحدت
وجود داشتند و بقصود دانی طاق بودند تشرع ایشان هم بر وجه کمال بود چنانچه معروف است
ایشان میفرمودند که این احتیاط را از عمل شیخ خود که در سلسله چشیتیه بودند شیخ رکن الدین اخذ نمود
ایشان نیز با وجود مشرب و تمیز به تشرع کامل موصوف بودند و حضرت شیخ این احتیاط را در اعمال
و عمل شیخ و والد برزگوار خود حضرت شیخ عبد القدوس گرفته بودند و ایشان در حبس عباد

منظر
ملتذ

مشرب و حدیث وجود داشتند و همواره مغلوب حال می بودند مع ذلک در تشرع و احتیاط طایفه ای
نیز فرد کامل بودند حضرت خواجه احرار که چراغ نقشندیه اند یا وجود که مایل بمشرب توحید بودند در تشرع
و ترویج شریعت قدم راسخ داشتند می فرمودند که اگر من شیخی کنم هیچ کس را یا برای شیخی نماند
لیکن مرا برای ترویج دین آورده اند نه برای شیخی.

شیخ محی الدین بن العربی قدس سره در علم حدیث صاحب اسناد بود و در علم فقه پایه
اجتهاد داشت فرموده که بعضی از مشایخ محاسبه اعمال پورے و لیل خود بمقتضای حدیث
حاسبوا قبل ان تمسبوا اختیار کرده اند من در محاسبه از ایشان افزودم و محاسبه خطرات
نیز با محاسبه اعمال قرن کردم سلطان العارفين و سید النظار که گوئیایانی این مشرب
بودند سرتاپا به تشرع آراسته بودند می آرند که چوں باینیز نمازی کردی قعقعه را استخوان سینه و
بیرون می آید و مردم می شنیدند از هیبت حق و تعظیم شریعت فی العوارف عن الجنید
يقول ليجل ذكر المعرفة فقال الرجل اهل المعرفه بالله يصالون الى ترك الحركات من
باب البر والتقوى الى الله تعالى فقال جنید ان هذا قول قوم تكلموا باسقاط الاعمال و
هذه عندی عظيمة والذی يسرق ويزني احسن حالا من الذی يقول هذا وان العارفين
يا الله اخذوا الاعمال بالله واليديرعون فيها ولو بقيت الف عام لم انقص من اعمال البر
ذرة الا ان يحال لي دوها وانها لا کد في معرفتي واقوى بحالی منقول است که منصور علاج
با آئینه دعوی هر شب از روزی رکعت نمازی کرد و آن شب که روز آن کشته شد یا نصدر رکعت
گزارده بود. یک از کمل مشایخ طبقات فرموده غصوا ابصارکم ولوعن شاة انشی، اگر مشرب
اهل وحدت وجود ترک تعرض و آزار خلق بودی مولانا عبد الرحمن جامی که از کمل ارباب وحدت
وجود و محققان شان بوده چرا در این جماعه در کتاب سلسله الذمب نمودی شنوی طویل در نکویش
اینها آوردی عنوان شنوی را باین عبارت نوشته در مذمت آنانکه بنائے مذمب خود بر کم آزار
نهاده اند و در ورطه اباحت و اتحاد افتاده اند. بیت

ترک آزار کردن اے خواجہ
 منکر آندہ پیش او معروف
 نفس محنت گزین راحت جوے
 شدیے پیش او حرام و حلال
 می شود مرتکب مناہی را
 گاہ لاف زدند بے تجربہ
 نیست لاف و گراف و عارے
 ندیش جمع فضہ و ذہب است
 از علامات عقل و دین عارے
 نہ ز احوال سابقین عبرت
 نسبت خود کند بدرویشان
 ہر کہ درویش از بود بزار
 نیست درویشی آنکہ زندقہ است
 اصطلاحات عارفان از ہر
 دلش از سر کار واقف نہ
 ہنچو جوز تہی نماید نغز
 کردہ وہم و خیال نا پاکان
 لفظ پاک و معنی گریں
 نافہ نکشادہ مشک افشانہ
 دفتر کفر راست دیباچہ
 شد بنگر عنان او مصروف
 واردش در رہا بخت و روے
 می نہ اندیشد از کمال و بال
 می فتد در عقب ملاہی را
 گہ گزافد ز مشرب توحید
 لیکن او را چونیک انگارے
 مشربش شرب بادۂ عتب است
 ندیش حصر در کم آزارے
 نہ ز احوال لاحقش حیرت
 دم ز تہ از ارادت ایشان
 کے زور ویش آید ایں کردار
 نیست جمعیت آنکہ تفرقہ است
 کردہ وہی کند بیان فر فر
 معرفت بے شمار عارف نہ
 لیک چون بشکنی نیابے مغز
 مندرج در عبارت پاکان
 نافہ چین لافہ سرگین
 ورکشاید جہان بگنہ اند

وفي العوارف سئل سہل عن رجل يقول انا كالباب لا اتحرك الا اذا حركت قال هذا
 لا يقولہ الا احد الرجلین اما صدیق او زندقی لان الصدیق يقول هذا القول

اشاره الى ان قواه الاشياء بالله سبحانه وتعالى مع احكام الاصول ورعاية حدود العبودية
والزينة يقول ذلك الحاله للاشياء على الله تعالى واستقاطا للامه عن نفسه اخلاعا
عن الدين ورسمه -

عجب کار و بار است جمیع از آنانکه مشرب کم از آری و صلح علی اختیار کرده اند با همه فرق
از کافران و مجرمان و جوگیه و برابریه و بدعت و زنادقه و ازنی و غیر آن نیک اند صلح و محبتها
و انبساطها و صحبتها با یکدیگر دارند غیر امتابان سنت رسول الله صلی الله تعالی علیه و آله
و سلم که اهل سنت و جماعت اند و فرقه ناجیه اند و در باب آنها وارد شده است لذت به عیالنا علیه و
اصحابی نه باینها غلطت و عداوت دارند صلح شان با دیگران ست با اینها در مقام ایذا و
آزارند و تحریب اینها میخوانند عجب صلح کل است که با مجریان که پیشوای شان رحمت عالمیان
غلطت و عداوت باشد و با غیر مجریان که محل غلطت است بنصوص قرآنی محبت و مودت بود
بلی الکفر ملت واحده نیک نامل نمایند ترک تعرض خلق اگر محمودی بود امر بالمعروف و نهی
عن المنکر از واجبات دین متین نمی گشت و حق سبحانه این امت را بایمان این امر جلیل القدر
خیر امت نمی فرموده قال الله تعالی کُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ
تَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَ بَيِّنَاتٍ لِّكُمْ مِيزَانُ الْأَمْرِ وَ نِ بِالْمَعْرُوفِ وَ النَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَ الْحَافِظُونَ
لِحُدُودِ اللَّهِ وَ بَرِ فَرَموده الْمُؤْمِنُونَ وَ الْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ
يَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَ جَمِيعُ أَنْبِيَاءِ وَ نَبِيَّائِهِمْ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ وَ صَحَابَةُ الْبَاقِينَ تَتَّبِعُونَ سَارِ سَلَفِ الصَّالِحِينَ
چه کوششها در ایمان امر معروف و نهی منکر نموده اند و چه ایذا در تحصیل این امر کشیده اند با هر عیب
اینهمه جهد نمودن و ایذا کشیدن سفاهت محض است اگر ترک تعرض مستحسن می بود چرا انکار قلبی را
از انکار شرعی اضعف ایمان فرمودی كما ورد فی الحدیث الصمیم عن رسول الله صلی الله تعالی
علیه و آله و سلم انه قال من رای منکم منکر افلیغ بیده فان لم یستطع فبلسانه فان لم
یستطع فبقلبه ذلك اضعف الايمان رواه مسلم و چرا انکار امر معروف را در بلذت از بلا در اخل

عذاب اهل آن بلده ساختندی و در زیر و بر آن شریک نمودندی کما روی جابرانه قال قال رسول الله تعالى عليه السلام ان الله عز وجل الى بنبرئیل علیه السلام ان اقلب مدینتکذا وکذا باهلها فقال یارب ان فیهم عبدک فلانا لم یعصک طرقتین قال فقال اقلبها عینہ وعلیہم فان وجهہ لم یتعمر فی ساعة قط واه البیهقی - اگر گویند کریمه یا ایھا الذین آمنوا علیکم أنفسکم لا یضربکم من صلّا اذا اھتدیتم دلالت برک امر معروف و نہی منکر وارد -

گوئیم ممنوع است یعنی اھتدا کہ در کریمه آمده است شامل امر معروف و نہی منکرست کما قرره المفسرین یعنی چون شما اعمال صالحہ بجا آرید امر معروف بکنید و نہی منکر نمایید گمراہ دیگران شمار از این نادر و نشان نزول این آیت نیز نمویید این معنی است چون مسلمانان از کفر و عدم انقیاد کفار نگویند سار و لشکر شدند حتی تعالی تسلیہ مسلمانان باین آیت کریمه فرمود یعنی چون شما این کار خود را کردید و دلالت بر اہ راست نمودید و از کفر و طغیان ترسانیدید بعد از آن کفر آنها بشما مضرت نرساند و جمیع این آیت کریمه را بر ظاهر گذاشته اند گفته اند این آیت بآیت امر معروف و نہی منکر گشت

عن ابی بکر الصدیق رضی اللہ تعالی عنہ انه قال (فی خطبہ) یا ایھا الناس انکم تقرؤن هذه الآية یا ایھا الذین آمنوا علیکم أنفسکم لا یضربکم من صلّا اذا اھتدیتم - وانی سمعت رسول اللہ صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ وسلم یقول ان الناس اذا راوا منکرا فلم یغیروہ یوشک ان یمھم اللہ بعقابہ و اہ ابن ماجہ و الترمذی و صحیحہ فی روایت ابی داود اذا راوا الظالم فلم یأخذوا علی یدیه اوشک ان یمھم اللہ بعقاب و فی روایت اخری لدعائن قوم یعمل فیمھم بالمعاصی ثم یقدرون علی ان یغیروا ثم لا یغیرون الا یوشک ان یمھم اللہ بعقاب و عن ابی ثعلبہ فی قوله تعالی علیکم أنفسکم لا یضربکم من صلّا اذا اھتدیتم فقال اما واللہ لقد سألت عنھا رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم فقال بل ایتمروا بالمعروف و تنأھوا عن المنکر حتی اذا رايت شحما مطاعا وھوی متبعاً و دنیا مؤثرۃ و اعجاب کل ذی رای برایہ و رايت امر الابدک منہ فعلیک نفسک و دمع اهل العوام فان وراءکم ایاما السیر فیمھن مثل قبتن علی الحجر للعامل فیمھن

اجرتهمسین رجلا یعملون مثل عملہ قالوا یا رسول اللہ اجر خمسین منهم قال اجر خمسین منهم
 رواہ الترمذی وابن ماجہ۔ اگر گویند کہ امر معروف و نہی در سبیل اللہ طریقہ انبیاء کرام است
 علیہم و علی اتباعہم الصلوات و التسلیمات و طریقہ اولیا ترک تعرض است و عدم امر معروف
 چنانچہ بعض از اہل این وقت می گویند۔ گوئیم کہ وجوب و فرضیت این امور و فضائل اتیان
 آن و ہوا عجز ترک آن بنصوص ثابت گشتہ است و فرضیت و وعدہ و وعید نسبت بکافہ نام
 است خصوصیت با شخاص دون اشخاص ندارد خواص و عوام و انبیاء و اولیا را اتیان فرائض
 برابرند و ہمہ داخل وعدہ و وعید۔ یا آنکہ گوئیم حصول نجات و وصول بدرجات کمال مربوط بتا
 انبیاء است علیہم الصلوات و التسلیمات اولیا ہرچہ یافتہ اند از ولایت و محبت و معرفت قرب
 الہی جل شانہ ہمہ مبتا بہت و طفیل انبیاء علیہم السلام یافتہ اند راہ وصول منحصر در اتباع این
 بزرگواران است قل ان کنتم تحبون اللہ فاسمعوا و یحبکم اللہ۔ سوائے این ہر راہی
 کہ ہست رو بصلوات اردو سبیل شیاطین است کہ میہ فمآذ ابعد الحق الا الصلالہ دلیل شافی
 بر این معنی و آن ہذا اصراطی مستقیماً فاتبعوہ و لا تتبعوا السبل فتفرق بکم عن سبیلہ
 شاہد عدل بر آن و عن عبد اللہ بن مسعود قال خطبنا رسول اللہ صلی اللہ تعالی علیہ و علی
 آلہ وسلم خطا ثم قال ہذا سبیل اللہ ثم خط خطوطا عن یمنہ و عن شمالہ و قال ہذہ
 سبل الشیاطین علی سبیل منها شیطان ید خوالیہ و قراء آن ہذا اصراطی مستقیماً فاتبعوہ الا یہ
 رواہ احمد و النسائی و الدارمی۔ پس ہر کہ بے متابعت انبیاء خواہد کہ در راہ حق در آید جل و علا و
 بحال برسد غیر کہ ای چیزے حاصل نہ کردہ باشد و اگر چیزے حاصل نماید اسنہ راج بود کہ نتیجہ آن در
 آخرت خسران و حرمان است و من یتبع غیر الاسلام دیناً فلن یقبل منہ و هو فی الاخرۃ
 من الخاسرین۔ بیت

محال است سعدی کہ راہ صفا تو ان رفت جز در پے مصطفیٰ

جنید بغدادی قدس سرہ کہ رئیس صوفیہ و سید الطائفہ است می فرماید من لم یحفظ القرآن

و این مکتب الحدیث لا یقتدی به فی شأننا هذا فان علمنا هذا مقید بالکتاب والسنه
می آرند که درویش از حضرت خواجه بعد از آنکه غیروانی قدس سره پرسید که شیطان را
بر روندگان این راه هیچ دست باشد، خواجه فرمودند که هر روزه که بسر حد فائے نرسیده است
چون در خشم شود شیطان بر سر دست یابد اما آن روزه که بفائے نفس رسیده باشد و در
خشم نبوده غیرت بود هر کجا غیرت بود شیطان بگریزد و این چنین صفت آنکس را مسلم شود که رو
براه حق دارد تعالی و کتاب هدایت را غرض اول بدست راست گیر و سنت رسول الله صلی الله
تعالی علیه و آله و سلم را بدست چپ گیر و در میان این دو روشنائی راه سلوک کند.

از حضرت خواجه احمر از منقول است که می فرمودند که اگر تمام احوال و مواجید را بما دهند
و حقیقت ما را بفغاند اهل سنت و جماعت متحلی سازند جز خرابی هیچ نمی دانیم اگر تمام خرابیها را بر ما
جمع سازند و حقیقت ما را بفغاند اهل سنت و جماعت بتوانند هیچ باک نداریم، انصاف باید
داد نبوت ختم یافته است و زمان وحی منقطع شده و دین کامل گشته و نعمت تمام شده امر و نهی
بکرام حجت و بکدام سدا این چنین دین مبین را کس تواند برداشت و خواب خیال خود که متفق
انبیا را علیهم الصلوٰۃ و التسلیمات که بوحی قطعی و اخبار الهی مثبت و متیقن گشته یکسو ساخت
عقل دورانیش را کار باید فرمود و خواب و خیال مفرور نباید شرواز سبیل شیاطین دور
باید بود و صراط مستقیم سنت سنیه را از دست نباید داد اتباع انبیا علیهم الصلوٰۃ التیات
البنه منجی است و ثمر برکات و سوائے آن همه خطر در خطر است فالحد رکل الحدز راه نجات
قطعی را گذاشته براه خطر رفتن و در دام شیاطین لعین افتادن و خود را در معرض هلاک میرایی
دادن از عقل بے مستعد است و جدو حال و خواب خیال که برخلاف پیغمبران برحق بود
کَسَّابٌ بِقَبْعَةٍ یَّحْسِبُهُ الظُّمَانُ مَاءً است چون کار بخدا افتد جل و علا گوید و قیامت
پر تواند زد غیر از متابعت انبیا علیهم البرکات که بوحی قطعی ثابت شده است هیچ چیز سوندار
و دشگیری در آن وقت ننماید آری اگر احوال و مواجید و کشف و الهامات باین متابعت

جمع شود نور علی نور باشد و چون کمال آن برسد معامله از صورت شریعت بحقیقت شریعت آید
چنانکه صحابه کرام و سلف صالحین و مشایخ مستقیم الاحوال را بود رزقنا الله سبحانه و ایاکم
هذه الدرجة القصوى.

پس مقرر شد که راه وصول بدرجات قرب الهی حل نشانه خواه قرب نبوت بود و خواه قرب
ولایت و اهلان انبیاء باشد علیهم الصلوات یا اولیا منصرف در راه شریعت است که پیغمبر خدا
علیه و علی آله الصلوٰة والسلام بدان راه رفته و دعوت کرده و ما موردان گشته در کرمه رُفُل هَلِ هَ
سَبِيلِي اَدْعُو اِلَى اللّٰهِ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ اَنَا وَمَنْ اَتَّبَعَنِي وَكَرِمِي قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّوْنَ اللّٰهَ
فَاَتَّبِعُوْنِي يُحْبِبْكُمُ اللّٰهُ يَرْبِطَ اَنْزِلَ اِلَيْكُمْ دَلَالَتٍ لِّرَسُوْلِي اَنْ هِيَ رَحْمَةٌ لِّرَسُوْلِي اَنْ هِيَ
و از مَطْلُوب حقیقی منحرف حل طریقه رتبه الشریعة فی زندگی و کرمیه و اَنْ هَذَا صِرَاطٌ
مُسْتَقِيمٌ اَلَا يَهْدِي اللّٰهُ اَنْ يَهْدِيَ اِلَّا الضَّلَالَةَ وَكَرِمِي وَهَنْ يَتَّبِعْ غَيْرَ الْاِسْلَامِ
دَيْنًا فَكُلٌّ يَقْبَلُ مِنْهُ وَحَدِيثُ خَطِّ لَنَا الْحَدِيثُ وَحَدِيثُ كُلِّ بَدْعَةٍ ضَلَالَةٌ وَاحَادِيثُ
دیگر نشان این معنی است و آنچه در عبارات بعضی از اکابر واقع شده است که راه های که مصل
جناب قدس خداوندی است حل سلطانه دور است را به است که بقرب ولایت تعلق دارد
و راهی است که بقرب نبوت متعلق است منافات بین تحقیق ندارد چه این هر دو راه داخل
دائرة شریعت فراست این هر دو قرب منوط بمنابعت انبیاء علیهم الصلوات و البرکات که صراط
مستقیم است پس کسی که خواهد که بے اتیان احکام شریعت بے تبعیت رسل علیهم الصلوات
و التسلیمات بیکه ازین دو قرب برسد مطلب نرسد و راه کم کند و خائب خاسر بود همچنین
آنچه مشهور گشته که طَرَفٌ اِلَى اللّٰهِ بَعْدَ اَنْفَاسِ الْمَخْلُوْقَاتِ درست است چه هر طریقی را باطل خود
شماره است و هر مخلوقی را عین ثابته جبر و یا فتنه قیدی سیج تدافع ندارد چه این همه راه با در
حق وصول مشروط با تیان احکام شرعی است هر که از اثره شریعت غافل باشد خواهد که بیکه
از این طرق در آید در راه ماند و مطلب نرسد بلکه گمراه گردد پس منشأ این همه طرق شریعت آمد

وباوجود تعدد طرق عاين بیک طريق کشت انجا در طريق گفتن باعتبار نشا است تعدد طرق
 باعتبار اناشي و درو طريق باعتبار طرق کلیه است و طرق بسیار باعتبار طرق جزئیه فی معارج
 الهدایه قال بعضهم الطرق الی الله تعالی بعدد انفس المخلوقات و لکن کما بعد رجة من جهة
 و منطوية و منسکبة فی دائرة الشریعة الکبری المجللة الشریعة المحمدية العظمی و هذه الطرق
 بالنسبة الی اركان الشجرة الشریعة اصولها و فروعها و عروقها و اعصانها و اوراقها و ازهارها
 و انوارها و لا یقال هی اشياء سواها و امور ماثلة لہ الا و الذی براء النسبة و شق الحجة فاء وراء
 الحجة البیضاء و الشریعة الخفیة الکبری الا بنیان الضلال و العی فیما بعد صراط الحق القوی
 و سبیل الله المستقیم الاسیئل للشیطان المبعد الرجید المطرود الا بتر العقیم فماذا بعد الحق
 الا الضلال قال الله تعالی وَاَنْ هَذَا اَصْرَاطِی مُسْتَقِیْمٌ لَا تَبْعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السَّبِيلَ فَتَفْرَقَ
 بِكُمْ عَنْ سَبِيلِی ذَلِکُمْ وَصَّیْتُ لَکُمْ لَعَلَّکُمْ تَتَّقُونَ فی العوارف قوم من المقتضین سمو انفسهم
 ملائمتیة و لبسوا البیسة الصوفیة لینسبوا بها الی الصوفیة و اقام من الصوفیة بشیء بل هم فی غرور
 و غلط یستترون بالیسة الصوفیة توفیا بارة و دعوی اخرى و یتعجبون منا هم اهل الایاخذ و
 یزعمون ان ضما ئرهم خلصت الی الله تعالی و هذا عندهم هو الظفر بالمراد و الار تسام براسه
 الشریعة رتبة العوام و الفاضلین الا فقام و المنحصرين فی مضیق الاقتداء تعقید او هذا هو عین
 الاتحاد و الزندقة و الایعاد و کل حقیقة ردتها الشریعة زندقته و جعل هو کلاء المعرورین ان
 الشریعة حق العبودیة و الحقیقة هی حقیقة العبودیة و من صار من اهل الحقیقة تعقید بمحقق
 العبودیة و حقیقة العبودیة و صار مطالب بالامور و زیادات لا یطالب بها غیره فمن لم یصل
 الی ذلک لانه یحلم عن عنقه رقة التکلیف و یجأه باطنه الزیغ و التخریف و احادیث
 النبوی علی صاحبها الصلوة و السلام و التحیة که در باب امر معروف و نہی منکر و جهاد فی سبیل الله
 وارد شده است ای برادر منی نماید نیک مطالع فرمایند عن حذیفة ان النبی صلی الله علیه و آله
 و سلم قال و الذی نفسی بیده لتأمرن بالمعروف و لتنهون عن المنکر و لیوشکن الله ان

۱۲۶

يبعث عليكم عذاباً من عنده ثم لتدعنه ولا يستجاب لكم رواه الترمذى وعن العرس بن
العمير الكندي رضي الله تعالى عليه وسلم قال اذا علمت الخطيئة في الارض من شهدها
فكرهها كان ممن غاب عنها ومن غاب عنها فريضها كان ممن شهدها رواه ابو داود
وعن عدي بن عدي الكندي قال حدثنا مولانا انه سمع جدي يقول سمعت رسول الله
صلى الله تعالى عليه وسلم يقول ان الله تعالى لا يعذب العامة بعمل الخاصة حتى يروا
المنكرين ظهراً بينهم وهم قادرون على ان ينكروه فلا ينكروا فاذا فعلوا ذلك عذب الله
العامة والخاصة رواه في شرح السنة وعن عبد الله بن مسعود قال قال رسول الله تعالى عليه
وسلم ما اذقت بنو اسرائيل في المعاصي نعمة علموا وهم فلم ينكروا في السوء في مجالسهم
واكلهم وشاربوهم فضرب الله قلوب بعضهم ببعض فلعنهم على لسان داود وعيسى
بن مريم ذلك بما عصوا وكانوا يعتدون قال فجلس رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم
وكان منكأ فقال لا والذي نفسي بيده حتى تاطروا وهم اطرا رواه الترمذى وابوداود
وفي رواية قال كلا والله لتأمرن بالمعروف ولتنهون عن المنكر ولتأخذن على يد النظام
وتنظرن على الحق اطرا ولنقصرنه على الحق قصراً او يضر من الله بقلوب بعضكم على بعض
ثم لعننكم كما لعنهم وهم در حديث است اذا رايت امتي تهاب الظالم ان تقول له انك
ظالم فقد تودع منهم طب سطوع عن عمر بن الخطاب رضي الله تعالى عنه قال قال
رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم انه تصيب امتي في اخر الزمان من سلط انهم يشهدوا
لا ينجومه الا رجل عرف دين الله فجاهد عليه بلسانه ويده وقلبه فذلك الذي سبقت له
السوابق ورجل عرف دين الله فصدق به ورجل عرف دين الله فسكت عليه فان راى
من يعمل الخير حبه عليه ان راى من يعمل باطل ابغضه عليه فذلك ينجومه على ابطانه كله
رواه البيهقي وهم در حديث است ما من نبى بعثه الله في امته قبلى الا كان له في امته
حواريون واصحاب ياخذون بسنته ويقتدون بامره ثم انها يخلف من بعدهم خلوف

يقولون لا يفعلون فيعارض ما لا يؤمن من فم جاهل هم بيده فهو مؤمن ومن جاهل هم
 بله انه فهو مؤمن ومن جاهل هم بقلبه فهو مؤمن ليس وراء ذلك من الايمان حجة خردل حم
 عن بن مسعود وم در حديث ست اذا حقيقت الخطيئة لا تنظر الا صاحبها واذا ظهرت
 فلم تغيرت العامة طس عن ابى هريرة وم در حديث ست اذا رايتهم لا امر لا تستطيع
 تغيرة فاصبر واحتسب يكون الله هو الذى يغيره عدهب عن امامة وم در حديث ست
 وجب عليكم الامر بالمعروف والنهي عن المنكر والم تخافوا ان يؤتى اليكم مثل الذى تهيمت
 عنه فاذا خفتهم ذلك فقد حل لكم السكوت ابو نعيم والديلى عن مسور وم در حديث ست
 الا اخبركم باقوام ليسوا بانبيا ولا شهداء يغبطهم يوم القيمة الانبياء والشهداء
 بمنازلهم من الله على منابر من نور يعرفون الذين يحبون عباد الله الى الله ويحبون
 الله الى عباده ويمشون فى الارض نصحاء قيل كيف يحبون عباد الله الى الله قال يامرهم
 بما يحب الله ويهونهم عما يكره الله فاذا اطاعوهم اجمعهم هب ابو سعيد النقاش فى معجمه و
 ابن النجار عن انس وم در حديث ست اذا ظهرت المعاصى فى امتى عهم الله عز وجل
 بعد اب من عنده قيل اما فى الناس يومئذ الصالحون قال بل يصيبهم ما اصاب
 الناس ثم يصيرون الى مغفرة من الله ورضوان ثم طبع عن ام سلمة وم در حديث ست
 بئس القوم قوم يستحلون المحرمات بالشبهات وبئس القوم قوم لا يأمرون بالمعروف
 ولا ينهون عن المنكر ابو الشيم عن بن مسعود وم در حديث ست من ارعب صاحب بدعة
 ملا الله قبله امنا وايمانا ومن انقر صاحب بدعة اتمته الله من الفرع الاكبر ومن اهان
 صاحب بدعة رفعه الله فى الجنة درجة ومن لان له اذ القية تبشيشا فقد استحق بما
 انزل على محمد عليه وآله الصلوة والسلام ابن عساكر عن ابن عمر ودر روايتي آمره من اعرض
 عن صاحب بدعة بغضاله ملاه الله قبله امنا وايمانا ومن انقر صاحب بدعة اتمته
 الله يوم الفرع الاكبر ومن اهان صاحب بدعة رفعه الله فى الجنة مائة درجة ومن سلم

ف
 ابن مسعود
 در خاص

علی صاحب بدعة اولقیه بالبشر واستقبله بکسره فقد استخف بما انزل علی محمد الخطیب
 عن ابن عمر ویم در حدیث است من النعش حقا بلسانه جری لما جره حتی یاتی الله
 یوم القيمة فیوقیه ثوابه بمو به حل عن انس ویم در حدیث است من مشی مع مظلوم
 حتی یتبیت له حقه ثبت الله تعالی قد میه یوم نزل الا قد ام ابو الشیخ وابو نعیم عن ابن عمر
 ویم در حدیث است والذي نفسی بیده لیخرجن من امتی من قبورهم فی صورة القرعة
 والخنازیر بعد اهنه لهم فی المعاصی وکفرهم عن الحقی وهم یستطیعون ابوعیم عن عبد الرحمن
 بن عوف ویم در حدیث است یكون فی اخر الزمان قوم یحضرون السلطان فیحکمون
 لغير حکم الله ولا ینفونہ فلیعلم لعنة الله ابونعیم والدیلمی عن ابن مسعود ویم در حدیث است
 لا ینبغی لنفس مومنة تری من یعصی الله فلا تنکر علیه الحکیم عن حدیث بن علی ویم در
 حدیث است افضل الجهاد کلمة عدل عند سلطان جائر و امیر جائر خطا عن ابی سعید
 ویم در حدیث است افضل الاعمال الحب فی الله تعالی رواه ابوداؤد و فی رواية ان احب
 الاعمال الی الله تعالی الحب فی الله والبغض فی الله تعالی وعن ذر بن ذر بنت ابی لهب قالت
 قلت یا رسول الله من اخیر الناس قال اتقاهم للرب عز وجل واولصلهم للرحمة
 امرهم بالمعروف وانهاهم عن المنکر رواه ابوالشیخ والبیهقی ویم در حدیث است
 لا تزال لاله الا الله تشفع من قالها ترد عنهم العذاب والنقمة ما لم یستخفوا بحمقها
 قالوا یا رسول الله و الاستخفاف بحمقها قال ینظر العمل بمعاصی الله تعالی فلا
 ینکروا ولا یغیروا رواه الاصفهانی وعن ابی ذر قال اوصانی خلیلی صل الله تعالی علیه و
 المسلم بمخصال من الخیر اوصانی ان لا اخاف فی الله لومته لائم و اوصانی ان لا اقول الا
 الحق وان کان مرارواه ابن حبان، وعن ابی هريرة قال کنا نسمع ان الرجل یتعلق بالرجل
 یوم القيمة وهو لا یعرفه فیقول مالک الی ما ینسب و بینک معرفة فقیقول کنت ترانی علی
 الخطاء و علی المنکرو لا تنهانی ذکره در زین -

فضيلت جهاد قال رسول الله صلى الله تعالى عليه وآله وسلم ان في الجنة مائة درجة
اعدها الله للمجاهدين في سبيل الله ما بين الدرجتين كما بين السماء والارض رواه البخاري
وهم در حديث است مثل المجاهد في سبيل الله مثل الصائم القائم القانت بايات الله
لا يفتن من صيام ولا صلوة حتى يرجع المجاهد في سبيل الله متفق عليه وهم در حديث است
والذي نفس بيده لو كان رجال من المؤمنين لا تظيب انفسهم ان يتخلقوا عتق ولا يجد ما
اسلمهم عليه ما تخلفت عن سرية تغزو في سبيل الله والذي نفس بيده لو ددت ان اقتل
في سبيل الله ثم احيى ثم اقتل ثم احيى ثم اقتل متفق عليه وهم در حديث
رباط يوم في سبيل الله خير من الدنيا وما فيها وقرآن العزة في سبيل الله اوروخه خير من الدنيا
وما فيها متفق عليه. وهم در حديث است ما عبرت قد فاعبد في سبيل الله فقمسه النار
رواه البخاري. وهم در حديث است لا يجتمع كافر وقتله في النار ابدا رواه مسلم.
وهم در حديث است ما من احد يدخل الجنة يحب ان يرجع الى الدنيا وله ما في الارض
من شيء الا الشهيد يتيمنى ان يرجع الى الدنيا فيقتل عشر مرات لما يرى من الكرامة متفق عليه
وهم در حديث است يضحك الله تعالى الى رجلين يقتل احدهما الاخر يدخلان الجنة
يقاتل هذا في سبيل الله فيقتل ثم يتوب الله على القاتل فيستشهد متفق عليه. وهم
در حديث است من سال الله الشهادة بصدق بلغه الله منازل الشهداء وان مات على
فراشه رواه مسلم. وهم در حديث است من مات ولم يغز ولم يحدث به نفسه مات على
شعبة من نفاق رواه مسلم. ونيز آمده جاء رجل الى النبي صلى الله تعالى عليه وآله وسلم
فقال للرجل يقاتل للمغرم والرجل يقاتل للذكر والرجل يقاتل ليدى مكانه فمن في سبيل الله

له يحتمل ان يروى ههنا بالقائمة فيكون تعلق الباء كتعلقه في قولك قام بالامر
اذا جدي فيه فتجد له فالمعنى القيام بما تجب عليه من استقراغ الجهد في معرفة كتاب
الله تعالى والامتثال بما امر به والانتفاء بما نهى عنه وان يراد به طول القيام اي المصلي
الذي يطول قيامه في صلوة قراءه فيها طس

قال من قاتل لتكون كلمة الله هي العليا فهو في سبيل الله متفق عليه. وهم در حدیث است
كل ميت يختم على عمله الا الذي مات مرابطا في سبيل الله فانه ينهي به عمله الى يوم القيمة
ويا من قننة القبر رواه الترمذی و ابو داود والدارمی. وهم در حدیث است من قاتل في
سبيل الله فواق ناقة فقد وجبت له الجنة ومن جرح جرحا في سبيل الله او نكبت نكبة
فاتها تجمي يوم القيمة كاعزى ما كانت لوها الرعمران وريحها المسك ومن خرج به خراج
في سبيل الله فان عليه طابع الشهادة رواه الترمذی و ابو داود والنسائي. وهم در حدیث است
لا يلج النار من بكى من خشية الله حتى يعود اللبن في الضرع ولا يجتمع على عبد عيار في سبيل الله
ودخان جهنم رواه الترمذی وزاد النسائي في اخرى في منخرى مسلم ابدا وفي اخرى له في خوف
عبد ابدا ولا يجتمع الشمع والايمان في قلب عبد ابدا. وهم در حدیث است عيان لا تمسها
النار عين بكت من خشية الله وعين باتت تحرس في سبيل الله رواه الترمذی. وهم در
حدیث است رباط يوم في سبيل الله خير من الف يوم فيما سواه من المنازل رواه الترمذی
والنسائي. وهم در حدیث است ان النبي صلى الله تعالى عليه وسلم سئل اى الاعمال
افضل قال طول القيام قيل فای الصدقة افضل قال جهدا لمقل قيل فای الهجرة افضل
قال من هجر ما حرم الله عليه قيل فای الجهاد افضل قال من جاهد المشركين بماله ونفسه
قيل فای القتل اشرف. قال من اهرق دمه وعرق جواده رواه ابو داود. وهم در حدیث است
لشهادة عند الله ست خصال يغفر له في اول دفعة ويرى مقعده من الجنة ويجاز من عذاب
القبر ويامن من الفرع الاكبر ويوضع على راسه تاج الوقار والياقوتة منها خير من الدنيا و
ما فيها ويزوج ثنتين وسبعين زوجة من الخور العين ويشفع في سبعين من اقربائه
رواه الترمذی وابن ماجه. وهم در حدیث است من لقي الله بغير اثر من جهاد لقي الله وفيه
ثلاثة رواه الترمذی وابن ماجه. وهم در حدیث است الشهيد لا يجد الم القتل الا كما يجد
احدكم الم القرصة رواه الترمذی والنسائي والدارمی وقال الترمذی هذا حديث حسن غريب

وهم در حدیث است ایست شئی احب الی الله من قطرتین واثربین قطرة وموع من
خشية الله وقطرة دم تهلل فی سبیل الله واما الاثران فاثرب فی سبیل الله واثرب فی رخصته
من فرائض الله تعالى رواه الترمذی وقال هذا احد بیت حسن غریب وعن ابی امامة
قال خرجنا مع رسول الله صلی الله علیه و سلم فی سرية فمر رجل بغار فیه شئی من ماء وبقل
فحدث نفسه بان یقیم فیه ویتحلی من الدنیا فاستأذن رسول الله صلی الله علیه و سلم فی ان یرفع
واله و سلم فی ذلك فقال رسول الله صلی الله علیه و سلم انی لم ابعث بالیهودیه و
لا بالنصرانیة ولكنی بعثت بالحنیفین سمیة والذی نفس محمد بیده لحدوة اور و حة فی
سبیل الله خیر من الدنیا وما فیها ولمقام احدکم فی الصف خیر من صلوة ستین سنة
رواه احمد - وهم در حدیث است المومنون فی الدنیا علی ثلثة اجزاء الذین امنوا بالله و
رسوله ثم لم یرتابوا وجاهدوا باموالهم و انفسهم فی سبیل الله والذی یأمنه الناس علی
اموالهم و انفسهم ثم الذی اذا اشرف علی طمع تركه لله عز وجل رواه احمد - وهم در حدیث
من ارسل نفقة فی سبیل الله واقام فی بیته فله بكل درهم سبع مائة درهم ومن غر انفسه
فی سبیل الله وانفق فی وجهه ذلك فله بكل درهم سبع مائة الف درهم ثم تلا هذه الاية
والله یضاعف لمن یشاء رواه ابن ماجه - وعن فضالة بن عبيد قال سمعت عمر بن الخطاب
یقول سمعت رسول الله صلی الله علیه و سلم یقول الشهداء اربعون رجل مؤمن
جیدا لا یمان لقی العدو وقصدی الله حتی قتل فذلک الذی یرفع الناس الیه اعینهم
یوم القيمة هكذا و رفع راسه حتى سقطت قلنسوته فلا ادرك قلنسوته عمر اراد ان یرفع راسه
علیه و سلم قال ورجل مؤمن جیدا لا یمان لقی العدو وکما ضرب جلدہ بشو و طلم
من الحین اناہم غرب فقتله فهو فی الدرجة الثانية ورجل مومن خلط عمل الصالحا
واخر سبیئاً لقی العدو وقصدی الله حتی قتل فذلک فی الدرجة الثالثة ورجل مؤمن
اسرف علی نفسه لقی العدو وقصدی الله تعالى حتى قتل فذلک فی الدرجة الرابعة رواه الترمذی

وقال هذا حديث حسن غريب. وم در حديث است القتل ثلثة قوم جاھد بنفسه
وما له في سبيل الله فاذا لقي العدو وقاتل حتى يقتل قال النبي صلى الله تعالى عليه وسلم
فيه فذلک الشھيد الممتحن في خيمة الله تحت عرشه لا يفضله النبيون الا بدرجة النبوة
ومومن خلط عملا صالحا واخر سيئا جاھد بنفسه ما له في سبيل الله اذ لقي العدو قاتل
حتى يقتل قال النبي صلى الله عليه وسلم فيه مصمصة تحت ذنوبه وخطاياہ از السيف
محاء للخطايا وادخل من اي ابواب الجنة شاء وموافق جاھد بنفسه وما له فاذا لقي العدو
قاتل حتى يقتل فذلک في النار ان السيف لا يمحو النفاق رواه الدارقي وعمن بن عائذ
قال خرم رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم في جنازة رجل فلما وضع قال عمر بن
الخطاب لا تصل عليه يا رسول الله فانه رجل فاجر والتقت رسول الله صلى الله تعالى عليه
وسلم الى الناس فقال هل رآه احد منكم على عمل الاسلام فقال رجل نعم يا رسول الله
حرس ليلة في سبيل الله فصلى عليه رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم وحتى عليه التراب
وقال اصحابك يظنون انك من اهل النار وانا اشهد انك من اهل الجنة وقال يا عمر انك
لا تسأل عن اعمال الناس ولكن تسأل عن الفطرة رواه البيهقي في شعب الايمان. وم در
حديث است وقد الله ثلثة الغازي والحاج والمعتمر واه النساء. وم در حديث است
حرس ليلة في سبيل الله على ساحل البحر افضل من صيام رجل وقيامه في اهله الف
سنة السنة ثلثمائة يوم واليوم كالف سنة رواه ابن ماجه. وم در حديث است غزوة
في البحر مثل عشر غزوات في البر والذي يبسر في البحر كالمشحط في دم في سبيل الله
رواه ابن ماجه عن ام الدرداء. وم در حديث است شهيد البحر مثل شهيد البر وما بين
الموجتين كقاطع الدنيا في طاعة الله وان الله عز وجل وكل ملك الموت يقبض الارواح
الا شهيد البحر فانه يتولى قبض ارواحهم ويعم لشهيد البر الذنوب كلها الا الدين ولشهيد
البحر الذنوب والدين رواه ابن ماجه. وعن ابى امامة قال جاء رجل الى النبي صلى الله

صلے اللہ علیہ وسلم فقال رأيت رجلا غزى ليتمس الاجر والذكر وانه فقال رسول الله
 صلے اللہ تعالیٰ علیہ وسلم لا شيء له قاعا دها تلت مرات يقول له رسول الله صلے اللہ
 تعالیٰ علیہ وسلم لا شيء له ثم قال ان الله لا يقبل من العمل الا ما كان خالصا وابتغي به
 وجهه وراه احمد والنسائي. ویم در حدیث است ان صلوة المربط تعدل خمسمائة صلوة
 ونفقة الديار والدرهم من افضل من سبعة مائة دينار ينفق في غيره رواه البيهقي وفي
 رواية بالقي صلوات وفيه نكارة. ویم در حدیث است ثلثة كل ترى اعينهم النار عين حرس في
 سبيل الله وعين بكت من خشية الله وعين كفت من محارم الله رواه الطبراني. ویم در
 حدیث است الا انبئكم ليلة افضل من ليلة القدر حارس حرس في ارض خوف لعله لا
 يرجع الى اهله وراه الحاكم وقال عبيد بن رافع البخاري. ویم در حدیث است كل عين باكية
 يوم القيمة الا عين غصت من محارم الله وعين سهرت في سبيل الله وعين خرج منها مثل راس
 الذباب من خشية الله رواه الاصبهاني. ویم در حدیث است من اعان مجاهدا في سبيل
 الله او غار ما في عسرتة او مكاتب في رقبته اظله الله في ظله يوم لا ظل الا ظله وراه احمد و
 البيهقي. ویم در حدیث است من اكل راس غاز اظله الله يوم القيمة وراه ابن حبان
 في صحيحه والبيهقي. ویم در حدیث است من احتبس فرسا في سبيل الله ايماناً بالله و
 تصديقاً بوعده فان شبعه ورتبه وروثه وبوله في ميزان يوم القيمة يعني حسنات رواه البخاري
 وغيره. ویم در حدیث است طوبى لمن اكثر في الجهاد في سبيل الله من ذكر الله فان له بكل
 كلمة سبعين الف حسنة كل حسنة منها عشر اضعاف مع الذي له عند الله من المزيد
 الحديث رواه الطبراني. ویم در حدیث است صلوة في مسجد تعدل بعشرة آلاف
 صلوات و صلوة في المسجد الحرام تعدل بمائة الف صلوة والصلوة في ارض الرباط
 بالقي الف صلوات الحديث رواه ابو الشيخ وابن حبان. ویم در حدیث است من رمى
 رمية في سبيل الله قصر او بلغ كان له اجر اربعة اناس من بنى اسماعيل اعتقهم

رواه البزار وهم در حدیث است مقام الرجل فی الصف فی سبیل الله افضل عند الله من
عبادة ستین سنة رواه الحاكم وقال صحيح على شرط البخاري - وهم در حدیث است ساعتان
لا ترد على داع دعوته حين تقام الصلوات وفي الصف فی سبیل الله رواه ابن جبان - وهم در
حدیث است قال رجل يا رسول الله اني اقف لموقف اريد وجه الله واريد ان يرى
موطني فلم يرد عليه رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم شيئا حتى نزلت فمن كان يريد لقاء
ربه فليعمل عملا صالحا ولا يشرك بعبادة ربه احدا رواه الحاكم وقال صحيح على شرط الشيخين
وهم در حدیث است ان اول الناس يقضى عليه يوم القيمة رجل استشهد فاتي به فحرقه
نعمته فحرقها قال فما عملت فيها قال قاتلت فيك حتى استشهدت قال كذبت ولكن قاتلت
لان يقال هو جري فقد قيل ثم امر به فسمب على وجهه حتى الفى في النار الحديث رواه مسلم
والحافظ والنسائي والترمذي وابن خزيمة في صحيحه - وهم در حدیث است من قاتل الغزو معي
فليغزو في البحر رواه الطبراني - وهم در حدیث است الشهداء ثلثة رجل خرج بنفسه
وما له في سبيل الله لا يريد ان يقاتل ولا يقتل لكن يكثر سواد المسلمين فان مات او
قتل غفر له ذنوبه كلها واحبر من عذاب القبر ويوم من من الفرع ويخرج من الحور العين و
حلت عليه حلة الكرامة ويوضع على راسه تاج الوقار والحداد والثاني خرج بنفسه ما له
محتسبا يريد ان يقتل ولا يقتل فان مات او قتل كانت رقبته مع ابراهيم خليل الرحمن
بين يدي الله تبارك وتعالى في مقعد صدق عند مليك مقتدر والثالث خرج بنفسه
وما له محتسبا يريد ان يقتل ويقتل فان مات او قتل جاء يوم القيمة شاهرا سيفه واضعه
على عنقه والناس جاؤون على الركب يقولون الا افسحو لنا فاننا قد بدلنا اموالنا وانا
الله تبارك وتعالى قال رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم والذي نفسي بيده لو قالوا
ذلك لابراهيم الخليل او لنبى من الانبياء لرجل لهم من الطريق لما يرى من واجب
حقهم حتى ياتون مناير من نور تحت العرش فيجلسون عليها ينظرون كيف يقضى

يهمهم

بين الناس لا يجدون غم الموت ولا يغتمون في البرزخ ولا تفر عنهم الصيحة ولا يستمهم الحساب
 ولا الميزان ولا الصراط ينظرون كيف يقضى بين الناس ولا يسألون شيئا الا اعطوا ولا
 يشفعون في شيء الا شفّعوا فيه ويعطون من الجنة ما اجروا ويتبرهون من الجنة حيث
 اجواروا اله الزاد واليهقه والاصقها في وعن نعيم بن عمار ان رجلا سأل رسول الله صلى الله
 تعالى عليه وآله وسلم اي الشهداء افضل قال الذين ان يلقوا في الصف لا يلتفتون وجوههم
 حتى يقتلوا ولئك ينطلقون في الغرف العلى من الجنة ويضحك اليهم ربهم واذا
 ضحك ربك الى عبد في الدنيا فلا حساب عليه راءه احمد وابو يعلى ورواها ثقات -
 وهم در حديث است الا اخبركم عن الاجود الاجود والله الاجود وانا اجود ولد آدم واجود
 من بعدى رجل علم فاشترى علمه ببعث يوم القيمة امته واحدة ورجل جاءه بنفسه لله
 عز وجل حتى يقتل راءه ابو يعلى واليهقه - وهم در حديث است ثلثة يحبهم الله ويضحك
 اليهم ويستبشروهم الذي اذا سكفت فئة قاتل ورائها بنفسه لله عز وجل فاما ان
 يقتل واما ان ينصرة الله ويكفيه فيقول انظر الى عبدى هذا كيف صبر بنفسه
 والذي له امرأة حسنة وقرش لين حسن فيقوم من الليل يذ شهوته ويذكرنى و
 لوشاء رقد والذي اذا كان في سفره وكان معركب فسهروا ثم هجوا فقام من السحر في
 السراء والضراء رواه الطبراني باسناد حسن، وعن ابى هريرة عن النبي صلى الله تعالى
 عليه وآله وسلم انه سأل جبرئيل عن هذه الآية ونفخ في الصور فصعق من في السموات
 ومن في الارض الا من شاء الله من الذين لم يشاء الله ان يصعقهم قال هم الشهداء يبعثهم
 الله متقلدين اسياقهم حول عرشه فاتاهم الملائكة من المحشر بتجائب من ياقوت
 ازمتها الدر الابيض برحال الذهب اغشيتها السندس والاستبرق وتمازها اللين من الحرير
 خطاها ما يبصار الرجال يسرون في الجنة على خيول يقولون عند طول النزهة انطلقوا
 بنا ننظر كيف يقضى الله بين خلقه يضحك الله اليهم واذا ضحك الله الى عبد في

موطن فلا حساب عليه شاه ابن ابى الدنيا. وهم در حديث است ما ترك قوم الجهاد الا وهم
الله بالعذاب رواه الطبراني باسناد حسن. وهم در حديث است ثلثة يضحك الله اليهم
الرجل اذا قام بالليل يصلى والقوم اذا صافوا فى الصلوة والقوم اذا صافوا فى قتال بالعدو
وهم در حديث است الجهاد واجب عليكم مع كل امير يراكان او فاجرا وان هو عمل الكبائر
عن ابى هريرة. وهم در حديث است الجنة تحت ظلال السيوف عن ابى موسى. وهم در حديث
است من راح روحه فى سبيل الله كان له بمثل ما اصاب به من الغبار مسك يوم القيمة
ايضا عن انس. وهم در حديث است من سل سيفه فى سبيل الله فقد بايع الله ابن
مروية عن ابى هريرة. وهم در حديث است من صدع راسه فى سبيل الله فاحتسب غفر له
ما كان قبل ذلك من ذنب طبع عن بن عمر. وهم در حديث است من قد اسير من ايدى
العدو فانا ذلك الاسير طص عن ابن عباس. وهم در حديث است سماعات فى
سبيل الله خير من خمسين حجة عن بن عمر. وهم در حديث است السيوف مفاتيح الجنة ابوبكر
بن عساكر عن زيد كفى بالسيف شاهدا عن سلمة بن المحجن السيوف اريدية المجاهد بن فرج
ابى ايوب المحاملى فى ابا يعنى بن زيد بن ثابت. وهم در حديث است الا خبركم بخير الناس
منزلت رجل اخذ بعنان فرسه فى سبيل الله حتى يقتل او يموت الا خبركم بالذى يليه رجل
معتزل فى شعب يقيم الصلوة ويؤتى الزكوة ويشهد ان لا اله الا الله تك عن ابى هريرة.
وهم در حديث است الاسلام ثلثة ايات سفلى وعليها وعرفه فاما السفلى فالاسلام الذى
دخل فيه امة المسلمين ولا يسال احد منهم الا قال انا مسلم واما العليا فتفاضل اعمالهم
بعض المسلمين افضل من بعض واما العرفة العليا فالجهاد فى سبيل الله لا ينالها الا
افضلهم طب عن فضالة بن عبيد. وهم در حديث است من مرض يوما فى سبيل الله او
بعض يوم او ساعة غفرت له ذنوبه وكتب له من الاجر عدد عشق مائة الف رقبة قيمة
كل رقبة مائة رقة ابن زنجويه عن رجل من اهل الحجاز مرسل. وهم در حديث است

لائزال

لموقف فی سبیل الله لا یسلّ فیہ سیف ولا یطعن فیہ برمح ولا یری فیہ سبهما افضل من
عبادة سنتین سنة لا یعی الله فیها طرقتین ابن التجار عن بن عمر - ویم در حدیث است
لا یرال کجهاد حلوا خضر انا امطرت السماء وانبئت الارض وینشأ نشوء من قبل
المشرق یقولون لا یجهد ولا یرا ط اولئک هم وقود النار یرا ط یوم فی سبیل الله خیر من
عتق الف رقبة ومن صدقة اهل الارض جمیعاً ابن عساکر عن ائمه وضعفه - ویم در حدیث است
المتفق علی الخجل کما سبطیده بالصدقة ولا یقبضها واولها واولئک عند الله یوم القيمة
کرزکی المسک ابن سعید طیب عن برید بن عبد الله - ویم در حدیث است من مرض یو
فی البحر کان افضل من عتق الف رقبة یجوزهم وینفق علیهم الی یوم القيمة الحدیث کل عن علی

یزید
حل

مکتوب سی ام

بسیادت وافادت دستگاه میرک شیخ در اسرار کرمیه ماعندکم یتقد وماعند الله باقی -
الله تعالی ذات یابركات را مشمول الطاف خویش داشته بجزایات و واردات
معنویه بر بلند اراده از هر چه می رود سخن دوست خوشتر است -

قال الله تعالی ماعندکم یتقد وماعند الله باقی این کرمیه مبارک جامع مراتب
قرب است واصل تسخیر و سلوک اهل الله عموم کلمه ماکه در آغاز کرمیه است مخفی است
بر جمیع مراتب نفی تحقق بر موز این کرمیه نام و نشان ما سوار بر میدان و بیفنائی اتم می رساند که
رکن اعظم ولایت است و ماعند الله باقی مستجمع مراتب ثبات است و در مرتبه از بقا که مرتب
بر فنا است و رکن دیم ولایت است تفاوت در مراتب لایت باعتبار تفاوت اقدام
سالکان است در حصول این دور کن هر چند درین دور کن قدم را سنج داشته باشد در کمالات
ولایت اتم بود هر کس از سالکان بقدر حوصله و استعداد در تحصیل این دو کمال دست پائی می زند
تا کلام صاحب دولت باشد که در بحار اسرار این کرمیه غواهی نموده بهره تمام از جواهر نفیسه

بمؤثر

نام

این دو کمال حاصل نمایند و مراتب نفی را طے نموده از مراتب علیا اثبات نصیب فرمایند۔ بیت
 سعادت ہاست اندر پردہ غیب   نگہ کن تا گرازی ز بند در جیب
 اللہ تعالیٰ امتثال ما فقرار ایمانی باین معانی دہا و شر بے از این مشرب عطا کند بالتبی والہ
 الاحقاد علیہ علیہم الصلوٰات والتسلیمات والتحیات والبرکات۔

مکتوب سی و یکم (۳۱)

یکے از اہل زمانہ در جواب کتابت او کہ تعرض بحال درویشاں نموده بود۔
 نوشته بودند کہ ہرگز در عمر خود باین خواری زندگانی نکرده است کہ اکنون می کند و مخدوم
 بندہ عاجز کہ یہ بندہ مثل خود تملق نماید و التجا و الحاح پیش گیرد جائے آن دارد کہ دل و
 خواری بکشد چر ابد رگاہ غنی مطلق رونہ آرد و تضرع و التجا نہ کند کہ سزاوار این معنی اوست ،
 کشایش مشکلات از وی آید و شس وسعت رزق و تنگی آن ہمہ ازوست نہ از غیر او۔ وَ اِنْ
 يَّمْسَسْكَ اللَّهُ بَصِيرًا فَلَا تُكْشِفُ لَهُ اِلَّا هُوَ وَ اِنْ يُّرِدْ لَكَ خَيْرٌ فَلَا رَادَّ لِفَضْلِهِ يُصِيبُ بِهِ
 مَنْ يَّشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ تُوَشَّحُ بِوَدْنِهِ فَقَرُّ و رُوْشِي ہمیں تنہا ذکر نیست الخ
 مخدوم باین را یکسے نویسند کہ دعوی فقر و درویشی داشتہ باشد این فقیر خود را ہر اصل
 از معنی فقر و درویشی دور میداند از ہر چہ گویند از ان ہم زبون تر است و ہر عیب کہ اثبات
 نمایند از ان ہم معیوب تر نوشته بودند کہ غرض از سلمانی تعطف و تملطف است الخ ہر سلمانی
 باندازہ طاقت خود در این امور کوشش می نماید لیکن در آنچه مقدور اینکس نیست معذور است
 و این دور از کار خود را از کمال سلمانی و حقیقت آن بسے دوری دانند ہر چہ نویسند ہر محل است
 نوشته بودند کہ صحبت باہل اللہ از باب نفس را برائے حصول مطالب دنیا است یا نتیجہ
 آخرت است بالفعل نقد وقت ادراک تواند دنیا است و معاملہ آخرت بدست آفرینگار است
 بقدر افعال و افعال۔ مخدوم کہے باہل اللہ محض از برائے دنیا صحبت دارد و آخرت

ملفوظ نبود از برکات شان محروم مطلق است و خسران دنیا و آخرت نصیب وقت اوست
 در رنگ آنست که کس دنیا را بعمل آخرت طلب نماید خائب و خاسر است چنانچه بقرآن مجید
 و احادیث نبوی علی مصدرها الصلوات و التسلیمات ثابت شده است این سخن در
 رنگ آن سخن است که از ابو الفضل یا فیضی نقل می کنند که می گفته که دنیا نقد است و
 آخرت نسیم هیچ کس نقد را بنسیم نفر وخته است آری معامله آخرت با فریدگار است
 بقدر اعمال لیکن اخلاص در اعمال و حسن قبول آن از صحبت اهل الله است عمل بے اخلاص
 در رنگ قالب بے روح است که قابل قبول نیست صحبت اهل الله است که مس وجود را
 بکیمیائے معرفت ز رخا لیس می سازد و خلاصی از بکر شیطان و ثمرات نفس اماره از صحبت این
 بزرگواران مامول است و وصول بدرجات قرب الهی جل شانہ و معرفت او که مقصود از
 آفرینش انسان است از باطن این اکابر مستول و معامله که درائے اعمال و افعال است از
 خدمت ایشان مأخوذ است دنیا بے نجس نجس است چه باشد که بطمع آن کس با اهل الله
 صحبت دارد در رنگ آنست که کس به بادشاه بطمع فضل او صحبت دارد اگر چنین بود
 بس راه صوفیه و طریقه ارشادشان قطع مفاوز و بوادی در طلب حق که بزرگان کرده اند
 همه بحث باشد هیچ کس بعمل خود بے فضل بجائے نرسیده است عملی که وجود عامل در آن
 در میان باشد از خیز اعتبار ساقط می دانند و رفع وجود عامل در صحبت درویشان است
 آنچه نوشته اید انکار است از فوائد صحبت و از ارشاد باطنی صوفیه علیه بلکه انکار است از اکابر
 صوفیه که صاحب ارشاد بوده بر عزم شما ارادت آوردن با اهل الله و صحبت داشتن با
 ایشانان محض برائے دنیائے دنی است و هر که از اکابر در خدمت پیرو مرشد خود بوده اند
 مطمح نظر او مطالب دنیاوی بوده و بس ذلک مَبْلَغُهُمْ مِنَ الْعِلْمِ معامله آخرت با فریدگار
 است بقدر اعمال و افعال و صحبت اهل الله در رنگ صحبت اهل دنیا نیست بواسطه
 جلب منافع دنیا اعادنا الله سبحانه عن هذا الاعتقاد

نجس نجس چه

مکتوب سی و دوم (۳۲)

بہار محمد در آنکہ در آنحضرت غرض سلطانہ دین خالص بے شرکت مطلوب است۔
 بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اللّٰهُ تَعَالٰی اَمْتَالِ مَا بُو اَلْهُوسَاں رَا از گرفتاریہائے لاطال
 نجات بخشیدہ در طلب محبت تو ریجہت و یک رو گردانہ قال عز من قائل اَلَا لِلّٰهِ الدِّیْنُ
 الْخَالِصُ در آنحضرت جل و علا دین خالص کہ بے شرکت بود میخوایند و دل سالم از تعلق
 ماسوامی طلبند اِذْ جَاءَ رَبِّیْ بِقَلْبٍ سَلِیْمٍ دے کہ مسکن ماسواست در بار گاہ کبریا خوار و
 بے نواست و تہی از نوار و تعالیٰ: مصرع در خانہ دو میہان نگنجد۔
 فکر تخلیہ سراز اسم ہمام است کہ میہان خانہ خالی می خواہد و در حوصلہ مایہ از بس میہانی
 انا عند منکسرۃ القلوب در عالم حقیقت انکسار دل سبب سلامتی اوست بر عکس عالم
 مجاز ہر حید شکستہ تر بود از نیافت مرادات و از گنجائش ماسوا سالم تر بود برائے ظہور انوار
 عالم کبریا و السلام علیکم۔

مکتوب سی و سوم (۳۳)

بحاجی محمد افغان در آنکہ مدار کار بر محبت شیخ کامل و متابعت سنت سنیہ است۔
 بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ کتابتے کہ برادر اعز ارشد میاں حاجی محمد فرستادہ بود
 رسیدہ خوشوقت ساخت در پوزہ توجہات در بارہ خود و در بارہ مستر شدان خود نمودہ بود
 گاہ گاہ توجہ کردہ میشود بیشتر ہم خواہد کرد انشاء اللہ تعالیٰ لیکن بدانند کہ مدار کار بر رابطہ
 معنوی است کہ عبارت از محبت و اعتقاد و گردیدن و تسلیم است مستر شدر نسبت بہر شد خود
 ہر چند ایں رابطہ قوی تر بود اخذ فیوض و برکات از باطن او زیادہ تر کند محبت صرف و رابطہ
 معنوی بے توجہ در اخذ فیوض از باطن قطب کامل مکمل کافی است و توجہ محض بے محبت رابطہ

معنوی کمتر موثر است تا اثر توجہ را قابلیت محل در کار است آری توجہ کہ با رابطہ مذکورہ معنوی جمع شود نور علی نور بود مدار بر قوت رابطہ است و اتباع سنت پیغمبر صلی اللہ تعالیٰ علیہ الہ وسلم اگر دین دو امر سوخ دارد غم نیست آخر او را ضائع نخواہند گذاشت از کمالات اکابر محروم نخواہند ساخت اگر دین کے ازیں دو چیز خلل رفت خطر در خطر است اگر چه ہزار ریاضت نماید والسلام۔

مکتوب سی و چہارم (۳۴)

بحفاظ عبد الکرم در فرق میان حیوۃ دنیوی و حیوۃ برزخ صغری۔
الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی حیوۃ کہ بنشاد دنیوی تعلق دارد و چیز می طلبد حس و حرکت و حیوۃ کہ بنشاد برزخ متعلق است محض حس است بے آنکہ باوے حرکت بود حق سبحانہ حکیم مطلق است موافق ہر محل جیاتے دادہ است در برزخ از حس چارہ نیست تا عالم طرز صلوٰۃ بند و حرکت پیچ در کار نیست بخلاف نشاد دنیوی انروی کہ آنجا ہر دو در کار است فافہم السلام

مکتوب سی و پنجم (۳۵)

بجامع العلوم شیخ بدر الدین سلطان پوری در بیان آنکہ در قرب ولایت فنائے علم وارد است و در قرب نبوت فنائے این اوصاف در کار نیست حل شبہ کہ برین تحقیق وارد میشود۔
بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ سُبْحَانَكَ لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ اَعْلَمْتَ اَنَّا اَنْتَ الْعَلِیْمُ الْحَكِیْمُ

مصرع از ہر چہ می رود سخن دوست خوشتر است

مخدوماد در قرب ولایت کوشش تام در زوال صفات الارادت از سالک می نمایند فنائے ارادت را شرط ولایت می دانند و در قرب نبوت زوال متعلق سوئے این صفت مطلوب است این صفت کہ فی نفسہا از صفات کاملہ است بحال خود است و زوال آن مطلوب نیست و همچنین در قرب ولایت زوال علم اشیا مطلوب است چہ نسیان ماسوا

که فاعبارت از آنست شرط ولایت است در قرب نبوت زوال گرفتاری با نشیاء مطلوب
و علم که فی نفسه صفت کمال است زوال آن مطلوب و ناگزیر نیست.

سوال، انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات که بالا صالت بقرب نبوت متحقق اند
قرب ولایت ایشان را نیز همه وقت حاصل است پس بایر که زوال صفت ارادت و علم
نبوت این هر دو صفت ایشان را در یک وقت حاصل بود باعتبار حصول هر دو قرب و آن
ممکن نماند و تنافی لازم دلیل تنافی ملزومات است پس این هر دو قرب در یک وقت جمع
نشود و آن خلاف مقرر و خلاف واقع است.

در جواب گوئیم بر تقدیر تسلیم اشتراط بقای صفتین در قرب نبوت قرب ولایت
که بے قرب نبوت بود مشروط بقائے علم و ارادت است و چون این قرب با قرب نبوت
جمع شود شرطیت و مشروطیت ممنوع است کما سیحی تحقیقه انشاء الله تعالی. بآنکه گوئیم
که ولایت را دو جزو است فنا و بقا، در فنا زوال صفتین است و در بقا عارف را ارادت
از نزد خود عطای فرماید و صاحب ارادت می سازند و همچنین در بقا اگر علوم زائله عود نماید
گنجائش دارد پس صاحب قرب ولایت در حالت بقای تواند که بقرب نبوت متحقق شود و جامع
قربین باشند این جواب بے خدشه نیست چه این جمع و تحقق در حق کسی است که از راه قرب
ولایت بقرب نبوت عروج نماید و فنا و بقا ولایت را حاصل نموده بکمال مقام نبوت برسد
و این قسم وصول از نوادراست اما شخصی که براه قرب نبوت واصل شده است چنانچه عامه
و اصلاان این دولت بهمین رسیده اند جمع این دو قرب در حق او اشکال دارد چه بقا باین
دو صفت مشروط بقائے اینهاست و در راه قرب نبوت فنا باین صفتین در کار نیست تحقیق
این مقام آنست که فنا بصفه ارادت در قرب ولایت مقصود اولی و شرط بالا صالت نیست
مقصود اصلی رفع متعلق سویر ارادت است چون رفع متعلق سویر ارادت در مقام ولایت
بے رفع ارادت صورت پذیر نیست لاجرم در رفع اراده و فنا باین سعی می نمایند تا رفع

متعلق سوره آن شود زیرا که چون اصل ارادت نبود تعلق آن به نیک و بد صورت ندارد ثبت
 الجدار او کانه انقش و آنکه گفتم که در مقام ولایت رفع متعلق سو برفع ارادت صورت پذیر
 نیست برای آنست که قرب ولایت قرب ظلی است و گرفتاری دران موطن گرفتاری است
 بطل و قرب ظلی را آنقدر قوت نیست که با وجود صفت ارادت رفع متعلق سوره آن تواند نمود
 لاجرم در رفع ارادت کوشش می نمایند تا رفع متعلق سوره آن بسهولت صورت بندد و در قرب
 نبوت قرب اصلی است و گرفتاری است باصل و قرب اصل و گرفتاری آنرا قوتی است که با وجود
 صفت ارادت رفع متعلق سوره آن تواند نمود لاجرم در رفع اراده سعی نمی نمایند چه آنچه مقصود
 از رفع آن بوده بوجه احسن بوصول پیوسته است و ارادت فی نفسها صفت کامله است اگر نقص
 قبح دران راه می یابد از راه متعلق آن می آید و چون متعلق سوره آن مرتفع شد غیر حسن کمال دران
 هیچ نماند و بقای آن مطلوب گشت همچنین در صفت علم گوئیم که مقصود اولی در قرب ولایت
 از زوال علم زوال گرفتاری است با شیا و چون زوال گرفتاری اشیا درین قرب ب زوال علم اشیا
 صورت نمی بندد چه قرب ظلی و گرفتاری ظلی را آن قوت نیست که با وجود علم اشیا گرفتاری اشیا
 را تواند زایل نمود لاجرم در زوال علم کوشش می نمایند و نسیان اشیا را می خواهند تا گرفتاری
 با آنها نماند و در قرب نبوت گرفتاری باصل است و گرفتاری اصل قوی است می تواند که محبت
 گرفتاری اشیا را با وجود علم اشیا زایل سازد ناچار در زوال علم کوشش نمی نمایند که صفت
 کمال است بلکه بقای آن را می خواهند و آنچه مقصود از زوال علم است درین قرب ب حصول
 پیوسته است بذا -

و جواب دیگر از اصل سوال گوئیم که شرطیت زوال صفقتین در ولایت صغری است که
 ولایت اولیا است و ولایت ظلی است و ولایت انبیا علیهم الصلوات و البرکات ولایت
 کبری است که ولایت اصلی است و شرطیت زوال صفقتین درین ولایت به نبوت
 نه پیوسته است -

مکتوب سی و ششم (۳۶)

بشمس الدین خویشی در بیان ظاہر اتم و باطن اتم۔

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى وَذَرُوا ظَاهِرَ الْأَثِمِ وَبَاطِنَهُ
حق سبحانہ و تعالیٰ بندہ ہمارا چون نعم ظاہرہ و باطنہ بنواختہ است چنانچہ فرمودہ وَاسْغَعِ عَلَيْنَا
نِعْمَةَ ظَاهِرَةٍ وَبَاطِنَةٍ لَا جرم بزرگ ظاہر اتم و باطن اتم تکلیف فرمود تا کفران نعمت باتیان
یکے ازین دو اتم ننمایند و شکر ظاہر و باطن بزرگ انہیں بجا آرند ظاہر اتم می تواند کہ آن باشد کہ
علمائے ظاہر آنرا بیان فرمودہ اند از اتیان حرام و مکروہ و باطن اتم التفات باطن بود با سوا
حق سبحانہ و محبت و گرفتاری بہادون و تعالیٰ دے کہ گرفتار غیر است از دینہ توقع خیرست روح
کہ مائل بہ اسوی ست در بارگاہ کبریا خوار و بے نواست نزد اہل اللہ سلامتی دل از اہم
مہام است خلاصی روح از اول مقاصد اذ جاء رَبِّي بِقَلْبٍ سَلِيمٍ حصول معرفت اللہ
و وصول بدرجات قرب ہمہ موقوف بر آزادی دل است از محبت دید و دانش با سوادریک
دل و محبت جمع نشد۔ مصرع در خانہ دو میمان نہ گنجد۔

ابن جادین خالص میخوانند کہ شرکت را بنترتاید اَلَا إِلَهَ إِلَّا الْإِلهُ الْخَالِصُ۔ والسلام

مکتوب سی و ہفتم (۳۷)

بغلام محمد افغان در آنکہ ذکر از مقاصد اولی نیست و آنچه دوام ندارد اعتبار ندارد۔

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ اِنَّهٗ تَعَالَى بِرَحْمَةٍ شَرِيعَةٍ غَاوَسَتْ مُصْطَفًى عَلَيْهِ و
علی آلہ الصلوٰت و البرکات اعلیٰ مستقیم داشتہ در مدارج قرب ترقیات دہاد مکتوب مرثیہ
رسیدہ سبب مسرت گردید نوشتہ بود نہ کہ این داعی را بعضی اوقات رتبہ فنائے خویش دست
می دہد در انحال گاہے ذکر قلبی بہت و گاہے نہ۔

مخبر و یادکر مقصود اولی نیست مطلوب ازان فنا فی المذکور است چون فنا فی
فی المذکور که از مقاصد است حاصل شد گوذر نباشد پس در حالت فنا که هنگام استیلاک و
بے شعوریت آن ذکر را نیابت قصوی ندارد مستهلک اگر با وجود ذکر ذکر را احساس کند گنجایش
دارد بلکه در بعضی از اقسام فنا زوال ذکر شرط ناگزیر است. مخبر و یادکر قلبی اگر حرکت و جنبش
دل را خواسته آید پس دوام آن هیچ درکار نیست نه در حالت فنا و نه در حالت غیر فنا آنچه دوام
پذیر و ناگزیر است توجه و حضور قلبی است حرکت با شربانه دیگر هیچ علامت فنا و نشانی
دانسته شود که کدام قسم فنا دست می دهد فنا فی جذبه یا فنا فی سلوک فنا فی جدی یا فنا فی
لطائف فنا فی قلب یا فنا فی نفس هر کدام را آثار و علامت است و معتبر در فنا آنست که
دوام پذیرد و آنچه دوام ندارد چندان معتبر نیست سولے فنا فی جذبه - والسلام

مکتوب سی و هشتم (۳۸)

برفعت بیگ در غیب برایتان اموری که طالب این راه را ناگزیر است -

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ اخوی اعز می رفعت بیگ از
دنارت علائق برفعت خفایق آید وارضیق صور بوسعت معنی گراید عمر حیرت روزه را که ملک ابدی
بان دست می آید در پیوگی صرف نماید و دوام اقبال را بجناب قدس حضرت بیچون حقیقی جلوت
عظمت از دست ندهد بیت

دام همه جا با همه کس در همه کار میدار نهفته چشم دل جانب یار

شبهات را بوظائف اذکار روشن دار گریه و استغفار سحر را غنیمت شمار خلص عمر از دست می رود و
موسم کار با انجام می رسد بکدام عذر کار را مروز و لغو را اندازیم که هر امر و زرافرا دای نیست فکر بر اصلی
باید کرد و از ظل باصل باید رفت فَيَقْرَأُ إِلَى اللَّهِ بِبیت

دادیم ترا از گنج مقصود نشان گریا تر رسیدیم تو شاید برسی والسلام علیکم

مکتوب سی و نهم

بملا حسن علی در دفع شبهه که بر مکتوب میرزا عبید الله نموده بود-

الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی نوشته بودید که از مکتوب کذا و کذا که نامزد
 عرفان شعار عبید الله میگ شده بود بهره مند گردیدیم بعد از آن نوشته بودید که اگر کسی این جا
 بگوید که این فرق و امتیاز در مقام شریعت است و کسانی که همه را یکسان می دانند نظر
 بمقام طریقت است چنانچه در رساله دیگر دیده شد که هر که در شریعت است کارش رد و قبول
 خلق است چون از اهل طریقت گشت از رد و اعتراض خلق باز ماند در طریقت سراسر آشتی
 است با همه کس دوستی بخلاف شریعت که آنجا با دشمنان جنگ است و بادستان آشتی،
 پس از بر رگه که کلمه رد و اعتراض نظر بحال کسی واقع شده است از غلبه شریعت خواهد بود
 نه طریقت، جواب این سوال را مستدعی است.

مخدوم و اجاب این سوال از مکتوب اخوی عبید الله می برآید ظاهر نیک نامل واقع نشده
 است مع ذلک، در جواب گوئیم که اگر مراد سائل از عدم امتیاز و یکسان دیدن در مقام طریقت
 و جهادانی است بطریق ذوق و حال که از اختیار بیرون است پس مسلم است چه صاحب این دید
 مستهلک مقام جمع است و مستغرق مرتبه وحدت و مستهلک تمیز میان حسن و قبح منفقود است
 و همه ابرصراط مستقیم می بیند لیکن چون مقبول است از زلت محفوظ است و احکام بندگی را
 فرو گذاشت نمی نماید باطنش مستهلک است ظاهرش با احکام شرعیه متحلی این اراده با محن فیه
 جنگ تدافع ندارد و هیچ محل سوال نه- و اگر مراد آنست که اهل طریقت از دائره شریعت حقه
 برآمده اند و از کالیف شرعیه آزاد گشته اند و سمرانه بقبه بندگی کشیده اند پس ممنوع و نامسموع است
 و معتقد آن ملحد و زندیق احکام سماوی نسبت بکافه آنان است خصوصیت به اشخاص دون اشخاص
 ندارد و عوام و خواص در امتیان احکام شرعیه برابرند و اهل شریعت و اهل طریقت و اهل حقیقت

از اتیان فرائض و اجتناب از مخرات چاره ندارند و هیچ کس در ترک واجبات از تکاب مناهی هیچگونه
معذورت نیست پس آنچه در رساله دیده اید که هر که در شریعت است کارش رد و قبول خلق است و
چون از اهل طریقت گشت انحراف بر تقدیر این اراده در کمال سقوط است و قابل استنباط نه چه
هر کس محکوم احکام شرعیه است و هیچکس از این دائره بیرون نیست تا از اهل طریقت گردد و
بانی که بد دوستی و آشتی پیدا کند و ترک رد و اعتراض بر خلق اختیار کند حق سبحانه با آن رحمت
رافت اظهار تبری و عداوت بکفار و گنوا ساری فرماید و مسلمان را امر بعبادت و شجاعت و غلظت
قتال با نهامی نماید عجب مسلمانی بوده که باین قسم دشمنان خدا عزوجل برخلاف فرموده او در
مقام آشتی بود و دوستی نماید مع ذلک دعوی ولایت و قرب الهی کند بل سلطانه ولایت قرب
فرع اسلام است حق سبحانه می فرماید وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَإِنَّ مِنْهُمْ و نیز می فرماید وَلَوْ
كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَا نَزَّلَ إِلَيْنَا مِنْهُمُ آيَاتٍ لَإِخْلَافًا بَلْ هُمْ كَافِرُونَ
معذور است در عمل بمقتضای آن حال تا خود و لیکن عبارت آن رساله را بر شهود حال فرود
باید آورد فان کلام السکاری محمل باید دانست که این حال که رافع تمیز بین الحسن و القبح بود
در طور ولایت هم نقص است کمال آنست که از سر بصحو آید و از جمیع بفرق بعد الجمع و از کفر
باسلام گراید و السلام علیکم

مکتوب چهل و پنجم

برفت بیگ در نصیحت

الحمد لله والسلام على رسول الله بيت

مصلحت دیدن آنست که یاران به کار بگذارند و سرطه یاری گیرند

شفقت آثار عمر عزیز گذشته می رود و اصل مسمی رسیده می آید نوع زندگانی نمایند که وقت عزیزی
در پی اصلاح باطن رود و در تعمیر دل که محل نظر مولی است جل سلطانه مصروف گردد و در

استعداد گور و قیامت کو تشد شبہائے نار را بوظائف اذکار روشن دارند و گریہ استغفار سحر را مغتنم
دانند و در شبان روزی یک دو وقت برائے خلوت مقرر باید ساخت کہ، یکپس در آن وقت مزاحم
نباشد و بکلمہ لا الہ الا اللہ فی مقاصد مرادات خود کنند تا ہیچ مرادے و مقصودے در ساحت سینہ
غیر از حق سبحانہ نہماند۔ مصرع این کار دولت است کنون تا اگر ارسد۔ والسلام اولاً و آخراً۔

مکتوب چہل و یکم

بملا محمد شریف کابلی در آنکہ مستر شہرا استر ضائے مرشد ناگزیر است۔

الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى مکتوب برادر گرامی مولانا محمد شریف رسیدہ
خوشوقت ساخت اللہ تعالیٰ بر جادہ شریعت علیہ وسنت سینہ استقامت کرامت فرماید و بر محبت و
غضبت شیوخ کہ وسائل و صوم مطلب علی اندروام و رسوخ غایت کند۔ نوشتہ بودند کہ آنچہ باعث
آزار خاطر نوشتہ است از بندہ واقع نشدہ است یاران کابل بجهت بعضے اغراض خبر بارسانیدہ
اگر ان خاطر ساخته اند مخدوم، یکپس از مردم کابل چیزیکہ موجب آزار خاطر فقیر باشد از شما رسانیدہ است
خاطر فقیر ہیچ وجہ از شما آزرده نیست غیر از راہ آزر دگی مولانا محمد صدیق کہ رفع آن بر رفع آزر دگی
مولانا وابستہ است بغیر ازین از ہیچ رنہذر فقیر نسبت بشما اگر ان خاطرے نیست ہر کہ خلاف
آن بشما رسانیدہ است خلاف واقع است خاطر شریف ازین ممر جمع باشد و استر ضائے مولانا
محمد صدیق شما ناگزیر است بہر کیف مشارالیہ را از خود راضی سازند تا باطن ہمہ پیران از شما
راضی باشد و ابواب فیوض مفتوح بود و السلام اولاً و آخراً۔

مکتوب چہل و دوم

بملا محمد وفاد جواب کتابت ہے کہ از تنگی معیشت نوشتہ ذکر احادیث فضائل فقر۔

الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى مکتوب مرغوب خوی مولانا محمد وفاکہ

منشی از محبت و مشعر از ذوق بود رسیده خوشوقت ساخت توقع که همبرین منوال احوال انوسا
باشد که سبب توجه غایتانه است از فقر دلنگ نشوند و از تنگی معیشت دربار نباشند - الله
يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ ط البان حق جل و علا از فعل او سبحانه باید که شاد و خرم باشد
بلک لذت گیرند آنچرا محبوب حقیقی می آید محبوب است ایلام باشد یا انعام نعمت بود یا نعمت بیت
مئے تلخ است جور گلخاران که هر چندش خوری باشد گواراں

هنگام مضائق صوری باید که کشایش و فتوحات معنوی مضاعف باشد که خرابی ظاهر سبب
طراوت باطن است موجب عدم پرداخت بخصور باطن چون باشد و احوال غریبه که پیش ازین
رومیداد کمال چرار و ندر چه باشد آشنائی مولای حقیقی جلالت عظمت مگر منحصر در وقت وسعت
فراخی ست تا زمان تنگدستی از سبحانه قطع نموده آید برخلاف گذشته بکلیت بجانب حق آیند جل و علا
بظاهر و باطن متوجه جناب قدس او باشند تعالی و از طلب او سبحانه هرگز نیاسایند چه قسم احوال خوب
بیان می کردند افسوس که لطافت استعداد خود را بخاک برابر نمایند و از جواب نفیسه بخرف ریزه چند
قناعت کنند - فیا ویلنا علی من اعرض عن ذکر الله و یا حسرتنا علی من فرط فی جنب الله -
قلت تمتعنا زمو بسبب سهولت حساب اخروست پیغمبر خدا صلی الله تعالی علیه آله و سلم فرموده است
اِنَّكَ يَكْرَهُ ابْنِ اَدَمَ يَكْرَهُ الْمَوْتَ وَالْمَوْتُ خَيْرٌ لِّهِ مِنَ الْفَنَاءِ وَ يَكْرَهُ الْمَالَ وَ يَكْرَهُ الْمَالَ قُلْ
لِلْحَسَابِ يَنْفِيهَا دُنْيَاوِي وَ سِيلَهُ دَرَجَاتِ اٰخِرَةِ اَنْتَ نِعَمَاتِ اَنْ مَوْجِبِ نَقْصَانِ اَنْ دَرَجَاتِ
حُلُوَةِ الدُّنْيَا حُلُوَةِ الدُّنْيَا حُلُوَةُ الْاٰخِرَةِ وَ مِمَّ دَرَجَاتِ اَمَدِهِ اَنْ اَطْوَلَ لَنَا
جَمْعُ يَوْمِ الْقِيَمَةِ اَكْثَرُهُمْ شَبَعًا فِي الدُّنْيَا وَ مِمَّ دَرَجَاتِ اَمَدِهِ اَنْ اَطْوَلَ لَنَا
اَلْبَلِيَّاتِ حُلُوَةِ الْحَسَابِ وَ حُرَامِهَا عَذَابِ وَ نَزِيرِ دَرَجَاتِ اَمَدِهِ اَنْ اَطْوَلَ لَنَا
دَرَجَةُ فَاَرْتَفَعُ الْاَوْضَعُ اللهُ فِي الْاٰخِرَةِ دَرَجَةَ اَكْبَرُ مِنْهَا وَ اَطْوَلَ وَ مِمَّ دَرَجَاتِ اَمَدِهِ اَنْ اَطْوَلَ لَنَا
وَالْقَضَةُ قِيلَ فَمَا تَذَخَّرَ اَلْاَسَانُ اَذْكَرًا وَ قَلْبًا اَشْأَكْرًا وَ وَجْهًا تَعَيَّنَ عَلَى الْاٰخِرَةِ - بدانند که هر که
بجمیع همت متوجه کار آخرت باشد و تمامی روحش سحانه آرد حق تعالی از کرم امور دینی و دنیاوی

او کفایت فرماید، رسول خدا صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم فرمودہ است من جعل الھموم ھما
واحدھم المعاد کفایۃ اللہ سائرھم ومو من تشعب بھموم من احوال الدنیا لم یبال اللہ
فی ای اودینھا ھلک و ہم در حدیث است من اصبح والدنیا اکبرھم فلیس من اللہ فی شیء و
من لم یتق اللہ فلیس من اللہ فی شیء و من لم یھتم للمسلمین فلیس متھم طلب اذن خواندن
بعض آیات بعد از نماز باید بجهت رفع تنگی معاشر نمودہ بود دید. مخدوما اگر نیت صالحہ درین
رفع روئے دہرچہ مانع است بخوانند۔

مکتوب چہل و سوم (۲۳)

نخواجہ عبدالصمد کاہلی در ذکر محصلات قرب الہی جل شائہ۔

بسم اللہ الرحمن الرحیم حامداً للہ العظیم ومصلياً علی رسولہ الکریم اما بعد فبحارۃ الامور
مشکور المسئول من اللہ سبحانہ عافیتکم واستقامتکم علی جادة الشریعة العلیة والسنة السنیة
وتخلینکم بالحقائق بحیثہ شرفیہ رسیدہ خوشوقت ساخت از حرارت طلب کہ اندراج یافتہ بود
بوضوح انجلید خق سبحانہ از یاد ایں حرارت فرماید و ناظرہ آثر از باطن مشتعل سازد تا از
علائق کوئی پاک و مصفا کند و بحقائق الہی جل شانہ متحقق و متحلی گرداند و از اسباب محصلہ
این دولت دوام ذکر است و قلت اختلاط باخلاق و قلت حرف و حکایت لایعنی در سخن
است بر محبت شیوخ والسلام۔

مکتوب چہل و چہارم (۲۴)

محمد صادق بخاری در معنی ہدایت بصراط مستقیم۔

الحمد للہ رب العالمین والصلوة والسلام علی سید المرسلین والہم جمعین۔ ہدایت
کردن خق سبحانہ و تعالیٰ بندہ را بصراط مستقیم عبارت از آن است کہ ہر ضیقہ کہ در صدر روئے بود

دور کند و پیچ تنگی در سینه فی ازیچ وجه نماند و سیر تمام در انتثال او امر و انتہا از نوای حاصل آید و رضائے وے تابع قضا و قدر حق سبحانہ بود حتی کہ اگر عالمے بریم شود یا بمصائب صعب و آلام سخت و اور مبتلا سازند پیچ کد ورتے در باطن وے ازین امور پیدانہ شود و این امور را عین صواب انساب بیند و بطور و رغبت تام ازین اشیا راضی گردد بلکه ہر بلائے مصیبے پیش آید آنرا از نعم اوسحانہ شمرد و در شکر آن کوشد و القائے و سواس خناس کہ در سینه اومی بود و در آنجا اشیانہ داشت بر طرف شود و کلبہ او را از آنجا ویران سازند چون عارف کامل باین کرامت علیا و سعادت عظمیٰ مستعد گردد مہت بہ ہدایت الہی جل شانہ گردد و صراط مستقیم یابد و شرح صدر نیز عبارت ازین اہمتر است کما قال اللہ تبارک و تعالیٰ فَمَنْ شَرَّ اللّٰهَ اَنْ يَّهْدِيَهُ يَفْعَلْ لَّهِ صَدْرَةٌ لَا يَلْسَمُ وَمَنْ يُّرِدْ اَنْ يُّضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَمَا مَّا يَصْعَدُ فِي السَّمَاءِ وَايضَاقُ تَعَالٰی وَلَوْ اَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ اَنْ اَقْتُلُوْا اَنْفُسَكُمْ اَوْ اَخْرِجُوْا مِنْ دِيَارِكُمْ مَا فَعَلُوْهُ اِلَّا قَلِيْلٌ مِّنْهُمْ وَلَوْ اَنَّهُمْ فَعَلُوْا مَا يُوعْظُوْنَ بِہِ لَکَانَ خَيْرًا لِّلّٰهِمْ وَاَشَدَّ تَنبِيْثًا وَاِذَا لَا تَنْبِيْہُ مِنْ لَّدُنَّا اَجْرًا عَظِيْمًا وَاَهْدٰی نَّہَاھُمْ صِرَاطًا مُّسْتَقِيْمًا وَاَلَسَلَامُ عَلٰی مَنْ اتَّبَعَ الْهُدٰی۔

مکتوب چہل و پنجم (۴۵)

بشاہ خواجہ در ذکر بعضے مکاشفات حضرت پیر دستگیر خود۔

بسم اللہ حامداً و مصلياً حضرت مجدد الف ثانی حضرت ایشان ماضی اللہ تعالیٰ عنہ می فرمودند کہ وقتی نشسته بودم کہ دائرہ غضب اوسحانہ ظاہر گشت و سیر دران دائرہ افتاد انواع غضب و تعالیٰ صفاتی و ذاتی و گوناگون استغناء اہل سلطانہ دران مقام مطالعہ نموده آمد و این سیر بتبطل انجامید بعد از آن دیدم کہ از آن دائرہ برآمدہ سیر در مقامے کہ فوق تر ازین مقام بود واقع شد در صدر قطع آن مقام گشتم چون ملاحظہ نمودم معلوم گشت کہ این سیر در استغناء الہی است جل شانہ انواع استغنائے ذاتی و صفاتی درین مقام مرئی گشت و امور عجیبہ

در این مقام دیده شد بعد از آن فوق این مقام سیر افتاد معلوم گشت که مقام رحمت رافت
 اوست تقدس تعالی درین مقام ظهور جمال صرف است که نشانه از جلال آن مخلوط نیست
 و رنگی از غضب انتقام و استغناء در این جایافته نشد و هر چه بدست می نمود غیر از عفو و تجاوز رحمت
 و مغفرت یافته نشد و در هر مقامی ازین مقامات ثلثه مقامهای متفاوتی ظاهر گشت بعد از آن سیر
 فوق این مقام واقع شد الی ما شاء الله سبحانه حضرت ایشان ماقدر سره و شخص را فرمودند که
 شمار از دایره غضب بیرون گردند مگر صد فوق باشند و السلام

مکتوب چهل و هشتم

بمیرمغل در ترغیب بر اتبع سنت سینه و رسوخ بر محبت شیخ -

الحمد لله و سلام علی عباده الذین اصطفی برادر گرامی میرمغل ازین فقراد و افتاد
 سلام عاقبت انجام خوانند هر چه ملاقات صوی بشما واقع نیست لیکن نسبت اجذاب مغوی بران
 می آرد که دو کلمه محبت آمیز نوشته آید - مخدو و چون رابطه اخلاص با فقرایم رسانده آید نگاشت
 پاس آن بمرعات طریقه فقران اگر بر است اتبع شریعت علیه و سنت سینه از دست نباید داد
 و دوام اقبال را بجناب حضرت بچون حقیقی بوصف نیستی غنیمت باید شمرد - مصرع
 این کار دولت ست کنون تا کرادیند و السلام

مکتوب چهل و نهم

بحقائق آگاهه خواجه محمد حنیف در بیان طریق تسلیک طلاب و توضیح مراتب کمال مع
 المعارف المتعلقة

بعد از حمد و الصلوة و ارسال التحیات بجناب انوی میرساند که محله در بیان طریقه تسلیک
 طلاب اشاره بکمال الکمال باندازه فهم قاصر در تحریر می آرد استملع فرمایند لا اله الا الله کلمه توحید است

و توحید جدا گردانیدن قدیم لذاته ست از غیر قدیم لذاته در جاتا و آنرا درجات مراتب است -
 مرتبه اولی تقوّه بکلمه توحید است بالتصدیق قلبی این مرتبه عوام مومنین است زهد
 و عباد و علما که در صدق قطع منازل سلوک نیستند و در بوادی سیرالی الله نه در آمده اند همه
 داخل این مرتبه اند -

مرتبه دوم مخصوص بابل سلوک است که منوجه مراتب و جوب اند و در سیرالی الله در آمده
 بانجام آن رسیده اند این جماعه چون یقین کرده اند که وصول مطلوب بموجب الا لله الدین الخالص
 بی قطع علایق و تخلص از ماعدا میسر نیست و حکم ما جعل الله لرجل من قلبین فی جوفه در یک
 محبت حق با غیر حق جل و علا جمع نمی شود لاجرم جمیع همت در پی قطع علایق قلبا تدویر یافتن
 یا بحد جذبات الهی جل سلطانه می خواهند که تعلق علمی و حبی آن از ماسوی گسسته گردد و هم باید این
 کلمه طیبه باحت باطن ساعه فساغه از این علایق پاک می سازند ای ان یتلغ الکتاب لجله - بیت
 تابجا رب لا زو بی راه کرسی در سراے الا الله

مرتبه سوم آنست که نسیان ماسوی نماید و از تعلق علمی و حبی ماعدا و ابر و قدیم را
 از حادث از روی علم و محبت جدا کند و حضور مع الله سبحانه بلکه دل شود بنوعی که اگر تکلف یاد
 ماسوی نماید بیادش نیاید و اگر فضا عمر نوح علی نبینا و علیه الصلوٰه والسلام بصاحبین قلب
 بدیند هرگز غیر مختور او نگردد این حالت معبر لغنائی قلب است و مربوط است بنمای سیر
 الی الله و نتیجه وصول ست بافعال و اجبی تعالت -

مرتبه چهارم نفی منتسبات است از وجود و سایر صفات که تابع وجود اند از نفس حاضر
 بیانش آنست که وجود و کمالات تابع آن مخصوص بواجب است تعالی و تقدس و اگر در ممکن
 نمودار است از آنحضرت مستفاد و مستعار است آنچه ذاتی اوست عدم است که آن بواسطه انعکاس
 کمالات نمودی پیدا کرده است از اعدام دیگر متمیز گشته و ممکن باین نمود بی بود خود را کامل و مبدا
 خیرات تصور نموده دعوی شریکت همسری پیدا کرده است و بخود اقبال و از اهل اعراض نموده است

و چون سالک مستعد را بفضل میخوانند کہ بقرب خویش بتواند این معرفت اور اعطائے می فرمایند تا
اعراض از خود و اقبال با نجناب مقدس پیدا می کنند و ہم بتکرار این کلمہ مبارک ہر ساعت کمالات
عاریتے را باصل حوالہ می نمایند از شرک خفی و دعوی ہمسری وارہ و خائن در امانت نبود و قدیم را
از حادث بعد از آنکہ شرکت در کمالات خاصہ نمودہ بود جدا سازد و خوش گفت۔ رباعی
وصافی خود بر غم حاسد نا کے   ترویج چنین متاع کا سدا نا کے
تو معدومی خیال ہستی از تو   باشد فاسد خیال فاسد نا کے
مرتبہ خامس حقیقت افراد است و از نفی با نقا آمدن ست و از طریقت بحقیقت پیوستن
و کمالات عاریتے را باصل یعنی دیدن و خود را کہ مرات این کمالات بود معدوم یافتن و جماعے
بے حس و حرکت دیدن این کمال معبر ہفتائے نفس است و نتیجہ تجلی صفات۔

مرتبہ سادس آنست کہ عدم را کہ مرات کمالات بود بعد از محقق کمالات باصل بعدم مطلق
لاحق یافتن کمال زوال نفس حاضر در این مرتبہ صورت می بندد کہ نہ از وجود حکم ماند و نہ از عدم اثر
لا تبقی ذلک اندر۔ این کمال ہر چند منتہائے تجلی صفات است اما حصول این بے پرو تو تجلی ذات
میسر نیست چہ تمامی ہر مقامے بے پرو تو مقام فوق آن صورت ندارد۔ باید دانست کہ در فائے نفس
اقدام بے متفاوت است تا کہ ام صاحب ولت بود کہ بحقیقت آن برسد ہر چند بسیارے تو ہم
و تعقل این معنی نمایند و در مراقبہ گوہری از کار آن بدست آرند و تخلص و ارشاد قلیل از غلبات
شوق و محبت یا بطریق اندراج یا بے پرو تو پر کمال مکمل کشند و اندام کسے کہ بکمال این تخلص متحقق
گشتہ است علی قدر الطاقۃ البشریہ مگر قلیل باشند و نا بحقیقت این تخلص و فنا رسد از اثبات
الوہیت خود نجات کامل نیابد و بتکرار کلمہ طیبہ لا الہ الا اللہ اثبات الوہیت خود نماید کہ از راہ
اثبات صفت کمال خود آرد و بدو لواجبات و لو علی سبیل التدریج و لبعض اللطائف دون بعض
او نحو من الاثبات عالم یغن کلا و لم یتخلص را سامی آرند کہ عزیزے را در بادیہ عقبہ سخت
پیش آمد آن عزیز نذر کرد کہ اگر از این عقبہ نجات یابم ہرگز حق را جل و علایا دکنم القصہ

نجات یافت بشهر درآمد و سیر نمود و بمرو شیخ الاسلام گوید که او در نذر خود صادق بود چه اگر می زیست
 با کردن ناکردن هر دو مشکل بود و نیز شیخ الاسلام گفته که آنچه او نذر کرده هرگز او را یاد نکند جهت
 تنگ یاد خود گفته زیرا که ذکر این کس هیچ گونه لیاقت آنجناب قدس ندارد بحد ذکره البیه
 شیخ محی الدین بن العربی قدس سره در بیان کرمیه **وَاتَّيْنَتْ شَيْئًا لَا يَسْتَحْسِنُ** می فرماید که میتوان
 که ضمیر بحمد راجع بشی باشد یعنی نیست هیچ چیز مگر آنکه تسبیح می کند بحمد خود چه تسبیح او عاید
 باوست و شایان مرتبه تقدس و منزله نیست بدانکه چون اشخاص عالم ظلال و صفات اند و هر
 اسم را خداوند جل علا که چیزی در ظلال در میان است که نوبت باین شخص رسیده است پس در
 هنگام ترقی فنا و بقا بطل از ظلال اسم که مبدأ تعین سالک است خواهد بحصول پیوست و منتسبات
 را بآن اسم که ظلی است از ظلال حواله نموده باوصاف آن اسم متحقق خواهد گردید چه هر اسم جامع
 اسما و صفات است بعد از تحقق بآن اسم که متوجه فوق گردد بطل فوقانی که اصل آن اسم است
 در رنگ آن اسم متحقق خواهد گشت و این اسم تختانی را گذاشته بآن فوقانی که اصل اسم اوست خواهد
 پیوست و همچنین از اصل ثانی باصل ثالث و از اصل ثالث برابری و از رابع بخامس و از آن بسادس و
 سلیم الی ماشاء الله تعالی بقا خواهد یافت تا کلام صاحب دولت بود که ازین همه مراتب ظلال
 گذشته باصل اسم و اصل گردد حضرت خواجہ نقشبند قدس سره فرموده اند که هفت سال همراه مولانا عارف
 در رنگ پوی آن بودم که از اصل آگاهی یابم سه بار سفر حجاز رفتم اگر مثل مولانا یا شبیه مولانا آنجا
 می یافتم هرگز بر نمی گشتم.

چون

باید دانست که وصول بظلال اسم و سیر در مراتب آن معبر بولایت صغری است که ولایت
 اولیا است و سیر در اصول اسما و صفات منوط بولایت کبری است که ولایت انبیا است علیهم الصلوات
 و البرکات و این هر دو ولایت با هم الظاهر تعلق دارد و از گذشته این اسم اسم الباطن است که
 ولایت ملا بر اعلی است و فرق در اسم الظاهر و اسم الباطن در مکتوبات قدسی آیات حضرت قطب
 المحققین حضرت ایشان ما قدسنا الله بسره الا قدس مسطور است با جمله اسم الظاهر اسمی است که

ذات درال اصلا ملحوظ نیست در اسم الباطن ذات در پرده اسم ملحوظ است فالسیر فی العلم
مثلا سیر فی الاسم الظاهر و السیر فی العلم سیر فی الاسم الباطن و از گذشت اسم الباطن در جاب
عروج کمالات نبوت در پیش است علی تفاوت مراتب الانبیاء و الرسل علی جمیعهم عموما و علی
خاتمهم خصوصا الصلوات و النجیات و حصول این کمالات بالا صاله انبیاء است علیهم الصلوات
و تبعیت وراثت هر که انوارند بنده - و آنچه بالا در مرتبه در فناء نفس گفته شد باعتبار اجمال
کلیه بود و الاقناد هر اسمی که در مراتب ظلال و اصول مسطور شده است مرتبه ایست از مراتب
توحید -

مرتبه سابع افراد ذات است تعالی و تقدس از صفات و اسماء تعالی زیرا که محب
ذات بشرکت صفات راضی نیست هر چند انفکاک صفات از ذات تعالی متصور نیست ذات
تعالی از صفات در هیچ وقت و حال جدا نه لیکن بمقتضاء الامر مع من احب ذات را یا
ذات تعالی میبست است که از صفات آنجا هیچ ملحوظ نیست پس انفکاک ذات از صفات در
دید و محبت است که شمر محبت مذکور است و پس نه خارج و نه در نفس الامر شمر
و من بعد هذا ما یدق صفاته و ما کتمه احطی لده و اجمل

تنبیهم: و چون معامله از مراتب ظلال و اصول بالا رود و اصل را در رنگ ظل و اگر در
و از کمال علو و عدم تمیز بجزت و جهل انجاید معامله که بکلمه طیبیه مربوط بود با انجام رسد و تکرار
این کلمه مبارک در آن موطن نتیجه بخشند ترقی در آنحضرت به نماز و تلاوت قرآن مجید بود علی
تفاوت الدرجات از حضرت ایشان ما قد سنا الله سبحانه بسر اله الاقدس مستمع گشته است
که در این وقت اگر تکرار کلمه طیبیه را بعنوان آنکه لفظ قرآنی است نموده می آید و ابتدا بتغویذ
کرده می شود نتیجه تلاوة قرآن مجید می دید و تفهیم فائده و لیکن هذا آخر المکتوب و الحمد لله
اولا و اخرا و الصلوة والسلام علی رسولہ دائما و سرمدا و علی الکرام و صحبه العظام و صل
علی جمیع الانبیاء و الملائکة و المرسلین و الصالحین -

مکتوب چهل و هشتم

بمیر محمد خانی در ترغیب بر التزام ذکر

مخدوم محل نظر مولی جل و علا دل است دل را پاکیزه باید داشت و منظر حق را سبحانه
از منظر خلق زبون تر نباید ساخت و در زینت کمتر نباید داشت پاکیزگی دل وابسته بذکر
است ذکر و فکر را بدوام باشند و سبق باطن را عزیز دارند و دوام اقبال بحجاب قدس بوصف
نیستی ازالدنعم شمارند و گرفتاری آن معلایارگاه را از غم امور تصور نمایند. بیت
هر چه جز عشق خداست حسن است   گر شکر خوردن بود جان کندن است والسلام

مکتوب چهل و نهم

بمیر محمد خانی در آنکه معالجه امراض استیقله لذات فانیه بدو امر امتثال و امر نواهی است جل شانّه
حضرت حق سبحانه بصحلول مطالب کونین سر بلند دارد معالجه لذات و نعمات فانیه منوط
باتیان احکام شرعیه است امتثال او امر نواهی الهیه اگر این امتثال و انقیاد در میان نباشد
آن لذات مفسد و ناگوار است و منشر خط و عقوبات فلاح حقیقی در ترک استیقله لذات است هما
اکن و هر که مرتکب است و معالجه آن در کار دارد نیز از حضرت آن رسته است فویل لمن ارتکبها
و افتتن بجلاد و قها و لم یعالجها بملأه الاوامر النواهی و انهمک فی السفلیات و لم یرفع
راسه الی العلا فیاحترنا علی ما فرط فی جنب الله و اتبع الهوی و اترا الحیوة الدنیا و اعرض عن ما هو
خیر و البقی الم یعلم بان الله یری و ان العاقبة للشفوی فاذا جاءت الطامة الکبری یوم تبدل کراکسا
ما سمع و یاجذل لمن ارتقی الی ربّه لم یلتفت الی الوری و لم یمد عینه الی زهرة الحیوة الدنیا و خاف
مقام ربّه فغی النفس عن الهوی و اهل هله بالصلوة و اضطرب علیها فطوبی له و نبشری - والسلام
علی من اتبع الهدی و التزم متابعة المصطفی علیه علی الالصلوات البرکات العلی

مکتوب پنجم (۵۰)

بشیخ اسد اللہ افغان دراجوبہ اسولہ کہ نموده اول آنکہ توحید دوام پذیر دیانہ دوم آنکہ بعد از حصول سیر انفسی بہجت سیر آفاقی تعجب کندیانہ سوم آنکہ خوارق افضل است یا معارف چہارم آنکہ فانی اللہ بے فنائے فی الشیخ صورت بندریانہ پنجم آنکہ آنچه مقرر طلب است کہ ہر ساعت منزل نو باید بسبب محبت باطنی است یا بطاعات ظاہر یا بدکشوف یا در فنا و بقا اگر آخر است پس ترقی فانی یکچہ معنی است ششم آنکہ چون حالت مرید بجائے رسد کہ ہر گاہ خواہد صورت مرشد حاضر شود ویرالازم است کہ در حضور آیدیانہ ہفتم آنکہ چون سالک را وقت در خلوت و انجمن یکسان باشد خلوت نشین دیانہ ہشتم آنکہ شہود ارواح در مراقبہ بہتر است یا در معائنہ۔

الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى۔ کتابت برادر عزیز شیخ اسد اللہ رسید و خوشوقت ساخت اسولہ چند اندراج یافتہ بود در حل آن باندازہ فہم قاصر می نویسید استماع فرمایند پرسیدہ بود زندہ مسعود یک می فرماید۔ بیت

رفت ز مسعود یک جملہ صفاتِ شہر او کہ ہمہ ذات بود باز همان ات شد

ہر کرا این دید رومی دہد ہمیشہ دران می ماند یا گاہ گاہ می شود بداند کہ بعضے طالبان را گاہ گاہ دست میدہد و بعضے را این حالت نمی است معتبر نزد کمل اہل اللہ همان حالت است کہ دوام پذیر دین حالت بود یا غیر این حالت آنچه دائمی نیست چندان اعتبار ندارد مگر آنکہ ترقی از ان حالت شود و بلند تر رود۔ باید دانست کہ منشا این حالت غلبہ سکر و افراط محبت است کہ تمیز از دیدہ بصیرت سالک برداشته است و ممکن را عین واجب تعالی ساخته این معاملہ در شہود سالک است و بس قلب حقیقت محال است۔ بیت

تواند نشوی ولیک گر جہد کنی جائے برسی کہ تو توانی بر خیزد

و این راه توحید شهودی در کار است توحید وجودی هیچ در کار نیست باید که مشهور و معلوم
و مطلوب سالک غیر از احدیت ذات تعالی هیچ چیز نبود تا فائز می نماید و بدو نه خطا افتاد دیگر
پرسیده بودند که کسی را که سیر انفسی بے سیر آفاقی حاصل آید برائے سیر آفاقی محنت کند یا نه بدانند که
کمال سیر انفسی را وصول بمطلوب قرار داده اند و سیر آفاقی را از مطالب نشمرده پس هر که حاصل
مطلوب گردد در پے غیر مطلوب چرا محنت کشد و بعد از رسیدن منزل هوس راه چون نماید
بآنکه گوئیم هر که را جذب او بر سلوک مقدم است سلوک در ضمن جذب حاصل می شود و سیر آفاقی
در ضمن سیر انفسی صورت می بندد چه جذب عبارت از سیر انفسی است و سلوک سیر آفاقی -

دیگر پرسیده بودند که خوارق فضل اند یا معارف و اگر معارف افضل اند پس همه فاسق و
فاجر معارف می گویند و بیان می کنند و خوارق از این قسم نیست - بدانند که معارف الهی تعالی
افضل از خوارق عادات و کشف مغیبات از مخلوقات است زیرا که معارف کشف اسرار ذات
صفات اجبی است تعالی و تقدس خوارق کشف احوال مخلوقات است پس چنانکه فرق در
خالق و مخلوق است فرق در معارف و خوارق باید تصور نمود که اول متعلق بخالق است تعالی
و تقدس و ثانی متعلق بمخلوق و نیز معارف صحیح داخل کمال ایمان است و سبب زیاده آن و
خوارق نه این چنین است و هیچ کمال انسانی بآن وابسته نیست اینقدر رست که بعضی کاملان
حاصل می شود نیز تفاضل اهل الله معارف الهی است جل سلطان و کشف اسرار ذات و صفات
تعالی تقدس نه بکشف و کرامات اگر خوارق عادات از معارف الهی افضل باشند باید که
جو گیه و بر همه که بر ریاضات اظهار خوارق می نمایند از کمال اهل الله که در معارف قدم رنخ دارند
و باظهار خوارق التفات نمی فرمایند و توجه بکشف احوال مخلوقات با وجود توجه بخالق تعالی منزل
خود می انگارند فضل باشند عجب سوال عامیانه نموده اند خوارق عادات هیچ دلیل کمال و قرب الهی
نیست که اهل بطالت را نیز حاصل است مدار آن بر جوع و ریاضت است بقریب معرفت کار نمی
ندارد و طالب کشف و کرامات طالب گرفتار یا سواست از قرب و معرفت بے نصیب - متعسر

ز ابلیس لعین بے سعادت شود پیدای هزاران خرق عادت
 گه از در آید گاه ز بام گه در دل نشیند گه در اندام
 بر کن ترهات و شطح و حامات خیال طور و اسباب کرامات
 کرامات تواند حق پرستی ست جز این کبر و یا و عجب هستی ست

یعنی کمال مرتبه انسانی در دنیا نیستی است غرض از طاعت و عبادت و سلوک ریاضت
 فی الحقیقه آنست که سالک بر عصمت ذاتی خود عالم و مینا گردد و دانند که هستی و توابع آن بالا است
 خاصه مرتبه و جوب است تعالی و در گاه که خواهد اظهار کرامت خرق عادت نماید و عوام را معذور
 گرداند و خود را بدین سبب از سایر خلائق ممتاز سازد بر آئینه موجب کبر و عجب و هستی خواهد بود از
 فائده عبادت و سلوک ریاضت بے بهره و محروم باشد و سدا را معرفت گردد نعوذ بالله سبحانه
 من ذلك.

سلطان وقت شیخ ابو سعید را بخیر گفتند که فلان کس بر روی آب می رود گفت سهل است
 مرغی و صعوه نیز بر آب می رود گفتند فلان کس در هوای پر گفت ز غنی و لگه نیز در هوای پر گفتند
 فلان کس در یک لحظه از شهر به بنه می رود گفت شیطان نیز در یک نفس از مشرق به مغرب می رود
 این چنین چیز را بس قیمت نیست و آن بود که در میان خلق نشیند و داد و ستد کند و زن و نوا بد با خلق
 در آمیزد و یک لحظه از خدای خود در غفل غافل نباشد.

حضرت شیخ الشیوخ در سفر می فرمایند بعد از ذکر خوارق و کرامات که مرتبه این همه خوارق
 و کرامات قوت و تراست از مرتبه نبی - قلب بزرگ و وجود ذرات شیخ الاسلام هر وی قدس سره
 می فرمایند که فراست اهل معرفت آنست که تمیز کنند کسانی که صالح اند و محض حق سبحانه را
 از کسانی که صلاحیت ندارند و بسند اهل استغناء و در آنکه کجاست حق سبحانه را اشتغال دارند
 کجاست جمع رسیده اند و فراست آن ریاضت جوع و اهل خلوت و تصفیه باطنی که مرتبه و
 نرسیده اند کشف صورت صورت از مغیبات کشف و اخبار اینها خاص مخلوقات است

چنان جماعه از حضرت حق سبحانه مجبورند اهل معرفت چونکه اشتغال شان بمعارف واردات الهی است جل و علا لاجرم اخبار شان نیز از آنحضرت است اکثر اهل عالم چون از آنجناب قدس بیگانه اند و دلباه ایشان مائل بدنیاست کشف صور اخبار از مغیبات نزد اینها بسے عزیز است و اهل آنرا اهل الله میدانند و قربان حق جل و علا می شمردند و از کشف اهل حقیقت اعراض دارند و آنچه اینها از حق خبر می کنند باور ندارند و می گویند اگر اینها اهل حق باشند چرا از احوال مخلوقات خبر ندارند و هرگاه بر کشف احوال مخلوقات قادر باشند بر کشف امور مکه برتر از آنست چگونه قادر بودند و چگونه از اهل معرفت باشند و این قیاس فاسد تندی اهل الله می نمایند میدانند که حق سبحانه و تعالی اتمام و غیرت که در ماده اینها دارد نمیگذارد که اینها باحوال خلق به پردازند و ما سوائے او تعالی ملخوط شان بود و اگر باحوال خلق متعرض شوند شایان این مرتبه علیان باشند پس اهل حق شایان خلق نیستند چنانکه اهل خلق شایان حق سبحانه نیستند و اگر اهل حقیقت ادنی القاب بکشف صور نمایند از دیگران بهتر یا بند و چون فراست اهل صفا و ریاضت نزد حق سبحانه قدر ندارد لاجرم مسلمانان پیرو نصاری و سایر طوائف دران شرکت دارند و خصوصیت با اهل الله ندارد تا اینجا محصول کلام شیخ الاسلام است -

آرے بعضی از اولیاء اچھے بعضی حکم و مصلح با ظہار خوارق مامور و یادون می کنند عجب ہزار عجب کہ خوارق را با معارف چه نسبت تصور کرده اند کہ باین قسم سوال ساقط اجرات نموده اید معارف الهی را کہ غیر اہل آن بیان کنند بیچ نقصانے در شان معارف ندارد و حجت برے درست می شود و در رنگ آنست کہ جوہر نفیس بدست کس خیس افتد بیچ نقصانے در جوہریت و نقاست آن راہ نمی یابد پس مندرع شد آنچه نوشته بودند کہ معارف را فاسق و فاجر بیان می کنند خوارق نہ بتجسس است یا آنکہ گوئیم کہ این مقدمہ مشترک الزام است در خوارق نیز محقق و مطلق شرکت دارند پس خوارق نہ ازین قسم است بگفتن راست نیاید و نیز گوئیم کہ سخن در کشف معارف اسماء الهی است کہ اہل الله بان متاثرند اگر بطالے بتقلید بیان معارف نمایند بکشف محال از محبت خارج است اگر گویند

کہ بسیارے از بطل دعوی کشف و حال در معارف الہی می نمایند و توحید و احاطہ و سر بیان ذاتی بحکشف
بیان می کنند۔ در جواب گوئیم بر تقدیر تسلیم دعوی شان از کجا کہ این معارف کہ این بطا لال میگویند
معارف الہی باشند و مشہود شان درین توحید و سر بیان و احاطہ ذات حق و شیون ذاتیہ و تعالی بود
تسویلات شیطانی از احاطہ ما و شما بیرون است کسے چہ دانند کہ بکدام راہ باہل خود می آید باطل
را بعنوان خفایت وامی نماید و غیر حق را حق می داند و احاطہ و سر بیان آنرا احاطہ و سر بیان حق میفہمند
تعالی اللہ عن ذلک علو اکید۔ در راہ غیب لغیب ہر ذرہ از ذرات ندائے انا الحق می زند و ہر شس و
خا شک آن بعبادت خود می خواند وائے اگر رحمت دستگیری نغیر باید و ازین و رطہائے مہلک نہ برآرد
حضرت ایشان ماقدرنا اللہ سبحانہ بسرہ الاقدس نوشتہ اند کہ بساست کہ بر سالک عالم ارواح
منکشف گردد و بعلا قہ لطافت پیچوتی آنرا ذات حق دانند تعالی و احاطہ و سر بیان او کہ با جسام است
احاطہ و سر بیان حق بیند و مشہود آنرا در مرات کثرت مشہود و وحدت در کثرت تصور نماید و این
مغلطہ عظیمہ است مرسالکان این راہ را عزیزی از مشائخ متقدمین فرمودہ است کہ سی سال
روح را بجدا ئے پرستیدہ ام و در کتوبات قدسی آیات آنحضرت قدس سرہ دیدہ باشند کہ یکے از مشائخ
وقت با آنحضرت پیام فرستاد و احوال خود را بیان نمود کہ فنا و محویت بجائے رسیدہ است کہ اگر
بجانب زمین نظری کم زمین را نمی یابم و اگر بجانب آسمان نظری کم آنرا نیز نمی یابم و همچنین عرض
و کرئی بہشت و دوزخ را نیز وجود نمی یابم و خود را ہم نمی یابم و پیش کسے کہ می روم آنرا نیز نمی یابم
وجود حق تعالی را پایانی نیست نہایت او را هیچ کس نیافتہ است الی آخر ما قال۔ و نیز نوشتہ کہ من
بس را نہایت کاری دادم و مشائخ نیز تا ہمیں جاسخن کردہ اند اگر شما ہم ہمیں معنی را نہایت میبندید
فہا اگر وائے این چیزے دیگر نہایت میگوئید پس ہن اعلام کنید تا بطلب حق پیش شما بیایم
حضرت ایشان در جواب آن نوشتند کہ صاحب این حال ربع قلب را طے کردہ است و نیز
نوشتہ اند کہ این فنا و محویت او در عنصر ہواست کہ محیط ہر ذرہ از ذرات ست و مشہود او غیر از ہوا
امر دیگر نیست و ہماں را خدا ئے بے نہایت دانستہ است تعالی اللہ عن ذلک۔

بسا است کہ این توحید بعنوان کشف و حال ظاہر شود و فی الحقیقہ کشف حال نبود بلکہ
 ناشی از سلطان خیال باشد و از کثرت تعقل این معنی در تخیل نقش بستہ باشد چنانکہ حضرت ایشان با
 قدس اللہ سرہ الاقدس در مکتوب تحقیق توحید شہودی و وجودی نوشتہ اند کہ منشاء توحید و وجودی حجے
 کثرت نماز است مراقبات توحید تعقل معنی کلمہ طیبہ لا الہ الا اللہ بل موجود الا اللہ است ظہور این قسم
 توحید بعد از تحمل تأمل و تخیل بواسطہ استدلال سلطان خیال است کہ از کثرت مزاولت معنی توحید
 این معنی در تخیل نقش بستہ است چون بجعل جاعل مجعول است ہر آئینہ معلول است صاحب
 این توحید از ارباب حوال نیست چہ ارباب حوال ارباب قلوب اند و از مقام قلب درین وقت
 خبری ندارد علی پیش نیست لیکن علم را درجات ست بعضیها فوق بعضی الی آخرہ ہر گاہ در طبقہ
 صوفیہ کہ از اہل حق اتوا این نور مغلطہ را میدادہ باشند در اہل بطالت کہ دام گاہ شیطان
 لعین اند خدا را در اہل شانہ کہ چہ قسم مغلطہا خواہد بود کہ از تلبیس ابلیس لعین راہ بر آندند و نہ
 پرسیدہ بودند کہ فنا فی اللہ بے فنا فی الشیخ میشود یا نہ بدانند کہ شیخ واسطہ فیوض است
 تا واسطہ درست نشود بمطلب چگونہ راہ یافتہ شود پس بے فنا فی الشیخ مشکل است کہ فنا
 فی اللہ حصول پیوند دومیر یا باید کہ ارادت خود را تا بج ارادت شیخ خود کند و خود را تمام با و سپارد
 و در صحبت او کاملیت بین یدی التمسال بود و این معنی در ہمہ طریق در کار است علی الخصوص
 در طریقہ ناکہ افادہ و استفادہ درین طریق عالی انعکاسی است نہ از پر صحبت است پس ہر چند
 وجوہ مناسبت بشیخ مقدار بیشتر داشتہ باشند تاثیر صحبت زیادہ تر بود و راہ اخذ فیوض کشادہ تر
 باشد آری اگر شخصہ او ایسی بود و محتاج بہ پیر ظاہر نہ باشد و صرف غایت متکفل حال او بود
 تواند کہ بے فنا فی الشیخ فنا فی اللہ را حاصل شود۔

پرسیدہ بودند کہ طالبان خدای گویند جل و علا کہ در یک منزل و یک مقام نباید ماند
 ہر ساعت و ہر لحظہ منزل نومی باید پس این در صحبت باطن است یا در طاعت ظاہر و یا در
 کشف است یا در فنا و بقا است اگر در فنا و بقا است پس چیزے کہ فانی شد ترقی او یک معنی است

گوئیم که این منازل و مقامات در کمالات اسمائے الهی است جل سلطانه و در بقایان کمالات
سالک رشید چون از کدورات بشریت تصفیه مرات باطن نماید و تخلیه سر از اسوی کند که حاصل
فنا است مستعد آن می شود که اسماء الهی در پی جلوه فرماید و یک اسم بقا و تحقق پیدا کند
پس فنا از اسوی ممد ترقی است در بقا و تحقق با سمانه منافی آن چه مقرراست که بقا بعد از فنا
صورت می بندد - گفته اند کمالات محبوب را نهایت نیست محبوب هر ساعت در مرتبه محب بیک
کمال جلوه گر است همواره راه ترقی بر پی مفتوح است اگر در یک تجلی بند شود راه ترقی مسدود
گردد و بهمین معنی مسعود بگ گفته - بیت

بیزارم از آن که نه خدائے که تو داری   هر لحظه مرا تازه خدائے در گریه هست

و نیز باین اعتبار گفته اند منازل الوصول لا یقطع ابدا لابدین - بیت

نه حشش غایتی دارد نه سعوی را سخن پایاں   بمیرد تشنه مستقی و دریا بمیچاں باقی

و این سیر را سیر در معشوق گویند گفته اند عاشق در اینجا از سیر سیر شده است - بیت

آئینه صورت از سفر دورست   کان پذیرائی صورت از نورست

و این جواب بر اصطلاح قوم است و حضرت ایشان را در اینجا مقاله مفرده است که از مکاتیب و
رسائل ایشان واضح و واضح است -

پرسیده بودند که چون کسی را صورت مرشد چنان غالب آید که هرگاه توجه کند آنرا حاضر

یابد آنکس را لازم است که در خدمت حضور آید یا نه - مخدو با صورت پیر که حاضر وقت مرید بود آنرا

نسبت رابطه گویند و بزرگان ما اشارت بهمین نسبت نموده اند آنجا که فرموده اند - مصرع

سایه رهبریه است از ذکر حق

یعنی این نسبت که حفظ صورت پیر باشد تا فایده تر است مرید را از ذکر و غلبه و دوام این معنی مرید را

نعمت عظمی است گوئیم همواره در حضور است اخذ فیوض از پیر سهولت می نماید و نیز حصول

آن خبر از ما نسبت نامه به پیر میسر است و مع ذلک خدمت حضور پیر اثر دیگر دارد و منافع دیگری آرد

مرید صاحب رابطہ را کہ بحد کمال نرسیده است خدمت حضور پر لازم و ناگزیر است از صحبت چاره و گذر ندارد بصورت و رابطہ اکتفا نمودن و از خط است اصحاب رسول علیہ علی آلہ الصلوٰۃ والسلام بدولت صحبت و حضور اصحاب شدند و بدرجات علیا رسیدند و پس قرنی ہر چند از راه مناسبت معنویہ اخذ فیوض از باطن آن سرور علیہ علی آلہ الصلوٰۃ والسلام نمود لیکن چون بشرف صحبت مشرف نشد از درجہ صحابہ منزل ماند و در جرگہ تابعین داخل شد صورت پیر فی التحقیقت عین پیر نیست و ان پیر مستغنی نمی کند در پیر چیز باست کہ در صورت او نیست خوش گفت بیت

گر مصور صورت آن دستان خواہد کشید   حیرتے دارم کہ نازش را چه سان خواہد کشید

پرسیده بودند کہ اگر کسی را وقت چنان غالب آیدہ است کہ مجلس و گوشہ او را یکسان شدہ است پس او را خلوت گزیدن گوشہ نشستن لازم است یا نہ۔ مخدو و بارائے تحصیل وقت و حال گوشہ نشستن لازم نیست لیکن خلوت منافع بسیار دارد از جمع نمودن ظاہر با باطن بوظایطاعات و از کار و قلت لایعنی و امثال آن چنانچہ در اختلاط خلق از راه گردن خلق مضار بسیار است از غفلت ظاہر و از تکاب فضول کلام و نظر بنا محرمان و جزآن پس نظریاں کسب منافع و دفع مضار گوشہ گرفتن از خلق مستحسن و ناگزیر است اما بشرطیکہ حقوق خلق ضائع نشود و ادایب العزلة مینیۃ الصدیقین شنیدہ باشند و نیز این قسم شخصہ اگر خلوت نشیند برائے حصول ترقی از وقت و حال دیگر بلکہ ترقی از حال بحول حال گنجایش دارد کہ در یک حال ماندن نہ از کمالات است۔

پرسیده بودند کہ شہود ارواح و سوال و جواب نمودن با تہاد مراقبہ بہتر است یا صریح دیدن بہتر است مخدو و صریح دیدن بہتر است احتیاج سوال ندارد لیکن در غیر مراقبہ و بے پوشیدن چشم ہم کہ خواہد دید بچشم میر خواہد دید نہ بچشم نمر۔ ہر چند کمال معتد بہ باین مشہود وابستہ نیست والسلام علی من اتبع الهدی و التزم متابعتہ المصطفیٰ علیہ علی آلہ و اصحابہ الصلوٰۃ و التسلیمات و البرکات العلی۔

مکتوب پنجاه و یکم (۵۱)

بمحمد مقیم قصوری در اعراض از فضائل صوری و ترغیب ب تحصیل کمالات باطنی مع بیان بعض منہا۔
 بسم الله وسلام على رسول الله۔ صحیفہ شریفہ جناب خوی فضائل دشتگا ہی رسید
 سرور و خوش وقت ساخت امید کہ ہمیں ہر منوال اجہ دور افتادہ بایاد آوری می نموده باشند
 از اشعار عربی و فارسی خود کہ رسال داشته بودند مطالعہ نموده آمدنیک است و قصد ہائے
 بلند کردہ اید این قصور فضیلت آن برادر گرامی معلوم دوستان نبود زیارہ باد قل رب زدنی
 علماً لیکن در شعر عربی رعایت قواعد علوم عربی ضروری است تا مہارت دین علوم نبود شعر
 عربی در آویختن چہ ضرور است۔ بخند و شعر و آنچه بدین ماند ہر چند بدرجہ علیا برسد داخل فضائل
 صوری ست کہ نزد اہل معنی از حیز اعتبار ساقط است۔ بیت

تو مے ز وجود خویش فانی رفتہ ز حروف در معانی

سعی نمایند کہ از معنی کہ عبارت از سیر معشوق در عاشق است بلکہ انتقائے عاشق است

بالکلیہ حظ کامل فرا گیرند بعد از حصول معنی تلبس بحروف نقصان ندارد۔ مصرع

ہر چہ خوبان کنند خوب آید

لیکن پیش از تحقق معنی بصورت حروف در ماندن بطالت است از گفت و شنود کار نمی کشاید
 اقبال دائم ب صفت ذل و عجز بجناب قدس در کار است مراقبہ متواتر بتعت فرو رفتگی نیستی کہ
 فی الحقیقہ کمال بے نعتی است بے رسمی مطلوب است تا بایش کہ قطرہ از چاشنی معنی در کام جان
 او بچکانند و او را از ان میراب ابد سازند و این کار او ست سبحانہ و تعالی و موہبت صرفہ است
 آنچه بطاہر باین وابستہ است دوام عبودیت و تفقہ است و ہموارہ متعشش بے آرام بودن
 و جزا زوہیچ چیز ما لوف ناشدن و آتش شوق او سوختن و ہمہ وقت باین تلوا سہ ساختن و
 بدین سوز گداختن است کہ میہ و مَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ شاہد این معنی است

و بعضی از شیفتگان بارگاه قدس از یعدون لیعرفون خود و سائل هر دو عبارت بعد از تامل یکے است چه بهترین عبادات ذکر است و کمال ذکر فانی است و دست که حاصل معرفت است چه معرفت نزد اهل الله عبارت است از فانی المعروف پس عبارت چون بدرجه کمال برسد بمعرفت یکے شود. یا آنکه گوئیم که معنی یعدون آنست که انجوس به پرستند که هوا نفس و شیطان در آن میان دخل نبود و آن بے معرفت و فناء صورت نه بند پس برین تقدیر عبادت بے معرفت متصور نبودند. اے برادر دوام معرفت عبادت هر چند باین سر و وجه است چوں نیک بنگری آن نیز بے سابقه غایت حصول نه پذیرد پس در وسائل و مقاصد سابقه لطف در کار است و در بدایت و نهایت دستگیری غایت می باید دیگر هیچ اینقدر نیست که بصورت اسباب و وسائل را باین طرف و آن داشته اند و مقاصد و نتائج را بخود گرفته و فی الحقیقه همه بوی و وابسته است و چیز دیگر در میان حائل نیست اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اَسْأَلُکَ عَزِیْزَةً وَ تَوْکَلُ عَلَیْکَ۔

مَدَن

مکتوب پنجاه و دوم (۵۲)

بجانب ارشاد پناه میر محمد نعمان قدس سره در تاول کریمه یَقَدْ بَرَّحَ اَمُّوُا اتَّقُوا اللهَ حَقَّ تَقَاتِهِ مَعَ نَاقِلِهِ الْکَرَمِیَةِ الَّتِیْ تَلْهٰ اَیْنَ کِتَابِیْ حَسْبَ الْاِنْفَاقِ بِهٖ دَمٌ زَرِیْدٌ حَقَّقْنَا اللهُ سُبْحَانَهُ اَیَاکُمْ بِکَمَالِ الْاِنْقِطَاعِ وَ التَّخْلِیِّ عَمَّا سِوَاهُ سُبْحَانَهُ حِیْثُ لَا یَبْقٰی خِشْفٌ فِیْ عَیْنِ اَنْبَاطِ عَیْنٍ وَلَا اَثَرٌ لِّیَحْصُلَ التَّنَبُّلُ لِتَامِ الْمَشَارِ الِیْهِ فِیْ قَوْلِهِ تَعَالٰی وَ تَنْتَبِلُ اِلَیْهِ تَتَبُّیْنِیْ اَعْمٰی تَبْتَدِلُ کَامِلًا عَنْ نَفْسِکَ وَ عَنْ سَائِرِ لَطَائِفِکَ الْمُتَعَلِّقِ بِالْخَلْقِ وَ الْاَمْرِ عَنِ الْکِمَالَاتِ وَ جَوْدِیَّةِ الرَّاجِعَةِ اِلَیْهَا وَ حَقِیْقَةِ التَّقْوٰی اَمَّا هُوَ هَذَا التَّنَبُّلُ وَ الْاِنْقِطَاعُ وَ کَانَ قَوْلُهُ تَعَالٰی اَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللهَ حَقَّ تَقَاتِهِ اَلَا یُنَادِیْ اِلٰی مَا ذُکِرْنَا اِلَیْهِ الَّذِیْنَ اٰمَنُوا صَوْرَةَ اِنْقِطَاعٍ عَمَّا سِوَاهُ وَ تَخْلُوْا اِلَیْهِ سُبْحَانَہُ وَ تَخْلَعُوْا عَنْ الْعَوَاقِقِ وَ التَّقِیْدَاتِ مَتَوَّجِّهِیْنَ اِلَیْ حَضْرَةِ الْاَصْلَاقِ حَقَّ الْاِنْقِطَاعِ وَ الْاِنْخِلَاقِ حِیْثُ لَا یَبْقٰی عَنْ دَوَاتِکُمْ وَ کِمَالَاتِکُمْ الرَّاجِعَةُ اِلَیْکُمْ اَثَرٌ وَ یَسْرِیْ فِیْ لَطَائِفِ الْخَلْقِ وَ الْاَمْرِ

کلهای و لا تموتن بالموت الذی هو قبل الموت الاول الا و انتم مسلمون لکم مشرفون بالاسلام
 الحقیقی دائماً فی جمیع الاحوال لدلالة الاسمية علی الدوام والاستمرار و کان فی الکرمية حت علی
 دوام الموت و القیالیکن الاسلام و البقاء الممتزج علیهما بما بخلاف صاحب التعلی البرقی فانه
 لم یمت موتاً دائماً لیسیر هذا التعلی ایضاً فی حقه سرمداً و ینبغی ان یعلم ان التعلی البرقی لیس من
 التعلی الذی انی الصوف فی شئ و انما هو تعلی ذاتی مع ملاحظة اشار الذی هو سر لجم الاستتار و
 الذات اذ التعلی لا استتار له و اعتصموا بحبل الله جمیعاً ای بالحقیقة الجامعة الکلیة المعتبرة
 بالحقیقة المحمدية لیصیر الاعتصام بهذا الحبل ذریعة الی الوصول بحضرة الاطلاق و
 لا تفرقوا بتفرق الاسماء و الاعیان الجزئية فان الاسماء الجزئية و الطرق المتفرقة بما لم
 تنسب الی حضرة الاجمال لیصل الی حضرة الاطلاق و اذکر و انعم الله علیکم بعد ان جمعکم
 فی الحقیقة الجامعة اذ لکنتم أعداء بتفرق الاسماء اذ مقتضی بعضها یعارض مقتضی البعض
 الآخر فاکلف بین قلوبکم بان جمعکم فی حقیقة واحدة جامعة و جعلکم علی قلب واحد قلب
 محمد رسول الله صلی الله تعالی علیه و سلم فاصبحتم بمعیتهم اخواناً متولدین من حقیقة
 واحدة اخذین منه القیوض کما یاخذ الاخوان من الام.

مکتوب پنجاه و سوم (۵۳)

بحقائق و معارف آگاه خواجه محمد باشم کشی در اشارات بعض کمالات خواجه و ایما بسری
 از اسرار مخصوصه خود -

الحمد لله رب العالمین و الصلوة و السلام علی سید المرسلین محمد و آل جمیعین امید
 داریم که آن برادر گرامی از صنوف وال وارسته بمیلول حقیقی پیوسته باشند و از خبرتی کلی و از انجا
 بما فوق ملحق گشته و از قوسین باو ادنی رسیده و فالص را از مخلوط هدا ساخته و از دایره صباحت
 گذشته چنگی بدایان نقطه ملاحت زده بل بمقتضائے المرء مع من احب در بطون مرکز نقطه

مذکورہ نفوذ کردہ باشند و از علم بنادانی و از گفت و بخشی آندہ و معاملہ نفی را پس پشت دادہ کلیت
نگران اثبات گشتہ بل از انجا انصیب مجہول الکلیفیت و لونی اجماع فرارفتہ باشند و از خلیل عجیب
رو آورده علیہما الصلوٰۃ و التسلیمات و علی مجہما مصرع
باکرمیان کار ہادشوار نیست

از علوفطرت و محبتہا و دیوانگی ہائے شما این امور قریب است بلکہ توان گفت ثابت اما
مثل من ناقابل ہست استغدادیر کہ تمام قابلیت خود را بر زلات و معاصی صرف نمودہ چہ یارا
کہ این مطالب از جملہ را تواند خطور نمود این سخن را بر تکلف یا شکست نفس حمل نمایند کہ
بیان واقع است آری این قدمی باید کہ با وجود این ہمہ ناقابل و عصیان بتری در نشأ و نہا
او و ولایت نہادہ اند کہ مستودع را از حقیقت آن کما ہی اطلاع ندادہ اند ہمارہ و الہ ہمار
خود است و ہمہ وقت عاشقیہا باوے در میان دارد بلکہ آن سمر نزد مودع آن انکار م نیز
محبوب است و السلام اولاً و آخراً۔

مکتوب پنجاہ و چہارم

بجائزایم در حسن ایلام محبوب و اسرار عشق۔

بسم اللہ الرحمن الرحیم فعل الحکیم لا یخلو عن حکمۃ ہر چہ از جمیل مطلق می رسد
گوارا و مرغوب است۔ بیت

می تلخست۔ جور گلغذاران کہ ہر خیزش خوری باشد گواران
بلا نازیانہ محبوبست کہ محب را از التفات ماسوئے محبوب باز میدارد و محبوب الت می فرماید
بلا کند محبوبست کہ ہر گرد ریشہ محب آونجہ است و کشان کشان می برد۔ بیت
من نہ باخبر خود می روم از قفای او آن دو کند عنبرین می بروم کشان کشان
بلا دلالہ است میان محب محبوب کہ بحسن دلالگی خود یکے را بدگیرے می پیوندد و در عالم

مجاز دلالہ از جانب عاشق است بمعشوق این عجب کہ اینجا دلالہ از جانب معشوق است بے
سبقت از اصل می باید فرع ہر چہ دارد از اصل دارد فرع در امر بے خود استقلال ندارد این عشق
و محبت کہ در بے استغنی از ان طرف است و عطیہ اوست بیت

ادلے حق محبت غایتی ست ز دوست و گرنہ عاشق مسکین ہیچ نور سداست
ناز معشوق ہر چند مقضی استغنا و بے پروائی است کہ دلالہ فرستادن را بر نمی تابد لیکن چون نیک
بنگری عشق از طرفین است محبوب نیز در رنگ محب شتاق محب است در حدیث قدسی است
الاطال شوق الابرار لی لقائی وانا الیہم لاشد شوقاً خوش گفت - شعر

عاشقان ہر چند شتاقی حال لبند دلیران بر عاشقان از عاشقان عاشق ترند
اما عشق معشوق در نہانی و پردہ است - شعر

پری رواز برهن آلودہ شرم درون از شعلہاے دوستی گرم
و عشق عاشقان بے پردہ است با چندین جوش خروش - شعر

عشق معشوقان نہان ست و غیر عشق عاشق ناد و صطل و غیر
لیک معشوق عاشقان تن زہ کند عشق معشوقان خوش و فرہ کند و سلام

مکتوب پنجاہ و پنجم

بمولانا محمد حنیف در جواب حال یا بے کہ نوشتہ کہ خطرہ از دل و دماغ او بر طرف گشتہ -

الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی صحیفہ شریعہ انوی اعزى خواجہ محمد حنیف
رسیدہ خوشوقت ساخت صبغۃ اللہ و حافظ باقیات رسیدن از شما بسیار ارضی آمدن حق سبحانہ
جزائے خیر دہاد در احوال ملا نعمان صافی نوشتہ بودند بعد از ان گم شدگی و نیستی بسیار غالب شد
و خطرات از قلب دماغ بالمرہ بر طرف شد و کیفیات عجیب ظاہر شدن گرفت و
مخدوم ہماہمہ احوال این یار مسلم است لیکن رفع خطرہ از دماغ مطلقاً محل تا مل است

و قسب چون خطہ مرتفع شود بدماغ رود از دماغ کہ محل حواس باطنہ است چون بر طرف شود کجا
رود در اینجا سترے است کہ حضرت ایشان با قدسنا اللہ سبحانہ بسرہ بآن ممتاز بوده اند بیکران تاجہ رسد
اجائے کہ بعضے یاران دادہ اند ہر چہ بعد از استخارہ واقع شدہ است امید کہ مبارک است۔ والسلام

مکتوب پنجاہ و ششم (۵۶)

مولانا محمد صدیق در سرکثرت ظہور کیفیت در غیر مراقبہ۔

الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى اخوي اغزي مولانا محمد صدیق نوشتہ بودند
کہ حالت مراقبہ وعدم آن یکسان گشتہ است بلکہ بعضے احيان کہ مراقب نیست کیفیت بیشتر ظہور
می کند در آوان تقید و توجہ و مراقبہ کیفیت خلوت کمتر دست می دہد و در آوان بے توجہی
کیف با اتفاق کیفیات خاص مشہور می گردد۔ مخدوما این یافت از اصالت نسبت مشعر است
و از ورای آفاق و انفس مخبر وضع مراقبہ گوئی برائے نسبت انفسی است، ہر چند کلیہ نیست و
گاہے تخلف ہم می نماید چنانچہ غزری بآن اشارت کردہ است۔ بیت

چون جلوہ آن جمال بیرون ز تو نیست   پادردمان و سر عجیب اندر کش

نہایت دائرہ ظل نہایت انفس است بیرون آفاق و انفس ظل نیست شروع در نسبت
اصالت است و ایضا نسبت بزرگان با حکم معشوق دلربا دارد ہر چند بآن تقید نمائی و
توجہ کنی و مراقب آن نشینی در عشوہ آید و خود را یکسو کند و محبوب گردد و چون آن را بطور او
گذارے جلوہ نماید و بقدر او ظہورے فرماید و السلام علیکم و علی من لدیکم۔

مکتوب پنجاہ و ہفتم (۵۷)

بمیرزا عبید اللہ در جواب بعضے مواجید کہ نوشتہ۔

الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى دو صحیفہ شریفہ از بردار اعز اکرم بتعاقب

یکدیگر که بعد از دیر یا دوری فترائے دور افتاده نموده بودند رسید همت تمام بخشید الحمد لله سزا
که در رابطه فقر و در اذواق باطنه با وجود صحبت مخالف فتورے راه نیافته است از مطالعه
احوال سنیه که در صحیفه مندرج بود ذوقین و ملتذ گردید و آنچه در مکتوب اخیر مندرج بود که با وجود
مغلوبی اذواق باطن ظاهر همه بر طبق شریعت غراست بل آنچه در مانع شرع مواجید
مشهود است او فر الا حظاظ است ان ذوق بر ذوق افزودنی سبحانه مدارجات اخروی را
مربوط بشریعت خفه که بومی قطعی ثابت شده است ساخته و قرب خود را منوط با تابع سنت
سنیه نموده است کرمیه قل ان کنتم تحبون الله الایه شربا نست و آنچه بعضی از سالکان
را در شانے راه امورے که بطاهر مخالف طور نبوت است روئے می دید اگر از مقبولان است
ظاهر او را با حکام شرعیه تمحلی می دارند و از ورطه مهالک محافظت می نمایند و خلاف وجدان
ازو بعمل می آرند جمیع را ازین شهودی بر آرند و بحقیقت کار که اسلام حقیقی است و دران موطن
مطابقه کشف است با علوم شرعیه مهندمی سازند و جمیع دیگر را در همین شهودنا آخر میدارند
لیکن مقبولان را کلائت و لید می فرمایند الحمد لله از مطالعه امسلات لطیفه حظ فر گرفته
از اصالت نسبت است که نوشته اند که هما ممکن از دائرة احکام بیرون رفتن نمی گزارند و در هر
حکے ذوق خاص لطیفه دل را حاصل است و مواجید همه بر طبق سنت سنیه -

نوشته بودند که در دوائے فرائض وجدان نیست که درست همان معنی بطریق تفصیل است
این وجدان مخبر کمال صاحب معنی است و چون بکمال الکمال ترقی واقع شود در فرائض معنی
در یابد که در نوافل نشانے ازان ت باشد -

نوشته بودند که در قرارت قرآن مجید نالی خود را نمی یابد در حدیث محدث است دریا
این نیستی را هم بهستی دیگر است بلی که یحیی اعطایا الملك الامطایا و هما یشیر الی هذا

شیخی

المعنی ما قال سبحان الشیوخ قدس سره فی العوارف فالصوفی الامام له نورانیه التوحید
و انبی معتمد سماع الوعد و الوعد و فیما بالغلیص عما سوی الله تعالی صادر بین یدی الله سبحا

حاضر اشہد بایری لسانہ و لسان غیرہ فی التلاوة کتشیخہ موسیٰ علی نبینا وعلیہ الصلوٰۃ والسلام
 حیث اسمعہ اللہ تعالیٰ منھا خطا بلایاہ بانی انا اللہ فاذا کان سماع من اللہ تعالیٰ واستماع الی اللہ
 تعالیٰ صار سمع بصیرہ وبصرہ سمعہ علمہ عملہ علمہ عاد اولہ اخرہ و آخرہ اولہ والسلام

مکتوب پنجاہ و ہشتم (۵۸)

بمولانا اللہ داد در تحریریں برحفاظت نسبت باطن -

الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفیٰ مکتوب مرغوب خوی اغری میاں اللہ داد
 رسیدہ خوشوقت ساخت باید کہ ہمیں منوال احوال را نویسان باشند کہ سبب تقویت رابطہ معنوی
 و باعث توجہ غائبانہ محافظت نسبت باطن انا ہم مہام است و نگاہداشت مرار التفات ہما سوی
 از انشرف مقاصد بعد از فراغ درس در شبانہ روزے یک دو وقت برائے خلوت مقرر باید ساخت کہ بے
 مزاحمت انغیار و طائف از کار و افکار مشتغل باشند و نفی وجود و توابع آن ازین نمود بے ہود نما
 عزیزے گفتہ یک ساعت در نفی وجود بشریت کوشیدن بہ از عبارات متعبد است چندین سال
 والسلام علیکم وعلیٰ من لدیکم -

مکتوب پنجاہ و نہم (۵۹)

بمولانا محمد صدیق پشاوروی در ترغیب بر التزام نیاز و نفی وجود -

حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ بمراتب رشد و ارشاد ترقی بخشا دازہنگام وداع کتابتہ از شما
 نرسیدہ خاطر نگرانہ است کہ بچہ زندگانی می نمایند و بکدام مردم صحبت دارند و بیکس اخل طریق
 شدہ است یا نہ، اگر شدہ است بچہ کیفیت شدہ مجملًا معلوم شدہ است اوقات مضبوط دارید
 و ارشنگی خاص در نہاد شما مورد است کہ باعث غبطہ دوستان می شود حمد اللہ سبحانہ علی ذلک
 امید است کہ بر او ضلع نامرادی و شکستگی مستقیم باشند و از حوادث و زلزلہ نندیزد نشوند خوش گفت

من بعد من و گوی در دوست
چون دوست دل شکستیدار دوست
در نیم اوقات بنفی وجود بشریت کوشند تا معامله با تنها آید و از ظل باصل رود و از گوش باغوش
رسد نه عومل معکم ما عومل خوش گفت - بیت
چکد مشک ترا ز دم گران گیسو بچنگ افتد
دید صبح از گریه نام گران مه در کنار آید والسلام

مکتوب (۶۰) شخصتم

بخواجه محمد فاروق در آنکه شریعت اصل جمیع کمالات است چه کمالات نبوت چه کمالات ولایت -
الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی مصراع از هر چه میرود سخن دوست خوشتر است
مخبر و کمالات ولایت نتیجه صورت شریعت است و کمالات نبوت ثمره حقیقت شریعت
پس کمالی از کمالات ولایت نبوت نیست که بیرون دایره شریعت بود و استغنائی از آن
داشته باشد مانند بعضی از معاملات که ورای کمالات مسطوره است که در حصول آن اعتقاد
و عمل را تا قیام نیست افاضه آن از راه تفضل و احسان است و آن معاملات بالا صالت نصیب
بانبیا و مرسل دارد علی نبینا و علیهم و علی جمیع الانبیاء الصلوات و البرکات و از گذشت آن
معاملات نیست که فیضان آن از راه محبت است که فوق تفضل و احسان است که بالا صالت
نصیب حبیب کلیم است علیها الصلوات و التحیات و معاملات که تعلق بجموعیت ذاتیه دارد
خاصه حضرت حبیب است علیه و علی آله الصلوات و التسلیمات این معاملات هر چند بیرون دایره
شریعت غراست لیکن چون شریعت اصل و بنیاد است هیچگونه از آن استغناء ندارد بدانند که
این معاملات مسطوره هر چند بالا صاله مخصوص باین اکابر است لیکن رواست که کمال تابعان را
بطریق ولایت از آن نصیب بود و در رنگ تنبوع بطیفیل او هم آغوش دولت خاصه او باشد
مصراع
دید صبح از گریه نام گران مه در کنار آید
چون تابع همواره طفیلی و اولش تو را ست تو هم مساوات و افضالیت و نسبت با همسران تنبوع در نوع و

مرفوع است این معارف از اسرار خاصه حضرت ایشان است مدام از تبلیغ کامل باو است یا مثل او
امثال بابو الهوسان را گفت و شنود این امور بشط حسن قبول هم مقتضی است ایمان آن اهل کمال
رَبَّنَا آتِنَا نُورًا وَ اغْفِرْ لَنَا إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ و السلام

مکتوب شصت و یکم

بمولانا حسن علی در آنکه از عدم علم بحال نفی حال نباید کرد و آنکه اجازت تعلیم طریق برود نفع است -
الحمد لله و سلام علی عباده الذین اصطفی مکتوب مرغوب مولانا حسن علی احسن الله
سبحانه حال و حاصل آمله رسید حضرت حق سبحانه بطریق مرصیه مستقیم دارد و از موانع حصول مطلوب
یکسو کند - نوشته بودند که نه از اشتغال بعلم بوی چشم جان از جهانان می رسد و نه از ذکر و فکر چیز
بکام جان می افتد تذبذب بین ذلک نقد وقت است - مخدوم و از راه عدم علم به نسبت
نفی نسبت باطن مطلقاً نمی توان نمود چه بسیار است که نسبت باطن را که مناسب بین نشاء است
حاصل بود ظاهر را اصلاً ازال اطلاع نبود و نفی نماید و ازین رهگذر در قلق و اضطراب بود و فتنه
من علم و منامن جهل پس امثال شمارم را نفی علم نمودن به از نفی صل است ایضاً این دار
چون در عمل است و از اجر و پیش است خود را بوظائف اعمال سرگرم باید داشت بے تذبذب
بطریق مامور به بسر باید برد و در وقت عمل اجر طلبیدن و آن در میان زن خود را از اجر باز داشتن است
مؤمن نقایه حقیقی در پیش است مَنْ كَانَ يُرْجُوا الْفَاءَ اللَّهُ فَإِنَّ أَجَلَ اللَّهِ فِي دِينِ مَوْطَن
انتظار مطلوب که ناشی از محبت است به از استغراق در مطلوب است چه اول عمل است و
ترقی بخش و ثانی اجر است که موعودیه نشاء دیگر است بهینه تسلطی طلبان نمونه از آنچه موعود است
و بطلی اظلال آن آرام می دهند و بعضی را این آرام هم تدبیرند و در اجر موعود نقصان نکند
عزیزه از حضرت رسالت پناه را صلی الله تعالی علیه آله و سلم بخواب دید پر سید یا رسول الله
و التوسیه مود کما بهجس ببالک او خطی فی خیالک فان الله تعالی بخلاف ذلک

و شما اگر میخواهید که مطلوب را در این نشأه در غرض آرید و غنای را در آن کسب نمائید - بیت
 غنا شکار کس نشود دام باز چین   کاینجا همیشه باد بدست است اگر
 دیگر نوشته بودند که مقام شیخی و ارشاد شرائط دارد از اطلاع بر قابلیت استعدادات
 طلاب حصول آثار درینها - بدانند که اجازت تعلیم طریقہ و نوع است یک آنکه کامله رخلات
 دهد و در مقام شیخی بنشانند و آن دریا نحن فیه نیست بشرائط چه رسد دوم آنست که کامله
 ناقصه را اجازت دهد و بعضی از مضاف مجاز و مترشحان او در این ضمن ملحوظ دارد درین صورت
 همه شرائط در کار نیست حضرت قطب المحققین حضرت ایشان با قدس الله سبحانه بسرہ الاقدس در
 رساله مبدا و معاد بزرگداشتہ اند گاه باشد که کامله ناقصه را اجازت تعلیم طریقہ بکند و در ضمن اجتماع
 مریدان آن ناقص کار آن ناقص با تمام می رسد انج - و نیز در اینجا نوشته اند که نقص هر چند
 منافی اجازت است اما کامل مکمل ناقص را نائب مناسب خود می سازد و دست او را دست
 خود می داند و ضرر نقص تعدی نمی نماید و الله سبحانه اعلم بحقائق الامور كلها -

و اجازت که بشمار داده شده است ازین هر دو نوع متنزل است که مقتید با شتای خاص محدود
 است تا در شغل و مراقبه تنهایی باشند و چندین شریک بوند که در این طریقہ علیہ این معنی اثر عظیم دارد
 و از علت مطلق صحبت بشرط فدا در یکدیگر بهتر است که در صحبت فیوض یکدیگر بر سر یکدیگر فیاض
 می شود این نوع اجازت را که سفارت محض است شما شیخی و امر عظیم تصور کرده ازان گریزانید
 و می نویسید که این چنین کسی که مرید از آنچه که بود دیگرگون نتوان ساخت هوس شیخی اگر نکند بهتر است
 چنانچہ این رباعی از عزیز من مشهور است - مصرع

با هر که نشینی و نشد جمع دلت

مخدوم اما حال کس را تلقین ذکر نکرده اید از کجا یقین کردید که احوال او در گون نخواهد شد و
 جمعیت دل در حق او بکس نخواهد پیوست قیمتہ امر قدرتمندتر هر گاه در اول قدم همت را از دست
 میدهم و آب نادیده موزه میکشید معلوم است که انجام آن چه خواهد بود و چه نتیجه خواهد داد - بیت

اگر گوئی که بتوانم قدم در نه که بتوانی و اگر گوئی که نتوانم برو پیشین که نتوانی
شمار این احوال مسترشدان چه دخل میانجی پیش نیستید اگر در مخیر سوخ داشته باشید برگز
این نوع نه نویسد بدانند که این گفت گوئی نه اندوے آزار است که این جا کمال صفا است بلکه
از جهت تنبیه است بر مواقع خطا که مرشد را نسبت بمسترشد ناگزیر است و السلام علی من اتبع الهدی

مکتوب شصت و دوم (۶۲)

بملا محمد قلی در آنکه در مقام رضا و اعتبار است.
بسم الله والسلام علی رسول الله در مقام رضا که تنهائے مقامات است دو
اعتبار است اعتبار اول رضائے حق سبحانه است از عید و اعتبار ثانی رضائے عبد است
از حق سبحانه و اعتبار ثانی فوق اعتبار اول است چه اول رضائے حق است بعد از آن رضائے
عبد کما قال سبحانه رَضِیَ اللهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَاَسْلَمَ

مکتوب شصت و سوم (۶۳)

بحضرت مخدوم زاده بلند درجه جامع کمالات صوری و معنوی شیخ محمد صبغة الله سلمه رب
در بیان نسبت حق با خلق بروجه تمثیل با ذکر بعضی معارف متناسبه آن.
والله المثل الاعلی نسبت به سبحانه تعالی و تقدس مع العالم شبیهه بنسبة النقطة
الحالة مع الدائرة الموهومة التي نشاء من سرعة دوران تلك النقطة لكن جعل الله
سبحانه العالم موجودا بوجود هو ظل وجوده سبحانه خارجا بخارج هو ظل خارجه سبحانه ولا
نسبة له سبحانه مع العالم من الاحاطة والسر بیان المتعارفين لكن نعلم انه سبحانه محیط للعالم بالحاطة
لا يدركها افهامنا ولا يدخل في حیطة ادهامنا اعلم ان النقطة المذكورة ليست بدخلة في تلك
الدائرة ولا بخارجة عنها لاختلاف مراتب الوجود فان في مرتبة وجود النقطة ليس من الدائرة اثر و

انما هی فی الوهم فلا یتصور نسبتہ الخروج والدخول مع ذلك لیس فی تلك الدائرة شیء سوى تلك النقطة مع انما لیست عندها فذلك قس علیه ما نحن بصد بیانہ فهو سبحانه اقرب فی الوجود وابعد من الوجدان فالسیر والسلوک انما هو قطع دائرة العالم علی قدر استعداد اقامتہ لیتوصل بها الی نقطة الواجب واعلم ان حشر المومنین انما یکون علی نقطة من دائرة العالم التي لها قرب من نقطة الاصل بعضها اقرب من بعض علی تفاوت درجاتهم۔

حضرت ایشان بارضی اللہ تعالیٰ عنہ می فرمودند کہ سیر من الآن تا النقطة رسیدہ است کہ اقرب بنقطہ اصل و فوق آن سیر متصور نیست پس ناچار حشر نیز بر همین نقطہ میسر گردد زیرا کہ فوق آن نقطہ متصور نیست لیس و راہ العبادان قرینہ انکارم کہ بعد از وفات و روز قیامت در بہشت بعضی امورے کہ تمہ این مقام اند و این مقام تعلق دارند فائض گردند و ایضا بعضی علوم و معارفے کہ در این راہ منصبہ ظهور نیادہ است شان آنها دین دار تشر است بکرم خداوند جل سلطانہ ظهور فرمایند و منکشف گردند و این قسم حقائق و دقائقے کہ در اینجا شان آنها استقراست بسیار بسیار است اگر اندکے ازان بیان نماید بتغویل انجا لد السلام علی من اتبع الهدی

مکتوب شصت و چہارم (۶۴)

بشاہزادہ دین پناہ سلطان محمد اورنگ زیب سلمہ اللہ تعالیٰ در بیان فضائل جہاد اصغرو شرح معارف جہاد اکبر۔

بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفیٰ اما بعد ذرہ اخقر بعرض می رساندہ خوشاوقت و حال آنانے کہ در این امر خطیر و ہم عظیم کرمیت را در خدمت پرچمت چمت برستہ اند و بنیت صالحانین سفر صعب را کہ فی الحقیقہ شمر خیرات و برکات و وسیلہ ترقی درجات بشوق برگزیدہ اند رسول خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فرمودہ اند ان فی الجحنت مائتہ درجۃ اعزھا اللہ للجهادین فی سبیل اللہ ما بین الدرجتین کما بین السماء والارض رواہ

البخاری و ابویره روایت کرده که رسول خدا صلی الله تعالی علیه آله و سلم فرموده موقوف ساعته فی
 سبیل الله خیر من قیام لیلۃ القدر بمکة عند الکحی الا سود رواه البیهقی وابن حبان فی صحیح
 قال العلماء فیکون موقوف ساعته فی سبیل الله خیر من قیام مائۃ الف الف شهر لان قیام
 لیلۃ القدر بمکة بمائۃ الف الف شهر فی غیرها، والنس رضی الله تعالی عنه روایت کرده است که
 رسول خدا صلی الله تعالی علیه آله و سلم فرموده من رابط لیلۃ فی سبیل الله حارصا من و سراء
 المسلمین کان لاجرم کان من خلفه من صام وصلی رواه الطبرانی باسناد جید قال
 العلماء هذا الحدیث دلیل علی ان الله تعالی یکتب للوالی مثل اعمال من عبد الله امانة فی
 محل ولا یتبجج ایتله وها اجرزل هذا الفضل العظیم افسوس که این دوازده کار ازین قسم نعمت
 خوشگوار بحسب ظاهر محرم است و جهة بعضی عوائق و موانع ازین جهاد فی سبیل الله مجبور
 یا لیتنی کنت معهم فافوز فوزا عظیما لیکن از روی باطن با خود اندازد و راه دعا و توج
 که وظیفه فقر است مدد و معاون تصور فرماید اگر فقرائے اهل عزت سالها ریا ضت کنند و
 اربعینات کشند بجز این عمل نرسند طاعات و عبادات که در آن مقام بوقوع آید باضعاف بر طاعت
 عزت زیاده است ذکر و تسبیح آن موطن ثواب دیگر دارد و نماز آنجائے رتبه علیجه دارد و صدقات
 و نفقات آن محل را درجه بزرگ امراض آن معرکه را نتیجہ جدا، رسول خدا صلی الله تعالی علیه
 و آله و سلم فرموده انطوبی لمن اکثر فی الجهاد فی سبیل الله من ذکر الله فان لم یکل کلمة
 سبعین الف حسنة کل حسنة منها عشرة اصناف مع الذی لعند الله من المزید رواه
 الطبرانی و نیز فرموده ان علی الصلوة والسلام الصلوة فی مسجدی تعدل بعشرة الاف
 صلوة و الصلوة فی المسجد الحرام تعدل بالف فائده صلوة و الصلوة بارض الریاط بالفی
 الف صلوة رواه ابوالشیم و ابن حبان و نیز فرموده ان علی آله الصلوة والسلام ان
 صلوة رباط تعدل خمس مائة صلوة و نفقة الدینار و الدرهم فیه افضل من سبع مائة
 دینار ینفق فی غیره و نیز فرموده ان علی آله الصلوة والسلام من اعان مجاهدا فی

سبیل الله او غازیانی عشرتیه او مکاتباتی رقبته اظلم الله فی ظلمه یوم لا ینفع الاظلمه وراه
احمر و البیضه. و نیز فرموده اند علیه و علی آله الصلوٰۃ والسلام لموقف فی سبیل الله لایسب
فیه بسیف و لایطعن فیه برمح و لایرمی فیه بسهم افضل من عبادۃ ستین سنته لا یعصم
الله فیه اطرافه عین زهرا ابن النجار. و نیز فرموده علیه و علی آله الصلوٰۃ والسلام من مرض
یوما فی سبیل الله او بعض یوم او ساعة غفرت له ذنوبه و کتب له من الاجر عدد عتق مائة
الف رقبة قيمة کل رقبة مائة الف رواه ابن زنجویه.

و شک نیست کہ این خدمت و مهم کہ بآن توجه دارند جہاد فی سبیل الله است اخرج
ابوزر و الذہبی عن ابن عباس رضی الله تعالی عنہما امر فوعا یکون فی اخر الزمان قوم یسمون
الرافضة یرفضون الاسلام فاقتلواھم فافھم مشرکون و اخرج الدارقطنی عن علی عن النبی
صلی الله علیہ و آلہ وسلم قال سیأتی من بعدی قوم لھم، یقال لھم الرافضة فان درکھم
فاقتلھم فافھم مشرکون قال قلت یا رسول الله ما العلامة فھم قال یرفطونک بما
لیس فیک و یطعنون علی السلف و اخرجہ عن طریق اخر نحوه و كذلك من طریق اخر
و زاد عنہ ینتحلون عما اھل البیت و لیسو کذلک و آیتہ ذلک افھم یسبون
ابا بکر و عمر رضی الله تعالی عنہما.

فصل بالتحییر رجعتنا من الجھاد الا صغیرا الی الجھاد الا کبیر در حدیث قدسی آیدہ است
عاد نفسک فانھا انتصبت بمعاداتی نفس امارۃ انسانی با وجود تصدیق قلبی و اقرار لسانی
بر کفر و انکار خود مصر است با حکام سماوی نمی گردد و با و امر الی جل سلطانہ انقیاد ندارد می خواہد
ہمہ منافق و باشند و او منافق احدی نبود و دعوی ہمسری و خودی دروے متمکن است و ندائے
انا ربکم از ہما دوسری زندہ زامعات او مرضی و مقبول آمد و مخالفت و جہاد باو بے بروقی
شریعت غر جہاد اکبر گشت جہاد باعدائے آفاقی گاہے اتفاق می افتد و جہاد با دشمن دروے
دائمی است ارحم الراحمین از کمال رافت و رحمت در حصول ایمان و نجات از عذاب مخلد

بنصديق قلبی کفایت فرمود و باز عان نفس تکلیف نفرمود. بیت

چشم دارم که دیرانک مرا حسن قبول آنکه در ساخته است قطره بارانی را

آری بعضی کمال افراد انسانی باشند که نفس شان از امارگی برآمده باطمینان پیسته بودند نقاد

احکام الهی گشته مجال مخالفت در روی مانده باشد و راضی و مرضی گردیده کریمه یَا أَيُّهَا النَّفْسُ

الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً در شان او وارد است ایمان کامل و اسلام

حقیقی درین موطن صورت می بندد این ایمان از زوال محفوظ است و از خلل مصون بخلاف

ایمان سابق که از خلل و زوال محفوظ نیست، رسول خدا صلی الله تعالی علیه و آله و سلم همین

ایمان را طلب نموده اند آنجا که برای تعلیم امت فرموده اند اللهم انی اسئلك ایماناً لیس بعد کفر

و در کریمه یَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ الْإِلَهِ وَكَرِّمِهِ وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ أُولَٰئِكَ

هُمُ الصِّدِّيقُونَ وَالشُّهَدَاءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ كُتِبَ لَهُمُ السَّالَاحُ وَالْإِيمَانُ اسْتَمْتَعُوا بِصَفَاتِ

لِنِ يَوْمِنِ أَحَدٌ كَمْ حَتَّىٰ يَكُونَ هَوَاةٌ تَبْعَالِمِ الْجَنَّةِ بِهِ هِیَ اِیْمَانِ مَرَادِ اسْتِ مَطْلُوبِ اَوَّلِیِّ دَرِ

طریقه صوفیه علیه حصول اسلام حقیقی است که با نقیاد نفس اماره مربوط است و اسلامیه که پیش

از اطمینان نفس بمحض تصدیق قلبی حاصل است آنرا اسلام مجازی میگویند و این را حقیقی

المجاز بنفی و الحقیقه تثبت و لا تنفی.

ارکان اسلام از نماز و زکوة و روزه و حج و جهاد و سایر اعمال حسنه که پیش از اطمینان

نفس بوقوع آید گویا صورت اعمال است اگر نماز میخواند صورت نماز است و اگر صائم است

صورت صوم است و علی هذا القیاس سایر الاعمال چه نفس اماره هنوز سرکش و انکار خود است

حقیقت اعمال چگونه صورت بندد و چو نفس باطمینان رسد و از سرکشی و طغیان باز آید

حقیقت اعمال بجا آید و حقیقت نماز و روزه و غیرها ادا یابد و باز در تفاوت این صورت و حقیقت

تفاوت در درجات حلال و نعیم آن و مراتب قرب و ریت اخروی باید تصور نمود جنات

مقربین را با جنات عوام مؤمنین چه نسبت است قطره را با دریای نسبتی هست که هر دو از یک

جنس اندوہ مرکب از اجزائے مائی تفاوت بکثرت و قلت اجزا است و صورت را با حقیقت پیچ
نسبت نیست رویت اخروی ہم ہمہ را یکسان نیست درجات و مراتب دارد باز ذرات تفاوت
درجات بینندگان چنانکہ امام محمد غزالی قدس سرہ تصریح بیان نموده است پس رویت غیر متکیفہ
ہر کدام اہل صورت و اہل حقیقت قیاس باید نمود کہ چہ نسبت خواهد داشت . بیت
بود کہ صدر نشینانِ بارگاہ قبول   کند گوشہ چشمی باہل صفِ نعال

این صورت و حقیقت ہر دو داخل دائرہ شریعت علیہ است و با خود از سنن صوریہ و انوار
معنویہ نبوی علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والتجہ یک صورت شریعت است و دیگر حقیقت شریعت
پس معدن ہمہ کمالات شریعت غرآند و پیچ کمالے مانند کہ ولایے شریعت تحفہ بدان اخیل ج افقد
معرفۃ اللہ را بمعنی ادراک بسیط کہ اہل اللہ قرار داده اند و کمال انسانی را بآن متوسط ساختہ نیز
تمامے و کمال آن مربوط بفنا و اطمینان نفس است . بیت

پیچ کس را تا نگر د او فنا   نیست رہ در بارگاہ کبریا
پس غفلتے اولی الابصار را ناگزیر است کہ دراصل کار و نقد روزگار خود نامل خفانی نماید
ہر کہ این دولت مطلوبہ دارد فطوبی لہ و بشری آنچه مقصود از خلقت او بود بجا آورد و نعمت در حق او
تمام شد و الا اطلب ان قارع نباشد و از ہر جائے بویے بمشا آو برسد از پے آن برود . بیت
ترسم کہ یار با بانا آشنا بماند   تا دامن قیامت این غم بماند
والسلام و لا و اخرا .

مکتوب شصت و پنجم (۶۵)

بمولانا حسن علی در مرغیب بزرگ تسلیف و نفی ارادت .

حققنا اللہ سبحانہ وایاکہ بحقیقۃ الشریعۃ المصطفویۃ علی صاحبہا الصلوٰۃ و
السلام والتجہ وخلصنا عما یشتغلنا عن المعرفۃ الالہیۃ . محمد و با اشرف عمر کہ ایام جوانی است

و هنگام درستی قوی و جوارح گذشته میروند از دل عمر رسیده می آید افسوس که اشرف شیارا که
معرفه الهی است باز دل عمر که موموم محض است حواله نموده آید و اشرف عمر در هوا و هوس که
از دل انشیاست صرف یا بد هلاک المسوفون مقصود از خلقت تعلیل تحصیل این معرفت است
درین نشأ فانیه و کسب ضائے مولائے حقیقی است درین جهلت سیره و امثال بابوا هو سان
در پی آرزوهای بیهوده تا که این دولت مطلوبه محبوب با شیم تا جذبه ارضائے نفس و شیطان از
رضائے خداوندی جل شانہ دور و محو گردیم **الْمَرْيَانِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ**
اللَّهِ وَمَا تَزَكَّى مِنَ الْحَقِّ حاضر حصین و مانع قوی از معرفت کاهروائی و هوا پرورست آرزوهای طال
و امانی بیهوده هر چه مقصود تست معبود تست شنیده باشد **أَفَرَأَيْتَ مِنَ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ**
نص قرآنی است - بیت

عشوه ابلیس از تبلیس تست   در تو یک یک آرزو ابلیس تست
گر کنی یک آرزوئی خود تمام   در تو صد ابلیس زاید و السلام

چون

مکتوب شصت و ششم (۶۶)

بمولانا محمد صدیق پشاورى در جواب عریضه فیه که مشتمل بر وارد عظیم بود -

الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى صلی الله علیه و آله و سلم
سبحیده بوضوح انجا امید قل رب زدنی علماً دارد قوی که در نماز پیشین روده و در شما نص
تمام کرده و رسید خود در آورده بود نیز واضح گردید سبب لذات روحانیت گشت حمد الله سبحان
على ذلك وعلى جميع نعمائه تعالى ما ناله تجلی شانے از شیون الهی جل شانہ بوده که بجهت مما سبت
اصالت که بمبدأ تعین شما داشته ظهور نموده است شمار از خود بر بوده بر زبان شما با سر و معارف گو باشد
و بقا بخود داده ان الملوک اذا دخلوا افریة افسدوها وجعلوا عرصة اهلها اذلة یارات
منلیس بآن شان منجلی گشته و فنا و بقا بخشیده تواند بود که ظهور این معامله تعبیر آن واقع باشد

کہ دیدہ بودیکہ بر دیوارے برآمده ام میگویند هذاجدا والعشق الی اخره این معالہ گوینا تعلق
 بطرف دیگر از ان دیوار دارد و آن دیوار بر رخ بوده کہ مبدأ تعین است چہ مبدأ تعین بر رخ است
 میان عاشق و معشوق و راه وصول منحصر در آنست در آن وقت چون قوت باطن چندان نبوده
 از ان دیوار در ہوا شدہ بودید و فوق آن استعلائے نمودید احوال بجهت قوت کہ دست داده استعلا
 نمودید دیدید آنچہ بدیدید و شرح حسن چون انشا نسبت محبت درست دارد کجمل کہ پرتوے ازین نسبت
 بطریق اندراج برے افتاده باشد۔ بدانند کہ شان عبارت از کمال ذاتی است کہ زیادتی بر ذات تعالی
 ندارد و مندرج است غیب لغیب چون علم حق سبحانہ بکمالات ذاتیہ خود تعلق یافت کمالات مندرجہ
 در علم نیز تفصیل یافت و مبادی تعینات عبارت از این کمالات مفصلہ است ہر کمالے مبدأ تعین
 شخص است از اشخاص و بطور حضرت ایشان با صفات سبعہ یا ثمانیہ اورائے وجود علمی نیز شریعت
 در خارج چنانچہ مذہب اہل سنت و جماعت است شکر اللہ تعالیٰ سبعہم یا الحمد لہ ان کمال مندرج
 اصل است کمال علمی را و این کمال علمی ظل آنست اما ظہور آن کمال از مرتبہ بطون بسبب این کمال
 علمی است تواند بود کہ باین اعتبار عزیزے گفته باشد۔ مصرع

ولدت اہی اہا ہا ان ذامن اعجبات

ام عین ثابتہ خود را لفتہ کہ مبدأ تعین اوست و بیان ام شان الہی را کہ اصل اوست گفتہ
 باشد و چون عین ثابتہ سبب ظہور آن شانست از مرتبہ بطون نسبت ولادت کہ سبب ظہور این
 از طرف ثانی نیز اثبات کرد و السلام۔

مکتوب شصت و ہفتم (۶۷)

حضرت مخدوم دادہ عالی قدر جامع علوم ظاہری و باطنی خواجہ محمد نقشبند سلمہ ربہ در بیان مذہب
 علماء در مسئلہ کلام الہی جل شانہ و تفریقے کہ درین مسئلہ حضرت مجدد الف ثانی راست۔
 مذہب اہل سنت جماعت شکر اللہ تعالیٰ سبعہم در مسئلہ کلام آنست کہ حضرت حق سبحانہ

و تعالی از ازل تا ابد شکم است بکلام واحد بسیط حقیقی تکثر و تفصیل را در آن گنجایش نیست میفرماید
 که از این یک کلمه بسیط امر و نهی ناشی گشته و همان کلمه بسیط استفهام و منی و نرجی و اخبار و وعید و
 وعده صدور یافته و همان کلمه بسیط است که فرقان و تورات نام یافته و بر پور و انجیل تفصیل گرفته
 حضرت ایشان را راضی الله تعالی عنه درین مقام مقاله مفرده است و تدقیق است بعد تحقیق
 و آن آنست که در کلام الهی جل شانہ با وجود اجمال و عدم تجزئ تفصیل هم ثابت است و وسعت و
 تمیز هم کائن با وجود بساطت امر از نهی ممتاز است اخبار از انشاید اجزا چه در مرتبه ذات تعالی با وجود
 اجمال تفصیل و وسعت اثبات می نماید چه وسعت و تفصیل نیز از صفات کمال است قال الله تعالی
 وَتَقْدِسَ وَاللّٰهُ وَاَسِعَ عَلَيْهِ

بکثرت تفصیل

نمایم

باید دانست که اجمال و تفصیل که در ان مرتبه علیا اثبات می نمایند آن اجمال و تفصیل است
 که در فهم ما در آید و در رک با گرد که آن موجب تبعض و تجزئ است تعالی الله عن ذلک علواً
 یکبار بلکه در رنگ ذات و صفات بی چون و بی چگونه است عرف ربی یجمع الّا کفراً - این
 معرفت هر چند و لای طور عقل است اما موبد کشف صحیح و الهام صریح است و تمیز که علماء کرام
 نفی آن نموده اند تمیز است که از قسم چون و چند است که منافی بساطت است -
 فائده: چون لفظ اجمال و وحدت را در آن حضرت مناسبت زیاده است از لفظ تفصیل و کثرت
 چلفظ تفصیل کثرت هم تبعض و تجزئ است بنا بر این اجمال و وحدت برای اطلاق بر آن هم منوال
 اختیار نموده اند والا تعالی ازین اجمال و تفصیل که درک ما است منزله و مبراست و اگر وحدت
 و وسعت بی چون گیریم هر دو ثابت است فافهم و لا تکن من القاصرین -

مکتوب شصت و هشتم (۶۸)

در بیان بعضی مراتب اصول بطریق اجمال بکلمه خادمان محمد عبد الله عفی عنه -

حضرت حق سبحانه و تعالی بذات خود موجود است نه بوجود عینا کان ذلک الوجود داد

زائد او کذا صفاته سبحانه موجوده بذاته تعالی لا بالوجود. زیرا که دران موطن قدس وجود را گنجایش نیست و همچنین وجوب امکان را دران مرتبه علی گنجائی نه. لافهما نسبتان بین الوجود و الماهیة فحیث لا وجود ثم فلا وجوب و لا امکان -

حضرت ایشان ماضی الله تعالی عنه می فرمودند هر چند بتعمق نظر دور دور رفته میشود محسوس می گردد که در این مرتبه علیا دانست مع الصفات الثمانية المتمیزة بعضها عن بعض، حقیقت ماورای این امری یافته نمی شود چه وجود چه وجوب فوق این مرتبه مرتبه ایست که در اینجا این صفات اعتبارات محض اند در حضرت ذات تعالی و تقدس و زیادتی بر ذات تعالی ندارد از آنکه این قدر هست که این اعتبارات را دران مرتبه تمیز بایکدگر ثابت است و فوق این مرتبه مرتبه ایست که دران جا این تمیز هم کائن نیست و غیر از اعتبارات محض امری دیگر مفهوم نمی شود و فوق این مرتبه آن مرتبه مقدسه است که در اینجا هیچ اعتبار ملحوظ نیست و جهل و حیرت هم لازم آن مقام است. باید دانست که در مراتب سه گانه اول چون ذات تعالی ملحوظ با صفات است در صورت مثالی بصورت دائره هویدا می گردد و دو قوس که یک عبارت از ذات باشد و یک از صفات ظاهری گردد و در مرتبه اخیر چون اعتباری و اضافی ملحوظ نیست لاجرم در صورت مثالی نصف دائره که کنایه از یک قوس ذات باشد ظاهر می گردد و همین سراسر است که حضرت ایشان مادر مکتوب بیان طریق نوشته اند که دران مرتبه غیر از یک قوس ظاهر نشد و این جا سر خواهد بود که بران سر اطلاع ندادند -

باید دانست که مرتبه اول از این مراتب چهار گانه که مرتبه صفات است نصیب لطیفه روح است و مرتبه ثانی که مقام شیونات است نصیب لطیفه سراسر است و مرتبه ثالث که تمیز و تقدیس مناسب است نصیب لطیفه خفی است و مرتبه رابع نصیب اخفی است و نصیب قلب از مرتبه افعال است که درون این مراتب است بعد از گذشت این مراتب چهار گانه عالم امر معامله بعالَم خلق می افتد و السلام -

مکتوب شصت و نہم (۶۹)

بحقانی آگاہ خواجہ محمد صدیق کشمی خواجہ محمد صالح کولابی درآنکہ عارف ہر چند کمال الیکمال رسید
 نصیب و از بعض وجوہ ذات باشد تعالیٰ و بعضی از کمال باشد کہ نصیب شان از جمیع وجوہ ذات بود سچانہ
 الحمد للہ و سلام علی عبادہ الذین اصطفی التفات ناہائے گرامی عزیزین مشرف ساخت
 از کرم او تعالیٰ امیدوار باشد۔ مصرع بتاریکی درون آپ حیات است۔ استمرا فرمایند
 چون عارفہ مقامات وصول را طے کردہ معاملہ بجائے رساند کہ منتہائے معارج اوست در منازل
 قرب ہر آئینہ نصیب و از بعض وجوہ ذات خواہد بود کہ اصل است از اصول اسمی کہ بعد از تعین عارف
 و باندا زہ جامعیت اسم در آن وجہ ہم جامعیت خواہد بود و ہر چند اسم اجمع بود وجہ نیز اجمع باشد لیکن
 نصیب از جمیع وجوہ دیگر است و نصیب از یک وجہ کہ جامع وجوہ است دیگر کمالا یعنی علی الفطن۔
 ہر چند از اصول و از اصول اصول معاملہ عارف فوق رود اما باندا زہ اسم خود کہ مربی اوست
 تقدیر را ہمراہ خود خواہد برد و از جمیع وجوہ تفصیلاً نصیب خواہد یافت ہر چند در اول و ہلہ وصول آن وجہ را
 در سائر وجوہ مستہلک یا بد و متمیز نہ بیند اما فی الحقیقت متمیز است چون در آن مقام استقرار تام نماید
 وحدت نظر داشتہ باشد تمیز را خواہد دریافت۔ چون این معرفت معلوم گشت معرفت غریب تر و
 غامض تر بشنوند بعضی کمال از ان قبیل ہونکہ کہ آنہا را از جمیع وجوہ نصیب بود بیان نش آست کہ
 آن وجہ را کہ اصل اسمی است کہ بعد از تعین سالک است با وجوہ دیگر یا بہ الاشتراک ہست اندازہ
 یا بہ الاشتراک از جمیع وجوہ حظا خواہد گرفت چہ نوع را با جنس خود شاہراہ است۔

سوال ماہیت مرکب از ماہ بہ الاشتراک ماہ بہ الانبیا است و ہر کلام را خصوصیات
 علیحدہ است آیا ممکن است کہ از ماہ بہ الانبیا زات سائر وجوہ ہم نصیب حاصل نماید۔
 جواب گوئیم چون ماہ بہ الاشتراک را بر ماہ بہ الانبیا زات صدق است اگر چہ عرض است
 چہ جنس عرض عام است مرفصول انواع خود را پس ازین راہ نصیب تمام از ماہ بہ الانبیا زات نیز

حاصل خواهد نمود و از راه عرض عام با افراد و خواهر رسید و از جمیع وجوه ذات تعالی مفصلاً نصیب خواهد یافت و از همه کمالات که در نورع بشر ممکن الحصول است لطیف خاتم الانبیا علیه و علیهم افضل الصلوات و اکمل التسلیمات خطا خواهد برد این معرفت از معارف خاصه حضرت ایشان است قدس الله سبحانه بسر الاقدس و از کمالات مخصوصه ایشان بعد انبیا علیهم التیات و البرکات.

مکتوب هفتم

بملا محمد افضل ولد شیخ برادرالدین سرسندی در معنی حدیث القبر روضه من ریاض الجنة پایا بشارت که حضرت مجید الف ثانی رضی الله تعالی عنه بآن بشر گشته بودند.

بسم الله العظیم و مصلیا علی رسولہ الکریم و آلہ اجمعین در حدیث نبوی علی مصدرها الصلوة والسلام و النجیة آمده است که القبر روضه من ریاض الجنة مراد از روضه بودن قبر آن است که حجج و مسافتی که میان بقعه قبر و جنت بوده است مرتفع می گردد و پیچ پرده و مانع در آن هر دو مقام نمی ماند گویا بقعه قبر را فائز و بقای جنت حاصل می گردد فافهم و هذا معنی قوله صل الله تعالی علیه و آله و سلم ما بین قبری و منبری روضه من ریاض الجنة. باید دانست که این قسم روضه را خصی خاص راست هر مومن را بسر نیست غایه مافی الباب. چون قبور مومنین صفائی و نورانی پیدا کند استعداد آن حاصل میشود که پر توے از جنت بر آن قبور منعکس گردد و حکم آئینه تصفیه کرده می گردد.

مخفی نماند که حضرت مجید الف ثانی حضرت ایشان با از غایه اتبلع سرور دین و دنیا علیه افضل الصلوات و اکمل التیات نیز بشر شده بودند که روضه متبرکه که قبر آنحضرت در آن است و معنی قدیم آن روضه مقدسه روضه ایست از ریاض جنت می فرمودند که بشر شده ام با آنکه اگر مشتق از خاک آن روضه بشهره در قبر شخصی بیندازند امید واریهای عظیم است فیکف من دفن فیها الحمد لله رب العالمین و الصلوة والسلام علی رسولہ محمد و آلہ اجمعین.

مکتوب ہفتاد و یکم (۷۱)

بھومن بیگ کا بلی در آنکہ تعلق بہا سوی از اشد امراض است۔

سَلَامٌ عَلَیْکُمْ طِبْتُمْ بِیْت

ہر چیز عشقِ خداے احسن است گر شکر خوردن بود جان کننست

اگر قناری مادیون حق سبحانہ از اشد امراض قلبیہ است فکر از آلہ آن از اہم ہمام است۔ مصرع
درخانہ اگر کس است یک حرف یس است

مکتوب ہفتاد و دوم (۷۲)

بہا محمد مسافر در تخریص بر روضہ قضائے الہی جل شانہ۔

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اخوی ملا محمد مسافر بجا فیت باشد بیاد خداوندی جل شانہ
خوشوقت بود کتا بہائے شمار سیدہ ہر رنج و الم کہ می رسد چون بتقدیر و ارادہ خداوندی ست تعالیٰ
غیر از رضامندی چارہ و گذشت برو طائف طاعات چست باشد و بر او جلع امراض صبر و شکیبائی
نمایند و عافیت را از کرم او سحایہ طلب نمایند و یکس را از خلافت در میان نہ بینند و ہمہ از حق سبحا
و تعالیٰ دانند و دفع آنرا ہم از او بخواہند کہ بے تقدیر او سبحانہ کس یکسہ ضرر نتواند رسید و بے ارادت
او و یکس دفع ضرر نتواند کرد راہ بندگی اینست والسلام۔

مکتوب ہفتاد و سوم (۷۳)

بہو لا ما حسن علی در جواب سوالے کہ بر مکتوب میرزا عبد اللہ نموده بود۔

بِسْمِ اللّٰهِ حَامِدًا وَمُصَلِّيًا اخوی ملا حسن علی احسن اللہ حالہ و حصل امالہ

شبیہ کہ بر کتابت اخوی عبد اللہ بیگ نوشتہ بود جواب آنرا طلب داشتہ کہ فرق و امتیاز میان

بھومن

عبید اللہ

عبید اللہ

حسن و قبح در مقام شریعت است چنانچه در رساله دیده است که در طریقت سراسر آشتی است و با همه کس دوستی بخلاف شریعت که در اینجا با دشمنان جنگ است و با دوستان آشتی انچه عجب شبهه واهی است طریقت با شریعت چه تقابل است و کدام مساوات، شریعت غر که بوحی قطعی که ریب را اصلا در آن گنجایش نیست ثابت شده است و احکام آنرا اصلا نسخ و تبدیل نه تا قیام قیامت این احکام باقی است و عمل بمقتضای آن همه را از عوام و خواص لابد و ضروری.

طریقت هرگز احکام آنرا نمی تواند برداشت و اهل خود را از تکالیف شرعی آزاد ساخت از عقاید قطعی اهل سنت و جماعت است که بنده هرگز بدرجه نرسد که تکالیف شرعی از وی ساقط شود هر که معتقد خلاف آنست از جمله اهل اسلام بیرون است جمیع را حق سبحانه دشمنان خود مقرر سازد و امر بعلظمت و شدت جهاد و قتال با آنها فرماید آشتی کردن بآن جماعه و دوستی نمودن از قاعده اسلام خارج است دعوی محبت خدای تعالی و رسول او صلی الله تعالی علیه السلام بآن جمیع نه شود و آنرا برتابد که اطاعت محبوب توی دوستان محبوب و تبری از دشمنان او از لوازم مقام محبت است. آری بر بعضی سالکان این راه امور می که بطایفه مخالفت به کتاب و سنت دارد بسیار دارد می شود که آخر از آن باید گذشت درین وقت سر رشته شریعت را از دست ندهد و سنت را بدندان محکم گیرد و بخلاف کشف و وجدان خود بتقلید اهل سنت و جماعت اعتقاد و عمل کند خص و خاشاک این راه بصدرای ائی آنکه الله می سراید و سالک بیچاره را از مطلب علی بازداشته به پرستش خود دعوت می نماید سالک مستقیم را دین هنگام باید که متابعت خلیل الله جوید و لَا أَحِبُّ الْآفِلَینَ گوید و بموجب وَحَّتْ وَحَّیْ الْآیَ غِیْبِ الْغِیْبِ پدید و مبتلا بعن حبیب الله علیه و علی الخلیل و سایر الرسل الصلوات و البرکات بزیغ البصر گرفتار نگردد و گاه خود را از کسانیکه با جمیع از وی افضل اند و می اند و گاه افضل بنده مسجد و تخته یکسان خیال نماید و اسلام و کفر را برابر بداند اگر سر رشته کتاب سنت را در اعتقاد و عمل از دست ندهد معذور است چه در کشف و وجدان اختیار ندارد. والسلام اولاً و آخراً.

مکتوب بنقد اوچام

بحقائق آگاه شاه نعمت الله قادری در آنکه سبقت از اصل است و در ظل هر چه هست
مستفاد و مستعار از اصل است و نصیب ظل اضمحلال است.

بسم الله حامداً و مصلياً عنایت نامہ نامی و صحیفہ گرامی کہ ماخذ ایں بے حاصل نمود
بودند مشرف ساخت امیدوار است کہ ہمہ برین منوال ایں دور از کار را گاہ گاہ بحاشیہ ضمیر مہر
تنویر راہ می دادہ باشند و باز واق خاصہ می تواختہ و رو د ایں نامہ کہ از عین کرم بود بے سابقہ
مراستانت نمیتہ بود غیر مترقبہ امیدوار کشا نشہا و ترقیہا از وصول آن گردید بے سبقت از
ہزارگان می باید و کرم از کریمان می شاید۔ مصرع

درفانہ بکد خدائی ماند ہمہ چیز

از پیش گاہ چنین آمدہ و اشدر شوق باصل منسوب گشتہ بدایت از مبدأ است و آغاز از اصل
مُجِبِّہُمْ وَ يُجِیْبُوْنَ خیر و کمال کہ ظل دارد ہمہ مستفاد و مستعار از اصل است ظل در هیچ چیز بخود
استقلال ندارد اگر نیست خیر و کمال بخود نماید خائن بود و دعوی ہمہ سری باصل پیدا کند کمال در حق
او انتفائے کمال است و خیریت در سلب خیریت نصیبی کہ از اصل دارد بقدر منتسبات بآن محو
تلاشی است ہر چند ظہور اصل بیش محو تلاشی ظل بیش پیارہ کہ جز انتفا از اصل بہرہ ندارد از کمال
او چہ خبر داشتہ باشند و کمال او چگونہ پے برد۔ بیت

گیرم کہ بغیخانہ ما یا رخسار اند کو حوصلہ و طاقت دیدار کہ دارد

امید گاہ درین آخر زمان کہ زمان بعد نبوت است و او ان قلت انوار سنت و تراکم ظلمات بدعت
وجود امثال شہا شاہبازان منقظم است اگر امثال ما مخمولان زلویہ خمول ہزار ریاضت در کنج
گنہامی بکشیم و دست و پا بر نیم برابر یک کلمہ الحق ایشان کہ در دل سلاطین اثر نماید نشود و بگرد
آن نرسد۔ حق سبحانہ سلاطین را در عالم مبتلا بہ روح در جسد ساختہ است کہ صلاح روح صلاح

جسد است و فساد روح فساد جسد همچنین اصلاح سلاطین اصلاح تمام عالم است کدام عمل است که بگرد آن می رسد مگر باصلاح آثار شیخ محمد صالح که در مجالس و معارک شنا گوئی ایشان است نامش را و صاف جمیل ایشان و حدیث اخلاق و احسان بر زبان دارد چون منوجه آن حدیث بود با وجود ناقابلها بدو کلمه نام مربوط خویش را فریاد خاطر عطر داد و مصدر اوقات شریف گردید ظلال افادت و ارشاد سایه گستر و بسط باد -

مکتوب هفتاد و پنجم (۷۵)

بمیرزا طاهر بیگ در آنکه ذکر را مشوب هیچ غرض ساز حتی المواجهه و الاحوال -

الله تعالی از رقیبت ماسوی محرکنا و در مدارج قرب ترقیات دها بنده مقبول آنست که بدوام ذکر موصوف بود و لمحہ بغفلت و هوا نفس نه پرداز و ذکر را مشوب با غرض خود سازد و مخلص بود بلکه احوال و هوا جید هم در ذکر ملحوظ و محظور نبود بمقتضای کرمیه اذکر و فی اذکر کم البته از آن شطرف هم یاد خواهند کرد تا بچه پنج یا دفرایند و بکدام عطیه بنوازند بلکه در آن وقت جانب اذکر کم منظور و ملحوظ نبود و تجلوسینه و خلوص امنیت منوجه و حاضر باشد بلکه حضور نبود باشد که نفس حاضر نیز در میان نبود و رخت بصرائی عدم کشد حضور خود بخود و نماند مصرع
این کار دولت است کنون ناگزاردند

والسلام علی من اتبع الهدی و انتم متابعه المصطفی علیه علی الصلوات و الفضله من التسلیات اکملها

مکتوب هفتاد و ششم (۷۶)

بمیرزا امان الله برهان پوری در تاویل سوره اخلاص -

بسم الله الرحمن الرحیم الرحیم فحمده و نصلی علی رسولہ الکریم مصرع

از هر چه میرود سخن دوست خوشتر است

قال عز من قائل قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ کلمه هُوَ گویا اشارت بغیب هویت و اطلاق
ذات ست تعالی عن الشیون و الاعتبارات حتی عن قید الاطلاق و الله عبارت از
قابلیت اولی و وحدت ذاتیه است که قابلیت ذات ست تعالی مرا اعتبار تجرد و اتصاف را
بجمیع اوصاف کمال و احد گنایا را احدیت مجرده است که مقید است بتجرد از صفات و
اعتبارات الله الصمد اشارت است بواحدیت که مرتبه اتصاف است باوصاف کمال
از صفات افعال و سایر صفات ثبوتیه و شین و اعتبارات ذاتیه چه مقام صمدیت را این اتصاف
ناگزیر است لهذا بجائے هو الصمد الله الصمد آمده که قابلیت این اتصاف را این مرتبه راست
و در مرتبه که تعبیر از این است این قابلیت اصلا ملحوظ نیست بے توسط برزخیت کبری که
مقام لاحق است لَمْ یَمِیْلِدْ و لَمْ یُولَدْ و لَمْ یَكُنْ لَهُ کُفُوًا أَحَدٌ اشارت بصفتای سلبیه تنزیهات
و تقدسیات ذاتیه است مما لم یجله تفصیلا و کذا تفصیل الشیون الثبوتیه الا الله الواحد
القهار پس این سوره علیه با وجود قصر و قلت الفاظ بجامع مراتب و جوب است حاوی سراسر
معارف الهیه و لفظ مبارک الله الصمد چنانچه مستجمع شین و کمالات مرتبه و جوب است، ایمانی
بمراتب کونی و تعینات امکانی نیرو وارد چه صمدیت مستدعی احتیاج است پس این سوره مبارکه
متبرکه که بطریق اجمال جامع جمیع مراتب جوبی و امکانی آمد و هیچ کمالی نماند که این سوره انبائے
از ان نداد قاری آنرا باید که سرسری بر آن نگذرد و از معانی و اسرار آن بے خبر نبود و از لحاظ صفات
کمال و مشاهدۀ جمال لازوال بے بهره نرود و از تخلق با خلاق کمال و تحقق باوصاف جمال حفظ
فرگیرد و هویت ذات تعالی ایقانه حاصل نماید و از مرتبه اجمال و تفصیل بقدر استعداد بهره مند
گردد و از لحاظ صمدیت آنحضرت جلّت عظمه احتیاج ذاتی و فقر جلی خود مطالعۀ نماید اوصاف
خیر و کمال را بنام منسوب مخصوص باود اند تعالی و از انیت اماره بکلیت و از بدین زبان
آنچه مقصود از خلقت او بود بحصول انجا بدو نعمت در حق او تمام شود و از صفات تنزیه تقدس
که خاتمۀ سوره بدانتست بدانند که سالک هر چند در معارج عروج صعود نماید و قرب پیدا کند

وفنا و بقا مشرف گردد همه وقت دوی و بیگانگی نقد و وقت دارد و بیچگونه مجانست اتحاد و انقضا
پیدا نکند و مشارکت در ذات و صفات او حاصل ننماید که بنده همیشه بطوق بندگی مطوق است
و او سبحانه همواره تیز به و تقدیس خویش موصوف بالشراب رب اللدایب بعضی از قلائع و کشف
احوال از خود و از بعضی یاران خود قلم نموده بودند اهل و پسندیده است مطالعه آن فرحت فراوان
بخشید و الله تعالی ابواب فتوح و ترقیات را همواره مفتوح دارد و بالنون والصاد -

مکتوب هفتاد و هفتم

بشیخ عبدالحجید بریا بنوری در آنکه وصول بدرجه کمال را علامات است -
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ برادر گرامی شیخ عبدالحجید ازین دور افتاده سلام عافیت
انجام خوانند مکتوب مرغوب آن برادر که تا نرزد این دور از کار نموده بودند از بطره لبنان رسید مطالعه
آن فرحت فراوان بخشید و از احوال سینه مقامات علیه اندراج یافته بود چه عجب اگر حق سبحانه بنده را
به بعضی از مریایان مخصوص گرداند و مقامات علیه اکابر سرفراز گرداند رَبِّي رَحِيمٌ وَدُودٌ لیکن
مصدق این قسم امور انبیل سنت سنیه است اجتناب از بدعت نامرضیه مصداق دیگر است که
هول او تابع احکام شرعیه سنن مرضیه باشد لیکن احد کم حتی بکون هواه تبعالما جئت به
بمضمون حدیث است حق سبحانه در مدارج قرب ترقیات با دو بنین نبویه علی مصدرا الصلوة والسلام
والنخبة استقامت کرامت کند و مامول از دوستان دعا سلامتی خاتمه است -

مکتوب هفتاد و هشتم

بمیر محمد ابراهیم ولد سیادت دستگاه میر محمد نعمان در زریغ رب تحصیل رابطه و فانی الشیخ و تباع سنت
واختیار صحبت شیخ کامل و فانی الله که قدم اول این راه است -
بسم الله حامدا لله العظیم و مصلیا علی رسولنا الکریم سیارت نقابت پناها

در طریقہ ماہی وصول درجہ کمال مربوط برابطہ محبت است بشیخ مقتدر طالب صادق از راہ محبت
 کہ بشیخ دارد اخذ فیوض و برکات از باطن او می نماید و بنابر سبب معنویہ ساعتہ ساعتہ بزرگ او می بر آید
 گفته اند فانی الشیخ مقدمہ فنائے حقیقی است ذکر تنہا بے رابطہ مسطورہ بے فانی الشیخ موصول نیست
 ذکر سرخیز از اسباب وصول است لیکن غالباً مشروط بر رابطہ محبت و فناء در شیخ است آری
 این رابطہ تنہا بارعایت آداب صحبت توجہ و التفات شیخ بے التزام طریق ذکر موصول است و
 در سلوک تسلیک اختیاری کہ بطریق دیگر وابستہ است مدار کار بر وظائف او را و اذکار راست و
 بنیاد معاملہ بر ریاضت اربعینات و بے پیشریقت باین منابہ رجوع نیست در این طریق کہ طریقہ
 صحابہ کرام است علیہم الرضوان افادہ و استفادہ انعکاسی است صحبت شیخ مقتدر بارعایت
 آداب کافی است وظائف و اذکار و طاعات نیز از محملات و معاونات است صحبت خیر البشر علیہ
 و علی آلہ الصلوٰۃ و التزاکیات و التسلیمات و النجیات النامیات در حصول کمالات بشرط ایمان و تسلیم
 و انقیاد کافی بود لہذا راہ وصول درین طریق اقرب گشتہ است در اخذ فیوض و برکات از شیخ
 کامل مکمل کہول و صیبان و شویخ و اوجا و اموات برابرند ریاضت درین طریق عالی کہ متضمن
 اند لاج نہایت است و در بدایت ابتلای سنت سنیہ است اجتناب از بدعت نامرضیہ است -
 حضرت خواجہ احمر اقدس سرہ فرمودہ اند اگر پسند کہ معتقد درویشان خانوادہ حضرت خواجگان
 قدس اللہ تعالیٰ اسرار ہم چیست بگو اعتقاد اہل سنت و جماعت و دوام عبودیت کہ بے ادائے
 عبادت متصور نیست و آن عبارت از دوام آگاہی است بحجاب قدس حق سبحانہ بے مزاحمت
 شعور بوجود غیرہ بلکہ ذہول از صفت آگاہی بوجود حق سبحانہ دریافت این سعادت عظمیٰ بے
 تصرف جذبہ کہ عبارت از ظہور محبت ذوقیاست بیسر نیست ہیچ بے در طریق جذبہ قوی تر از
 صحبت کس کہ سلوک او بطریق جذبہ واقع شدہ باشد نیست اگر حق سبحانہ بعض غایت بصحت کس سازد
 تصرف جذبہ کہ عبارت از آگاہی است بحق سبحانہ بر سبیل ذوق اول را درین آگاہی لذتے
 ہست ظاہر شود باید کہ سعادت خود را در تسلیم در کلی و جزئی با و اند و شقاوت خود را در اعراض

موصول
بطریق

از داند همیشه اوقات خود را مصروف نگاهاشت ادب او گرداند از هر چه منکر اوست خویش را
نگاهدارد و در غیر مرضی او خویش را صرف نکند چنانچه هر چه محبوب او باشد محبوب خویش گرداند
هر چه منکر اوست بالطبع آنرا کاره باشد تا بصفته گردد که خبر مراد او مراد دیگرش نبود و همه مرادها
از ساحت بینه اش رخت برگیرد چون حال اینچارسد شاید که آن وصف که ببدل عارض
شده است بقایا بدرتم کلامه - بزرگان این طریقه گفته اند مصرع

سایه ره میر به است از ذکر حق

و سایه ره میر را اشارت بطریقه رابطه کرده اند که عبارت از حفظ صورت شیخ است بطرزے که
در این طریق معهوده است یعنی طریقه رابطه طالب بندگی را سودمندتر است از ذکر هر چند ذکر
فی نفسه شرافت و فضل دارد بیانش آنست که مرید بیچاره چونکه گرفتار عالم سفلی است بعالم
علوی مناسبت ندارد تا اخذ فیوض و برکات از آنحضرت بے توسط نماید متوسطی باید زد
جهتین که از عالم علوی حلقه فرار گرفته بعالم سفلی برآید دعوت و ارشاد خلق را آورده باشد و از راه
مناسبت اولی از عالم غیب اخذ فیوض نموده از راه مناسبت ثانیه که بعالم سفلی دارد آن
فیوض را مستعملان آن رساند پس طالب رشید هر چند وجوه مناسبت بشیخ بیشتر داشته
باشد اخذ فیوض از باطن او زیاده تر نماید - بیت

زال روے که چشم تست احول معبود تو پیر تست اول

و چیز پائے که محصل مناسبتند شیخ محبت اوست خدمت و رعایت آداب او است ظاهر و باطناً
پیچ بے ادبی بخدا نرسیده است شنیده باشند و اتبع او است در عبادات عادات و مرادات
خود تا بمرادات او ساختن و در همه امور خود را با و سپردن کاملت بدین یدی الغسل -

و طریقه رابطه از اصل این امور است اند مناسبت بشیخ پیدایمی کند و مسهل امور مسطور
است که محصل مناسبت اند چون نسبت رابطه غالب می آید خود را عین شیخ می بیند و لباس و
وصف او خود را موصوف می یابد و هر کجایمی نگردد صورت شیخ می بیند - بیت

ازین بیان همه در حقیقت می نویسی آنی بهر که می نگرم صورت تومی بنیم
 محدود از نشأ طلب ظاهر ساخته بودند بدانند که حق سبحانه می فرماید اَلَا لِلّٰهِ الدِّیْنُ الْخَالِصُ
 طالب حق را ناگزیر است که در طلب محبت او تعالی یک جهت بگیرد و بود که این امر خطیر شرکت را
 بر نمی ناید هر قدر که بکثرت او نیجه است جهات کثرت با خود دارد و بوالطلب والعلیه والمجته از
 وحدت حقیقی دور و مجرور هر چند اسقاط کثرت نماید چه از روی توجبه و التفات و طلب و چه از روی
 دید و دانش بوحثت اقرب بود تا سالک در صدر اسقاط است در مقام طریق است و چون معالیه
 از اسقاط بسقوط آید و از محبت و دیدن دانش ماسوی و از هر بحقیقت برسد دلائل مقام دل را آنقدر
 انقطاع از ماسوی و نسیان آن دست می دهد که اگر سالکها بتکلف یاد و احضار ماسوی نماید سیر
 نشود و بیاد دنیا بدین کمال نخستین است از کمالات ولایت و شرط است مرمکالات دیگر را و این معالیه
 معبر بفتائ قلبی است سعی باید نمود تا کمال اول بدست آید بعد از آن سخن از کمالات دیگر در میان
 آورده شود. مصرع در خانه اگر کس است یک حرف بس است

مکتوب هفتاد و نهم (۷۹)

سبحانه محمد خفیف در تحقیق مقام بندگی و ذکر رموز و اسرار قل اعوذ برب الناس -
 بسم الله الرحمن الرحیم و تحقیق بندگی و حلاوت طاعات و تقی بحصول انجاده
 قبله توجه جز بارگاه صمدیت نبود و مرجع حقیقی در همه امور غیر او سبحانه نباشد و از تدبیر هوای نفسانی
 گذشته تفویض امور بجناب قدس لم یزل و لایزال نماید و پشت اعتماد را بر امور فانی و هالک نه بند
 که نتیجه آن جز تبع و حرمان از مطلب اعلی نیست ای برادر علت رجوع در کون با حده و سبب
 اعتماد بر موجودی یا آنست که مری است و تربیت صوری یا معنوی با و وابسته است و حکم کریمه
 قل اعوذ برب الناس مری حقیقی جناب قدس اوست تعالی و تقدس و تربیت ظاهر و باطن
 حقیقتاً مربوط با و است سبحانه و رجوع و تواضع بروفق به تربیت غرابه پیرو استاد و مادر و پدیده

و من یحذو حذوهم که در عالم حکم الهی جل شانہ مرتباً نیند چون با مرتقی است تعالیٰ فی الحقیقه
تواضع و رجوع بآنها باین عنوان تواضع و رجوع باوست و یا سلطنت و بادشاہت است سلطنت
مَلِکِ النَّاسِ ماوراست جل سلطانه و یا معبودیت الوہیت است کہ حکم عقل و عرف رجوع
درکون و اعتماد و تواضع و خضوع بالہ معبود مستحسن بلکه واجب و ناگزیر است و معبودیت و الوہیت
نیز مقتضای کریمہ اللہ النَّاسِ بجناب مقدس بیچون حقیقی مسلم است نفس انسانی و سواس شیطانی
کہ حق سبحانہ امر باستعاذہ از شر او در کریمہ من شرِّ الوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ الَّذِیْ یُوسِّسُ فِی صُدُورِ
النَّاسِ مِنَ الْجَنَّةِ وَ النَّاسِ می فرماید دشمنان در کین اند میخوانند کہ ازین مری و معبود تحقیقی و
بارشاہ حقیقی بندہ را محجوب سازند و با سوسی او گرفتار گردانند و شرک حلی و خفی دلالت می نمایند
از شر این قسم بعین استعاذہ ناگزیر است ہموارہ مستعین باید بود و اوصاف ثلثہ را کہ درین سورہ مبارکہ
ذکور است بروجہ کمال مخمور در آن جناب مقدس تصور باید نمود تا از شر دشمن ایمن شود و راہے مبارک گاہ
قدس باید رہتا اِتِّمَامِ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَ هِیَئْ لَنَا مِنْ أَمْرِ نَارِ شَدَّ

مکتوب ہشتادم

بمیرزا محمد فاروق در تضاد بندگی با ارادت و مداحی روضہ مبارکہ حضرت ایشان خود و شرافت بلدہ ہر سہندہ
اللہ تعالیٰ بحصول مرادات مکرم دارد بلکہ از جمیع مرادات ہی کناد و بارادت خویش قیام
دہا در مقام بندگی کہ نیستی و بے وجودیت و صف ارادت را بر تناید کہ منبئی از ہستی و خودی است
و نقطہ ہستی و انانیت بر سینہ محب کوہ قاف است و سد سکندری کہ رفع آن بے سابقہ کرم امکان
پذیر نیست مجرد اعمال صوریہ بے جزایات قویہ معنویہ ازین گرداب نمی برآورد و ناآرہ آتش شوق
در باطن مشتعل سازند و عشق شرکت سوزند بہند نجات و تخلص ازین بارگزاران محال است تا
سالک درین ارادت خود است مریا است و چون از ارادت و مرادات وارد و بارادت او تعالیٰ
قائم شود از مقام ارادت برآید مقام شخی را شاید

درین جزو زمان این معنی که کمال نخستین است از کمالات ولایت و همچنین سائر کمالات ولایت
از مزار فائض الانوار قدوة کبار حضرت پیر دستگیر قدسنا الله سبحانه بسره الاقدس مفاصل و مستفاد است
و مجاوران آن روضه منوره بلکه طالبان اطراف و کثافت که از دوسه صدق می آیند و سرنیاز
بآن سده سنییه بیسایند ازین دول مستفیض و مستفید میگرددند و از یک توش بصد جوش و خروش
ترک خویش نموده بمطلب پی می برند امر و نفعه سرنه از کثرت فیوض و انوار و از بسیار ظهور
اسرار رشک همد و غیر همد است آنرا از همدندانند که در یچ ولایت است خاک همد آب ولایت
یکجا شده است باده محبت بافیون جمع در طینت آن با هم آمیخته لاجرم از جوش سکر عین و
اثر از طلبه آن برورده است سر و دستار ازرقا صا ابله برداشته خوش گفت بیت
ازان ایفون کج ساقی در می افکند حریفان را نه سر ماند و نه دستار
مع ذلک از شربت جمع انجم سیر است و از شیر صحو و دعوت ترقی و از این همه هدایت و ارشاد اتران
و این دید و ادب و توان تا کجی الطاف طینت این بقعه را بیان نماید و فیوض و اسرار و جود و انوار
آنرا ظاهر سازد که از طالبان هوشمند مخفی نیست بر منصفان صفاکیش پوشیده نه از جبار اسرار آن
گوهری بدست می آید که در جواهرات دیگر کیاب است و از خجانه آن بکام مشتاقان شرب
می رسد که از آفاق و انفس می برد - مثنوی
بس کنم خود زیر کا را این بس است بانگ دو کردم اگر در ده کس است
والسلام او لا و اخر ا -

مکتوب هشتم و یکم

به رفعت بیگ در آنکه ترک کثرت شرط این راه است -
قُلِ اللَّهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ وَحْدَت و کثرت ضد یکدیگرند طالب حدت را ترک کثرت نالزیم است
هر قدر جهات کثرت با خود آند همان قدر دور و محو است وحدانی باش هم از دوسه طلب و محبت

و هم از روی علم و ارادت نامناسبت پیدا کنی و مرآت وحدت گردی و توحید حقیقی رسی
التوحید اسقاط الاضافات -

مکتوب هشتم دوم (۸۲)

به محمد کاشف در آنکه وصول بمطلوب بے گذشتن از خود ممکن نیست -
مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ طالع حق جل و علانا از لباس عاریتے منخل نشود
و از یادون او نیز در این نسبت است ہی نگردد و از خود نگذرده ای بحجاب قدس او سحانه نیابد و متخلق
با خلاق باقیه نگردد - مصحح بابا رسیه نشین و بانود منشین

مکتوب نهم سوم (۸۳)

خواجه عبدالصمد در آنکه نفاد اسباب صوری محمد معامله باطنی است -
بسم الله الرحمن الرحيم الله تعالى ابواب فتوح را همواره مفتوح دارد تمام ترین عبارات
در سیر و سلوک اهل الله این آیت کریمه است مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ طالع صادق
تا از همه منتسبات ہی نگردد و با نور الایزال بقایا بدیده هر چند عمره در این معامله باطنی است و فنا و بقا
بالا صاله از اوصاف اولیکن زوال امتنع صوریه و نفاد اسباب معیشت و اسقام و حوادث ظاهری
از ممدات معاملات باطنه است اسباب ترقیات معنویه شاهبازی باید که در بکار اسرار این آیه کریمه
غواصی نماید و از عزم دو کلمه ماکه در آن واقع است بهره ور گردد - والسلام

مکتوب دهم چهارم (۸۴)

بمولانا محمد صدیق پشاور در آنکه شوق و ذوق و مشاهد و حضور و امثالها همه در توسط است و در
انتها خوف و خزن است و مشرح کلمه که در ضمن بشارت عالی بآن ملهم شده

الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى اصحیفه شریفه اخوی اغری مولانا محمد صدیق رسیده
خوشوقت ملتز ساخت در انجام مدراج بود که اگر قبل ازین گیریه بکے پر شوق داشت الحال گیریه بکے
پر خوف دارد و اگر قبل ازین بوصف نیستی مراقبه داشت الحال بحر حیرت و سرگردانی چیزے ندارد و اگر
قبل ازین نسبت حلاوت داشت الحال بے نسبتی و بے حلاوتی است همه حال از مراقبه نسبت و
اسرار و معارف عاری و بری گشته در یادیه حیرت و تبه نکارت سرگردم است نه گرفتار فنا است نه طار
بقا است نه جوایب حضور راست نه پویان شهید -

مخدوم شوق و حلاوت و مراقبه و نیستی همه در توسط احوال است در آخر کار خوف و حیرت
و سرگردانی و بے حلاوتی و بے نسبتی است چون کار باصل الاصل افتد بلکه اصل را در رنگ ظل در راه گذارد
و بے مناسبتی خود بآن دروہ علیا احساس نماید آن شوق و حلاوت و خیال نسبت و اسرار و معارف که
بآل مالموف بود در و زوال آرد و بجای آن خوف و حیرت و بے حلاوتی و جمل و نکارت نشیند نه آن جمل
و نکارت که نصیب عوام است امر نیست که تا بآن متحقق نشود در دنیا بجهل و نکارت است که بآل و ان قربت
بر علم و دانش دارد و آن خوف و حیرت است که بوجوه بر شوق و حلاوت راجع است این اطلاعات از
قبیل مدراج بمایشبه الهم است تا سیر سالک در اصول است شوق و حلاوت و معرفت و مدلائی زبان در
تبیان اسرار و معارف اثبات نسبت احاطه و مریان اصالت و ظلیت و مراتب امتثال بآن گنجایش
دارد و چون معامله از اصول بالا رود و اصل را در رنگ ظل و گذارد کل لسان حاصل آید و نسبت مسطوره
رو باستتار آرد و ما للذتاب و رب الارباب و این معرفت و حلاوت منتفی گردد در آن موطن اگر علم و
التذاذ است از بابت دیگر است امر نیست که تعبیر از آن بجهل و حیرت انساب است من لم یدق
لم یدر هر چند بعضی از عبارات شما مودی این معنی که مسطور شده نیست فی الجمله ازین محل ابادارد و
لیکن امید است که از حوالی آن نصیب داشته باشد حکم المرء مع من احب معیت باهل این نسبت
حاصل نموده -

نوشته بودند که به یقین مبین دریافت که کردی از خواهش و آرزو در آئینه دل نه نشسته است

و در همین ضمن بیک قسم جلالت و لذت فرو گرفت که تمام عمر این قسم جلالت و روندا ده باشد در عین التذاذ
 حاصل انخاص بود که بگوش هوش فرو خوانند که هذا هو مقام تسلیم و الرضا لکن بعد از آن خود را نور صرف
 یافتیم و بجهت دیدیم آنچه و در معنی لکن تخی کشیده اند و احتما لها نوشته اند آنچه بخاطر مدعی لکن میرسد
 آنست که لکن الوصول بالمطلوب الحقیقی و راندا و آنچه از مجلس سرور کائنات علیه افضل الصلوات
 و اکمل التحیات معنی استفاده نموده اند که هیچ لکن استقام می تواند باین معنی جمع شد یعنی لکن استقام
 علی ملتزقی الی ما هو المطلب الاقصی و آنچه گفته شد که الوصول الی المطلب لا علی و راء هذا
 زیرا که تسلیم و رضا و قضا ارادت داخل شروط و ارتفاع موانع ست تفاضل اقدام کامل نمود و گیر است
 این قسم امور قدر مشترک است که لابد است -

اگر گویند که مقرر قوم است که مقام رضا فوق جمیع مقامات است اول مقامات توبه گفتند
 و آخر آن رضایس ارتقا از مقام رضا چگونه متصور گردد گوئیم که این انتهای مقامات سلوک است
 که حصول آن بکسب ریاضت مربوط است نه فتهای مقامات عروج مطابق و آنچه نوشته اند که
 از آن زمان که این واقعه منکشف گشته است که شکسته که اگر استقامت در این کس می بود ظاهر خطاب
 باین خطاب نمی گشت که تحصیل حاصل محال است هیچ تحصیل حاصل نیست که استقامت مستقیم است
 با استقامت حال مقامات ندارد قال الله تعالی خطاب بالنبی علیه السلام فاستقیم كما أمرت
 آری استقامت کار مشکل است و امر بآن که شکستن قال رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم
 شیبتهنی سورة هود و آنچه در واقع اعتراض فقیر مشاهده نموده اید و بعد از انقیاد و تسلیم شما آن اعتراض
 متبدل بضر آن شده گویا امتحان انقیاد و تسلیم شما بوده است رَبَّنَا آتِنَا فُوزَنَا وَاعْظِرْنَا
 إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

شکن

مکتوب هشتماد و پنجم

حضرت پیرزاده خواجه محمد عبید الله در حل شبهات که بر کلام حضرت مجدد الف ثانی رضی الله تعالی عنه

نموده و تحقیق نزدیک آنحضرت در منزل وجود آنحضرت ذات تعالی عینا کان اوزار ادا و تحقیق تقدیم
جنوة بر علم و ذکر تعین وجودی و حسی مع تحقیقات الدلائل بکل مقام -

بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى خصوصا على
سيدنا لوری امام المتقی محمد المصطفی صاحب قاب قوسین او ادنی وعلى الشمس لدجی وصحبه
فجوم الهدی اما بعد فهذه فقرات ترشحت من نسيمات التنزيحات وروضات تنسجت من
نفحات التقديسات لوالهي احديّة برزت من لمعات الفتوحات وسواها قدسية بدت
من رشحات العطيات الهامات فيها للعقل العليل مداواة وانعامات للروح منهاريح و
حيوة كلمات وافية في حل لمشكلات وهدية محقرة من بضاعة فرجاة مرسلّة الى المخدم
المكرم جامع الكمالات المتبحر في جلاب الشوق والوجد والذات مورد الجذبات ومهبط
الانعامات الغائص الحجج المعقولات الخائض في دقائق التصوف والالهيات وانه قد
كان ارسل اليها رسالت شريفة جليلة متضمنة لمعارف عليّة واسولة غريبة ولم يكن عندي
ما كان فيها بمثابة فكيف ما احسن منها قد ورد فحجوا يا احسن منها اوردوها وذلك لقصور في
وقلة ادراك خصوصاً عن الاسرار الهيّية التي زلت في بواديها الاقدام وضلت في مباديها الاذهان
ولذا كنت اصرف عنان العناية من ان اكتب في مقابلتها شيئاً صريحاً لولا الكفاية حتى مضت
سنة على هذا النمط ولم يظهر من اجواب قط الى ان جلوت مكاتبة مكررة من المخدم المكرم
ان اكتب في جوابه ما تعلم واضطرت الى اخذ القلم واستغنت عن انوار القدم فشرعت فيه
بمقتضائي ما لا يدرك كلاماً لا يترك كلاماً لله الا امر جله ومنه عقدة وحل -

فاقول لما تأملت في تلك الرسالة وجدت بعض مسائلها متعلقة بالطبيعي وبعضها
بالرياضي وبعضها بالتصوف والالهي ورايت الاشتغال بدقائق الطبيعى والرياضي تضييعاً
لوقت الاعمال الاشراف واشتغالاتها لا يعين في الدنيا والاخرة بل كاد ان يورث كثرة الممارسة
بهذه العلوم وهنا في العقائد الدينية قال رسول الله صلى الله تعالى عليه وآله وسلم علامة

اعراضه تعالى عن الجدل اشتغال بالالبعين ولو كان للنفس كمال معتد به يربطها بهذين
 العلمين لما اهل صاحب الشرع ولما اعرض عنه السلف بل كانوا يرغبون في تحصيله ويحثون
 على تعليمه وليس فليس وما يتعلق بالتصوف فمنه ما يتعلق بشرح مسئله وحدة الوجود وبيان
 الاتحاد الذاتي بين الخلق والحق تعالى وتقدس وان هذه المسئلة قد بينت تفصيلا في كتب
 الصوفية الموحدة ونحن بمعرض عنها ومنها ما يتعلق ببعض معارف شيخنا واما ما
 قبلتنا الحبيب الرحمان والمجد لالاف لثاني فمضى تنكلم فيه معتصما بالله العزيز القوي ^{مكلا}
 عليه لا اله الا الله ونستعقر الله ولا حول ولا قوة الا بالله - قوله وهل ثبت عندهم ان الوجود
 زايد على الواجب او عينه وعلى الاول كيف التخاص عن البراهين العقلية التي تدل على عينيته
 ولا يحتاج لكثرة شهرتها الى الذكر ههنا وهي قطعية على ما نرى المخالف انتهى

اقول ههنا شق ثالث وهو انه سبحانه تعالى ثابت بنفسه لا بالوجود فيكون ذاته العلي
 كائنا تحققة غير محتاج الى الوجود ولا يكون للوجود ثمة مدخل عينا كان اوزائدا على ما سيجي
 تحقيقه انشاء الله تعالى فلا يرد على هذه الادلة النافية لكونه سبحانه وتعالى موجودا بوجود
 زايد على ما عينه فان قيل مرجع كونه تعالى موجو ان نفسه كون الوجود نفس ذاته كما هو ^{هـ}
 الصوفية العلية واحد لان معنى كون الوجود عينه ان ما يترتب على الوجود يترتب على الذات
 تعالى قلنا ليس الامر كذلك لان معنى كونه سبحانه موجو ان بنفسه حقيقة سبحانه وتعالى في
 نفسه وراء الوجود كاف في ترتيب اثار الوجود عليه الوجود متنزل على تلك المرتبة العليا على ما
 سيجي تحقيقه انشاء الله تعالى في تبين مذهب شيخنا واما ما رضى الله تعالى عنه

ومعنى كون الوجود نفس ذاته حقيقة سبحانه هو الوجود ليس الاعلى ما يستفاد من
 تحقيقا فهمنا طلاق الوجود على تلك المرتبة المقدسة حقيقة عندهم ولواريد بعينية
 الوجود ان يترتب على الوجود ما يترتب عليه لكان اطلاق الوجود عليه سبحانه بطريق المجاز و
 التشبيه والتظير المجاز ينبغي فيصح نقى الوجود عنه ويكون الذات تعالى في نفسه غير الوجود

والصوفية القائلون ببعيية الوجود لا يجوزونه كما لا يخفى على المتتبع في كلامهم الواقعة ، على
اطوارهم يقولون ان حقيقة الحق سبحانه وجود محض ليس الاوسلبا لشيء عن نفسه محال
ولو لا اطلاق الوجود عليه تعالى عندهم بطريق الحقيقة لما كان للاختلاف بين القائلين
ببعيية الوجود في كونه سبحانه وجودا مطلقا او فردا منه معنى محصلا وكيف يسوغ اطلاق الوجود
على تلك المرتبة العليا بطريق المجاز عندهم .

ومبنى مسألة وحدة الوجود على كونه تعالى وجودا مطلقا على ان اكثر الأدلة على
عينيته من حوله غير تامه فقطعيتها ممنوع وكونها قطعية على ما نرى المخالف لا يصبرنا قوله
والنعين الوجود الذي ذهب اليه الشيخنا واما منا وقبلتنا قدس سره الا قدس المراد منه اما الوجود
العام او الوجود الخاص او الوجود المطلق قلنا المرتبة التي يسمونها بعض الصوفية العلمية
وجودا مجازا ويزعمون انها مرتبة اللاتعيين عندنا منزلة عن مرتبة الذات العلي وتعين من
تعييناته سواء سموه وجودا خاصا او عاما او مطلقا ولا يبعد ان يقال انه وجود مطلق
لكن لا مطلق عن قيد الاطلاق لانه متعين منزلة وهذا الاطلاق يناسب اللاتعيين بل مطلق
عن القيود مقيد بالاطلاق فهو مطلق من وجه مقيد من وجه ولا اعتبار عليه كما قالوا في
مرتبة الوحدة على اننا نقول ان هذا الترديد غير سديد لانه ان ارادنا المطلق المطلق
الحقيقي فالترديد غير حاص وان ارادنا المطلق الاضافي فمع عدم انحصار الترديد الدليل
الذي اورد على ابطاله على ما سيجي غير مطابق له وان اراد المعنى الشامل للمعنيين
فالدليل ناقص عن المدعى غير تام فعلى كلا التقديرين الاخيرين لا يتم التقريب قوله
وعلى الاول لا بد من ان يكون زائدا فخر لا يتحقق الخلاف فان ابن العربي واتباعه
رضي الله تعالى عنهم ايضا ذهبوا الى ان الصادر الاول هو الوجود العام بل نسبة العموم
والانبساط . قلنا ارتفاع الخلاف ممنوع فانهم حكموا بعدم مغايرة الوجود العام للوجود
المطلق ونحن نقول بزيادة التعيين الاول على الذات العلي ومغايرته اياه وزيادة

النسبة لا يرفع الخلاف او النسبة غير الوجود ثم لا يخفى ركاز الترتي بقوله بل نسبة العموم و
 الانبساط قوله وعلى الثاني والثالث كما يحصل المتعين الذي لم يكن في المرتبة السابقة فانه
 لم يزد على الذات شيئاً قلنا لما كان الذات العلى في نفسه غير الوجود فلا معنى لقوله لم يزد
 على الذات شيئاً.

قوله اما على كون الوجود مطلق الوجود ظاهر فانه غير متعين قلنا المطلق الاضافي غير
 متناهي للمتعين وهذا المعنى هو الالتيق لان يراد في التزديد من لفظ المطلق لكونه من غير محلات
 الوجود المتعين واما ارادة المطلق الحقيقي فمنا في للطبع السليم جدا المتعين لا يحتمل غير
 المتعين اصلا فبعد تسليم كون مذهب الخصم ان الوجود متعين في ان يسأل عنه ان
 مرادك بهذا المتعين غير المتعين او شيئاً آخر.

قوله واما على كونه وجودا خاصا فانه وجود مع النسبة الى الذات المحض والنسبة
 التي لا تستلزم الغير الحقيقي والاعتباري لا توجب لتعين التزايد فيه بحث اما اولا فلا نسبة
 الشيء الى نفسه لا تستلزم التغاير والوجود غير الذات المقدس ونسبته الى الذات تحصل
 التعين واما ثانيا فلان العلم عندكم عين الذات تعالى ونسبته الى الذات تعالى تحصل التعين
 عندكم واما ثالثا فلان عدم استلزام النسبة الغير الاعتباري في حيز المنع وينبغي ان يعلم
 ان نسبة الوجود عندنا الى الذات العلى نسبة الصاد الى المصدر اذ هو في نفسه غنى عن الوجود
 موجود بنفسه فلا يحصل حج لقوله فان كان هذا التعين الوجودي غير زائد على الذات
 فيكاد ان يرتفع الخلاف من البين فمعنى كونه متعينا بالوجود انه من حيث هو وجود لكن
 ينبغي ان يكون الوجود وجودا محضا فان البقعة على انه هو يوجب الخصوصية الا ان
 يكون المراد انه صار وجودا او صار موجودا او الوجود زائدا ولا يخفى انه يوجب ان يكون
 الذات تعالى من حيث هو غير موجود فيرد عليه البراهين التي تدل على ان الواجب الوجود
 خاصا كان او عاما انتهى قد عرفت ان اكثر تلك الأدلة مدخولة فلا ترد علينا.

قوله ويرد ان يكون هذا التعيين زائدا وقد سبق ان التعيين الوجودي لا يمكن ان يكون زائدا قلنا قد سبق ايضا اجوبة عدم امكان الزيادة فليتبذرك قوله ثم على تقدير ان يكون زائدا موجود في العلم اوفي الخارج او معدوم قلنا هناك شق اخر وهو ان يكون هذا التعيين موجودا في ظل الخارج ولا بد لنفيه من دليل -

قوله فان نفس الامر لا يخجلوا عن العلم والخارج قلنا ممنوع اذا تكلم الطبيعي متحقق في نفس الامر مع قطع النظر عن مشخصاته الخارجية والذهنية على ما افاده البعض و الدليل الذي اورد على امتناعه دخول فيه ايضا ان لا يريد بالخارج وراء العلم تخارانه موجود في الخارج لان الخارج مراتب بعضها فوق بعض فالذات المقدس في اعلى مراتبه والوجود في مرتبة هي دون مرتبة الذات تعالى فليس في مرتبة واحدة وان اريد به اعلى مراتبه التي هي مرتبة الذات العلي فالحصر في العلم والخارج ممنوع على اننا نقول ان التحقيق ان الوجود العلمي والخارجي من اقسام مطلق الوجود والمطلق وراء الاقسام فينبغي ان يكون الوجود ثابتا وراء العلم والخارج وهذا المعنى موبد بالكشف في الفراسة الصحيحة قوله و على الاول يلزم ان يكون صفة فيقتضيه وجود اخر قلنا هذا في غير الوجود مسلم وفي الوجود فممنوع قوله وعلى الثاني يلزم التكثر في مرتبة الوجود اي الخارج لان الموجود في الخارج هو الذات ليس الا قلنا ممنوع بحوازان يكون للخارج مراتب مختلفة ويكون مرتبة الوجود دون مرتبة الذات تعالى وتقدس على ما مر قوله ويرد البرهان القطعي لان المراد بالوجود هو المبدأ قلنا ممنوع لان المبدأ الذات تعالى والوجود واسطة لا فاضة الكمالات من الذات العلي الغني فما يقال عن ان الوجود مبد الكل خير وكمال معناه عندنا ان كل خير وكمال فائض منه سبحانه فالوجود واسطة في وصول الفيض اذ هو تعالى بذاته المقدس بدون ملاحظة هذا الوجود غني عن العالمين

قوله ولا بد ان يكون اول الاوائل مبدأ والالم يوجد شئ فالحكم بان الوجود زائد

يستلزم عينيته لانه على تقدير زيادته يكون له مبدأ والا لكان واجبا بالذات وتعد
الواجب بالذات محال ولو كان المبدأ ذاتا مع الوجود لكان المبدأ اثنين وكل اثنين ممكن
هذا من البراهين القطعية المشهورة التي مع عدم احتياجها الى الذكر قد حرج القلم بذكرها
قلنا تركب لعل التامة وتعد اجزاؤها غير مستحيل بل واقع والفاعل ذات الواجب عز وجل
ليس الا والوجود واسطة وشرط فلا باس باثنينية المبدأ وتعدده على الاول وعلى الثاني
التعدد ممنوع.

قوله ولما يناسب هذا المقام ان التعين الاول عبارة عن التعين الذاتي الابد منه لكل
موجود في كونه موجودا فان الشئ لم يتعين ولم يتميز ولا اقل من العدم لم يوجد ومعنى
اللاتعين عدم فراجمة هذا التعين لتعينات اخرى بل عدم انحصاره في عدم تقيد
فالتعين الاول للحقيقة الالهية هو الحقيقة الجامعة بجميع الصفات اجمالا فعليه كانت
او انفعالية واما قلنا اجمالا لانه عند تفصيل الصفات يتحصل التعينات الغير المتناهية
واما قلنا بالتعميم لان المقيد بالصفات الفعلية تدرب وهو متميز عن العبد والعكس حقيقة
الواجب بعد التنزل عن تعينه الاول للذاتي تعينه بالروبية فليست الروبية تعينه الاول
الذاتي لا بعد تسمية بالوجود لكنه غير زائد كما تقر وما وقع في بعض عباراتهم ان التعين الاول
هو التعين العلمي الاجمالي لا يخالف ما ذكرنا لانه ليس المراد به ان حقيقة الواجب هي العلم فقط
ثم تنزل وصار صفات اخرفا في تلك المرتبة كما هو عين العلم كذلك هو عين القدرة و
الارادة وغيرها وان في نفسه راء حقيقة العلم ثم تنزل وصار حقيقة العلم بل انهم عبروا
عن تلك الحقيقة الجامعة اجمالا بجميع الصفات بحقيقة العلم لان الصفات لما كانت لها
في تلك المرتبة ثبوت وان كان اندراجها وانما جيا وثبوت التعدد ليس الا في العلم وايضا
العلم عين العالم وعين المعلوم على وجه لا حاطه فان حقيقة العلم من حيث هي عين كل معلوم
جاز التعبير عنها بحقيقة العلم واما الصفات الاخر فان القدرة مثلا من حيث هي ليس عين

الارادة مثلا ولا عين المقدور فالعلم الذي هو التعيين الاول غير العلم الذي وقع التنزل به ثانيا في مرتبة التفصيل وفي هذه المرتبة تعيينات كثيرة منها التعيين العلمي من حيث انه متغير عن التعيين الارادي وغيرها والمقصود من هذا التطويل ان تمنوا على احقر المريدن بالتنبية على الصواب والخطا في هذا المسائل انتهى.

اقول حاصل فايستفاد من هذه التحقيق حصر الذات تعالى وتقدس في مراتب تعييناته ونفي ان يكون للذات العلمي مرتبة وراء التعينات ومعنى اللاتعيين عدم انحصاره في تعيين معين فالتعيين الاول هو الحقيقة الجامعة للصفات اجمالاً وهو المسمى بالوجود فيكون هذه المرتبة تعييناً وجودياً وتعييناً علمياً جلياً اما كونه وجوداً فلا ان الوجود هو حقيقة الحق عز وجل ولم يثبت لها مرتبة فوق هذه المرتبة واما كونه علمياً فلكون العلم عين العالم وعين المعلوم على وجه الاحاطة بخلاف الصفات الاخرى فانها ليست بهذه المثابة فانرفع الخلاف وصار التعيين الاول عند الفرقين شيئاً واحداً سواء تسميه بالعلم او بالوجود وانت خير بان هذه تنقسم مذهباً للشيخ واتباعه رضي الله تعالى عنهم ولا يكون صلحاً لاعتراض الخصمين وهم هذا المجاز الاول ان التعيين اجمالي والتفصيلي علميان على ما هو المقرر عندنا فعلى هذا يكون الواجب تعالى من الموجودات العلمية تعالى عن ذلك الثاني انه يستحيل ان يكون الشئ موجوداً في علم نفسه ولا يكون له وجود وراء وجوده في علمه اذ التعينات الخارجية متأخرة عن هذا التعيين حادثه الثالث لما كان حقيقة الوجود موجوداً علمياً فكيف يكون تعييناته خارجية حيث قالوا ان سوى التعيين اجمالي والتفصيلي تعيينات خارجية واما ما يستفاد من عبارته سلمه ربنا تسميته بالعلم مجرد تعبير عنه لا انه في نفسه حقيقة العلم فحينئذ نظر - اما اولاً فلا انه اما ان يعتبر في هذه المرتبة حضور الذات تعالى لنفسه في علمه على ما هو المقرر عندنا ولا يعتبر وعلى الاول يكون اطلاق العلم على هذه المرتبة بطريق الحقيقة لا بمجرد التعبير وعلى الثاني لا تسلم جواز اطلاق العلم على الذات الموجود في الخارج مع قطع النظر عن

حضوره لها الآن معنى كون العلم عين العالم وعين المعلوم كونه عينا لهما باعتبار كونهما
عالمين ومعلومين لأن تعليق الحكم بالمشق يشعر بالعلية فلا يقال لزيد الموجود في الخارج انه
علم فالذات المعبر عن النسب الاعترافات مع قطع النظر عن حضوره لنفسه كيف يجوز
التعبير عنه بالعلم مع ان التعبيرات ساقطة في تلك المرتبة فظهر ان اطلاق العلم على
هذه المرتبة ليس بمراد تعبيري على ما يدل عليه صريح عباراتهم كما لا يخفى على المتتبع فانهم
يقولون تعقل ذات بذاته ولذا يسمونه بالعقل والحضرة العلمية العلم المطلق والوجود
المطلق بمعنى الوجدان الغير المقيد بالتفصيل قال في نفس الفصوص وهذه المعرفة
كلية جمالية وفي الفصوص واول التعينات المتعلقة بالنسبة العلمية الذاتية يتعقل وحدة
الحق ووجوب وجوده ومبدأيته وسما من حيث علمه نفسه في نفسه وان علمه بنفسه
سبب لعلمه لكل شيء وعبر عن هذا التعين في موضع آخر بالعلم الوجداني وايضا في غيب
هوية الحق اشارة الى اطلاقه باعتبار الالاتين ووحدة الحقيقة الماحية لجميع النسب
والاسماء والاضافات والاعتبارات عبارة عن تعقل الحق نفسه ادراكه لها من حيث
تعينه واتصافه وهو عبارة عن تعين الوجود في النسبة العلمية الذاتية واتصافه عبارة عن
صورة علمه بنفسه من حيث تعينه في تعلقه وامثال هذا في كلامهم اكثر من ان يحصى
واما ثانيا فلان اطلاق العلم عليه لو كان بطريق المجاز لجاز نفى العلم عنه مع انه غير جائز
عندهم على ما لا يخفى وامثال الثالث لان اتحاد العلم مع العالم والمعلوم انما هو في العلم
أعموري وكون العلم الذي يتميز بالصفات بعضها عن بعض حضوريا مهم بل هو في قبيل
العلم الكسولي لحصول صور المعلومات والاعيان الثابتة به ولو سلم كونه حضوريا
فان اتحادهم مع الذات البحت بدون ملاحظة اعتباره معهم بل التحقيق ان في العلم
الحضوري ايضا الذات المحوطة مع اعتبار من اعتباراته لا الذات البحت على ما افاده
بعض المحققين. واما رابعاً فلان اتحاد الشيء مع الشيء لا يقتضي جواز اطلاق الاسم

المختص باحدهما على الآخر الا ترى ان كلامنا الضاحك والمأشئ مثلا متحد مع الاسماء ولا يجوز اطلاقه على ماهية الانسان من حيث هي ولا ان المقيد والجزئى متحد مع المطلق والكل مع ان الاسماء والاحكام المختصة باحدهما من حيث هو لا يجوز اطلاقها على الآخر من حيث هو على ما حققه الصوقية الموحدة وغيرهم. مصرح
 بمراتب نكتي زنديقي

واما خامسا فلان تعدد الصفات في العلم يقتضي اتحاد العلم مع كل صفة من الصفات المندرجة والمندرجة ولا يلزم اتحادها مع الذات تعالى حتى يجوز اطلاقه عليه لا يقال الصفة في تلك المرتبة غير متميزة من الذات تعالى فاتحادها مع احد هما اتحاد مع الاخرى لانا نقول ارتفاع التميز مطلقا في تلك الحضرة مما يناقش فيه يجوز ان يكون ثم تميز مجهول الكيفية غير هذا التميز العلمي ولا يعرف كقيمتها وهذا التميز العلمي ان ذلك التميز وتعلق العلم بكل واحد منهما علاحدة مما يؤيد ذلك ولو سلم فلا نسلم ان العلم باحد هما عين العلم بالاخرى بل العلم بالذات من حيث هي غير العلم بالصفة من حيث هي وان كانت غير متميزة عنه على ما لا يخفى اذ باختلاف الكيفية يختلف العلم فان قيل العلم المتعلق بالقادر مثلا علم بالذات والصفة معا لان معنى القادر ذات له القدرة فجاز ان يكون ههنا ايضا من هذا القبيل بالذات في هذه المرتبة ملحوظة مع الصفات ولو اجما لا غير معربات عنها فالجواب من وجهين احدهما انه لا يكون للذات البحت مرتبة اذ لم تثبت مرتبة فوق هذه المرتبة وثانيهما مع كون العلم المتعلق بالقادر علما بالذات والصفة بل بالصفة فقط الا ترى ان ارباب المعقول قالوا ان علم الشيء بالوجه علم بالوجه فقط فتحقق الجهل بالنسبة الى ذات الشيء واما سادسا فلانه على تقدير جواز الاطلاق لا باعث لهم على تسمية الذات الموجود في الخارج علما الرابع من الابعاث انه لو انحصر الذات تعالى في مراتب تعييناته ولم يكن للمطلق وجود متاصل وراء وجود تفيداته يلزم

نقد

ان يكون الواجب سبحانه محتاجا في وجوده الى وجود الممكنات وكذا في سائر الكمالات
والصفات تقدم وجود الممكنات وصفاته على وجود الواجب تعالى وصفاته سبحانه و
بطالانه اظهر من ان يخفى الخامس ان هذا التحقيق مخالف لما هو المقرر عند القوم من
اثبات مرتبة الاطلاق وراء التعينات ولذا يمتنعون التفكير في الذات المعرّاة في نفس
الفصوص لما كان الحق سبحانه من حيث حقيقة في حجاب عزته لا نسبة بينه وبين
ما سواه كان الخوض فيه من هذا الوجه الشئق الى الطلب تضيقا للوقت وطلبا لما
لا يمكن تحصيله ولا الظفر به الا بوجه كل حملي وهو ان وراءها تعين امر به يظهر كل متعين
لذلك قال سبحانه بلسان الرحمة والارشاد وَيَجِدُكُمْ اللَّهُ نَفْسَهُ وَاللَّهُ رَؤُوفٌ بِالْإِبْرَارِ
فيفهم ان مرتبة الذات موجودة لا يمكن التفكير فيها الا انها تعبير محض ويقولون ان علمه
سبحانه لا يتعلق بذاته المقدس للزوم الاحاطة والتميز والتفكر في مرتبة التعيين الاول
واحاطة علمه سبحانه له غير ممنوعة وايضا يقولون اول ما صدر عنه تعالى التعيين الاول
وسيمونه بالصادر الاول في معلوم بالضرورة ان لطل صادر مصدر موجود قال اللاهجي
اراده الهمي وقدرت ما تناسى بنفس رحمانى چون ايجاد تعين اول كرد قال ايضا اول مرتبة كه قبول
اين فيض نمود تعين اول است وفي الحديث النبوى على مصدرها الصلوة والسلام التحية
اول ما خلق الله تعالى نوري وفي رواية اخرى اول ما خلق الله العقل وبالحكمة لا خلاف
لاحد في صدور هذه المرتبة وابتداء من المراتب ومن المحال ان يكون ايضا الصادر و
المصدر شيئا واحدا وايضا انهم يقولون ان التعيين الاول واسطة بين الحق والخلق و
برزخ بين الوجوب الامكان قال في الفصوص وذلك الشرط الوجودى هو العقل الاول
الذى هو الواسطة بين الحق وبين ما قدر وجوده من الممكنات الى يوم القيمة قال اللاهجي
ذات احدية چون اقتضائى تعين اول كرد كه برزخ جامع است ميان وجوب وامكان الواسطة
والبرزخ لا بد له من طرفين موجودين وبالحكمة حصر الذات تعالى في مراتب تعيناته

في الحقيقة نفى للذات العلى المقدس فان قيل قد اثبت سلمه به مرتبة اللاتعيين -
 قلت جعل هذا المرتبة اعتبارا محضاً ولم يثبت لها وجود مستقل وراء التعيينات
 ولذا اثبت عينية الوجود في اول التعينات ولو ثبت مرتبة وراء الوجود ثبت ما ادعيناها
 من ثبوت مرتبة الذات وراء الوجود وايضاً لو لم يكن مرتبة الاطلاق الذاتى موجودة عندهم
 وراء التعينات لما كان للمناقشة في ان المطلق الذى هو لا بشرط شئ كيف يكون موجوداً
 مع ان المطلق لا يوجد الا في ضمن المقيّد مساعراً ولما تمحلوا في التفصيص عنه لما حاله
 بعض المحققين على الكشف في الوجدان، فان قيل انهم حكموا بعدم زيادة التعيين الاول
 على الذات فيكون متحداً مع الذات تعالى فيكون هو الموجود فيرفع الخلاف ولذا قال
 في الفصوص حقيقة الحق عبارة عن صورة علمه بنفسه من حيث تعيينه في تعقل نفسه
 بان قد يوجد العلم والعالم والمعلوم -

قلنا لا شك ان التعيين الاول اعتباراً من اعتبارات الذات المطلق وتعيين من
 تعييناته مقيّد بالحضور الذاتى فلا يكون وجوداً متخلاً او ما حكمهم بعدم زيادته على الذات
 فالمراد بنفى الزيادة نفى وجوده في الخارج فلم يوجد في الخارج انما هو الذات المقدس ليس
 الا وهذا التعيين انما هو في العلم والمراد انه لم يدخل في حیطة العلم شئ سوى الذات
 العلى من الصفات والاضافات المتميزة ولا يلزم من شئ منها الاتحاد ولان سلم
 فلا يلزم من اتحاد شئ مع شئ جواز اطلاق الاسماء والاحكام المختصة باحدهما من حيث
 هو على الآخر كما في العام والخاص ولذا هيته والعارض على فامر، واما عبارة الفصوص
 فرى ببيان الحقيقة من حيث التعيين والتقيّد على ما يشهد عليه تلك العبارات كلاماً
 في المطلق كيف والا يكون الذات من الصور العلمية المتعينة وهو باطل فالاخلاف باق، فاد
 قيل قد اطلقوا لفظ المطلق في التعيين الاول ايضاً فمأوجه -

قلنا هو اطلاق صفة التقيد فيكون مطلقاً مقيّد او اطلاق مرتبة اللاتعيين

اطلاق عن صفة الاطلاق ايضا كما انه اطلاق عن التجرّد والتقيّد فيكون مطلقا مطلقا
قال المحقق الدواني وجود مطلق اعني وجود من حيث هو بغير شرط تجرّد واطلاق وغير آن
عوارض صفات حقيقيه في ذاتها وان راعى اعتبارات ثابتة في كثر مرتبة اول غيب هويت است اله -
فظهر ان الموجود المتاصل في وجوده عندهم انما هو مرتبة يعبرون عنها بغيب الهوية
والوجود البحت وهو وراء التعينات والتعينات اعتبارات فيه لان الموجود هو التعين
واللاتعين اعتبار محض فحاشا ان يكون مراد هؤلاء الكبراء ذلك هذا وتحقيق مذهبا
ان طالب اليقين وصاحب لفظة السليمة اذا رجع الى وجدانه بفكر صائب وتامل
صادق وانصف من نفسه ادرك ان ذات الله تعالى المقدس لا ينبغي ان يحتاج في وجوده
الى غيره ويكون في نفسه خاليا عن الوجود ولا احتياجه في ثبوته الى الوجود وادراك ايضا ان
ماهية حقيقة سبحانه لا ينبغي ان يكون هو الوجود لان الوجود مع كونه في نفسه من المصادر
والاحداث لا ضرورة لنا بالقول بكونه حقيقة الواجب الموجود في الخارج بوجود اصيل
وان يصطلح عليه بواسطة عدم احتياجه الى الغير ومع ذلك لم يرد الشرع بهذا الحق
ان له سبحانه ماهية وحقيقة وراء الوجود ثابتة بنفسها مستغنية عن عرض الوجود
لها وما يترتب على الوجود يترتب على تلك الماهية بذاتها فهي موجودة بذاتها المقدسة
لا بالوجود عينها كان او زائدا -

وقولنا موجود بنفسه محض تعبير لقولنا هست لان الوجود امر زائد ثابت قائم به
تعالى او عينه فلا مدخل للوجود في تلك الحضرة العلية المعرّاة عن جميع النسب الاعتبارية
كما لا مجال للعدم ثمة فهو سبحانه لغاية تقدسه لا يصل اليه نسبة ما لكونه خالقا لخالقه
فكلا النقيضين متزالان عن تلك المرتبة المقدسة غير منصورين ثمة حتى يتصور ارتفاع
النقيضين فلا تقاضة لشيء بشئ في مرتبة الذات المعرّاة عن جميع الاعتبارات حتى يستحيل
ارتفاع النقيضين اذا لا ارتفاع والثبوت من الاعتبارات والنسب لمثلية عن تلك الحضرة

الا ترى الى ما افاده بعض المحققين من ان الجسم في مرتبة وجوده السابق على البياض
لا ابيض ولا لا ابيض وليس ذلك ارتفاع النقيضين المستحيل لان المستحيل
ارتفاعهما بحسب نفس الامر مطلقا لا بحسب مرتبة من المراتب فان الامور التي ليس
بينها علاقة التقدم والتأخر والمعينة ليس لبعضها في مرتبة الاخر وجود ولا عدم انتهى
فلما ساغ امتثال هذه الامور في الممكنات فما ظنك في شان خالق الممكنات تعالى وبالله
المثل الأعلى فعلى هذا الاحتياج في نفى الاحتياج للذات المقدس الى الغير الى
اطلاق لفظ عليه يكون مفهوما للغوى من المعقولات الثانية والمعاني القائمة
بالغير ولو كان كذلك لكان صاحب الشرح احق بالتعبير عن ذاته المنزه بالوجود و
الاخبار كما اخبر به عن سائر اسمائه وصفاته وكالاته وليس فليس فانه عز وجل
بذاته العلي مستغن عن عرض الوجود له فما يتفرع على الوجود يتفرع عليه سبحانه وكذا
الحال في سائر الصفات فكل ما يتفرع عليها بذاته العلي كاف فيه ومع ذلك له
سبحانه صفات ازلية موجودة قائمة بذاته لورود الشرح بها وما جرى عادته سبحانه بان
كلما ثبت في عالم الحقيقة ان يجعل لما نموذج في عالم المجاز ليستدل به عليه جعل
الوجود انموذجا بوجوده وب نفسه لا بالوجود فان الوجود لو وجد كان موجودا بنفسه
دون الوجود المجاز فنظرة الحقيقة فنحن نوافق جمهور المتكلمين في زيادة الوجود على الذات
الغنى العلي وعدم كون الوجود عينه ولكن لا نقول باحتياج الذات المقدس الى
الوجود واستكمالها بالغير مع كماله بنفسه ونرجوا ان يكون مراد السلف من زيادة الوجود
هو هذا المعنى ان كان منهم رواية في هذه الباب لكن الظاهر ان ليس من السلف
في هذا نقل انما هو قول المتأخرين من اصحابنا رحمهم الله سبحانه بخلاف زيادة
الصفات فان النصوص معاصرة لها فالحاصل ان الحق عز وجل موجود بذاته
وصفاته السبعة بل الثمانية موجودة بذات الحق تعالى دون الوجود فالوجود كما هو

منتزل عن مرتبة الذات المقدس كذلك منتزل عن صفاته الحقيقية فلما لم يتخلل
 في حضرة الذات المقدس والصفات العلية وجود لم يتخلل وجوب ولا امكان اذا لا مكان
 والوجوب نسبة بين الماهية والوجود في حيث لا وجود لا وجوب ولا امكان فمن هذا
 التحقيق اندفع اشكال صعب يورد على الصفات الحقيقية بانها اما ممكنة لذاتها او
 واجبة فعلى الاول يلزم حدها لان كل ممكن حادث عندهم وايضا يلزم جوارس
 انفكاكها عن الذات فيلزم جواز الجحلم والعجز تعالى عن ذلك وعلى الثاني يلزم تعدد
 الواجب لذاته لما في التوحيد قال شينغا واما من الامام الرباني والمجدد للآل الثاني
 فذاته تعالى وصفاته سبحانه فوق هؤلاء الثلاثة المنصورة غاية ما في الباب اذا تصور
 ذاته تعالى وتعتقلت صفاته سبحانه بالوجه والاعتبارات اذ لا سبيل الى الكنه عرض
 لذاته سبحانه في الوجود التصوري الظلي الوجوب لما هو المناسب واللائق لغائه تعالى
 وعرض لصفاته سبحانه بالوجود الذهني الامكان لما هو المناسب لاحتياجهما الى الذات
 فذاته تعالى وصفاته سبحانه في حد انفسها فوق مرتبة الوجوب والامكان بل فوق
 مرتبة الوجود ايضا وباعتبار الوجود التصوري الظلي الوجوب يتناسب لذاته تعالى و
 الامكان يتناسب لصفات تعالت وتقدست والصفات تعالت من حيث الوجود الخارجي
 لا واجبة ولا ممكنة بل هي فوق الوجوب والامكان وباعتبار الوجود الذهني ممكنة ولا يلزم
 من هذا الامكان الحدوث لما انه ليس لذاتها كما للممكنات بل لوجوداتها الظلية وسبب
 هذه المعرفة ان الربا يلحقول من ان الكلية والجزيئية تعرضان للماهية باعتبار
 خصوصية الوجود الذهني فلا يوصف بهما الماهية حال الوجود الخارجي فزيد الموجود
 في الخارج مثلا قبل التعقل ليس بجزيي كما انه ليس بكلي بل عرضت له الجزيئية بعد الوجود
 الذهني الظلي بل نقول جميع النسب والاضافات والاحكام والاعتبارات التي تحمل عليه
 تعالى كالألوهية والربوبية والاولوية والازلية غير الصفات الثمانية الموجودة اما

يطلق عليه سبحانه باعتبار التصور والتفعل والافالذات من حيث هو غير متصف بصفة
 ولا مسمى باسم ولا محكوم بحكم فصاحب الشرع تعالى انما اطلق على ذاته اسماء واحكاما
 باعتبار التناسب والتشابه لتكون قريبة الى افهام المخلوقات ويكون التكلم معهم
 على قدر عقولهم كما يقال لزبد الموجود في الخارج بدون ملاحظة وجوده الذهني انه
 جزئي على سبيل التشبيه والتنظير ويكون حكمهم بالجزئية انشبه من حكمهم بانه
 كلي فذلك الحكم بالوجوب والوجود على الذات الغني العلي اولى وانسب من الحكم
 بالامكان والامتناع ولا فلا يصل الى جناب قدس تعالى وجوب ولا وجود كما لا يليق
 بجناب تنزيهه تعالى امکان ولا امتناع فافهم هذه المعرفة الشريفة القدسية فاتها
 اساس الدين وخلاصة علم الذات والصفات تعالت وتقدست وفاتكلم بها احد من
 العظماء ولا واحد من الكبار استأنره الله سبحانه هذا العبد بهذه المعرفة والسلام على
 من اتبع الهدى.

وما افاده شيخني واما في قدسنا الله سبحانه بسره السامي ان الصفات الحقيقية
 موجودة في مرتبة الذات ولم يحصل من اثباتها تعين وتنزل في تلك الحضرة العلية ومع
 كون الصفات تفاصيل للمكالات المندرجة في حضرة الذات لم يحصل منها مرتبة اخرى
 فتحكمها امتازة عن احكام سائر الاجمال والتفصيلات لان مرتبة احدها امتازة عن
 مرتبة الاخرى فمرتبة التفصيل دون مرتبة الاجمال وهذا المعنى مفقود في تلك الحضرة
 المقدسة والتفصيل ثابت في مرتبة الاجمال وثبت هذه المرتبة وراء العلم والخارج و
 تقسيم الوجود الذهني والخارجي انما هو في مرتبة الامكان فلا مجال في تلك الحضرة
 الخارج ولا للعلم لانه لم يكن للوجود مدخل ثمة فالوجود الخارجي والعلمي فرع وهذه
 المعرفة كاشفية بل جميعها سيمجي وما ذكرنا في تحقيق الوجود وغيره اثبات الصفات مع كون
 الذات المقدس كافيا فيما يترب على الصفات العلية امور ذوقية كشفية وما يورد في اثباتها

ممازاة

من قبيل التنبيهات على البيهات التي لا مساع للبحث فيها والعلم الواجب المتعلق بتلك الصفات في تلك المرتبة المقدسة شيئا لعلم الحضورى كعلمه سبحانه بذاته العلى وكما لاته المدرجة في الذات وتلك الصفات مع زيادتها كانهما نفس لعالم وحضورها كحضور نفس العالم فمن ههنا ذهب جم غفير من الصوفية العلية الى عينيتها مع ذات الواجب تعالى نفى غيريتها والكمال الموافق لمذاق علوم الانبياء على اجمعهم عموما وعلى افضلهم خصوصا الصلوات والبركات والنجيات والمطابق لاراء اهل السنة والجماعة شكر الله تعالى سعيهم ان يسلب عينيتها مع القول بنفى غيريتها ويقال لاهو ولا غيره ولذا قلنا ان علمها تشبيه بالعلم الحضورى لعدم عينيتها وما لم ينترع منه صورة وحضور نفسه كائن كان من قبيل العلم الحضورى ولا يتوهم من هذا ارتفاع التقيصين لان اتحاد الزمان والمكان شرط في حصول التناقض وليس في تلك الحضرة زمان ولا مكان فلا يتصور التناقض وما يتصرف في لفظ الغير ويراد بالغير المصطلح والنظر الكشفى ينفي هذا التخصيص وينفى الغيرية باى معنى كان فان اربابا لكشف يجدون بالدوق والفراسة الصحيحة المقتبسة من مشكوة النبوة ان الصفات كما انها ليست عين الذات لزيادتها ليست غيرها وان كانت رائدة وبينهما نسبة الاثنية ففى تلك الحضرة انتقض قاعدة ارباب المعقول ان الاثنان متغايران.

اذا عرفت هذا فاعلم ان لهذه المرتبة المقدسة التي هي مرتبة الذات مع الصفات الحقيقية تعالت وتقدست ظهورا في مرتبة الثانية بلا تغير وتبدل وذلك المرتبة مرتبة الوجود الذى هو خير محض وكمال صرف وليس لشيء غير الوجود قابلية مظهر جميع الكمالات بطريق الظلية ولهذا ان تعلق العلم بتلك المرتبة المقدسة وانترع كمالاته لكان اول شئ ينترع منها حضرة الوجود والكمالات الاخر تابعة له ولهذا ذهب جماعة من الصوفية العلية وغيرهم الى عينيتها الوجود للذات المقدس وتصوره مع كونه

تعيينا باللاتعين وثبتت هذه التعيين الوجودى وراء العلم والخارج لان الوجود الخارجى والعلمى من اقسام مطلق الوجود ومرتبة المقسم فوق مرتبة الاقسام فحاضرة الوجود من حيث هو سابق على كلا الوجودين ولا يتصور ثمة وجود خارجى ولا ذهنى على ما مر وحاضرة الوجود بطريق الظلية جامع لجميع الكمالات الذاتية والصفاتية اجمالا وتفصيلا فالاجمال تعين اول والتفصيل كانه تعين ثان ففى مرتبة اجمال الوجود لا يتميز كمال عن كمال ولا صفة عن صفة وفى مرتبة تفصيل الوجود امتياز الكمالات وظهرت الصفات قائل شئ ثبت فى تفصيل الوجود الحيوة التى هى ام جميع الصفات وهذه الصفة كاتها ظل لصفة الحيوة التى لها ثبوت فى مرتبة حضرة الذات المتزعة ويصدق فى حقها الاهو ولا غيره وهذا الظل لما كان ثبوتها فى مرتبة هى دون مرتبة الذات تعالى يصدق فى حقها الاهو ولا يصدق لا غيره بل كان مغاير الذات الحق عز وجل وكذا حال سائر الصفات تعالت وبعد صفة الحيوة ظهر صفة العلم ثم الصفات الاخرى من الارادة والقدرة وغيرها والعلم مع كونه جزء من التعيين الوجودى وحصته من حصصه جامع لجميع الصفات والصفات الاخرى استقلالها كاتها اجزاء لصفة العلم لان لهذه الصفة نوع الاتحاد مع موصوفها ليس لغيرها هذا الاتحاد اذ العلم قد يتحد مع العالم والمعلوم والقدرة لا تتحد مع القادر والمقدور وكذا الارادة والسمع وغيرها لا تتحد مع الموصوف ولصفة العلم مجامعيتها اجمال لا يظهر فيه الصفات متميزة وتفصيل يظهر فيه الكمالات متميزة كما للوجود والاجمال حكم مركز الدائرة وتفصيله حكم محيطها فمن ههنا اندفع ما قد يورد ان تميز الحيوة عن سائر الصفات انما هو فى تفصيل العلم الذى يسمونه بالواحدية واما فى مرتبة الاجمال فلا تميز هناك لصفة من صفة اخرى فكيف يحكم بتقدم الحيوة على العلم الكلى على ما وقع فى عبارات شيخنا واما ما قدس سره والعجب من هذا المعترض كيف يورد اصطلاح طائفة غير مسلم عند انحصار حجة عليه امتثال هذا من

عدم الاطلاع على حقيقة هذا المذهب لمخضم واصطلاحه فيعد جملة اعتراضات قد عرفت
 ان التميز الحاصل لصفة الحيوة في تفصيل الوجود بعد ان ما جنى في حضرة اجماله
 سابق على العلم المحلى والتفصيلي والحاصل ان هناك تفصيلان تفصيل للكلمات
 المندرجة في اجمال الوجود والحيوة هناك مقدم على العلم بنوعيه وتفصيل في حضرة
 العلم لما اندرج في اجماله الحيوة ههنا مؤخر عن العلم فالعلم المحاط مسبق بالحيوة و
 المحيط سابق عليه وانت خبير بان صفة الحيوة المسبقة بالعلم ليس في الحقيقة صفة الحيوة
 بل صورة علمية لتلك الصفة فصفة الحيوة سابقة على العلم البتة وصورتها العلمية مسبوقة
 بالعلم ومع قطع النظر عن جميع ما ذكرنا فقدم شأن الحيوة على شأن العلم مما لا يحتاج
 الى دليل وتنبية عند ذى فطرة سليمة واقاد شئني وامامى قد ساء الله بسيرة السامى اخرا
 في موضع اخر ان حقيقة الحقائق والحقيقة المحمدية على مظهرها الصلوة والسلام و
 النتيجة هو التعيين والظهور الحجبى والحجب مبدأ الظهورات ومنشأ خلق المخلوقات وورد
 في الحديث القدسى كنت كزاحفها فاجبت ان اعرف فخلقت الخلق لاعرف فلو لا هذا
 الحجب لما اوجد موجودا اصلا فمن ههنا ظهر سر لولاك لما خلقت الا فلاذ وفي رواية لما
 اظهرت الربوبية وهذا الحجب مركز ومحيط الخلة التى هي كالظل لذلك المركز، فالمركز
 حقيقة لمحمد صلى الله عليه وسلم ومحيطه الدائرة التى هي كالظل لذلك المركز والخلة حقيقة
 لابراهيم الخليل ومبدأ لتعيينه على نبينا وعليه الصلوة والسلام وجاز ان يكون الخلة
 تعيينا ثانيا لكن في النظر الكشفى هذا المركز والمحيط تعيين واحد والتعيين الثانى في النظر
 الكشفى التعيين الوجودى الذى ظهر بعنوان اصله الذى هو التعيين الحجبى قبل ظهور
 هذا الاصل فان قيل الحجب فرع الوجود اذا الحجب بدون الوجود لا يتصور فكيف يكون
 الحجب اصلا للوجود-

قلنا قد سبق ان الحق جل سلطانه موجود بنفسه وصفاته الثمانية تعالت

موجودة بذات الحق ولا مدخل للموجود ولا للوجوب ثم بل الوجود والوجوب من
الاعتبارات المتنزلة عن تلك الحضرة فالاعتبار ظاهر لا يجاد العالم المحب ثم الوجود
الذي هو مقدمة اليجاد لان لتلك المرتبة المقدسة بدون هذين الاعتبارين غناء
ذاتيا عن اليجاد العلم ان الله لغنى عن العلمين وان شئت تفصيل الكلام في هذا
المقام وتحقيق المرام على التمام وان تعرف حقيقة مقام الخلقة والمحب والوجود فعليك
بكلام الامام غوث الانام شيخنا وقبلتنا جزاه الله سبحانه عنا خير الجزاء واعلم ان التعيين
العلمي الجملي المذكور سابقا هو الذي يسميه الشيخ واتباعه قدس سرارهم بالوحدة والتعيين
الاول والحقيقة المحمدية ويقولون هو اوسع التعينات وهو مشهود الكل وهو التجلي الذاتي
وله مقام التوحيد الاعلى ومبداءه وهو فاعذ الاعتبارات ومنبع النسب الاضافات
الظاهرة في الوجود والباطنة في عرصة التعقلات والاذهان والمقول فيه انه وجود مطلق
واحد واجب ويقولون ان اطلاق اسم الذات على الحق تعالى لا يصدق الا باعتبار
هذا التعيين ووراءه مرتبة اللاتعيين والوجود المطلق فاقول ليمت شعري كيف
حكموا يكون صفة من صفات تعينا للذات المعرفة عن النسب الاضافات بل لاظهار ان
يقال ان هذا التعيين تعيين صفة العلم وظهورها في المرتبة الثانية والصفة في الحقيقة
غير الموصوف ولا ينبغي ان يقال انه تعيين الذات بهذه الصفة لان الذات
لا تعين بالصفة وارياب لمعقول قالوا في علم الشئ بالوجه ان المعلوم هو الوجه
فبالنسبة الى ذات الشئ يتحقق الجهل وقد تحقق بما تقر ان هذا التعيين حصته من
حصص الوجود التي تميز وتعين في تفصيل الوجود لكنه اجمع الحصص وهو مسبوق
بصفة الحيوة والحيوة مسبوقة بمرتبة الوجود الاجمالي والتفصيلي والوجود مسبوق
بالخلقة والخلقة مسبوقة بالمحب المحب تعين اول واعتبار اسبق فالتعيين العلمي الجملي منزل
عن التعيين الاول بسنة مراتب وعلا فقه بسبع مراتب وهما ينبغي ان يعلم ان ليس معنى

المؤمنین عندنا ان الحق عز وجل تنزل فصارجاً او وجوداً بل معنى التعين المصدور
لانه لا يلق بالتنزيه ولا نسب بلسان الانبياء على اجمعهم عموماً وعلى خاتمهم
خصوصاً الصلوات والتسليمات والتحيات والبركات .

مکتوب ہشتاد و ششم (۸۶)

مولانا محمد حنیف در حصول نسبت قیومیت و حصول ہرہ اصالت محبوبیت ذاتی و کمال انفعالی .
الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى اخوی اعزى مولانا محمد حنیف از این مسکین
ضعیف بعد از مطالعہ دعا وسلام معلوم نمایند دران هنگام کہ حضرت مجدد الف ثانی قدس سرہ
سبحانہ بسرہ الاقدس درویش را از مخلصان خود بجلعت قیومیت نواختند و باین امر خطیر
سرفرازش ساختند آن درویش را در خلوت طلب داشتہ فرمودند کہ علاقہ ارتباط من باین مجمع گاہ
ہمین معاملہ قیومیت بودہ کہ آنرا بتوعطا نمودہ شد مکنونات بشوق تمام بنور آوردند بحال سبب
ماندن خود درین جہان فانی نمی یابم و ادائے قرب ارتحال خویش این جہان پریش فرمودند
آن درویش در پیش با وجود استماع بشارت مسطورہ جگر گاہ و دیدہ پُر آب گشتہ با کمال الم و
اندوہ در خود فرو رفتہ نہ زبانش را بارائے گفتن ماندہ ونہ سامعہ را تاب شنفتن . چون آنحضرت این
تلوین را دران مسکین مطالعہ نمودند از روئے نہایت کرم فرمودند غم مخور کہ سنۃ اللہ سبحانہ این چنین
جاری گشتہ است کہ یکے را بخود می خوانند دیگرے را بجایش می نشانند و از کمال لطف عبارت
آن عزیز را کہ در نفحات می آید بر زبان مبارک رانندند کہ پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم پایے در کشیدند ابو بکرؓ
بجائے او نشست ابو بکر را پایے در کشیدند عمرؓ بجائے او نشست و عمر را پایے در کشیدند عثمانؓ بجائے او
نشست عثمانؓ را پایے در کشیدند علیؓ بجائے او نشست . آن درویش چوں در خود پیچ گوئے قابلیت
این معنی نیافت و نیز الم نہ کرد در خاطرش مرکوز بود بہ لایا نعم لب نتوانست کشود و امورے کہ
استکشاف آن ضروری بود در میان نیاورد این بود کہ چون آنحضرت فرمودند کہ شایا بقیومیت تو

راضی تر و خوشتر اند از قیومیت من نیز لم آنرا نتوانست جرات نمود که پرسد خوش گفت - بیت
وحشی گذشت یا رو نکردی حکایتی   ای خان بان خراب بان تو سینه بود

باز

چون اندوه این درویش آنحضرت پیش از پیش دیدند فرمودند در آن حال من گونه میلتی هست
اما به بنیم که چه علاقه در میان است متوجه گشته بعد از لحظه فرمودند که تا ایام وصال من قیام تو با من بود
و قیام افراد عالم با تو این مقوله گونه تسلی ده خاطر خرمین این مسکین گردید بعد ازین با جبری
بیک سال و سه ماه چند روز کم واقعه آنحضرت روئے نمود چه این گفت و گو در عشره اولی ذی الحجه
سنه یک هزار و سی و دو بود و آنحال آن هادی انام بست و ششم صفر سنه یک هزار و سی و چهار بود
پیش از غایت این خلعت بمرت یازده سال که آن درویش در آن هنگام در حوالی چپا رده
ساکن بود بعضی اشرف رسانیده بودند که من از خود نوری می یابم که تمام عالم از آن نور منور است
و آن نور در هر ذره از ذرات عالم سارسیست چون آفتاب اگر آن نور فرورد عالم ظلمانی است
آن عالی حضرت ویرا بشارت داده فرمودند که تو قطب وقت خویش می شوی و این سخن من یاد داد
حمد الله سبحانه که موعود منج گشت و اثر بشارت بحصول پیوست چه قطبیت یکبار از شعب
قیومیت است -

بد

بر سر اصل سخن رویم و گوئیم که قیوم دین عالم خلیفه حق است حل و علا و نائب مناب او
افطاب ابدال در دایره ظلال و مندرج اند و افراد و ناد در محیط کمال او مندرج افراد
عالم همه بوی روئے دارند قبله توجه جهانیان اوست دانند یا ندانند بلکه قیام عالمیان بذات او
چه افراد عالم چه نیکه مظاهر اسما و صفاتند ذاتی در میان شان کائن نیست هکلی اعراض و اوصاف اند
و اعراض و اوصاف را از ذات و جوهر چاره نیست تا قیام شان بآن بود و عادت الله جاریست
که بعد از قرون منتظران له عارف را نصیب از ذات ارزانی داشته و پرا ذاتی عطای فرماید که بحکم
نیابت و خلافت قیوم اشیای گردد و اشیا بوی قائم می باشند -

باید دانست که حصول نسبت قیومیت هیچ کس را تا نصیب از اصالت نداشته باشد

بسیر نیست آن عالی حضرت متعالی منقبت درویشی را که بحصول نسبت قیومیت بشارت داده بودند به نویش ثبوت نشأ اصلت ویرانیز سر بلند گردانیدند و نیز فرمودند که هر قدر که نصیب از اصلت داری موافق آن نشأ محبوبیت در نهاد تو مورد است یعنی محبوبیت ذاتی و کمال انفعالی در حق وے نشان داده و مَا ذَلِكْ عَلَى اللَّهِ بَعِزٌّ

مکتوب هشتم و سیم

بمیر محمد منصور در بیان امور وے که ابلاغ آن ضروری است -

الحمد لله و سلام علی عباده الذین اصطفی آیت کریمه که در باب کفار اهل کتاب که بحمله و کار اهل اسلام را دالت بکفر و ارتداد می نمود بطریق توفیق باین جماعه فرموده بودند و خود را بزعم خود مسلمان و بر حق قرار داده و طرف ثانی را قرین بهود و ابلیس لعین در اغوا و اضلال ساخته بوضوح انجا مید حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ما شما مسلمان و در بزرگ درویشان خود را می گیرید که شمار باید گیرے لا از راه حق مانع آییم ازین باب حرفی هم در میان ما و شما نیامده است بهتان لازم حدیث و در صحبت ما مرتد و گمراه و کافر نیست و نیز مراد از این اغوا و دالت بارتداد غوایت و ارتداد شریعت است یا غوایت ارتداد طریقت که عبارت از خروج است از اطاعت و طریقت شیخ چنانچه مقرر است اول خود مراد نیست اگر مراد از آنچه چاره است مانند ثانی که رذله طریقه باشد که نصیب وقت است معلوم شریقه است که مادر آن وقت درین دیار نبودیم بسیر رفته بودیم معلوم نیست که دالت کننده باین ارتداد که بود گناه آن بر ما بستن معقول نیست و دیگر از این جانب مقدمه غیرت یا غیوه که لازمه طریقه صوفیه علیه است هیچ در میان نیامده است شما دوم مرتبه است که بدایت بجنگ می کنید و اندامی رسانید ایزد دل ادنی مسلمان چه نتیجه دارد فلیک ایزد اهل حقوق از غیرت خداوندی جل سلطان نمی ترسید که فتنه خفته بیداری کنی این قدر بدایت مقبول یک مقبول همه مردود یک مردود همه از یک قطع نموده هوس ترقی و وصول را از خاطر

فرستاده

بکجا

شرف بد کنید هر چند رواست که از راه اسناد راجح صورت کشائش و ترقی رونمایید اما از حقیقت و معنی آن بے بهره است شیطان دشمن قوی است از لکر آن هیچ کس این نیست فالحذر ثم الحذر سخن دیگر است که کشائش و ترقی بر آن متفرع است فالحذر ثم الحذر چون شما سلسله جنبانید پیر این قدر گفته شد و الا امور اہم دیگر در پیش است نوبت باین قسم گفتن و نوشتن نمی رسد و نیز حقوق آشنائیا هم مقتضی بود که یک دفعه ابلارغ حقیقت کار نموده آید والسلام

مکتوب هشتم و نهم

بدر انا محمد حنیف در بیان معارف اقریب و تفصیل سیرے که ورای آفاق و انفس است دقائق فنا و کشف سر قلعه عجز و حیرت در طریقه علیہ آنحضرت سلمہ اللہ تعالیٰ -

الحمد لله وسلام علی عبادہ الذین اصطفی. سعادت آثار اخوی مولانا محمد حنیف ازین معجز ضعیف استفسارے نموده بود بتقریب حل آن سطرے چند نویسد بگوش هوش استماع نمایند قال عز من قائل وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ ذات حضرت واجب الوجود حل سلطانہ ہمچنین کمالات ذاتیہ او تعالیٰ از بندہ بہ بندہ نزدیک تر است پس سیرے کہ باین مراتب متعلق شود و رای سیر آفاقی و سیر انفسی باشند و نیز ورای جذبہ سلوک بود چه سلوک سیر آفاقی است و جذبہ سیر انفسی، سیر آفاقی را بعد در بعد فرمودہ اند و سیر انفسی را ہر چند قرب در قرب گفته اند لیکن آن قرب ظلی است، ازین قرب اتحاد باید گذشت تا معاملہ اقریبیت روے دہر چنانکہ زوال علم حصولی اشیا کہ عبارت از فنائے قلبی است بے تمامی سیر آفاقی ممکن نیست بے شروع در سیر انفسی سیر نہ ہمچنین زوال علم حضوری شخصی کہ بذات و صفات او متعلق است و فی الحقیقت فنائے نفس است بانتهائے سیر انفسی و دخول در مراتب اقریبیت مربوط است در سیر انفسی علم حضوری عارف برجاست چہ نفس درین موطن بعنوان حقانیت پیدا است و از قید آن تمام ربائی بحصول نہ پیوستہ تا وصول بمطلوب حقیقی پیدا آید چه مطلوب بموجب کہ میہ سابقہ و راء انفس است و آنچه

در نفس نمودار است از آیات داله است چنانچه قرآن مجید بآن مشعر است سُبْحَهِمُ آیَاتِنَا
 فِي الْاَفَاقِ وَفِي اَنْفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمُ آيَاتُ الْخُسْفٰی و چون علم حضوری عین عالم است
 ناچار بزوال آن زوال نفس عارف خواهد شد و اثری از وی نخواهد ماند و زوال علم حضوری باین
 معنی است که علمی تعلق بذات عارف داشت از آنجا که بواجب تعالی متعلق شود و حاضر در آن موطن
 حق سبحانه باشد ذات او بیانش آنست که هر کمالی که در ممکن نمودار است همه مستفاد و مستعار
 از مرتبه وجودیست تعالی از وجود و حیوة و علم و قدرت و امثال آن و ممکن این کمالات را از خود
 فهمیده خیانت در امانت نموده است و چون عارف را بحض فضل و کرم باین دید عاریتی بنوازد
 مَرَّةً ثَامِيَةً تَوَانِدُ بِوَدَّهِ بِحُكْمِ اِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ اَنْ تُؤَدُّوا اَلَمَآثَاتِ اِلَىٰ اَهْلِهَا اَمَانَاتِ را درست
 بابل امانات بسپارد و چون علم حضوری او پرتویست از حضور ذاتی مطلوب این حضور بآن حضور
 ذاتی ملحق خواهد شد در رنگ سایر کمالات که باصول خود ملحق می گردند درین هنگام عارف خود را
 خالی محض خواهد یافت بعد از صرف ملحق خواهد دید نه ذکر در خود احساس نماید و نه توجیه نیافتی بود
 و نه حضوری بعد از حقوق باصل اگر یافت است از خود بخود است و اگر حضور است هم از خود بخود کان
 الحادث اذا قورن بالقديم لم يبق له اثر درین موطن که موطن فنائی نفس است بوجه کمال
 اطلاق کلمه انا از عارف نازل می شود و عارف از خود بانامی تواند تعبیر کرد زیرا که بعد از فنائی نفس
 که مورد کلمه انا بود انا را موردی نماند که بران اطلاق یابد نه بآن معنی که انا بر حق اطلاق شود و خود را
 حق بین که خودی در میان نمانده است انا نیست برکنده و آنچه حضرت ایشان قدس الله سبحانه بسر
 الاقدس در بعضی از مکتوبات جلد اول زوال کلمه انا را از سر نوشته اند و فرموده که در صحیح امثالین
 سخنان متصور نیست در سیر نفسی نوشته اند بلکه در فنائی جذبه که سلوک تام بآن منضم نگشته است
 زیرا که در این موطن مورد کلمه انا هنوز برجاست لیکن بجهت غلبه محبت که منتا سر است مستور
 گشته است نه زایل حکم بزوال آن نمودن محض سر است اگر بصح آید مورد آن را در یابد و حکم بزوال
 آن نکند که تمای آن سیر تمام ولایت صفری است پس برین تقدیر در کمالات ولایت صفری که

بسیر انفسی مربوط است استعاره کلمه انا نیز از وجہ کمال منزل بود و کمالے کہ درین مکتوب بیان آن می رود از کمالات ولایت کبری است کہ پورے آفاق و انفس متعلق است و حقیقت فناے نفس در آنجا متحقق است و در این موطن مورد کلمه انا از یخ برکنده شده است کہ عود آن صورت ندارد فنا و بقا و صحو و سکر آن را یکسان است و الزائل لا یعود و آنکہ گفتیم کہ حقیقت فناے نفس در آنجا متحقق است زیرا کہ فناے نفس فی الجمله در ولایت صغری نیز بحصول می پیوندد و لیکن کمال آن درین موطن است چنانچہ تحقیق آن در مکتوبات جلد ثانی تبہ تفصیل مبین است و چون عاشق بیچاره خود را سزاوار و مورد کلمه انا نیابد و خود را شرک بیند و از امانیت پاک گشته نبری گزیند تواند بود کہ معشوق از روی فضل و احسان بموجب قهْل جَزَاءُ الْإِحْسَانِ اِذَا الْإِحْسَانُ اَنْ گم شده را در خلوت کہ انائے خود جا بدو عاشق صادق از همه روی نافتہ بخود در حرم خاص کعبه مقصود اعتکاف گزیند نہ بدان گونه کہ عاشق عین معشوق شود بیت

خیال کج مبر این جا و بشناس کسے کو در خدا گم شد خدا نیست

درین موطن از عاشق در دهنده اثر نیست معشوق است کہ خود بخود جلوہ گر است و عاشق را از میان برداشته -

سوال ہر گاہ علم حضوری عین عالم باشد و آن علم بعد از کمال باصل خود کہ علم حضوری واجب است ملحق می گردد و مقرر است کہ بحق ہر کمال باصل خود کائن است نہ بامرے کہ مبائن اصل آن باشد لازم می آید کہ حقیقت ہر شخص و مبداء تعین او علم بود و حال آنکہ صفات دیگر نیز مبادی تعینات خلّاق است چنانچہ بطور حضرت ایشان ما قدسنا اللہ بسرہ الا قدس تکوین مبداء تعین حضرت آدم است و کلام مبداء تعین حضرت موسی و قدرت مبداء تعین حضرت عیسی علی نبینا و علیہم الصلوٰۃ و التسلیمات و جمیعہ کہ داخل ولایات ایں بزرگوار اند مبادی تعینات شان جزئیات ایں صفات اند و جزئیات جزئیات ایں صفات علی تفاوت الدرجات -

جواب: حقیقت محمدی علی مصدرہ الصلوٰۃ و التسلیمات و التمجیہ چنانچہ مقرر ایں طاعت

اجمال حضرت علم است و حقائق سائر خلائق تفصیل این اجمال است پس نظری این معنی توان گفت که حقائق جمیع خلائق علم است چه همه خلائق ظهور و تفصیل آنحضرت است علیه و آله الصلوات التیلمات غایت مافی الباب آن حقیقت جملی را در مرتبه تفصیل حصص لایحسی است، باز آنکه کمالات مفصله علم که در حضرت اجمال اندراج و اندراج داشتند پس حقیقت هر شخصی از اشخاص سوائے آنسرور علیه و آله الصلوة والسلام حصه بود از حصص علم که از تعلق علم در مرتبه تفصیل بکمال کمالات مندرج اجمال حاصل گشته مثلاً ابراهیم حقین حضرت ابوالبشر علی نبینا وعلیه الصلوة والسلام حصه است از علم که از تعلق آن بصفت تکوین که در اجمال مندرج بود بحصول پیوسته است و علی هذا القیاس سائر الخلائق لیکن چون تمیز میان حصص حقائق بآن کمالات است حقیقت هر شخصی مسمی بکمال ازان کمالات که نسبت خاص بآن شخص دارد که سبب تمیز او شده است نموده اند پس علم اشرف صفات شد و برگزین آن شامل جمیع موجودات آمد.

جواب دیگر آنکه اتحاد شئی با شئی مستلزم آن نیست که شئی اول حقیقت شئی ثانی باشد چنانچه خاصه را با ماهیت نسبت اتحاد است با آنکه از عوارض است. اگر گویند بر این تقدیر که علم ذات حقیقت انسان نبود حقائق جمیع موجودات تفصیل حقیقت محمدی گفتن چگونه راست آید، چه حقیقت محمدی علم است. گوئیم در کار نیست که اجمال ذاتی تفصیل بود چه انواع مندرجه تحت حیوان را تفصیل ماضی توان گفت هر چند ماضی ذاتی آن نیست و لو سلم. گوئیم که حقیقت محمدی را اجمال و کل همه حقائق گفتن باعتبار اشتمال و جامعیت علم است مرآن حقائق را، با آنکه گوئیم تواند بود که حقیقت محمدی عبارت از جمیع کمالات ذاتیه بود که متعلق علم است علی وجه اجمال نه نفس علم من حیث هو لیکن چون در آن مرتبه علم را ازان کمالات تمیزی نیست و غیر از حضور و انکشاف امری در آن موطن هویدا و مفهومی نه، لهذا آن مرتبه را وحدت گویند و قابلیت محض خوانند و نیز علم را با معلوم بطور بسیار از محققان اتحاد کارن است، ناچار تعبیر ازان حقیقت بعلم نموده اند لهذا در مرتبه تفصیل همان کمالات متمیزه حقائق سائر اشخاص اند و بر این تقدیر تقابل اجمال با تفصیل بے تکلف می افتد و بغیر آن

نه چنان و مؤید این توجیه است که نزد حضرت ایشان ما قدس الله سبحانه بسرہ الاقدس حقیقت مجری
اجمال تعین وجودی است یا تعین حی که تعین علمی از آن بمراتب پایان است چنانچه تحقیق آن
در جائے دیگر ثبت یافته است. اگر گوئید که کلام بعضی اکابر ناطق است با آنکه علم حقیقت
انسان است چنانچه مولوی قدس سرہ فرموده اند. مصرع
لے برادر تو ہمیں اندیشہ نہ

و از حضرت ایشان نیز در بعضی اوقات مثل آن مسموع گشته. گوئیم تواند بود که این اکابر بر سبیل
تجوز و مبالغه فرموده باشند یعنی عمره در تو ہمیں فکر و اندیشہ است باید که آن در غیر مطلوب حقیقی
مصرف نبود بلکه تمام مصروف آنجناب مقدس گردد و تحقیق در این مقام آنست که حضرت
ایشان ما افاده نموده اند جائے که فرموده اند ازین بیان لازم می آید که در علم حضوری ہم صورت معلوم
با وجود حضور نفس معلوم کائن است که حاضر نفس معلوم خاص نیست اعتبارے دروے راه یافته
است که از نفس بصورت آورده فهم هر کس باین وقت نرسد تا بذات بخت واصل نشود بوصول
بچوئی این دقیقه را در نمی یابد.

فصل بالآخر لے برادر حل آنچه از این فقیر استفسار نموده بودی که سبب چیست که در طریقه
حضرت ایشان ما قدس سرہ نسبت جمل و حیرت غالب است کمتر در درک می آید از تحقیق سابق
لا ارجح گشت زیرا که نسبت آنحضرت و را آفاق و انفس است با قرابت متعلق و بالا گذشته است که
معامله اقربیت بعلم حضوری تعلق دارد نه بعلم حصولی و معلوم است که یافتن انداز در علم حصولی است
نه در علم حضوری هیچ کس شنیده که از یافت و حضور خود ملتذ بوده باشد در علم حضوری اگر یافت
والتذاز است نه از قبیل یافت و التذاز متعارف است یافته است مجهول الکفایت لهذا اگر
کسی خواهد که بر احوال خود اطلاع یابد و کمالات ذاتیه و صفاتیہ خود را بداند محتاج بتصور ذات و
صفات خود خواهد گردید و بے آن پے بذات صفات نخواهد برد و خود را از خود فاقد خواهد دانست
از پس که بدو مبنی عادت کرده است حضور ذاتی را علم نمی انگارد و تا درک او از و فرایند نداشته باشد

هر چند که مزایلت در تصور بودنی تواند دریافت. اگر گویند که در معامله اقربیت مزایلت و مبادیت
 کائن است چه اقربیت اثببت را میخواهد اتحاد است که مزایلت ندارد و از اثببت بری است پس
 باید که سیر انفسی مقصور بر علم حضوری باشد که اتحاد و رفع دوگانگی در آن موطن صورت می بندد نه در معامله
 اقربیت که ورای آفاق و انفس است و مزایلت متصور نیست. گوئیم چون مشهود در مراتب انفس ظلی
 از ظلال مطلوب است آیت از آیات داله و ناچار حضور مشهود آن حضور مشهود مطلوب نبود. هر چند
 صاحب سیر انفسی آنرا غیر مطلوب نداند اما فی الحقیقه غیر است پس نسبت باهل مطلوب علم حصولی باشد
 چه حضور ظلی حضور اهل نیست بلکه نسبت بآن مشهود که در مراتب انفس است نیز علم حصولی کائن است
 چه مراتب را با صورتی که در آن ظاهر است نسبت حصول است نه حضور هر چند در وقت مشهود صورت
 ظاهر مراتب محقق است و مشهوده لیکن فی الحقیقه مراتب بر حالت اصلیه خود است زوال آن در نظر
 است و پس و ارتقاء آن در مشهود است فقط چه قلب حقیقت محال است و مقید مطلق گشتن محض
 خیال و در معامله اقربیت حکم بمزایلت و دوری نمودن از احکام ویم است در رنگ مزایلت صورت
 منعکسه در مراتب با ذی صورت که آن مزایلت نیز ویم است هر گاه قرب را با دوری مضاد بود
 و در اتحاد که نیز از افراد قرب است مزایلت نباشد در اقربیت که نازک تر است دوری و مزایلت مخفود
 باشد هر چند اثببت باشد با بعد و مزایلت نبود این معامله و راسطو عقل است محبوس غفیه
 عقل مشکل است که باین سر پی برد کشف صحیح و نور فر است که مقبوس از مشکوه نبوت بود
 باید تا ایمانی باین معامله حاصل نماید و شرع از مشرب یا بد و بر تقدیر تسلیم گوئیم مزایلتی که موجب سیر
 و رک است همان مزایلت است که از راه بعد و دوری پیداشده است نه مزایلتی که از راه اقربیت
 متوهم شود که از یافت و رک از نسبت اتحادیم دور تر است یا آنکه گوئیم تعلق معامله اقربیت علم
 حضوری بآن معنی است که نفس عارف هنوز بها است علم حضوری او بر پامع ذلک باهل مطلوب
 علم حضوری دارد و چیز را حاضر است که این محال است یا نفس حاضر را عین مطلوب تصور نموده
 حضور نفس را عین حضور او دانسته است که این معامله مناسب سیر انفسی است بلکه بآن معنی است که

عارف از خود محروم شده و از حضور ذاتی خود منقطع گشته حضور را و که پرتو است از حضور واجبی جل
سلطان بحضور او تعالی ملحق گردد و بعد از حقوق تمام چون حضور او با و بود که از عارف و از حضور و
اثری نماید نسبت باطن اندر یک بعید ترمی افتد و بعد م یافت از نسبت علم حضوری که بالا ذکر یافت
منصف ترمی گردد و بدینا -

بر اصل سخن رویم صاحب علم حصولی در مراتب قطع منازل وصول در کمال شوق و ذوق
است و یکشفت و شهود خود ملتذ و نشادان و همواره در استغراق حضور مستهلک صحبت او جذب بخش و
عشق آمیز و گریه آور و وجد انگیز و آنکه معامله او را آفاق و انفس است از شوق و رگه رشته است
و از قید شهود و استغراق در شهود و ارسته معامله او را سه نظرات است و کارخانه او برتر از ظلال چه
ظهور بے شائبه طلیت نیست نهایت ظل بهایت انفس است بیرون انفس ظل نیست هر چند مر
بعید باشد صحبت شان بعینه صحبت اصحاب کرام است علیم الرضوان در صحبت این بزرگواران هیچ
شنیده که کسی تو اجد نموده باشد و نعره شوق بر کشیده و دم از تخیل و شهود بر آورده آرام این
برگزیدگان در طاعات ذوالانعام است جل و علا و فرخندگی ایشان در رینگی او تعالی کار
اینها دوام نیاز است و کمال لذت شان در نماز هدایت ارحی یا بلال و حدیث قره عینی
فی الصلوة شاید معامله شان است آنچه از باب ظلال را در آخر کار میسر است قدم اول این
بزرگواران است وصول به اصل اینها را مسلم است و حقیقت جدو یافت هم اینها را سیر این وجد و یاف
از عالم دیگر است و دلائل وجدو یافت سابق و تری الجمال تحسبها جامدة و هی ثمرة السحاب
در مقام سابق اگر وصل است صورت وصل است و اگر یافت هم صورت یافت چه علم حصولی بمنزله
ظل علم حضوری است -

تنبیه از لفظ جل و حیرت که بالا ذکر شد گمان نکنی که ارباب این نسبت علیه علم نیست
خود ندارند کلا حقیقت علم و یافت در این موطن ثابت است لیکن چون تباد را بفهم با که متحقق نزد
عوام که با سفل سافلین فرو داده اند علم و یافت بحصول صورت معلوم است و بس علم حضوری

بعید

نزدشان گوینا علم نیست بنابران تعبیر از آن معامله بجهل و حیرت نموده می آید و انحنی دریافت آن نسبت کمایی بی و فور علم و کمال معرفت متعذر است هر چند حاصل بود و طریق دریافت آن نسبت یا بآن گونه بود که حق تعالی عارف را حدت بصیرت بنوع عطا فرماید که بی حصول صورت معلوم تواند تمیز نمود هر چند عقل عقیل بی آن نتواند برد که محمل عطا یا الملك الامط یا به بآن طریق که در صورت مثالی آن معامله مجمل یا کیفیت را و ناخند یا بالهام ربانی و یا باعلام را مبر یا غیره معلوم کند یا یقین حصول نسبت بالذاتی که بر آن مترتب است بدین درک درک نبود و راست که بعضی را آن معامله حاصل باشد و علم بآن از هیچ راه حاصل نبود علم بتفصیل احوال و مقامات همه را نمی رسد در حال خال خال را عطای فرمایند و دیگران را بعلم او کفایت می کنند لیکن این هر دو در نفس وصول برابرند تفاوت بعلم و عدم علم است که از قبیل فضل بزرگ است و در علم نیز مراتب مختلفه است. با بجهل آنچه مطلوب است حصول این نعمت عظمی است علم بآن هر قدر که بود از قبیل محنت زائده است در رنگ محنت بدی و در فن بلاغت و لیکن هذا آخر المکتوب الحمد لله و لا و آخر الصلوة والسلام علی رسولہ دائماً و سرمداً و علی آلہ الکرام و صحبہ العظام الی یوم القیام۔

مکتوب هشتاد و نهم

نیر بمولانا محمد حنیف در اشارت بجامعیت عارف۔

بعد الحمد و الصلوة و تبلیغ الدعوات بجناب خوی اعز می رساند احوال فقرائے این حدود مستوجب حمد است المستؤل من الله عافیتکم و استقامتکم علی جادة الشریعة المرصیة و السنة السنیة المصطفویة علی مصدرها الصلوة و السلام و النجیة و ترقی درجاتکم المصوریة و المعنویة و القوز بالسعادات الاخریة و الابدیة و التخلیة و الفنا و الانقطاع بالکلیة فاذا تخلیت و قنیت حتی التخلیة و الفنا و تبت نوراً و محالاً لا یتجلی فی کل شیء الا جمالك و صار العالم السفلی و العلوی مرایا لنورك و بهاءك و مظاهر حسنك و کمالك

و کنت مرکز اوجمالا للعوالم ظاهرا فی کل شیء خلیفتها و اما فی الخلق و تمت فی حقک النعمة
فانظر الی انار رحمة الله کیف یحیی الارض بعد موتها. والسلام

مکتوب (۹۰) نورم

بخواجه دینار در عدمیت عارف -

بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله و سلام علی عباده الذین اصطفی سعادت آثار بیان دنیا
ازین مسکین خاکسار دعوات مطالعہ فرمایند احوال فقرائے این حدود مستوجب حمد است خیریت اجبه
دور افتاده از کرم حضرت و باب جل سلطانه مسئلت نموده می آید با جابت قرین باد ممکن بیچاره که نصیب
اواز مطلوب حقیقی جز استنہال کمال اضحیال نیست در ادراک کمال او عاجز و قاصر است چون دیدارگاه
و حدت واحدیتش غیر از انعام و نلاشی نقد وقت ندارد از دریافت حسن جمال او تهی و حیران. بیت
گیرم که بغم خانه ما یا رخسار آمد کو حوصله و طاقت دیدار که دارد
اوست که دهلوت گاه الکبریا درائی کمال خود را خود نشانهاست و در بزم گاه انت کما انتیت علی
نفسک جمال خود را خود ناظر فهو الذی حمد ذاته بذاته و اتشی علی کمال صفاته فهو العارف و
المعروف و هو المشاهد و المشهود. عاشق بیچاره درین جلوه گاه رخت با صحرائے عدم کشیده و
هستی و دانش و توانائی را باطل آل حواله نموده. بیت
جسم همه شک گشت و چشمم با گریست در عشق تو بجایم می باید زیست و سلام

مکتوب (۹۱) نور و کیم

بشیخ طاهر بخشی جو پوری در اطهار محبت حضرت پیر دستگیر خود و محبت اصحاب آنحضرت رضی الله تعالی عنه
بسم الله الرحمن الرحیم حضرت خدی سحانه بمراتب قرب ارشاد ترقیات بخشاد خدمت
معارف آگاه دور افتادگان را فراموش نساخته باشند چون بموجب المرء مع من احب

محبت

ہر جا کا ارتباطی درمیان است معیت مغوی باند ازہ آن نیز ثابت است امید است کہ تمادی ایام
مقارفت فتورے در نسبت سابق نیارد بلکہ اگر ارتباطی نہ کو ر قوی تر گردد چنانچہ متوقع از دوستان است
نسبت مسطور نیز زیادہ تر شود بیش از پیش گردد این فقیر را جماعت کہ بشرف خدمت پائے بوسی حضرت
قطب المحققین قدوۃ خدا طلبان حضرت ایشان مشرف گشتہ اند نسبت علیحدہ است در نظر از عالم جدا اند
کسے مناسبے نہ دارند چہ این جماعہ مرایائے محبوب اند و نشانے از ان بے نشان دارند خدمت محبوب سنگام
غیبت او خصوصاً بغایت محبوب مرغوب اند نزد اہل ان و شیفتگان قدر این جماعت بیش از پیش است
ہر چند این جماعت بے پروا باشند و از لوازم ارتباط مسطور دور بودند اما نزد ما مردم نہایت عزیزند و
خدمت محبت شان بر ما لازم بہر حال از دعا غافل نباشند و توجہ نمایند کہ فردا در مرقہ سبحان و
خادمان آنحضرت کجا محشور گردیم و در نہ لوائے مبارکش جایا بیم ربنا آئمۃ لنا نورنا و اعفی لنا
انک علی کل شیء قدير

مکتوب ۹۲) نود و دوم

بشخ حمید احمدی در غیب تحصیل طریفہ بندگی و بیان حال عجیب در اعمال -
محبت آتارا اخوی شیخ حمید دعا و سلام خواند و از نوشتن احوال فارغ نباشد و در ادائے
طاعات عبادات مردانہ باشند و کم ہمت را در خدمت مولی جل و علا چست بر بندہ ام در روزگار است
روز ابرقراست در وقت کار منتظر اجر نشستن فی الحقیقت خود را از اجر بازداشتن است و در ادائے
خدات مقید بلذات نباشند اگر لذت دہند نعمت است اگر نہ نہ طاعت را از دست نہاید داد
مقصود از بندگی محنت و مشقت است کہ معادات نفس و مخالفت ہواست نہ عیش و راحت کہ
متمنائے ہوا و نفس است آن لذت راحت دیگر است کہ از طرف عطا شود و نفس و ہوا را اصلاً
در ان مدخل نہد کہ نفس در عین آن لذت بانالہ و فغان است لیکن آن لذت چوں موہبت است
طاعات را بفقدان موقوف نمی توان داشت در تحصیل طاعات بجان کوشند و امید نجات از رحمت

جویند و طاعات را نیز اثر رحمت او فهمند و عائد توفیق او دارند و حول و قوه خود را اصلاً در آن دخل
 ندهند تا از عجب برآیند و اگر احیاناً حول و قوه را بخود عائد بینند از آن نادم و مستغفر شوند تا طاعات ناچیز
 نگردد و با تم تبدیل نشود لیکن باین بهانه از اعمال و طاعات در نمایند هم طاعات کنند و هم استغفار
 از آن طاعت نمایند و آنرا نمایان جناب مقدس ندانند و امیدوار باشند که این ندامت و استغفار
 رفته رفته علاج آن دید حول و قوه نماید و اعمال را قابل قبول سازد - بیت
 چشم دارم که دهی اشکم را حسن قبول ای که در ساقیه قطره بارانی را
 بزرگ گفته اعلی و استغفر طریق بندگی اینست اللهم مغفرتک اوسع من ذنوبی و رحمتک
 ارحی عندی من عملی -

دادیم ترا از گنج مقصود نشان گرمانه رسیدیم تو شاید برسی والسلام

مکتوب (۹۳) نور و سوم

بحق بانی پناه شیخ نور محمد پنی در حل آنکه بر تقدیر فنا علم بفنا چگونه باشد -
 بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی خدام معارف
 دستگاه از این شکسته آواره دعوات مشتاقانه قبول فرمایند - مصرع
 از هر چه میبرد سخن دوست خوشتر است
 سوال فنا نسیان ماسوی است و زوال علوم است با سر بایس بر تقدیر حصول فنا اگر
 علم بفنا خود دارد فنا حاصل نیست و اگر علم ندارد چگونه داند و گوید که فنا حاصل است چنانچه ارباب
 فنا از آن خبر داده اند -

جواب بعد از مضمی حالت مذکوره خواهد دانست که فنا حاصل گشته است و از آن خبر
 خواهد کرد و بر تقدیر دوام فنا چنانچه مختار حضرت ایشان ما است قدس الله بصره الا قدس -
 گوئیم برین تقدیر بقا لازم فناست در عین فنا باقی است و در عین بقا فانی است پس درین موطن

صفات افعال عارف از خود فانی گشته بصفات افعال واجبی تعالیٰ متحقق می گردد مثلاً علم ممکن از خود فانیافته بعلم واجب تعالیٰ و تقدس بقامی یابد و علیٰ هذا سائر الصفات پس اگر عارف فانی در این مقام بعضی اشیا را بعلم باقی دریا بدنی فانی فانی علم او نبود چه علمی که فانیافته است بآن علم اشیا را در دنیا یافته است تا محذور لازم آید الترائل لا يعود و این علم دیگر است کما اشیا را بآں درک می نماید عزیزی گوید معرفت الله بالله و معرفت الاشياء بمولاه الله این معرفت اشیا منافی نیسان اشیا نیست۔ یا آنکه گوئیم که درست است که صفات یک لطیفه را از لطائف انسانی حاصل بود و علم بآن هر لطیفه دیگر را۔ یا آنکه گوئیم که فنامر باطن را بود که کار است و علم بصفات آن ظاهر را باشد چه بر تقدیر دوام فنا عارف چنانچه پیش از فنا بود بعد از فنا نیز بر همان پنج است زن و فرزند و سائر دوستان را بر من سابق می شناسد اگر بعضی احوال باطن خود را نیز دریا بد و بر آن مطلع گردد محل تعجب نیست، اگر گویند محل دانش قلب است و چون قلب فانی گشت باید که ظاهر نیز از دانش بے نصیب گردد، گوئیم اگر مراد آنست که بے دانش قلب از ظواهر دانش مطلقاً مصروف است و دانش مقصور بر قلب است پس ممنوع است چه مابدا هست می بایم که قلب از دید و دانش ماسوی مطلقاً رسته است مع ذلک ظاهر بر دانش خود است اگر معنی دیگر میخواهد پس درید دعائے ماضی نیست تحقیق آن است که بعد از تحقیق فانی قلب انش که بآن تعلق داشت بجائے دیگر انتقال می نماید و محل دانش آنجائی می گردد و السلام اولاً و آخراً۔

مکتوب نود و چهارم (۹۴)

بحقائق و معارف آگاه شیخ عبدالحی بنی در دفع شبهه صاحب زرتبه که بر مقرر قوم نموده که بر تقدیر گم شدن یافت چگونه باشد۔

بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على سيد المرسلين وآله الطاهرين دعائے وافی این مجور عاصی در مرض قبول آرند احوال این فقرا مقرون بعافیت است حمد الله سبحانه على ذلك المسئول سلامتكم واستقامتكم۔

مخبر و ماسطره چند در حل اشکال صاحب زرقه دریاب فنا که مرقوم نموده است بتقریب امل
نموده بود احوال مضمون آنرا بطریق هدیه بآن عزیز الوجود ارسال کرده - سوال صاحب زرقه گوید - شش
گویند عنان خود چه تنایی   گم شو که چو گم شوی بیایی
این نکته نمود نا صوابم   چون گم شوم آن گم چه یابم
یا بنده اگر کسے درگم خواست   از گم شدنم پس او چه میخواست

جواب محمل آنست که گم شدن نسبت به اسوی است و یافت نسبت بحق جل شانه فلا مفا
و مفصل آنست که گم شدن در مقام فنا که مقام عین الیقین است متحقق است چه درین موطن علم منافی
عین است یافت در مقام بقا که موطن حق الیقین است صورت می بند پس گم شدن شرط یافت
شد هر چند در یک وقت جمع نشوند فلا اشکال و این بر تقدیر است که از یافت ادراک مرکب خواهم
و اگر ادراک بسیط اراده داریم پس در عین گم شدن ادراک بسیط حاصل است چنانچه مقرر است عزیز گوید -

از حضرت ذات بهره استمال است   استمالی که از تصور پاک است
آن معرفتی است نامش ادراک بسیط   آنچاچه محمل دانش و ادراک است

و برین تقدیر نیز اشکال مندرج است چه فنا شهود نیست نه وجودی و بر تقدیر فرض فنائی
وجودی جواب همان است که در شق اول مسطور شد چه بعد از ایجاد وجود موعوب که مربوط بولادت ثانی
است یافت حاصل است پس حاصل آنکه مراد از گم شدن شهود نیست یا وجودی و نیز مراد از یافت بسیط
یا مرکب هر تقدیر مخدور و مدفوع است چه اگر شهودی مراد است چنانچه مقرر جمهور است از یافت
هر معنی که خواسته آید مدعا ثابت است لیکن بر تقدیر اراده ادراک مرکب یافت منافی است البته
و بر تقدیر اراده بسیط امیعت حاصل است اما در تقدم ذاتی اختلاف کرده اند بعضی گویند تا نیایی
نهی و بعضی گفته اند تا نهی نیایی و تحقیق آنرا از مکتوبات جلد ثانی باید طلبید اگر گم شدن وجودی
مراد است نیز یافت مرکب را چنانچه متبادر است از یافت تاخر است کما هر پس بر تقدیر درست
آمد چون گم شوی بیایی والسلام علیکم -

مکتوب (۹۵) نود و پنجم

بخواجه مومن جذبی در ترغیب بر تحصیل نسبت این بزرگواران -

بعد از الحمد والصلوة و تبلیغ الدعوات بکتاب نوحی گرامی می رساند احوال این فقیر من جمیع احوال
مستوجب حمد است خیریت و جمیعت اجه مسئول و مامل، کتابتها ایشان میرسد و ازین طرف
در ارسال جواب تقصیر می رود و معذور خواهند داشت به حال از دعائے ظم الغیب فراموش نکنند و
کیفیات را نویسان باشند و در وظائف طاعات قدم راسخ دارند و دوام اقبال بجناب مظلوم حقیقی
بے وصف شایری و مشهوری که در آن موطن توجه و حضور خود بخود است و عارف را نیز
استهلاک و اضمحال در آن نصیب نیست پیرا کنند بعد از آن مقرر شد ثمرات که برین نسبت مترتب است
باشند و دوستان را نیز در یوزة این معنی نمایند و السلام علیکم -

مکتوب (۹۶) نود و ششم

بخواجه محمد کاظم در نصیحت -
بر خود در سعادت آثار ذرة العین خواج محمد کاظم بغایت
صوری و معنوی باشند احوال فقرائے این حدود مستوجب حمد است المسئول سلامتکم و استقامتکم احوال را
نویسان باشند و کوشش نمایند که دوام اقبال و نگرانی بجناب قدس بوصف عجز نیستی پیدا کنند و هر چه
منافی این دولت بود از آن کناره گیرند و قوت جوانی را صرف طایف بندگی نمایند کاین وسم بغایت
مغتنم است بعد از قوت این قوت قدر آن معلوم می شود و حسرت برست می ماند با کمال این وقت را در امور
لا طائل صرف کردن الهی است که تدارک آن ممکن نیست و السلام

مکتوب (۹۷) نود و هفتم

بارشاد دیناد میر محمد نعمان در اظهار کله دوستانه -

الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى خدام سیادت و نقابت پناہ بعافیت صوری
 و معنوی پورہ یاد آور مجاہد دور افتادہ باشند قلم بخود فروماندہ است چہ نویس کہ شایان قبول آن خلاصہ
 اولاد بتول گردد و قابل آن بود کہ از ان معدن خود جوابے برائے آن سرزند ہر چند در عمان فکرت
 مذکور غواصی نمود تا گوہری بدست آورد و آن را تحفہ اہل بصیرت سازد میسر نشد و بدست ہی از
 ساحل آن سر برآورد آخر الامر اعتراف بعجز نمودہ خویشتن را از ان تہنی محال کشیدہ بدو کلمہ نامر و بوط
 خود را فریاد خاطر فیض یافتہ داد۔ بیت

حافظ و طبقہ تودعا گفتن است و بس در بند آں مباحث کہ تشنید یا شنید
 و اگر گسے بدعا و توجہ ہم یابند کندی بعد نبود ہر چند این تمنا از تمنائے سابق ہم قدمے راسخ
 در استحالت دارد فحسبنا الله تعالی بعد اھذا و نعم الوکیل

مکتوب نو و ہشتم (۹۸)

بمولانا حسن علی در بیان طریقہ مرضیہ عبودیت۔

بعد الحمد والصلوات و تبلیغ الدعوات بسعادۃ آثار اخوی مولانا حسن علی می رساند
 احوال فقرائے این حدود بچند اللہ سبحانہ مقرون بعافیت است خیریت اجنبہ دور افتادہ مامول و
 مسئول باید کہ احوال را نویسان باشند و اوقات را معمور دارند و در اہم امور صرف نمایند و
 در سر و علانیہ بخوف و تقوی بوند و قوت جوانی را مصروف طاعات سازند و اجیائے لیالی را
 از مغتنات شمرند و شبہائے تاریا باز کار و افکار و گریہ و زاری و تذکر ذنوب و تفکر کوہ قیامت متوہ
 دارند و ہما المکن عمل سنت را از دست ندہند و از بدعت و مبتدع محترز باشند و سعی نمایند کہ
 دوام حضور مع اللہ سبحانہ بے مزاحمت اغیار حاصل کنند و ہمت بران گمارند کہ نفس حاضر نیز از
 میان بر خیزد تا حضور را با و صورت بند و اوصاف و اخلاق او بجائے اخلاق و اوصاف
 این نشیند و انا بیت امارہ روز و ال آر د، خوش گفت۔ شعر

چو جان آئی بجای من نشینی   مراد گیر بجای من نه بینی
توئی از هر دو عالم آرزویم   ترا چون یافتم از خود چه گویم

بالجمله اگر نجات مطلوب است مرادات حق را حل و علا بر مرادات خود در باید گزید بلکه خود را از همه
منسبات تنی باید دید بلکه لا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ لازو باید شنید اندر حیدر حیدر طریقه بندگی این است
اندر مفسر کل عسیر و هو علی ما یشاء قدیر و بالا حیات حیدر امید که این به حاصل را بدعائے سلامتی
خاتمہ یاد می کرده باشند که دعائے ظہر الغیب اقرب با حاجت است۔

مکتوب (۹۹) نود و نهم

خواجہ محمد فاروق در تخریص بر تحصیل معرفت و ضبط اوقات۔

مخدوم و مکرما مطلوب اصلی از ایجاد نور عبتی آدم چونکه تحصیل معرفت صانع است جل و
مقرر است که معرفت به فناء در معروف صورت نمی بند پس اقبال با مجبوران را ناگزیر است که
عمر گرامی را صرف این دولت مطلوبه بنمایم و در این زندگانی فانی پیش از فنا فانی گشته به بقائے باقی
حقیقی عزیز بانه بشنایم افسوس است که آنچه ازین کس طلب داشته اند بجا نیامور و با مقرر دیگر پردازد
و در پی تعمیر آنچه تخریب آن خواسته اند گرد و سر بایه وقت عزیز را در پی استیغائے لذات فانیه مصرف
سازد، رسول الله صلی الله تعالی علیه وآله وسلم فرموده اند که ایاک والتنعفان عباد الله لیسوا
بالمتنعین کمال خجالت انفعال است که مطلوب را درین جہلت قلیلہ با وجود دعوت بآن در
آغوش ناگزیر و اجابت ناموده ازین دعوت گاه رخت بر بند و بعذاب بعد و حرمان که بتر از عذاب
جیم است خود را قرار دهد و از لذت قرب وصال فرار نماید و یا ویلتا علی من اعرض عن الله ووا
حررتا علی من فرط فی جنب الله دوباره در دنیا آندے نیست من کان فی هذه اعنی فهو
فی الآخرة اعنی واصل سبیل لاد بیت

ترسم که یار یا مانا آشنا بماند   نادا من قیامت این غم بماند

کریه

حجاب
جیم

با نجله کار باید کرد اگر گفت و شنود را پس نمی کشاید امید که درباره این دور از کار از صلحائے آن دیار در پوزده دعا و توجہ نمایند- والسلام

مکتوبات (۱۰۰) صدم

بمیرزا الطیف اللہ در بیان حاصل طریقہ علیہ صوفیہ و ذکر بعض نصائح.

بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى بورود صحیفه گرامی مشرف گروید چه نعمتی است که در غفوان جوانی و تهیہ اسباب عیش و کامرانی سودائے مطلوب حقیقی در سویدائے دل پیدا آید و موائے هویت غیب از جبین جان هویدا باشد محبت درویشان اثر آن است و نیاز با ایشان بنیہ واضح بر آن پیر انصار قدس سره می فرماید الهی چیست این که درونشان خود را کردی که هر که ایشان را شناخت ترا یافت و تا ترا یافت ایشان را شناخت محب این طائفه با این طائفه است امر مع من احب شنبیره باشند سعادت آثار این موسم جوانی و فراغ را مغتنم دانند و قوت آنرا صرف خدای موی اعلی الاطلاق نمایند هنگام کار بهی موسم است در وقت پیری و سستی قوی بر تقدیر حیات فراغ معلوم است که چه از دست می آید در حدیث آمده است ^{بظنه} سبعة ^{ظنه} الله في ظله يوم لا ظل الا ظله امام عادل و مشاب نشأ في عبادة الله و رجل قلبه معلق بالمساجد و رجالان تحاببا في الله اجتمعا على ذلك و تفرقا عليهما و رجل دعة امرئة ذات منصب و جمال فقال اني اخاف الله و رجل تصدق بصدقة فاخفاها حتى لا تقلم شماله ما ينفق يمينه و رجل ذكر الله خاليا ففاضت عيناه رواه البخاري و مسلم و غيرهما.

سعی فرمایند که بر شش عمل اخیر قیام نمایند و بنیابت امام بر عدالت مستقیم باشند بدانند که حاصل طریق بزرگان ما قدسنا الله سبحانه با سراریم العیلة ابتلاء سنت است و اجتناب از بدعت و دوام توجہ و نگرانی است بجناب قدس سبحانی بوصف عجز و نیستی بحدی که دل را انقطاع تام از ماسوائے او تعالی حاصل آید و تعلق علمی و جوی او از اشیا رگسته شود و از رفیت ماسوی آزاد باشد

نہ انشادی آن شادان و نہ انغمی آن غمگین و نیز دل را حضور آگاہی بمطلوب حقیقی بنوع پیدا
شود که غیبت در قفائے آن نبود حضوری که غیبت در قفائے آن بود نزد این اکابر معتبر نیست
تا حضور آگاہی ملکہ نشود و وصف ذاتی او نکرد و چنانچه سمع صفت سامع و بصیر صفت
باصد این نسبت تشریفه متصور بود و نفی نمودن است نفس حاضر را چون بفضل او سبحانه تمام
منتفی شود و حضور و شهود مطلوب خود بخود پیدا آید درین هنگام شهود بود بے وصف شاهدهی و
مشهودی بعد از آن بمقتضائے من قلت فاناد بینه بوجود محبوب موجود گرد درین هنگام سیر
معشوق در عاشق است، خوش گفت بیت

آئینہ صورت از سفر دورست کان پذیرای صورت از نورست

و آنچه در بالا گفتیم که حاصل طریقه بزرگان ما الخ زیرا که حقیقت این برگزیدگان درائے
این گفتگو است سرسیت که تغییر آن با مثال این عبارات متعبر بلکه متعذر است من لم
یذق لم یدر۔ باید دانست که دریافت این معانی مسطورہ بذوق و وجدان بے طول
محبت و خدمت اکابر این طریق عالی دشوار است ازین عاصی مجوز از تذکر این امور از آن ہر اسان
است در پوزہ حصول این معانی نمودن در رنگ سوال است از سائل فقیر ہر چند از راہ محبت
این طائفہ علیہا یمانی باین معانی حاصل نموده است لیکن چون در محبت ناقص است در آنچه
مترتب بر محبت است نیز باید کہ ناقص باشد چه محب را اطاعت محبوب لازم است ان المحب
لمن ھو اھ مطیع و چون اطوار این اکابر در خود کمتری باید متفرع علیہ آنرا چگونه بروجہ کمال بیاید
آرے بمقتضائے حدیث قدسی انا عند ظن عبدی بی چون حسن ظن باین فقراء دور از کار
دارند تجمل کہ باندازہ ظن شما بشما معاملہ فرمایند۔ بیت

می تواند کہ دہد اشک مر حسن قبول آنکہ در ساختہ است قطرہ بارانی را

والسلام علیکم وعلیٰ سائر من اتبع الھدی والقوم متابعتہ المصطفیٰ علیہ وعلیٰ الہ الصلوات
والبرکات العلی۔

مکتوب (۱۰۱) صد و یکم

بسیادت پناه میر محمد نعمان در آنکه مصداق حصول نسبت صوفیه علیه تحلی است با احکام شرعیه.

بسم الله حامدا و مصليا علی رسولہ الکریم الله تعالی ذات بابرکات را شمول الطاف داشته مسند آراء ارشاد دارا و از هستی موهوم متخلع ساخته بدو ما نیستی موصوف کناد تا هستی حقیقی جلوه فرماید و خود بخود حاضر باشد این معنی ذوقی ست و جدائی، بگفتن و نوشتن راست نمی آید و بنظر و فکر این معنائی کشاید که با وجود تکالیف سماوی تابودن بچه معنی است و بودن و نابودن در یک وقت چگونه باشد عرف ربی بجمع الاصلاد - عزیز گفته در هر چیز رحمت است اللذ عشق که می کشند و از کشته دیت می خواهند یعنی از گم شده احکام بهنگی فرومی گذارند و مصداق این نسبت تحلی است با احکام شرعیه چه کمال آل یقنا و اطمینان نفس می رساند و از نفس مطمئنه خبر موافقت نیاید و مخا و در این شریعت که دعوائی این نسبت نماید از مغر جز پوست حاصل نداید و آنچه دارد از راه استدراج است وَمَنْ يَسْتَتِمْ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ ه امید کاین دور از کار را از دعای غیر شنی سازند و در اوقات مرجه استقامت او خواهند - فان الاستقامه فوق الکراهه - والسلام -

مکتوب (۱۰۲) صد و دوم

باجه اکبر آباد علی انخصوص ارشاد پناه میر محمد نعمان در تذکیر بر تحصیل معرفت صانع جل و عز و تحذیر از حیران آن -

علا

الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی اما بعد این تذکار است ازین خسته دل افکار بر آیه هوشیار فاعتبروا آیاتی الی الا بصار - بدانند که مقصود از آفرینش انسان تحصیل معرفت حق است جل و علا و در معرفت اقدام متفاوت است باعتبار تفاوت استعدادات بعضی ها و بعضی

هر کس در معرفت بقدر عرفان خود سخن کرده است اما آنچه جمع علیه این طائفه علیه است قدر مشترک
است لابد است در مدارج قرب است که معرفت بے فناء در معرفت صورت نمی بندد بیت
بیچ کس را نماند گردد اوفت نیست ره در بارگاه کبریا
شعری از تست حجاب تو یقین است شرط همه ره روان یمن است
می بین مگوے مذہب این است می باش و مباش مشرب این است
پس بریاران هوشمند ناگزیر است که در حاصل کار و تقدیر و کار خود نیک نال فرمایند هر که را معرفت
مسطوره حاصل است فطوبی له و بشری باید که این حاصل را صرف امور غیر حاصل نماید و همت
بر آن گمارد که حاصل را در رنگ ظل و اگر دوسم که را معرفت را بے نکشوند و در طلب و فقدا این
دولت نیز ندانند فادیل کل لودیل آنچه مقصود از خلقت او بود و انعمود و امرے را در این نشاء
از وے طلب استند بجا نیاورد و با مورد بگریخت و تعمیر چیزیے که تخریب آن خواسته اند نمود
و سر بایه عمر گرگی را در هوا و لایعی مصروف ساخت و زمین استعداد خود با وجود حصول اسباب
معطل گذشت کمال انفعال است که مطلوب را درین مهلت قلیله با وجود دعوت بآن
در آغوش ناکشیده ازین دعوت گاه رخت بر بندد فردا بکدام رود در حضرت صمدیتش در آید و بکدام
حیلت زبان عذر بکشاید و عذاب بعد و حرمان بذر از عذاب تحیم است چنانچه لذت قرب و
وصال زیاده از لذات جنات نعیم است فیا و یلیتا علی من اعرض عن الله و یا حسرتا علی
من فرط فی جنب الله دوباره در دنیا آندی نیست هن کان فی هذین اعلمی فهمو فی الاخره
اعلمی و اصل سید لاه بیت

ترسم که یار با مانا آشنا بماند تا دارا من قیامت این غم بجا ماند

می آرند که استاد ابوالقاسم قشیری رحمه الله تعالی علیه بوعلی دقاق را قدس سره پس از وفات نجواب
دید که بسیار بمقراری می کرد و می گریست گفت ای استاد چه بوده است مگر باز گشتن بدنیای
می بابت گفت آری ولی نه از برای مصلحت دنیا و نه برای آنکه مجلس گویم بلکه از بهر آنکه

میان بر بندم و عصار بگیرم و همه روز یک یک در شوم و حلقه و عصار در در بنم و بگویم نکند نمی آید
که از که بازمی مانید - تنه

صاحب خانه را دهم آواز   کز پتے پیچ ماند از همه باز

عمر بگذشت در پریشانی   بنگری کز چه بازمی مانی

پس بر امثال ما مجبوران لازم است که عمر گرامی را بخوش این معانی بدو صرف نمایم و درین
زندگانی فانی حکمت و وصول بفقہ آن اصول خواهیم و از سیر صالحین و ثنّت عارفین بیان این
معانی و تفسیر این حدیث جویم و در طلب آن بجان کوشیم و از هر جائے بوسه از آن بشام جان برد
از پے آن شویم هر چند دست طمع از فقدان گنجینه تهی بود بارے از طلب در فقدان فارغ نباشیم
و از جرگه متمدن بیرون شویم خوش گفت بیت

بچه مشغول کنم دیدہ دل را که دلم   دل ترمی طلبد دیدہ ترا میخواهد

میجوید

طالب را باید که در طلب خود را آرام نبرد و همواره مضطرب باشد - ابو بکر طستانی قدس سره گفته که
تصوف اضطراب است چون سکون آمد تصوف نماند محب را بے محبوب قرار نیست و هیچگونه ماسوا
اوانس و الفت نمی گیر و گفته اند مرید را بدین صفت باید بود که در کلام مجید مسطور است حَقِّ إِذَا
صَافَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَصَافَتْ عَلَيْهِمُ أَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَنْ لَا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا
إِلَيْهِ چون طالب آواره بدین صفت شود بمصدق ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا امید است که بجز بخشش
بخوش آید و عاشق صادق را ازین خروش برآرد و در یک از معرفت در باطنش بکشد نشانه از آن باشد
پدید آرد و در جرگه رحل لَا تُلْهِهِمْ تِجَارَةٌ الْآيَةِ در آرد و بصفت لَا يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ وَلَا نَصَبٌ
وَلَا حَمَصَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ الْآيَةِ متصف سازد - بیت

بس کنم خودیر کان را این بس است   بانگ دو کردم اگر درده کس است

ماحول از دوستان مقبول آنست که این دو افاده را از دعا های مرجه منسی سازند و در پی
حصول معانی مزبوره دیباره او نمایند لَئِنْ قَرِيبٌ مِّنْجِبٌ رَبَّنَا لَأُنْمِتُ لَنَا نُورَنَا وَاعْفُ لَنَا

إِنَّا عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَصَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَى سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ كُلَّمَا ذَكَرَهُ الذَّاكِرُونَ وَكُلَّمَا عَقَلَ
عَنْ ذِكْرِ الْغَافِلُونَ وَعَلَى أَلْوَحْجِهِ وَسَلَّمَ تَسْلِيمًا أَكْثَرَ مِنْ أَلْفٍ وَمِائَةٍ وَفِي جَمِيعِ الْأَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ وَعَلَى
مِثْلِكَ الْمَقْرَبِينَ وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ

ملائکتہ

مکتوب صد و سوم (۱۰۳)

بارشاپناه میر محمد نعمان در اظهار محبت و دید قصور اعمال

الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى خدام نجابت نقابت دشتگاه این اجته دور افتاد
را از دعای غیر منسی نسا زنده رابطه حب معنوی و شوق ملاقات صوری که این احقر را بجناب شماست محتاج
تحریر نیست چون دل را بدل راهیست بحقیقت جامع خود رجوع فرمایند المجاز قنطرة الحقیقة اینجا
سر نیست پس شکر ان الله خلق آدم على صورته اظهار آن سر کار این دل افکار نیست از کرمیه
إِنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ أَلَا تَذَكَّرُونَ آن سر پرند شاید که این کرمیه بحریت بے پایان غواصی
باید که فراموش نگار را از آنجا بدست آراند فی ذلک لَذِکْرٌ لِّمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ سحان الله سخن
از حوصله خود بیرون رفت و بجای شد که از آنجا خود در راه است امثال مامور بوالهوس را با این قسم
سخنان چه نسبت شخصی که مستغرق بجه عصیان بود و افکار آثام و یا تم زنب خود داشتن از همه امور
اهم است امروز با فر دست که یکایک طیانچه مرگ بر روی عیش خوشگوار می رسد و معاملات گور
قیامت در پیش می آید و نامه پراز عیوب این کس در حضرت علام الغیوب آشکارا میشود و سو و معاملت
او با حضرت هویدایم گردد دنیا بختلنا علی ما علمنا و یا احسننا علی ما فرطنا ربنا لا تأخذنا ناسیتنا و اخطانا

مکتوب صد و چهارم

بمیرزا عبد الله در تحقیق فناء نفس دلالت بر التزام آداب شرعی و ورائت مطلوب جل و علا
بعد الحمد والصلوة و تبلیغ الدعوات می رساند بمطالعه صحیفه لطیفه و احوال پسندیده آن گرامی برادر

خوشوقت و ملتذ گردید. نوشته بودند که دل از کار اذکار با موره آرام پذیر نیست و یکی افعال را نسبت بخود جزا صاف تهمت و همی نمیداند و خود را بلکه جمیع وجودات را در تحت قهرمان جودی که لا و هو در نفی و اثبات او بر اهل از پیمانندگان اند مضحک می یابد و تنگدست در ادای او امر واجبتا نواهی قهر الوقت نموده بجای می آرد.

مخدوم این مراقبه و این دید لطیف و صیل است و کمال این مراقبه آنست که این نسبت و همی و اوصاف افعال هم بخود نه بیند و این افعال و اوصاف درست باصل حوالت نماید و خود را عدم صرف ملحق یابد و لاشی محض نیست سازج بیند تا از خود بآنان نتواند تعبیر نمود علامتش آنست که در خود نه ذکر یابد و نه توحی نه سهمی بیند و نه حرارتی از دل تحریک ذکر و توجه مذکور مطلقاً مسلوب شود و اگر احياناً در دل حرکتی یا توجهی و حرارتی قهر دلیل عدم صفائی مراقبه مسطوره نماید دل را آرام ذکر آن هنگام بود که نفس ذکر ثابت باشد ذکر توجه از مباعدت و کمال مبانت مشعر است و چون این گمان از میان برخاست نماند الا الواحد القهار نه بآن معنی که ممکن واجب گشت و با مختصر اتحاد پیدا کرد که آن غیر واقع است بلکه بآن معنی که ممکن نماند و از خلعت موهوم خویش تجرد گیرد و واجب بر صراف اطلاق خود چنانچه بود هست و خواهد ماند بعد از تحقق افعال و اوصاف باصل اگر ذکر و توجه است از خود بخود است، خوش گفت شعر

ولو شئ من وجه قهر و لعین من عینه کل

و اذواق دیگر که نوشته اند بهترین همه آنها همین مراقبه است که مذکور گشت باید که در جمیع واردات آداب و حدود و تشرعیه را نیک رعایت نمایند و تبرک ادب از آداب آن مسأله نکنند و اگر خلاف مقرر علمای امر ظاهر شود بدانند که آن از راه سکر و غلبه محبت است و حق متجی همان است که علما بیان آن نموده اند مقصود از سیر و سلوک حصول فنا نیستی است و زوال گرفتاری است از اسوای مطلوب حقیقی چه آفاق و چه انفس تا در دیده بصیرت هیچ چیز منظور و مشهود نبود حتی که اسما و صفات نیز در مشهود محبت شریک ذات مجرد نباشد گرفتاران احدیت مجرده شرکت امر را

و توجه
لعین

نهی

راضی نیستند همه مشهودات محبت را در تحت کلا آورده نفی می نمایند خواه آنم بود و خواه صفت و ثنای نویسد
که وجود صورت خیالیه را چون ظلال شیون صفات می داند نفی آنها باعث انحلال وقت می شمارد و
یقین مبین بصب عین علمی شده که هر یک از محطی و صیب در تحت فرمان قبرمان وجودند و تلون اینها
را تلون دیگر است.

مخدوم هر چند همه در تحت فرمان قبرمان وجودند لیکن باید که متعلق طلب محبت مرتبه باشد
که هیچ نسبت و اضافت بآن ذروه علیا راه نیافته باشد و در مشهودات و تخيلات بود
از ظهورات ظلال رونافته مطلع همت جز ذات ظاهر که در این مراتب است چیز دیگر نباشد باید که
همه مشهودات را در تحت لا آرنده استغنی گردند بحمد الله سبحانه که امثال این مشهودات بنظر پست
درآمده است که نوشته اند که این همه کشاکش از نا رسیدگیست التماس خلاصی از اسوا از توجه بندگان
خداوندی دارد اللهم ارنا الحق. آنچه نوشته اند اگر ابرار پذیرد دل را تابع وقت سازد.

مخدوم هر دایره که روی نماید شکر آن بجای آید و بعد از حصول تمکن در آن طالب
ترقی ازان باشد و هل من مزید گویاں پورای آن پویان بوند. بیت
نه حُسنش غایتی دارد نه سوری سخن پایاں   بمیرد نشسته مستقی و دریا همچنان باقی
إِلَى أَنْ يَبْلُغَ الْكِتَابَ أَجَلَهُ.

مکتوب ۱۰۵ صد و پنجم

شیخ محمد صالح تمهانی سری و فضیلت فقر و ترغیب بر تحصیل فنا.

مکتوب مرغوب انوی اغری شیخ محمد صالح رسیده خوشوقت ساخت از مضائق روزگار
نوشته بودند بر فعل و ارادت حق سبحانه راضی بلکه ملتذ باید بود و سختی فقر و تلخی فاقه را نعمت خوشگوار دانست
آن را مراتب فعل و صفت جمیل علی الاطلاق باید تصور نمود و شیوه مرضیه حبیب خداوندی جل سلطانه
که مقصود است از خلقت و مرکز دانه خلعت و محبت است. باید دانست حدیث نفیس الفقراء

الصابر و زجسء الله عنا یم القیامة شنیده باشد حیات دنیاوی چند روزه بیش نیست فکر و رو
قیامت درین فرصت سیره ناگزیر است علاج علت معنوی که عبارت از گرفتاری است بمادون
حق سبحانه از اہم ہمام دلی کہ گرفتار غیر است از و چہ توقع خیر است سلامتی قلب کہ شرط نخستین این
راہ است وقتے متحقق شود کہ ماسوی را در دل گنجائی نبود لاجا و لا علما بحیثیتی کہ اگر تکلف یاد
اشیا نماید بیادش نیاید بواسطہ نیائی کہ دل را از ماسوی حاصل شدہ است این زمان مورد اصرار
و مہبط انوار قدم می گردد و محل تجلیات غیر متکیف می شود۔ مصرع
این کار دولت است کنون تا اگر دہند

وَفِي ذَلِكَ فَلَيْتَنَّ فَاِسِ الْمُنْتَفِسُونَ ه وَالسَّلَام

مکتوب صد و ششم (۱۰۶)

بخواجه محمد فاروق در آنکہ در محبت ذاتی جلال زیادہ از جمال لذت بخش است۔

الحمد لله في السراء والضراء والصلوة والسلام على سيد الانبياء وآله الاصفياء
میسبتے کہ درین ایام بآن عزیز روزگار رسیده است باعث تالم اجمہ دور افتادہ گردیدہ انالہ
وَلَا اَلَيْبَةَ رَاجِعُونَ لیکن چون فعل حق است جل و علا و دلالت خاص بقا فعل خود می نماید ،
و متمند از وسیلہ و حول آنجناب عالی ست این مراتب صوری سبب چندین حلاوت ہائے معنوی است بیت
می تلخ است جور گلخیزا راں کہ ہر چندش خوری باشد گواراں
ہر آتش کان بیغور و دبست سیم خلیلاں را بود بارغ براسیم
لذتے کہ از راہ جلال و ایلام محبوب ست عاشق صادق را بیش از لذت جمال و انعام است
چہ لذت اولی از شائبہ حظ نفس مہر است و خالص مراد محبوب ست بخلاف لذت ثانیه بن کمال
ناشی از محبت ذاتی ست بلکہ در محبت ذاتیہ ہم خصوصیت علیحدہ دارد چہ مقتضای مطلق محبت ذاتی
استوائے ایلام و انعام است زیادتی ایلام نشا دیگر دارد و آنے دیگر آرد خوش گفت۔ بیت

آن دارد آن نگار که آنست هر چه هست   آنرا طلب کنی در بیان که آن کجاست
صوائف شریفه پی در پی رسیده است و در جواب تقصیر زفته معذور خواهند فرمود چون قاصد
بآن حد و معلوم نبود بنابر آن ازاله تقاعد نمود و السلام

مکتوب صد و هفتم (۱۰۷)

بشاه فضل الله رب انپوری در غمت مطلوب و برنگی طالب صادق -
بسم الله الرحمن الرحيم همواره بعیایات رحمانی جل شانہ ممتاز باشند نمیدانند که به اجماع
دوران قاده چه نویسد لطایف محبوب زیاده از آنست که زبان زدا این هریزه گوئی گردد و نفایس
معشوق برتر از آنست که قلم این بوالهوس خیال ترجمانی آن نماید هر گاه تکرر و خطور آن دقایق
بهوش بر بود و خیال فک و اندیشه از تصور آن بلغزد جائے آن دارد که زبان در میدان ترجمان آن
اسرار گنگ باشد و قلم در بادی تعبیر آن بشکافد بیچاره مشتاق را معامله بجائے می رسد که تصور
و خطور او را هم آنجا بار نمی دهند دیگران بحقیقت او چه بزنند بیت
دلها همه آب گشت جانها همه خون   تا چیست حقیقت از پس پرده برن
بلے غیرت معشوق با نازده احسان اوست هر چند احسان بیش غیرت بیش -

مکتوب صد و هشتم (۱۰۸)

به محمد فاروق ولد خواجہ عبدالغفور سمرقندی در نصیحت -
بر خوردار سعادت آثار ازین گرفتار دعا خوانند باید که در تحصیل علوم دینی کوشش بلیغ
مرعی دارند و سعی نمایند که عمل بر طبق آن حاصل شود و از صحبت ناجس اهل تفرقه و اهل بدعت
محترز باشند و باطن را به نسبت مأخوذه معمور دارند و در دوام آن کوشند و از هر چه منافعی دوام آن
بود معرض بوند و بی نعمت است که ظاهراً با حکام شرعی متعلی باشند و باطن بآن نسبت معمور بود

و صحبت خدمت برادر کمال خود را مقننم شمرند مشغولی را در مجلس اوتازه دارند و بطریق که دلالت نمایند برهما
المن آنرا مرغی دارند و احوال را نویسان باشند و بر محبت فقر مستقیم بوند. والسلام

مکتوب صد و نهم (۱۰۹)

بخواجہ محمد فاروق در تفضیل حالتی که در قیامت موت نوم رود و بر بنسبتی که درین دار حاصل شود و
در نقطه رود و چنانچه در دنیا عالم امر صل است عالم خلق تابع او در آخرت معامله بر عکس است و بعضی
کمل بوند که دنیائے ایشان را حکم آخرت بود.

بسم الله الرحمن الرحيم والصلاة والسلام على رسولہ الكريم وعلى من تبعه في سلوك
المنهج القويم. مجد و با استماع یافته که سعی بلیغ در تعمیر اوقات دارند و برهما الکن با مورا لا یعنی نمی پردازند
حمد الله سبحانه على ذلك چه نعمتی است که در ایام جوانی و تنهیا سباب کامرانی تو جوی بحجاب قدس
سبحانی داشته کوشش در جمعیت اوقات نموده آید شکر این نعمت عظمی را بجا آرند و درازند یاد آن کوشند
وَلَكِنْ شَكَرْتُمْ لَا زَيْدٌ تَكْمُرُ

و بدانند که جمعیت صوری که بظاهر وابسته است اثر نسبت معنوی است که نصیب باطن است
و لازم نیست که نسبت باطن کماهی بظاهر جلوه گر باشد چه آن نسبت بمنزله معشوق اوست ظاهر
مثابه عاشق آن و شکل که معشوق در قید عاشق در آید که کرشمه لازمه معشوق است جیاد انگیر او عاشق
بیچاره هر قدر که شائق و واله معشوق بود همان قدر معشوق را ناز افزاید و از عاشق کردن کشتی نماید هر چند
باطن یاد اذ ظاهرتنی می نماید و بدستگیری او بمدارج قرب عروج می فرماید. بیت
عاشقان را نصیب از معشوق جز خرابی و جان گذاری نیست

عجب معامله است هر چند ظاهر در خدمات باطن کوشد و در ترقی آن سعی جمیل مرغی دارد
باطن از وی بیگانه تر گردد و از آغوش آن دوزر رود چه طاعات و مجاهدات ظاهر سبب از دیار حسن
طراوت باطن است و وصف معشوقی او که ناز و استغنا از لوازم آنست بکمال می رسد ازین بجا است که

در انتهائے نسبت باطن از درک دوزتری افتد غریبی می فرماید نسبت باطن هر چند بجمالت کشد
زیاتر بود قال الصدیق اکبر رضی الله تعالی عنه العجز عن درک الادرک و این تعطش و
نایافت ظاهر نازمانی است که کارخانه ظاهر برپاست چو خلل دران بودند ای الرجل در نسبت
باطن میدان خالی یافته بصدر آب تاب بے پرده در جلوه ظهور آید و بد که هم آغوش نسبت باطن شود
چو حجاب او از ان نسبت ظاهر که بود از تحال نمود و نیز چون موت از مقدمات قیامت است مشهور
آنجا اتم و اکمل است از ظلمت دور و باصالت نزدیک تر است و چون نوم را با موت اخوت مناسب
است بعضی از دو تنمندان را در همین نوم حالتی روی دید که شبیه حالت موت بود و بر حالت یقظه تفوق
داشته باشند. مصرع زبے مراتب خوابی که به بیداری است

تفصیل این معامله را این احقر در جای دیگر نوشته است از آنجا باید طلبید - بدانند که چون معامله
برزخ صغری با آنکه سرخ گری روی نماید و اجزای منتشره و عظام رمیمه اجمع سازند و معامله اطل
وارید دران وقت ولت قرب بالا صاله بدن عنصری را باشد و بمصدق کریمه و تَرَدُّدِ آن تَمَنَّ
عَلَى الَّذِينَ اسْتَضَعُّوْا فِی الْاَرْضِ وَ تَجْعَلُهُمْ اُمَّةً وَ تَجْعَلَهُمْ اَوَّلَیِّیْنَ هَیْ هَیْ بَرِّ هَیْ هَیْ
نامدار را که چندین محن و شدائد دنیوی دیده و لکد کوبی و ایندای خلق کشیده و در تنه بار او امر و نواهی
فرمانده و تلخی مرگ چشیده و بجا کساری گویا ساخته و آتش فراق و سوز اشتیاق سوخته بصدر خوبی
و ناز در مهر که خلاق بر سر سیل طنت بنشانند و بکمال عز و جاه امام و پیشوائے لطائف عالم امش
گردانند و بر عکس معامله دنیوی که باطن در معاملات قرب اصل است ظاهر نایع آن در آنجا ظاهر
اصل بود و باطن نایع آن ظاهر باشند بآن معنی که نسبت از باطن سلب نموده بظاهر دهند و
او انا نایع ظاهر گردانند بلکه بآن معنی است که باطن نسبت سابق متمکن بود ظاهر را امری دهند
قرب و منزلت بخشند که باطن با وجود معامله خود بشوق و آرزو جمعیت ظاهر خواهد و نسبت خود را در
جنب نسبت او محو و تلاشی بیندازد آگاهان الله بطل نهر علیی -

تنبیه بعضی کمال باشند که درین نشاه آن یابند که دیگران فردا یا بنده امر و ظاهرشان را

نسبت
دور درک گردد
و هم آغوش
نسبت
مطلوب شود

بر باطن شان مزیت داده آنرا متبوع و این را تابع سازند و دنیاے شان را حکم آخرت دهند آخرت
اینهارا بر این قیاس باید نمود که چه حکم خواهد بود چنانچه حضرت ایشان را با خطاب دنیاے ترا حکم آخرت
داد مشرف ساخته اند۔ بیت

اگر چه این لحظه ممکن کار شب نیست ز بختِ مقبلان این ہم عجب نیست
باید دانست قرب نبوت بعالم خلق تعلق دارد و قرب ولایت بعالم امر هر که را بقرب
نبوت بنوازند این کمال در حق او ثابت بود۔ مصرع
این کار دولت است کنون تا کرا دهند

سخن بجائے دیگر گرفت مقصود آنست که جمعیت صوری باشند و مقتضائے الامر مع من احب
بازرگان خود از راه محبت معیت پیدا کنند و اجنبه دور افتاد را بدعا یا یاد آوری می نموده باشند
والسلام علیکم و علی من لدیکم۔

مکتوب صد و دهم (۱۱۰)

بفقیر حقیر محمد عبد الله عفی عنه در شرح رباعی عارف بلند میر شیخ ابوسعید ابوالخیر قدس سره
الحمد لله و سلام علی عباده الذین اصطفی رباعی
زلفش بکشتی شبے در آید آرزو چوں بگذاری چنگل باز آید آرزو
گر یک گره از پیچ و خمش بکشائی عالم عالم مشک طرازا آید آرزو
گویند که این رباعی را حضرت شیخ ابوسعید ابوالخیر قدس سره در سر قضا و قدر گفته است
بخاطر فاتر در حل آن چند وجه مخطومی گردد، وجه اول آنکه حضرت حق سبحانه حکمت بالغه خویش
قدرت کامله خود را در پرده حکمت مستور ساخته است اسباب را که فقنائے حکمت است
روپوش قدرت گردانیده و بنصوص قاطعه دعوت بر قدرت خود نمود و نیز دلالت بر بقائے سبب
حکمت فرمود و کمال را بجمع میان سبب مسبب نمود بدین سبب تا ایشان حضرت یعقوب

علی نبینا وعلیہ الصلوٰۃ والسلام کہ جمع نمود میان ہر دو در کتاب مجید خود کرد جائے کہ گفتہ و لائے
لَذُو عَلَیْهِ لِمَا عَلَّمْنَاهُ وَلَکِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا یَعْلَمُونَ ہ پس ہر کہ نظر او بر عالم حکمت مقصور شد
و در بتداسباب ماند و بقدرت مسبب حقیقی جل و علی پے بند فضال شد و وعالمے را بگمراہی برد و ہر
سبب را مطلقاً از میان برداشت از حکمت حکیم مطلق غریبہ چہم پوشیدہ کا خانہ بزرگ خداوندی
را غر و جل معطل ساخت کار را بر اہل عالم بند نمود و ہر کہ سبب را در میان آورد و مؤثر حقیقی در جمیع اشیا
فعل حق را جل و علا دید کہ نہ حق ہند گشت از ہر دو مہلکہ وارہید و عالم را بہدایت کشید زلف
کہ در مجاز ساز روی محبوبست در رباعی حضرت شیخ گوئی کانت از حکمت ست کہ رویش

قدرت ست اگر آنرا بر روی قدرت بخشی و قدرت را بآن مستور سازی یا آنرا بخوشی و بآن در آویزی
و پے بقدرت نہ بری شب دلازا آید از معنی تاریکی و گمراہی کہ رہے بنور ہدایت ندارد از آن پدید آید
چون بگذاری یعنی اگر حکمت را از دست بدی و اسباب را مطلقاً فرو گذاری چپکل باز آید از معنی
تنگی و انقباض با وجود وسعت و وسط پیدا آید۔ مصرع

گر یک گرہ ۱۰ پیچ و خمش بکشتائی

یعنی اگر سبب را بجائے داری و گرہ پیچ و خم آن را کہ عالمے بآن بند گشتہ است و از پیچ او رہائی
نیافتہ و بحقیقت معاملہ نشافتہ بکشتائی و از بندش وارہی و بحقیقت بکشتائی و اسراری کہ در کجا
اسباب مودع است گرہ را از روی آن بکشتائی و بر آن اسرار اطلاع یابی از ضیق طرفین
خلاص شوی و بشمارہ و وصول حضرت ذوالجلال در آئی و عالمے را راہ نما گردی چنانچہ گفتہ
عالم عالم مشک طرازا آید ازو

یعنی زلف کہ سبب ضلالت جمع کثیر است درین وقت وسیلہ ہدایت و ستہونی کہ مشک طرازا
کثایت از است می گردی درین وقت حاصل مر این کس را از آن زلف مشک طرازا است چہ
مشک طرازا خاصیت نیکوست کہ در آفاق انتشار می یابد و عالمی بآن از ضلالت بہدایت
می آید۔

و جہدوم آنکہ خالق افعال بندہ حق است جل سلطانہ لیکن کسب بندہ روپوش فعل حق
آندہ است پس زلف عبارت از کسب بندہ است برین تقدیر اضافت زلف باوینا بر آنست کہ
کسب بندہ نیز بقدرت باہرہ و تعالیٰ مستند است اگر آئندہ بروئے فعل یا نحو بکشی و فعل بندہ را
مخلوق بندہ دانی چنانچہ مذہب قدیہ است ضلالت افرایدہ اگر کسب بندہ را مطلقاً منظور نہی
و بجز روی در چنگل بازائی و اطاعات و بندگی دریائی و اگر گرہ اندوئے کسب بکشتائی و صنع حق
را در میان مطالعہ کنی و فعل بندہ را از مجموع خلق حق سبحانہ و کسب بندہ دانی و راہ حق متوسط
بین البحر و النقیض گزینی مہند شوی و عالمے را بہدایت بری۔

و جہد سوم آنکہ اگر کثرت را کمر و پوش وحدت حقیقی است بر روی وحدت بکشی و
بشہود کثرت از شہود وحدت دریائی و ظلمات کثیرہ کثرت افق و از نور وحدت محبوب شوی و اگر
کثرت را از میان برداری و متہلک مرتبہ جمع شوی و افعال متکثرہ را فعل یک فاعل دانی و حرکت
اختیارہ عباد را در رنگ حرکت مرتعش یابی و اسباب را در میان نہ بینی و بکفر حقیقی متحقق گردی
لاجرم در چنگل باز و صید صیادائی و مقام ارشاد را کما یشی نشائی و اگر کثرت را کہ مصنوع است و تعالیٰ
و مرتبہ است از مراتب بجائے خود داری از بندہ و قاری آن ربائی یا اسرارے کہ در کثرت
مودع است گرہ را از روی آن بکشتائی و در مرایے کثرت اسرار غیبی مطالعہ نمائی چنانکہ شہود یکی
مانع شہود دیگرے نہ بود از جمع بجمع الجمع آئی و بفرق بعد الجمع گرائی و اسباب را در میان بینی و افعال
عباد را موافق قول اہل حق یابی و بر سر قضا و قدر مطلع شوی و از کفر حقیقی باسلام حقیقی منصرف گردی
و بمقام دعوت کہ مقام انبیاء علیہم الصلوٰۃ و التسلیمات بری چہ گفتہ اند النہایت ہی الرجوع
الی البدایۃ۔ عالم عالم مشک طرازا پیدا زو آن کثرت کہ سبب بعد و جریان از مطلوب بود و سبلہ
قرب و وصل آن گروہ ذات را بسبب آن مقام تکمیل و ارشاد حاصل شود۔

و جہد چہام ہر چند بے تحمل و تکلف بسر قضا و قدر مناسبت ندارد آنست زلفش بکشتی شب
داز آید ازو زلف کنایت از پردہ تعین است کہ بروئے غیب ہویت ذات تعالیٰ اعتبار کردہ می آید

تحمل

اس رسالہ میں اب دو حصہ ہیں۔ پہلے حصہ میں جو اب سے پہلے ہوئے ہیں اور دوسرے حصہ میں جو اب سے پہلے ہوئے ہیں۔

و مرتبہ لاتعین را متعین می سازد اگر آن پرده را از میان بکشی و برداری و پورائے آن پوی ظلمت
غیب پدید آید و راه گم گردد چه دریا و رائے تعین که لاتعین است سیر و سلوک و معرفت و شهود
مفقود است چنانچه گفته اند و خبر همان از آن مرتبہ علیا نصیب نداشتہ چوں بگذاری چگل باز آید از او
یعنی اگر پرده تعین را بجا نش بگذاری و آنرا طلب داری ترا صید نمایند و از با سوارت بتانند اگر
اہل آن باشی و چون طالب صادق در اینجا حرامان مطلق و محجوبیت صرف از ذات بخت و غیب
ہویت فہمید بخت تسلیہ او فرمود، گر یک گره از پنج و خمش بکشی یعنی اگر حقیقت این تعین را کما ہی
دریابی و گره دو نمائی آنرا و آگنی و بربائی کہ این تعین محض اعتبار است در ذلت تعالی و اصلاً
زیادتی بر تعین ندارد و نیز بدانی کہ این پرده سبب انکشاف و نمایندگی پرده کیست چنانچہ مولوی
جامی قدس سرہ گفته: رباعی

با گل رخ خویش گفتم ای غنچہ دہان ہر خط پریش چہرہ چون عشوہ دہان

زد خندہ کہ من بعکس خوابان جہان در پرده عیان باشم فلے پرده نہان

«عالم عالم مشک طرا آید از او» یعنی آن پرده چون از حرامان و اہل انیدوار بے نصیبی خلاصی بخشید و
نشائے از آن بے نشان داد و مطلوب را مکشوف و نمایان ساخت مشک طرا از آن پدید آید و پو
وصال بخشید و در ہوش بادہ لایزال گردانید۔ والسلام علی من اتبع الهدی۔

مکتوب صدویازوم^(۱۱)

بمولانا محمد صدیق پشاورى در شرح احوال او۔

بسم اللہ حامداً للہ تعالیٰ و مصلياً علی رسولہ الکریم صلی اللہ علیہ وسلم بنوعاقب توای
رسید خوشوقت و ملتذ گردانید صد شکر کہ از یاد فقر و فارغ نیستند و نظر سمت بر یک مطلب و خندانند
بظاہر گاہے بخيال وصال او شادانند و نمائے بوم فقدا و مہموم خوش گفت بیت
جانان غم خود و انداندر بر من من شادائی خود فدائے جانان کردم

از اینک تا آخرت خاتمہ کثر می نویسد. مخدوم این غمخیز است تالاب گور همراہ است مسلمانی می باشد
 که این غم خالی نباشد قل او نیز هر که را شوق ثانی عطا شود دلالت بر کمال ایمان او دارد شکر این نعمت
 بجا آرید لکن شکر تہ کا رید شکر تہ نوشته بودند که اشارتے در باب حصول ایمان میسری شود
 حماد اللہ سبحانہ کہ بشارت سوال ایمان کامل نموده اید کہ نوشته بودید کہ ہمراہ استدعا می کرد
 کہ حق سبحانہ ذرہ ایمان نصیب این کس بکند الحال در بیماری کہ در ماہ رمضان رودادہ بود ہم شد
 کہ در درگاہ ما پیچ کمی نیست ایمان کامل را بخواہ انج و کہ بچہ چون دلالت بر سوال امرے کہ نزد
 اوست بکند نشانہ عطا است و اگر بشارت صریح ہم یا بید چون قطعی نیست نفس اہام باقی است
 و خوف دامنگیر ہر چند از اہام تا اہام فرق است. دیگر نوشته بودید کہ بعضی اسرار دران بیماری
 حاصل شدہ است کہ آنرا کتابت بر نمی دارد یضیق صدری و کایسطلق لسانی حسب حال این
 اسرار می گردد ہر چند منکشف است و اظہر من الشمس است اما بتقریر و تحریر مطلقا راست نمی آید
 از مطالعہ آن بسیار دو قس گشت اللہ زد لیکن اگر این قدر می نوشتید کہ این اسرار از کدام
 قبیل اند و بچہ چیز متعلق اند بتعلل صرف وابستہ اند یا از بابت تحقق اند گنجائش داشت
 از بے ادبیہائے صوفی محمد شریف مکر نوشته اند مخدوم ہر بے ادبی کہ کردہ است ننہا بشما
 نکر کردہ است بہ بزرگان این سلسلہ کردہ است چون شما کہ پیرو باشید ازوے آزرده باشید ما را
 باو چہ آشنائی ماند قوت انتقامیہ در فقیر کمتر است دو کلمہ ازوے غیرت باو نوشته است اگر متاثر
 شد بہما والا او اندوکارا و۔

تا اہام

نوشته بودند کہ بے حلاوتی از راہ علو بہت است یا از راہ قصور استعداد مخدوم نسبت
 باطن ہر چند بلند ترمی رود بجاالت نزدیک ترمی شود ظاہر را بے حلاوت می دارد چہ از باطن
 دور می افتد و بیگانہ ترمی گردد عارف ہر چند در معرفت پیش قدم بود فقہ و نکارت زیادہ تر
 حاصل نماید ہر چند نزدیک نزد دور تر افتد و اولو الجاہد و هو القریب البعید ہمان قصہ
 شاگرد در سن تابست کہ با استاد خودی گفت ہر چند کار بیشتر می کنم از خود دور ترمی فتم، نوشته بودند

کہ معلوم می شود کہ رجوع خلائق وابسته بکمال نیست بچنین است هرگاه قبول خلق دلیل قبول خالق تعالی نبود که بطلان رانیز قبول خلق حاصل است دلیل کمال چگونگی بود و السلام علیکم -

بطلان

مکتوب (۱۱۲) صد و دوازدهم

شیخ محمد شریف کابل در تنبیه بر موقع خطا و آنکه مستر شد استر ضاع مرشد ناگزیر است -

والصلوة

بعد از تحمد و السلام نموده می آید درینو لا شنیده شد که مولانا محمد صدیق را که پیر شماست رنجانیده اید و گستاخیها و بے ادبیا نموده اید و در سلوک سابق تغییر یافته و مولانا بسیار بسیار از شما رنجیده بحدیکه معامله بتبری و سلب رخصت کشیده است ازان تو اضعا و نیستیها و خدا طلبیها که از شما ظاهر می شد این امور بے مستعد و خیل محل تعجب است از سیر قطع می کنید بکمی پیوندی مگر از خدمت جل و علا قطع می خواہید رجا طر میدان از سیر قطع نتوان نمود و بجهت رضای مخلوق از خالق تعالی نمی توان برید چه بلا شد حقوق از عالم رفت از شل شمارم کی این قسم حرکت نالایم پیدا شود پس اعتماد از ایران و اہل ارادت بر خاست هرگز نشو و نما پیدا خواهد کرد و قبولی خواہیم رسانید یا صفائی در وقت خواہید دید از سیر اغراض و ترک آشنائی خواہد نمود و الله وانا الیہ راجعون - بایر کہ بمشاهده این امور رابطه محبت و روض عقیده بپیر زیاده تر شود و انکساری و خاکساری بسره او بیش از پیش نماید کہ این دولت پہن کرده است این صفا و قبول از انوار و برکات او نہ آنکہ گردان کشی نماید و رعوت ہم رساند کہ مشیخت بطلان محبت داشتن درین وقت از محبت طریقت است عجب است کہ ایمان سلامت مانند طلبه صحبت داشتن امر است علیہ در نجات از غریزے نقل می کنند کہ هر کہ پیر ترا بجه دار و تو بدید و بدینا شتی سگب از تو باش چه جائے آنکہ میدوید بمشتر بخش پیر بود بد فہمیدہ اید و زندارک نمایید و مولانا را از خود راضی سازید بہ طریق کہ راضی شود غیر ازین علامے نیست اگر مولانا راضی است مایز را یمیم والا مایز راضی نیستیم رضای مافر رضای مولانا است شخصی می گشت کہ راہ آمدن سر ہند دارید آمدن سر ہند از بے رضای مولانا محض عبت است

کہ باز بہ پیشاور باید رفت راضی باید ساخت چنانچہ مولانا بنو سید پکا کہ فلا نے راضی شدیم بعد ازین
مانیر را ضمیمہ خواہ بیاید و خواہ نیاید محذوماً آنکہ نوشتہ شدہ است از راہ دوستی و بہودی شما
نوشتہ شدہ بد تبرید بہیت

من آنچہ شرط بلاغ است باتو میگویم تو خواہ از سختم پند گیر و خواہ ملال
نصیحت بظاہر تلخ است سعادت مند کسے است کہ این تلخی را در دنگ شکر تجاید و از عذرات معنوی بہرہ یاب
چون کتابتہائے متکثرہ از مولانا در انواع شکوہ از شمار سید بنا بر آن نوشتہ شد زینہار الف زینہار کہ
ازین چیز بار میان آمدہ است نام شویہ و در رضاے مولانا بجان کو شیر۔

مکتوب صد و سیزدم (۱۱۳)

بحضرت محمد زارہ عالی قدر جامع علوم ظاہری و باطنی خواجہ محمد نقشبند سلمہ ربہ در تاویل کریمہ
اللہ نور السموات والأرض المآبہ۔

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ و در فی الحدیث اول ما خلق اللہ نوری۔ اول چیز کے
حق سبحانہ بیا فرید نور محمدی بود علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والتجیہ و سائر مخلوقات را از علویات
سفلیات از ان نور پیدا آورد حق تعالی گو یا خود را بآن نوری ستاید آنجا کہ می فرماید اللہ نور
السموات والأرض لے ذونور السموات والأرض حق سبحانہ خداوند آن نور است کہ آسمانہا و
زمینہا وافیہا بآن نور پیدا گشتہ است مَثَلُ نُورٍ صفت نوری کہ تسویب است با و تعالی و
آن نور گوئی کہ ثابت از تعین اول و حقیقت محمدی است علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والتجیہ
کَمْ شُكُوَةٍ فِيْهَا مُصْبَاحٌ مَّحْمُودٌ و در طاقیہ و دخول کاف تشبیہ بر مشکوٰۃ بنا بر اشتمال
مشکوٰۃ است بر مصلح و مشکوٰۃ بدن عصری آن ہم در را علیہ الصلوٰۃ والسلام باید تصور نمود
الْمُصْبَاحُ فِيْ زُجَاجَةٍ آن چراغ افروختہ در قندیل است از آئینہ و آن قندیل گوئی باطن مبارک
آن خلاصہ موجودات است علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ والسلام کہ آن نور از راہ باطن او

علیه الصلوة والسلام تعلق به بدن عنصری گرفته است باطن یا قلب اوست علیه الصلوة والسلام
 یا هیئت وجدانی او که از ترکیب اجزائے عشره عالم خلق و عالم حصول پیوسته است یا گوئیم زجا
 کنایت از تعین وجودی است که تعین ثانی است چه تعین اول که تعین حسی است نسبت بمافوق
 محفوظست بتعین وجودی و تواند بود که زجابه کنایه از تعین علمی باشد که علم را با و صلی الله علیه وسلم
 خصوصیت است که صفت دیگر را نیست و بحسبیت او علیه و علی آله الصلوة والسلام این صفت
 را سمری است که دیگرے هم آن نه، لهذا محبوب ترین صفات نزد او تعالی بطور حضرت ایشان ما
 قدس الله سبحانه بسر الاقدس این صفت است و محتمل که زجابه تعین وجودی بود و مشکوٰه تعین
 علمی باشد یا مجمله الزجابه آن آنگینیه بهر معنی که باشد از کمال صفا و نصارت کائناتها کو کتب دَرّی
 گویند ستاره ایست درخشان، باید دانست که تعین اول و حقیقت محمدری نزد حضرت ایشان ما
 تعین حسی است اول چیزے که از مرتبه اطلاق و از گنج کنون بعرضه وجود آمد و متعین گشت حسب
 که مباد را اعتبار وجود است چنانچه حدیث قدسی کنت کزنا تخفیفاً فاحببت ان اعرف خلقت
 الخلق لا عرف دالاتے بر آن دارد این تعین حسی که نشا بحسبیت ذاتیه آن سرور است علیه و علی آله
 الصلوة والسلام مرکز دایره است و محیط آن خلقت است که حقیقت ابراهیمی است علی نبینا و
 علیه الصلوة والسلام حسن مرکز بحسن ملاحات مناجات دارد و حسن محیط بحسن صباحت می ماند
 صباحت حسن تفصیلی است که در معرض بیان آید چنانچه در عالم مجاز تعبیر از آن بر شاققت قدو
 صباحت قدو و لطافت چشم و ابرو و امثال آن نمایند و ملاحات حسن است معنوی و آنچه است
 زوقی که از حیطه تعبیر بیرون است و ورایه رشاقت و لطافت مذکور است که تعبیر از آن بآن
 حسن می نمایند خوش گفت . بیت

آن دارد آن نگار که آنست هر چه هست   آنرا طلب کنی در حریفان که آن کجاست

و این مرکز و محیط یک تعین است که مسمی با شرف و اسبق اجزائے اوست که مرکز است یعنی حب
 تعین ثانی تعین وجودیست چه حب است که سبب وجود و ایجاد گشته است و تعین علمی دون

تعیین وجودی است و حصه ایست از حصص آن لیکن اجماع حصص است چنانچه تحقیق آن در جای دیگر ثبت یافته است.

بر سر اصل سخن رویم که آن مصباح افروخته که در آئینه است یوقد افروخته می شود و از بداد نور آن نموده می آید من شجره مبارکه ز میوه درخت بابرکت بسیار نفع که درخت زیتون است که در زمین مقدس شام رسته است این شجره مبارکه گوئی که نایاب از حقیقت خلقت حضرت ابراهیم است علی نبینا و علیه الصلوة والسلام و چون آنحضرت شجره انبیا است در قرآن مجید در حق او وارد گشته و بارگذا علیه و علی اسحق بنا بران شجره مبارکه از روی تعبیر میتوان نمود و مناسبت زیتون با و آنست که منبت زیتون زمین شام است و نیز درخت مبارک است چنانچه منقول است که هنگام غیبت علیهم السلام بر روی دعای برکت کرده که یکی از آنها حضرت خلیل است علیه السلام و نیز آورده اند که زیتون اول درخت است که بعد از طوفان رسته است و آنحضرت هم اول اولی الغرم است که بعد از طوفان بر منصفه ظهور آورده و چون حقیقت خلعت بر تراز طبقات زمین آسمان است لا شریقیه ولا غمریته آنرا فرموده یکا در زینها یخضی و لو لم تمسسه نار نزدیک است که روغن آن درخت روشنی دهد بنفس خود اگر چه رسیده باشد بوی آتشی یعنی حقیقت خلعت درخشندگی و هدایت بمثابة ایست که بے آنکه آتش محبت از روی اشتغال بایده روشنائی بخش است و صباحت آن بجز مزج ملاحت راه بر مطلوب ست و چون ولایت ابراهیمی با ولایت محمدی علیهما الصلوة والسلام جمع گردد و نوره محبت از خلعت افروخته شود و صباحت این ولایت با ملاحت آن ولایت اقتران یابد و کمالات محیطا در مرکز روئے نماید نور محمدی علی نور بنور افراید و نور صباحت یا نور ملاحت یکجا آید و نور ابراهیمی با نور محمدی جمع شود علیها الصلوة والسلام و ملاحت با صباحت منبغین گردد - بیت

پدر نور و پسر نور است مشهور ازین جا فهم کن نور علی نور

ازین اجتماع نورین و اقتران سعدین مقام محبوبیت محمدی صلی الله تعالی علیه و علی آله و سلم بدرجه

علیہا رسد و معاملہ از دوطوق عبودیت بیک طوق آید و قدس و از امر با تبار ملت ابراہیم علیہ السلام
 بروجہ کمال نظر و رسد و دعائے کما صلیت باجابت تمام پیوند و این کمال در حق او علیہ علی آلہ
 الصلوٰۃ والسلام بروجہ کمال ب حصول پیوست و بدعو مستجاب شد الحمد لله سبحانہ علی ذلک و علی
 جمیع نعمائہ حمدا کثیرا کثیرا بعد از حصول این معاملہ توجہی کہ خود کمال این واپس مانگان داشت
 کمتر گشتہ است و فردے را از افراد امت بکراست آنها گماشتہ و خود در خلوت خاص با محبوب خلوت
 داشتہ علیہ علی آلہ الصلوٰۃ والسلام و التسلیمات و البرکات و التحیات و تفصیل بعضی امور کہ درین جا
 باجمال ذکر یافتہ است از مکتوبات قدسی آیات حضرت ایشان مابا یہ طلب نمود و السلام

مکتوب صد و چہار دہم (۱۱۴)

مولانا محمد صدیق پشاورى در فضیلت علوم ہمت و محبت و حزن -

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ صحیفہ گرامی اخوی اعزى مولانا محمد صدیق رسیدہ خوشوقت
 ساخت از ورود غایات و برکات و بلند ہمتیہا و تعطش و دیوانگیہا کہ اندراج نمودہ بودند بمطالعہ
 آ۔ ملتد گردید قیمت جوہر آدمی بروفق ہمت اوست و ہر چند جوہر قیمتی تر محبوب و مرغوب تر از ان
 است کہ وارد گشتہ ان اللہ یحب معالی الھم و بیغض مسافلہا علوم ہمت چون بان شہ حب
 جنون جمع شود و با حزن و عشق یکجا گردد و نور بر نور آید و قیمت بر قیمت افزاید و راہ ترقی بیش از
 بیش کشاید من برد اللہ بہ خیرا جعل فی قلبہ نائحہ و نیز آمدہ ان اللہ یحب کل قلب حزین
 قال علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ والسلام لو ان محزوناً یکى فی امۃ لرحم اللہ تلك الامۃ بمکائہ -

مصراع لے شادی آن دل کہ در ان دل غم تست

عشق و درد است کہ آدمی را بر سائر آفرینش فضل دادہ است و بدولت قرب و معرفت
 بنواختہ آدمی کہ از نشہ حب و جنون خالی ست ملحق بسجوانات ست اگر فضل و حریت
 انسان را عشق و محبت قرار دادہ آید چہ بلا خوب و زیبا بود پر در بند عقل عقیل نباید بود اندک

ازیں بندہ رہائی باید طلبید ازین بندہ بجائے رسیدن دشوار است۔ بہیت
 دل اندر زلف لیلی بندہ کار عقل مجنون کن کہ عاشق را زبان در مقامات خردمندی
 مخدوم امام محمد شریف کابلی رامی گویند کہ درین ایام خیلے باصلاح آمدہ است و تغیر
 او ضلع سابق نمودہ برین تقدیر گنجایش دارد کہ عفو از زلات او نمودہ آید و چون صحبت رشید
 و مؤثر دارد اورا برین امر خطیر باید آورد و تجویز تعلیم طریقت باید نمود و چون شما از اطوار او بہتر
 از فقیر واقف خواہید بود تامل شائی و استخارہ نمودہ بعد اقبال قلب اورا سر حلقہ سازند و
 اجازت تلقین فرمایند ہر درجہ از اخلاص و ارادت کہ دارد مغتنم است ظاہر دیگرے ازوے بظہور
 آید کہ بہ ازوے بود بعد از آنکہ شما تجویز نماید فقیر تیر موافق آن چیزے با و بنویسد والسلام علیکم
 و علیٰ من لدیکم۔

مکتوب (۱۱۵) صد و پانزدہم

شیخ عبد اللطیف لشکر خانی در تشریح محبوب حقیقی صل شانہ۔
 الحمد للہ وسلام علی رسول اللہ دعائے غریبانہ این مسکین وسیلۃ فتح البواب یاد
 حمد اللہ سبحانہ احوال فقرے این نواح بر پنج صلاح است از بیچ وجہ نگرانی نیست غیر از یک نگرانی
 و با وجود گرفتاری ہائے صوری فی الحقیقت یک گرفتاری است ہر چند از ان بے نشان بیچ نشانے
 بدست نیست تمامی کار و بار اینجائی سوز و گداز است ہنگی ماندہ بود این سوز درد و انتظار درد نیست
 نہان سوز نیست بے ناش بے پایان مصرع کہی سوز درون چون شمع و پیراں نمی سوزد

مکتوب (۱۱۶) صد و شانزدہم

بمیرزا عبید اللہ در بیان وراثت حق سبحانہ و تعالیٰ۔
 الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفیٰ برادر رشید عبید اللہ بیگ این دوزخ کار را

از دماغ خیر منسی نسا بند و ہموارہ بجزبات و عنایات در مراتب قرب ممتاز باشند و از گفت و شنود
 و از علم بنیادانی آیند بلکہ در اے مراتب سلوک و جذبہ پویند و نیز از معرفت جہل جویند چہ امرے کہ
 در پے آئیم و در اے جذبہ و سلوک است و بیرون از آفاق و انفس و در اے فنا و بقا است و در اے
 تجلیات ظہورات و در اے دخول و خروج و در اے قرب و بعد و در اے توحید و اتحاد است و در اے
 شہ و مشاہدات و در اے لفظ و معنی است و در اے علم و جہل و در اے کثرت و وحدت است و در اے اسم و
 صفت و در اے قید و اطلاق است و در اے شیون و اعتبارات و در اے موہوبات و تمجیلات و مکاشفات
 است و در اے تجلی افعال و صفات ذات تعالیٰ و تقدس اصل در رنگ ظل ازان دولت سرادر
 راہ ست فہو سجانہ و راہ الوراثم و راہ الوراہن و راہیت در جانب قرست نہ در جانب بعد از ہر چہ
 تصور کردہ شود نزدیک تر است بلکہ از ذات این کس یا این کس نزدیک تر است و راہیت جانب بعد
 جولا نگاہ و ہم است این و راہیت از دیدہ عقل و ادراک و ہم و خیال بیرون است چہ فہم و ہم
 از خود نزدیک تر است و راہیت تصور نمود فہو تعالیٰ اقرب فی الوجود و بعد من الوجدان این کمال
 از کمالات ولایت انبیا است علیہم الصلوٰات و البرکات چہ کمالات ولایت اولیا مختصر در مراتب
 قرب است کہ غایت قرب اتحاد رفیع اثینیت است کہ نہایت این ولایت است و معاملہ
 اقریت از اتحاد ہم نازکتر است از اتحاد بایگزشت تا معاملہ اقریت روئے نماید۔ مصرع
 لذت می شناسی بخدا تا بخشی

مکتوب صد و ہفتم^(۱۱۷)

بلا شہداد در ز غیب بر تحصیل فناے قلب و نفس۔

بعد از دفع دعوات باخوی ملا شہداد می رساند کہ احوال این فقر مستوجب حمد است و
 خیریت اجہ مسئول و مامول است بایکہ در اتباع سنت کوشند و در تعمیر اوقات بوظائف طاعات
 جدت نام نمایند و بر ذکر و توجہ قلبی بجمع ہمت بدوام باشند بجرے کہ ماسوی مذکور از ساحت پسینہ
 خست

بر بند و تعلق علی و حبیبی آن از غیر او تعالیٰ منقطع شود کہ اگر تکلف یاد با سوسو نماید یا دنیا پر
و حضور مع اللہ سبحانہ ملکہ دل شود چنانچہ سمع صفت سامعہ و بصر صفت باصرہ این زبان فتا
قلبی حاصل آید بعد از آن اگر بعض فضل نفس حاضر نیز بزوال آورد تمام تنفی شود و نسبت
حضور و وجہ این طرف گسسته بآن پیوند و حضور او با روی نماید و بقائے نفس مشرف گردد۔
مصرع این کار دولت است کون تا کہ رارسد والسلام

مکتوب (۱۱۸) صد و ہند و ہم

بمولانا محمد صدیق پشاورى در رعایت مقام مشیخت و ذکر بعضی از لوازم آن۔
الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى مکتوب مرغوب کہ دینوالا ارسال
داشتہ بودند رسیدہ خوش وقت ساخت حضرت حق سبحانہ بطریقہ مرضیہ استقامت کرامت فرماید
و از موانع وصول مطلب ارجمند یکسو دار نوشته بودند حسب الحکم ہنگامہ طلبہ را یک قسمی
سرگرم می داشت بیچ احدی بے تاثیر نمی ماند حتی کہ اکثر شان در اول توجہ متاثر می شدند
حمد لله سبحانہ علی ذلک شکر این نعمت عظمیٰ بجا آرند و از عجب پندار ترسان فرزندان باشند
و این امر را کہ مقام دعوت مست خیر و بزرگ اند و از ادائے حق آن محروم بقصور بودند و از توجہات
بطلبہ و تفقدا احوال آہنابت سائل نگذرانند کہ از اعظم عبادات مت بعد از فراغ این امر و ادائے
حق آن بقدر طاقت بطاعات دیگر مثل درس و اذکار پیرایان احب عباد اللہ الی اللہ
من جبہ اللہ الی عبادہ شنیدہ باشند شکایتی از بوالہوسی و عدم استقامت طالبان نموده بودند
اظہار افسردگی از تلقین آہنار کہ مخروبا اکثر طالبان این زبان ہمیں حال دارند بطالبان در کم است
لیکن بعد از استخارہ خود و استخارہ او و بعد از حصول التشریح طریقہ را باید گفت بعد از آن اگر
بے استقامتی و بگشتگی در کسے ظاهر گردد گو شدہ باشد ضرر و است قل هذه سبيلي ادعوا الی
الله علی بصیرۃ انا و من اتبعنی و سبیلان الله و ما انا من المشرکین

مکتوب صد نوزدهم (۱۱۹)

مولانا محمد امین در جواب کتابت او که متضمن ارادت بوده و وجه توفیق در میان کریمه قلّ کلّ
 مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ و کریمه مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ الْآيَةِ و بیان حضور نقشبندیّه جواب سوله دیگره
 الحمد لله و سلام علی عبادہ الذین اصطفیٰ مکتوب مرغوب خوی اعزّی مولانا محمد امین
 وصول یافته باعث فرحت و مسرت گردید زاردم الله سبحانه شوقا و ذوقا و توفیقا اظهار الام
 هاجرت نموده بودند و مخدوم دنیا دار الفراق است دعا کنید که در دار السلام جمع گردیم نوشته
 بودند که درین ایام دیدنیستی و تغیر عالمیان در هر آن از سرتازگی گرفته مخدوم دیدنیستی معبر بعلم
 است که مقدمه فنا است تغیر عالمیان در هر آن تعلق بشهود سالک دارد چنانچه تفصیل آن مشافه
 مذکور شده است -

و نیز نوشته بودند که جهانیان را همه ظهورات حق جل و علایمی باید و در مراتب مظاهر
 غلطانما جز ذات واحد مشهودی گردد و نمی دانند که معبود چیست و عابد کیست - مخدوم این دید و
 این شهود را مشایخ دیگر کمال می دانند و فتح الباب می فرمایند نیک مبارک است لیکن در غلبه
 این حال آداب شرعیه را محافظت تام باید نمود و حقوق بندگی را نیک بجا باید آورد و باید یقین
 کرد که این شعبه بر تقدیر صحت انداز استیلائی محبت محبوب است که محب هر چه بیند و داند غیر محبوب
 نه بیند و نداند و از هر کمال لذت فرگیرد نسبت بمحوب نماید و عدم تمیز میان عابد و معبود که نوشته بودند
 ناشی از مقام جمع است آنرا کفر حقیقی نیز گویند چون بمقام فرق بعدا جمع رسد و از کفر باسلام حقیقی آید
 عابد از معبود متمیز باید و خلق را از خالق تعالی جدا بیند و آنچه درالاند کور شد که این شعبه بر تقدیر
 صحت زیرا که مشهود درم یائے کثرت نه ذات واحد است تعالی - بیت

خلق را وجه کے نماید او در کرام آئینه در آید او

نوشته بودند سبحان الله قائل انا الحق و سبحانی را از باب ظواهر تشبیح می نمایند مگر نمی دانند

که از نسبت غیرت چه کشاید و اهل این ورطه را چه حاصل آید انچه بدانند که حقائق ممکنات اعدام است
 که بواسطه انعکاس کمالات امتیاز یافته است پس کمالات در ممکنات مستعار و مستفاد از مرتبه
 و جوب بود و ذوات آن غیر از اعدام چیزی دیگر نباشند و چو این دید عاریت بر عارف غالب
 می آید کمالات منعکسه را درست باطل می سپارد و خود را اعدام صرف می بیند و بوی از هستی و تولید
 آن در خود نمی یابد این زمان بغضای حقیقی مشرف می شود نه آنکه خود را عین حق تعالی یابد که خوری
 از وی رائل گشته و یخ انانیت بر کنده به انا الحق و امثال آن تکلم نمی نماید معدوم را یا موجود حقیقی
 چه اتحاد و کدام اشتراک مقصود از نفی غیرت انتقالی شرکت ممکن است با واجب تعالی در خیر و
 کمال و این انتقالی اشتراک این صورت بروجه اتم حاصل است از برای نفی این اشتراک چه
 در کار که بعینیت قائل شویم و در محذورات اقیم وجه توفیق در میان دو کرمیه که کرمیه قل محکم
 مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَ كَرَمِهِ مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنْ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ
 یا شکر پیرسیده بودند بدانند که خلق سیئات که درین جا عبارات از بیانات است از حق است
 سبحانه لیکن جزا با اعمال سو برنده است بشامت عمل خود مورد بلا و مصیبت می گردد چنانچه از
 عائشه صدیق رضی الله تعالی عنهما منقول است که فرموده ما من مسلم یصیبه صوب کانتصب
 حتی الشوکه بيشاکها و حتی القطاع شسع نعلها لا یزنب و ما یعفو الله اکثر پس با نذر
 خلق بلا و ایصال آن فرمود قل کُلُّ مَنْ عِنْدَ اللَّهِ وَ باعتراب استجاب آن یکسب زو ب فرمود
 فَمِنْ نَفْسِكَ فَلَا تَذَاقُ بِخِلَافِ حَسَنَةٍ تَفْضُلُ مَحْضُ اسْتِ هَمَّ اَعْمَالِ خَيْرِ بَرْدِ مَكَافَاتِ نَعْمَتِ
 وجودیم نمی کند بنعم دیگر چه رسد رسول الله صلی الله علیه و علی آله وسلم فرموده که لا یدخل الجنة
 احد الا برحمة الله قیل و لانت قال علیه و علی الصلوة والسلام و ما انا و آنچه بعضی از
 نعم عاجله و آجله جزای عمل بنده در قرآن و احادیث آمده است آن نیز از راه تفضل است که تفضل
 صرف عمل بنده را با این درجه رسانند بمیت

چشم دارم که دهر اشک مرا حسن قبول آنکه در ساخته است قطره بارانی را

وایضا وجود کہ بالا صالت خاصہ حضرت معبود است تعالیٰ مبدأ ہر خبر و کمال است
پس مبدأ احسان او بود تعالیٰ و عدم کہ ذات ممکن است منشا ہر فقر و نقض است پس منشا نیات
نفس ممکن باشد و کریمہ قل کل من عند اللہ باعتبار خلق است منشا دیگر است و خلق دیگر
چنانچہ گویند منشا نباتات ارض است و منشا ہر وارید آب با وجود آنکہ خلق از دست تعالیٰ ہند
نسبت نقشبندیہ حضور خاص این اکابر استفسار رفتہ بود، بداند کہ نسبت نقشبندیہ حضور ایشان
شہودی ست مبرا از وصف شاہدی و مشہودی و حضوری ست برتر از نسبت حاضر و حاضریست
کہ بکثرت تعلق دارد و در ان موطن شہوت حق سبحانہ خود بخود است این حضور را حضور بے غیب
نیز گویند حضرت قدوۃ المحققین حضرت ایشان ما نوشته اند کہ اندراج الہایت فی البدایت
درین موطن صورت می بندد و حصول این نسبت مرطاب را درین طریق در رنگ اخذ کردن طالب
است در سلاسل دیگر اذکار و او را را از نیز بایران عمل نماید و بے مقصود برد۔ مصرع

قیاس کن ز گلستان من بہار مرا

و نیز نوشته بودند در باب نقشبندیہ کہ می فرمایند کہ ما فضلیا نمیم کہ نہایت دیگران در بدایت
ما مندرج است پس نہایت ایشان علیہم الرضوان عبارت از چہ باشد مخدو بایان این معنی در
کتاب این اکابر تیج بنظر آید است معلوم نیست کہ کسے شرح این معما نموده باشد غیر از حضرت
ایشان ما قدس اللہ سبحانہ بسرہ کہ جواب این سوال بتفصیل در مکتوب دوست و بست و یکم از
مکتوبات جلد اول نوشته اگر شوق این معنی را منگی شود آنجا مطالعہ نمایند و واقعہ کہ دیدہ اند میگویند
کہ قدوۃ المحققین حضرت ایشان ما از ہمہ اولیا افضل اند حتی از فلان عزیز و اصطر ابے ازین واقعہ
ظاہر ساختہ اند مخدو و اجلے اضطراب نیست فضل درین جائے تواند کہ بمعنی انفع باشد و ہمین معنی
حضرت خواجہ احراز قدس مرہ العزیز فرمودہ اند مصرع

سایہ رہبر چ است از ذکر حق

یعنی حفظ صورت پیر کہ آنرا رابطہ گویند سودمند تر است مرید از ذکر گرفتن و واقعہ کہ در باب انگشتین

بناصر

بواسر دیدہ انداختی کہ فقیر تیرا آن انگشترین را خوش نمی کند مضمون حدیث من علق شیئاً وکل البیه شنیذ باشد۔ نوشته بودند کہ بے انصافان بہمت مہتم می کنند نہ این چنین است۔ مخدوہ اگر در شما نیست کفایت شما می شود بخاطر سچ نیار نہ نعوذ باللہ من الحور بعد الکود از حق سبحانہ استغاثہ مسألت نمایند و این دور افتادہ را از دعا فراموش نکنند۔

مکتوب صد و بیستم (۱۲۰)

مولانا محمد حنیف در جواب عریضہ فرمائی کہ مشتمل بر حالت عالیہ واقعہ روشن بود۔

الحمد لله وسلام علی عبادہ الذین اصطفیٰ: صحیفہ شریفہ اخوی اغری مولانا محمد حنیف رسیدہ باعث بہجت و مسرت قراوان گردید حضرت حق سبحانہ در باراج قرب ترقیات بے اندازہ کرامت فرمایند۔ نوشته بودند کہ بعد از رسیدن اینجا کیفیت ظاہری می شود و در تمام بدن ہرایت میگیرند و نیز نوشته بودند کہ مفہوم می شود کہ تلاوت قرآن را در حصول آن نسبت بہ خلیفہ تمام است ہر چند تلاوت می کنند آن نسبت قوت می گیرد اگر در تلاوت فتوری یابد در آن نسبت نیز فتور راہ می یابد

مخدوہ می تواند کہ نشانہ این کیفیت حقیقت قرآنی بود و چوں رابطہ محبت یاہل این نسبت درست آید و جمعیت استعداد نیز دارید حصول این معنی و احتمال آن از شما قریب است با بحکمہ کیفیت مسطورہ از تسنہائے ظلال فوق است و باصل الاصل مستثبت می نماید شوق کمالات مخصوصہ نسبت ضمنی نموده بودند تجمل کہ نصیب از آن بحصول پیوستہ باشد و این کیفیت کہ نوشته اند اثر آن بود فقیر دریں باب تا نال نکرده است امیدوار باشند۔ بیت

از آن طرف نہ پذیرد کمالات و نقصان   و زین طرف شرف روزگارین باشد

طلب مسورات جدیدہ نموده بودند اگر توفیق یافت بیاری می گویم کہ گریزی از آن قابل نقل باشد نقل گرفتہ بفرستد و واقعہ کہ دیدہ بودند گویا شخصہ آری بان خود را در دہان من می اندازد

تا

ومی گوید که امانت آن سرور است صلی الله تعالی علیه وآله وسلم که برت تو داده بودند رساندم
 بغایت اعیل و امید بخش است گواثر آن فی الحال ظاهر نشود و آنچه از احوال یاران خود نوشته
 بودند خجسته محفوظ ساخت همه احوال سنجیده و مقبول است بایکدیگر دست گیرسان الله تعالی
 ترقیات ارزانی داشته بمطلب حقیقی رساند چون ایام اعتکاف بود و امور ضروری در پیش نهاده بودند
 پرداخت و بر اجوبه لابد اقتصار نمود رتبه آنهمه لنا و لنا و اغفر لنا انک علی کل شیء قدير
 بعد از نوشتن کتابت در حصول نسبت ضمنیه پاره تامل نموده شد هیچ واضح نشد اگر مقدور است
 باز تامل و توجه بلیغ درین باب خواهد نمود آنه المیسر لکل عسیر

مکتوب صد و بیست و یکم (۱۲۱)

حضرت پیرزاده خواجه عبید الله در آنکه سبقت از اصل است و ظل هیچ چیز مستقل نیست -
 حضرت حق سبحانه ذات بابرکات حضرت مخدومی و مخدوم نادگی را دریرگاه بر مفارق مجاز
 و سها خواهم ان باقی و پاینده دارد بالله بنی و آله الا بحاجاد علیه علیهم الصلوات و البرکات الی
 یوم التتاد بورود غایت نامه گرامی مشرف گردید امید که اس مجور دور از کارگاه گاه بگوشه
 خاطر عاظر آورده بملاطفات و عنایات می نواخته باشند ازین طرف سر امر تقصیر است عفو فرمایند
 بے کرم از کرمیا می آید مصراع

در خانه بگد خدائی ماند همه چیز

بدایت از مبدا می باید و سبقت از اصل که از پیشگاه چنین آمده است و اشرف شوق با حضرت
 منسوب گشته خیر و کمال که ظل دارد همه مستفاد و مستعار از اصل است ظل در هیچ چیز بخود
 استقلال ندارد اگر نسبت خیر و کمال بخود نماید خائن بود و دعوی همسری باصل پیدا کند کمال
 در حق او انتقائے کمال است خیریت در سلب خیریت و نصیب که از اصل دارد بعد رد
 منتسبات بآن محور تلاشی است هر چند ظهور اصل بیش محور تلاشی ظل بیش خوش گفت بیت

معشوق اگر چه گشت به مخانه ما ویران تر از اول ست ویرانه ما
 ظل بیچاره که جز انتقا از اصل بهره ندارد از کمال و جمال او چه خبر داشته باشد الا ان یوجد
 بعدا لعدم ویولد بالولادة الثانية فحينئذ لا يحل عطایا الملك الا مطایا به
 ومن بعد هذا ما يدق صفاته وما کتمه اخطی لادیه واجمل
 سخن بجای دیگر رفت مقصود آنست که نظر بر تقصیرات این طرف ناموده از تو جهات غایبه منسی
 نسازند و این غاصی را بدعائے خیر و سلامتی خاتمه یاد آرند و السلام اولاً و آخراً

مکتوب صدست دوم (۱۲۲)

بمولانا محمد صدیق پشاورى در شرح احوال و دے و جواب استفسارها که نموده تخمین احوال یاران او
 الحمد لله و سلام على عباده الذين اصطفى مکتوب مغرب رسید چون مشعرا استفتا
 و اوضاع و سنجیدگی احوال بود مطالعه آن فرحت بخشید شکر خدا جل و علا بجا آرند و طالع یادت
 باشند که این شکر تهنه لا زید تکتد نوشته بودند خود را در عالم دیگر می دانند و باین عالم ماسی
 ندارد متشائے آن انقطاع باطن است از عالم سفلی و اتصال او با عالم علوی لیکن این
 دید در وقت عروج است و هنگام نزول که بظاهر و باطن متوجه خلق است این دید مفقود است
 و آنکه حبه خود را مثل جادے حس و حرکت می یابند و اثرے از هستی در خود می فهمید از فناست و
 آنکه محاط افوار خود را می بینند و دیدها بے نور را می یابند که در شما حلول می کند هر جزو از اجزائے انا
 را اجزائے خود می دانند می توانند که از بقا باشد بدانند که معتبر در فناست نفس آنست که سالک
 بنور و وجود خود و تواج وجود خود را از صفات کمال ظلال کمالات واجبی یابد و این دید چنان
 غالب آید که این کمالات را درست باصل سپارد و خود را جمادیت بیند و یا نا تغییر نتواند نمود و نه ذکر
 در خود یابد و نه توحی بعد از حق توجوا و یا او است و بقا بر طول ولادت ثانیه است من قتلته فانا
 دینته درین وقت عارف را از نزد خود اوصاف و اخلاق عطای فرماید و عارف باوصاف

معروف خود را حی و عالم و شتوا و بینا و متکلم می یابید.

باید دانست که فنا و بقای الحقیقه با همه است که مبداء تعین سالک است نه بذات اقدس تعالی اگر فنا و استهلاک است در اسم است و اگر تحقق و بقا است هم با و صاف آن اسم چه هر اسم جامع اسما و صفات است و آنکه سالک خود را نیابد و معدوم بیند بے آنکه منتسبات را از اصل داند و باصل سپارد معبر معدوم است که فنا بے جذبه است که عود از آن ممکن است بخلاف فنا بے حقیقی که از عود این است.

نوشته بودند که در نماز تصور می کند که راکع و ساجد دیگر است و بعد از نماز کیفیت خاص رومی دیدن بجه که باطن همه اسرار و ملاوت التذاد در می رود این حالت بے اصل است حالت صلونی را بر غیر آن بے نفوق است التذاد که در ادائے نماز رومی دیدن خیر از نهایت کار است علی الخصوص نماز فرض.

پرسیده بودند که در وادرات بشارات عالی اشارات و ظهور و معارف و اسرار شرط کمال است یا نه شرط بودن مفقود است هر چه نزدیک این امور بکمال است و نیز پرسیده بودند علاماته که تعلق بحال متوسط و تهی دار کدام است تهی از متوسط و متوسط از تهی بچه چیز با تمیزی شود بدانند که توسط و انتها را مراتب بسیار است در ولایت چندین مراتب است بعضها فوق بعض که نهایت مرتبه تحتانی برایت مرتبه فوقانی است و از گذشت مراتب لایت کمالات مرتبه نبوت است که نهایت آن برایت این است لیکن کمال اول و نهایت نخستین فناست که عبارت از نسیان یا سویی است و زوال علوم با عدا اگر زوال علم حصولی اشیا است فنا بے قلب است اگر زوال علم حضوری است فنا بے نفس است این نسیان فی نفسه هم کمال است و در قرب لایت و هم شرط کمالات دیگر که فوق اوست و تمیز التذاد در صلوة از خصائص انتها است کما مر.

نوشته بودند که نهایت سبزه باقی باشد است یا بعد از گذشتن معاملات فنا و بقا باشد نهایت بجز دیگر تعلق دارد و آن چیست. بدانند که بعد از گذشتن معاملات فنا و بقا که با حصول و حصول

اصول تعلق دارد که از جهل و حیرت می افتد نه جهل و حیرت متعارف که نقص است این آن جهل و حیرت است که هزاران مرتبت دارد بر علم و معرفت من لم یذق له بدیدار و نیز از گذشته آن معامله نسبت به جهل و الکفایت رومی دید که از گذشته آن که از گذشته آن که از گذشته آن که از گذشته آن که در حضور هر چند می خواستم که امثال این سخنان پشمار میان آمم لیکن چون غمان شوق شمارا از آن مصروف می دیدم غمان سخن را نیز مصروف می داشتم الحال چون معامله بر سر آمده است رگ اشتیاق جنبدیده سطره دیگر چند موافق مرام شامی نویسد استماع نمایند معامله فائز نفس که در بالا ذکر یافت نتیجه تجلی صفات است و از گذشته آن کار و بار یا تجلی ذات است معامله این تجلی از گفت بیرون است زوقی است و جدائی نه بیانی و ترجمانی این قدر هست که این تجلی ذاتی دائمی است لان الذات اذا تجلی لا استنار له ازین جا معلوم شد که تجلی برقی که گفته اند نه تجلی ذات است تعالی تجلی شان است از شیونات ذات تعالی و حضرت شرح ابن عربی تعبیر از تجلی ذات یا این عبارت نموده است التجلی من الذات لایکون الا بصورة التجلی له فالمتجلی له ما رای سوی صورتی فی مرات الحق و ما رای الحق و لایمکن ان یراه و شیخ قدس سره این تجلی را انتهائے تجلیات گفته و فرموده فلا تظلمع ولا تشعب فی ان ترقی من هذا الدرجه من التجلی الذاتی و حضرت ایشان با قدس الله سره الا قدس این تجلی را تجلی شان از شیونات ذات تعالی مقرر نموده اند که آن شان اصلی است از اصول اسمی که بمبادر تعین سالک است و باین علقه آئینه داری صورت عارف نموده است و برنگ آن برآمده نه تجلی ذات تعالی بلکه تجلی شان هم بر خط تنزیه نیست مفید از آئینه صورت اخذ حکم آن است توجه غائبانه را نوشته بودند که بچ طریق است حضور و غیب در توجه یکسان است عمده درین معامله و جدائی شدن و جمع نمودن است خود را از توجهات شتی -

و نیز نوشته بودند که عدم علم باحوال مستر شدن موجب منقصت هست یا نه - بدانند که در سلوک و تسلیک اختیاری پیر از احوال مرید و همچنین مرید را علم باحوال خود ناگزیر است در طریقه یا

که طریق اصحاب کرام است علیهم الرضوان هیچ درکار نیست نه در جانب پیرو نه در جانب مرید چه
افاده و استفاده درین طریق انعکاسی و انصافی است مرید در صحبت شیخ کامل باشد از محبت
فنا فی التبع هر ساعت بزرگ اومی برآید درین صورت علم چه درکار هم در افاده و هم در استفاده خیزد
که بتألیش خورشید بخت می شود چه در کار که خورشید را یا خیزد و را علم به بختن و بختن شدن باشد درین
طریق هر چند وجوه مناسب است شیخ زیاده تر پیدا کند انصلاع در حق او بیشتر پیدا آید و تحصیل وجوه مناسب
بانباع شیخ است ظاهر و باطن که هر دوئی مجال مخالفت اعتراض در خود نیابد که سبب سدر راه خسرو
است نیز خدمت رعایت آداب و ست چنانچه بزرگان فرموده اند و سرور محبت اعتقاد است با پیر
بیت زان روے که چشم تست احوال معبود تو پیر تست اول

نوشته بودند که بامستر شدن تا حصول فنا فی قلبی در ایشان بشوق محبت داشته می شود
بعد از آن اثر کمتر مفهوم می شود و چنانچه در درک نمی آید و محذور نسبت بزرگان با بجهت کمال علو
بجالات و حیرت اقرب است نسبت هر چند از قید ظلال و ابر و باصالت آید از مظان علم و معرفت
دور تر و قدره و المحققین حضرت ایشان ما قدرنا الله سبحانه بسره الاقدس نوشته اند نسبت باطن
هر چند بجالات کشد زیاده تر بود مستر شدن را بوظائف از کار و طاعات سرگرم دارند و باتیان فضیلت
رعایت آداب ترغیب کنند و معطل نگذارند امید که از نسبت خاص بزرگان بهره یابند مقصود حصول
نسبت است علم با آن امر دیگر است اگر بدیند فیها و نعم والا غم نیست نسبت چون بتائی و تعب
حاصل شود قدر و عزت دارد و آنچه سهولت زودی بدست آید چنانچه قدر و عزت ندارد و اگر کسی
استعجال نماید بوالهوس است طالب نیست قابل صحبت نه مردم در طلب دنیا دنی چه رنجها که
نمی کشد طلب حق جل و علا حق با نیست بزرگان درین طلب یا ضتها کشیده اند و عمر را گذرانیده بیت
اوحدی شصت سال سختی دید تا بشی روے نیک سختی دید
بر سر پای چله داشته ام تخم وحدت بسینه کاشته ام
فنا فی قلبی که در طریق با بعضی از طلاب را سهولت دست می دید در رنگ آنست که کسی را چشم

بر می بندند و یکایک بمنزل رسانند و راه چندین ساله بطرفه العین قطع نمایند و هزاران احوال و مواجید
تلقینات. مشاهدات الوان. انوار متلونه و غیر متلونه و کشف و واردات که بمطلب حقیقی چیدانی کار
ندارد بگرد این نسیان نرسد حصول این مغنی را در حق طالبان امر سهل ندانند و قطع تمامی دائره سیر
الی الله را که به پنجاه هزار ساله راه تقدیر آن کرده اند آسان ندانند و تمام از تلقینات بر آورده و
بنمکین پیوستن را امر محقر خیال نکنند آری این معامله نسبت بکمالات دیگر که فوق اوست حکم
قطره دارد نسبت بدریائے محیط. بیت

آسمان نسبت بعرش آمد فرد ورنه بس عالی ست پیش خاک تود
حضرت شیخ الشیوخ قدس سره در کتاب عوارف بعد از ذکر خوارق و کرامات می نویسد که اینها
همه مواهب الهی است جل شانہ جمیع رایان مشرف می سازند و گاه بود که بنز از آن جمعی باشند که
آنرا سیح از آن خوارق و کرامات نبود بعد از آن می نویسد که این همه خوارق و کرامات دون ذکر ذات مست
تعالی و دون تجوهر قلبا است بزرگ

نوشته بودند بعد از آنکه تمام یارے در یک هفته بقائے قلبی رسید و بعد از یک ماه از ابتداء
زمان ذکر احوال خود را که و انمود بگی بقائے نفس می ماند و علامات این فنا ظاهر می گشت. مخدوما
این از جمله نوادر و غرائب است خال خالے را نگریان زودی این هر دو دولت میسر شده باشد. نوشته
بودند بعد از این احوال بسیار عالی دارد و صحبت او بسیار است بعد از استخاره با رخصت اشخاص
معدوده با و داده شده است. مخدوما این عدد را چون مشارالیه تمام رساند عدد مضاعف از
عدد اول یا زیاده از آن تجویر کنند و بکند و هر گاه استقامت بر اوضاع شرعی و اطوار صوفیه درو
فهمند و معامله فنا و تمکین مشاهد نمایند اگر صلاح دانند بعد از استخاره با رخصت مطلقه بطریق سفار
بدین بشرط استقامت بر سنت سنیة علی مصدرها الصلوات و التسلیات. و نیز نوشته بودند که
صوفی محمد شریف که از مشرشدانست از کابل آمده است نسبت حال او را از نسبت و حال خود
فایق دریافت مخدوما فقیر هم باین عزیز در یک مجلس صحبت داشته بود و خیلی محفوظ گشته لیکن

تفوق محل توقف است ز ادنا الله سبحانه وایا کم و سائر اخوانکم کرامت و ترقیا و توقفا ربنا
اتمم لنا نورنا و اغفر لنا انک علی کل شیء قدیر۔

مکتوب صد لست سوم (۱۲۳)

بمیرزا عبد اللہ در مرغیب را علایم ہمت و تفضیل شہودی کہ در احکام شرعیہ روئے نماید بر شاہدات دیگر۔
الحمد لله و سلام علی عبادہ الذین اصطفیٰ۔ مکتوب مرغوب برادر اعز ارشد ارجمند را
میر دوست محمد رسانیدہ تو شوق ساخت اللہ تعالیٰ بعافیت و تزیات ارادہ نوشتہ بودند کہ با وجود
انتقال شہود غیر و غیرت بکمال ہمدے کہ بمقارنت ظلیت اعتباری ہم رضامندی دہد بلکہ کفر در نظر
می آید کہ وجود دیگرے اثبات نمودہ آید رعایت عمودیت عبادت بر حاست دقیقہ از اطوار طواہر
شرع بقدر امکان قوت نمی سازند شکر خداوندی جل سلطانہ بجا آرند کہ باطن این ہمہ مغلوب
این قسم حال باشد و ظاہر بر آداب شرعیہ مستقیم بود حق سبحانہ روز بروز استقامت را افزون کند کہ نجات
منتیق درانت دریا و رائے آن خطر است ہمت را بلند دارند و این احوال را معذرات وصول اند
وزینہا صعود تصور نمایند و مطلوب را و راہ الورا طلبند و بیرون از شہود و مشاہدہ جویند عزیز
پیغمبر خدا را صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم بخواب دید گفت یا رسول اللہ ما التوحید فرمود علیہ و
علی آلہ الصلوٰۃ و التسلیمات کما اھمس بیا لک او خطر فی خیالک فاللہ سبحانہ و راء ذلک
نوشتہ بودند کہ محبت با حقیقت حضرت قائمیت علیہ من الصلوٰۃ و التسلیمات
انہا بکمال ترین مقامی است غوامض احکام شرعیہ در صورت خاصہ بے کیفیت متجلی می شود و از مجالی
دیگر صاف تر چرہ مقصود انکشاف می بخشد و محروبا این شہود را کہ در مجالی احکام شرعیہ رو نماید
با شہودات کہ در مریاے این نشاۃ فانیہ ظاہر گردد در نسبت چہ احکام شرعیہ را شبانہت بوجود
نشاۃ اخرویہ است کہ در ان نشاۃ جانب وجود ممکن را ترجیح دادہ مظهر حسن جمال صفات کہ در وجود
ایشان ثابت است خواهند ساخت بخلاف موجودات این نشاۃ فانیہ کہ جانب عدم ممکن را

ترتیب

ترتیب نموده منظر حسن جمال کہ در جانب ختمال عدم صفات نمودار شده بود ساخته اند چه صفات اجماعی
را کہ موجودات ہمیں نشانہ ظاہر آنست چنانچہ در جانب وجودشان حسن و جمال کا کائن است در جانب
احتمال عدم شان نیز حسن و جمال ثابت لیکن حسنی کہ در عدم نمودار گردید رنگ آنست کہ خنظل
را بشکر علاف نمایند و شیرین دانند لهذا لذذات و نعمات اخروی ہمہ مضی و مقبول و ترقی بخش
آمد و آخرت دار رضا گشت و دنیا دار غضب آمد و انہماک در نعمات فانیہ آن غیر مضی کہ حسن و جمال
این موطن مخلوط بہر آب عدم است تحقیق این معاملہ در مکتوب ہدم از مکتوبات جلد ثالث
حضرت ایشان ماقدرس سرہ بتفصیل کا بین است ازان جا طلب نمایند بلکہ گوئیم کہ احکام شرعیہ کہ
اوامر و نواہی الہی است خطاب ازلی است کہ بصفت کلام تعلق دارد پس اینجا ظهور نفس اسم بود
بے مرآت عدم و سائر طہوات را کہ وابستہ بظلال اسم است در مرآت عدم بآن طہوہ مساوات کلام نیست
نوشته بودند کہ درین لایم بسیار تکلیف طریقہ می کنند انچه مخدومہا ہر جا کہ طالب صادق بینند و
استخارہ راہ دہر اقبال قلب بے تکلف بانند طریقہ بگویند و الا تکلیف نیست لیکن اگر بعضی وسوسہ و
ہوا جس دریں کار روئے دہر استغفار ازان در کار است بعضی از کمالات لایت کبری و خصائص نبوت
خواص لایت قدوسہ المحققین حضرت ایشان ماقدرسا اللہ سبحانہ سرہ الاقدس استفسار نموده بودند مخدومہا
اکثر این امور در کتابت حضرت میں مشروح است مطالعہ فرمایند کہ اگر درجائے خفاء مانند استفسار نمایند
تفصیل ولایت سرگاہ کہ ولایت صغری و ولایت کبری و ولایت علیا باشد در مکتوب دوسیم و ششم از مکتوبات
جلد اول است بیان لایت حضرت ایشان و خصوصیات آن در مکتوب ہدم و چہارم و مکتوب ہدم و پنجم
از مکتوبات جلد ثالث مذکور است بہینہ نیک نائل نمایند کہ ہر مکتوب ہمرے ست عمان در امرارے پایان
غواصی بایند تا درمے بیکاہ را از کماتیب چہارگانہ بر آورد و از جاسر و دود و گاہ شکر بجا آرد آئیے بسیار
از امرارند کہ در فید کتابت نیامدہ اند لیکن نوشتن راست نیامدہ موقوف بر صحبت است۔ بیت
آسودہ شبے باید خوش ہنابے   تا با تو حکایت کنم از ہر بابے
والسلام اولاً و آخراً فرزندان و متعلقان کجھیت باشند۔

مکتوب صد و بیست و چهارم ^(۱۳۴)

بمولانا محمد صدیق در فرقی میان ایمان عوام و خواص و اخص خواص -
 الله تعالی از مراتب شهود که وابسته بظلال است گذرانیده ایمانے بغیب الغیب که تعلق
 حاصل دارد از زانی کناد و ازین وصل که در رنگ سراب آب نماست ربائی داده بحقیقت کارساناد -
 ایمانے بغیب یا نصیب عوام است یا نصیب اخص خواص که بهر از کمالات نبوت یافته اند و
 از نهایت التهایت بقدر استعداد آگاه خواص و متوسطان بلندت شهود خورد و بخوبی خیال
 وصال آرمیده خوش گفت . بیت

بوقت صبح شود محجور و معلومت که با که با ختم عشق در شب دیخور

کلمه احمس ببالك او خطر فی خیالک فالله سبحانه بخلاف ذلك ایمان بغیب عوام از پس
 پردهای ظلمانی و نورانی ست و خواص هر چند از حجب ظلمانی تمامی وارسته اند لیکن از حجب نورانی
 بالکل تباریده و بان گرفتار مانده اند و شهود آنرا شهود مطلوب قرار داده و عاشقی های که بنفس
 مطلوب توان گردبان در میان آورده و ایمان بغیب اخص خواص از گذشت حجب نورانی و ظلمانی
 است این بزرگواران مشهود طائفه ثانیه را پس پشت داده گرفتار و را را لوراء تدبیرین کرده اند که درین
 نشأة از ان مرتبه مقدسه غیر از ایقان نصیب نیست که روئے بنشأة اخروی موعود است هر چند
 هیچ قسم از حجاب حائل ندارند لیکن ضعف بصر و بصیرت مانع درک شهود است شتان مابین
 الایمانین و الغیبین ربنا اقم لنا نورنا و اغفر لنا انک علی کل شیء قدير

مکتوب صد و بیست و پنجم ^(۱۳۵)

بمولانا حسن علی فی التذکیر و التصبیح .

اَسْتَغْفِرُكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمَ لَا مَدْرَکَ لِمَنْ اللَّهُ مَا لَكُمْ مِنْ مَلْجَأٍ يَوْمَئِذٍ

وَمَا لَكُمْ مِنْ تَكْثِيرِ فِتْنَانِ الصُّوفِ الْمَسَارِعَةِ إِلَى اسْتِجَابَةِ شَوْقِ إِلَى رَبِّ الْآرِبَابِ وَالْمُبَادَرَةِ
إِلَى الْخَيْرَاتِ وَالطَّاعَاتِ طُلُبًا لِلْمَرْضِيَّاتِ وَالْدَرَجَاتِ سَارِعُونَ إِلَى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ
عَرْضُهَا السَّمَوَاتُ تَوَلَّهَتْ قُلُوبُ الْعَارِفِينَ فِي بِيْدَاءِ عَظَمَتِهِ وَكِبَرِيَّائِهِ وَاحْتَرَقَتْ أَلْبَادُ الْمُجِيبِينَ
فِي شَوْقٍ لِقَائِهِ فَوَالسَّافِعِ مَنْ أَعْرَضَ عَنِ اللَّهِ وَيَا حَسْرَتًا عَلَى مَا فَرَطَ فِي جَنْبِ اللَّهِ لَا تَشْتَغَلُ
بِتَعْيِيرِهَا أَمْرٌ بِتَخْوِيبِهِ أَجْتَهَدُ فِي تَعْيِيرِ سِرِّهِ وَتَنْزِيهِهِ وَلَا أَنْظُرُ إِلَى شَيْءٍ إِلَّا وَرَأَيْتُ اللَّهَ بِحُجَّتِهِ
قَبْلَهُ بَعْدَهُ وَلَا تَصْهَبُ مَعَ أَحَدٍ إِلَّا وَابْصَرْتُهُ تَعَالَى مَعَهُ أَعْلَمُ أَنَّهُ عَرْشَانَهُ مَعَ قَلْبٍ مُنْكَسِرٍ
حَزِينٍ أَوْاهٍ مُحْتَزِقٍ بِنَارِ الْحُبِّ خَالٍ عَنْ فِكْرٍ لَا هَ مَتَّحِفٍ عَنْ دَارِ الْغُرُورِ وَمَتَاهِبٍ لِدَارِ الْقَرَارِ لَا
يَتْرُكُوا إِلَى زُخَارِفِ الْأَغْنِيَاءِ وَالظَّالِمِينَ إِلَّا أَنَّهُمْ فِي مَرِيَّةٍ مِنْ لِقَاءِ رَبِّهِمْ إِلَّا أَنَّهُ بِكُلِّ
شَيْءٍ مُخِيطٌ - وَالسَّلَامُ

مکتوب صد و بست و ششم

بِشَاهِدِ مَا جَزَنَزِي فِي بَيَانِ الْاسْتِجَابَةِ الْمَذْكُورَةِ فِي الْآيَةِ الْكُرْمِيَةِ اسْتَجِيبُوا لِلرَّبِّكُمُ الْآيَةِ وَبَيَانِ أَنَّ
جَمِيعَ الْكَمَالَاتِ مَنْدَرَجَةٌ فِي الشَّرِيعَةِ الْغُرَاءِ -

اسْتَجِيبُوا لِلرَّبِّكُمُ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمَ لَا مَرَدَّ لَهُ مِنْ اللَّهِ مَا لَكُمْ مِنْ مَبْجُوءٍ يَوْمَئِذٍ
مَا لَكُمْ مِنْ تَكْثِيرٍ إِلَّا اسْتِجَابَةُ الصُّورِيَةِ التَّجَلَّى بِالْأَحْكَامِ الشَّرِيعِيَّةِ وَالْتَّزْيِينِ بِالسَّنَنِ
الْمُصْطَفَوِيَّةِ عَلَى صَاحِبِهَا الصَّلَاةِ وَالسَّلَامِ وَالتَّحِيَّةِ فَهِيَ تَعْلُقُ بِالظَّاهِرِ وَالْإِسْتِجَابَةِ الْمَعْنَوِيَّةِ
الْأَنْقِطَاعِ وَالتَّجَلَّى عَمَّا سِوَاهُ الْحَقِّ تَعَالَى وَتَقْدَسُ وَالتَّجَلَّى بِالْأَسْرَارِ وَالْمَعَارِفِ الْأَلْهِيَةِ مَحَالِهِ
تَعْلُقُ بِالْبَاطِنِ الْأَوَّلِ صُورَةُ الشَّرِيعَةِ وَالتَّانِي حَقِيقَةُ الشَّرِيعَةِ فَالْكَمَالَاتُ الظَّاهِرَةُ وَالْبَاطِنَةُ
دَاخِلَةٌ فِي دَائِرَةِ الشَّرِيعَةِ الْحَقَّةِ فَصُورَةُ الشَّرِيعَةِ أَصْلٌ وَحَقِيقَتُهَا ثَمَرَةٌ مُتَفَرِّعَةٌ عَلَيْهَا فَمَنْ
كَشَحَرَةً طَيِّبَةً أَصْلُهَا تَأْيِيدٌ وَقَرُّهَا فِي السَّمَاءِ فَيَقْدِرُ قُوَّةُ الْأَصْلِ يَكُونُ الثَّمَرَةُ وَالْفَرْعُ
الْكَثْرُ وَاعْلَمْ أَنَّ الْوَصُولَ كَمَا لِنَقْوَى وَكَمَا لِبَتَّاعِ الشَّرِيعَةِ الْعَرَلِ وَالنَّجَافِ فِي

فَوَلَّهَتْ

التَّزْيِينِ

عن دار الغرور والناهب لدار القل والصلوة والسلام على النبي المختار والدار كل اظلم
الليل واشرق النهار وعلى سائر النبيين والملاء الاعلى وسائر الصالحين امين.

مکتوب صد و سبت و مسم

بافادت دستگاہ شیخ میرک در بیان حقیقت ممکن و بیان فناے حقیقی۔

حضرت حق سبحانه و تعالی ذات بایرکات را در درج قرب بجزایات و غایات ترقیاً
دهاد بالنبی و آله الامجاد علیه و علیهم الصلوات البرکات الی یوم التناد نوح اند باجناب عالی چنانچه
ممکن بیچاره که نصیب او از مطلوب حقیقی جز استهلاک و اضمحلال نیست از کمال او چه دریابد
و بحسن و جمال او چگونه بے برد چه ذات او عدم است که بواسطه انعکاس کمالات و جود بی نمود
بے بود پیدا کرده است و با این نمود بے بود خود را کامل و خیر خیال نموده و بنیاد را از زیرین نمود
بے بنیاد نهاده و چون سابقه غایت در رسد و کمال اصل پر تواند از روح حقیقت معامله و شود
کمالات انعکاسی باصل عائد گردد و امانت باهل امانت شود عارف رو بصحرائے عدم آرد و
از هستی خود منقطع گردد این زبان بقنائے حقیقی مشرف شود ممکن نام را اگر بخود نسبت خیر و کمال
نماید قائل بود و دعوی همسری باهل پیدا کند کمال در حق او انتقائے کمال است از وے و خیریت
در سلب خیریت این دید و این انحلال اثر افراط محبت است که باصل پیدا کرده است چه
مفقنائے کمال محبت فناے محب است و ایقائے محبوب بیست

عشق آن شعله است که چو برفروخت هر چه جز معشوق باقی جمله سوخت

و هر چه جز ظهور اصل بیش استیلاے این محبت شرکت سوز بیش و محو تلاشی بیش بیست

آنرا که بحسن دیده تیز است این عشق بلاے فانه خیر است

حضرت حق سبحانه امثال ما مجرران را ایمانی با این معانی دهد و شرعے ازین مشرب روزهی کند و بالنسبه
الاهی الذی هازغ بصرة و ما طغ علیه و علی اله الصلوات و البرکات العلی۔

مکتوب صدست و ششم (۱۲۸)

بحفاظ عبد الغفور در آنکه طالب موابجی طالب ماسوی است۔

مخدوم چون با فقرائے شکستہ برائے خدائے عزوجل محبت دارید امید است کہ نتیجہ بخش
باشد و کثایش کار پیرا کند تلویحات احوال بعضی طالبان را کہ در شانے راہ دست می دہد
پیش از وصول بدرجۂ فنا و بقا از مطالب نیست و غیر حق است تعالی طالب حق را جل و علا
اعراض از ماسوی اوسمانہ ناگزیر است تا قبلہ توجہ پراگندہ نشود پس طالب احوال و موابج
گرفتار ماسوی است آری فنا و بقا از مطالب است سعی در تحصیل آن و همچنین در پورہ آن از
اہم مہام است کہ ولایت بآن مربوط است و معرفت حق سبحانہ کہ مقصود از ایجاد انسان است
بآن منوط دیگر آن قسم و ولولہ شوق و ناثرہ عشق کہ در مجاز و رمی می دہد در حقیقت در کار نیست کہ
آن عشق و محبت چون متعلق آن بے کیف و بیچون است نصیب از بیچونی دارد لہذا آثار بعضی
تعبیر بارادۂ طاعت نمودہ اند گاہ باشد کہ آن محبت بکسوت چون پدید آید و نعرہ وزاری پیرا آرد
و گاہ بود کہ باین مظهر نکند و بحقیقت بے کیفی خود باشد بلکہ رواست کہ در بعضی اوقات
نفی این محبت نماید و فی الحقیقت محبت بر کمال بودنی بینی کہ در عالم مجاز هیچ کس را بیچ چیز از
نفس خود محبوب تر نیست زیرا کہ ہر چیز را کہ دوست می دارد از مال و زن و فرزند برائے خود
دوست می دارد و در محبت خود هیچ نعرہ و شوق در میان نیست و آنچه گفتیم در عالم مجاز زیرا کہ
در عالم حقیقت محبوب حقیقی از نفس خود محبوب تر است لہذا فنا اثر این محبت آمد۔ مصرع

گرامین سودا بجان بودے چہ بودے

و محبت رسول خدا صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ وسلم نیز ازین قبیل است چنانچہ در حدیث آمدہ کہ کن یؤمن
احدکم حتی اکون احب الیہ من نفسه و اهلہ و الناس جمیعاً و شیخ طریقت چون نایب مناب رسول است
صلی اللہ تعالی علیہ وسلم و واسطہ وصول فیوض الہی محبت ہے نیز باید کہ ہمیں نط بود و السلام۔

مکتوب صد سبست و نهم (۱۲۹)

مولانا محمد صدیق در تعبیر واقعہ عالی کہ نوشتہ .

الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفیٰ مدتے ست کہ ازان برادر دینی کتابتے نہ رسیدہ
 خاطر نگارنت بہر حال کجعبیت باشند و کمال انسانی بر سندا واجبہ دور افتادہ را اندعائے سلامتی
 خانہ فراموش نکنند پیش ازین بمدتے نوشتہ بودند کہ در خواب می بیند کہ بر بالائے دیوار کج کہ در نہایت
 رفعت و باریکی است بر آرد است و ترسان و لرزان بہیبت تمام بر بالائے آن دیوار عبور کردہ است
 یک گز و یا دو گز ازین دیوار مآثرہ بود کہ از پشت دیوار افتاد و بار مستحکم شدہ و کم چیت برستہ بصد
 محنت خود را بر سر دیوار کرد و چوں بر پشت دیوار نگاہ کرد دید کہ چند سطرے بقلم علی بر بالائے آن دیوار
 نوشتہ اند "ہذا جدار العشق وسیف المحبۃ" بجزرے کہ این کلمات دید نعرہ از نہاد فقیر بر آرد و
 خود را در مولعلیق یافت در ہمیں اثنا یافت دست داد انھ

مخدوم می تواند کہ این دیوار تمثیل عین ثابتہ باشد کہ اصل ولایت مربوط بوصول آنست
 وصول بآن موجب فناے سالک است از تعین امکائی و بقاے او بوجود مویوب حقانی ناچار سیف
 محبت بود و چوں این تعین عین ثابتہ پرورہ است بر روی اطلاق پس جدار عشق بود و پرورہ معشوق
 بود چہ عشق بمعنی معشوق است و رواست کہ عشق بمعنی عاشق باشد اضافت جدار بسوئے عشق
 بیانیہ بود و اطلاق عاشق برین مرتبہ بجهت تحقق و بقاے عاشق است بآن مرتبہ و این تعین ہر چند
 بوجود مویوب حاصل گشتہ است لیکن از تنگناے جزئیت نہ برآردہ است از اطلاق تنزل است
 و عاشق در ہر مرتبہ کہ باشد حجاب معشوق است انت الغمامۃ علی شمسک فاعرف حقیقتک
 و برآردن بالائے آن کنایت از رفع حجاب این تعین و شہود مرتبہ اطلاق است و در ہوا شدن یا
 کنایت از لذت شوق است ازین تعین بالکل و در فوق آن خرامیدن است یا عجارت از نزول است
 کہ معبر بسیر عن اللہ باللہ است کہ بعد از سیر فی اللہ بحصول می پیوند و این تعبیر اسباب است از آنکہ

این دیوار را بتعین امکانی تعبیر نموده آید و این واقع را تعبیر است دیگر بس عالی که از جمله اسرار
 قدوة المحققین حضرت ایشان ماست قدسنا الله بسره الاقرس آن معنی یا بالفعل فرار خور حمله شما
 نمی نماید الا ان یشاء ربی شیئاً وسیع ربی کل شیء علیاً چون محبت شما با اهل این نسبت گونه
 درست است امیدوار باشند فان المرء مع من احب صحبت اجمال دارد و شوق تفصیل ندارد و آرزو
 هم نیاز دارد و غنیمت پندارید طالباً بیا دینی باشید و قل رب زدنی علماً بیت
 فریاد حافظ این همه آخر هر زه نیست هم قصه غریب و حدیث عجیب هست
 والسلام علیکم وعلی من لدیکم -

بیت
 ۱۳۰

مکتوب صدوسی ام (۱۳۰)

بخواجه محمد حکیم ولد قاضی السالم در آنکه جمیع کمالات منحصراً بتابع سرور کائنات علیه السلام است
 و بیان آنکه استفاد از باطن هر شریک انداز محبت مرید است -

آثار

بعد الحمد والصلوة وتبلغ الدعوات بجناب شفقت شاعری رساند احوال و اوضاع فقر
 این حدود مستوجب حر است المسؤل من الله سبحانه تسلا متکم واستقامتکم علی جادة
 الشریعة المرصیة والسنة السنیة المصطفویة علی مصادرها الصلوة والسلام والتجیة
 فان کمالات الصوریة والمعنویة من درجتی دائرة الشریعة البیضاء ومنحصرة فی اتباع
 خاتم الانبیاء علیهم الصلوة والبرکات العلی فالجذبة والسلوک مرجوان من آثاره
 والفناء والبقا موجودان فی اطوره والولایات الثلاث من الصغری والكبری والعلیاء قطرات
 من بحاره والنبوة والرسالة فاخذان من انواره والمقطعات القرآنیة رموز من اسرار الله
 علی علیه اله وانصاره وسلم صحیفة شریفه که نامزد این دور افتاده دور از کار فرموده بود و بدین سبب
 خوشوقت ساخت امید که این طریق را هم می دارند و تحریک سلسله ارتباط معنوی می نموده باشند که
 سبب دعا و توجه غائبانه است و مهم بر آن گمارند که این سلسله قوی تر گردد و بحال رسیده و مقرر است

که افاضت برکات از باطن مفیض باندازه این ارتباط است هر چند باطن طالب با تواریس ابطه روشن نظر بر صورت فیضیه از باطن مفیض تمام تر خوش گفت. مصرع

بقدر آئینه حسن تو می نمایم دروے

مامول از دوستان دعاے سلامتی خاتمه است والسلام

مکتوب صدوی و یکم (۱۳۱)

بحافظ محمد شریف در نصیحت و ترغیب بر تحصیل فناے قلب و نفس.

الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی خدام حافظ الکلام المجید ازین دور افتاد دعوات خوانند و از دعاے خیر منسی نسازند و در تعمیر اوقات کوشند و در سر و علانیه پورع و تقوی باشند و گور و قیامت را نصب عین سازند و بر ذکر و حضور و مراقبه چندان مداومت نمایند که این معنی حضور و صفت راسخه دل شود و از تکلف یاد کرد و از بد چنانچه سمع صفت سامعه و بصیر صفت باصره و حوی آنحضرت عز اسمہ دین خالص میجوید و بشیرکت راضی نیست سعی نمایند که ماسوی مذکور از ساخت سینہ رخت بر بندد و تعلق علمی و حی اواز ماسوی بر خیزد بحدیکه اگر تکلف یاد ماسوی نماید بپس نشود بواسطه نیایی که دل را از ماسوی حاصل گشته است این زبان سالک بفناے قلبی برسد بعد از آن اگر بحض فضل نفس حاضر نیز از میان رخت بر بندد و کوس رحلت زنده ذکر و توجه و حضور از خود بخود بود بفناے نفس مشرف گردد و قابلیت قرب معرفت پیدا کند. بیت

دادیم تراز گنج مقصود نشان گریان رسیدیم تو شاید برسی سلام اولاد

مکتوب صدوی دوم (۱۳۲)

بیزحافظ محمد شریف در نصیحت.

جناب آقای حافظ محمد شریف بشرف حفظ اوقات و نسبت باطن مشرف بوده سعی

از دیدار کیفیت آن باشند از دوام ذکر قلبی نوشته بودند مبارک است کوشش نمایند که از ذکر بگذرند
روند و از دال بمر لول آیند و از صورت بحقیقت شوند و از لفظ بمعنی گرایند خوش گفت بیت

تو می ز وجود خویش فانی   رفته ز حروف در معانی
زیاده برین گنجایش وقت نیست - بیت

آسوده شنبه باید و خوش مہتابے   تابا تو حکایت کنم از ہر بابے   والسلام والا کریم

مکتوب صدسی و سوم (۱۳۳)

بمولانا محمد صدیق در جواب کتابت وے کہ متضمن حالات و استفسار ہا بود۔

بعد از الحمد و الصلوٰۃ و تبلیغ الدعوات می رساند مکتوب مرغوب رسید نوشته بودند کہ در اوائل
حال خود را در غلیات محبت از جماعہ کہ اہل شغل بودند ممتاز می یافت احوال خود را بنوعی خالی
دور از کار خیال می کند کہ از جمیع مخلوقات کمتر می شمارد و پیچ گوشت در خود را کہ قبولیت نمی فہمد
شغل و اذکار و مراقبہ خود را لاشعری فہمداغ

امید کہ ازین ہم خراب تر و خالی تر گردند و بعد ہم صرف ملحق گردند و ہمہ وقت فقر ذاتی منظور
بود و امانت باہل امانت شود و عدم بعد دیگر تعمیر اوقات و وظائف طاعات و ریاضات ہر چہ
از دست آید مغتنم و محمود است ترقی بخش و منور باطن است گواہ آن بظاہر کمتر مفہوم شود و
ذوق و لذت آن بالفعل بدرکنہ آید استفسار از فرق میان الہام و خطرات امور حسنہ نموده بودند۔

بدانند کہ الہام نیز از جملہ خطرات است لیکن بابہ الانبیاء حصول یقین یا غلبہ ظن است
بکلمہ و انشراح باطن است بآن و نیز صاحب الہام می فہمد کہ از جائے القاست و انتشار خطرہ
نفس این کس است و پس از علامات فناے روحی و سری و خفی و اخفی و بابہ الانبیاء ہر کدام پرسیہ
بودند۔ مخدوم بالفعل وقت مساعدت این تفصیل نمی نماید کہ وسعت ندارد و قاصد بر سر راہ اگر تانی احوال
چیز معلوم گردد و تو فیق یافت می نویسد انشاء اللہ تعالیٰ این قدر مہمت کہ فناے نفس بر کمال

مقتضی فنائی این لطائف است که رئیس این لطائف عشره اوست هم پیش از فنا و بعد از فنا
 خیار کم فی الجاهلیة خیار کم فی الاسلام اذ افقهوا اگر در مکتوب بیان طریق نایل نمایند بخیال
 که فنائی هر کدام از این لطائف جدا جدا فهمند مخیر و با اجتناب از امور مجرّه در دین و در طریقۀ ناگزیر
 است احداثی که در طریقۀ کنند که در بزرگان نبود مثل بدعتی است که در دین مکمل احداث شود
 برکات طریق نازمانه فائض است که با مور مجرّه آن طریق را ملوث نساخته اندان الله لا یغیر
 ما بقوم حتی یغیروا ما بانفسهم خبر شرط است -

مکتوب صدسی و چهارم^(۱۳۴)

بمولانا حسن علی در دجی بزرگان این طریق عالی با اشارت بعضی اسرار عالیۀ ایشان -
 الحمد لله و سلام علی عباده الذین اصطفی حضرت حق سبحانه بر جاده شریعت غراو
 سنت مصطفی علیه علی آله الصلوات التسلیمات مستقیم و مستقیم دارد - مخیر و بزرگان با علم سنت
 اختیار کرده اند و از بدعت اجتناب فرموده امور که در دین محبت گشته است هر چند بظاهر در
 باطن نافع نماید بر آن عمل نمی نمایند و ابتداء سنت را اگر چه بصورت در حقیقت سودمند نماید از
 دست نمی دهند لهذا کارخانه ایشان بلند آمد و پیش طاق وصول شان مرتفع گردید و دیدار بیت
 اینها نهایت آینه گشت و از حقیقت کار آگاهی یافتند و از ظلال گذشته باطل پیوستند و از کمالات
 مخصوصه انبیاء علیهم الصلوات النجیات البرکات التسلیمات بهره کامل گرفتند و حکم نمودند که نبوت
 افضل از ولایت است اگر چه ولایت آن نبی بود و حکمی که بر خلاف آن بوده بر سر وقت محمول
 داشتند اگر شمه از حقیقت معامله این اکابر در میان آرند نزدیک است که نزدیکان دوری جویند و
 واصلان راه بجزویند مستمع از بهوش رود و مشکم را تاب مانند بیت

فریادها فظا این همه ترهزه نیست هم قصه غریب حدیث عجیب هست
 تشابهات قرآنی و فریست ازان و مقطوعات فرقانی ایمانی است بان این دولت

بالاصالت نصیب انبیاء کرام است علیهم الصلوات و التسلیمات و کمال و شرف از اتباع این
 بزرگواران نیز نصیب هست پورانش و لوعلی سبیل لقلعة و الذرة فعیلیک باتباع خاتم المرسل
 علیه و علیهم الصلوات و البرکات لتنال من برکاتهم و تذوق اذواقهم و تنجمن مهالك الطامة
 الکبری بشفاعتهم و السلام علیکم و علی من لدیکم.

مکتوب صدوی و پنجم (۱۳۵)

نیز مولانا حسن علی در آنکه از عهده منصب قضای آردن بے مشکل است.
 بعد الحمد و الصلوة و تبلیغ الدعوات بانحوی اعزى مولانا حسن علی احسن الله سبحانه حاله و
 حصل آله می رساند احوال فقراء این حدود مستوجب حمد است کتابت آن برادر رسیده الله تعالی
 بجمیعت ظاهری و باطن دارد و از دید و دانش ماسوی ربائی دبا و آفاق و انفس ترقی بخشاید
 آنچه در باب قاضی محمد رفیع نوشته بودند و محذوفا این معامله هر چند تعلق بصیحت اردن لیکن شوق
 مشارالیه ملاحظه نموده طریقہ علمی نویسد حق سبحانه نافع گرداند از عهده منصب قضای آردن
 بے مشکل است قاضی تشرع باید که از عهده این خدمت برآید امام ابو حنیفه بآن علم و تقوی قبول
 این منصب نمودن رسان و لرزان باید بود و همواره خلاصی ازین منصب بزراری مسالت باید نمود
 احتیاط در بقعه شرط این اه است بحسن ادا بمشارالیه این معنی در میان آرد و السلام علیکم.

مکتوب صدوی و ششم (۱۳۶)

بملا نعمت الله در نصیحت.

انحوی اعزى ملا نعمت الله بانعامات خداوندی جل شانہ ممتاز باشند کتابت شمار سید تعلیم
 اوقات جدید بلین عمری دارند و اختلاط با خلائق بقدر ضرورت نمایند و اجائے لیالی را مشغول دارند و بر کردار
 گریزاری دارند و این دور افتاده را بدعا یاد کنند و السلام علی من اتبع الهدی.

مکتوب صدوسی و مفتح (۱۳۴)

بمیرزا عبد الله در ذکر اسرار غامضة بطریق اجمال -

بعد از الحمد والصلوة وتبلیغ الدعوات می رساند مجاری امور مشكور است المسئول منه سبحانه عاقبتكم واستقامتكم وترقی درجاتكم فی مدارج القرب ووصولكم الى مراتب الايات الثلاث ثم منها الى علوم الوراثة والنصيب من مكالات مرتبة النبوة ثم منها الاطلاع الى مقام خاتم الانبياء عليه عليهم وعلى كل الصلوات والبركات ليطمئن النفس كمال الاطمینان وينشرح الصدر حق الاستراح ويجري العاصر المختلف مجرى الاعتدال في اخذ نصيباً من الخلقة المحبة الذاتية وحظاً من اسرار الخفية التي اشير اليه بلسان الصحابي لو بثثة فيكم لقطع هذا البلعوم وينبغي ان تعلم ان العدة في حصول مكالات الولاية الصغرى المراقبة والاذكار القلبية بمن ذكر اسم الذات والنفى والاثبات وفي حصول الولايتين الاخرين الذكر اللسانى بالنفى والاثبات وممد في حصول الكمالات المربوطة لمرتبة النبوة تلاوة القرآن والصلوات خصوصاً الصلوات المفروضة ثم يحى بعد ذلك مقام ليس للعمل فيه نتيجة ولا الاعتقاد اثر لترقى هناك مروط عجمي لتفضل والاحسان في هذا المقام بالاصالة مخصوص بالانبياء المرسلين عليهم السلام والبركة وينبغي ان تعلم ان غيرهم ايضا نصيب من هذا المقام ثم ياتي كمال فوقه يرتقى فيه من التفضل الى المحبة فالترقى في حصول هذا الكمال منوط بالمحبة الصرفة وفي المحبة ايضا كمالان المحبة والمحبة فظهر كمالات المحبة الذاتية بالاصالة مخصوص بالكليم عليه السلام ومكالات المحبة الذاتية او لا مخصوصة بالحبيب عليه وعلى الله افضل الصلوات واكمل التحيات بطيفيلها ثانياً لغيرها جاء من هذين الكمالين والسلام -

(۱۳۸)
مکتوب صدوسی و ششم

بمولانا محمد صدیق در غیب بر اعلائے ہمت در کشف سرائفہ در غیر توجہ نسبت منراید کرد بخلاف توجہ
بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ و سلام علی عباده الذین اصطفیٰ صحیفہ تفریقہ رسیدہ
خوشوقت ساخت از دیدہ قصور بندہ منتهی و عدم اکتفا بامور حاصلہ نوشتہ بودند نیزیک بار کہ است
ممکن بیچارہ کہ فی نفسہ از خیر و کمال تہی است کمال در حق او دیدہ قصور سلب کمال است خیریت در نفی
خیریت شہود نقص و شمریت بعد از ان کہ خود را از کمال محروم تہی ساخت رد امانت نمودن بایان آن شد
کہ از غنی مطلق گذائی نماید و در پوزہ گری نماید و چون عطایا و کمالات اورا پایا فی نیست و تعطش افلاک
ابن نیز یک کمال ہر چند بلند تہی کند و بہ ہل من مزید سراپدی نرسد۔

نوشتہ بودند بر گاہ قصداً متوجہ و مراقب می شود نسبتہ کہ خاطر خواہ است محسوس نمی گردد
و چون از توجہ و احمی گذارد بے خواست بے قصد نسبت مخصوص محسوس می گردد و لہذا بمراقبہ کمتر یازد
محدوم نسبت باطن ہر چند باصالت رود و از قیہ ظلیت ارہار از رک ظاہر و تہ افتد و در حیطہ مراقبہ
نہ در آید مراقبہ کمالات ظلی دست و گریبان است از کمالات اصلی قلیل انصب اہل شہود و مشاہدہ
بمراقبہ بلند نہ و آنکہ از شہود گذشتہ است بمراقبہ کمتر پردازد باید دانست کہ آنچه نہ کور شد معاملہ اہل انتہا
و اخص خواص است سرائفہ معنی نسبت بخواص و متوسطان آنست کہ چون ظاہر سالک بباطن خود
توجہ نہ دارد بباطن در معاملہ خود سرگرم است بے مزاحمت احدی بمطلب در آویختہ است چون ظاہر
روی بباطن آرد بباطن را نیز توجہی بظاہر پیدا نشود و در ان سرگرمی کہ بمعاملہ خود داشت فتورے راہ
باید و آن آرام و حضور خلل پذیرد و اللہ سبحانہ المہتمم للصواب۔

(۱۳۹)
مکتوب صدوسی و ششم

باجہ پشاور در بیان حقیقت عارف کامل۔

بعد الحمد والصلوة وتبلیغ الدعوات الی الاتقان الکرام خواجہ محمد سید یونس و مولانا
حسن علی و دار نعمت الله افقاهم الله سبحانه عن الاهواء والارادات وابقاهم بالمرضیات
سائر الکمالات و زینهم بلباس التقوی و حلاله سر سلیة التجلیات و آخر بهم عن تفصیل الشیون
الی اجمال لذات فالعارف الکامل المشرف بالبقاء الذاتی یشاهد جماله فی مرایا العوالم و یری
نفسه کلا و اجمالاً و العوالم مظاهره و تفصیله و یعاین ذاته ساریاً فی افراد العالم محیطاً بالحاطة
الکلا لاجزائه بل لبعض منه حاطة الذات لصفاته فله الذات و ما سواه مظاهر لصفات
و هذا النوع الاخیر مخصوص بافراد من الکمل له حکم العنقا فی الغرابة لو وجد و اجد بعد
الوف من السنین لا غنتم - بیت

اگر یاد شهر بردر پیر زن   بیاید نواب خواجہ سبلیت کن

مکتوب صد و چهل و یکم (۱۴۰۱)

بشیرعلیم جلال آبادی در آنکه درجات متابعت رسول علیه السلام بعضی کسی است و بعضی
موتبی و اعتقاد و عمل را در بعضی دخی است و در بعضی نه -

بعد الحمد والصلوة و تبلیغ الدعوات می رساند احوال و اوضاع فقرای این حدود محتجب
حمد است امید که اجته دور افتاده نیز بر هیچ صلاح باشند و بر متابعت سید کائنات مظهر موجودات
علیه افضل الصلوات و اکمل التحیات ظاهر و باطناً مستقیم پوند و این متابعت را در درجات مرتب
است حضرت قبله الوصلین اسوة المحققین خلیفه الله فی العالمین حضرت ایشان باقری الله
سبحانه بسر الاقدس در مکتوب پنجاه و چهارم از مکتوبات جلد ثانی هفت درجه متابعت قرار داده
آن مکتوب را اگر تواند مطالعه کند و در درجه نخستین از آن کسی است که اعمال ظاهره و باطنه تعلق
دارد و درجه سوم من وجه موتبی است چه مبادی مقدمات آن کسی است نفس آن
موتبی است درجه چهارم موتبی است لیکن اعتقاد و عمل را در حصول آن در خلیت هست درجه پنجم

و ششم ازین هم برتر است از آنست که چه نویسد مقصود از مطالعه این قسم از اوراق خواص اهل الله و
چیز است اطلاع بر عجز و قصور خود و ایمان بکمال این اکابر که مخریفات است حصول زیاده
محبت است بایشان تا داخل بشارت المرء مع من احب گردد و السلام والا کرام.

مکتوب صد و چهل و یکم (۱۴۱)

بمیرزا عبداللہ بیگ در آنکه موجود حقیقی را با موهوم هیچ نسبت نیست.
بعد الحمد و الصلوة و تبلیغ الدعوات بجناب اتوی عبداللہ بیگ می رساند صحیفه لطیفه که
منقض احوال شریفه بود رسیده خوش وقت ساخت آنچه اندراج یافته بود که توحید خبر تبدیل علم نیست
اطلاق فنا بر آن مستبعد است و نیز مندرج بود تنزیه را بمرتبه می نمایند که اصلا به تشبیه رفتی ندارد
و تشبیه را بکمال جلوه می دهند که اصلا به تنزیه نرانی ندارد همه درست و سنجیده است موجود حقیقی را
با موهوم چه نزار و کدام تفرع موجود در مرتبه کائن است که از موهوم در آنجا نماند و نشانی نیست
آئینه را با صورت منعکس در آن هیچ نسبت نیست نمی توان گفت که صورت آئینه است یا
خارج از آن یا متصل بآن یا منفصل از آن این نسبت موهوم را با موجود است که هر دو در یک مرتبه
اند آئینه در خارج است و صورت منقرع و هم توحید درین مرتبه هر چند تبدیل علم است لیکن عبارت
معروفه را که فنا و نیستی موهوم در بقا و هستی حقیقی باشد می توان باین معنی صرف کرد و آنچه نوشته اند
الآن فکر هر چه منتج بود دیگر اعمال مشروعه همان شهودی بخشد صیقل است الله تعالی این دید را بکمال
رساند و از هر کس از احکام شرعیه را به مطلوب کشاید و السلام

مکتوب صد و چهل و دوم (۱۴۲)

به محمد کاشف در جواب سوالی که نموده بود در ذکر لسانی نفی و اثبات کلمه محمد رسول الله یا کلمه
لا اله الا الله چندی با هم کند و در جواب سوال وے از سجده بعد و تر.

فانچه می نویسم در بقا و هستی حقیقی باشد

بعد از کجه و الصلوة و تبلیغ الدعوات به برادر رشید خواجه محمد کاشف می رساند کتابت می که
 درین ولا بدست جمال با اعضاها فرستاده بودند رسید و رسانید تقبل الله سبحانه - استفسار نموده
 بودند که در وقت تکرار کلمه طیبه نفی و اثبات کلمه میا که محمد رسول الله را هم بآن ضم کند یا نه و اگر بکند
 بعد از چندین مرتبه ضم بکند جواب مرتبه را تعین نیست بعد هرده باینست یا بر نیاید یا صد کند و تکرار
 این کلمه نفی مقاصد و مرادات خود نماید تا تمام از مرادات خود بر آید و جزو احد حقیقی و مطلب حقیقی
 هیچ مقصود نداشته باشد مراد خود جستن را مقام بندگی بر نتابد مشایخ فرموده اند هر چه مقصود
 مبود تست. در حدیث آمده است من جعل همومه ها واحد اکفاه الله همومه الدنیا و الاخرة
 و در روایتی هم واحد اهلهم المعاد یا هم الاخرة آمده است مراد از معاد یا آخرت دارا الخلود است که
 داراللقاء است و می تواند که مراد از آن بازگشت باصل باشد چنانچه مولوی علیه الرحمة درین بیت
 اشارت نموده است - بیت

هر کس که دور ماند از اصل خویش باز جوید روزگار وصل خویش

استفسار دیگر از سجده بعد و نیز نموده بودند فقیر جواب آن را با روایت پیش ازین فرستاده است
 عجب است که نرسیده است با کجه عمل باو عمل حضرت ایشان ما نیست علماء از منع کرده اند نباید کرد
 فی سنن الهدی السجودین بعد های بعد صلوة الوتر المفصولین بیتم با الجاوس و قرأه
 آیه الكرسی فی المعمولین علیهما فی بلاد الهند لا اصل لهما من الاختیار و الاثار و لا روایت لهما
 ایضا فی الفقه المتأخر و لا عمل علیهما فی اهل العرب بل الشافعیة یقولون بحر متهم و اکثر الخفیه
 لا یعرفونهم اصلا و اساسا و سالت فقهاء المدینه عنهما فقلوا الکراهة فیهما و السلام

مکتوب صد و چهل و سوم (۱۲۳)

بشخص محسن کشمیری در بیان آنکه الب علم اعمی دارد و وصل و بی خدمت کامل موهبت صرف است -
 بسم الله الرحمن الرحیم حضرت حق سبحانه و تعالی از رفیت ماسوی محرر ساخته تمام گرفتار

یخاب قدس خویش گرداناد و بحقیقت احسان کہ نشان آن ان تعبد الله کانک تراہ است سار
تا سرعیت او تعالیٰ کہ با عباد محسنین است کہ از کلام مجید مفہوم است جلوہ فرماید و از اسم بمسمی
دلالت نماید و بشرح صدر کہ وابستہ با ہمین ان نفس و در آمدن نورست درینہ کہ علامت آن
تجانی از داغ و روآبادگی دایرہ است کما و در متحقق سازاد بحرمتہ من باز داغ بصرو و ماطفی علیہ
و علی آلہ الصلوٰت و البرکات التسلیمات العلی۔ صیغہ تشریف کہ منی از در طلب شوق مطلوب
بے ہمتا بود مشرف ساخت چہ نعمتی است کہ با وجود تعلقات شنی و صحبت اہل دنیا سوائے مطلوب
حقیقی در سویدائے دل پیدا آید و ہوائے ہویت غیب از جبین جان ہویدا باشد محبت درویشان
اثر است و نیاز با ایشان بینہ واضح ہر اہل محب این طائفہ با این طائفہ است و جلیس ایشان
از ایشان المرء مع من احب حدیث نبوی است علیہ علی آلہ الصلوٰت و السلام از حق سبحانہ
از یاد ایں داعیہ را داعی باشند و قوت ایں خواہش و شوق خواہند تا دین طلب یکساں و رو یک
جہت باشند ایں جو سر نفس را بغیر امانی فانی بے نور و بے رونق سازند و بزاری از کرم تعالیٰ
مسالت نمایند کہ بصحبت کامل رسانند تا جوہر استعداد تجلی شود و کمال انسانی در صحبت او ظہور
نماید و بصحبت ناقص گرفتار سازد کہ از ناقص کامل نیاید استعداد سالک ضائع شود۔ مگر

از کوزہ ہمان برون تراود کہ در دست

طالب بے چارہ حکم اعمی دارد مشکل است کہ تمیز میان کامل و ناقص کند سابقہ فضل ایجاد رک
است و تنگی رحمت می باید و بس و در پوزہ حصول کمال ازین عاجز بے پرواں در رنگ سوال
است از سائل بے نوال ہر چیز از راہ محبت ایں طائفہ علیہ ایمانی بکمال ایں اکابر حاصل نمودہ است
ہذا بعض از طالبان کہ باوے نشست خواست می نمایند از راہ حسن ظن بلکہ بمحض فضل و مہربت
شربے ازین مشرب حاصل نمودہ و می نمایند و واسطہ رشد و ہدایت جمعے می گردند لیکن چون ایں
دور از کار دین محبت ناقص است در مفرع علیہ آن نیز باید کہ ناقص باشد از بے مبقضائے
حدیث قدسی انا عند ظن عبدی بی چون حسن ظنی باین فقرا بے سرو برگ پیدا کردہ اید

یجمل که بفضل باندازه آن از آن طرف نیز معامله فرمایند. بیت
می تواند که دیدار شکوه احسن قبول آنکه در ساخته است قطره بارانی را
والسلام ع. که و علی سائر من اتبع الهدی والتزم متابعة المصطفی علیه و علی اله الصلوات
التسلیات والتجیات والبرکات العلی.

مکتوب صد و پیل و چهارم (۱۲۴)

بمولانا محمد صدیق در آنکه معامله اصل و را الورا سست آنچه بخلاف این است از ظلال است.

بسم الله الرحمن الرحیم جناب انخوی توفیق اتاری مولانا محمد صدیق ازین دور افتاده
دعا و سلام عافیت انجام خوانند و بر وظائف طاعات اذکار سرگرم بودند و نماز شب و گریه سحر
را مقنن شمرند و خواهان معامله باشند که از حوصله درک بیرون بود و معبر عبارات و مشارب اشارات
نگردد و چنانکه و هم نباشد معامله که باصل وابسته است چنین است و آنچه چنین است بظلال
و اوصاف تعلق دارد و آنکه سید الطائفة قدس سره بعد از موت در مقام که انزال خود خبر داده است
اشارت بهمین معامله نموده است آنجا که فرموده طاعت العبارات و فنیة الاشارات و ما نفعنا
الارکعات رکعاتی بود. اللیل، چه عبارات و اشارات که بظلال و صفات وابسته است بعد
از ظهور اصل بسیار منشور گشت فانی و ناچیز شد و اثری از آن نماند و چون بآن دروه علیا ملائمت
ندارد غیر از ادائے وظائف بندگی از بندگی علی الخصوص ادائے نماز که معراج مؤمن است، و جامع
عبادات است خصوص که در جوف شب واقع شود که آن وقت اشرف ساعات زمان است
و هنگام نزول باین آسمان لایزم فرموده و ما نفعنا الارکعات رکعاتها اله.

حضرت خواجه نقشبند قدس سره فرموده اند هفت سال همراه مولانا محمد عارف درنگ
و پوی آن بودم که از اصل آگاهی یابم سه بار بسفر حجاز رفتم اگر مثل مولانا یا شبیه مولانا آنجا
می یافتم هرگز از آنجا بر نمی گشتم پس، بهر مثال ما بمجریان ناکزیر است که بجان ددل دیرین طلب

مناجات
وقت
رکعات

رکعات

بکوشیم و از سر جا بوی ازیں دولت، بمشام باطن برسد از پے آن برویم و السلام اولاً و آخراً.

مکتوب صد چهل و پنجم (۱۲۵)

بہ محمد عاشور بخاری در آنکہ کلمہ طیبہ توحید متضمن خلاصہ تمام سلوک است ذکر نصائح نافعہ.

الحمد لله وسلام علی عبادہ الذین اصطفی صیغہ تشریف خوش وقت ساخت حضرت خنی
جل و علا اگر فتاری ماسوی بکلی نجات بہاد و دریدار ج قرب ترقیات روزی کناد و از برکات کلمہ
طیبہ سیراب گرداناد و مقرر لایل اللہ است کہ در تنویر باطن نافع نری ازیں کلمہ مبارکہ نیست بجز
اول این کلمہ سالک مستعد نفی ماسوی مطلوب حقیقی می نماید و بجز دویم آن اثبات معبود بحق
می فرماید کہ خلاصہ تمام سلوک است - بیت

تا بجاروب لایہ روی راہ نرسی در سرائے الا اللہ

طلب نصحیح کہ شتمل بر تہذیب اخلاق باشد نموده بودند و مکتب شرعیہ و احادیث نبوی علی مصداق
الصلوٰۃ والتحبیر و وجہ کمال تشکف این امر است بمقتضائے شریعت غرا عمل نمایند و سنت مصطفی
را علیہ الصلوٰۃ والسلام در ہمہ امور پیشوا سازند کہ نجات اخروی و وصول بہ درجات قرب الہی جل شأ
مر بوطب آنست و در تعمیر اوقات جد مبلغ مرغی باید داشت کہ وقت بغایت عزیز است و در لا یعنی ضرر
نشود و اختلاط بخلق بقدر ضرورت باید نمود کہ زیادہ بر قدر حاجت باہرم صحبت داشتن دین راہ
در زندہ مہلکہ است و اجائے لیالی و گرہ سحری را غنیمت باید داشت و از انہماک در لذات فانیہ
مخترز باید بود کہ باطن را مکر رجبے رونق می سازد و با ہمہ کس خندان کشادہ ابرو باید پیش آمد و از
امر معروف و نہی منکر بروجہ احسن خود را دریغ نباید داشت در طعام و نام و کلام رعایت حد سبباید کرد و سبب
نہ چندان بخور کردہ ناست بر آید نہ چندان کہ از ضعف جانت بر آید

و در طلب خنی جل و علا مضطرب بے آرام باید بود - ابو بکر طستانی گفته است کہ تصوف
اضطراب است چوں سکون آید تصوف نما نہ محب را بے محبوب قرار نیست و هیچ گونه ہما سوای

انس و الفت نمی گیرد گفته اند هر چه را بدین صفت باید بود که در تمام مجید مسطور است حتی إِذَا
صَافَتْ عَلَيْهِمُ الْكَرْبُ بِمَا رَحِبَتْ وَصَافَتْ عَلَيْهِمُ أَنْفُسُهُمْ وایام جوانی را مقننم دانند و قوت
آتر صرف خدمات و لایماند در وقت پیری بر تقدیر حیات و فرار معلوم است که چه از دست
می آید حدیث شایب فَبْنِأْ فِي عِبَادَةِ اللَّهِ كُوشَ زنده باشد و از محبت مبتدرع دور باید بود و از
امور مبتدعه یک سو باید شد که نجات در سنت است از حق سبحانه همواره مسالت باید نمود که بصفت
کامل رساند تا جوهر استعداد متجلی شود و کمال انسانی ظهور نماید و بصفت ناقص گرفتار سازد که از
ناقص کامل نیاید و استعداد سالک ضائع شود.

نوشته بودند که عقیده وحدت چنان راسخ شده است که ساعت بساعت بدل از ملاحظه
سرای قیوس حقیقی خناتری شود و تولائے کلی در امور بخدادار دیگر در بعضی امور الهی نعمت بزرگ است
شکوفه راوندی جل سلطان بجای آرد و از دیدار این دید خواهند تا همه جا جمال او مطالعه نمایند و همه را
مرا بایک کمال او فهمند و از حول و قوت خود تمام برآیند و همه امور مفوض با و دانند و از خود معدوم
و با و موجود باشند و ذات او را و لوا را تصور نمایند و واقعه که دیده و نوشته بودند بغایت پسندیده و
روشن است از مناسبت نامه خبر می دهد حق سبحانه امور مبطنه را از قوت لفعول را در اندیشه قریب عجیب و غریب
بس کنم خود بیکان این بس است بانگ و کردم اگر در ره کس است و السلام علیکم

مکتوب صد و چهل و هشتم (۱۴۶)

بمولانا محمد صدیق در آنکه ظهور جلال الهی را جل شانه در رنگ جمال انعام او بجا نه موجب تقی و لذت بیدار
الحمد لله فی السراء والضراء هر چه از محبوب حقیقی جل سلطان آید در نظر محب بلکه در
نفس الامر عنا و زیاست محب از ایلام اولزت می گیرد چنانکه از انعام او یک را ظهور جمال می بیند
و دیگر را مظهر جلال او هر دو را صفت کمال می فهمد و صفت را زینت موصوف می نماید و از صفت
بموصوف می گزاید از آن حال غریزه جگر گوشه برضا و شکیبائی پیش آیند بلکه چون فعل محبوب حقیقی است

از ان لذت گیرند و فعل را زینہ وصول فاعل سازند پس ابروئے حبصبری چه گنجایش دارد
از وجود فرزند چنانچه متمتع بودند و ظهور نعمت حق جل و علا آنرا تصور می نمودند از فقدان نیز باید
که خوشوقت باشند و تربیت جلالی در حق خود دانند و سعادت خود درین درد و الم که در بحبہ
رضامندی صاحب حقیقی است جل سلطانہ فہمند مصیبتہائے ایں جہاں ہر چند بظاہر خراشد و
جراحت است اما نظر باطن ہر ہم و راحت است سبب قرب ترقیات است خوش گفت رباعی
باد در بسا زچون دوائے تو منم در کس منکر کہ آشنائے تو منم
گر بر سر کوئے عشق من کشتہ شوی شکرانہ بدہ کہ خون بہائے تو منم

چون

مکتوب صابر حیل و مفتی (۱۴۷)

بیر محمد رفائی در ترغیب بر تعمیر اوقات و ذکر احادیث فضائل قضائے حوائج مسلمانان و فضائل
حسن خلق۔

بیتنا اللہ سبحانہ وایاکم علی منالقیۃ سید المرسلین حبیب رب العالمین علیہ علی آلہ
من الصلوات افضلہا و من التسلیمات املکہا شفقت آثار احیات دنیوی بغایت قلیل است
و معاملات ابدی و سرمدی بآن مربوط سعادت مند کہے است کہ این فرصت بسمیرہ را غنیمت دانستہ
ساختگی کار آخرت در آن نماید و قوتشہ سفر و راز را ہمیا سازد و چون شما را حق تعالی مرجع ہمت
جمعی از خلائق ساخته است شکر خداوند جل سلطانہ بجا آورده کہ ہمت را در روانی ہمت
خلق اللہ چیست بریند و خدمت گاری عبی و آما صاحب خود را وسیلہ نیل درجات دنیوی و
اخری تصور فرمایند و نیک سلوکی و احسان با خلائق و طلاق و جہ و حسن خلق۔ باینہا و رفتی و
سہولت و معاملات اینان را در پیچہ رضامندی مولائے حقیقی جل سلطانہ دانند و سبب نجات
واسطہ ترقی درجات فہمند و حدیث آورده است الخلق عیال اللہ فاحب الخلق الی اللہ من
احسن الی عیالہ۔

ذریعہ

احادیث چند در فضیلت قضائے حوائج مسلمانان ادخال سرور بابینان و فضیلت
حسن خلق و رفی و ثانی و بردباری می آرد نیک تامل نمایند و اگر در معنی حدیثی غفائے ماند از طالب
علمی متدین حل آن خواهند پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم فرموده است: المسلم اخ المسلم لا یظلمه
ولا یسلمه و من كان في حاجة أخيه كان الله في حاجته و من فرح عن مسلم كرتة فرح الله عنه
كرتة من كرتة يوم القيمة و من ستر مسلماً ستره الله تعالى يوم القيمة رواه البخاري و مسلم
و در روایت مسلم است: والله تعالى في عون العبد ما كان العبد في عون أخيه و هم در حدیث
است: ان الله خلق خلقهم فخلقهم كالحوائج الناس نفرع الناس اليهم في حوائجهم اولئك
الأمون من عذاب الله رواه الطبراني و هم در حدیث آمده ان الله تعالى اقواما اختصهم
بالنعم لمنافع العباد و يقرهم فيها ما يبدون لها فاذا امنعوها نزعنا منهم فحولها الى غيرهم
رواه ابن الدنيا و الطبراني و هم در حدیث است من مشى في حاجة أخيه كان خير له
من اعتكاف عشرين و من اعتكف يوماً ابتغاء وجه الله تعالى جعل الله بينه وبين
النار ثلث خنادق كل خندق ابعد مما بين الخافقين رواه الطبراني و الحاكم و قال صحيح
الاستاد و هم در حدیث است من مشى في حاجة أخيه حتى يقضيها له اظله الله عز وجل
بخمسة و سبعين الف ملاك يصلون عليه و يدعون له ان كان صباحاً حتى يمسي و
ان كان مساءً حتى يصبح و لا يرفع قدماً الا احط الله عنه بها خطيئة و رفع بها درجة
رواه ابن حبان و غيره و هم در حدیث است من مشى في حاجة أخيه المسلم كتب الله تعالى
له لكل خطوة سبعين حسنة و هي عنه سبعين سيئة الى ان يرجع من حيث فارقه فان
قضيت حاجته على يد غيره خرج من ذنوبه كيوم ولدته أمه ان هلك فيما بين ذلك دخل
الجنة بغير حساب رواه ابن الدنيا و هم در حدیث است من وصل لأخيه المسلم الى ذي
سلطان في مبلغ براءه تيسر عسر الله تعالى على اجازة الصراط يوم القيمة عند حض
الاقدام رواه الطبراني و هم در حدیث است افضل الاعمال ادخال السرور على المسلم

رواه الطبراني. وم در حديث است المؤمن كسوت عورته واشبعت جوعته وقضيت له
 حاجته رواه الطبراني وابو الشيخ. وم در حديث است احب الاعمال الى الله تعالى بعد الفرائض
 ادخال السرر على المسلم رواه الطبراني. وم در حديث است ما ادخل رجل على مومن سرورا الا
 خلق الله تعالى عز وجل من ذلك السرر ملكا يعبد الله عز وجل ووحده فاذا اصاب العبد
 في قبره اتاه ذلك السرر فيقول من انت فيقول انا السرر الذي ادخلتني على فلان انا
 اليوم انس وحشتك والفتك حجتك وايتيك بالقول الثابت واشهدك مشاهد يوم
 القيمة واشفع لك الى ربك واريدك منزلك من الجنة رواه ابن ابى الدنيا وابو الشيخ.
 وم در حديث است سئل رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم عن اكثر ما يدخل الناس
 الجنة فقال تقوى الله وحسن الخلق وسئل عن اكثر ما يدخل الناس النار فقال الغم
 الفرج رواه الترمذي وابن جابر والبيهقي. وم در حديث است ان من اكمل المؤمنين
 ايمانا احسنهم خلقا والظفر لهم ياهل رواه الترمذي والحاكم. وم در حديث است ان العبد
 ليبلى بحسن خلقه عظيم درجات الآخرة واشرف المنازل وانه يضعف العبادة وانه
 ليبلى بسوء خلقه اسفل درجات الآخرة في جهنم رواه الطبراني. وم در حديث است الا اخبركم
 بايسر العباد واهونها على البدن الصمت وحسن الخلق رواه ابن ابى الدنيا. وم در حديث است
 ان رجلا جاء الى النبي صلى الله تعالى عليه وآله وسلم من قبل وجهه فقال يا رسول الله اى العمل
 افضل قال حسن الخلق ثم اتاه عن يمينه فقال اى العمل افضل قال حسن الخلق ثم اتاه عن
 شماله فقال يا رسول الله اى العمل افضل قال حسن الخلق ثم اتاه من بعده يعنى من
 خلقه فقال يا رسول الله اى العمل افضل فالتفت اليه رسول الله صلى الله تعالى عليه وآله وسلم
 فقال مالك لا تنفقه حسن الخلق هو ان لا تغضب ان استطعت رواه محمد بن نصر المروزي
 وم در حديث است اننا زعيم بيت في ربض الجنة لمن ترك المراء وان كان محقا وبيت في
 وسط الجنة لمن ترك الكذب وان كان مازحا وبيت في اعلا الجنة لمن حسن خلقه

مراره ابوداود وابن ماجه والترمذی. ویم در حدیث قدسی آمده ان هذا دين ارتضيت له نفسي
 ولن يصلم له الا السجاء وحسن الخلق فأكرموه بهما ما أصبحتوه رواه الطبرانی والبخاری.
 ویم در حدیث است الخلق الحسن يذیب الخطایا كما یدیب الماء الجلید والخلق السوء یفسد
 العمل كما یفسد الخل العسل مراره الطبرانی. ویم در حدیث است ان الله رفیق یحب الرفق
 فی الامر كله مراره البخاری ومسلم. ویم در حدیث است ان الله عز وجل یحب الرفق یرضاه و
 یعین علیه ما لایعین علی عفف رواه الطبرانی. ویم در حدیث است الا اخبرکم بمن یحرم علی
 النار او بمن یحرم علیه النار یحرم علی کل هین لین یهمل رواه الترمذی. ویم در حدیث است
 التانی من الله تعالی والعجلة من الشیطان وما لحد الترمذی یرمن الله تعالی وما من شی
 احب الی الله من الحلم مراره ابویعلی. ویم در حدیث است ان العید لیدرک بالحلم درجة الصائم
 القایم مراره ابن جان. ویم در حدیث است وجبت هجته الله علی من غضب فحلم مراره الاصفهانی
 ویم در حدیث است الا انبئکم بما یشرق الله بالبنین یرفع به لدرجات قالوا نعم یا رسول الله
 قال تحلم علی من جهل علیک وتعفو عن ظلمک وتعطى من حرمک وتصل من قطعک رواه
 الطبرانی والبخاری. ویم در حدیث است لیس الشدید بالصرعة اما الشدید الذی یملک نفسه
 عند الغضب رواه البخاری ومسلم. ویم در حدیث است ان من الصدقة ان تسلم علی
 الناس وانت طلیق الوجه مراره ابن ابی الدنیا. ویم در حدیث است تبسمک فی وجه لیخیک
 لك صدقة وامرک بالمعروف ونهیک عن المنکر صدقة وارشادک الی بر فی ارض الضلال
 لك صدقة واملطتک الحی والشوک والعظم عن الطریق لك صدقة وافرغک من
 دلوک فی دلو الخیک لك صدقة مراره الترمذی. ویم در حدیث است ان فی الجنة غرة تیری
 ظاهرها من باطنها وباطنهما من ظاهرها فقال ابو مالک الاشعری لمن هی یا رسول الله
 قال لمن اطاب الكلام واطعم الطعام وبات قائما والناس ینامون مراره الطبرانی والحاکم.
 ابن احادیث از کتاب ترغیب ترهیب که از کتب معتبره علم حدیث است ایلامدوده شده

اللہ تعالیٰ عمل بمقتضائے آن کرامت فرماید عفو حال خود را بمضمون این احادیث موازنہ نمایند آنچه موافق حال آید شکر خداوندی جل سلطانہ بران بجا باید آورد و آنچه نہ چنین باشد بجزواری توافیق حال خود بان از حق سبحانہ مسالت باید نمود و اگر بالفعل توفیق عمل آن کسے نیاید بہر حال عزت بتقصیر خود نقد او تواد ہو و آنہم نعمتے است العیاذ باللہ سبحانہ کہ توفیق عمل نیابد خود را مقصر ہم نداند کہ از اسلام قلیل النصیب است بیت

ہر کس کہ میافت دو تلے یافت عظیم
و آنکس کہ نیافت در دنیا یافت نیست

مکتوب صد چہل و ششم (۱۲۸)

بجناب ارشاد پناہ میر محمد نعمان در آنکہ قبح و شرارت مرآت حسن و جمال است۔
اللہ تعالیٰ ذات بابرکات اشمول لطف داشته مسند آراء ارشاد دارد ظہر الفساد
فی البر والنجس بما کسبت ابدی الناس بشامت اعمال ما دیکم مال است کہ خلق بملیہ
قحط گرفتارند مردم بہجت استسقا برآوردہ بودند و این دور از کار نیز در میان ایشان بود با این ہمہ
بارگناہ بیقین تصویری کرد کہ ورود این بلا از نتائج اعمال سواست مردم از وجود او برکت می جستند
و او را پر پوزہ دفعہ امی ساختند و از حقیقت حال واقف نبودند نہ نظام حکام می نالیدند و او چون
این ظلم با اعمال خود نسبت می داد در جنب این آثار مباهمتی و خیالی می کرد۔

مخدوم با این ہمہ تفسیرات از انشا اللہ اعزہ واجبہ الیہ در آنکہ رجم بحال او نمایند و عفو
از زلت او خواهند و بسبب کثرت معاصی او را مجبور نکنند بجز عاصی است اما ایہ وار جرمہ است
ارجم الراحمین ہم نظر رحمت بحال عاصیان را بجا دارد و قدر شفاعت نیز نصیب عاصیان باشد
کما و می آرند کہ روز قیامت کجی این زکریا را علی نبینا و علیہم الصلوٰات والتسلیمات بیانند و هیچ
معصیت در دیوان او نہ او را در دیوان عاصیان بدرند تا حساب از ایشان گرفته شود صفت غفران
برائے اہل عصیان است ستاری ذنوب عیوب را خواہان است و عفو تفسیرات را جویان است

عظیم

ظهور خیریت را شریف می باید خواند و را بندگی - بیت

منم کاستار استاد کردم غلامم خواجه را آزاد کردم

پس هر چند وجه قبح و نقص و شر بیشتر نمایندگی و آئینه داری حسن و کمال و خیر زیاده تر
سبحان الله قبح و نقص درین جا معنی حسن و کمال پیدا کرد ای ام مقیده با وجود ثمرات چون جوه
خیریت عارضی دارند آئینه داری اسما و صفات نمودند عدم مطلق که وجهی از خیریت ندارد شر محض
است تقابل بوجود بخت دارد تعالی و آئینه داری آن مرتبه مقدسه برپاست - بیت

غلامم خویشتم خواند لاله خسای سیاه روئی من کرد عاقبت کالے

از هزاران یک از عرفا بعد قرون منتظوله ب حصول این کمال ممتاز است نزول بعدم صرف می فرماید
و آئینه داری حضرت ذات تعالی معرازا اسما و صفات می نماید و نور هدایت او از عرش تا فرش فرو
می گیرد و ایندستی خاک سبب رفعت او گشته است و خواص خاکیمان را بر قدسیان فضل داده سخن بجای
دیگر رفت مقصود آنست که این روزگار را در اوقات مرتجوه بدعا یاد آرند و عفو زلات او خوانند -

مکتوب صد و چهل و نهم

بولا امیر محمدی در آنکه جزان نامه این دار است آنکه نسبت اگر از ظاهر مختصم اگر در برابر این
مبلوه گردانیده است -

الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى مكاتيب ثرية انوى اعزى مولانا
محمد سید بنی رسیدہ خوشوقت و سرور بخت زاد کم الله سبحانه و تعالی و توفيقا از ثمر و شکایت که
می نویسد بوضوح می انجامد محمد و ماد نیاد الفراق است محل تقادیر پیش است آیه من کان
یرجو لقاء الله فان اجل الله لات شعری فی استنای طالب باو تعالی درین اثنا غیر
از آنکه بسوز و گداز سازد و جزان و فکر موصوف بود چاره ندارد هرگاه فتیب بعلیه و علی آله
افضل الصلوات والتسلیمات و دام حزن تو اسل فکر باشد بدگیا چه رسد غایت الامر جهت نیای

طالب نمود از بعض امور و عودہ بر بابط، او جلوه گرمی سازند. مفسر

بلا بودے اگر این ہم نبودے

از کم کردن همان نواہیاتالم می نمایند با کے ندارد اگر اظہار مستور گشته بر بابط متبی است در فحاش
می آرد درویش ابو محمد تیری را گفت بر سباط انس بودم درے از سباط برین بکشاند از مقام خود بغیرند
وازال محبوب شدم راه گم کرده خود چوں یابم هر ابرایے که بآن رساند دلالت کن ابو محمد برگریست گفت
ای برادر ہمہ یاس در در گرفتارند و بایں مرغ مبتلا لیکن بر تو نیست چند بخوانم کہ بعضے ازین طائفہ گفته اند منہ

جبر

قف بالدیار فہذہ انا رھم تبکی الاحبۃ حسرة و تشوقا

کم قد وقفت بها السائل غبرا عن اهلها او صادقا و مشفقا

فاجا بنی داعی الھوی فی رھمہا فارقت من تھوی فعر الملتقی

مکتوب صد پنجاہ (۱۵۰)

شیخ محمد شریف کابل دی در آنکہ فنا قدم اول است درین راه.

الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفیٰ اخوی گرامی مولانا محمد شریف ابن دوراز کا
را از دعائے تیر نیسی فسا ز ندو برست نبوی علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام مستقیم باشند و از ہستی
مہوہم تمام متخلع گردیدہ بوجود مہوہم متحقق بوند و بدہم نیستی صید ہستی نمایند و ظہور ہستی و توالیع
آن بے کمال نیستی میسر نیست و تخلق با خلاق محبوب بے فنا را از منتسبات ممکن نہ کمالات دیگر
فوق آن بسیارند لیکن ہمہ مشروط بایں فنا اند بہیت

بیچ کس لا تا نگردد او فنا نیست رہ در بار گاہ کبریا

پس فنا قدم اول ست درین راه منہ

در راہ قدم

و من بعد هذا ما تدرق صفاته

وما کتمہ اخطی لہ یہ واجمل

(۱۵۱) مکتوب صد پنجاه و یکم

بما نعمت الله در آنکه هر چند نسبت باطن قوت پذیرد تخیلی احکام شرعیه بیشتر گردد -
 کتابهای اخوی مولانا نعمت الله رسیده خوشوقت ساخت جمعیست استقامت باشند
 فان الاستقامه فوق الکرامه و از هستی موهم برآمده بدوام نیستی موصوف باشند تا هستی مطلوب
 حقیقی جلوه قریب و سالک را از وسع ربانیه خود بخود حاضر باشد این معنی ذوقی است و جدائی بگفتن و
 نوشتن راست نمی آید و منظور فکر این معنائی کشاید که با وجود بقائے تکالیف شرعیه نابودن کچه معنی
 است بودن نابودن در یک وقت چگونه باشد عرفان ربی بجمع الاضداد - عزیزه گفته در
 هر چیز رحمت است الا در عشق که رحمت نیست می کشد و از کشته دیت می خواهند یعنی از گم شده
 احکام بندگی فرو نمی گذارند عجب معامله است هر چند این نسبت بر عارف غالب می آید سبب
 از یاد تخیلی او با احکام شرعیه می گردد چه نفس اماره که بالذات آبی احکام شرعیه است رو با نقیض
 می آرد و کمال تخیلی بکمال اطمینان است در این شریعت که دعوی این نسبت می نماید از حقیقت
 نسبت بی بهره است از مغز پوستان در مانده چه کمال این نسبت باطمینان می کشد و علامت
 اطمینان کمال اتباع احکام منزله است فلیس ثبتنا الله سبحانه و ایاکم علی کمال متابعت
 صاحب شرعیه علیه علی الدالصلوات والتسلیمات والقیمة -

(۱۵۲) مکتوب صد پنجاه و دوم

فتح خان شیرپوری در صل شبیه که بر کلام حضرت خواجه بزرگ قدس سره العزیز نموده
 بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ پر سیده بودند که حضرت خواجه بهاء الدین قدس سره فرموده اند
 روزه مانعی ما سواست پس معلوم می شود که ما سوی هست چیست بحقیقت وجود دارد یا نه
 اگر بحقیقت وجود دارد منفی ما منتفی نمی شود و اگر بحقیقت وجود ندارد چه حاجت منفی جواب مراد

حضرت خواجہ قدسنا اللہ سبحانہ لیسرہ الاقدس و اللہ اعلم بالصواب از نفی ماسوی نفی تعلق و نفی مقصودت ماسوی است بلکه نفی شہود و شعور ماسوی کہ حاصل فنا و توحید شہودی ست کہ شرط این راہ است ماسوی بحقیقت موجود باشد یا نباشد توحید و جودی ہیچ در کار نیست تا نفی وجود ماسوی کردہ آید آنچه لایست و حصول بمنازل قرب بران موقوف توحید شہودی ست، باید کہ در دیدہ بصیرت سالک نامے و نشانے از ماسوی نہاند و تعلق علمی و حبی او از ماسوی گسستہ شود تا قابلیت ظهور او را قدم پیدا کند راہے مبارک راہ قدس باید و بدو نہ خط اقتدار مقرر است تا نہ ہی نیابی ما را بنفی وجود اشیا چندان کارے نیست علاج مرض باطنی کہ مانع وصول است نزد ما از اہم ہمہام است و آن تعلق و گرفتار نیست با اشیا و شہود و شعور است بماسوی چہ بطور ولایت علوم کوئی با معرفت الہی جل سلطانہ جمع نیاید و شہود کثرت با شہود وحدت یکجا نشود سالک را ناگزیر است کہ بہلا نفی این امور نماید تا نسیان ماسوی شود و فنا پیدا آید۔ بیت

تا بجا روبرو لا نزوبے راہ نرسی در سرائے الا اللہ

نوشتہ بودند اگر گفتہ شود بحقیقت وجود ندارد مگر وجود مجازی۔ جواب ہمین وجود مجازی در مرتبہ خودش است یا نیست اگر ہست چہ فائدہ بنفی ما و اگر نیست نیست فائدہ در نفی آن گوئیم وجود مجازی چونکہ در اذہان بعنوان وجود حقیقی مرکوز شدہ است سالک نفی عنوان حقیقی آنرا می نماید تا بجا بعنوان حقیقت ظاہر نشود و بوجہ حقیقی حق جل و علامت ارکت پیدا نیاید و سدر راہ سالک نشود الحجاز بنفی شنیدہ باشد۔

حقیقت

نوشتہ بودند اگر گفتہ شود اصلاً نیست مگر وجود مہوم۔ جواب چون اصلاً نباشد مہوم و مہوم از کجا گوئیم کہ مرتبہ مہوم کہ عبارت از نمود بے بود است در علم اللہ کان و ثابت است و است کہ حق سبحانہ عالم را در مرتبہ کہ در علم او تعالی بود بوجہ خلق فرماید و خارج اصلاً نباشد تحقیق این معنی در کتب ابن کابرنہ کوہ است نوشتہ بودند اگر گفتہ شود وجود ظلی۔ پس من وجہ باشد من وجہ نباشد و این نفی در وجہ است کہ نیست ہست نہ لا جرم نفی بے فائدہ بود گوئیم کہ نیست ہست نہ لا سالک چون بعنوان ہست حقیقی

۱۵۲

تصور کردہ و بنیاد را از برین بے بنیاد نہادہ است نفی عنوان ہستی حقیقی اومی نماید تا از روی ذوق و حال نیستی ذاتی او ہوید اگر در دوزخ تصود ہستی حقیقی گردد و از ظل باصل شاہراہے کشاید۔

مکتوب صد پنجاہ و سوم (۱۵۳)

بحاجی حسین در آنکہ مقصود از فنا و بقا زوال گرفتاری ماسوی است صفائی عبودیت نہ امر دیگر۔

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ خدمت حاجی الحرمین الشریفین ازین محب دور افتادہ سلام

خدمت

عاقبت انجام خوانند صحیفہ شریفہ رسیدہ سبب مسرت گردید مطالعہ احوال پسندیدہ و اذواق مواجید
سنجیدہ مسرت بر مسرت بخشد اللہ تعالیٰ ترقیات بے اندازہ دہاد و علوم و اذواق تازہ بخشد۔ مخدوما
چون این دارد اعلیٰ است و محل کشت و کار در افزونی عمل سعی بلیغ باید نمود در از دیا د کمیت کیفیت
آن ببا یکوشید مقصود از فنا و بقا زوال گرفتاری ست از نادون حتی سجانہ کہ مانع دوام اقبال است
بجناب قدس معبود حقیقی و حصول سیر است در اعمال و طاعات و تقیہ عبادات ست از دقایق شرک خفی
از حصول فنا و دید عبودیت بندہ بجائے نرود و معدوم مطلق نشود و سر از ریفہ بندگی نکشد و در جانب
بقا ہم با حق جل و علا در نفس الامر یکے نگردد و متخلف نشود مقصود صفائی عبودیت است نیک بوردن
در معاملات با و سجانہ این معنی در فقاظا ہر است در بقای نیز چون دید اتحاد است پس بمقتضائے
انا عند ظن عبدی بی گویا حضرت معبود تعالیٰ یاں کسوت منلبس گشتہ بعبادیت آردہ است
و مقرر است کہ ہر چہ بانجناب قدس منسوب ست اتم و اکمل است لا احصى ثناء علیک انت
کما اثبتت علی نفسک یہ ہر جاوتے کہ ہنگام بقا بود اتم و اکمل باشد۔

تعالیٰ تبارکی از درون حق است تعالیٰ

مکتوب صد پنجاہ و چہارم (۱۵۴)

بمیرزا عبد اللہ و شرح احوال وے کہ در ریضہ نوشتہ بودہ۔

الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى صحیفہ شریفہ کہ مصحوب شیخ نور الدین درویش

در صندوق بود۔

ارسال داشته بودند رسید از مطالعه آن ذوقها یافت.

نوشته بودند که درین ایام در ادائے نماز حالتی روئے می دید که قبل ازین نبود چنان ظاهر می شود که جسم در حرکت تابع جسم دیگر است چنانچه جامه تابع بدن است و اصلا این حال از نظر پوشیده نمی شود و در قلیل اوقات در خارج نماز در حرکت و سکون همین حال است. محذوب این حالت بغایت اخیل است نماز را چنانچه بر غیر نماز تفوق است حالت صلواتیه را بر غیر حالت صلواتیه نیز تفوق است این جسم دیگر متبوع که نوشته بودند مانا که صورت مثالیبه وجود و محبوب است که بولات ثانیه مربوط است که بعد از تحقق فنا و بقا با سیم که مبداء تعین اوست آن وجود حاصل گشته و باطن عارف گردیده و لطائف عشره عالم خلق و امر او نسبت با آن ظاهر آمده و این ظاهر و باطن را که آن ظاهر و باطن است که متعارف قوم است که عالم خلق را ظاهر گویند و عالم امر را باطن نامند و آنکه گویند که عارف ظاهر با خلق است و باطن با حق جل و علا. بیت

از برون در میان با زارم   و ز درون خلوتی ست بایارم
مراد از آن ظاهر و باطن متعارف است و تصفیه باطن همین معنی گویند چه تصفیه باطن بمعنی اول معنی ندارد و نگرانی و توجه او مطلوب صورت نه پذیرد چه توجه و نگرانی مشعر بمبائنه و مباعه نیست این باطن که حکم قیوم ظاهر دارد هر چند از عالم اجسام نیست لیکن امور معنویه درین راه بسیار است که در صورت مثالی بعنوان اجسام ظاهری شوند و آنچه نوشته با آنکه عرض نموده که نسبت و همیسی خود حواله باصل است و این حال معروض متضاد با اوست محذوب میان این هر دو حالت هیچ تضاد نیست حالت صلواتیه مسطوره می تواند که مترتب بر بقا باشد و حواله نسبت و همیسه فنا است و فنا را با بقا هیچ تداخل نیست فنا و بقا نزد ادائے ست در عین قناباتی ست در عین بقا قانی چه فنا از اسوی مطلوب است بقا با مطلوبین شبه شماشنبه بشبه صاحبز هت است که بر مقرر قوم تخطیه و اعتراض نموده است و گفته - شعری گویند رغان خود چه تابی   گم شو که چو گم شوی بیابی

صل

و

شبه
شبه

این نکته نمود نا صوابم چون گم شوم انگه چه یابم
 یابنده اگر کس دگر خواست از گم شد غم پس او چمی خواست
 پس اعتراض نیز در قوع است چه گم شدن که فاست نسبت به مساوی است یافت که از بقا است
 نسبت سخن تعالی است در میان این آن تدافع نیست این فقیر این مطلب را در کاغذ
 بتفصیل نوشته است اگر خفایه ماند آنجا رجوع نمایند. محدود آنچه از امور غیبیه کونیه و احوال مونی
 که ظاهر شود در کار نیست که آنرا بتفصیل نویسد اجمال هم کافی است که بمطلب اصلی چند اذنه کار
 ندارد دیگر چیز که غایت داشته باشد آنچه بمطلب اصلی تعلق دارد بتفصیل آن اگر بر داند مستحسن
 است و در هر که نشه طلب یابند بعد استخاره طرفین طریقه را با و بگویند و اگر از دعام خوش نیاید
 در صحبت کم کسنگاه دارند و طریقه ستر احوال محمود است محتاج استفسار نیست عزیزی از حضرت
 رسول الله صلی الله علیه و سلم در خواب پرسید یا رسول الله ما التصوف گفت التصوف ترك الدعا
 و التمان المعانی و حصول بشارت مقام فردیت که نوشته بودند مبارک است لیکن نه نوشته آید که
 آثار این هیچ در خود یافته شد یا نه آری این قدر نوشته آید که در آن مقام ارشاد فرو و مقام فردیت
 متصور نمود فقیر نیز در باب توجه خواهد نمود انشاء الله تعالی آری در مراتب عروج مقام فردیت
 بر مقام ارشاد تفوق دارد ارشاد چونکه متضمن عروج و نزول است بر فردیت مرتبت دارد چه در فردیت
 هم عروج و رو سخن است تعالی نزول و رو مخلق که مقام تکمیل و دعوت است ندارد و لکن وجهه
 آری کس که جامع کمالات فردیت قطبیت بود کبریت احمر است چنانچه حضرت ایشان مادر اوائل
 جامع این هر دو نسبت بوده اند بعد از آن کمالات وراثت پیوستند و سید الطائفة قدس سره نیز
 جامع بود نسبت فردیت او را از شیخ محمد قصاب حاصل شده بود و نسبت قطبیت را از شیخ سمری
 سقطی نسبت قطبیت را در جنب نسبت فردیت فراموش نموده است آنجا که فرموده مردم می مانند
 که من مرید سیری ام نه من مرید محمد قصابم -

و ظهور الوان و اضواء و انوار چندانی منافات به نسبت فنا و نیستی ندارد و هنگام ظهور

آن خود را بآل سر نباید داد هر چند لذت بخش بود متوجه نسبت خود باید بود.

نوشته بودند که صحبت در وقائع با سلاسل دیگر بسیار واقع است التفاتها بسیار مفهوم می شود بلکه در حینی از احیان آنقدر انکشاف جلی است که نمودار روح را بصرا بصیرت شریک است تکلیف طریقهای خود می کنند ازین وهم بسیار دارد که او کذا - مخدوشا مدار که خود سرگرم باشد و حرمت مشایخ را نگاهدارد لیکن قبله توجه را برانگیزد و توجیه یک جانب مقصور دارد بر بزرگ اندر تقدیر وقوع شفقت می کنند هر که یکجا همه جا و هر که همه جا هیچ جا نه.

باید دانست که اگر بطالب این راه که ارادت نشیخی آورده است ظاهر شود که نسبت با نوری بوی از عزیز دیگر رسیده است باید که آن نسبت را از پی خود دانند که بصورت آن عزیز ظاهر گشته افاده نموده است اعتقاد کنند که پیر و جامع است لطیفه از لطائف او که مناسبت بآل عزیز دارد بصورت آن عزیز خود را نموده است این از جمله اغلاط طالب است شما خود محفوطید اما یاران را ازین دقیقه آگاه سازند شیطان دشمن قوی ست مبارک ازین راه قبله توجه را بطلاب منتشر سازد و از وصول بمطلوب باز دارد بلکه از راه بر مدح و مایک کتابتیه از شما پیش ازین پی در پی رسیده بود پیش از ترک آنرا نوشته بودید بعد از آن از شما کتابتیه رسیده غیر از همین کتابت که جواب آن نوشته شد و در آن کتابت شوق ترک و استنکاف بی رغبتی تمام از وضعه که داشتند بیش از پیش بود و پاره بسط مقدمات درین باب نموده بودند و نیز در آن کتابت مندرج بود که درین ایام بکا و حیرت و عجز و افتقار بسیار است ارادت و غنا و طاقت پرده که در او اعل مفهوم می شد کمتر است مسبب بے توسط اسباب در نظر علمی بودا الحال که در قباب اسباب است اول صنع مدلول صانع بودا الحال قضیه بر عکس است آرزوئے شعوری بودا الحال زوال شعور آرزو است فنا بر بقا میگزید الا آن بقا را اصطفا می کند صفات را عین ذات میداند است آرزوئے تحقیق بے کم و کاست الحال وجود دارد اینها تائید مفهوم می شود اعتبار امنیت صحب اکون دل گرو سکر است جلوت و محافل و سیر و سفر خوش می آمد درین زمان زوایا و اقامت و

تقاعد معقول ہمت شدہ۔ مخدومہ معاملہ ہر چیز از ابتدا و ترمی اقتدا امور مسطورہ روئے می نماید
 التہایت ہی الرجوع الی البدایت مندرج بود کہ مرتبہ سلوک قدمی و مرتبہ ساوک نظری ظاہر
 بے تفاوت بیک معنی باشد یا نہ بیک معنی است چنانچہ حضرت ایشان در مکتوبات این معنی را تفصیل
 نوشتہ اند از آنجا ملاحظہ نمایند والسلام علیکم وعلی سائرین اتبع الہدی والتزم متابعتہ المصطفی
 علیہ وعلی آلہ الصلوٰات والبرکات العلی وعلی جمیع الانبیاء والمرسلین وعلی کل الملائکۃ
 المقربین وسائر الصالحین آمین۔

مکتوب صد و پنجاہ و پنجم (۱۵۵)

شیخ عرب بخاری در آنکہ تعمیر ظاہر سبب تخریب باطن است آنکہ حالتی کہ در نماز و دیگر اعمال انتہاست۔
 حامدا و مسلیما انوی اغزی شیخ عرب ازین درویش درویش سلام عافیت انجام خواند
 صحیفہ مرسلہ خوشوقت ساخت حمد اللہ سبحانہ کہ بعافیت صوری و بطراوت و جمعیت معنوی مسعودند
 اللہ تعالی ترقیات ہاد و مزید بر مزید عطا کند من استوی یوماہ فہو مغبون خلاصہ اوقات را لوظائف
 طاعات مصروف دارند درین فرصت بسیرہ تعمیر باطن و تنویر آن پردازند سیہات ہیہات۔
 تعمیر ظاہر سبب تخریب باطن است بالعکس بابواہوسان در پے تعمیر ظاہر کم پس از باطن
 چہ خبر داشتہ باشیم در حدیث آمدہ است فانی بعثت بجواب الدنیا ولم ابعث
 بعمار کھا۔

نوشتہ بودند در انتہاء صلوات خمس کیفیت نادرہ روئے می دہد و دیدنیستی بطریق دوام
 است علی الخصوص در حین ذکر و مراقبہ نہ از وجود اثری در نظری آید و نہ از عدم ارادہ سیج امر
 در دل نمی آید۔ مخدومہ احوال سنجیدہ و پسندیدہ اند خصوص حالتی کہ در حین ادائے نماز روی بہ
 بسے اصیل است ولذات آن نبی از انتہاء۔ والسلام اولوا آخر۔

مکتوب صد پنجاه و هشتم (۱۵۶)

محمد عیسیٰ

بجناب پیرزاده خود خواجہ عبداللہ در آنکہ ورایے فنا و ورایے توحید و تجلی ذات معاملات دیگر بسیار است بیان بعضی کمالات صلوة و شرح کلام حضرت خواجہ بزرگ قاسم صمدی کہ فرمودہ اند ظہور ہوا جس و وسوس بعد از فنا مضرب نیست۔

بسم اللہ والسلام علی رسول اللہ عرض دعا و نیاز از کمترین داعیان باخلاص خدام مخدوم زادہ بر حادہ قبول فرماید رعایت نامہ گرامی مشرف ساخت امید کہ ہمہ بین منوال اجتمہ دور افتادہ را بملاطفت و معارف تازه می نواختہ باشند این عاصی تباہ کار از روئے کمال شرمندگی و خجالت کہ از جناب مقدس باری تعالی دارد خود را شایان آن نمی داند کہ تحقیق یا بتقلید سخنی از حوالی جبریم اقدس او بر زبان یا بر قلم آورد و از ہمیں جہت در بعضی اوقات در ارسال جواب عنایت نامہ ہائے تقصیر می رود لیکن الحال بحسب امر شریف جرات می نماید و آنچه بفہم قاصر این احقر راہ دادہ می نویسد و تقصیرات را امید عفو دارد۔ مگر با فنا بروجہ کمال بے تجلی ذات میسر نیست لیکن تواند بود کہ ورایے تجلی ذات معاملات دیگر بسیار باشد حصول سعادت عظمی بآن مربوط بود و ما بہ التفاضل بین الاتبیاء علیہم الصلوٰت و البرکات نیز ہمان معاملات باشد از طریقہ انبیاء نیستی و گدشتگی و آزادی است اما حقیقت اتمیاطا ہر ورایے آن باشد علیہم التحیات التسلیمات از طریقت تا حقیقت فرق بسیار است فنا فی نفسہ از مطالب مقصودہ نیست مقصود اصلی امور دیگر است کہ فنا شرط آنست کہ وفی ذلک فلیتئانی المئانی فسون ہر چیز صاحب نفی کہ بمنہائے نقطہ زریہ باشد محملاً از اثبات و لونی الجمل نصیب دارد اما از نصیب تا نصیب فرق بسیار است جمعہ کہ فطرت اصلی شان از مقام نفی است ہر چیز از مقام اثبات بقدر نصیب دارند اما آن نصیب طفیلی است ذاتی نیست آنچه ذاتی ایشان است نفی و انتفاست و جمعہ کہ بحسب استعداد طبعی از مقام اثبات نصیب دارند نفی طفیلی اینہا است در ضمن اثبات کہ ذاتی این جماعت است نفی نیز بحصول

فنا فی نفسہ

می پویند و نشان مابین النصیبین گذا کند اگر شمه ازان معاملات که بمقام اثبات تعلق دارد
و بدانش این بے حاصل پاره ازان از راه تقلید و پاره از راه تحقیق درآمده در میان آرد نزدیک است که
نزدیکان دوری جویند و می ترسد که قطع المعلوم در حق او صادق آید۔ بیت

سرایا آتشی امشب قروح گوید بگریه پر کن   که خواب در سوخت مجلس تا توئی در جام خوابی بخت

درین مقام بزعم این قاصر از توحید ذاتی و شهود وحدت در کثرت نام و نشان پیدا نیست و همچنین بعد
از نزول نام ازین مقام بهر ارشاد نام شهود وحدت در کثرت نمی آید و در کار نمی داند و مبتدی و متوسط

غیر مرجوع و مرجوع درین معرفت باید که فرقی نداشته باشد چه اگر مشهود در مراتب کثرت مطلوب
حقیقی است شایان نفی نیست پس چرا مبتدی و متوسط را این معرفت ضرر داشته باشد و نفی آن سعی

نموده آید اگر مطلوب حقیقی نیست و قابل نفی است چنانچه حضرت خواجه بزرگ خواجه نقشبند فرموده اند
قدس سره که هر چه دیده شد و شنیده شد و دانسته شد آن همه غیر است بحقیقت کلمه لا نفی آن باید نمود

پس شنبی مرجوع را چون ازان چاره نبود و یکدام جزیمه او را بمشاهده غیر مطلوب آرام می دهند و
این معرفت غیر واقع را بگو طایر میسازند و بعد از تخلص او بفضائل اطلاق چو محبوس زندان کوچ

تنگش می دارند چنانچه حضرت خواجه ماموئیل الدین الرضی قدس سره فرموده اند که توحید کوچه تنگ است
شاہراہ دیگر است ازین عبارت تشریفه دو چیز مستفاد است یک آنکه توحید از مطلق نیست راه

مطلوب است چه مطلوب ویرانے کوچ و شاہراہ است۔ دوم آنکه راهی است تنگ بسا است که
از مطلوب باز دارد و این عبارت دلالت بر آن ندارد که بعد از فنائے اکمل و نزول اتم البته باید

که این معرفت روئے نماید اگر گویند در محالی کثرت مشهود هر چند مطلوب بروج کلیه نیست لیکن
ظہورات او است که بعنوان جزئیات مشهود گشته است پس مبتدی و متوسط چون که بمطلوب نرسید

اند در وقت ظہور این معرفت شاید بشہود جزئی از شہود کلی بازماند و شنبی چون که بمطلوب نرسید
بعد از رجوع اوقات زمان تمام مدت دعوت اگر او را باین مشاہدات جزئیہ مانوس دارند گنجائش دارد

غیر مطلوب را مطلوب نخواهد دانست و بآن آرام بروج کمال نخواهد گرفت و محبوس کوچه تنگ نخواهد

گردید چه او بفضای اطلاق متخلص گشته است و مطلوب را که بود دریافت می دانند که این شهود بهر تسلیه و تا اجل مسلمی عطا کرده اند گوئیم منتی که بکمال مرتبه انتها رسیده است شاید که بعد از رجوع باین مشاهدات جزئیة خرسند شود لیکن عارفی که بکمال انبیا علیهم الصلوات و التسلیات و اکابر اولیا علیهم الرضوان رسیده است و شرب از مهل یافته اگر عالم نزول فرماید یا مثال این مشاهدات چرا مفتون خواهد گردید و باین شهود مالوف و مانوس گجا خواهد شد و نیز منتی که بکمال کمال رسیده و یقین یقین آنست که هر چه در مجالی اکوان ظاهر می شود از قبیل کسرا اب بقیعة یحسبه الظمان ماء است و غیر مطلوب است مطلوب و راء و راء آنست پس بغیر مطلوب چگونه الفت خواهد گرفت و این معرفت برائے چه بروی ظهور خواهد نمود خوش گفت بیت

تو در عالم نمی گنجی ز خوبی مرا هرگز کجا گنجی در آغوش

در ویشے در وقتے از اوقات از موجودات عالم امکان مثل زمین و سحاب آسمان و شمس نبات و حیوان استفسار نمود که آنچه از باب وحدت وجود در مرایای شما شهود و مشاهدۀ مطلوب اثبات می نماید راست است و مطلوب در شما جلوه گر است همه جدا جدا تقدیس و تنزیه او تعالی کردند و او نمودند که بر این تهمت متهمید ما را چه یارائے آنکه دعوی مظهریت مرا تبت او نمایم او سبحانه بآن علو شان و تنزیه چگونه دریا ظهور فرموده باشد مصرع

منه تهمت سایه بر آفتاب

خود را خالی محض و ساذج صرف و نمودند خفیفست آسمان پیش از حقایق دیگران ازین دعوی تنبری نمود و بکمال اظهار عجز و زاری و ذل پیش آمد و چون جماعه بآن بیچاره سرگردان امور غیر واقع منتسب می دارند و ارجاع حوادث کوئی و امثال این باومی نمایند ازین جهت آن قدر استیلائے هیبت خداوندی جل سلطانۀ او را فرو گرفته بود که بیان آن نمی توان نمود از ترس و خجالت گذارخته و آب شده می رفت درین اثنا آفتاب از عابدان خود نیز تنبری کرد و نمود که این جماعت مرا شرمند و رسوا ساخته اند من با این نامرادی و سرگردانی و اینهادرین مقام لرزان و

نالان بود-

بر سر اصل سخن رویم انس کل مرجوعین در طاعات و عبادت محبوب است و در ادای حقوق مخلوقات او علی الخصوص در نماز که معراج مومن است انس خاص دارند بحدی که گویا بیرون آن معطل و بیکارند حدیث ارحمى یا بلال و حدیث قره عینی فی الصلوة و رضایت از آن خصوص جماعه که بحجوبیت ذاتیه مشرف اند و بلایت خاصه محمدیه پیوسته علی صاحبها الصلوة والسلام و التیمه انس شان در طاعت است همت شان مصروف بر تکمیل نماز از علوهیمت بشهود و مشاهده سرفروختی آری در چه یقین دانسته اند کشفیات و مشهورات این نشانه ظلال مطلوب است نه عین مطلوب و مطلوب مطلق ازین مقدمات و مشاهدات مبراست لهذا هزاران شهود و مشاهده را بتقریه اولی که با امام یا بنابر بر بنی دانند و طمانینت خشوع نماز را به از تجلیات تصویری نمایند آری محب چونکه همواره شهود محبوب را خواہان است همه وقت وصل و اتصال او را آرزو مند جائز است که از کمال شوق بظلال محبوب نیز بسایید و بظهورات او عاشقیها نماید عزیزه گفته بیت
 بوی تو از جا هم مست و بخود زهر سو که آواز یاک بر آید

محبوب نشانے از وصل دارد و گرفتار ذات مست من حیث هو و از غلبه این گرفتاری با مورد دیگر ملتفت نیست معامله که او دارد در آنجا نام شهود و تجلی بردن عار است پس محمدی المشرّب که اقرب محبوبیت است باید که ازین مشاهدات بعد بود و از همه مشهودات خواه شهود در مرا یا بود و خواه بیرون مرا یا کیسو باشد و عبارتے که از حضرت خواجه بزرگ نور الله مرقدہ منقول است که ظہر سوا حب و وسوس بعد از فنا مضرت نیست محال دیگر دارد که بغایت عالی است چه در کار که بر محفل فرو دارند که محال مشرب آنحضرت بود و نافع عبارت ایشان که سابقاً مسطور شد داشته باشد زیرا که محمی تواند که این عبارت باین معنی باشد که مقصود از فنا و ال گرفتاری است از یاد و ن او تعالی و چون بفنا و اطمینان نفس این معنی بحصول پیوست بعد از آن اگر علم اشیا عود نماید و وسوس پیدا آید از مضرت و ابرید زیرا که علم اشیا که فی نفسه صفت کامله است بجهت گرفتاری اشیا مذموم بود و چون

بغا از آن گرفتاری نجات میسر شد علم اشیا از صفت ذم برآمد و نیز می تواند که باین معنی باشد که عارف کامل را بعد از تمامی کار چون بمقام عبدیت رسیده هر فری از افراد عالم شاه را به می شود بجناب اقدس او تعالی پس درین وقت خطرات که سابقا موجب غفلت و دوری بود سبب جمعیت و حضوری شود و از خطرات را به بحال خطرات تعالی کشاره می گردد - بیت

در دل با غم دنیا غم معشوق نشود   با ده گر خام بود نخته کند شیشه ما
و نیز علم ممکن چونکه حصول صورت معلوم است در نفس عالم و موجب تاثر عالم است معلوم
لاجرم سبب تلون و تغیر عالم است که مستلزم نقص است و علم واجب تعالی از کیفیت حصول منزله
و بر است پس اگر علم عارف کامل بحکم تحقیق و با اخلاق الله ازین قبیل بود و از تاثر و تغیر و از
نقص بحال آید مستبعد نبود درین وقت خطرات و هدایت نفس باشد و هیچ از آن تاثر و تغیر بود این معرفت
از معارف غریبه غریبه است و از اسرار خفیه خفیه است رَبَّنَا آتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهِيَ لَنَا مِنْ أَمْرِ نَا
رَشَدًا وَ صَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلٰی خَیْرِ خَلْقٍ هَکَیْ وَ اٰلِهٖ اَجْمَعِیْنَ وَ سَلِّ عَلٰی جَمِیْعِ الْاَنْبِیَاءِ وَ الْمُرْسَلِیْنَ وَ
الْمَلَائِکَةِ الْمُقَرَّبِیْنَ وَ سَائِرُ الصَّالِحِیْنَ وَ الْمُؤْمِنِیْنَ آمِیْن -

مکتوب صد و پنجاه و هفتم

بجولانا عبد الغفور سمرقندی در اظهار افراط محبت پیر دستگیر و اسباب آنحضرت در آنکه این وقت تاب ظهور نسبت شرفیه ایشان ندارد -

الحمد لله و سلام علی عباده الذین اصطفی چه نعمتی است که کسی در او ان پیری بکلی طاعت
منتحلی باشد و هنگام ضعف بر اعدای قویه غالب بود تا تا قبول اهل الله از اطوار او پیدا باشد و او را به
جبینش بشهادت این معنی هویدا بود استماع اخبار و توفیق آن عزیز باعث فرحت تمام و شکر خداوندی
جل سلطان می گردد و سبب عا و امداد از یاد آن نعمت می می شود این همه او را از بركات نظر دوستان او
سجانه و این جمعیت صوری که ظاهر یاد اے وظائف بندگی یافته است اثر نسبت معنوی است که

از باطن شان بر باطن تافنہ است جماعت کہ بشرف خدمت بسعادت پیاوس حضرت قبلہ تحقیق
 مشرف گشتہ اند بغایت عزیز و محبوب اند و نہایت شریف و مرغوب چہ اینہا ہر پائے کمالات
 محبوب اند و یادگار آن جمال پاک او ہر گاہ این جماعت را می بیند حالتی رومی دید کہ گویا جمال مبارک
 آن قبلہ خدا طلبان را مشاہدہ می نماید و آن صحبت آن اجتماع شرفی اللہ کہ گرد عالم مثل آن
 منصور نہودہ و نیست خطور می کند دیدہ پر آب جگر کیاب می گردد آرزو نہیں است کہ باہنہ صحبت
 دارد و حرف و حکایت ہمین ہا نماید لیکن افسوس کہ این جماعت روز بروز در قلت اند و با وجود
 این قلت از یکدیگر دور افتادہ اند بیت

ز ہجر و ستان خون شد درون سینه جان من   فراق ہم نشینان سوخت مغز استخوان من

الخیر فیما صنع اللہ سبحانہ ہر جا ہستند مفتنم اند مصرع

بیادگار بمائی کہ بوے آن داری

حالت ایں سوختہ فراق و دل شدہ مشتاق آنست کہ کسے کہ پروانہ وار گرد شمع وجود آنحضرت گشتہ
 و نشانہ وار ہر ہفت تیر تو جہ بگاہ او نشدہ و شکار رفتار واداہائے محبوبانہ از نگریدہ و بستہ فتراک
 نزاکت قدر غمائے او گشتہ و کشتہ چشمان میگون معشوقانہ او نیست عاشق تبسم دلبرانہ او نہ و
 جبین نازنین خود بر آستانہ علیائے او بحال شوق و آرزو نسا یہ خاک پائے سگان در گاہ اورا
 تو تیاے چشمہائے خود ساختہ و نشان خط بندگی او بر جہت او پیدا نہودہ و سلسلہ غلامی آن بارگاہ
 در گردن جان و تن او ہویدا نباشد باوے نہ نشیند و آشنائی نکند و سخن نکوید چکنم مرا چنین آفرید اند
 در اختیار خود نیستیم دیوانگان محبت ہر جا بوے محبوب یا بند جان فدا نمایند و ہر جا از محبوب نشانے
 نہ بیند بصد فرسنگ ازان جا بگرہ زندہ کہ باین آوارہ میل نشست و خاست اربابیکہ چنین بود
 والا با و ارکان چہ آشنائی و کدام نشست و خاست بارہا بخاطری رسد کہ کجی اختیار نماید و مغاکے
 در نہ زمین گزینہ تا جماعہ را کہ نہ باوصاف مذکورہ اند نہ بیند و سخن اینہا نشنود و محذو با این وقت را
 تاب برداشت این نسبت شریف نیست بواسطہ قرب قیامت و ترک ظلمات روز بروز این نسبت علیہ

تشریف

در استراست انوار آن در اختفا و حملہ آن دکی غیر از انکہ این کس در زوایہ بجز دعا بجہ ندارد
لیکن این نیز در اختیار این کس نیست خداوند امر از حجاب ایشان گردان از نظارگیان حجاب ایشان
گردان کہ طاقت نظارہ قوم دیگر ندانم - والسلام علیکم وعلیٰ من لدیکم -

مکتوب صد و پنجاه و هشتم (۱۵۸)

مولانا محمد حنیف در اخبار درد و سوز و دالت مطالب بقا دار آخرت -

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَسَلَامٌ عَلَىٰ عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفَىٰ سَعَادَتِ آتَا رَاخُو
مولانا محمد حنیف ازین گرفتار آتار دعوات مشتاقانہ قبول فرمایند مکتوب مرغوب شمارا درینو لاغری
از لاہور فرستادہ بمطالعہ آن خوشوقت گردید از فحوائے کتابت جاذبہ شوق پیدا بود و حرارت طلب
ہویدا الحمد للہ سبحانہ علیٰ ذلک ہر قدر کہ از جذب و حرارت دست دہر نعمت است کمال آنست
کہ بجز جنون رساند و از ناسوئی بکلیہ برہاندن بدو من احد کم حتیٰ یقال انہ مجنون این جنون نصیب
دوستان باد و بطفیل ایشان جرعہ ازان در کام در دوشان باد اخبار اشتیاق این دیار نمودہ اند و
وانتظار طلب این آوارہ دارند - محمد و اہل این دیار چونکہ در سر خیال دیار دیگر دارند و از دوری
آن ہموارہ بمعنی سوگوارند دوستان ازین دالت بآن یاری نمایند ہر چند ہیج نشانے ازان یار پیدا
نہست و اثرے از دیار آن ہویدانہ جز از ہجران دوری نیسبہ ازان نیست غم از سوز و گدازا صلے ازونہ شعر

فقی القار و ساکنہ وانسہم شیون بین جواخی و ضلوعی

آرے اگر عبور ایں موطن نمایند تا در شریک مانم ز دگان ہجران گردند و جرعہ کش تلخ نوشان بر
حزق فقدان شوبہ چہ مانع است لیکن با این ہمہ درد دوری و سوز ہجران غایات بیش از بیش است
والطاف افزون از پیش غایت است کہ باین در و مانوس میدار و باین سوز ساز دادہ بیت
دین دیار بآن زندہ ام کہ کہ گاہے نسیم عاطفہ زان دیار می آید

اطلاق دیار و دیار و رجائے کہ از دار و دیاری پاک و مہراست بطریق صنعت مشککہ است یا کائنات است

چنانچه در کلام مشایخ ارام مثل آرمی آید و آلا - بیت
لما هو زان سراے روز بهی باز گشتند جیب و کیسه تهی

مکتوب صد پنجاه و نهم (۱۵۹)

بشیخ حسن در دالالت بر شکر نعمت و تحذیر از مکر الهی جل جلاله

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی اخوی اعز شیخ
حسن احسن الله سبحانه وحصل اماله ازین درویش دلریش سلام عاقبت انجام خوانند
استماع اخبار توفیق شما و گرمی هنگامه طالبان استقامت اوضلع واستمرار حلقه ذکر و فکر سبب
مسرت و نشان می گردد و باعث فرید شکر و حمد شان می شود و درین جزو زیان که هنگام قرب
قیامت است این قسم اجتماع مردم خدائی و صحبت شد و فی الله از نعم جلیله است - بیت
آسمان سجد بر دهر زیننه که درو یک و کس یک و نفس بهر خدا بنشینند

در کار خود سرگرم باشند و شکر خداوندی جل شان به آرنند و لکن شکر نعمت و لازیه تنک
و از مکر الهی تعالی ترسان و لرزان باشند و از کید شیطان ایمن نبوند و از هوا و هوس نفسانی و فحاشی
شرک خفی پر حذر نبوند و گاه مقتدایان با ما ابتر فی نفسی بفرمایند و ای بر با بجمله محبت رابطه معنوی
را به بزرگان خود محکم دارند و عووه و ثقی اسن نبویه را علی مصدر با الصلوة والسلام والتجیه از دست
ندید و دوام التجا و ابتهال و تضرع و زاری را بجانب قدس حضرت لم یزلی لازم گیرند تا امید
نجات صورت بند و توقع از دوستان آنست که این دور از کار را بعد عای خیر یاد آرند کتابتیه که
فرستاده بودید رسید الله تعالی معینکم و ناصرکم -

مکتوب صد و شصتم (۱۶۰)

بشیخ عبد اللطیف شکر خانی در آنکه باید که ظاهر در رنگ باطن بدام حضور موصوف بیدر -

حضرت حق سبحانه و تعالی بکمالات صوری و معنوی متخی داشته گرفتار مطلق دارد که هر چه
 بدون اوست در جنب او محو و متلاشی گردد تا محب او بمقتضای امر مع من احب آفاق و انفس را
 دیر نموده بخود آنجا بولان نماید و همه در طلب او عطا فرماید که از تجلیات ظهورات او چشم فرو بسته
 ذات ظاهر و متخی را توهان و بیابان باشد بحرمت من ما زاغ بصره و ما طغ علیه و علی اله الصلوات
 و التسلیات و البرکات العلی اوضاع و احوال فقرائے این حدود مستوجب حمد است لله تعالی
 الحمد لله و المنة علی ذلك المستول من الله سبحانه و عافیتکم متمناة این مسکین
 در یاد خود و سایر دوستان آنست که همت خود را کلیا مصروف بناب مقدس مطلوب حقیقی
 گماشته نشود و هر چه منافی این دولت عظمی بود بشیر از آن اعراض نموده آید نشود که بر معموری باطن اکتفا
 نموده ظاهر را بغفلت سر در بند گمان نیز از دایره شرک خفی بیرون نیست غریبه فرماید لو اقبل مقبل
 علی الله مدة عمره ثم اعرض عنه لحظة كان ما فاتنا اكثر مما ناله اما چه توان کرد جمیع آرزوهای سر نیست
 از مقتضیات بدنی و اختلاط خلق چاره نه آید این قدر معلوم می گردد که همین غفلت ظاهر که لابدیست
 اگر مقرون بنیت صالحه نموده آید از غفلت می بر آید و سخن نیز گرمی گردد و مثلاً انوم که سر امر غفلت است
 اگر مقرون بنیت دفع کسل در طاعت گردد و گرمی گردد و نوم العلماء را عبادة شنیده باشد و اختلاط
 بمرم بنیت ادائے حقوق آنها نیز دکل است که ادائے واجب و مستحب است علی هذا القیاس ذکر
 منحصر در ذکر لسانی نیست در هر عمل که ملحوظ رضائے مولی بود صل و علا داخل ذکر است ان هذیه
 تذکره فمن شاء اتخذ الی ربه سبیلا و این بیان لازم گشت که دوام حضور که عبارت
 از طرد غفلت است علی الاستمرار چنانچه نسبت بباطن گفته اند و ظاهر نیز ثابت است لیکن دوام
 حضور ظاهر که عبارت است از مقرون گردانیدن جمیع اعمال و افعال را به نیت صالحه و در جمیع
 امور ملحوظ رضائے مولا ساختن حتی در امورے که بظاهر غفلت می نماید دوام حضور بباطن لازم است
 و لا عکس این کمال مخصوص بخلصان است که از تصنع و تصحیح نیت در هر عمل بر آید اند و نیت ایشان
 بغنا و بقا بر وجه کامل تصحیح یافته است فخلصان مکسور اللام ازین کمال قلیل النصب اند

والمخلصون علی خطر عظیم این بزرگواران کہ بحقیقت اخلاص رسیده اند و از تصنع و تکلف کہ لازمہ طریقت است و ارستہ ہرچہ می کنند از برائے خدا می کنند تعالیٰ و ہرچہ از اینہا بظہوری آید شدہ است سبحانہ خواہ نیت کنند یا نہ نیت بعمل است در متعین احتیاج تصحیح نیست چہ نفس ایشان قدرائے مولائے خود گشتہ است اطلاق کلمہ تا را بر خود شرک می دانند پس ہرچہ کنند حایر با و باشد تعالیٰ چنانچہ ہرچہ اول می کردند برائے نفس خودی کردند و محتاج بہ نیت بود۔

نہ بودند

باید دانست کہ سوء ادب فیانہ این قسم عارف متوجہ ایند و سوء ادب او سبحانہ باشد زیرا کہ درین صورت منتہیانہ آن بے تکلف بجناب و تعالیٰ منتسب می گردد ہر گاہ اعمال آن عارف بے احتیاج نیت ہو و را باشد تعالیٰ اعمال دیگران کہ نسبت با و بوقوع آید بطریق اولیٰ بان جناب عاید و نہ ویرہیں قیاس تعظیم و اطاعت او تعظیم و اطاعت مولائے او بود حل علاوہ ہمین اعتبار در کلام مجید وارد گشتہ باشد مَنْ یُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ اطَاعَ اللَّهَ بیت
بس کم خودیر کال را این بس است بانگ دو کردم اگر درہ کس است و السلام اولاد آخر

مکتوب صد و شصت و یکم (۱۶۱)

بحقانی آگاہ خواجہ محمد صدیق کشی در عظمت مطلوب حل و عزت و دلالت بر اعلائے ہمت۔

الحمد لله و سلام علی عبادہ الذین اصطفیٰ التفات نامہ گرامی کہ درینو لا ارسال داشتہ بودند بطالعہ آن متوجہ و مسرور گردید سلامت باشد سفر حج مبارک با دیقین است کہ در دعا ہا کہ مر جوہ این فقر را منسی نساخہ باشد مخدوم ہمت علیا را بران گمارند کہ از مطلوب حقیقی بیچ بہرست نیازند و آرزوئے وصل و اتصال را با آن را نہ ہند چہ یقین یقین معلوم گشتہ است کہ ہرچہ از وہرست آید فراتر حوصلہ وصل است و عقیدہ استعداد و یافت او و مطلوب ازین تفتیات منزہ و میراست ازین قیود مطلق و مرایس باید کہ مطمح ہمت مقصود بر مرتبہ بود کہ از قیود دراک و تفتیات استعداد برتر باشد۔ بیت

اگرند ہی بکف دامان یارم گرفتار کسے دیگر ندارم
چہ ممکن تابقیہ امکان مقید است از مطلق حقیقی چگونه حظ فراگیر و انحلال تمام از بشریت و
امکان متصور نہ، شیخ عطاری فرماید: بیت

نمی بینی کہ شاہی چون پیہر نیافت او فقر کل تورنج کبر
اَلَا اَنْ تَبْشَآءَ رَبِّي شَيْئًا وَسِعَ رَبِّي كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا عجب معاملہ است درین مقام نہ ہجر
مطلوب را میجوہر نہ وصل اورا معذک یاس آن ہم ندارد کہ این کمال فوق معاملہ یاس است
عرفت ربی بجمع الاضداد و رفع النقایض این کمال وابستہ بنشأہ محبوبیت است زیرا کہ محب
ہموارہ شہود محبوب را میجوہر و ہمہ وقت وصل و اتصال اورا آرزو مند کجا بارائے آن وارد کہ
پرزوے از محبوب بروے ظاہر شود و خود را توانزگاہ داشت عزیزے گوید بیت
بہ بوے توا زجاہم مست و بخور نہر سو کہ آواز پائے برآید

محب بآثار و افعال و صفات جمال و جلال و کسب خدو خال شیفہ محبوب گشتہ است محبوب است
کہ نشانے از وصل دارد و گرفتار ذات مست من حیث ہو و از غلبہ این گرفتاری باہور مذکورہ ملتفت
نمی شود و قبلہ توجہ را پرانہ نمی کند قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي اِذْ دَعَا اِلَى اللّٰهِ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ اَنَا وَمَنْ اَتَّبَعَنِي
وَسُبْحَانَ اللّٰهِ وَاَنَا مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ما این قسم بلند ہمت را حکم من تواضع للہ دفعہ اللہ در
نشأہ اخروی امید اریہا است کہ دیگران انیست اِنَّ هَذِهِ تَذْكِرَةٌ فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذْ اِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا

مکتوب صد شصت دوم (۱۶۲)

بجواب رشاد پناہ میر محمد نعمان در اشارت بعضی اسرار غامضہ و اذواق خاصہ خود۔

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ الحمد للہ و سلام علی عبادہ الذین اصطفی دعا و نیاز این
علاصی ہجو محمول زاویہ محمول در معرض قبول بادی دانہ کہ چہ نویسید لطائف محبوب علی تراز است
کہ زبان ز داین ہرزہ گوئی گردد و نفاس معشوق بر تراز است کہ قلم این بوالہوس خیال ترجمانی آن بنماید

لا یجمل عطا یا المملک الامطایاہ آنچه نصیب این بیچارہ است استہلاک و اضحکال است اگر خود
خیرے و کمالے نسبت نماید شرک طریقت بود و خائن در امانت باشد و قد منالی ما علموا من عمل
فجعلناہ ہباءً منثوراً ای آوارہ فی نفسہ از جمیع منسبات ہی است عدی ست وجود نما
و تحسبہم ابقاؤا و ہم رفوہ فقر و ذاتی ست فاقد اوسردی امانات ہموارہ از اہل امانات ست
بیچارہ کہ کمال او عدم بود و جمال او نیستی از مستی مولائی خود چہ خبر داشتہ باشد و از کمال و جمال او
چگونہ اطلاع یابد سہو الحارف و المعروف اینجا ہویدا ست حضرت جمیل علی الاطلاق مثال
دور از کار انرا ایمانی باین معانی دہاد و شربے ازین مترب روزے کند۔

مکتوب ضد شصت و سوم (۱۶۳)

نیر بجانب ارشاد پناہ میر محمد نعمان در اشارت بعضی اسرار غامضہ و اذواق خاصہ خود۔
حرام سیادت و نقابت و تنگاہ ہموارہ یاد آور مجاہد صمیمی بودہ بدعاے ظہر الغیب معاون
باشند احوال فقرائے این حدود متوجہ حمد است المسئول من اللہ سبحانہ سلا متکم
عافیتکم و استقامتکم علی جادۃ شیو حکم فافہاملاک الا مریب و فہا خطر الفتاد از شمول
غنیات کہ در بارۃ این عاصی واقع است چہ نویسید مصرع
دادا وراقا بلیت شرط نیست
قبل من قبل بلا علنۃ اگر تفصیل آن پرواز بخیل کہ قلم طاقت آن نیارود و کاغذ سوزد و تنگم و مستع
از ہوش رود بعد از آن کہ گوید و کہ شنود خوش گفت۔ بیت
سراپا آنتے امشب قدر گود دیگرے پُر کن کہ خوابد سوخت ساغر تا تو مے در جام خواہی کرد
و ایضاً لطافت علو آن زبان را می گیرد یضیق صدری و لا یطیق لسانی مصرع
سخن از لب تو گفتیم بلم سخن گرہ شد
پس باید کہ مستمعان متکلم را معذور دارند و از راہ جنسیت بذات او راہ جویند تا از ذات بچون حقیقی

خطے یا بندہ چند ذات متکلم را با ذات مستمعین پیچ چسبیتے در میان نہ چه ذات اوصیہ از پیچنی یافتہ
و با ذات سچین حقیقی اتصالی و نسبتہ خاص پیدا کردہ بلکہ دیگران را اصلا ذات نیست بذات عارف
چگونہ پے بند ذات خالق عارف خود راے اوست بہ حال دست و پائے باید زد و ہموارہ یابن ترانہ
مترنم باید بود۔ بیت

مفلسا نیم آردہ در کوے تو شیئا شد از جمالِ روے تو

اللهم اجعل حبك احبا لاشياء الی واجعل خشيتك اخوف لاشياء عندی و اقطع عنی حاجات
الدنيا بالاشوق الی لقائك و اذا اقرت اعین اهل الدینا بدينها هم فاقرب عینی بعبادتك والسلام و الا و لا

مکتوب صد شصت چہارم (۱۶۴)

بزرگیت خان در آنک طالب حق جل و علا دین دار ہموارہ یاد دگدازست و در نہ مت دنیا۔
مجھے نہ کہت کہ نبی از الم فرقت بوردہ مشرف ساخت چه توان کرد دنیا سراسر محل فراق و اند
است موطن لقا آخرت است حق سبحانہ باعمال آن سرگرم دارد تا لقاے آنجائی صورت بندہ ہر گاہ
لقاے مطلوب حقیقی موعود با آنجاست لقاے دیگران فرع لقاے اوست سبحانہ زیرا کہ نشاۃ دیویہ
تاب برداشت لقاے او تعالیٰ بروجہ کمال ندارد لہذا طالبان او دین نشاۃ ہموارہ جگر گاہ دیدہ
پر آب اند و ہمہ وقت سو گوار در سوز و گداز و بقیار نشانہ در انتظار طلوع آفتاب احدیت بیدارند و
روزانہ در ہوائے ماہتاب ہویست منتعش و مقرر۔ بیت

مہمائی گزین رہ گزرمی بر بند لب خشک و دایان ترمی بر بند

بے آوارم نذرند و با ما سوا انس و الفت نمی گیرند و یابن ترانہ دایم مترنم اند۔ بیت

بچہ مشغول کنم دیدہ و دل را کہ دمام دل ترامی طلبد دیدہ ترامی خواہد

شوریدہ کارند و آشفتنہ حال در جہان بے جہان اند و در عالم بے عالم اند مع ذلک فی الحقیقت در عالم
اینہا اند و سائر افراد عالم باینہا بر پا و دو لمتندان این جماعت اند و آزادان ہم اینہا ان کہ نہ

شرکان

شوریدگانند

با هیچ کس پیوند دارند و نه بانفس - بیت

غلام نرگس مست تو تا جدا رانند خراب باد لعل تو بهوشیارانند

اگر سرمایه حاصل دارند اعدا دارند و اگر تکلم و خطاب دارند نیم باوے دارند هر چند بظاهر با شما متکلم و محی طبعیم لیکن فی الحقیقه حدیث در دو شکوه اندوه باو نیست دین حدیث نیز اینها ترجمان پیش نیند
إِنَّمَا أَشْكُو بَثِّي وَحُزْنِي إِلَى اللَّهِ وَأَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ خوش گفت خداوند امر ازین قوم
گردان یا از نظر اکیان این قوم مگردان که قوم دیگر راطاقت ندارم مانا که چاشنی از تربت در دندان
نصیب باطن شما گشته است که آرزوے فقر و تجرید نموده اید بی بیت

هر کس که دور ماند از وصل خویش باز جوید روزگار وصل خویش

از جوانان مستعد افسوس می آید که فطرت های عالی خود را مصروف این دنیه کرده اند و بظاهر مشغوف این
تجبه غدار گشته و از جواب نفیس بخزف ریزه چند فرومانده اند جمال مطلق تا بااست و راه آمد و رفت
کشاده و باست فطرتان ازان جمال محجوب و مجوریم - بیت

و السلام علیکم و علی آئینکم

در چنان شادی و مافارغ در قرح جرقه و ما هشیار
آند سحر آن دلبر خونین جگر آن رباعی گفته که تو بر خاطر من بار گر آن
شرمت بادا که من بسویت نگران باشم تو بهی چشم بر روی دیگران

مکتوب صد شصت و پنجم (۱۶۵)

بشیرخ ایلاس در شرح بعضی کمالات مصطلحه این طریقه علیّه -

الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی سید المرسلین محمد و آله اجمعین اما بعد
چون صلاح آثار شیرخ ایلاس ازین فقیر درخواست که بعضی از کمالات که درین طریقه علیّه زبان زد
دار است شرح آن بنویس اجابة للمسئول باندازه فهم قاصر خود نوشته آمد و الله سبحانه و تعالی للملم للصلواب
سفر در وطن عبارت از سیر انفسی است که آنرا جذب نیز گویند ابتداء معامله این بزرگواران

Note:-
This page is missing

دارم همه جا با همه کس در همه حال در دل ز تو آرزو و در دیده خیال
 و یاد داشت را معنی دیگر هم هست بغایت عالی و آن معنی در خور این مکتوب نیست ،
 وقوف قلبی آنست که نگران واقف دل بود و توجهی و نظری بآن داشته باشد قطع نظر از ذکر کند
 تا تفرقه بآن راه نیابد و بنقوش با سویی منتقش نگردد و گفته اند که دل بیکار نیست یا با سویی آمیخته
 است یا با مطلوب در آن خفته است آدمی نابیدار است حواس ظاهره که جوایس اند اخبار عالم
 بدل می رسانند و در تفرقه می دارند و چون خواب می شود حواس باطن این کاری کنند و دل ایشان
 می دارند و چون صاحب دل متوجه بدل خود می گردد گویا حصنی گردد دل ازین توجه پیدای شود و
 نمی گذارد که اخبار عالم بدل بر سر درین هنگام دل بمقتدا قصی در آورند چه بیکاری در حق او مفقود است
 چون ازین طرف ممنوع گشت چاره ندارد غیر از توجه بآن طرف احتیاج بذکر و توجه مذکور ندارد
 دل از دشمن بازدار دوست طلبیدن حاجت نیست رنگ از آئینه بزدل غیر از ظهور و سرچ نیست
 از حضرت ایشان شنیده ام که کسی را که ذکر قلبی در نگیرد و متاثر نشود و پیرا نذر باز داشته بجز وقوف
 قلبی امر باید کرد و توجهات باید نمود تا ذکر در گیرد -

وقوف عددی عبارت از آنست که بر عدد ذکر نفی و اثبات بر نهی که درین طریق معهود است
 واقف باشد تا در نفس طاق گوید نه جفت . مراقبه شوق از قرب است و انتظار را گویند پس مراقبه
 جمع نمودن حواس ظاهره و باطنه است در انتظار محبوب . بیت

همه چشمیم تا برون آئی همه گوشیم تا چه فرمائی

عزیز گوید مراقبه را از گریه آمیختن و مراقبه را معنی دیگر هم هست و آن آگاهی و علم بنده است
 بدوام اطلاع حق سبحانه و برو حضور و تعالی مرا و را خواجۀ بزرگ قدس سره می فرمودند که طریق مراقبه
 از طریق نفی و اثبات اعلی است اقرب است بجزیه از طریق مراقبه بمرتبه وزارت و تصرف در
 ملک ملکوت می توان رسید اشرف بر خواطر و بنظر موهبت نظر کردن و باطن را منور گردانیدن
 از دوام مراقبه است از بلکه مراقبه دوام جمعیت خواطر و دوام قبول دلهای حاصل است چنان معنی را

جمع و قبول می نماند. سلطان ذکر آنست که ذکر تمام بدن را فرغید و هر عضو در رنگ دل ذاکر
و نحوه مطلوب گردد. بیت

هر دم بهوای تست دمساز هر موی ز گیسوم به پرواز

رابطه حفظ صورت پیراست در دل حضرت خواجه احرار قدس سره اشارت بر رابطه نموده اند
جائے کہ فرموده اند. مصرع سایه ز مہر بہ است از ذکر حق

یعنی این طریق از ذکر نافع تر است بپیش آنست که مرید بیچاره چونکہ گرفتار عالم سفلی است بعالَم علوی
مناسبت ندارد تا اخذ فیوض و برکات از آنحضرت بے توسط نماید متوسط باید خداوند ہر وجہ است کہ
از عالم علوی حظے فرا گرفته بعالَم سفلی جہت عوث و ارشاد روا آورده باشد و از راه مناسبت اولی
از عالم غیب اخذ فیوض نموده از راه مناسبت ثانیه کہ بعالَم سفلی دارد فیوض را مستعدان رساند و آن
واسطہ در حق مرید پیرست کہ اتصال بچوئی بغیب لغیب نموده بعالَم شہادت رجوع نموده است پس مرید
ہر چند وجوہ مناسبت بہ پیر بیشتر داشته باشد اخذ فیوض از باطن او زیادہ تر نماید بیت

زان روی کہ چشم تست احوال معبود تو پیر تست اول

و چیز ہائے کہ مناسبت بہ پیر آن حاصل شود محبت است بہ پیر و خدمت رعایت آداب
اوست ظاہر و باطن و اتباع اوست در عادات و عبادات و مرادات خود را تابع مرادات او ساختن
و خود را در حضور او کاملیت بین دیدی اتصال دیدن در پیر فانی گشتن و لہذا گفتہ اند کہ فانی الشیخ
مقدمہ فانی اللہ است طریقہ رابطہ از اہل این امور است و انشد مناسبت بہ پیر پیرامی کند و ہل مول
مستورہ ست کہ محصل مناسبت اند و چون نسبت رابطہ غالب می آید خود را عین پیری یا پد بلباس
صفت او خود را موصوف می یابد و ہر کجا کہ می نگر د صورت پیری بیند. بیت

درود بیا چو آئینہ شد از کثرت شوق ہر کجای نگرم روے ترامی بنیم

توحید یگانہ گردانیدن دل است از التفات ہما سوی و از شہود و شعور باعدا. بیت
توحید بعرف صوفی صاحب سیر تخلص دل از توجہ اوست بغیر

عدم فاست در جهت جذبه و آن عبارت است از عدم شعور به خود و باوصاف خود وجود
عدم بقائی است که برین فائز تر تب شود این فنا و بقا چون در جهت جذبه است که سلوک بآن ضمیمه گشته
است از عود وجود بشریت ایمن نیست پس ولایت بآن بحصول نه پیوند و فنا و بقای حقیقی
است که ولایت بآن مربوط است از عود مذکور ایمن است دوام آنرا لازم فناء حقیقی نیسان ماسوی
اوست تعالی و زوال علم با عدا حضرت ایشان ما قدس سره فرموده اند که اگر زوال علم حصولی اشیا
فنائی قلبی است و اگر زوال علم حضوری است که عبارت از نفس حاضر است فنائی نفس است
وجود فنا بقائی است که برین فائز تر تب می شود و وجود موهوب بولایت ثانیه موجود گردد حضرت خواجه
نقشبند قدس سره بهمین معنی فرموده اند که وجود عدم وجود بشریت عود می کند اما وجود فنا وجود بشریت
عود نمی کند - باز گشت عبارت از آن است که بعد از ذکر نفی و اثبات بطریق معهود بزبان قلب
بگوید خداوند مقصود من تویی و رضای من بتو -

مکتوب صد شصت و ششم (۱۶۶)

بحافظ عبدالکریم در شرح احوال او -

الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی . مکتوب مرغوب نوی اغری مولانا عبدالکریم
رسید موجب مسرت گردید حمد الله سبحانه که از جمیع التذام مغوی خالی نبیند از یاد فقرافارغانه شاید
که همبرین متوال احوال را نویسان باشند و اوقات را بوظائف طاعات مراقبات معمور دارند و
از دوال و ظلال باصل و دلول حقیقی رواند و از علم بکبریت از گفت بجموشی آینه و از پوست بخر و از
لفظ بمعنی گرانیز خوش گفت - بیت

قوس ز وجود خویش فانی   رفته ز حروف در معانی

هر چند مطلوب حقیقی چنانچه ورائی لفظ است بیرون معنی است نیز و برتر از پوست مغراست - بیت
لا وهوزاں سرای روز بهی   باز گشتند جیب و کیسه تپی

اہل ازان دولت سرادرنگ ظل در راہ است چوں باہل بن نسبت علیہ فی الجملہ محبت ارادت
درست کردہ اید امید است کہ باندا زہ آن نقاب از جمال این معنی بکشاید و شربے ازین مشرب عطا
فرماید و آنچه نوشتہ بودند کہ در وقت ذکر نفی و اثبات گاہ گاہ خود را لاشے محض می یابید لاشے محض
یافتن را دو مقام است یکے آنکہ منتسبات را از وجود و توابع آن باہل حوالہ نماید و خود را بعدم صرف
ملحی بیند و بہانا تغییر نتواند نمود این حالت بغایت اہیل و عبر بقضائے نفس است و بیشتر وصول بکعبہ
مقصود۔ دوم آنکہ بے این حالت دیدہ مسطور محقق بود این نیز نیک است کہ از عقیدات حالت اولی است
ہر چند از عقیدات نامقاربات فرق بسیار است۔

نوشتہ بودند کہ نہ شعور بخود ماند و نہ شعور بعدم شعور خود این حالت در فناء قلب کہ بمشافہ نیکو
می شد حاصل است چہ در ہنگام نیان آنمی قلب نہ شعور با سوی دارد و نہ شعور بعدم شعور در ظاہر و
این حالت متغیر است ہر چہ دوام ندارد از حیث اعتبار ساقط است والسلام اولاً و آخراً۔

مکتوب صد شصت و ہفتم (۱۶۷)

نیز بجا فظ جہد الکریم در تنزیہ مطلوب دلالت بر اعلای ہمت۔

حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ گرفتار مطلبی گرداناد کہ دایمان عظمت و کبریا بی او بلوث تمنا و
آرزو بلوث نشود و ہمتی در طلب او عطا فرماید کہ ہر چہ از فظاہر شود ظاہر و باطناً چہ تنم ازان پوشیدہ
التقانی آن نماید بلکہ بسوزد و بگدازد و بیچ چیز نخواستہ و بامر ملتفت نگردد این زبان نہ ہجر اورا خواہد
نہ وصل را ہجر محبوب چگونہ میخواہد وصل اورا برائے آن نخواہد کہ یقین یقین دانستہ است کہ وصل
و اتصال با آن فراختر و حوصلہ اوست و مقید با استعداد و وایافت او و امر ہے کہ اگر گرفتار آنست
ازین مقیدات منزہ و غیر است ازین قیود محرا پس از بلند ہمتی با آن وصل التفات نمی نماید و ہر چہ
ازان ظہور نماید از ہمہ رو فائزہ مطمح ہمتش جز مطلوب حقیقی کہ درائے ظہور است و وراے
آرزو ہاست چیز دیگر نیست۔ مصرع آن لقمہ کہ در دہان نگنجد طلبد۔

تفہیات

مع ذلک از مطلوب بایوس بهم نیست که این معامله فوق معامله یاس است عجب معامله است
نه بهر مطلوب را میخواهد و نه وصل او را و یاس بهم ندارد و درین باجمع اضداد بهم رفع نقائص از
استحاله برآمده است عرفتم ربی بجمع اکلاضداد این کمال وابسته بمقام محبوبیت است زیرا که
محب که همواره شهود محبوب را می خواهد و دائم وصل و اتصال او را آرزو مند گجایا را آن دارد
که بپرتو آن محبوب ظاهر شود و خود را تواند نگاہ داشت عزیزه گوید بیت

بهوے توازجا بهم مست و بنجود زهر سو که آواز پایے بر آید

خط
محب آثار و افعال و صفات جمال و جلال و کجس خدو خال محبوب شیفته است محبوب
که نشانه از وصل دارد و گرفتار ذات مست من حیث هی و از غلبه این گرفتاری باین امور ملتفت
نمی شود و قبله توجه را بر پرانگنده نمی کند و السلام

مکتوب صد شصت و هشتم^(۱۶۸)

به آغاز شنید در آنکه شرط نخستین این راه فناست -

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الله تعالی ابواب فیوض و تزییات را همواره مفتوح دارد
آدمی مادام که در بند علم و دانش است از معرفت بسیط که نزد اهل الله مغفیر است بهر هاست
نسیان با سویی و زوال علم با علم شرط نخستین این راه است علم حصولی اشیا باشد یا علم حضوری که
عبارت از نفس حاضر است تا ساحت باطن از نقوش علمیه اشیا پاک مصفا نشود ظهور اوار قدم
صورت نه بند و نفس حاضر بر پا است راهی بآن حیرم ندارد بیت

بیچ کس را تا نگردد او فنا نیست ره در بارگاه کسریا

مکتوب صد شصت و نهم^(۱۶۹)

بمیرضیا الدین حسین در آنکه یاس از عمل مستلزم اعتماد بر کرم است -

الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی صحیفہ شریفہ کہ مصحوب قاصدہ الامام محمد زاہد
ارسال داشته بودید رسیدہ مسرت بخش گردید۔ مصرع

اے وقت تو خوش کہ وقت ما خوش کردی

مقدمات بسوطہ کہ نبی از یاس نام از عمل اینکس باشد و اعتماد کلی بر کرم و فضل لم یزلی بود
اندر ارج نموده بودند و توضیح پیوست بے ہر چیز یاس از عمل بیش اعتماد بر فضل بیش از عزیزے پرسیدند کہ
این ہمہ امید کہ داری از چہ روئے داری فرمودی یاسی من کل عملی یعنی این ہمہ امید کہ دارم بسبب یاس
من ست از ہمہ عمل خویش و آنچه از تکرار مرگ قیامت و غالب آمدن شوق داراللقا بجهت غلبہ رجا و
حسن ظن باو تعالیٰ مندرج بود نیک مبارک است حدیث نفیس احسن ظنک بربک وحدت قدسی
انا عند ظن عبدی بی مؤید این معنی است مقدمات شوق آمیز و سوز انگیز نوشتہ بودند و نیز نوشتہ
بودند الہی چون آشنائے تو یا خلق بیگانے است سرآشنائی کے نہاد ام امیر و ارساخت حق سبحانہ تحقیق
این آشنائی رساند و ہمائی تمام از خود و از خلق نصیب وقت گرداند۔ مصرع

اے وائے بر آنکہ از خود از خلق نہ رست

و کمال این انقطاع و ذباب عین و اثر از سالک از روئے یافت و شہود بے تجلیات صفاتی بلکہ بے تجلی
ذات تعالیٰ میر نیست ذباب آثار ظلمات عدم کہ شب دیکور بعد و دور است بے طلوع آفتاب احدیت از
افتی غیب الغیب برخایہ سالک کہ سبب آن بدولت قرب حاصل تواند رسید ممکن نہ والسلام

مکتوب صد ہفتم (۱۶۰)

بمولانا محمد حنیف در آنکہ باید کہ ذکر بیچ غرض مشوب نباشد حتی الاحوال و المواقید۔

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی مصرع

از ہر چہ میرود سخن دوست خوشتر است

مخبر و طالب حدیث ذات را باید کہ ذکر و فکر را بخلوص امنیت کند و مشوب با غرائس و

امانی خود سازد بلکه احوال و مواجید هم در آن ملحوظ و منظور نبود مقتضای معارف اذکر و فی اذکر که ازل طرف نیز یابو خوانند که به بند که بچه پنج یاد فرمایند و بکدام عطیه نوازند بلکه در ذکر باید که جانب اذکر که ملحوظ نباشد و بخلوسینه یاد کند.

اگر گویند که اگر کریمه یَدْعُوْنَ رَحْمَةً خَوْفًا وَ طَمَعًا خلاف آن مفهوم می شود و آنکه گفته اند که می توانند که مراد خوف از انقطاع و طمع از الوصال باشد تشفی از این شبه نمی نمایم چه باست که منظور ذکر و عبادت این خوف و این طمع هم نبود و وصل و فراق محظور نباشد گوئیم که شک نیست که او سبحانه بذات اقدس خویش نیز مستحق ذکر و عبادت است قطع نظر از ثواب عقاب قرب درجات این کریمه منافی این معنی نیست غایت الامر و است که این کریمه ناظر باستحقاق صفاتی باشد و استحقاق ذاتی و رائے آن بود و از نصوص دیگر که تسبیح و ذکر در آن مفید بخوف و رجائست مستفاد گردد مثل **اَلَا بُتَعَاءُ وَجْدَ رَبِّهِ الْاَعْلٰی وَ کَرِیْمِهٖ وَ مَا تُنْفِقُوْنَ اِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللّٰهِ** می تواند که دعا در کریمه یَدْعُوْنَ رَحْمَةً الْاٰیَه یعنی سوال بود که مقابل ذکر است چنانچه در حدیث قدسی آمده است **مَنْ شَغَلَ ذِكْرِيْ عَنْ مَسْأَلَتِيْ اَعْطَيْتُهُ اَخْضَلَ مَا اَعْطٰ السَّالِکِیْنَ وَ سَوَّالٍ مِنْ حَيْثُ اَنَّهُ سَوَّالُ الْبَتَّةِ خَوْفٍ وَ طَمَعٍ** در آن ملحوظ است بخلاف ذکر.

مکتوب صد هفتاد و یکم (۱۴۱)

بحاجی محمد افغان در نصیحت

معمودا اوقات را معمور دارند و بخلوت و تنهایی بیشتر راغب باشند و اختلاط با مردم خصوصاً مردم بیگانه که داخل طریق نیستند کمتر نمایند و بقدر ضرورت با آنها نشست و خاست کنند لیکن با احوال طالبان نیک پردازند و تفقد و احوال پرسی آنها چنانچه باید بجا آرند و حق شرعی اهل خانه را نیز بجا آرند و اختلاط کثیر با آنها نه نمایند که مصاحبت سائیل بجمام دنیاوی می آرد و از حق سبحانه غافل می سازد و دور می اندازد.

مکتوب صد هفتاد و دوم^(۱۴۲)

به محمد کاشف در آنکه در حق کل ظاهر دیدنگ باطن بدوام حضور می رسد است.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ اللَّهُ تَعَالَى اَزْدَقِیتَ مَاسُوْیَ مَحْرُکِنَا رِبَالِ النُّوْنِ وَالْاَصْحَادِ
وَلَا تُنْعَدُّ وَاِنْعَمْتَ اللَّهُ لَا تُخْصَوْهَا اَزْجَانِبِ تَقِی سَیْحَانِ فِیضِ وَاِنْعَامِ دَانِیْ است بر بنده
فیض صوری و معنوی ظاهری و باطنی که اگر یک ساعت یک لمحّه این فیض منقطع شود اثرات از بند
نماند چه وجود و چه کمالات تابعه وجود پس بر بنده ناگزیر است که یک لمحّه و یک چشم زدن از آنحضرت
نمافل نباشد و بدوام حضور و صوف بود عجب خسران و خجالت است که شمع حقیقی در صدر و انعام
بود نعم علیه توجّه با و نداشته باشد و معرض بود بیت

کے کو غافل از حق یک مان است در آن دم کافر است ما نهان ن

شک نیست که دوام حضور نسبت باطن ممکن بلکه واقع است علی الخصوص در طریقه ما بکرم
الله سبحانه این دوام مسیر الحصول است در ابتدا دست می دهد ولیکن این دوام بظاہر متعسر است
چه ظاہر که بکثرت آویخته است از غفلت چاره نیست از خواب و اختلاط با مردم گذر نه آری اگر
این غفلت ظاہر ابراه قرون به نیت صالحه گرداند غفلت عین حضور گردد و دوم به نیت دفع کسل در
طاعت اخل طاعت است نوم العلماء عبادۀ شتود باشند و اختلاط با شائق به نیت ادائے
حقوق شان از امور است و شرعی است و کل مطیع لله تعالی فی امر ذکر له پس دوام حضور نسبت
بظاہر نیز متحقق باشد و ظاہر و باطن بدین تقدیر بدوام آگاهی موصوف بود چه باطن بتمام
به شرکت مرتقی راست جل و علا و ظاہر که بکلی حاضر و غایب است نصف آن نیز مراد است تعالی و
نصف دیگر از ظاہر که بصورت در غفلت غیبت است چون در طاعت مولی است سبحانه نیز عاید
بآن جناب قدس است اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ رَجِعْتُ اِلَیْکَ فَاعْبُدْکَ وَتَوَكَّلْ عَلَیْکَ - باید دانست که این دوام
که نسبت بظاہر و باطن بود و نسیب کل کل است از افراد انسانی که از طاعت نفس اماره بر آورده اند

بلکہ باطنیان نفس مشرف گشتہ اند و بقائے اتم و نقائے اکمل پیوستہ و از کلفت تصحیح نیت اخلاص در عمل و ارستہ اند ہر کہ در کلفت تصحیح نیت اخلاص است مخلص است بکسر لام و آنکہ از کلفت گذشتہ است و بحقیقت پیوستہ مخلص است بفتح لام کہ در کرمیہ اِنَّ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ وارد است و المخلصون علی خط عظیم و السلام

مکتوب صد ہفتاد و سوم ^(۱۷۳)

بجوابہ ابراہیم در جواب سوال او از معنی عبارت عزیزی کہ گفتہ علم حق را تعالی در علم خود گم می یابم۔
بعد الحمد والصلوة و تبلیغ الدعوات می رساند مجاری امور و شگوار است المرجومہ سبحانہ استقامتکم علی جادۃ الکبراء فاخام ملائکہ الامم بدو و نحو آخر ط القتاد۔ نوشتہ بودند کہ عزیزی کہ گفتہ است کہ علم حق را تعالی در علم خود محومی یابم این سخن اظہار استعاذہ نمودہ بودند و نوشتہ بودند کہ عکس
ایں باید گفت کہ علم خود را در علم واجبی محومی یابم۔

مخدوم باید در اعراض را گنجایش نیست لیکن نشان دید را باید جست بر آن کہ نشان این دید
آنست کہ علم خود را در مراتب علم واجبی جل سلطان یافتہ و مرات را الجمع از ای فی المرات خیال نمودہ
در رنگ آنکہ صورت آفتاب یا آسمان در آئینہ ظاہر شود و سادہ لوحی آفتاب را یا آسمان را جز آئینہ
تصور نماید این از قبیل اشتباہ نمودج شے است بشی چہ ظاہر در مرات نمودج آفتاب است
نہ نفس آفتاب زین بیان حل شد معنی آن بیت مولوی معنوی قدس سرہ کہ فرمودہ۔ بیت

علم حق در علم صوفی گم شود این سخن کے باور مردم شود
و نزدیک بآنست آنچه از شیخ محی الدین بن العربی قدس سرہ الغریہ نقل می کنند کہ گفتہ است کہ جمع
محمدی الجمع از جمع الہی است چہ جمع محمدی جامع مراتب و جوب امکان است بخلاف جمع الہی
این نیز از قبیل اشتباہ نمودج است باطل چہ ظاہر در مرات محمدی صورت مرتبہ و جوب است
نہ عین آن مرتبہ خوش گفت۔ بیت

تو از خوبی نمی گنجی بعالم   مرا هرگز کجا گنجی در آغوش

این درویش را نیز این دیدگاه گاه در یاد خود بگشوی می پیوند و لیکن بنش آرد بکریم الله سبحانه
معلوم است از زلت و خطا محفوظ است مالا للتراب و رب الاکابر این قسم چیزها درین راه
بسیار روی دهد از ستم باید گذشت و عجز و نادانی باید آرد و بنده باید شد و خیال خواجگی از سر باید برداشت
و کمال خاکساری لوازم بندگی بجای آید و اگر به بندگی قبول فرمایند به عز و شرف والا خسارت
نقد و وقت است کمال ممکن در بندگی ست خداوندی با و تعالی المسلم است - بیت
گر ز معشوق خیال در سر است   نیست معشوق آن خیال دیگر است
و الحمد لله اولاً و آخراً و الصلوة والسلام علی رسولہ دائماً و سر ملا و علی رسولہ الکرام و صبحه
العظام الی یوم القیام

مکتوب صد هفتاد و چهارم^(۱۴۲)

بنخواجگه گدا در بیان خلاصه سلوک بطریق اجال -

الحمد لله و السلام علی عبادہ الذین اصطفی اخوی گرامی خواجگه گدا محمد زین و زلفا
دعائے فراوان خوانند و اوقات را بگذر و مراقبه بسریند بچرکیه دل را انقطع تا ام از اسوی تذکر حاصل
آید و تعلق می علمی او از ایشان ایل گردد حضور مع الله سبحانه و صفاتی دل شود و از نفع و تکلف
یاد کرد و از هر چنانچه سمع صفت سامعه بصرف صفت با صره بعد از آن سعی کند که این وصف حضور با انتخاب
اقدس رجوع کند و نفس حاضر از میان بر خیزد و حضور او خود بخود بی غرضت اغیار صورت بندد این
سخت حال و خلاصه تحقیق اهل کمال و السلام

مکتوب صد هفتاد و پنجم^(۱۴۵)

بحاجی حسین در آنکه مشاهدات و تخیلات را نفی باید نمود -

خواب مشیخت مآب شیخ حاج حسین محب دور افتاده را فراموش نکنید گاهی بدعایا دآوری
نمایند و از اعلام احوال خود و تفقد احوال دوستان غافل نباشند و بعد از آن را سبب بعد قلوب
ن سازند و ابواب فیوض را که از راه قلوب است همواره مفتوح دارند و جمیع مشهودات و متخیلات
خود را که بعنوان حقانیت ظاهر شود نفی نمایند و در یاداری معاومات و مشهودات پونید و خواهان
نسبت مجهول الکلیفیت باشند آری مشهودے که تمثال نسبت مذکورہ بود و تذکار آن معاملہ نماید
نفی آن در کار نبود و بر وظائف طاعات و عبادات مستقیم باشند و ہمہ اوقات را در آن مستغرق
دارند و السلام اولاً و آخراً۔

مکتوب صد و بیست و هشتم ^(۱۰۶)

بمیرزا الطیف الشیرین سعید خان در آنکه فنا شرط معرفت است ترغیب بر تحصیل این دولت علیہ۔

حضرت حق سبحانہ ظاہر را بر یو فرم رعیت غرا آراسته و باطن را از ثمرات و برکات آن شاداب
سیراب اراد بالنبی وآلہ الامجاد علیہ علیہم الصلوٰت والبرکات الی یوم التناد۔ مخدو یا چونکہ مطلوب
از ایجاب دینی آدم تحصیل معرفت حق است جل و علا و معرفت بطور این طائفہ علیہ بے فناے در معرفت
صورت نمی بتدد۔ بیت

بیچ کس را تا نگر درد او فنا نیست ره در بارگاه کبریا

پس بر امثال ما مجبوران ناگزیر است کہ عمر گرامی را بنحو این دولت مطلوبہ صرف نماییم و
پیش از فناے صوری بفناے حقیقی بنشاییم و سرمایہ وقت را در پے استیفاے لذات فانیہ نگذاریم
و تعمیر چیزے کہ تخریب آن خواسته اند نماییم عذاب بعد و حرمان بدتر از عذاب حجم است چنانچہ لذت
قرب وصال زیادہ از لذات جنات نعیم است فیلویلتنا علی من اعرض عن الله ووا حسرتنا علی
من فرط فی جنب الله دوبارہ در دنیا آمدن نیست من کان فی ہذیہ اعلىٰ فہو
فی الآخرۃ اعلىٰ واصل سید لاه بیت

ترسم که یار با مانا آشنا بماند تا دامن قیامت این غم بجا بماند
 از جوانان مستعدا قسوس می آید که فطرتهائے عالیّه خود را مصروف این تیه گردانیده اند و بطاشر شغوف
 این قبحه غدار گشته و از جواهر نفیسه بحرف ریزهائے چند قرومانده جمال مطلق تابان سنّت راه آدورفت
 آن کشاده امثال ما پست فطریان ازان جمال مجویم و ازان حریم متعال مجور - بیت
 در جہاں شادبی و ما فارغ در قرح جرعه و ما ہشیار
 کمال بحالت الفعال است کہ حضرت کریم دونوال بآن عز و جلال نظری باین ذرہ مثال اشتہ باشد
 و از سر علانیہ او آگاہ بود و از نہایت جہالت توجہ قلب ابدی گراں آرد و سر نیاز با غیار او دارد - رباعی
 آد سحر آن دلبر خونین جگر آن گفتا کہ تو بر خاطر من بار گراں
 شرمّت بادا کہ من بسویت ناگراں باشم تو نہی چشم بر سے دگر آن
 باید کہ تا هنگام ملاقات صوری طریقہ مفاوضت اجاری دارند تا راه افاضات معنوی مفتوح تر باشد -

مکتوب صد مقتاد و مہتمم^(۱۴۶)

بلا جمال الدین درانکہ برکشوف و قالع اعتماد بنیاد کمال مغرب معرفت صانع است جل علا و در تحقیق فنا -
 الحمد للہ و سلام علی عبدہ الذین اصطفیٰ صحائف شریفہ تعاقب یک دیگر رسیده خوشوقت
 و مہج گردانید حضرت حق سبحانہ ہموارہ با ذوق و شوق دارا و عوجات و ترقیات مہاد و مخد و ماچول
 تفرقہ در کشوف و مہانات بشارات صحیحہ صادقہ و خلاف آن متعسر است اعتماد بران نباید نہاد
 و اعتبار آن چنداں نباید نمود کہ کمال معتد بہ بآن مربوط نیست آنچه شایان اعتماد است و بیشک
 منہی است کتاب سنّت است باید کہ بہمت بر آن گمارند کہ عمل بمقتضائے کتاب سنّت میسر آید و ذکر
 نیز از مأمورات شرعیہ است و ام آنرا از دست ندہند و اوقات را بآن مستغرق دارند و کمال کہ اہل اللہ
 مقرر نموده اند معرفت صانع است جل و علا و معرفت عبارت از فاضل در معروف - بیت
 تو مہاش اصلا کمال این ست و بس رود و گم شو وصال این ست بس

و فنا بطور یاد و گوشت است پس فنائے قلب نسیان اوست ماسوی مذکور را بحدے کہ اگر تکلف
یاد ماسوی نماید بیادش نیاید با کجمله تعلق جی و علمی او از ماسوی منقطع گردد و فنائے نفس عبارت از
انتفائے نفس حاضر است بتمام و کحوق است بعدم صرف بحیثیتے کہ تعبیر از خود بانانو اند کہ در دین
موطن عارف لایذ ذکرے بود و نہ تو جہے چہ از عارف اثرے نما ندہ است ذکر و توجہ کہ را بود بعد از اں
اگر توجہ و ذکر و حضور است از خود بخود است مقصود ازین فنا زوال گرفتاری ما دون حق سبحانہ است
چہ آفاق و چہ انفس کہ سم قائل و مرض مہلک است انجلائے ایمان است و انقیاد احکام شرعیہ است
بر وجہ کمال و حصول سیر است در امتثال او امر و اتہا از نو اہی و دفع عجب ریاست در طاعات تا
اخلاص پیدا آید و اطمینان نفس امارہ است کہ بالذات معادی احکام الہی است جل و علا
و مسلمان گشتن است باسلام حقیقی محمل آنکہ مقصود از سیر و ساوک و فجا و بقا تحصیل بندگی است
و بیسی تا احکام و لوازم بندگی کما ہی بقدر الامکان بجا آورد و سر کشی کہ از راہ نفس و ہوا پیدا است
رو بزو ال آرد نہ آنکہ بندہ سر از رقبۃ بندگی بکشد و دعوائے خواہگی بنماید و تماشا ئے صورت و انوار غیبی
کند صورت و انوار حسی چکی دارد کہ کسے آنرا گذشتہ ہوس صورت و انوار غیبی نماید صورت و انوار حسی و غیبی
ہر دو مخلوق اند و بدراغ حدوت تقسم رویت و مشاہدہ حق جل سلطانہ بآخرت تعلق دارد و در دنیا
نیست چنانچہ اجماع علمائے کرام و صوفیائے عظام بران واقع است و آنچه بنشاندنیوی تعلق دارد
حصول ایقان است پس نتیجہ طریقہ صوفیہ علیہ در نشاندنیوی کمال احکام شرعیہ است و وصل و
مشاہدہ و قرب نتیجہ است کہ تعلق بآخرت دارد باید کہ کمر مت را در امتیان احکام شرعیہ چست
بر بندند و امر معروف فہنی منکر را شیوہ خود سازند و احیائے سنن منور کہ را از اہم امور دانند و
ہر وارے کہ روئے دہد در ستر آن کوشند و برو فاع و منامات اعتماد نہ ہند اگر کسے در خواب
پادشاہ یا قطب قت گشت چمی شود یا پادشاہ و قطب است کہ در خارج بہ این دو منصب
برسد و اگر در خارج ہم کسے پادشاہ شد یا مکونات مسخروے گشتند کدام بزرگی حاصل کرد و کدام
عذاب گور و قیامت از روے رفع شد۔ بیت

گردیدو مسخر تو گردد زین هر دو چه حاصل تو گردد
بلند همنان باین قسم امور التفات نمی نمایند و در مرضی مولی جل سلطان می کوشند و در قضا و
نیستی و ستروادات سعی می نمایند حمد الله سبحانه که در محبت و اعتقاد بزرگان رسوخ تام دارند و
اوضاع شمایندیده مستمع می شود از امتثال شهادتستان امیدواریم که این عاصی را از عافیت
نسازند و رحمت و مغفرت رضای خداوندی در حق این فقیر در یوزه نمایند و السلام

مکتوب صد هفتاد و هشتم^(۱۷۸)

بمولانا حسن علی در ترغیب بر کسب علوم شرعیه اچای سنن مصطفویه علی مصدرها الصلوة و
السلام و التیجه با ذکر نصائح دیگر

بعد الحمد و الصلوة و تبلیغ الدعوات بسعدت آثار اخوی اغری مولانا حسن علی احسن الله
سبحانه حاله و حصل اماله می رساند احوال مستوجب حمد است لله سبحانه الحمد و المنة
على ذلك المسئول من الله تعالى ثباتكم واستقامتكم على طريقة الكبراء فانها ملاك
الامر مدار النجاة و بدو و بها خراط القنادل برادر چون آوان آخر الزمان است و دین
سستی پیدا کرده است و سنت متروک گشته و بدعت شائع شده تحصیل علوم و نشر آن درین طور
وقت ظلمانی از اہم ہام است اچای سنت محمدیہ علی صاحبہا الصلوة و السلام و التیجه از اعظم
مقاصد کرمیت در کسب علوم شرعی و نشر آن اچای سنت مصطفویہ چیست بر بندند و زاویہ نامدار
و دوام نگرانی را بجانب قدس ایزدی عزیز بانه بوصف عجز و نیستی از دست ندیند دیگر هیچ فکر احوال
مواجہ نکنند کہ کمال آن مربوط با آخرت است و امورے کہ صوفیہ وقت بآن خر سندنند یا از قبیل
کسر آب یقیقہ یحسبہا الظمان ماء است یا بہر تسلیہ شان از ہزاران یکے را و نمودہ اند
خوش گفت آنکہ گفت تلك خیالات تربی بها اطفال الطریقه این دارد ار عمل است در
ادای طاعات مردانہ باشند و از او گوشہ را مقتنم دانند و امور معاش صوری را بحضرت رزاق

و بالقوة المتین سپارند و جمعیت را در ترک تدبیر آن دانند که معامله تدبیر و جمع اسباب بدو تسلسل می کشد و حصول جمعیت تام از آن محال عادی است دیگر فاتحه پیر عزیز شما خوانده شد ان شاء الله
و ان شاء الله راجعون و حق سبحانه و تعالی رحمت و خورشید کناد و شما و ائمه و اندکان را رضا بقضای
خود بدارد و بقاتحه و صدقه و استغفار همواره یادی نموده باشند.

مکتوب صد هفتاد و نهم^(۱۷۹)

خواجہ محمد صدیق در دالات بطلب استقامت بر شریعت و بر محبت مرشد در آنکه حصول نسبت
دیگر است و علم بآن دیگر و کشف بر آنکه حال باشد و علم بآن نباشد.

بعد الحمد و الصلوة و تبلیغ الدعوات می رساند که مکتوب مرغوب مع جزئی نیاز مری بعد
آخری رسید و مقدمات دور و دراز آن واضح گردید و مخدوم از این جانب کمال صفاست و غبار
در خاطر راه تدبیر افسردگی نصیب عدا بدارد کار خود سرگرم بودند و در هر وضع که باشند دوام اقبال
بوصف نیستی از دست ندهند و از حضرت حق سبحانه استقامت طلبند و الاستقامه فوق الکرامه
شنیده باشند فقیر نیز استقامت شمارا دیروزه کردم امید که آثار آن بظهور آید اگر از احوال و مواجید
بیچ ظاهر نشود و استقامت بر شریعت و بر محبت حضرت ایشان و فقرائے ایشان باشد با که ندارد
و از حقیقت بے نصیب نیست و اگر معامله بر عکس است جز استدرج نباید دانست این سر رشته را
محکم باید داشت نسبت بزرگان با بس عالی است از حیثه دانش بیرون مشکل که دست ادراک
یکایک بدان آن رسد هر چند حاصل بود چه حصول امر دیگر است و علم بآن دیگر یعنی علم حصول
نسبت باطن را است که علم و التذاز نصیب است اگر باطن هر خطا است چنانچه در ابتدا
علم و التذاز باطن در ظاهر نیز بحکم جوار سرایت می کند و ظاهر نیز واجد و ملتزمی گردد و چون کار
بانتها آید باطن از ظاهر مفارقت گزیند و حق جوار نفع شود ظاهر بیچاره از دولت باطن بهره
کم گیرد و خود را خالی و بے نسبت باید بلکه گاه بود که از کمال بے مناسبتی به باطن مبتدی رشید را

کہ چاشنی از انتہا بحکم اندراج التہانیۃ فی البدایہ یافتہ است از قلب کہ مقام جذبہ است برآمدہ
و بہ مقلب آن نہ پیوستہ و بظاہر بذوق و وجود موصوف است از خود کامل داند و از خود نفی نسبت
نمودہ اورا صاحب نسبت داند ازین جاست کہ طالب در صحبت این قسم بتدری و متوسط بظاہر
رشد بیشتر می فہم و وجود التذاز زیادہ ترمی بین چون مرشد او بشوق و وجود ملتذاست در مشرشد
نیز این کیفیت پر توحی افگند شیخ الاسلام گفتہ اگر خرقانی و محمد قصاب بجائے بودندے من شمارا
بوے فرستادے نہ بخرقانی کہ وے شمارا سودمند تر بودے از خرقانی، یعنی خرقانی منتهی بود مرید از و
کم بہرہ یافتے۔ را قم گوید یعنی بہرہ کہ وجود و دانش تعلق دارد نہ مطلقا چہ بہرہ کامل آنست کہ در صحبت
منتهی حاصل است بہرہ اولی را بین بہرہ چہ نسبت آن صورت بہرہ است این حقیقت بہرہ لیکن از
کمال علو چون نسبت او از ادراک متعارف بیرون است در طالب نیز این کیفیت ظہور می نماید
نسبت اصحاب کرام علیہم الرضوان ہمیں بودہ است فلا تلک من الممترین ۵

مکتوب صد ہشتاد (۱۸۰)

بحضرت خفایق و معارف آگاہ جامع علوم ظاہری و باطنی شیخ محمد یحیی دامت برکاتہ در ذکر
خصائص حضرت مجدد الف ثانی بطریق اجمال و تعرض بر احوال درویشی۔

الحمد لله و سلام علی عبادہ الذین اصطفیٰ۔ مخدوماد در کتابت اخیر مندرج بود کہ در
مشافہہ ہم ذکر بعضی معارف خاصہ آنحضرت نمودہ می شود مثل گذشتن از معارف توحیدی و بالا
رفتن از مقام جذبہ و سلوک بے تکلف تسلیم و تصدیق می نماید۔ اے عزیز این مزایا و ما بہ التفاضل
آنحضرت کہ فقیر نوشتہ بود امور دیگر است کہ دیرہ عقل و وہم در ادراک آن خیرہ و زبان خیال دنیان
آن لال است و این کمال کہ شمار در معرض بیان آورده اید رتبہ ایستہ پائین از رتبہ ہائے صعود آن
کمال مزایا بلکہ این کمال را کہ از کمالات ولایت است نسبت بآن امور کہ متفرع بر کمالات
نبوت است ہیچ اعتبار و اعتدادے نیست کاش حکم قطرہ داشتہ باشد نسبت بدیہائے محیط

این کمال از قبیل علوم لایق الاظهار است آن امور از اسرار لازم الاستقامت معلوم است که علوم را با اسرار چه نسبت است معامله که با خلقت آنحضرت قدس سره وابسته است جداست اسرار و دقائق و نازکیهای که در ذات صفات نوشته اند و تحقیقات و مقالات مفرد که بیان فرموده اند علیحدّه و معاملات اصالت و تحمیر طیف از بقیه خلقت خاتم الرسل علیه وعلیه و علی آل کل الصلوات التسلیمات را خود چه بیان نماید و از ولایت آنحضرت که ناشی از مقام محبت و محبوبیت ذاتی است چنانچه در دوازده حقیقه ای هوبت که خصوصیت ایشان دارد و آن حقیقت مخزن رحمتهاست ناگفته ای است که یک چشمه آن نشاء بین گشته و چشمه دیگر بنشاه دیگر ذخیره شده و صفت رحمت و ارحم الراحمین هم از آن حقیقت انبعاث یافته است و ایضا ترقی از تعین اول اثبات نموده اند و دیگران را از آن منع نموده و منتهای سیر و سلوک را تا آنجا گفته و فوق آن مرتبه اطلاق و لاتعین ذات بحت تصور نموده که سیر و سلوک و علم و معرفت را و آنحضرت ممتنع دانسته و حضرت ایشان چندین مراتب تعینات از گذشته آن اثبات فرموده اند و تعین اول را بمرحل از آن بالا برده بلا تعین خود چه رسد و دقائق حقیقت محمدری و حقیقت قرآنی و حقیقت کعبه ربانی و حقیقت صلوة و حقیقتی که فوق این حقائق است که آنحضرت به بیان آن ممتازند در مکتوبات مسطور است کمالات حقیقت لایت محمدری و ولایت ابراهیمی و ولایت موسوی و ولایت احمدی و کمالات انبیا و خصوصیات رسل و مزایای اولوالعزم و مبادی تعینات هر کدام از این بزرگواران و خصوصیت حضرت روح الله و حضرت مهدی موعود و مبادی تعینات بلا علی و ولایت حضرت صدیق و مبداء تعین او رضی الله تعالی عنه که بیان فرموده اند تا آنکه توسیع علی نبینا و علی سایر الانبیاء و الملائکة الصلوات و التسلیمات علی اتباعهم و همچنین تفاوت اقدام اصلاص بحقیقت صلوة و مرتب انبیادین جا و صفوف اربعه این بزرگواران علیهم التحیات و خصوصیات انبیا که اسامی متبرکه آنها در قرآن مجید مسطور است علیهم الصلوات و آنکه مقام آن سرور اعلی السلام بر همه این مقامات سروری است و نصیب که آنحضرت را ازین مقام ثابت است

و نصیب حضرت ہمدی موعود ازان منشاء اصالت و ولایت خود و اصالت حضرت ہمدی علیہ الرضوان
 تا کجا شرح دہد و در مرض موت اسرار و دقائق کہ بیان فرمودہ اند و کمالات اہل بیت آن سرور را
 علیہ السلام و علیہم التحیات البرکات و بعضے از خدمات شایستہ خود نسبت باینہا بچہ طریق معقول
 سازد و حقائق قیومیت و دقائق مقام خلقت مزایای محبت و اسرار صباحت و ملاحت و امتزاج این
 دو حسن مطالعہ نمودہ باشند و اسرار مقطعات کہ در بالا مرے ازان گذشتہ دریائے است بے پایان کہ
 در گشت و شنودنیادہ و سر بہتہ رفتند و آنچه نوشتہ اند کہ مکشوفات خود برابر معارف آنحضرت می اند
 سخن در فہم معارف آنحضرت است بلکہ در فہم اصطلاح شیخ ابن عربی می و کہ بمراصل ازان دورا برابری
 بآن جستن خیال محض است کہ ناشی از نادانی و خام خیالی است بسا نادان کہ از روی جہل مرکب
 اعتماد بر بعضے وقائع خود ہا نمودہ در توہمات فاسدہ افتادہ اند و مردم را از براہ بردہ اند و صلوا فاضلوا
 ضاعوا فاضاعوا برابر جستن قرع ادراک بلکہ فرع تصور است کہ بوقوع نیامدہ برابری کجا و
 مساوات کو۔ مصرع بخواب اندر مگر موشی شتر شد

مکتوب صد و ہشتاد و یکم ^(۱۸۱)

بمولانا جمال الدین در بیان مقام جمع و ترغیب بر تحصیل فرق بعد الجمع۔

الحمد لله وسلام علی عبادہ الذین اصطفے صحیفہ لطیفہ مشرف ساخت از مطالعہ
 اذواق و مواجید و اشواق و تلویحات کہ در ضمن اشعار رنگین عبارات دلکش بود حظہا نمود مصرع
 اے وقت تو خوش کہ وقت ما خوش کردی

خند و امتثال این ولولہاے شوق و دیوانگیہاے عشق کہ سالکان را دست می دہد
 شگوفہ انجمن جمع است کہ ہنگام استوار شمس حقیقی از غنچہ سوبلے قلبی سرمی برآرد و نماز درین وقت
 استوار مرفوع می داند و کالیف شرعیہ را از بخیر دست پائے جمنون می یابد و خیال سقوط تکالیف
 می نماید ذکر را القلقہ و تہب می فہمد و می گوید توبۃ العوام من الذنوب و توبتی من قول

لا اله الا الله و نیز میگوید ذکر الله يسود القلب و يزداد المعاصي و الذنوب و از تعیین نماز
ملت یکسوست و قرآن اعلیٰ مذهب ربی مترجم و به نماز رسمی کمتر می آید و بقیام و قعود آن نمیگردد
ومی پندارد که صلوة للمؤمن الا فی قلبه و میخواند بیت

بکفر و باسلام یکسان نگر که هر یک ز دیوان او دفترست

هر چند نظایر از حد و شرعیه تجاویز نمی آید و به نماز و سایر احکام مقید است و اگر این را هم
نداشته باشد ملحد و مردود است که از محبت خارج است فارق عدل میاں حق و مبطل ایتان
احکام شرعی است و التزام ملت مصطفویه علی مصدرها الصلوة والسلام و النجته نیز آنچه این فقیر
بآن ترغیب نموده است از تعمیر اوقات ایتان اعمال صالحه بشوق و رغبت مناسب مقام جمع الجمع
و فرق بعدا جمع است که مقام صحواست درین وقت آرام در بندگی ست التذاد و طاعات ارحنی
یا بلال رضیت ازین معاد و قوه عینی فی الصلوة اشاره است باین متمنا باین کمال ناشی از مقام نبوت
است آنچه بالا گذشت ناشی از شرح ولایت این اسلام حقیقی است آن کفر حقیقی نسبت آن باین نسبت
قطره ایست باریای محیط بلکه نسبت قشر است بلب بلکه نسبت موهوم است باموجود حقیقت بمعاده
اینجا هویداست آنجا پیش از شرح نموده نیست از شمس حقیقی جزئثال از آن حاصل ندارد خوش گفت بیت
تو از خوبی نمی گنجی بعالم مرا هرگز کجا گنجی در آغوش

چون این کمال پر توان از کمال سابق رو یا ستار آرد و نشانی از آن نماند بلکه از آن نام و مستغفر بود
نماز مقصور برین صورت نیست در عالم غیب الحقیقی دارد که فوق حقیقتهاست تا بآن حقیقت
نرسد از کمال این چه دریابد و آن حقیقت باین صورت برپاست نماز معنویست در بابا گویند صورت
زیبای او را در عالم مجاز باین ارکان مخصوصه انموده اند و ادایای رعنای او را باین قیام و قعود و
آداب و مشورع ظاهر ساخته هر که والد آن صورت نگر در حقیقت آن ارکان را چه دریابد و کس که رفیق
آن اداها نشود حقیقت این قیام و قعود را چه فهمد بیت

چکد مشک تر از دستم چو آن گسیو چنگ افتد در صبح از گریه ام گرانم در کنار آید

مکتوب صد و شصت و دوم ^(۱۸۲)

بمیرزا عبیدالله در شرح احوال و جواب استفسارها و تحقیق حیوة و موت حضرت نصر علیه السلام -
 الحمد لله و سلام علی عباده الذین اصطفی بمطالعه صحیفه شریفه گرامی سرور و خوشوقت
 گردیده نوشته بودند که از آن مقام استخلاص یافته نسبت و همیه مضافه بخود را که حواله بصل است شیخ
 بیش در نظر نمی افتد در اکثر اوقات اما در اقل قلیل اوقات علم بشیخ هم نمی ماند بل علم بعدم او
 حمد الله سبحانه که از کوچک و بزرگ بشا همراه در آمده اند و از نظر بصل شتافته این کمال که وابسته
 بانعام سالک است بعد از حقوق منتسبات بصل بطور حضرت ایشان با قدرنا الله سبحانه بهر الاند
 معبر به تجلی صفات است کمال این تجلی وابسته به تجلی ذات است چه تمامی هر مقام مربوط بکثر
 است از آن مقام از آثار تجلی ذات است که شیخ و جمله که در نظر عارف بعد از حقوق منتسبات بصل
 می ماند نیز زایل گردد عارف محوصف و متلاشی محض گردد و آن شیخ و جماد عدم بوده است که بواسطه
 انکسار کمالات از سایر اعدام متمیز گشته بود و چون کمالات املتت بابل امانات المحقق شد ما به
 الانبیا از این عدم از آن اعدام نماد پس ناچار آن عدم که مرات کمالات وجودی بوده و این مجبور
 ذات ممکن گشته بعد مطلق شود این زمان از عارف نه عین ماند و نه اثر که بتقی و لا تذکر
 و آنچه نوشته اند که در اقل قلیل اوقات علم بشیخ هم نماد ما که مقدمه این کمال بود و آنچه
 گفتیم که مقدمه این کمال بود چه ذات چون متجلی شود مراد استتار نیست و نیز از علامت این
 مقام انتقال ذکر و حضور و توجیه است از عارف اصلا و زوال مورد کلمه انا است رأسا بعد از
 حقوق کمالات باصل حضور خود بخود است و ضیاع عارف از این مقام جز استهلاک استخلاص
 از قبود و همیه خروج از جهل مرکب که شرک خفی و مرض معنوی بوده نیست -

می نماید

و آنچه نوشته اند که وجود قبل از این بر ذائقه چاشنی وحدت می داد و عین او تعالی می دانست
 امروز از تعینات چون اوصاف در نظر است بقایت عالی است مطابق قول علماء اهل حق شکر

شکر اللہ تعالیٰ سبب ہم و موافق مذاق حضرت ایشان است این تعین وجودی بطور آنحضرت
فوق تعین علمی جملی است کہ اسبق تعینات ست بطور دیگران و از حیرت و عدم دریافت و رائے
معامله وجود اظہار نموده اند بلکہ غیر از جہل و حیرت از ان حضرت جلالت عظمتہ چہ نصیب باشد ہر چند
درک بود اما درک درک نبود العجز عن درک اکادراک ادراک نشان حال آن مقام است این
جہل و حیرت کہ ہزاران مرتبہ بشہود و معرفت دارد از اعلیٰ مقامات ست زینہار میل بہ پستی نمایند
و از اوج بحضیف نگرانید و از آب بسراب نہ فریبند خوش گفت . بیت

اگر ندہی بکف دامان یارم   گرفتاری کسے دیگر مدارم
آرے از ہستی گذشتن بعقل راست نیاید و بظاہر ندیستی کو شنیدن است لیکن چہ توان کرد
عرفت ربی بجمع الاضداد ہستی و نیستی ہر دو چون از اعتبارات ست پس از آنحضرت متمثل باشد
لا دھوزاں سر اے روزیہی   باز گشتند جیب و کیسہ تہی
تعجب و تحیر شما بر محل است ہر گاہ فوق تعین علمی جملی سیر و سلوک و علم و معرفت تجویز نمایند کہ
بطور اینہا نیز این تعین مسبوق بحضرت وجود است فوق حضرت وجود چگونہ نسبت علم اثبات
نمودہ اید ہر چہ بطور ایشان این حضرت وجود مرتبہ ذات بحت است و بطور یا تعینے است از
تعینات او قال الشیخ محی الدین العربی قدس سرہ فی الفصوص یا حاصدا ان التجلی
من الذات لا یكون الا بصورة المتجلی له فالمتجلی له ما رأی سو صورتہ فی مرات الحق
و ما رأی الحق ولا یمن ان یراہ بعد از ان فرمودہ کہ این تجلی منتہائے تجلیات ست غایت مشاہدات
فلا تطمع ولا تتعجب فی ان ترقی من هذا الدرج من التجلی الذاتی ثم قال و ما وراءہ الا
العدم المحض چہ عالم ظہور اسما و صفات ست از اسما و صفات بالا گذشتن در عدم خود کو شنیدن
است لیکن باید دانست کہ بموجب المرء مع من احب محبوب چونکہ و رائے آفاق و انفس
است و رائے نسبت اعتبارات چہ نسبت علم و چہ نسبت وجود ناچار محب را بحکم این معیت
بیرون آفاق و انفس و رائے نسبت علم و ہستی گذر گاہ بود و و رائے ظل و صل نظر گاہ باشد

با فدا و بقائے هر مرتبه بر فن فوق آن اندامی نماید و دلیلی سازد و اصل را در رنگ ظل آن در را
می گذارد و تقاعد از آن چه صورت دارد و گرفتار آن ذات بخت را با مدون آن تسلیم چگونگی منصوص
بود چاشنی ظلال و اعتبارات بر ذائقه طرب ذات تعالی لذت نمی دهد و در رنگ طفلان باین
شیرینی اضافی و حسن عارضی فریفته نمی گردد و لب تشنه شراب نسیم موج سراب سیرابی نمی شود
و هَرَّاجَةُ مَنْ تَسْتَبِيعُهُ عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا الْمَقْرُورُونَ مآبه التفاضل بین اخص خواص از آنجا است
و تفاوت انظار کمال کمال در آن مرتبه پیدا است طمع و تحمل لقب طلب هم در آنحضرت زیبا
و فِي ذَلِكَ فَلَيْتَنَّا فَسِ الْمُنْتَفِسُونَ ۵

مخدوم با مشرت اسباب منافی توکل نیست چه تاثیر از جانب حضرت حق سبحانه و اندو
ثقا با و نماید و سبب متیقن را در میان آریم توکل باشد آری از تکاب اسباب موهوم و بعیده
اگر دور از توکل گویند گنجایش دارد اما از اسباب متیقنه چاره نیست آتش بسوزد و تاثیر احراق از
حق داند و طعام بخورد و سیرک ازو بیند سبحانه اگر در وقت حاجت ازین قسم اسباب تقاعد نماید
و ازین رهگذر حضرت رسد عاصی شود اسباب سه گونه است اسباب موهوم لازم التکرک اندو
اسباب متیقنه واجب الاتیان و اسباب مشکوک و مظنونه جائز الطریقین اند و حق سبحانه امر بمشورت
فرمود که از اسباب است بعد از آن امر توکل نمود قال الله تعالى وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا
عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ در اعمال اخروی توکل معنی ندارد که آنجا مأمور
بجهد و کوششیم خوف و خشیت بدان موطن محبوب مرضی است یَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا
درین معنی تمام تر است اعتماد بر فضل و کرم داشته باشد و اعمال ظاهره را از دست نه دهد و اشتغال و امر و
انتها از نوایی طریق بندگی و حقیقت توکل اینست و راه منحصر دین - پرسیده بودند که بنده را
مقامی دست دهد که از خود بدوام اوقات چنان فارغ شود که مزاحمت اصلا نماند بانه —
مخدوم باین معنی مودائے فناست که در آنجا از خود بلکه از جمیع ماسوی بدوام فارغ حاصل است
لیکن فنا و بقا از احوال باطن است ظاهر تا این نشأه برپاست بضروریات بشری محتاج است فراغ از آن
ندارد

ایضا پرسیده بودند که کشف خواطر و علم بر مغیبات و استجابت دعوات از علامات قبول این
 راه است. مخدوم امور مسطور و امثال این که از خوارق عادات است دلائل قبول نیست که اهل
 استدراج نیز بدان شرکت دارند و مشروط بر ریاضت نیستند که بے ریاضت هرگز حاصل نشود چه بعضی
 را بے ریاضت نیز دست می دهد هر چند قلیل بوند و خوارق نیز قلیل باشند چه کثرت ظهور آن توان
 گفت که مشروط بر ریاضت نیست چنانچه ولایت نیز مشروط بر ریاضات و کرامات نیست. قال
 شیخ الشیوخ قدس سره فی العوارف بعد ذکر الخوارق والکرامات وقد یکون فوق هکذا
 من لایکون له شیء من هکذا الی آخره قال و اکثر خواص اولیا از عجب محفوظ اند چه فائزیم
 بنیاد عجب بیخ ریا را ازین باب برداشته است و نیز جاز است که از مقبولان بعضی از زلات بحکم
 بشریت صادر شود چه اولیا از زلات محفوظ نیستند لیکن زود متنبه شوند و تدارک آل بحسنات
 نمایند و بعضی قدرتها که در نوم یار واقع دست دهد اگر آن در عالم یقظه پدید آید از خوارق
 است والا لا و هم و خیال اگر عجوبه بدست فکرت دهد اگر اذعان و ایقان قلب مساعدان باشد
 اعتماد را شاید والا لا و عمره در توجه و گماشتن خاطر با گیرے جمع همت است بجای او و قلت
 طعام و منام از مرغوبانست احتیاج استفسار ندارد لیکن نه بحدی که از طاعات باز دارد و خشکی
 دماغ و خیالات فاسده آرد و از ریاضات و صعوبات دیگر هر چه موافق سنت باشد مبارک است
 از قسم ربانیت نباشد لارهبانیه فی الاسلام کشف صحیح نه از احکام خیالیه است بلکه از
 احکام الهامیه است که مورد آن قلب است آری بعضی از کشف باشد که منشأ آن خیال بود
 آن کشف شایان اعتماد نبود تا تصدیق قلب به آن منضم نشود چنانچه گذشت این قدر هست که
 و هم و خیال را در ادراک امور غیبیه دخل تمام است که بمرد آن زود می تواند دریافت و هم است که
 پنجاه هزار ساله راه را که میان رب تعالی و مرئوس ثابت است بطرفه العین قطع می نماید و خیال
 است که احوال باطنه و امور غیبیه و علوم لدنیه را بتصور و تمثیل نکومی همانند و باب جهل را از باب
 علم می سازد و هر چند از خود استقلال ندارد و بر احکام آنها که با استقلال بود اعتماد نیست لیکن

خداوند شائسته درین راه ازین باب وقوع می آید طریقی را که جمیع مریضین را بعضی ادعیه می دانند
 چه عجب اسماء الهی را زیاده ازینها تاثیر است لیکن رواست که بعضی را به توسط ادعیه میسر شود
 در نماز اعضائے جسمی که خورد و خورجیر نماید و گاهی از آن هیچ نماز بسیار نیک است حال آنکه در نماز و
 دهر اصل است بر غیر حالت صلواتی مزین دارد سعی نمایند که التذاذ و جمعیت در نماز پیدا شود که
 التذاذ در صلوات علی الخصوص در صلوات مفروضه از علامات انتہا است نماز را امر عظیم دانند در
 اوقات مستحبه با جماعت سائر شرائط و مستحبات و تعذیل ارکان بسکون و قارار دانا میزد مضمون
 حدیث را شنیده باشند که در نماز حجاب را که میان او و میان پروردگار است بر می دارند و نیز
 الساجد سجد علی قدیمی الله فلیسال و لیرغب از کشف سوره ثانیه گوناگون صحبت داشتن
 با آنها که نوشته بودند نیک است که بشیر علم است اما بمطلب حقیقی کار نرزد و چون محل نسبت باطنی
 نیست چه باک کیفیت که در بلده کابل روداده نوشته بودند محظوظ ساخت زادم الله سبحانه و ذو شرف
 استفسار از حضرت خضر قمره بود علی نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام نوشته بودند که در کتب
 کلامیه حیات ایشان از معتقدات شمرده اند محروما علما را درین مسئله قبل و قال است تا در کدام
 کتاب از معتقدات گفته باشد نقلهای شواذ درین باب بسیار است که همه قابل اعتماد نیست
 و آنچه از بعضی مشایخ کرام از ملاقات آنحضرت صحبت داشتن و حکایت نمودن منقول است
 بر تقدیر صحبت مثبت حیات نیست چه هرگاه روح ایشان را قدرت کارهای اجسام داده باشند
 امور که از اجسام بوقوع آید روح ایشان متجدد گشته بوقوع آرد امور مسطورہ مستبعد نبود و اگر
 نقلی که صریحا دلالت بر حیات ایشان داشته وارد گشته باشد یا مسلم داریم که نقلهای سابق
 مثبت حیات است نیز منافات ندارد چه می تواند که در آن وقت در قید حیات بوده باشد بحال
 در گذشته و ما نقل عن علی ابن ابی طالب رضی الله عنه انه قال لما توفی النبی صلی الله تعالی
 علیه و سلم وجاءت التعزیه فجاءهم آت یسمعون حسوا یرون شخصه فقال
 السلام علیکم اهل البیت و رحمة الله و بركاته کُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَ اِنَّمَا تُوَفَّوْنَ اَجْرَکُمْ

یَوْمَ الْقِيَمَةِ ان الله عزاء من كل مصیبه وخلفا من كل هالك ودرکامن كل ما فات
 قبل الله فتقوا وایاه فارحوا فان المصاب من حرم الثواب قال علی تدرون من هذا هذا
 الخضر موید لما قلنا لان سماع الحسن وعدم روية الشخص يدل انه علیه السلام في
 عالم الارواح وما جاء في بعض الروایات فدخل علیه هر رجل طويل واسع المنکین
 في ازار ووراء یتخطی اصحاب رسول الله صلی الله علیه و سلم حتی اخذ بعضهم دق باب
 البيت فیکي ثم اقبل علی الصحابة فقال ان الله عزاء من كل مصیبه الخ فقال ابو بکر رضی الله
 تعالی عنه لعل هذا الخضر جاء ان یعزینا علیه صلی الله علیه و سلم فما ضعف البخاری
 والفصیلی فی الاصابه فی معرفه الصحابة نقل ابو بکر النقاش فی تفسیره عن علی بن موسی الرضا
 وعن محمد بن اسماعیل البخاری ان الخضر مات وان البخاری سئل عن حیوة الخضر فانکر ذلك
 واستدل بالحديث ان علی راس مائه سنة لا یبقی علی وجه الارض ممن هو علیها احد هذا
 الحديث اخرجه هو فی الصحیح عن ابن عمر هو عمه من تمسك بانه مات وانکر ان یكون
 باقیا ونقل ابو الحسن ابن المناوی فی کتابه الذی جمعه فی ترجمه الخضر عن ابراهیم الحوزی ان
 الخضر مات وبذلك جزم ابن المناوی المذكور و ذکر ابن الحوزی فی جزئه الذی جمعه فی ذلك
 عن ابی یعلی ابن الفراء المحتبلی قال سئل بعض اصحابنا عن الخضر هل مات فقال نعم
 قال یتلغی مثل هذا عن ابی طاهر العیاری وكان یحتمی بانه لو كان حیا لکاء الی المنی صلی الله
 علیه و سلم واستدل ابن الحوزی بانه لو كان حیا مع انه كان فی زمن موسی علیه السلام
 وقبل ذلك لكان قد رجسده من اسباب الاجساد هم ومقدرا لاجسادهم لا یمثل مقدار
 اجسادنا والذین یدعون روية الخضر فی سائر اخبارهم لا یدل علی ان جسده نظیر
 اجسادهم ثم استدلل بما اخرجه احمد من طریق محال عن الشعبي عن جابر ان رسول الله
 صلی الله تعالی علیه و سلم قال والذي نفسی بیدک لو ان موسی كان حیا ما وسعه
 الا ان یتبعنی قال فاذا كان هذا فی حق موسی علیه السلام فكيف لم یتبعه الخضر

العقيلي

ان لوکان حیا فیصلی معہ الجمعۃ والجماعۃ یجاءد تحت رایتہ کما ثبت ان عیسیٰ علیہ السلام
یصلی خلف امام ہذہ الامۃ وسئل ابو الحسن بن المناوی عن عمر الخضر وهل هو باق
ام لا قال اکثر المعتزلین معترفون بانہ باق من اجل ما روی فی ذلک قال والا حادیث
المرفوعۃ فی ذلک واهیئۃ والسند الی اهل الکتاب ساقط قال وما عدا ذلک کلمہ من
الاخبار فکلہا واهیئۃ الصدر والا عجاز لا یخلو احوالہا عن احد الامرین اما ان تكون دخلت
علی الثقات استغفال او یکون بعضهم متعذرا وقد قال اللہ تعالی وما جعلنا البشیر من
قبلیک الخلد قال ولوکان الخضر حیالما وسعه الخلف عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ
وسلم والہجرۃ الیہ قال وقد اخبرنی بعض اصحابنا ان ابراہیم الحارثی سئل عن عمر الخضر
فانکر ذلک وقال هو متقادم الموت تم کلام اصابتہ۔

ادخلت
استغفال
تعمد

وآنچه نوشته اند کہ غریبے خضر را از جملہ اسامی مقامات سلوک تعداد نموده کہ ہر کہ از
سالکان بدان مقام برسد با سیم خضر موسوم می شود و آن خضر کہ رفیق سکندر بود در زمان وقت
درگذشتہ و نوشته بودند کہ این تحقیق مطابق تحقیق حضرت ایشانست و تطبیق اقوال سلف را
تسمیہ خضر بسیم مقام است محل خدشہ است چہ اختلاف در خضر معین است و مثبتان حیات او
علیہ السلام ادلہ کہ بر مطلب خود آورده اند و احادیثی کہ نقل کرده اند و توشیح و آب حیات را
دلائل بر شخص خضر دارند نوع خضر کہ کلی است آنچہ بعد از ملاقات حضرت ایشان ہر دو عزیز فرمود
کہ ما از عالم ارواحیم و کار ہائے اجساد از ارواح ما با قدر خداوندی ہل سلطانہ می آید و مہمات
قطب مدار با رجوع دارد مستغنی است ازین تطبیق چہ ہر گاہ در مہمات و خدات ایشان
مستقل باشند و روح شان حکم جد گرفتہ برائے چہ خضر ہائے دیگر را اثبات نمائیم علی ما لا یخفی
فہذا اصلہ عن تراصق الخصیین۔

دیگر استفسار از مشاہدہ ارواح نموده بودند کہ بے صورت است یا با صور الخ۔ بدانند کہ مشاہدہ
ارواح گاہ در کسوت صور مشاہدہ بود چہ ہر چیز را در عالم مثال صورتی کائن است حتی کہ معانی را

بے صورت

نیز در آنجا صور است که بآن منکشف می شود این دیدار و هم خیال بیرون است چه عالم مثال در
 رنگ عالم شهادت از موجودات است یا ارواح متجدد یا جساد گشته برنگ صور ظاهر شوند و هیچ
 می روز بدو گاه مشاهده آن بے توسط صور بود و از قبیل تلقاء روحانی باشد چنانچه خود نوشته اند
 و این معنی و معانی سابقه نیز در طائفه فقا کثیر الوقوع است و نطق و رؤیت و سماع اصوات
 چنانچه از اخبار مفهوم می شود ثابت است و از قبیل تلقی روحانی است یا از قبیل دو طریق سابقه و
 بر تقدیر رفع احتیاج آلات در وقایع توسط صور بعضی را برای تفهیم و افهام بود چه معانی و احوال
 باطنی نیز بصورت ثانیه ظاهر می شوند تا قریب با دراک شوند.

مخبر و ما معالما و روح در رزخ صغری بے نازک است درین باب جرات بظن و تخمین
 نمی توان کرد آنچه بنصوص ثابت گشته مجمل بآن ایمان باید آورد و تفصیل آنرا بعلم الله تعالی باید حواله
 کرد که **وَقَالُوا نَبِئْتُهُمْ مَحْمَدٌ الْعِلْمُ إِلَّا قَلِيلًا** آن ظاهر است به تنعیم و تعذیب قریبان آریم و
 بتفاسیل آن نه پردازیم که ما موربان نیستیم و همچنین تکلم اموات میان خود با آنده است و نعم را و صی
 معذبان قبر و ارد گشته که یسمعه ما بین الحاققین غیر الثقلین قبول باید کرد روح مجرد صیحه
 می کند که غیر ثقلین بشوق و تدبیر توسط آلات جدی که گونه جات یافته است و آنچه نوشته اند اگر مخال
 بآلت باشند عالم حدوث را نه و را بخود داشته باشند مخبر و ما در حدوث از ممکن در حیوة و بعبر
 هرگز رآل شدنی نیست. بیت

سیر روی زمین در دو عالم جدا هرگز نشد و الله اعلم

ممکن هر چند قرب الهی جل سلطان پیداکن و درجات کمال حاصل نماید روحانیت و جسمانیت خود
 در هر نشانه که بود ممکن است حادث چه اجمال ملین بر حدوث جمیع ماسوی الله تعالی منعقد گشته است
 و منکر آنرا تکفیر کرده اند ز بهار خیال قدم غیر حق را جل و علام هر چند ارواح کامل شوند نکنند و در بنیاد
 خلل نیندازند نجات اخروی بفتوای علما وابسته است کشفی که برخلاف مقرر علما بود را اعتبار
 ساقط است مقصود از سیر و سلوک اطلاع بر عیوب مکتونه نفس است و حصول سیر است در انبیا

احکام شرعی و دوال دقائق شرک خفی است باطمینان نفس وابسته است امور دیگر از محضات است
که از محضت خارج است. استفسار از تفرقه میان عدم و فنا نموده بودند. مخدو و این از مرال
اقدام سالکان است طالب بیچاره بساست که خود را بوجود عدم فانی حقیقی انگار و کامل اند
مشکل است که باین فرق همتا گرد درین وقت پیر کامل مکمل باید که بهر دو طریق جذب و سلوک
پرورش یافته باشند تا آن بیچاره را ازین حورطه برآورد و لالت بر نقصان او نماید و بفنائی
حقیقی را همونی فریاد این فقیر این تفرقه را تفصیل در مکتوبه نوشته است بکتمیل که انخوی
مولانا محمد صدیق که در سرکار شاهزاده شهماستعلی است داشته باشد اگر مسیر شود مطالعته خواهند
نمود عدم فانی است در جهت جذب که سلوک بآن ضم نگشته است پیدامی شود در آن وقت
خود را و اوصاف خود را نمی یابد و گم می کند وجود عدم عبارت از بقا است که برین فنا و عدم در
جهت مذکوره مترتب می شود فنا عبارت از استیلائی هستی مطلوب است بر عارف که عارف و صفا
و اخلاق خود را بر تو و اوصاف اخلاق مطلوب یابد بحدیکه همه را درست حواله با نجاب قریب نماید
و خود را از همه تهی یابد پس در اول استنار اوصاف است که منفی نیست و در ثانی از ازاله که آن
منفی است بے غایت ازلی دشوار است که سالک باین فرق همتا گردد و استنار را از ازاله جدا
نماید و آنچه نوشته اند فرقی که در اینها توان نمود بعد از افاقه است که عدم بوجود بشریت عاید است
فنا. مخدو و عدم غیبت از حس در کار نیست تا بعد از افاقه بوجود بشریت باز آید مردم سینن
در عدم و وجود عدم می گذرانند و باین فنا و بقا بر مسند شیعی باشند و آنچه گفته اند که وجود
عدم بوجود بشریت عود می کند باین معنی است که صاحب وجود عدم ایمن ازین عود نیست بخلاف
صاحب وجود فنا و نیز صاحب عدم و تفرقه در وجود بشریت و وجود محبوب متعسر است و وجود
بشریت را بساست که وجود حق می داند و اوصاف خود را اوصاف اومی انگار و این معنی
بے سابقه فنائی حقیقی از تفرقه کمال در راه است از احوال مترشده ان نوشته بودند شکران و اناری
جل شانه بران نمایند مترشده ان مرایای شمایند معانی شماست که در آنها هویدا است نیک

بآنها پردازند و قلهجات گمانند و تفریقات شان را دیو پوزه گر باشند و از آداب شریعت از آداب سلف از
 اطوار بزرگان خود هر چه مناسب اند با آنها در میان آرند و طریق وعظ و نصیحت را با بزرگان و تعلیم
 آداب نمایند که کشایش بدین منوط است هیچ بے ادبی بخدا نرسیده است تعبیر قانع و استکشاف
 حال و اعطائے نسبت چوں نیک متوجه می شوید محتمل که بتدریج این امور حاصل شود و بیت
 تو کار بگفت کار دان کن خود کار بگویدت که آن کن

نوشته بودند که تلاوت قرآن مجید درین ایام خوش می آید و محرومان معنی و حالت صلواتیه بشان
 انجام کارند قل رب زد فی علما باید که اوقات را با این سه چیز معمور دارند تلاوت قرآن مجید و نماز و طویل
 قنوت با خضوع و خشوع و تکرار کلمه طیبه لا اله الا الله اگر در معین برائے این کلمه طیبه تعیین نمایند
 خوبست که در شب روزیان عدد رسانند و اورد و وظائف طلب نموده اند فقیر از کتب معتبره احادیث
 متبع بلیغ نموده و اورد و وظائف پیغمبر اصلی الله تعالی علیه السلام جمع نموده است لیکن هنوز مسودات
 به بیاض نرسیده است سالهاست که مسودات افتاده است توفیق به بیاض آن نمی یابد اگر میسر شد پاره
 از آن نوشته می فرستد انشاء الله تعالی اگر از کتب احادیث مثل مشکوة و حصن حصین پاره از وظائف
 انتخاب نموده بعمل آرند مستحسن است فقیر درین ایام بطالبان احوال آنها مطلقا نمی تواند پرداخت
 تا حکمت درین چه باشد آرزو در آن مصروف است که در گوشه خزیده شود بے ضرورت شرعی به بیچسب
 راه ملاقات نباشد رَبَّنَا آتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا از دوستان بے غای سلامتی
 خاتمه ماحول است والسلام علیکم وعلیٰ سائر من اتبع الهدی التزم متابعت المصطفیٰ علیه السلام و
 اخوانه من الانبیاء و الملائكة و الصالحین الصلوات و التسلیمات البرکات العلی

مکتوب صد و هشتاد و سوم (۱۸۳)

بکمینه خاک نشینان این درگاه مقدس فقیر حقیر محمد عبید الله عفی الله تعالی عن زلاته مذکر بعضی اسرار
 غامضه و حل شبهات که بر بعضی تحقیقات حضرت مجدد الف ثانی وارد می شود

الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى بعض اسرار علمیه و تحقیقات جلیله در تحریر
می آرد نیک استماع نمایند آخرین چیزے که حضرت ایشان با قدرنا الله سبحانه بسره الاقدس نوشته اند که
مکتوبے ست که قبیل آخرین مکتوبات جلد ثالث است متصل بآن بنام مولانا حسن دہلوی و دران مکتوب
فوق تعین وجودی تعین حی اثبات نموده اند و ترقی ازال منع فرموده اند روزانہ در تحریر این معارف
علیہ بوده اند شبانہ آنحضرت را تپ گرفت کہ روز ششم ازال تپ ازال نموند بعد از ازال آنحضرت
آن نوشته در معرض ظهور آمد و مخلصان بشرف مطالعہ آن مشرف گشتند و نقل ازال برداشتند بعد از
تحریر این معارف سنبہ در شد اند مرض موت نیز معارف و اسرار کثیرہ بیان نمودند و وصایا فرمودند و آنرا
جملہ آن اسرار آن بود کہ شبے کہ صبح آن حالت این فرمود تا تب پیش آن حضرت مخدومی میال جو نیز در آن وقت
حاضر بودند و مرض در غلبہ و ضعف یکمال بود فرمودند مرا بنشانید بنبرہ در کنار خویش آن قدر وہ
کبار را بنشانید چنانچہ بار مبارک آنحضرت برین ذرہ بمقدار بود از ان بار امیدوارم کہ چه قسم بار
خوشگوار بر فرد گایان خاکسار آورد و چه عالی اسرار و استنار برین دل افکار بسیار و القصہ آن عالی
حضرت فرمودند کہ داعی وصال لا ینزال در سر من نداد کہ سلطانت می طلبہ رغہ همت بلند پرواز
من رو ایشان قدس نہاد تا رسید جائے کہ رسید از ان بار گاہ عالی بہا نہ نشیند کہ سلطان در خا
نیست بعد از ان معلوم شد کہ این مقام حقیقت کعبہ ربانی است بماء و ات آن بشنا فقم و عروج
نمودم تا بمقام صفات حقیقیہ کہ موجودند و وجود ناید رسیدم این مقام صفات و رائے صور علمیه
صفاست کہ در مرتبہ تعین علمی کائن است و رائے صور صفاست کہ در مرتبہ تعین وجودی تعین
حی است تعالی ازین مقام نیز متوجہ فوق گشتم تا باصول این صفات کہ شیون ذاتیہ اند و مجرد
اعتبار اند در ذات عز شأنہ و اصل شدم و شمار دو برادر در ہر مقام با من ہم رسید از ان جا بفرق
بردند و بذات بحث کہ مجرد است از نسب اعتبارات رسانیدند و حضرت مخدومی را فرمودند کہ تو
بعلاقہ امامت من دلایں جا با من ہمراہی چہ درایام این مرض امامت آنحضرت ایشان می کردند
و فقیر را فرمودہ بودند کہ در مسجد ہمراہ یاران نماز بخوانید و امامت کنید ایں بے پروبال جہت انتقال

باجامعه یاران در مسجد نماز خوانده باقی اوقات در خدمت حاضر می گشتم و روزانه و شبانه در همان محلی که محل لقائے جانانه بود در خدمت می گذراندم باجمله این احقر از راه دیگر اصاله بوصول این درجه قصوی اشارت نمودند در همان مجلس یا مجلس دیگر در همین مرض موت فرمودند که حصول این درجه کمال و وصول باین رتبه متعال منوط به تلبس بکلام مجید سبحانی است بطیف و توسط قرآن باین منزلت ممتاز گشته ام هر حرفی را از حروف قرآنی دریای می یا کجی موصول کعبه مقصود است درین اثنا آن بیت را که حضرت شیخ ابوسعید ابوالخیر قدس سره بجز دشمنان آن از راه دوبریات قائل آن رفته بودند آن اینست - بیت

اندر غزل خویش نهان خواهم گشت تا بر لب تو بوسه زخم چو نش بخوانی
 بزبان شریفه آوردند و ذوقها نمودند بعد از آن فرمودند که مناسب ما سخن فیه چنین باید گفت - بیت
 اندر سخن دوست نهان خواهم گشت تا بر لب او بوسه زخم چو نش بخواند

خویش

سخن محب کجا بر لب محبوب برسد چنانچه سخن او را با و قرب منزلت است از سخن او با و توان رسید
 اندر سخن خود که سخنش کوتاه در راه است این حقیر گوید من عرف الله کل لسانه آنرا گواه است مصرع
 بس سخن کوتاه باید و السلام

فصل باخیر درین مقام دوسوال وارداست، سوال اول آنکه آن عالی حضرت در مکتوبی که اخیراً خیر نوشته اند متصل باین مرض چنانچه بالا گذشت برگذاشته اند که ترقی از تعین اول که تعین جی است واقع نیست که فوق آن لا تعین است در آنجا قدم نهادن از امکان برآیدن است و بموجب تحقق گشتن که محال است این عروجانی که واقع شبه همه فوق تعین جی است و جواب می تواند که ممنوع و وصول قدیمی باشد و آنچه مسطور شد وصول نظری بود و حج فلا منافات مانا که این معنی را از آنحضرت در همان مجلس استفاده نموده است.

سوال دوم آنکه از بعضی عبارات آنحضرت مستفادی شود که حقیقت کعبه فوق اعتبار شئون صفات است و از سابق خلاف آن مفهوم گشت. جواب مراد از صفات و شئون که حقیقت

کعبه را از آن تفوق است صور علمیه صفات است که در مرتبه تعین علمی ثبوت دارند چه در اصطلاح قوم
مقام صفات و شیون عبارت از همین صور علمیه تفصیلیه است چنانچه اجمال این مرتبه را مرتبه
ذات می گویند و تجلی آنرا تجلی ذات می دانند و نیز مراد از آن صفات حسیض تفصیل مرتبه تعین وجودی است
که حضرت ایشان با اثبات این تعین ممتازند و نیز حضرت شیخ محی الدین عربی و تابعان او قدس سره را
این مرتبه مرتبه لا تعین و مرتبه اطلاق ذات است تعالی چه فوق تعین علمی جمعی که تعین اول است
نزدشان مرتبه لا تعین است و وجود بحت نزد ما این مرتبه که مرتبه وجود بحت است بتعین موصوف
است تعینات صفات نیز درین مرتبه ثابت است که از جمله آن تعینات تعین علمی است لیکن
چون علم جامع صفات است در اینجا نیز در رنگ وجود صفات و شیونات ذاتیه کاین است و
آنرا نیز در رنگ وجود و مرتبه است مرتبه اجمال که آنرا دیگران تعین اول و حقیقت محمدی می دانند
و مرتبه تفصیل ازین تحقیق لایح گشت که تعین علمی جمعی تعین اول صفت علم است که از صفات
حقیقیه زائده است نه تعین اول حضرت ذات تعالی بلکه در تعین اول بودن آن هر صفت
علم را نیز سخن است چه فوق تعین وجودی در آن مکتوب اخیر تعین جمعی اثبات کرده اند که در اینجا
نیز اجمال و تفصیل است -

بر سر اصل سخن رویم حقیقت کعبه ربانی چنانچه فوق صور علمیه واحدیت است که نزد قوم
مقام شیون صفاتست و فوق اجمال علم که نزدشان مقام وحدت و تجلی ذات است همچنین
فوق تفصیل کمالات مرتبه حضرت جوهر است که نزد حضرت ایشان با هر حصه از آن کمالات
از کمالات حضرت ذات و صفت است از صفات او تعالی و نیز فوق اجمال حضرت وجود است که تعین
اول و حقیقت محمدی است بقول قدیم آنحضرت در قول اخیر آنحضرت تعین اول و حقیقت
محمدی تعین جمعی است که فوق تعین وجودی است چه حسب است که سلسله وجود و ایجاد را
جنابانیده است چنانچه ناچیز است آن اعرف مرتبه است از آن و حقیقت کعبه ربانی ازین تعین جمعی
نیز تفوق دارد و از اجمال و تفصیل آن حقائق شتهائے حقائق بشری و ملکی است برتر است

اگر گویند کعبه هر چند بیت الله است اما قلب مومن بحکم یسعی الحدیث نیز حکم آن دارد پس تفوق برین از کدام رو بود گوئیم **وَلِلّٰهِ الْمَثَلُ الْأَعْلٰی** در عالم مجاز سلاطین را هر چند امکنه و نشنگاه بسیار است لیکن خانه خانه است که از مرامت اغیار میگذرانند است آرامگاه جانانه است نشنگاه دیگر را با خانه چه نسبت و کدام مساوات بدارند صفات حقیقیه نماند که اصلاً انفکاک شان از ذات تعالی جائز نیست اگر از بیت الله فوق بوند گنجایش دارد و العلم عند الله سبحانه فاندقم المنافات و زال الاشتباه.

تنبیه اول از بیان سابق لایح گشت که حقیقت کعبه ربانی فوق حقیقت محمدی است چه حقیقت محمدی علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیة ناشی از مراتب تعینات است و حقیقت کعبه فوق مراتب تعینات است مانند حقیقت قرآن مجید سبحانی که بحقیقت کعبه ربانی چه نسبت دارد در رساله مبدا و معاد که از مصنفات حضرت ایشان ماست آنست که حقیقت قرآنی و حقیقت کعبه ربانی فوق حقیقت محمدی است و حقیقت کعبه ربانی فوق حقیقت قرآنی و در مکتوبی از مکتوبات جلد ثالث بزرگاشته اند که حقیقت قرآنی فوق حقیقت کعبه است آنچه در سابق از آنحضرت منقول شد نیز مشعر همین معنی است تطبیق میان این دو تحقیق آنچه بخاطر فائز رادمی و پدر ناشی است از تحقیق سابق که در شیون صفات واجبی تعالی مشروح ساخته چه قرآن مجید ناشی از صفت یا شان است سبحانه و در شیون صفات و اعتبار همین گشت اعتبار تعین اعتبار اطلاق لاتعین پس نظر باین دو اعتبار حکم سبقت هر کدام از حقیقتین بر دیگری نمی تواند که بوده باشد یک حکم بیک اعتبار بود و حکم دیگر باین اندازه اعتبار دیگر فلا تخالف فی الحقیقة.

و آنچه در مکتوب صدم از جلد ثالث اندراج یافته است که معامله کعبه ربانی ازین دو ظهور اسمی یعنی ظهور قرآنی و ظهور محمدی هم عجب تر است که آنجا ظهور معنی تنزیهی است بے کسوت صورت اشکال چه کعبه که مسجود الیه خلاق است عبارت از سنگ و کلوخ نیست همچنین جدوان سقف نیست چه اگر اینها نباشند کعبه کعبه است و مسجود الیه است پس آنجا ظهور هست اما هیچ صورت نیست و این از

العجب عجائب است انتہی دلالت برتفوق این حقیقت بر حقیقت قرآنی ندارد چه معنی تنزیہی یا ہرچہ در آنحضرت جل سلطانہ اعتبار نموده آید از الوہیت ربوبیت و وجوب وجود و غیر ہا از صفات حقیقہ کہ بشرانت وجود خارجی پیوستہ اند منزل است چنانچہ در مکتوب ثالث جلد ثانی این معنی مبین و مشروح است آری ظہور این حقیقت بے کسوت صورت است بخلاف ظہور کلام مجید و ظہور محمدی کہ بکسوت حرف و صوت صورت انسانی است ایں از غریب است و حقیقت محمدی چون از اسمائے انصافیہ است ناچار ازین دو حقیقت منزل بود۔

سوال ازین بیان لازم آمد کہ کعبہ حسنا را از حضرت پیغمبر صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم افضل باشد جواب گوئیم ممنوع است زیرا کہ تفوق یک حقیقت بر حقیقت دیگر موجب افضلیت صاحب حقیقت اولی بر صاحب حقیقت ثانیه نیست چہ می تواند کہ صاحب حقیقت تحتانی را عروجات بر حقیقت فوقانی نشود و مراتب قرب رود ہر دو صاحب حقیقت فوقانی محبوس حقیقت خویش بود و عروج از حقیقت خود نہ نماید و کثرت مراتب قرب کہ مدار فضل بر اوست حاصل نکند نمی بینی کہ ولایت ملا را علی فوق ولایت خواص بشر است و فضل مر خواص بشر است باعتبار عروج از حقائق ملک ملک را عروج از حقائق متود ہا نیست و اَمَّا اِلَّا کہ مَقَامٌ مَّعْلُومٌ و در بحث فیہ نیز این معنی ظاہر است و نیز عالم ارفوق عالم خلق است و فضل مر عالم خلق است چہ قرب عالم خلق سلی است قرب عالم امر علی عنصر خاک پایتر لطائف عالم خلق و عالم امر است و بیستی او سبب فعت او گشته و قربے کہ تا کیان راست قدسیاں را نہ بیت زمین زاده بر آسمان ناختم زمین و زمان را پس اندانند فافہم ولا تکن من القاصرین۔

اگر گویند کہ آنحضرت قدس اللہ بسرہ الاقرس در مکتوبے کہ بشیخ ناہر خونپوری نوشته اند و آن مکتوبہ اخل جلد ہائے مکتوبات قدسی آیاتہ نشدہ بزرگاشدہ اند کہ حقیقت کعبہ عبارت از ذات بیچون واجب الوجود است جل سلطانہ کہ گردی از ظلیتہ ظہور بے راہ نیافتہ است و شایان

معبودیت و معبودیت است ازین عبارات تفوق این حقیقت از صفات حقیقیه و حقیقت قرآنی مطلقاً لازم می آید که بخلاف تحقیق سابق است گوئیم که اولاً چون مقرر قوم است فوق مراتب تعینات مرتباً و ظهورات است مرتبه اطلاق ذات است تعالی بنابر این شخصیت نیز ازین مرتبه تعینات بیچون بنموده باشد در این تحقیق و تفصیل را که فوق تعین علمی و وجودی و حی است بعد از آن افاده فرموده و ثانیا آنکه می تواند که آن حقیقت را ذات بیچون مجازاً باعتبار ملا بستنی که صاحب بیت را بامت است فرموده باشد چه فی الحقیقت معبود ذات بیچون است تعالی و بیت اسطه است این حقیقت که درین جا سخن از آن می رود معنی بیت در آن ملحوظ است ثالثاً آنکه تواند بود مراد از ذات بیچون ذات مفید باعتبار معبودیت و معبودیت مانند آن بوده ذات مطلق معرا از نسب اعتبارات چنانچه لفظ سلطان در خانه نیست که در اول کتابت مسطور شد مشعر باین معنی است یعنی سلطان را قطع نظر از آنکه نسبت بخانه دارد باید چیست بیرون ازین اعتبارات باید طلبید و صفات حقیقیه او همچنین شیونات را که کلاً اصول اند مر این صفات را از سایر اعتبارات ذات تعالی تفوق است چه ذات مفید باعتبار ملحوظ در آنجا همان اعتبار است ذات چنانچه ارباب معقول در علم شے وجه گفته اند که معلوم همان وجه است نه شے و حقیقت قرآنی جامع جمیع کمالات ذاتیه است که اولاً در مرتبه صفات بلکه شان کلام فائز می شوند ثانیا از آن جا با عالم افاده می آید و آن حقیقت بتوسط این شان صورت لفظی گرفته جلوه گر گشته است چنانچه حضرت ایشان نوشته اند که در مرتبه شیونات که زاید بر ذات نیستند الا بالا اعتبار شان کلام باین معنی مخصوص گشت و هر چه از کمالات در مرتبه ذات شیونات متحقق بود تمام در شان کلام فایض گشت و حاصل تمام حقیقت آن شان همین قرآن است پس بهمین عبارت عربی و ترتیب معهود مکتوب در مصاحف دهر که بے که بهر نبی منزل شده است جزوی است از اجزای این قرآن که از بعضی عبارات او بعض وجه مستفاد است و تخلیق جمیع مکونات من الاول الی الآخر هم مستفاد از آن اِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَیْءٍ اِذَا ارَدْنَاهُ اَنْ یَقُولَ لَکُنْ فِیْکُنْ مَصْدَقِ اِیْنَ قَوْلِ اِست و هو سبحانه اعلم سألها بود که این خدشه در خاطر متمکن بود و خلجان می نمود و کل

آن کما یغنی مبتدئی شکر الحمد لله الذی هدانا لهذا واما لکن الله قدی لولا ان هدانا الله لقد
 جاءت رسل ربنا بالحق صلوات الله تعالی وتسلیماته سبحانہ وبرکاته عز برهانه علی نبینا وعلی
 جمیع الانبیاء والمسلمین والملائکة المقربین وسائر الصالحین اجمعین امین.

مکتوب صد و هشتاد و چهارم ^(۱۸۴)

بارشاد پناه میر محمد نعمان در دید قصور اعمال خود و انکشاف نسبت فی قدس سره العزیز
 بعد الحمد والصلوة و ارسال التیات بخرام نقایت و نجابت دستگاه می رساند صحیفه شریفه
 درینو لا مشرف ساخت از روی کسر نفس چیزها نوشته بودند و دیو زبان ازین فقره نموده، مکررا این میگوید
 قابل هیچ چیز نیست خود را هیچ گونه نسبت به بزرگان نمی توانم داد. بیت
 من بحجم و کم ز هیچ هم بسیار و از هیچ و کم از هیچ نیاید کای
 نوشته بودند که در مزار فایض الما از توجه نمایند که بطایفه شغل گفتن و حلقه نشستن مرضی است
 یا غیر مرضی اگر مرضی نباشد ترک این امر نماید بفرموده شما در وضه منوره رفته التماس مذکور را از جانب ایشان
 نموده مرضی آنحضرت هیچ گونه در ترک این امر خطی ظاهر نشد و مبالغه تمام در اشتغال باین مرام
 مفهوم گردید و درین اثنا غلو نسبت شما و تلاطم امواج آن در نظر دآید و العلم عند الله سبحانہ
 والسلام علیکم وعلی من لدیکم -

مکتوب صد و هشتاد و پنجم ^(۱۸۵)

بمیرک عطا الله در عیدیت سالک مابیت ممکن.
 حضرت حق سبحانه بحصول مطالب کونین سر باند دارد و محذور الطائف مطلوب بزرگوار
 تقریر است نفائس محبوب بیرون از تحریر تا او پیدا نیست طالب او پیدا است و در طلب او بیقرار
 چون او پیدا آید عاشق بیچاره رخت هستی از میان بر کشد چه ذات ممکن عدم است که بواسطه

انعکاس کمالات وجودی نمود بے بود پیدا کرده است و باین خود تخیل خود را کامل و غیر خیال نموده
و بنیاد دین برین بے بنیاد نهاده و چون سابقه کمالات اهل پروا نداشتند و حقیقت معامله و انشود
کمالات انعکاسی بصل عاید گرد و امانات باطل امانات شود عارف رو بصحرائی عدم آرد و از سستی بر روی
منخل گردد این زبان ببقای حقیقی مشرف شود ظل بیچاره که نصیب او از مطلوب جز استهلاک و اضلال
نیست از کمالات او چه در یاد و حسن و جمال او چگونه بے برد بیت
گیرم که بغم خانه مایار خراشد کو حوصله و طاقت دیدار که دارد
حضرت حق سبحانه امثال ما بمجوران لایمائی باین معانی دبا و شراب ازین مشرب روزی که نادانان
والله لا یجحد علیهم الصلوات والبرکات الی یوم التناد

مکتوب صد و هشتاد و هشتم (۱۸۶)

بمیرزا امان الله و آنکه در قرب ولایت هر چند اطمینان نفس است اما کمال آن در قرب نبوت است
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ حامدا لله سبحانه و مصليا على رسولہ الکریم حضرت حق
سبحانه باعلی مرتبه کمال و اکمال رساند و اماره را باطمینان آرد پیش از اطمینان نفس بصورت شریعت
ملتبس است اگر نمازی کند صورت نماز است اگر روزه می دارد صورت روزه است مثلاً بعد اطمینان
بحقیقت شریعت صعود می نماید و بحقیقت ایمان نماز و روزه و حج و زکوة و غیره متحقق است
اطمینان نفس بوجه کمال منوط بقرب نبوت است در قرب ولایت هم هر چند نخوی از اطمینان ثابت است
اما کمال آن در کمالات نبوت است اهل ولایت باندازه قرب ولایت می فرمایند بیت
هر چند که نفس مطمئن گردد هرگز ز صفات خود نگرود

بعد از حصول قرب نبوت اصالة و ولایة و تبعیة اسم و رسم از صفات سببه و ردینمی ماند و مخالفت
کلا و راسا از و برخیزد و در رنگ لطائف عالم امر استهلاک و مستغرق مطلوب می گردد از مستهلاک
مخالفت نیاید و از فانی خلاف بر آید پس در قرب ولایت باندازه اطمینان از حقیقت شریعت

نسب اوتق بحقیقت شریعت بر وجه کمال انحراف کمالات نبوت است این کمالیست که همه انبیا علیهم السلام و الصلوات البرکات در آن شرکت دارند خصوصیت که بنیامرسل و اولوالعزم و خاتم الرسل را علیهم النجات و الصلوات التسلیمات در آن میان ثابت است علی تفاوت الدرجات جداست و از صورت و حقیقت شریعت و از اوست هر چند شریعت اصل دینا داست -

مکتوب ضد تشنہ (۱۸۷۴) و تشنہ دوہم

بآغازشید در آنکه مقصود از خلقت انسان تحصیل معرفت حق است جل شانه

فیوض

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ اللَّهُ تَعَالَى ابوابُ فَيْضِ رَهْمَتِهِ مَفْتُوحَةٌ دَارُ دِقَالِ اللَّهِ تَعَالَى وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ حَقِّ سَيِّدَانِهِ تَعَالَى آدَمِي رَاهِبِ عِبَادَتِ بَنَدِگِ خَلْقِ أَفَرِيهِ وَ عِبَادَتِ كِے دَرانِ وَ جُودِ عابدِ درمیانِ است نِزَاہِلِ اللَّهِ اَزِ حِیزِ اَعْتِبَارِ ساقطِ است عِبَادَتِ كِے شایانِ قبولِ حضرت بے نیازِ است آنست كِے عِبَادَتِ كُنندہ دران میانِ نبودِ و این معنی میرائے معرفتِ است چہ معرفتِ فناے فی المعروفِ است كِے ادراکِ بسیطِ است پس معرفتِ شرطِ عِبَادَتِ آمدِ و عِبَادَتِ بے معرفتِ صورتِ نہ پندِ و چیزی كِے مطلوبِ بے آن نہ نامِ نشودِ آن چیزِ زیوَابِ و مطلوبِ است پس معرفتِ اللَّهِ نیزِ مطوَابِ اَزِ خَلْقِ انسانی آمدِ و عِبَادَتِ كِے پیشِ اَزِ حصولِ معرفتِ است اَزِ وسائلِ معرفتِ مطوَابِ است پس آن عِبَادَتِ نیزِ مطلوبِ بودِ مگر این عِبَادَتِ سالکِ است آن عِبَادَتِ عارفِ شتانِ فابینہما اَرَبْنَا اَعْمَلْنَا اَوْرَدْنَا وَ اَغْفِرْ لَنَا اِنَّكَ عَلٰی كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

مکتوب صد و شصت و دو (۱۸۸) ششم

نخواجہ عبدالصمد کا بی در آنکہ مرید مات کمالات پیر است و ذکر فصاحت۔

صحیفہ شریف رسید از سرگرمی یاران طریق نوشته بودند کہ بعضی بحضور آمدہ از نفی خطرات خبر می دهند حمد اللہ سبحانہ علی ذلک حمد اکثر یاران شمار اہل ائے شما اند احوال شما است کہ در مرآت

آنها منعکس می شود و کار خود سرگرم باشندیم باحوال یاران پردازند و هم باحوال خود یک دو وقت از برای خلوت معین سازند و تکرار کلمه نفی و اثبات بیشتر راغب بوند و بلا نفی مرادات و مقاصد نمایند و سلب جود و تلوایح آن از خود جویند تا تمام منتفی گردند و عدیت ذاتی و فقر جلی روئے دهر و حقیقت بندگی و کمال خداوندی جل شانه جلوه فرماید.

مکتوب صد و هشتاد و نهم^(۱۸۹)

بحضرت مخدوم زاده عالی قدر شیخ محمد صبنه الله سلمه الله تعالی و شرح کلمه طیبه که حضرت مجد الف ثانی امام ربانی را بان بهم ساختند که دنیائے ترا آخرت گردانیدم -

الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی سید المرسلین والود صعبه اجمعین
حضرت امام ربانی مجد الف ثانی حضرت ایشان ما را بتی الله تعالی غنه بیشتر ساختند و در دنیا که دنیا ترا آخرت گردانیدم سطرے چند در شرح این عبارت علیه و حل این مکاشفہ غیبیه مرقوم می گردد
بگوش هوش استماع نمایند بدانند که هر چه در دنیا مشهود می گردد بے شائبه ظلیت نیست که دنیا تاب ظهور اصل بے شائبه ظلیت ندارد و موطن ظهور اصل آخرت است و چون دنیائے ایشان حکم آخرت گرفت ناچار موعود اخروی درین نشانه جلوه گر گشت و نصیب از اصل بے شائبه ظلیت بحصول پیوست و نیز می تواند که بعضی تمتعات این نشانه فانیه که موجب تنقیص درجات اخرویہ است در حق ایشان نہ این چنین باشد بلکه باعث ترقی درجات بود چنانچه نعم آخرت که تمتع بان موجب ترقی است بیا نش آنست که اشجار و انهار بهشت و همچنین حور و غلمان آن مقام مظاهر معانی تنزهی و تحمیدی اوست سبحانه که درین دار همان معانی یکسوت حروف و صور کلمات پیدا شده است کسبوان الله و الحمد لله مثلاً و چنانچه ما شرت این کلمات درین دار دنیا موجب ترقی است همچنین تمتع از ان فواکبه در بهشت و ما شرت بان لذات و نعم موجب رفع درجات و ترقی مقامات است و چون بکرم الهی عم احسانه دنیا کثان آخرت گشت و باجرم

تمتع بعمایای درنگ مباشرت لذت بجائی گشت و نیز می تواند که سالک این راه هر چند قطع منازل و صول نماید و باصل اصول برسد و تجلیات نشئه مشرف شود و مشاهدات متکلیف و غیر متکلیف و سایر لوازم ولایت را حاصل نماید اما در قید زندگی این جهان است و در تنگنای جسد محبوس است مفید جل بخیال است خلاصی بالکل از قید خیال درین دار و حال است چنانچه مولانا روم قدس سره قریباً مختصراً میفرموده اند:

بیت من شوم عریان ز تن و از خیال تا خرم در نهایت وصال

یعنی تخلص از قید خیال بے خلاصی از تنگنای جسد ممکن نیست چوں دنیای ایشاں حکم آخرت گرفت لاجرم مطلوب درین نشئه منزله از سخت خیال مبرا از اختراع و هم جلوه گر گردد و نیز می تواند که رویت موعود و اخرویت و نصیب ازان در دنیا هیچ کس را نیست مگر سرور دین دنیا را اصلی الله تعالی علیه السلام و حضرت ایشاں با تحقیق نموده اند که هر کمالی که نبی را بود کل متابعان و ازیر تبعیت طفیل ثابت است پس اگر از ازلش خوان این نعمت همین تیر نصیب ازانی داشته باشند می شاید هر چند رویت نباشد که آن باجماع امت غیر واقع است چه حصول اصل شے دیگر است و نصیب ازان یا فتن دیگر چنانچه آنحضرت نوشته اند که هر چند رویت نیست اما کاروئیه است فافهم فان کلامنا اشارت و بشارت لك و می تواند که محل آن عبارت شریفه این باشد که دنیا دار عمل و کسب است و آخرت دار جزا و اجراست پس نفع دین دار اعمال است که مقربات اند و ترقی بخش و اگر از ثمرات مکاسب خدای عمل است چیزه درین دار عیناً فرمایند هر آینه موجب تقیص درجات اخروی باشند و لهذا تری بعض من اعطی الثمرات فی هذه الدار یتقنی عند الموت ان لا یكون له من هذه الامور شیء و کان هذا هو السر فی عدم ظهور كثرة الاحوال من الصحابة رضوان الله تعالى علیهم اجمعین مع انهم فی الدرجه العالیة من الولاية هذا لکن لما جعل الله تعالى دنیاهم آخرة فلا یكون حصول الثمرات لهم فی هذه النشأة منقصه لدرجات آخرتهم كما قال الله تعالى فی حق خلیل علی نبینا وعلیه الصلوات والسلام و انبئنا آخرة فی الدنیا و اننا فی الآخرة لمن الصالحین و لعل وجه بیان هذا الزمان لقریه و دنوه من الآخرة ملحق بتلك الدار فیظهر فیها ما اختص بالآخرة لکن هذا المحکم

مخصوص بمن شرف بھدہ السعاده العظمی والد ولت القصوی ولا یجوز لاجل ان ینیس علیہ
الامن ادخل فی ہذا الحکم بکرمہ سبحانہ چنانچہ حضرت ایشان در بارہ مخدومی مکر می شیع محمد سعید و
این فقیر فرمودہ اند کہ شمار دور داخل این کم ساختہ الحمد للہ رب العلمین علی ذلک و علی جمیع
نعمائہ حمدًا کثیرا طیبًا مبارکًا۔

مکتوب صد و نودم (۱۹۰)

بمخدوم زادہ محمد سیف الدین در ذکر معرفت سموئے از حضرت پیر و شریک۔

الحمد للہ و سلام علی عبادہ الذین اصطفی حضرت ایشان ماضی اللہ تعالیٰ غنہ فرمودہ
کہ در نماز چاشت بودم دیدم بلائے عظیم از سینہ من برآمد و آشیائے او را از ان جا نیز برد کرد و ظلماتی
کہ در قوائے آن بود نیز دور شد و سینہ را انشرح عجب روداد بعد از آن معلوم شد کہ این وسواس خناس بود
کہ در قرآن مجید از شر آن با استفادہ امر فرمودہ خطرات و سوائے کہ در اصول دین پیدای شوند بنشانی
آن ہمیں خناس است کہ در سینہ آشیائے دارد و ہر وقت نیش می زند و کمال شرح صدر بے رفع آن ممکن نیست
بعد ازین با جہاد ہمتی فرمودند کہ در حلقہ استماع قرآن مجیدی نمودم دیدم کہ در آئنائے استماع بعض سوائے
نامناسب در خود یافتیم مستغفر شدم و متحیر گشتم کہ خناس ترائل مگر باز عود کرد دیدم سینہ بہان صرافت و
لطافت است بعد از آن ظاہر شد کہ این خناس و سوائے خناس سینہ است آشیائے او در قلب است در
رفع آن متوجہ شدم دیدم کہ این خناس ہم شہر اشہر از قلب بدر شد و السلام علیکم و علی من لدیکم۔

مکتوب صد و نود و یکم (۱۹۱)

بفقیر حقیر محمد عبید اللہ عفی عنہ در کمالات ذات محبوب عارف تام المعرفۃ۔

الحمد للہ و سلام علی عبادہ الذین اصطفی برے غریب و مریے دقیق از کس بطون منصہ
ظہوری رسد بگی گوش باش و بشنو چوں عالم را کہ اعراض مجتمعه است ذاتی و جوہر درے کا آن نیست

که آن قیام اعراض گردد و قیام بذات و موهوب عارف تام المعرفة و بند و آن را مقوم ایمان سازند
آن ذات موهوب را نصیب از یحییٰ خواهد بود چنانچه تحقیق این محبت در مکاتیب دیگر نموده آمده است و یحییٰ
نصیب از یحییٰ پیدا کرد و دید و دانش بیرون رفت و از فهم و فهم خارج گشت عقل سلیم چنانچه جست جوئی
این نماید هیچ حاصل از وی بدست نیار و فهم با وجود سرعت سیر چند آنکه دور دور رود هیچ پله پله نرسد
نبرد و او را و راه را و ارباب و با وجود جوهریت امکان حکم جوهریت و امکان در وی نمیتوان کرد و خبر حکم
به هستی حکم دیگر قبول نمی نماید و السلام علی من اتبع الهدی و التزم متابعة المصطفیٰ علیه و
علی آله و صحبه الصلوات و التسلیات و التمجیات و البرکات العلی-

مکتوب صد و نود و دوم (۱۹۲)

تیز به فقیر تقیر محمد عبید الله عفی عنه در ذکر بشارات اصالت در راه حضرت محمد و اله ثانی رضی الله تعالی عنه و حضرت ایشان سلمه الله تعالی -

بسم الله الرحمن الرحیم و الصلوة و السلام علی رسول الله حضرت ایشان ماضی الله تعالی عنه می فرمودند که
بقیه از خلقت سرور دین و دنیا عایه علی آله الصلوة و البرکات العلی بانه بدو آنرا الوش گویان
بیک فرس از دولت زمان امت او عطا فرموده اند و تخم طینت او از آن نموده و ازین راه آن فرد را
از اصالت بهره و ساخته از آن بقیه بعد تخم طینت آن فرد نیز بقیه قلیله مانده بود آن بقیه نصیب
یک از منتسبان آن فرد آمده است و تخم طینت او از آن فرموده اند و باندازه آن خط از اصالت نیز
یافته این ربک و اسع المعقره مانا که نصیب که حضرت مهدی موعود را علیه الرضوان از اصالت
از راه حضرت عیسیٰ علی نبینا و علیه الصلوة و السلام و نیز آن عالی حضرت متعالی منقبت می فرموده اند که چون
بمجلس عالی یعنی محفل انبیاء کرام علیهم السلام رسیده شد از ازدحام اهل مجلس در آنجا گنجایش
نشستن دیگر نبود حضرت خلیل علی نبینا و علیه الصلوات و التسلیات که شان خاص در آن جا
داشتند با اهل آن مجلس خطاب کرده فرمودند یا ایها الذین آمنوا انفسحوا فی المجالس،

اہل مجلس جنبید نہ جاے وسیع برائے نشستن ہم رسیدہ را آنجا نشستم۔

تنبیہ: از حصول کمالات نبوت مر بعضی افراد امت را بطریق تبعیت وراثت لازم نمی آید کہ آن بعضی نبی باشد یا مساوان نبی پیدا کنند چہ حصول کمالات نبوت دیگر است و حصول منصب نبوت دیگر چنانچہ تحقیق این معنی بتفصیل در مکتوبات قدسی آیات حضرت ایشان سطور است والسلام علی من اتبع الهدی۔

مکتوب صد و نود و سوم (۱۹۳)

بحضرت مخدوم مزادہ باند مرتبہ خواجہ محمد نقشبند سلمہ اللہ تعالیٰ در ذکر بعضی مکاشفات حضرت مجدد الف ثانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ بطریق اجمال۔

الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى حضرت ایشان ما راقنا الله سبحانه، بسرہ الاقرس پیش از مرض موت پیے و سرفہ عارض شدہ بود روزی چند از ان مرض صحت لے داد چنانچہ بحالت اہل آئدہ ویے تکلف بمسجی حاضر می شانید بعد از یکماہ کم و بیش پیے عارض شد کہ روز ششم از ان بار السور و رحلت گزیدند در ایام کحافت مرض پیشین می فرمودند کہ من مستغرق کمالا ابلیت رسول سلمی اللہ تعالیٰ علیہ و علی آلہ وسلم و در ان منعفا با کمال استبشار بیان می فرمودند کہ مراد بارغ اہل بیت سر دادہ اند و عجائب و غرائب آن موطن مشرف می سازند و شرطے از ان در معرض اظہار نیز آوردند و بعضی از خصائص و کمالات حضرت امیر اکرم اللہ تعالیٰ وجہہ کدیبہ فکر و ہم اندیشہ از ان خیرہ و در راہ راست شروح ساختند و همچنین کمالات حضرت فاطمہ زہرا و حضرات حسن و حسین رضی اللہ تعالیٰ عنہم بیان نمودند و علی ہذا الفیاس سائر کمالات دوازده امہ افروختند بدین تقریب کمالات و خصائص حضرات شیخین و حضرت ذوالنورین را بیان نمودند و نسبت و منزلت ہر کدام از خلفا باربعہ و اہل بیت بآن سرور علیہ و علی آلہ و صحبہ الصلوٰۃ والسلام مشروح ساختند و بعضی از خدمات شائستہ خود را کہ بو قوع آمدہ نیز در میان آوردند و قدرے از کمالات حضرت

شیخ عبدالقادر جیلانی قدسنا الله سبحانه بسره الاقدس را هم بیان کردند چنانچه در مرض آخر این ذره حقیرا وصیت نوشتن بعضی ازین اسرار که قابل اظهار بودند نمودن چنانچه این فقیر بمقتضای وصیت در ایام عزت آنحضرت بحسب فهم قاصر خویش با چشم گریان و دل ریش و آبه روضه منوره نشسته آن دره بے ناسفته را در سلک نظم کشیده و داخل مکتوبات قدسی آیات آنحضرت گردانید چنانچه ختم مکتوبات جلالالت بهمان مرقومات مفرگشت و ان شاء الله تعالی من لدیکم۔

مکتوب صد و دو چہام^(۱۹۴)

بمولانا محمد افضل در ذکر بعضی مقامات عالیہ حضرت ایشاں سلمہ الله تعالی با اشارت بآنکه آن مقام عالی مربوط باصالت و محبوبیت است۔

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَأَمَّا بِنِعْمَتِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ بتاريخ سوم ماه شعبان روئے سہ شنبہ سنہ احدى واربعین بعد الالف در نماز عصر بسط اعظم عظیم رو داد و منزلت غالی و کیفیت پس شکر گفت کہ ہرگز مثل آن رونداہہ بلکہ محظور و منصور ہم نگشتہ شرف و رودیافت و امورے در میان آمد کہ مصداق لا عین رأیت ولا اذن سمعت ولا خطر علی قلب احد بود زبان را بارائے گفتن آن قلم را تاب نوشتن آن نہ۔ بیت

فریاد حافظ این ہمہ آخر ہرزہ نیست ہم قصہ غریب حدیث عجیب ہست

انگارم کہ حصول آن وابستہ بہ نشاۃ اصالت و محبوبیت است ماناکہ آن مقام را خصوصیت بکاتب بود کہ در آن بارگاہ معلّا خود را منقرد دیدن تلح کلمہ طیبہ سائر الفاظ ذکر مثل تسبیح و تحمید و تکبیر را در آن حریم قدس گنجایش نیافت اگر گنجایش ہست قرآن را ست و نماز را ہم بعلاقہ قرآن سواے تلاوت قرآن مجید و ادائے نماز نسبت بآن مقام تعطیل و بیکارے می یابد و می فهمد کہ تیج کسب و عمل را در حصول این نسبت علیہ دخل نیست موصبت صرف است و سابقہ غایت می باید در گریج ماناکہ ریاضات و مجاہدات در مبادی قرب لایت دخل دارد تا نزلے کہ سیر در اصل و اصول

اسول است اعمال صالحہ سودمند و نتائج بخش است کہ بوسیله آن سالک مستعد ترقیات می فرماید و
بتکرار کلمہ طیبہ نفی و اثبات از ظل باصل آن راہ می کشاید و از اصول باصول اصول عروج می نماید
آنچه مذکور شد بقرب نبوت تعلق دارد و در اینجا اصل را در رنگ ظلال در راہ باید گذاشت ریاضات
شاقہ بجای آن بارگاہ معلی را ہی نمی کشاید و وصول بآن مقام بموہبت محض است یا بحجت صرف
خصوصیت و عدم شرکت احرار کہ در بالاند کوشند چون نیک تامل نمود دید کہ ازل را نگذر است کہ
ہر کس کہ باین منزلت رسیدہ است مقام از خود دارد کہ دیگرے را با الاصلت در آن شرکت نیست
ہر چند و اسلمان آن مقام اقل قلیل از انجاء حضرت ایشان را کہ در اینجا ملاحظہ نمود بغایت عظمت
نہایت اہمیت در نظر آمدند چنانچہ عقل و فهم در ادراک آن حیران و سر اسیمہ است زبان قلم و زبان
در بیان آن عاجز و قاصر۔ باید دانست کہ عالم را ظل حضرت حق سبحانہ دانستن یا امرات او تعالی تصور
نمودن و موہوم دیدن و کمالات منعکسہ ظل را باصل سپردن ظل را خالی بلکہ معدوم فہمیدن بعد از آن
آثار کمالات اصل متحقق یافتن بہ در قرب لایات کہ از ظل باصل پیوستن است می فہمید بعد از آنکہ اصل
را در رنگ ظل در راہ گذارد و بجای آن حریم قدس بر سر از این امور بیچ در کار بلکہ منظور نبود آنجا ظل
دانستنی نیست اوصاف را باصل دادہ و خود را فانی و سہلک دیدنی نہ بقا و تحقق باصل پیدا کردن مشہود
نمی گردد و وصول آن موطن را راہ جداست ازین راہ بآن مقام رسیدن دشوار است آن موطن ظهور
جمال و رضا است اگر تعمیر از آن بضوک نماید گنجایش دارد و العلم عند اللہ سبحانہ و السلام۔

مکتوب صد و نود و پنجم (۱۹۵)

حضرت مخدوم زادہ خواجہ محمد نقشبند در کشف ہر اتبل حضرت خیر البری علیہ السلام ملت حضرت ابراہیم را
علیہ السلام با ذکر بعضی اسرار خفیہ این معرفت از ملفوظات حضرت مجدد الف ثانی دست۔

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ و السلام علی رسولنا الکریم مقصود از امر با تباہ پیغمبر را علیہ
و علی آلہ الصلوٰت و التسلیمات ملت حضرت ابراہیم را علیہ السلام و طلب کردن آن سرور علیہ الصلوٰت

و برکات و ثنائے صلوات و برکات آنحضرت را حصول مقامی است مهران مبرور که وصول بآن مقام
 بیسر نیست بے گذشت از مقام حضرت ابراہیم و وصول بمقام حضرت ابراہیم مربوط است بمنازلت
 ملت و علیہ السلام چہ بے متابعت آن ملت بآن مقام راہ نیست و نسبت یکے از آن دو مقام
 بدیگرے چوں نسبت محراب است بسبی و متیقن است کہ رسیدن بمحراب کہ مقام امام است بقطع
 مسافت بقعہ سبی متصور نیست چہ مقام اول مرکز است و مقام ثانی محیط آن مرکز و در نظر کشفی
 نفوق مرکز بر محیط ہمیں قسم می درآید و وصول مرکز بے قطع مسافت محیط بیسر نیست و چوں وقت
 استجابت این دعوت رسید حضرت سید الاولین و الآخرين علیہ افضل الصلوات و التسلیات از آن
 مقام کہ در آن تشریف آرزائی داشتند عروج فرمودند کہ بشوق تمام در مقام حضرت ابراہیم
 علیہ الصلوٰۃ و السلام رسیدند و در آن مقام عزیزی توقف و زبیدہ را و امورے در میان آمد کہ از حبلہ
 اسرار لازم الاستیلاست بعد از آن آنحضرت در آن مقام کہ مربوط بمنازلت ملت حضرت ابراہیم
 علی نبینا و علیہ الصلوٰۃ و السلام بود داخل شدند آن مقام شگرف بس عجیب مقامی است کہ هیچ
 مقامی از هیچ رسولی مثل آن مقام نیست چوں در آن مقام مستقر شدند نظرے کہ بحال واپس
 ماندگان داشتند گشت و بکلیت متوجہ جناب قدس گشتند و در خلوت خانه خاص با محبوب
 خلوت داشتند و نیز محسوس گشت کہ چوں آنحضرت صلی اللہ تعالیٰ علیہ و علی آلہ وسلم در صد عروج
 بودند بعضی از اصحاب کرام علیہم الرضوان نیز تبعیت ایشان درین عروج شریک بودند و چوں
 آنحضرت داخل مقام ثانی گشتند اصحاب کرام در مقام حضرت ابراہیم علیہ السلام زیر قدم
 مبارک ایشان ماندند و در مقام خاصہ گنجایش نیافتند بعد از آن مری گشت کہ آنحضرت
 علیہ السلام متوجہ گشتہ حضرت ابابکر صدیق را کشیدہ در مقام خاصہ داخل ساختند رضی اللہ تعالیٰ
 و در یادہ حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ تردد است آیا داخل ساختند یا نہ اما ظن غالب آنست
 کہ ایشان نیز در مقام خاصہ گنجایش شد و السلام

مکتوب صد و نود و هشتم (۱۹۶)

بحضرت مخدوم زاده عالی مرتبه شیخ محمد صبغة الله در بیان مقالے فوق مقام رضا است -
 الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى حضرت ایشان در مکتوبے از مکتوبات جلد ثانی
 نوشته اند کہ فوق مقام رضا مقامے نیست مگر قائم الرسل را علیه و علی آله الصلوٰۃ والسلام این معرفت
 از عارف سابقہ آنحضرت است بعد از آن می فرمودند کہ من وقتی برای ابیاعلیہم الصلوٰۃ و ورود
 می فرستادم دیدم کہ انبیاء علیہم السلام با جمعم از مقام خویش عروج فرمودند و هر یک از این بزرگان
 بمقامے کہ فوق مقام رضا بود بسایط چتر ملحق گشتند و سرور دین و دنیا علیه و علی آله الصلوٰۃ
 و السلام بمقامے کہ مر بود بمقامت ملت حضرت ابراہیم علیہ السلام بود عروج فرمودند و آن
 مقام عزیز ملحق گشتند الحمد لله رب العالمین والسلام

مکتوب صد و نود و نهم (۱۹۷)

بملا سجاد در جواب عریضہ کے کہ مشتمل بر واردات بود و جواب بعضی اسولہ کہ پرسیدہ بود -
 بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ بعد الحمد و الصلوٰۃ و تبلیغ الدعوات می رساند مکتوب مرغوب
 اخوی اغری رسیدہ خوش وقت ساخت حمد الله سبحانه کہ بعافیت اندود نسبت باطنی و رابطہ معنوی
 فتورے رفقا است بلکہ امیر است کہ روز بروز قوی تر گردان قوت رابطہ است کہ تفاوت
 واردات در حضور و غیبت نمی فهمند و یکسان تصویری نمایان تفاوت در حضور و غیبت غالباً ثابت
 است لیکن در قوت نسبت قلت تفاوت است و هر چه قوت بیشتر قلت زیادہ تر اگر این کم قلیل
 بعنوان معدوم ظاهر شود و حضور و غیبت یکسان نماید مستبعد نبود اگر گویند گاہ باشد کہ طالب
 رشید در غیبت ترقیات نماید و از حالت حضور بلند تر رود پس واردات غیبت در حق او افزون
 زیادہ از واردات حضور شدہ گوئیم کہ اگر در حضور می بود می تواند کہ زیادہ تر از آن ترقی می نمود -

نوشته بودند که پیش ازین منور حق جل و علا در بیرون خود می یافتم اکنون در درون خود می یابم آنچه بلی معتبر نزد این طائفه علیّه شهید و انفسی است و شهودی که بیرون از خود بود چندان اعتبار ندارد گفته اند بیت

همچو نابینا مبر سر سوتے دست با تو در زیر گنیم است هر چه هست
لیکن گرفتار این مشهود نباید بود و آنرا ظلم از ظلال مطلوب باید تصور نمود حضرت حق سبحانه و چنانچه و راء آفاق است و راء انفس است تیر پس او را غزیر بهانه و راء درون و بیرون باید جست و بیرون آفاق و انفس باید طلبید این معامله بعقل عقیل معقول نشود و بکشف ارباب ولایت ظلی بکشوف ویدرک نمود نور فرست که مقبیس از مشکوٰۃ نبوت است درک این معنی می نماید و کریمه نحن اقرب الیه من حبل الورد کشف سر این معنا می فرماید و حال که در حین ادائے نماز فرض رومی دهر عالی واصل است از مطالعه آن ذوقین گردید نوشته بودند که مردم این دیار بعد هر پنج نماز دست برداشته فاتحه می خوانند و این عمل را بر خود لازم گرفته اند و بارگ آنرا با اعتراض پیش می آورند و می گویند این نوع فاتحه خواندن عمل بزرگان نیست و در اعمال پیغمبر خدا صلی الله تعالی علیه و سلم بنظر نه در آمده است فی خزانه الروایات من المخلصه قراءۃ الفاتحه لاجل المهمات بعد الفرائض بدعت از مصافحه بعد نماز جمعه که در آنجا متعارف است استفسار نموده بودند و میخواستند مصافحه فی نفسها مسنون و عمل بزرگان و تعیین این وقت بدعت پس این عمل هم وجه حسن دارد و هم وجه قبح نهایت کار آن اگر با بحث بیشتر چنانچه بعضی گفته اند مغتنم است فی خزانه الروایات قال الشیخ محمد الدین النوی فی الاذکار المصافحه مستحبه عند کل لقاء و اما ما اعتاده الناس بعد صلوٰۃ الصبح و العصر فلا اصل له و لکن لا بأس به فان اصل المصافحه سنت و کوئنه حافطین علیها فی بعض الاحوال و مقرطین فی بعض منها لا یجرح ذلك البعض عن کونه من المصافحه التي ورد بها الشرع.

مکتوب صد و نود و هشتم^(۱۹۸)

بأننا نشيد و اننا نهدين طريقة عليا في فوض برابطه و محبت شيخ است تحرير بر رعيت آداب شيخ و دوام ذكر و بيان فارق قلب و نفس -

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ حمد الله و مصلية على رسوله الله تعالى ان رقيت باسوائه
محرر ساخته در مدارج قرب ترقيات بها و صحيفه گرامی مشرف ساخت حمد الله سبحانه که غفرائے دور
افتاده از ياد زنده اند و نسبت حبي و ارتباط معنوی بحال خود است محب اين طائفه با اين طائفه است
المعزم من احب الطريقة ما دار و وصول بدرجه کمال مربوط برابطه محبت است بشيخ مقتدا طالب
صادق از راه محبت که بشيخ دار و اند فوض و برکات از باطن او می نماید و ساعه فاعه بزرگ او می نماید
مقرر است که فانی الشيخ مقدمه فانی الله است ذکر بهر چند از اسباب وصول است ليکن غالباً
مشروط برابطه محبت و فناء در شيخ است سالک اين راه را دو چيز ناگزير است محبت بشيخ مقتدا
بر رعيت آداب صحبت دوام ذکر چندان بذكر قلبی مداومت نماید که دوام پذيرد و غفلت در فناء آن
نباشد و از تکلف ياد کرد و باره و حضور بلکه دل شود و صفت او گردد چنانچه سمع صفت سامع و
بصر صفت باصره درين وقت غفلت ظاهر بر حضور باطن بر ايت نکند و نوم صوری با توجه معنوی
جمع گردد چوں اين کيفيت حضور غالب آيد و قوت پذيرد نفس حاضر از میان برخيزد و رخت بصرائے
عدم کشد اين زمان حضور خود بخود رو نماید و لا يذکر الله الا الله جلوه فرمايد. مصرع

این کار دولت است کنون تا که را دست

مخدومادرباب دفع شر اندا و حساد دعا و توجه کرده می شود امید که مخدول گردند و السلام اولاً و آخراً

مکتوب صد و نود و نهم^(۱۹۹)

بحاجي حسين در شرح اذواق و مواجيد او که نوشته بود

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ صحیفه گرامی اخوی حاج محمد حسین رسیده خوشوقت و مسرور
گردانید از فقاوید بیت خود نوشته بودند - بیت

بله هر جا شود مهر آشکارا سهارا جز نهان بودن چه یارا
بنگام طلوع انوار احدیت غیب در اضمحلال و استهلاک اطوار کثرت مومنون چه ریب است لیکن
درین عدمیت و اضمحلال تفاوت اقدام سالکان بسیار است از آنجه محمدی المشرب را این فنا و
استهلاک بدها بین و اثر می رساند کذا و کذا و نیز نوشته بودند مشخص شده است که این همه دارت
و حرکات و سکنات بر عدم است که اوسبحانه و تعالی بقدرت کامله خود ظاهر ساخته کار خود بخود است
و چیزهای غریب عجیب برین معدوم دارد فرموده که در تحریر در نمی آید آری بعد اسقاط اضافات
و در تنسبات باهل آن معامله از خود بخود است اگر حضور است حضور خود بخود است و اگر توجه است
هم از خود بخود است و عارف را غیر از استهلاک و اضمحلال و انعدام ازین مقام نصیب نیست -
نوشته بودند درین روزها تجدید امثال ظاهر شده است که در هر آن تمام عالم در عدم می رود مثل
آن بوجودی آید درین حیرت افزوده است محمد و حضرت ایشان با قدس الله سبحانه بسره الاقدس
حل این معامله در مکتوبات نموده اند اگر حل آن خواهند آنجا مطالعه نمایند و مقامات بعضی سبز رنگ و
بعضی زنگ شمس که ظاهر شده نوشته بودند بوضوح آنجا میدبا بجمله همه احوال و مواجید درست و پسندیده
است حتی سبحانه ترقیات نصیبی قوت کند و از دوستان در یوزه دعا است -

مکتوب دوم (۲۰۰)

بصوفی نور سبک در تخریص بردوام ذکر و اختیار عزلت و سر تنجیز تعلیم طریقه مناقص را و آنکه آنچه در
وقائع روی دیدار اعتبار ندارد -

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الحمد لله و سلام علی عباده الذین اصطفاه الله تعالی
ابواب فتوح را همواره مفتوح دارد دو مکتوب مرغوب معاذ برادر گرامی مولانا نور محمد رسیده

خوشوقت ساخت باید که هم برین متوال از احوال ظاهری و باطنی خود آگاه و در افتاده را اطلاع
میداده باشند نوشته بودند که در تکرار سبق باطنی بجد است و نفی اثبات نیز در تکرار دارد نیک مبارک
است نوعی بنکر از ذکر مفید باشند که ما سوائے مذکور از ساحت سینه رخت بر بند دو اتم و رسم
ما سوائی از آئینه دل محو و منکاشی شود اکثر اوقات در زوایه نامرادی بغفلت باشند با خلق کمتر
اختلاط نمایند و بنکر قلبی و لسانی مشتغل باشند و ذکر گفتن هیچ چیز ملحوظ نبود از قبول خلق و
حصول احوال و مواجید بے غرضانه ذکر گویند و در وقت نشاط بچندے که گفته شده است تلقین ذکر
بکنند بطریق سفارت نه بطریق اصالت و خلافت و شرایطے که نوشته بودند بر تقدیرے است که
بسر خود تلقین بکنند اگر سفارت چندے را تلقین ذکر کنند این شرائط در کار نیست که شما ترجمه بش
نستید و این ذکر گفتن هم جز نیست با اختیار شما است اگر بکلف اقبال و انشراح صدر باشد بگویند
والا هیچ در کار نیست آنچه لابد است دوام ذکر و مراقبه است تکمیل دیگرے فریغ کمال خود است
و این اجازت اشخاص محدود و بواسطه آنست که چندے جمع شده مشغولی کنند بهتر است که
فیض یک دیگر برهم دیگر منعکس می شود.

نوشته بودند که اگر در واقعے بسا لکه پیر خصمت تلقین بدیدار احوال بزرگان گذشته نیز
ظاهر شود آن سالک را تجویز تلقین هست یا نه. محدود و اجازت تلقین تعلیم طریقت امر بزرگی
است بخواب واقع صورت نمی بندد تا در بیداری اجازت نکنند اجازت صورت پذیر نیست و
همچنین احوال و مواجید و قطبیت و فردیت و غوثیت امثال آنکه در منامات و وقائع ظاهر شود
نزد این اکابر معتبر نیست آنچه در بیداری از احوال و مواجید روی دهد از آن اینک قطب غوث
کسے است که در خارج و لفظه باین و منصب سرفراز است اگر کسے خود را در خواب پادشاه دید
پادشاه نمی شود تا در خارج پادشاه نباشد. بیت

چو غلام آفتابم همه از آفتاب گویم   نه ششم نه شب پرتم که حدیث خواب گویم
این قدر هست که وقائع و منامات صادق بمشتر اند و مخبر از استعدادات اولیا است بسا است که

آن معنی استعدادے بظہور آید و یہاں ہے کہ در معرض ظہور نیاید جائے باید کند کہ معاملہ از قوت بفعول
آید و از گوش باغوش رسد عزیزے کہ در صحبت اومی گذرانند خوبہائے اور نوشتہ پودند کہ درین وقت
بسیار غنیمت است و در پوزہ توجہ و فاتحہ در بارہ او طلب داشتہ توجہ در بارہ آن عزیز نموده آمد
و فاتحہ از برای از دریا در توفیق او خواندہ شد با جابت قرن باد۔

مکتوب دوم و حکیم (۲۰۱)

مولانا محمد حنیف در بیان نسبت مے و ذکر نصائح۔

الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى صيغه تريف اخوى اخوى مولانا محمد حنیف
رسیدہ خوشوقت ساخت حمد اللہ سبحانہ کہ بعافیت اندواز یاد و در افتادگان فارغ نیستند و از
ہوں مطلب خالی نہ خاطر بجانب شما نگران می باشد نمی دانند کہ بچہ روش زندگانی می نمایند چہ
اطوار در پیش دارند۔ بیت

خواہم بشمار دیدہ درین فکر حکم سوز کاغوش کہ شد منزل آسایش خوابت

درین نزدیکی کتابتے از اں صوب از دوستی رسیدہ کہ گاہ از اطوار شما طاہر ساختہ ہر چند نام شما نوشتہ
است لیکن غالباً تعرض بشما نمودہ و کلمہ ہم مجمل بتعرض بودہ از خواندن آن خاطر بے متالم گردید
کہ از شما چہ دیدہ باشد کہ نوشتہ است ہر چند طاہر بینان از ارباب باطن چہ خبر داشتہ باشند لیکن
چوں بشما طبیعت را محبت و میلانے است و خاطر خواہان کمال شما است از اندک چیز از جا میرود
و قلق پیدا می آید۔ در اثنائے نوشتن کتابت توجہ بیاطن شما نمودہ شد بہ نسبت ما خوزہ معمور
یافت و زیادہ از متوقع مفہوم شد بیچ عبارے بخاطر نامہ الحمد لله سبحانہ علیٰ ذلک و علیٰ
جمیع نعمائے زہار در ارضائے اہل حقوق نوعی نمایند کہ منجر بعدم رضائے صاحب حقیقی گردد
حق اللہ سبحانہ بر جمیع حقوق غالب است حق اور اکمال رعایت ادا نمودہ بحقوق دیگران باید
پرداخت اوقات خود را مضبوط دارند و باہل غفلت اہل دنیا ہما اکن پیش نیاید و باحوال طلبہ

کلمہ نگہ
گلہ

نیک پر دازند و عمده در ضمن گرفتن کسی را بر داشتن مرض دیگر و جز آن جمع همت است و حدانی التوج
شدن اگر این قسم نمودر میان نبود هیچ نقض ندارد و ولایت بآن منوطه از محنت زاید است والسلام

مکتوب دوم (۲۰۲)

بحافظ محمد شریف در نضاح -

خدام حافظ جویزین دور افتاده سلام عافیت انجام خوانند و از دعائے خیر متسی سازند
و این عمر چند روزه را در اہم امور صرف نمایند و اجماع لیلے و گریہ محری را از مغفلات شمرند و
شبهائے نار را با توار و اذکار روشن دارند و در تجارت صدق و امانت را مرغی سازند و حدیث
ان الله يحب التاجر الصادق شہید باشند و از عقود فاسده و ربوہ محترز و بدین باب تاکید
تمام نمایند کہ محل لغزش علما است چہ جائے غیر علما کدام عالم خواهد بود درین زمان کہ ازین عقود
خالی باشد الا من عصمہ الله سبحانه از علماے متدین ہموارہ متجسس این عقود باشند و تحقیق این محبت
جوینہ را زحق سبحانہ بزراری نجات ازین ورطہ مہلکہ خواہند و السلام علی من اتبع الهدی -

الصدق

مکتوب سوم (۲۰۳)

بارشاد پناہ میر محمد نعمان در اسرار غامضہ فقا و فقا و قانی قیومیت جامعیت انسان کامل
الحمد لله و سلام علی عبادہ الذین اصطفی انقابت دستگاہ ششم از جامعیت انسان
کامل در تحریری آید استماع فرمایند عارفے بعد از فنائے تم کہ مربوط است بذہاب حقیقت عدمیہ
کہ موردانائے اوست چون بقا باسم الہی جل شانہ پدید آید حقیقت ثنونیہ بجائے حقیقت عدمیہ نشیند
مدبر و متصرف دروے ہماں اسم خواہد بود و باوصاف آن اسم منصف و متخلی خواہد گشت و یکوۃ
و علم و سمع و بصرو کلام و ارادت و قدرت آن اسم حی و عالم و قادر و سمیع و بصیر و متکلم خواہد شد
ہر اسم الہی جل سلطانہ متضمن اسما و صفات است چون آن اسم ظل اسم دیگر است و جزئی است

از غزلیات آن اسم عارف از راه ظل باصل خواهد پیوست در رنگ سابق باوصاف اسم لاحق منصف
خواهد گردید و باز از آن اصل باصل آن خواهد ملحق گشت و از اصل ثانوی باصل ثالث از ثالث بر رابع و
خامس الی ماشاء الله تعالی متحقق خواهد گشت و چون هر اسم را با اسم دیگر مشارکت هست از راه
ماه الاشتراک با اسم دیگر که مباین اصولی اند نیز بقا خواهد یافت این همه اسم را باید و لا
بجی در رنگ اجزاء عارف خواهد شد الی ان منتهی الی حضرة الذات تعالی و تقدس و عادت الله
جاریست که بعد از قرون از هزاران یکی را بقلای ذات مشرف می سازند و ذاتی که نصیب از
پیشونی داشته باشند از آن مرتبه مقدسه آن عارف را عطا می فرماید که کنه عارف بود و این همه
اوصاف بآن ذات قائم باشد بلکه افراد عالم نیز بآن ذات قائم بودند چرا که افراد عالم در جنب او
چونکه مظاہر اسماء و صفات اند ذاتی در آنها کاین نیست پس آن عارف بحکم خلافت قیوم عالم
می گردد و حکم و بر سر هم می رساند. فَاَنْظُرْ اِلَى اَثَارِ رَحْمَةِ اللهِ كَيْفَ يُجِئُ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا
این زمان آن ذات بجای حقیقت ثبوتیه می گردد و بدو منصرف می شود ازین جا جامعیت
این عارف را باید فهمید که سایر افراد عالم در جنب و حکم جز محقرند از قطره را با دریا نسبت
نیست اینها را با او آن هم نه چنان اوصاف را با ذات نیست تلاشی و استهلاک است در وقت
ذکر گفتن گویا با چندین هزار زبان ذکر می گوید هر اسمی بزبان خود ذکر است و عارف بمنزله کل
اینها است در وقت تحریر بهیستن گویا چندین هزار شخص تحریر می بندند بعد از آن این همه
اشخاص قرائت می کنند و بر کورع و سجود می روند و اکثر از حقائق این عالم امکان نیز با عارف
ندکودین امور شریک می گردند دیگران بیک زبان ذکرند و آنهم چونکه از انانیت اماره پاک
نیست آن ذکر هم بهیونها عاید است و شایان جناب قدس نه و این عارف چونکه از انانیت
رسته است به هزاران زبان ذکر است و در هیچ کدام خود در میان نه، عوام ظاهریین هر دورا
ذکر و عابدی دانند و از حقیقت فرق آگاه نه بلکه عارف تمام حضور گشته است و در غفلت
هم حاضر است چه در علم حضوری غفلت در همه وقت مفقود است و غافلان از آن غافل

پس عارف مذکور غفلت ہم با حضور است و دیگران در عین حضور ہم غافل و در انورہ امر و ایضا غایت حضورشان در حصول است و حصول عین غفلت و عوام اینان را حاضر و ذاکر می دانند و اورا غافل ہذا ہما اللہ سبحانہ سواء الصراط - بیت

پری ہفتہ رخ و دیو در کشمہ و تاز بسوخت عقل ز حیرت کین چہ بوالعجب است
 دقیقه ایست بگوش ہوش بشنود کہ چون عارف خود را از اطلاق کلمہ انا پاک و مبرا سازد و از انا نیت
 امارہ تمام و ابرہہ مقتضائے ہل جزاء الا حصان الا الحصان احسان معشوق در سندان گم شد
 در آئے خود جادہ و آن عاشق صادق از کشاکش غیریت و ارستہ در ضلوت خانہ انائے معشوقی آرام
 یابد جماعت ازین طائفہ ہستند کہ می خواہند معشوق را در آئے خود بگنجانند و در خراب آباد و ویرانہ
 انائے خود مطلوب را فردا رند و بان خود سدا گردند نہ دانستند کہ بظلم از ظلال مطلوب آرام گرفتہ اند گشتہ
 و جز نمود ج از ان بے پایان حاصل نمودہ بیت

تو از خوبی نمی گنجی بعالم مرا سرگز کجا گنجی در آغوش

بسرصل سخن رویم دانے کہ بعارف موہبت گشتہ است چونکہ نصیب از بچونی دارد
 جامعیت آن در بادی نظر بزرگ چوں نمی در آید اما فی الحقیقہ از ہمہ اسماء و صفات کہ در رنگ
 اجزائے عارف گشتہ اند جامع تر است بلکہ این جامعیت را نسبت بان جامعیت قدرے نیست
 و در حجب او حکم تلاشی دارد سبحان اللہ و کجہ این قسم مملکت سبعۃ البصورت شخص محف و نمودہ اند
 و این ہمہ خزان ملک و ملکوت را درین طور خرابہ بے قدر و قیمت ایداع فرمودہ اند و این ہمہ
 حسن و جمال بے رنگ و انوار و اسرار بے کیف را درین بیکر ظلمانی کہ از ابرہمین ہم رسیدہ تعبیر
 کردہ اند و ما ذلک علی اللہ یعزیز و حکمت درین تشراب و اختیاری است لیمیز الخ حیدت
 مِنَ الطَّيِّبِ ہر کہ نظر او باطن و حقیقت عارف نفوذ کرد از برکات وے ملو و سیراب گشت و ہر کہ
 بر صورتش نظر او مقصور گشت و در رنگ صورت بے حقیقت خویش تصور نمود از برکات او محروم ماند
 و بخسراں ابدی شسم گشت نہ دانست کہ این عارف تمام لب است کہ قشرے در میان جان نیست

و قشرش تمام منقلب بلب گشته است و دیگران همه قشرند بلب لیکن آن قشر منقلب چون کبر
کالبه قشرش باقی گذاشته اند بقشر بلب همه وقت مشارکت صوری دارد و باین مشارکت صوری
که نفید کالبه وابسته است که بعد از شکستن کالبه باقی است خاک در حشیم محبوبان افکنده
روستان خود را خود بخود می دارد و لایای تحت قبایلیع فلهم غیری قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ
عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعْتَنِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ

بن
بی خود

مکتوب دوم در چهارم (۲۰۴)

به اسد الشریک در فقر کمن و غنائی واجب غرض جل -

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الله تعالی حسن و جمال نیستی و ندگی را بر آئینه باطن جلوه گرنا
و از دعوائی همسری و فراوندی نجات رسانی دهاد بحر منه من تحقق بکمال العبودیة و اظهار اسرار
الربوبیة علیه علی الصلوات و البرکات و النعمیات بنده هر چند در احکام بندگی ثابت تر بود و
دید نیستی ذاتی و فقر جلی بروی غالب تر ظهور هستی و کمالات و جویی در حق و زیاده ترا از
بصدها تبیین الاشیاء حسن و جمال و غنی و سائر کمالات بروی کمال خاصه لم یزل لا یزال است
عجز نیستی و احتیاج و ذل و فقر و نقص در تو می باید ظاهر آں باین شود خلق را بصفت دل و نیستی
و احتیاج میا فرید و پر تو ای کمالات و جودی خود نیز در و تعجیه فرمود هر که خود را باین کمال عاریت
و نمود بے بود کامل و خیر خیال کرد در بند نفس اماره ماند و از سعادت قرب محروم شد و بدایت بعد و حرمان
گرفتار گردید قالویل الکیل و هر که کمالات عاریت را بآں سپرد و بدید فقر و نیستی ذاتی خود متحقق
گردید بدولت قرب وصل همت گشت بدام نیستی صید هستی نمود و از راه ذل بغر سید قطونی له و شری
و آنچه مقصود از خلقت او بود بجا آورد و نعمت در حق او تمام شد کریمه آدم من کان میناً فاجیناه
و جعلنا له نوراً یمشی به فی الناس بیان حال اوست و حدیث من قتلته فاناد بیه
شان او این کمال مربوط بکمال ابتلاء سید کونین است علیه علی الصلوة والسلام اللهم ارزقنا

بن
و تو

Note:-

This page is missing

تصور نمود و در لایته جانب بعد از لنگاه و هم است فالحن تعالی اقرب فی الوجود و ابعد من الوجودات این کمال از کمالات لایت کبری است که ولایت انبیا است علیهم الصلوات و البرکات کمالات ولایت صغری که ولایت اولیا است مختصر در مراتب قرب است که غایت قرب اتحاد و رفع اثبیت است معامله اقریبیت ازین هم نازک تر است از اتحاد باید گذشت تا اقریبیت می نماید

مصراع لذت می شناسی بخدا ناله چشتی

کمالات عالم امر این جا انقطاع می پذیرد و حقیقت اطمینان نفس درین موطن ب حصول می پیوندد و بعد از گذشت ولایت کبری ولایت علیا است که ولایت ملا اعلی است علی نبینا و علیهم الصلوات البرکات و نصیب تام از کمالات این ولایت عناصر ثلثه راست و راست و غصه خاک که نصیب این عنصر پاک از کمالات

مرتبه نبوت است بعد از گذشت این ولایت سه گانه شروع در کمالات نبوت انبیا علیهم الصلوات البرکات واقع می شود که بالاصاله نصیب انبیا است علیهم البرکات و الصلوات بتبعیت و ارثان ایشان با از آن نصیب است درین موطن عارف از صورت شریعت بحقیقت شریعت ارتقائی فرماید و از صورت اعمال بحقیقت اعمال می رسد تزییات پیش مربوط بصورت اعمال بود و نتیجه آن در اینجا عروج منوط بحقیقت اعمال است و ثمرات نتایج حقیقت پدید می آید ازین جا تفاوت میان کمالات ولایت هر چند ولایت انبیا و علیهم الصلوات و میان کمالات نبوت در باب که صورت را در جنب حقیقت چه قدر اغیار است پس نتایج هر کدام نیز برین منوال بود و از گذشت این ماجر معامله پیش می آید که اعمال جوارح و قلوب در اینجا اثر ندارد و صورت و حقیقت در راه می ماند ترقی و افاضه کمالات در آن موطن وابسته بمحض فضل و احسان است، گفته نشود که استغنائی عارف درین وقت از شریعت لازم می آید و هیچ کس در هیچ وقت از شریعت مستغنی نیست زیرا که گوئیم که آنچه ممنوع است سقوط تکالیف شریعت است و آن غیر واقع است چه کمال عارف در رنگ عوام همواره محکوم حکم الهی اند و از اتیان او امر و انتهای زمانهای چاره نداشتند و آنکه

گوئیم که شریعت اصل و بنیاد معاملاست و اصل و بنیاد همه وقت محتاج الیاست درخت هر خید
بلند شود و عمارت بالا رود و از بنج و بنیاد چاره ندارد این معامله بالاصاله مخصوص بانبیاء و اولوالعزم
است علیهم الصلوات و التسلیات و بطیف تبیعت این بزرگواران تا اگر باین دولت بتوانند
چون معاملات تفصل بالا رود و فاضله کمالات دران موطن از راه محبت ذاتیه بود و در محبت دو
کمال است محبت ذاتیه که بالاصاله نصیب حضرت کلیم الله است علیه الصلوة والسلام و محبت
ذاتیه که بالاصاله نصیب حضرت خاتم الرسل و شفیع الامم است علیه و علی جمیع الانبیاء و اتباعهم
الصلوات و التسلیات البرکات تا که امام صاحب ولت بود که بطیف ایشان ازین کمال شان بهره یابند
و از اولش خاص شان جبرئیل در کشته بیت

در قافله که اوست دائم نرسم این بسکه رسد ز دور بانگ جرس
با بحله این همه درجات قرب معرفت انداز هر درجه که نصیب ارزانی دارند نعمتی است عظمی و همواره شک
ر زین چشم برخوان کریان باید روخت و از اولش صاحبان همیشه امیدوار باید بود مصرع
با کرمیان کار با دشوار نیست

بیت چشم دارم که در اشک احسن قبول آنکه در ساخته است قطره بارانی را
والسلام علیکم و علی من اتبع الهدی و التزم متابعت المصطفی علیه و علی اله الصلوات
والتسلیات و التحیات و البرکات العلی.

مکتوب دوم و ششم (۲۰۶)

بحقائق آگاه خواجہ محمد ششم کشمی و رو یافت در اشارت بعضی کمالات خود و کمالات فی قدس سره
بعد الحمد و الصلوة و تبلیغ الدعوات بحرام حقائق دستگاه و معارف آگاه می رساند احوال فقرا
این ضرورت مستوجب حمد است المستولی من الله سبحانه و سلامتکم و استقامتکم علی جادة شیو حکم
ظاہر و باطنافانه ملاک کامر و مدار الغیوض و بدن و نه خطر القتاد امر و زاریاب بسیار را

چشم انتظار در راه است که از سر ایراب یمن آگاہی یابند و از آن گنج گاہی کو ہرے بدست آرید امید کہ از
 روئے کرم دریغ نذرند و بر فر و نگذارند و تلخ کامان را از قند خوان کریمایہ خوش نوازند۔ بیت
 در سرم سو دای شیرین دلبرے ست تلخ کامان را بشیر نی سرے ست
 یخمل کہ چون نوبت باہل یسار رسد و معاملہ آں نشاء بر منصفہ طور آید ہمہ تمنائے آن نمایند کہ گردہ
 ایشان را کحل بصیرت خویش سازند و ذرہ نمک خوان حسن ایشان را در یوزہ نمایند۔ بیت
 آن دارد آن نگار کہ آنست ہر چہ بہت آنرا طلب کنید در بیان کد آن کجا است
 با بحبلہ الحسنة بعشرة امثالها ہبل تسعة قضیہ مقررہ است بمقتضای آن آنچہ تواند ایشا را نماید و شرح
 نماید و یژون علی انفسہم و لو کان ہمہ خصاصۃ والا حبسی اللہ گوین و از نعیم صاحت
 و سر حشمہ خلت بنسیم ملاحت و جرۃ محبت اکتفا نمایند۔ شعر
 ہنیئاً لارباب النعیم نعیمہا وللعاشق المسکین ما یقجرع
 والسلام اولاً و آخراً۔

مکتوب دوم (۲۰۷) مفتہ

شرح عبد اللطیف شکر خانی فی الوعظ والتذکر والنصح۔

بعد الحمد والصلوة یستدعی هذا المحب لنفسه ولسائر الاجہ النجاة عن الاوقات
 والتخلية عن التعلقات الانقطاع عن المقيدرات والتخلص عن السفليات الى العلويات
 وعلو الدرجات الى حضرت الصفات ومنها الى ذرة الدلت باققلہ اثار اكل المكنونات عليه
 افضل الصلوات واشمل النجيات والتسليمات واتم البركات المرجو من الاخوان ان لا ينسوا
 لقاء الرحمن باتباع الهوى والشيطان وان يفتنوا وان الصحة والامان بكرة ذكر الله
 المنان ويعينوا برهمن الزمان لتلاوة القرآن وليعلموا ان النفس امانة والدنيا سحابة
 محبوبة ولذا اتها مغرورة والاخرة منسية ونعيمها محبوبة والشيطان يروج النقد بعد الفقر

والفقد او لا يعلم عاقل ان الدنيا عاجلة ومتاعها فان لا يعود وتمتع الاخوة باق لا يفوت
 كل امرئ يومئذ بما كسب رهين ومع زوج قرين اما شيطان لعين واما حور عين الغياث على
 ما علمت ثم الغياث على ما اخترت اخترت الثلاث على الثلاث اخترت تعب النفس و
 وشغل القلب وثقل الحساب على راحة النفس وفراغ القلب وخفة الحساب اشتغلت
 بعارة البدن الغاني واشبعته النفس الجانية وسيت التوجهات الروحانية الى الجباب
 السبحاني ولاءت قلبك بالاذكار والذات الغائبة واحصلت بعد لك الامانة العجب
 من العاقل كيف يهتم في امور العاجلة بالتدبير ويقوض امور الآخرة الى التقدير او لا
 يستيقن ان تدبير امور الدنيا في اسقاط التدبير وفي امور الآخرة بالجهد وترك التقصير
 افلم يسمع فحج كل حاج من الدنيا تركها فالويل لمن اطعن بدار الغرور واعتزفها بالسوء
 ونسى وحشة القبور وشدة يوم التشور وخاض بالباطل واعرض عن الكتاب المسطور في
 الرق المنشور وسعى في الملاهي ولم يسع الى البيت المعمور افلا يعلم ان لا يعثر ما في القبر ويحصل
 ما في الصدور ان ربحتم بهيمة يومئذ تحبذوا والسلام على من اتبع الهدى

مکتوب دوم و صدم (۲۰۸)

بہ محمد یوسف خادم درمکاشف حضرت مجدد الف ثانی
 بسم الله حامدا ومصليا حضرت ايشان ماضی اللہ تعالیٰ عنہ چون اربعضے تقریباً
 ظاہری کہ لازم عشرت واختلاط اند تنگ آمدند قصد عزالت وانزوا نمودند می فرمودند کہ برای
 تصحیح نیت وتعیین موضع بنجاب اوسبحانہ ملحقی ومنصرف بودم دریں اثنا چنان ظاہر اقتد
 کہ طریق محبوب ومضی وانسب الیق ہماح طریق است کہ تو بران ہستی نہ طریق انزوا وعزالت
 دین اثنا نظر بر سر سہ افتاد دیرم کہ گویا این مقام چاہے است عمیق ازین چاہہ هیچ چیز بدنیاید
 فافہم والسلام علی سید الانام وآلہ وصحبہ العظام۔

ت
 التوجه الروحاني

ت
 التوجه الروحاني

مکتوب دوم (۲۰۹)

بمیرزا اسماعیل خان بیگ در بصیحت مداحی طریقه علیہ نقشبندیہ قدس اسرار را بیاہا۔
 مخدومادنیادار عمل است و موضع کشت و کار عیش و فراغت بدار آخرت معد است
 بندہ مقبول آنست کہ این حیات چند روزہ را بوظائف طاعات معمور دارد و بعبثت نگذارد و
 بعیش تنعم نہ و از کہ نتیجہ آن در آخرت بزر حشرت و ندامت بے سود نخواہد بود بزر قلبی چند راں
 مد اومت باید نمود کہ دوام پذیرد و صفت لازمہ دل شود چنانکہ سمع صفت سامعہ و بصرفیت
 باصرہ و این معنی در طریقه علیہ نقشبندیہ بسہولت عمل میسر است چہ این بزرگواران ابتداء سیر از عالم
 امر خودہ اند و نہایت اود را در بایت درج فرمودہ پس طالب صادق را اختیار این طریق عالی
 اولی و انسب باشد و ایضاً اکابر این طریق اقبل سنت و اجتناب از بدعت اختیار نمودہ اند کہ
 متمم برکات است و نتیجہ محبت دانستہ کہ ذرۃ علیہ اہل سلوک است کریمہ قل ان کنتم تُحِبُّونَ
 اللہَ فَاتَّبِعُونِی یُحِبِّکُمُ اللہُ شاہد این معنی است والسلام اولاً و آخراً۔

مکتوب دوم (۲۱۰)

بمیرک عباد اللہ ولد قاضی محمد زاہد کابلی در انقسام علم بدو قسم در تمیز علمی کہ متعلق بواجب گردد
 تعالی و علی کہ تعلق بممكن گیرد۔

الحمد لله رب العالمین والسلام علی سید المرسلین والما جمیعین علم کہ عبارت از
 انکشاف است و قسم است قسمی است کہ بانکشاف احاطہ بود و قسم دیگر آنکہ محض انکشاف بود و
 احاطہ نہ بود علی کہ بممكن تعلق گیرد داخل قسم اول است و علی کہ بواجب متعلق شود از قسم ثانی است
 و این علم را ادراک بسیط گویند و نشان عدم احاطہ آنست کہ کیفیت در درک نیاید و روتہ اخروی
 ماثل قسم ثانی از علم است کہ آنجا محض انکشاف است بے آنکہ کیفیت معلوم شود و چگونہ معلوم شود

که در آنحضرت کیفیت نیست تعالی شانه و عزیرانه والسلام

مکتوب (۲۱۱) دوصد یازدهم

بمیر محمد خانی در نصیحت.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ حَامِدًا وَمُصَلِّيًا بِرَأْسِ عَزِيزِ وَقْتُ بَسِّ عَزِيزِ اسْتَبَايِدَ كَيْدُكَ دِرَاعُ
اَضْرَفَ اشْهَامُ صُوفِ كَرْدِ دَوَانِ خِدْمَتِ مَوْلَايَ حَقِيقِي اسْتَجَلَّ شَانُهُ وَكَسْبُ مَضِيَّاتِ اَوْسَجَانُهُ
وَاجْتِنَابِ اَزْجَحَمَاتِ وَمُخْطَوَرَاتِ شَرْعِيَّةِ لَذْتَ طَاعَتِ قُرْآنِ بَرْدَارِي صَاحِبِ حَقِيقِي رَازِيَايَةِ اَزْ
لَذْتَ مَحَبَّتِ بَايِدِ دَانَسْتِ كِدَامِ نِعْمَتِ خُوشْگَوَارِ تَرَا زَانِ اسْتَكَمَوْلَايَ نِعْمِ جَلِّ وَعِلَّا اَزْ يَنْكُشِ اَزْ كَرْدِ
اَوْرَاضِي بَاشْدِ وَكِدَامِ اَلْمِ زِيَايَةِ اَزْ نَاخُوشْدُوِي اَو اسْتِ تَعَالَى لَذْتَ وَصَالِ زِيَايَةِ اَزْ لَذَاتِ
جَنَاتِ نَعِيمِ اسْتِ اَلْمِ فِرَاقِ بَدْرِ اَزْ عَذَابِ حَجْمِ فَطَوْبِي لِمَوْفَقِيْنَ وَبِلِ السُّوْفِيْنَ وَالسَّلَامِ اَوَّلًا وَآخِرًا.

مکتوب (۲۱۲) دوصد دوازدهم

بملا گل محمد مفتی پشاور در دلالیت بر عزائم امور.

مُحَمَّدُ وَابْنُ خَطِيرٍ دَرِيشِ كَرْدِه اَيِدِ وَخِدْمَتِ بَرْگِ خُتْيَا رَمُودِه اَزْ عَمْدَةِ اَوِي رُونِ اَدَبِ خُصُوصًا
دَرِينِ جَزْوَنِيَانِ بَسْمَشْكَلِ اسْتِ كَمَالِ عِلْمِ وَفَقَاهَتِ وَفُورِ تَقْوِي وَتَذَرِيْنِ مَوَافَقَتِ حُكَامِ اَهْلِ دَلِ
دَرِينِ اَمْرِ بَرْگِ دَرِكَ اَسْتِ اَتَقْدِيرِ دَانَسْتِ دَرِ دَلِ اَهْلِ زِيَايَةِ مَتَكُنِ گُشْتِه اسْتِ كِه اَمْرُوْنِي رَپِيشِ بَرْدِ
بَسِيَارِ دَشْوَارِ اسْتِ تَرَسَانِ اَزْ لَزَانِ بَايِدِ بُوْدِ ظَهْرِ اَلْمُفْتِي جِسْرِ جَهَنَّمَ شَنِدِه بَاشْدِ حَدِيثِ اَجْرَا كَمِ عَلَي
اَلْفَتَوَى اَجْرَا كَمِ عَلَي اَلْمَنَّاكَوْشِ زِدْشُدِه بَاشْدِ اَزْ عَقْلَا عَجَابِ اسْتِ كِه دَرِينِ قِسْمِ اَمْرَا زَاكِ دَرِ اَيْتِ ظَاهِرَا
نَيْتِ صَاكِه دَاشْتِه بَاشْدِ هَرْ چِي رَا نَدَانِيْمِ بُوَا سَطَه قُوتِ عِيَالِ خُودِ بِيْجِ عَاقِلِ تَخْوِيْرِ كُنْدِ كِه دَرِينِ
طُورِ مِهْلَكِ عَظِيْمِ خُودِ رَا اَنْدَازِ اَمْرِ بِيْگَرِ خُوَايِدِ بُوْدِ اَللّهُ تَعَالَى اَسْتِ قَامَتِ كَرَامَتِ قُرْآنِ رَبَّنَا اَلَا تَنْزِيْعُ
قُلُوْبِنَا بَعْدَ اِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً اِنَّكَ اَنْتَ الْوَهَّابُ.

مکتوب دوم (۲۱۳)

بحاجی محمد عارف در بیان درجات ولایت لطائف عالم امر و مناسب اینها با لطائف عالم خلق
الحمد لله و سلام علی عباده الذین اصطفی مکتوب مرغوب برادر گرامی حاجی عارف رسیده
خوشوقت ملتذ ساخت حق سبحانه همواره در بای ترقیات را مفتوح دارد و یکسب مرا ضعیف خویش
سر بلند گرداناد از حصول فنای لطائف نوشته بودند رحمت الله سبحانه علی ذلک بدانند که ولایت
پنج درجه است که مربوط بقطع لطائف پنجگانه عالم امر است و وصول بکمالات مناسبه هر کدام و
حصول فنا و بقای هر یک از آن لطائف هر چند نفس ولایت وابسته بفنای بعضی آن لطائف
است لیکن کمال آن منوط بفنای لطیفه اخفی است نیز تواند بود که فنای لطیفه قلبی روح بحصول
انجامد و ولایت حاصل شود و لطیفه سر از دولت فنا بیهوده بود و فنای سر دست دبر و فنای خفی و
اخفی نشود و چو فردا حقایق اشیا ظهور کند آن لطیفه که درین نشأه بقا و بقا نرسیده است از
نتایج و ثمرات که بر فنا و بقا مترتب است بیهوده باشد و در رنگ دایه خام که در دیگ پخته می ماند
مَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَغْمَى فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَغْمَى وَأَصْلٌ سَيِّئًا

نوشته بودند که میر رب لطیفه نیز بوضوح پیوست از قلب که رب او تکوین است قطع دایره
ظلال تکوین نموده واقف ذات گردانیدند پس قسم در قدرت ارادت الی الذات البحت و چون سیر
در علم واقع شد عجایب دایره علم را یافتیم که جمیع اشیا با حاطه کرده است از محروم از اصول لطائف
خمس سیر در اصل قلبی روح که افعال و صفات زائده است نوشته اید و اصل لطیفه سر که شیون
ذاتیه است نیز محتمل عبارت است لیکن از سیر در اصول لطیفه رابع و خامس خفی و اخفی باشد هیچ
نوشته اید ولایت عیسوی نجفی تعلق دارد و ولایت محمدی علی صاحبها و سایر النبیین الصلوات و
التسلیمات با خفی متعلق است بدانند که هر کدام از لطائف خمس را که در عالم امر است با هر کدام
از لطائف خمس عالم خلق مناسبت است لطیفه اخفی را بحاک مناسبت است و خفی را بنار و

سر را بیاورد و روح را بآب قلب انبفس چون معامله که بطائف عالم امر وابسته است با انجام رسد
و سیر در اصول و اصول آنها منتهی شود کمالات عالم خلق در پیش است و سیر در اصول آنها
لطائف عالم امر را بیشتر کمالات و لایب مناسب است لطائف عالم خلق را کمالات نبوت بیشتر
ملائمت - نوشته بودند که تحقیق آنچه در کشف این فقیر آمده که مبداء فقیر علم است خود را در علم یافتیم و اسم
علم را بر سر خود نوشته دیدیم - مخدوم فقیر نیز یکبار به همین قسم یافته بودم و نوشته دیده الله تعالی از برکات
این نشان عظیم الشان بهره تمام عنایت فرماید آنچه در باب فقیر زاده بشارت یافته و نوشته اند واضح
گردید از کرم او سبحانه بعد نیست ان الله قرین حقیب -

فقیر زاده

مکتوب دوم و چهارم (۲۱۴)

بمولانا محمد صدیق و مولانا حسن علی در تذکر -

بسم الله الرحمن الرحیم اخوان کرام مولانا محمد صدیق و ملا حسن علی بر معارج کمال و
اکمال مرتقی باشند و کمال نیستی موصوف بودند و در اعمال آخرت بجان کوشند ذکر الله جاءت الهمما حقة
تتبعها الرادقة ای جاءت الموت بخدا فیه مما امکن از خلق کیسویا شدند و گنج نامرادی را
از مغنمات شمرند لا تصحبا الا شرار ولا تقطع عن الله سبحانه بصحبة الا خیار - بیت
بکج غارے خلوت گزینم از همه خلق گراں لطیف جهان یار غار ما باشد سلام اولاد و آقا

مکتوب دوم و پانزدهم (۲۱۵)

بصاحب کمالات صوری و معنوی مخدوم و مراد گشتی شیخ محمد صبقه الله سمریه در ترجیح نسبت موت و نوم
بر حیوة و لقیطه -

الحمد لله و سلام علی عباده الذین اصطفی الموت جسر یوصل الحییب الی الحییب
و نیادار عمل است و اربقا آخرت است و شرف معامله آخرت از موت است من مات فقد قامت

قیامت پس قرب حالت کے ہنگام موت و بعد ان روئے دیدار حالت تیاوی بمراتب تفوق دارد بعضے از کل باشند کہ ایشان را بمصدق النوم اخ الموت در وقت خواب حالتے روئے دیدہ کہ بہ از حالت بیداری باشند۔ اگر گویند خواب ہر اسیر غفلت است در حین آن قرب حالت روئے دادن یکجہ معنی است و تفوق آن بر بیداری کہ ہنگام عبادت است چگونہ راست آید۔

گوئیم خواب خواص مطلقا غفلت بودن و از عبادت خالی بودن ممنوع است نوم العلماء عبادۃ شنیعہ باشند من لم یذق لم یدر۔ بدانکہ نسبت باطن ہر چند در درک ظاہر تیاوید و از غفلت آن دوزخ بود متجلی تر گردد باطن از ظاہر محبوب است و از اطلاع آن مستحی ہر چند امدادات ازین بآن می رسد لیکن چا و ناز و استغنا لازمہ معشوق است نسبت باطن با ظاہر نسبت معشوق است با عاشق خوش گفت۔ بیت

نہ تنها آفتم ز یابی اوست بلاے من ز ناپروائی اوست

ظاہر ہموارہ از باطن نالان و گریاں است از ناز و استغنائے آن جگر کباب دیدہ پر آب مع ذلکہ در خد متکاری او جان سپاری دارد و ہنگام خواب چون ظاہر را گوئے غفلت روی می دہد نسبت باطن میدان خالی یافتہ بخوبی از ہر چہ تمام تر بے حجاب بر منصفہ ظہوری آید بمصداقے تاب پردہ ناز از روئے بر کشیدہ در صحن گلزار بر وز و خرامش میفرماید اگر گویند لازم می آید تفوق حالت نوم بر حالت نماز و حال آنکہ نماز معراج مومن است کہ در حین ادائے آن از دنیا با آخرت می بر آید گوئیم نوم ممنوع است چہ تفوق حالت نوم بر حالت یقظہ ثابت شدہ نہ بصلوۃ یا مثل آن ہر چند با یقظہ جمع شود السلام علیکم

مکتوب (۲۱۶) و صد شانزدہم

بمہر نیرخان دہتر غیب بر تحصیل فنا۔

سعادت آثار میاں مہر نیرخان این دعا قنادگان را بر نیچے فراموش کردہ اند کہ گاہے بسلاہ و پیاہے یاد آوری نمی نمایند ہر حال با خدا باشند حل شانہ و از اسوی او معرض سببی نمایند کہ دوام

حضور و آگاہی مع اللہ سبحانہ پیدا شود بحدے کہ ماسوائے او ہرگز مخطو نہ باشد بنوعی کہ اگر تکلف
خواہند کہ یاد ماسوائے نمایند بیاد نیاید بعد ازین این وصف حضور را نیز از خود نفی نمایند تا حضور
مطلوب خود بخود میر آید و نفس عارف در میان نماز نیست خلاصہ سیر و سلوک مصراع
این کار دولت است کنون تا کراہند

مکتوب دوم و مقدم (۲۱۷)

بارشاد پناہ میر محمد نعمان در بیان مذہب علما و صوفیہ در عنایت زیادتی وجود بیان مختار خود درین کتب تشریف

مصراع از ہر چہ میر و سخن دوست خوشتر است

مخدوم حضرت وجود و کمالات تابعہ آن خاصہ رب معبود است جل سلطانہ و در ممکن کہ
معائنہ می نمایند مستعار و مستفاد از ازل مرتبہ علیا است جمع چوں این کمالات را کہ در ممکن معائنہ می نمایند
و علاقہ اصالت و ظلیت بر آنہا پرورہ نگشودہ کمالات مستورہ را دروے بطریق اصالت می دانند و
وجود را مشترک معنوی و بعضی مشترک لفظی می گویند ہر چند آنرا مستند بصنع قادر قدیم می فهمند و
طائفہ دیگر کہ اہل سلوک ریاضت اند و بصفا فی باطن بلکہ محض مہبت خصوصیت وجود و سائر
کمالات را بحضرت واجب الوجود تعالیٰ می فهمیدہ اند بلکہ ہر کمال را عین او دانستہ اند و اورا سبحانہ وجود
مطلق یقین ہنودہ اند و صحیفہ کائنات را ظہورات و تقیدات آن مطلق تصور فرمودہ و چوں مقتدر
عین مطلق است بتوحید وجودی و اتحاد ذاتی قائل گشتہ اند و صفات و ذوات ممکنات را باصفا
و ذات واجب تعالیٰ متحد می دانند و فرق باطلاق و تقیدی نمایند و می گویند رباعی

بر شکل بنان رہ زن عشاق حق است   لابلکہ عیان رہ بہم آفاق حق است

چیز کہ بود ز رویہ تقبیل جہان   و اللہ ہمان زوجہ اطلاق حق است

می فرمایند کہ مطلق در مراتب مقیدات عین مقیدات است و مقیدات در مرتبہ مطلق عین مطلق رہا

ہستی کہ ظہور می کند در ہمہ شے   خواہی کہ بری بسوی او یا ہمہ پے

رو بر سرے جاب را پس که چساں می وی بوده و وی بود اندر می
 و فرقه دیگر سابقه غایت و محض فصل در اختصاص وجود و سایر کمالات با طاقه ثانیه
 شرکت دارند لیکن نه آنرا عین ذات می گویند و ذات را تعالی و رائے آن اثبات می نمایند و محتاج
 این وجود نمی دانند چنانچه در تحقیق آن تفصیل نموده اند و وجود و صفات ممکن را طلال آن وجود
 و آن کمالات می فرمایند که در مراتب عدم که بمنزله ذات ممکن است منعکس گشته نمود پیدا کرده است
 پس برین تقدیر ذات ممکن عدم آید که بواسطه انعکاس کمالات از سایر اعدام امتیاز یافته است
 بلکه در علم واجبی جل شانه پیش از انعکاس نیز ممتاز بوده است و صفات کمال دروے عاریت
 پیش نیست چوں مبدأ آخر و کمال وجود است و مبدأش و فساد عدم پس خیر و کمال همه عاید باو باشد
 عزوجل و شرف نقص بنام راجع بمکن که مقتضای ذات اوست کرمیه ما اصابک من حسنۃ
 فمن الله و ما اصابک من سبۃ فمن نفسک مصداق آنست و زوطا طاقه ثانیه شرات
 ذاتیه در هیچ چیز کاین نیست اگر هست نسبی و اعتباری است و تحقیق آنکه عدم لاشی محض است
 مرات بودن آن کمالات را بچگونگی است در مکتوب که به خودم زارگی خواجہ محمد عبید اللہ این اخبر
 نوشته اند راج یافته اگر شبهه بماند انجا رجوع نمایند پس بطور این بزرگواران ذات ممکن با ذات
 واجب تعالی متحد گشت چه نشان اتحاد وجود مطلق گفتن است ذات واجب را تعالی و وجودات
 مقیده و ذات ممکنات را و بطور ایشان هیچ کدام ازین دو امر تفریق نه پیوسته است هر چند وجود دیگر
 در میان نیامده است بیک وجود است که بطریق ظلیت چندین جا ظهور فرموده است پس فرقه ثالثه
 با طاقه ثانیه در قول وحدت وجود شرکت دارند لیکن آنها با اتحاد گرفته اند و اینها نه وحدت وجود بطور
 ایشان بآن معنی است که وجود خاصه حضرت معبود است ممکن فی نفسه از وجود تهی است عدمی
 است به سبب انعکاس کمالات نمودی پیدا کرده است لیکن چوں بوضع خداوند سیت جل سلطانه
 از خلل محفوظ است و معامله ابدی بآن مربوط پس وحدت وجود باشد و هیچ کدام بایک دیگر از ممکن
 بواجب تعالی متحد نگردد خوش گفت بیت

نه آن این گردد و نه این شود آن همه اشکال گردد بر تو آسان
 و ازین عدم اتحاد تغایر که متکرم همسری و موجب شرکت و مساوات باشد لازم نیاید
 چنینست را با هست کلام همسری است و شر و نقص را با غیر و کمال چه شرکت و مساوات است
 بود و خبر در خود نیست ازین بود چه آید و ازین نمود چه کشاید اگر خبر و کمال درو نمود راست همه مستفاد
 و مستعار از حضرت ذوالجلال است والسلام علیکم وعلی من لدیکم۔

مکتوب دوصد و شتردهم (۲۱۸)

بهمت خان در آنکه عارف را جمیع امور زینت ترقی می گردد و نواویل کریمه و اذکُر رَبِّکَ إِذَا سَبَّحْتَ۔
 الحمد لله و سلام علی عباده الذین اصطفی بمقصود از طاعات و عبادات و مطلوب از
 سلوک و ریاضت فی الحقیقه آنست که سالک بر عرصیت ذاتی خود عالم و بینا گردد و بوجدان خاص
 در یابد که هستی و کمالات تابعه آن غیر حق را نیست جل سلطان و هر جا متوهم است اثر و نمود ج آنست
 پس حدید البصری هر جا هستی بیند بهستی او پی برد و هر جا حسن و کمال در یابد آنرا زینت حسن و کمال
 لایزال گرداند بلکه شر و نقص را نیز بعلاقة آنکه اثر قدرت باهره اوست زینت مؤثر آن سازد
 درین صورت سالک را هیچ چیز نماند و حاجب مطلوب حقیقی نیست و خطرات که موجب نفقه است
 بعلاقة اثر و مؤثر را بهست بمقصود و وسیله است برائے جمعیت۔ بیت

درد دل ما غم دنیا غم معشوق بود   باده گر خام بود بخت کند شیشه ما

مانا که در کریمه و اذکُر رَبِّکَ إِذَا سَبَّحْتَ ایمانی است باین مراقبه یعنی چیزی که موجب
 نسیان و غفلت است آنرا بعنوان حجابیت تصور نمائے تا از ناسیان و تجویبان گردی بلکه آنرا
 بعلاقة مذکوره زینت صعود مطلوب گردان پس برین تقدیر اذاسبیت بمعنی اذاباشرت اسباب النسیان
 باشد و نیز نوم العلماء بعباده بهمین معنی است تواند بود که آنچه دیگران را سدا راه است اینهارا
 هادی و شاهره است و هیچ چیز ازوے در نمی ماند و هر چیز را زینت وصول می سازند رجاء

لَا تَأْخُذْ بِهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ بَيَانِ هَالِ شَانِ سِتْ وَلَا يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ وَلَا نَصَبٌ
وَلَا فَجْصَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ الْآيَةَ نِشَانِ شَانِ دَنِيَّ شَانِ حَكْمِ آخِرَتِ گِرَفْتَه است از آخِرَتِ شَانِ
چه و انما یتوانید این دولت غنی را از دست ندمید و هر جا بوی ازین موهبت نرسد از پے آن
نروید امر و نه چیز بدست می آید و بطالب بقیاد راه آمد و رفت می کشاید فردا که ابواب مسرود
بر معطل فطرت مسرود گردد جز ندانست بے سود نخواهد افزود و الله یحق الحق و هو یمیدی
السبیل خوش گفت. رباعی

در جہاں شاہدی و ما فارغ در قدح جرعه و ما ہشیار
بعد از ان سیت ما و دامن دوست بعد ازین گوش ما و حلقہ یار
والسلام علیکم و علی من لدیکم۔

مکتوب دوصد و نوزدہم (۲۱۹)

بکترین درویشان محمد عید اللہ در معارفے کہ نزول متعلق است و تفصیل شہد بشارت شہود ملک۔
عارفے کہ قطع منازل و وصول نمودہ و موصول خود رسیدہ است چو لھا تو اہنکدہ وے را
بعالم باز گردانند و نزول بحجت ہدایت ارشاد مشرف سازند تو رے از اشعات انوار قدم در قلب
وے کہ در یک غیب ہیوت است می نہند و بقائے بآن نور کہ مستفاد از زنبہ و جوب است می نہند
تا آنکہ این عارف تمام خود بآن نور منلون می شود و بصبغ الہی جل جلالہ منصب می گردد و طالبان
را نیز بہمان رنگ می برآرد و تازمانے کہ این عارف بقید حیات این جہانے مفید است بتعلقات
بدنی متعلق بہمان شعلہ مودع خرسند است و بجزئی از کلی قلند و حکم الحجاز قنطرة الحقیقہ در مجاز
تیر چون عشق بکمال اکمال رسد و عاشق در خود نشانے از معشوق بیابد و آثار معشوق در خرابہ
عاشق ظاہر آید می تواند کہ بہمان نشان خرسند شود و از معشوق اعراض نماید چنانچہ از محبوب عالمی
می آید کہ وقتے یلی نزدیک فے شد گفت ای اے عنی فان جبك شغلنی عنك۔ شعرا

گفت رور و کہ آن چنانم من   کہ بجز عشق تو ندانم من
عشق تو ای نگار فرزانہ   آن چنان کرد در دلم خانہ
کہ ترا ہم نہ اند گنجائی   بعد ازین خوشترم بہ نہائی

بر سر اصل سخن رویم و گوئیم کہ آنچه عارف مرجوع را درین نزول مقصود بود چون بانجام
رساند و وقت وصال مے در رسید و از رفاقت بدن کسرتے بآن الفت گرفتہ بود اعراض نماید و ندان
اللہم الرفیق الاعلیٰ برآرد این زمان بروفق الموت جسروصل الحبيب الی الحبيب بکلیت
خود متوجہ جاب قدس عظمت جلالتہ گردد و از تنگنائے شہود جزئی و راستہ بعوضہ شہود کلی بگذر نماید۔

باید دانست کہ ملائکہ کرام علی نبینا وعلیہم السلام ہر چند مشاہد اہل اندو ہمیشہ شہود کلی
دارند اما شہودی کہ انسان را درین مرتبہ میسر گشتہ است فوق شہود ملک است بلکہ شہودی کہ عارف
را در دنیا است ہر چند جزئی است اما خصوصیتہ دارد کہ ملک را نیست و آن آنست کہ مشہود جزئی
ایشان را کما بجز ساختہ اند و انسان را از نفس بے گذرانندہ بآن جزئی بقا بخشیدہ و مشاہدہ ملک
نہ این چنین است کہ وے از بیرون نظارہ می نماید و از مشہود خود چیزی بے بدست نمی آرد شتاد
ما بین المشاہد تین۔ بشنوا آنچه بالاندکور شد کہ مشہود انسان جزئی است در مرتبہ اول است
از مراتب نزول اگر شئمہ از خصائص مراتب نزول کہ بشر بآن ممتاز است در معرض بیان آرد و
کمالات مخفیہ و اسرار مخفیہ انسان را کہ افضل خلایق است جلوہ گر سازد نزدیک است کہ
نزدیکان دوری جوئید و واصلان راہ ہجر پوئید۔ شعری

ومن بعد هذا ما يدق صفاته وما كنهه احفظ لذيہ واجمل

والسلام علی من اتبع الهدی۔

مکتوب دوم و ستم (۲۲۰)

ہمولا نا محمد صدیق در آنکہ کفار را در دوزخ جزائے وفاق است و ذکر بشارت موع۔

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ اللَّهُ تَعَالَى بِدَرَجَاتِ کَمَالٍ وَکَمَالِ رِسَالَتِی مِکْتُوبِ مَرْغُوبِ
 مَندرج بود که استنبلائے شهود فضل و احسان و اصل ذکره باعث استعجاب تعذیب کفار میگردد
 و از برای رفع استعجاب این قدر بخاطر می رسد که دین تعذیب نیز رحمت است که بما فوق
 تعذیبات معذب نخواهند شد چنانچه عزیزی می فرماید - بیت

روم بدردخ و شکر بهشت باید گفت که این جز مکافات من بهشت من است

مخدوم اخی سحانه در قرآن مجید عقوبات کفار را جزای وفاق فرموده است پس هیچ درجه
 تعذیب عقوبت که این بدکیشان مستحق آنند از آنها فرو گذاشت نخواهد شد و موافق عمل بسزا
 خواهند رسید هرگاه حق سبحانه بر جمیع درجای تعذیب در بود و اینها مستحق بودند از رحمت یایوس پس
 وصول رحمت و فرو گذاشت درجه از درجات تعذیب از کدام ره گذار باشد آری در ماده اهل توحید
 که بدو رخ روند این مقوله ظاهر انگیزش داشته باشد که از رحمت یایوس نیند و امیدوارند و عزیز
 که قائل بیت مذکور است چون اهل توحید است امیدوار رحمت است اگر چنین گوید مستبعد
 نبود حمد الله سبحانه که در آخر کتاب متنبه شده اید و نوشته اید که چون در اصطلاح شرع این اطلاق
 مجوز نیست ازین توجیه ازین استعجاب مستغفمی باشد و واقعه که رسالت پناه را صلی الله علیه و سلم
 در آن دیده اید و خلعت بشمارد اید و شما که لبرق الحافظ از صراط گذشته اید و ماذون با مزار
 خلائی از صراط گذشته اید بسیار عالی و روشن است و بیشتر است حق سبحانه از وقت بفعول آورد
 اِنَّ قَرِيبٌ مِّنْ حُجُبٍ - در وقت توشن کتابت متوهم شد که خلعت ازین جانب بشمار سیده مائل شافی
 واقع نشد که این خلعت از چه بابت است ظاهر آنست که خلعت مداریت و ارشاد است لیکن
 مداریت ارشاد جزئی و مقیده بفقعه دون بفعول خواهد بود و مداریت ارشاد مطلقه و السلام علیکم -

(۲۲۱) مکتوب دوصد و بیست و یکم

بارشاد پناه میر محمد نعمان در بیان علوم بهت عارفی که از محبوبیت بهره و راست باز و معارف مناسب آن -

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ بعد الحمد والصلوة وتبلیغ الدعوات بحمدت سیادت و
 نقابت دستگاہی مخدومی ملاذی می رساند احوال فقرائے این حدود مستوجب حمد است المسئول
 من الله سبحانه سلامتکم وعافیتکم واستقامتکم از معاملانے که درین نشأة فانیة بآن
 تسلی می دهند و خورسندی دارند چه در معرض بیان آر که شیعی بیش نیست و زیاده از نمونگی نصیب
 ندارد و قدم از دائرہ انتزاعات بر نیارده عالی همی با مثال آن شفیقه و مقنون نگردد و هَلْ
 مِنْ قَرِيبٍ دُكُوِيَانٍ مِّنْ تَمَرٍ مَّنْهُ يُوِيَانِ است هر چند یعنی نیز تعبیر است وهو سبحانه و راء التغيرات
 اما چه توان کرد که میدان عبارت ننگ است وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ و چون احاطه منترع منه از
 طوق بشر خارج است وَلَا يَحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا پس ناچار هر چه از آن مرتبه حاصل خواهد نمود البته
 مقید با استعداد و دریافت و خواهد بود مطلق ازین قیوم معرست ازین تقیدات مبرا پس مقتضای
 علومیت عدم تمنای حصول و وصول است چه وصول نیز باندازه حوصله واصل است. مصرع
 آن نغمه که در دهان نگنجد طلبند

وظا هر است که هر چه مقید با استعداد و دریافت ممکن است مطلق صرف نیست هر چند ممکن
 از خود رسته و باصل خود پیوسته باشد و بقا و بقا متحقق گشته چه اصل او نیز بے تقیید نیست و کذا
 حال اصل الاصل الی ما شاء الله تعالی و اگر نیز از آن بعد از قرون حقیقت یکے را با حقیقت آنسر و
 علیه علی آله الصلوة والسلام انطباقی و اتحادی حاصل گردد و بقائے بعد از فنا ئے اکل بآن مرتبه
 علیا پیدا کند چون آن حقیقت نیز از اطلاق صرف متمیز است از اطلاق صرف نیز برهه کمتر خواهد
 یافت چه آنسر و علیه علی آله الصلوة والسلام بآن برتری از امکان ذاتی رسته است و بوجوب
 متحقق نگشته پس ناچار حقیقت او از حقیقت واجب لذاته متمیز باشد و هر قدر امکان که در
 ممکن باقی است همانقدر از اطلاق صرف عدم حصول کائنات مانا که چون آنسر و علیه علی آله
 الصلوة والسلام در علومیت فرد کامل بود و یان کمالات و برتریها که او را حاصل بود خردمند و مری
 نبود ناچار از حال او چنان خبر دادند که آن رسول الله صلی الله تعالی علیه و آله وسلم و بارک

دائم الحزن متواصل الفکر چه مقتضای کمال محبت رفیع آئینیت نیست در میان محب و محبوب
آن محال است و تسلیم قلب حقائق پس حزن دائمی این گیر آید شیخ عطاری فرمایند قدس سره بیت
نمی بینی که شاہی چوں بیمبر نیافت او فقر کل نورنج کم بر

مراد از فقر کل انحلال تمام از بشریت و امکان است. سؤال در معامله او ادنی عدم بعین
انرا از ممکن زائل می گردود و جز وجود صرف درو ہے هیچ نمی ماند پس باید که بوجوب متحقق گردد چرا که
امکان مربوط بشبوب عدم است. گوئیم که مفردہ اخیر ممنوع است زیرا که صفات اجبی صلا
از شان عدم مبر اند معذلک چون احتیاج بذات واجب تعالی دارند از امکان ذاتی مبرا نیستند
و وجود این عارف در مرتبہ صفات اضافیہ کائن است هر چند وجود او از سایر افراد ممکنات
جداست و غیر از مشارکت صوری در میان شان ثابت نیست و تحقیق این مقام آنست که زوال
عدم و حصول و جوب در حق این عارف چوں یکسب است که سیر و سلوک و فنا و بقا حاصل
گشته و جوب لذات نیست تا انقلاب حقیقت لازم آید و جوب بالغیر داخل دائره امکان است
و استحالة ندارد این کمال و علو همت که بالاندک و رشد مربوط بنشأه محبوبی است زیرا که محب که همواره
شهود محبوب را تجوہان است و وصل و اتصال او را همه وقت جویند کجا یارای آن دارد که بر توے
از محبوب بروے ظاهر گردد و خود را تو اندنگا بداشت غرضیے گوید بیت

به بوی نواز جاچم هست و بخود زیر سو که آواز پایے بر آید

محب با ثار و افعال و صفات جلال و جمال محبوبیت است که نشانی از اصل اردو ازین
گرفتاری بامور دیگر ملتفت نیست این قسم عزیزان و نشأه اخروی امید یابند تا تکمیل دیگران نیست
بر سر اصل سخن رویم و گوئیم آنسرور دین دنیا علیہ علی آلہ الصلوٰۃ والسلام هر چند درین
نشأه دائم الحزن متواصل الفکر بوده اند اما امید داریم که در نشأه اخروی باوے معاملاتی در میان
آید که این حزن و فکر را بر باید چنان موطن موطن حزن و اندوه نیست موطن حزن و اندوه این
نشأه فانی است هر قسم حزن اندوه که باشد حزن و اندوه این موطن وسیله است از برای

فرح و سرور دآن موطن در اخبار است کہ دو خزن در دیکے جمع نشود یعنی خزن در دنیا و خزن در عقبی
 ہر چند رفع آئینیت محال است اما امرے عطا فرمایند کہ موجب تسلی و رضائے او علیہ علی آلہ الصلوٰۃ
 و السلام بآن علو مہم قہر تگردا گرچہ باندایم کہ آن امر چہ بود و کریمہ و لا آخرۃ خیر لک من
 الاولی و کسوف یعطیک ریثۃ فخر رضی شاہدین معنی است و رضائے آن موطن کہ موعود
 کریمہ و مشربہ است منافی خزن و اندوہ است ہر چند مطلق رضا بآن منافات ندارد و مقرر است
 کہ ہر کمالے کہ مرئی را علیہ السلام حاصل شود کمال تابعان اور از ان کمال بطریق وراثت نصیب
 است کمال این نشاہ باشد یا کمال آن نشاہ و مقدمہ شروع این معاملہ انکار کم کہ از موت باشد
 الموت جسر یوصل الحبیب الی الحبیب و پرتوے و نمودی از ان معاملہ اگر در نماز کہ معراج مومن
 است از دنیا گسستن و با خرت پیوستن است نیز متحقق گردد گنجایش دارد در حدیث آمده است کہ
 در وقت ادائے نماز حجابے کہ در میان بندہ و خداست جل و علا رفع کردہ می شود و بیرون نماز گویا
 بیکار و معطل است مگر آنکہ پرتوے از حالت صلوتیہ دیر بیرون نماز نیز بماند با کمال محل وصل و شادی
 آخرۃ است و محل تردد و فقدان دنیا بہترین منتعہ این موطن در دو اندوہ است آرام اینجا در
 بے آرامی است آرام و وصل اینجا طلبیدن و بآن ترسند بودن از بی حاصلی است محل لقار
 آخرت است من کان یرجو لقاء اللہ فان اجل اللہ لا یت این نشاہ بیش از مرعہ تسیت
 ہر آن نشاہ را ہر قدر افزونی کہ در زراعت درین موطن تودہ آید توقع ثمرات بے اندازہ است این اردار
 عمل است ای جزا و پیش است در وقت عمل جزا طلبیدن بے حاصل است و السلام علیکم دعائے لایکم

محقق

در

مکتوب دو صد و سبست دوم (۲۲۲)

نیر یا شاہد پنہا میر محمد نعمان دنا و ایل کریمہ و قدر متا الایہ وغیر ان -

اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ وَسَلَامٌ عَلٰی عَمَلَاہِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰہِ الْمَرْجُوْمِ الْکَرِیْمِ الْقَهَّارِ اَنْ یَجْعَلَ
 الْاِخْلَاقَ الْمُنْسُوْبَةَ اِلٰی هٰذَا الْهَیْکَلِ الْاَمْکَانِیِّ بَطْلُوْعَ اَحَدِیَّتِہِ جَلَالِہٖ ہَبَاءَ مَنْتَوْرَا

وینقدم تجلیات الرحمن وواردات المنان هذه الخرابة مسكونا معمورا وقد ورد وقد منّا
إلى ما علموا من عملٍ فجعلناه هباءً منثوراً فاذا تخلص تخلى عن المنتسبات واستقر على منصفه
عينه وقال فارغاً عن الأغيار في جملة عمر وسأصحاب الجنة الخارجين عن اوطان قبورهم
قاصدين جنة الوصال والاطلاق يومئذ يوم التخليص والانقطاع خير مستقرٍّ اذ
الاستقرار على سرير العين في مراتب استعدادها كمال وأحسن مقبلاً خالياً مع جيبه المتعال
فورد تحسبهم أيقاظاً وهم رقودٌ وقيل لهم ذات اليمين وذات الشمال فهو المقلب المتنصّل
في الأحوال والافعال فيه يسمع ويبصر وعلى لسانه يتكلم اذ قال يوم تشقق السماءُ سماء
الطبائع والعوايق بالغمام يورود سرادقات الغز والكبرياء ونزل الملائكة الواردات الغيبية
والالهامات الغيبية تنزلاً واهباً للحياة والأخلاق من عنده بعدد الامانات الى اهلها
في الحديث القدسي من قلته فاناديت فخر لا تصرف لاحد في مملكة الطبائع المختلفة
الا فهو الفاعل لا فاعل سواه ولا الذي يفعل عداه الملك يومئذ يوم دية المقتول الحق على
خلاف ما كان قواه الذي يفعل هواه للرسم فالعبد السائق المنبئ جلاله كما ورد
إِنَّ الْمَلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعْرَظَ أَهْلِهَا أَذَلُّهُ وَهَذَا تَجَلَّى رَحْمَانِي
واهب للحق والبقاء ففي الاولى كل من العلم والعين حجاب للآخرى في الاخرى ارتفع
الحجاب وتحقق بلب الالباب والسلام على من اتبع الهدى والترم متابعه المصطف
عليه وعلى الصلوات والبركات العلى.

الواهبية

المنشأ

مکتوب دوم دست سوم (۲۲۳)

شیخ فیض اللہ منگالی در حل شہنائے کہ بکلام امام ربانی مجدد الف ثانی تمودہ پوردر کیفیت انکشاف معاملاتی چون
بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفیٰ پر سیدہ پورند
کہ آنچہ در بعض عبارات حضرت مجدد الف ثانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ در بیان مرتبہ اصل لفظ مرکز و محیط

وامثال آن واقع می شود بکدام معنی است همچنین در عبارات شریفه آنحضرت واقع است که مقامات
 جمیع انبیاء کرام علیهم السلام در مرتبه اصل اند و مقام هر یک از دیگران متمیز است این عبارات نیز موید
 تجزئ است تعالی الله عن ذلك -

بدانند که در مرتبه اصل چنانچه اجمال و بساطت است تفصیل و وسعت نیز ثابت است اما آن
 اجمال و تفصیل که در فهم ما گنجد و نه آن وسعت و بساطت که فراتر از حوصله ما گردد که موجب تجزئ و تخیل
 است بلکه اجمال آن مقام و همچنین تفصیل آن مرتبه در رنگ ذات اقدس بی چون و بی چگونه است
 این معامله و رائے طور نظر عقل است چه هر چه در حوصله چون گنجد چون خواهد بود که چون را به چون
 راه نیست قید دفع السؤال الثاني و اما الجواب عن الاول پس بدانند که هر پیغمبری را یا پروردگار
 خویش معامله علیحده است سرحد را که هیچ احدی را در این معامله بالا اصاله نترکت نیست مثلاً نسبت به
 قربی که سید المرسلین را صلی الله تعالی علیه و آله وسلم است غیر او را ایسر نیست و همچنین قربی که
 مخصوص حضرت ابراهیم است دیگرے رائے و علی هذا القیاس اما آن نسبت قرب مجهول الکیفیت است و
 چون عارف را خواهند که بعلم آن نسبت قربی که هر یک را از ان اکابر ثابت است سرفراز سازند آن
 قرب نسبت را در صورت مثالی بامرے که مناسب آن قرب مشابه آن نسبت است ظاهر می سازند
 چه اطلاع بر حقائق آن نسبت به صورت مثالی متعسر است پس غایت قرب اتصال را بصورت
 مرکز می نمایند و قرب دیگر را بصورت محیط و علی هذا القیاس اما باید دانست که آن مشهود قابل نفی
 نیست چه آن عارف درین وقت می اندک آنچه برین ظاهر ساخت صورت مثالی آن معامله است
 نه حقیقت آن معامله و آنچه درین صورت ظاهر است مطابق نفس امر است پس نفی نتوان کرد بخلاف
 شخصی که صورت را عین حقیقت خیال کند و شیخ را عین شیخ داند که مشهود او قابل نفی است السلام و الاکرام

مکتوب (۲۲۴) در وصف بست چهارم

بمیرزا عبد الله بیگ در شرح بعضی مواجیر و حل استفسارها -

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ
والله وجميعا جميعين صحيفه شريفه را بنا غازی رسانید از مطالعہ آن اذواق و مواجیر و لذات معنویہ
فرآ گرفت حمد الله سبحانہ کہ عروہ و ثقی شریعت غرار از دست نمی دهند و بر اعمال و عقائد کہ از آن مأخوذ
است انتقامت دارند و ارادت را بمنیزان شرع می بخند و معاشرت کمتر واقع است۔

نوشته بودند کہ با وجود حصول بنیش و احدیت بلکه استہلاک در کجہ احدیت روئے دل از
طلب مافوق بر نمی گزرد و نیز نوشته اند کہ در آن حال اختیار و قوت حوالہ و استہلاک اسقاط و شعور
بطل و اصل نہ۔ مخدوم سالک تازمانے کہ سیر در اسما و صفات و مبادی تعینات خود دارد سیر در
اصول و اصول اصول دارد و چون معاملہ ازین بالا رود و اصول را در رنگ ظلال در راہ و اگر دارد
می تواند کہ عدم شعور یا اصل و ظل ازین رنگدہ باشد کہ اصالت ظلمت در میان نیست اصل ازین
دولت سرادر رنگ ظل در راہ مانده است و چگونہ این حالت مسمی باسمے گردد کہ ہمہ اسما و اعتبارات
از آن جا ساقط گشته و چون کلام مجید را در آن بارگاہ مدخلتہ تمام است ناچار باید کہ بتلاوت
این حالت قوت گیرد۔

نوشته بودند کہ حقیقت روح و نفس از باب مراتب واضح می شود و الا فی الحقیقت دو موجود
نیست اگر مصدر نشر است موسوم بنفس و اگر خیر مسمی بروح و علی ہذا القیاس سر و خفی بے بعضہ
از کبر این رفته اند لیکن مختار حضرت ایشان باقدسنا الله سبحانہ بسرہ الاقدس آنست کہ آن
لطائف ستہ در رنگ عناصر اربعہ ہر کدام حقیقت جدا دارند و باید کہ بیکر تغائر حقیقی دارند اما با
ہر یکہ معاملہ علیحدہ مربوط است و نیز ہر کدام ہوا ہر خمسہ عالم امر را ولایت جداست سیر و سلوک و
فتا و بقا ہر کدام علیحدہ و ہر یکہ را از آنہا با ہر یکہ از انبیاء متبوعین علیہم الصلوٰت و البرکات خصوصیت
است خاص بعد از طے ولایات پنجگانہ معاملہ باطمینان نفس می افتد کہ تا و کذا چنانچہ تفصیل
آن از مکتوب بیان طریق جدید واضح است۔ نوشته بودند کہ این نسبت اسقاط اضافات چنانچہ
در بیداری است در خواب البتہ لازم است چنان باشد بابتہ الخ مخدوم اگر اسقاط اضافات و در اضافات

بکسب و فعل است که مسمی بطریقت است پس خواب بیداری یکسان نیست اگر بے عمل و تکلف است که مقام حقیقت است پس یکسان است که قنایان زبانی است - و نیز نوشته بودند که فرق چیست در میان لایت اولیائے محمدیه و در طریقه ولایت انبیائے سابق علی جمیعهم عموماً و علی افضلهم و خاتمهم خصوصاً الصلوات و التسلیات و البرکات الخ - مخدوم و جواب این استفسار را از مکتوبات قدسی آیات حضرت پیردشنگی طلب نمایم که بتفصیل مذکور است - نوشته بودند که بعضی مردم استدعائے طریقه دیگر و استدعائے طریقه نقشبندی می نمایند مخدوم اگر طالع استدعائے طریقه قادر است نماید روح حضرت شیخ عبدالقادر قدس سره متوجه گشته ترقه با و بدیند و شجره نیز بدیند و السلام

مکتوب دوم در صلبت و پنجم (۲۲۵)

حاجی محمد عارف در تفصیل بعضی حالات و مقامات -

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ حَمْدُ اللَّهِ وَمُصَلِّيًا عَلَى رَسُولِهِ الْكَرِيمِ مَكْتُوبٌ مَرْغُوبٌ خَوِي
اغری زائر الحرمین شریفین حاجی عارف خوشوقت ساخت دیدن سرور کائنات علیه علی آله افضل
الصلوات اُکمل النعمات و بشارت یافتن از ایشان بوضوح پیوست حمد الله سبحانه علی ذلك
حمداً کثیراً و آنچه نوشته اند که مکرر بکمال اهام شد که هر که نجات خود در قیامت بخواد دست خود
بدامن نام حضرت ایشان ما گرفتند قدسنا الله سبحانه بسر اله الا قدس بزرگوار موافق الهام آنحضرت
است که ملهم شده اند غفرت لك و لمن توصل بك الی توسط او بغير وسط الی يوم القیمة -

و نوشته بودند که حقیقت نماز را چه التماس نمایم که در ادای آن لذت حاصل می شود که شرح
آن را داد نمی توانم که در هنگام تکبیر اولی محویت روئے می دهد و شعور بهم نمی ماند خبر مشاهدۀ حق
جل و علا و در بعضی اوقات توری از قلب ظاهری می شود که گویا تمام عالم را منور گردانیده
مخدوم التذاذ در نماز از نعم جلیله است حضرت ایشان ما قدسنا الله بسر اله الا قدس در مکتوبات
قدسی آیات خود نوشته اند که التذاذ در نماز غیر منتهی را میسر نیست علی الخصوص در فرائض صلوات

زیرا کہ در ابتدائے تہایت باوائے صلوات نافلہ ملتزمی سازند و در نہایت التہایت این نسبت
بفراتقص منوط می گردد و پس بیت

این کار دولت مست کنون ناگہ ارشد

دہند

و نیز آنحضرت نوشته اند التذادے کہ در عین ادائے نماز دست می دہد نفس را در ان اصلاً
حظ نیست در عین این التذاد و در ناله و فغان است سبحان اللہ چہ رتبہ است مصراع
ہَیْثُ لَا رِبَّابِ النِّعَمِ نَعِیمُهَا

و نیز نوشته اند کہ رتبہ نماز در دنیا در رنگ رتبہ رویت است در آخرتہ و نیز نوشته اند کہ سائر
عبادات و وسائل ماندا برائے نماز و نماز از مقاصد است و نوشته بودند کہ کمتر مشائخ طریق دیگر نوازش
می فرمایند و فقیر ہمہ را ازین جانب می داند و ازہر جا فیض می رسد باین طرف منسوب می سازد بل
چنین باید تا قبلہ توجہ برگزیدہ نشود ہر کہ یکجا ہمہ چاشنیہ باشند مامول از دوستان دعائے سلامتی
خاتمہ است والسلام علیکم وعلی سائر من اتبع الہدی والتمم متابعتہ المصطفیٰ علیہ
علی الوصیحہ الصلوٰت والتسلیمات والبرکات العلی

مکتوب دوم در نسبت ششم (۲۲۶)

بمولانا محمد صدیق در ذکر بعضی لوازم شیختہ

بسم اللہ حامداً للہ ومصلياً علی رسولہ الکریم یا بعد فان ہجاری الکا موثر کثرۃ
والمستول منہ سبحانہ عافیتکم واستقامتکم علی جادۃ السنۃ المصطفویۃ علی مصدرہا
الصلوۃ والسلام والنجیہ مخروما میان جمید از دوستان است طریقہ و دار مرغی خواہد داشت
نوشته بودند کہ کہوفی محمد شریف آردہ است الخ فقیر در بارۃ او از حضرت حق سبحانہ استدعائے ہمین معنی
می نمود کہ تہور فرمود حمد اللہ سبحانہ علی ذلک پیامن برائے یار کا بل طلب نمودہ بودند در وقت
فرستادن استخارہ نمود در بادی نظر چندان اقبال قلب باین امر ظاہر نشد و منع ہم معلوم نگردید

زیرا که در ابتدائے تہایت با دائے صلوات نافله ملتزمی سازند و در تہایت التہایت این نسبت
بفرائض منوط می گردد و پس بیت

این کار دولت ست کنون تا کره ارشد

دہند

و نیز آنحضرت نوشته اند التذازے کہ در عین ادائے نماز دست می دہد نفس را در ان اصلاً
حظ نیست در عین این التذاز او در ناله و فغان ست سبحان اللہ چہ رتبہ است مصرع
ہَیْثُ لَا رِیَابَ النِّعِیمُ نَعِیمُ هَا

و نیز نوشته اند کہ رتبہ نماز در دنیا در رنگ رتبہ رویت است در آخرتہ - و نیز نوشته اند کہ سایر
عبادات وسائل انداز برائے نماز و نماز از مقاصد است و نوشته بودند کہ اکثر مشائخ طرق دیگر نوازش
می فرمایند و فقیر ہمہ را ازین جانب می داند و از ہر جا فیض می رسد باین طرف منسوب می سازد بل
چنین بایذنا قبلہ توجہ پرگندہ نشود کہ یکجا ہمہ چاشنیہ باشند مامول از دوستان دعائے سلامتی
خانمہ است و السلام علیکم و علی سائر من اتبع الہدی و التزم متابعت المصطفی علیہ
علی الموصحیہ الصلوٰات و التسلیمات و البرکات العلی -

مکتوب دوم در دست ششم (۲۲۶)

بمولانا محمد صدیق در ذکر بعضی لوازم مشیخت -

بسم اللہ حامداً للہ و مصلیاً علی رسولہ الکریم یا بعد فان عجاری الا موز شکوۃ
والمسئول منہ سبحانہ عاقبتکم و استقامتکم علی جادۃ السنۃ المصحفویۃ علی مصدرها
الصلوۃ و السلام و النجیہ - مخروبا میان جمید از دوستان است طریقہ و در امری خواہند داشت
نوشته بودند کہ صوفی محمد شریف آمدہ است الخ - فقیر در بارۃ اواز حضرت حق سبحانہ استدعائے ہمین معنی
می نمود کہ ظہور فرمود حمد اللہ سبحانہ علی ذلک پیرا بن برائے یار کا بلی طلب نموده بودند در وقت
فرستادن استخارہ نمود در بادی نظر چندان اقبال قلب باین امضا ہر نشد و منع ہم معلوم نگردید

زمین استعداد را معطل و بیکار داشت و تعمیر چیزی که تخریب آن مامور است پرداخت و آنچه
درین نشان آفانیا زوے طلب اشتند نیاورد و فردا بکرام رود و حضرت صمد پیش خواهد آمد و بکدام
حیلت از عہدہ جواب خواهد برآمد شعر

فیا ویلتا علی من اعرض عن الله ویا حسرتا علی من فرط فی جنب الله

دوباره در دنیا آمدن نیست مگر کان فی هذه اعمی فهو فی الاخرة اعمی واصل سبیل او درد
و محبت منحصر در آنچه متعارف است نیست هر که بتعمیر آخرت اشتغال دارد باین درد و محبت موصوف
است چه استیلائے محبت است بر باطن او که بزرگ مالوف آورده است بر خلاف نفس و تخریب
او دلیر ساخته هر چند نداند که چه دارد پیغمبر خدا صلی الله تعالی علیه علی آله وسلم در بیان کریمه او من
كان ميتا فاجيئناه وجعلنا له نورا يمشي به في الناس فرموده التوراد داخل الصدر
نفتم فقیل هل لذك علم یا رسول الله فقال علیه وعلی بالصلاة والسلام التجافی عن دار
الغمر و التناهب لدار القرار پس آن سرور علیه السلام استعداد آخرت و اعراض از دنیا را علامت
نور و حیات که مرتب است بر موت که پیش از موت است که آنرا معرفت گویند چه معرفت بزند
شان عبارت است از فانی فی المعروف ساختن این موت و معرفت نتیجه درد و محبت است
رزق الله سبحانه وایا که قطرة من هذه المحبة و جرة من هذا الحزن و تجافیا عن
دار الغمر و روتا هبالدار القرار را مبین -

مکتوب دوم صمد بست و ششم (۲۲۸)

بمولانا محمد صدیق در تحریص بر احیای سنت ابات بدعت آنکه ابا طلی است طریقه رضیة عبودیت -
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ حامداً لله العظیم و مصلیاً علی رسوله الکریم درین وقت
بجهت بعد از نبوت قرب قیامت بدعت شائع گشته است ظلمات آن عالم را فرو گرفته و
سنت غریب شده است آوار آن مستور گردیده کمر همت برائے احیای سنن متروکه و نشر علوم شرعیہ

چست بر بندند و آنرا وسیلہ کمال رضا مندی حضرت خداوندی جل سلطانہ سازند و قرب بارگاہ
محمدی را ازین عمل جوئیہ مضمون حدیث است کہ اہیائے سنت مرا کہ متروک العمل گشتہ است
بکند مرا و ثواب صد شہید است اول مرتبہ اہیائے سنت است کہ عمل کنند بآن و کمال اہیا نشر
آست و سعی نمودن است در عمل دیگران بر آن در دو حزن الہام خاتمہ را کہ ہموارہ اظہار می نمایید
بر جاست این الہام کہ شکن است کیست کہ ازین درد و مرور خالی است قل او کثر۔

اہام
اہام

نوشتہ بودند کہ اثرے از قبولیت یا یقین و اکجرم در حق خود مشاہدہ نمی نماید و خدا با جرم و
یقین دین قسم امور در زمان نزول وحی بودہ است در غیر آن زمان علامات و آثار و بشارات
کہ سبب طمانینت قلب بود کائنات ست چوں و ہم الہام در میان است در دو اضطراب انگیز
است۔ نوشتہ بودند کہ عبادت طاعات خود را شائستہ قبول نمی دانند بآں در بعضی اوقات از
اتیان آن تکاہل می ورزد و خدا دین نشاہل مطلوب است و ناگزیر قابل قبول دانید یا ندانید
عمل باید کرد و از آن استغفار یلید و دوزاری قبول آن باید خواست تا شائستہ قبول گردد و
تو را نیت پیدا کند اعمل و استغفر طریقہ بندگی اینست جز این تسویل لعین دیگر در محبت و توجہ خاطر
کہ فقیر نسبت بشماست چہ اظہار آن نماید مجنبہ کہ شمار است بمانرا است در فرع ہر چہ بہست از
اصل آمدہ است از پیشگاہ چنین است در کریمہ یُحْمَدُ وَ یُحْمَدُ وَ یُحْمَدُ وَ کریمہ رَضِیَ اللہُ عَنْہُمْ وَ
رَضُوا لِحَنِّہُ وَ محبت و رضائے خود را بر محبت و رضائے اینہا سبقت داد و در حدیث قدسی
و انا الیہم لا شد شوقا شد شوق خود را ثابت کرد۔

مکتوب دوم در صلبست و ہم (۲۲۹)

بحضرت مخدوم زادہ خواجہ محمد اشرف در ذکر بعضی ہلہات حضرت پیر شکیں خود رضی اللہ تعالیٰ عنہ۔
قال اللہ تعالیٰ ہذا کِتَابُنَا یَنْطِقُ عَلَیْکُمْ بِالْحَقِّ اِنَّا کُنَّا نَسْتَنْشِیْہُمْ مَا کُنْتُمْ نَعْمَلُوْنَ ہ
علمائے کرام ازین استنسخ استنسخ ملک مرادی دارند و اسناد را مجازی می گویند۔

حضرت ایشان مامی فرمودند که من وقتی این آیت تکرار می کردم در خاطر رنجت که حق سبحانه تعالیٰ استنساخ را بجانب قدس خویش نسبت می فرمایند آنرا حقیقی نخواهد بود باین مشهور گشت که در این مرتبه مقدسه نیز استنساخ و رائے استنساخ ملک ثابت است این فقیر معرض داشت که آیا استنساخ آن مرتبه معلّا مخصوص است از بعضی اشخاص یا عام است فرمودند که مخصوص بمخصوصان است در میان ایشان و حضرت حق سبحانه امور می گذرد که او سبحانه نمی خواهد که ملک را هم بر آن اطلاع شود ذلک فَصَّلَ اللَّهُ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ما ناکه همین سر خواهد بود که حضرت حق سبحانه و تعالیٰ از بعضی خواص بکرم خویش کرام الکاتبین را دور می کند حضرت ایشان در یاد نهودود ملهم شده بودند و کد انساب الحق سبحانه التوفی الی نفسی کریمه حیث قال الله تعالیٰ يَتَوَقَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا مَعَمَّانِ الْمَتَوَفَّى مَلَكُ الْمَوْتِ کما يدل علیه الاية الاخری او یحتمل ان يكون لبعض الخواص بلا توسط الملك و ما جاء فی بعض الاخبار من توسط الملك المذکور لبعض الخواص فیکن حملها علی هذا المعنی باذنی تاویل و توجیه لا علی مباشرة و هو انه یحتمل علی حضور الملك حین وفاة بعض اکمل الاعمال علی ما شرتنا سبب التوفی قائل

یحتمل

مکتوب دوم صدی ام (۲۳۰)

بحضرت پیرزاده تاج محمد عبیدالله در جواب مکتوب آنجناب اعتراض بر بعضی معاملات آن مکتوب و رفع قول حکما که موجود معدوم نشود و معدوم موجود نگردد و ذکر کمالات نماز و تحقیق آنکه وجود را بدست یابین بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِهِ همد والد اجمعین غایت نامه سامی حضرت مخدوم زاده گرامی سلمه رباین عاصی لا مشرف و ممتاز گردانید، اشتقاق پناه مسله وحدت وجود مسله موروثی ماست که با عن جد این مسله عزیزه بمارسیده است بتکرار یابی بی حاصل ان القائل آن نمودن تحصیل حاصل وزیره بکران فرستادن است مقصود از تصدیع سابق آن بود که معلوم شود که ورائے این معرفت معامله دیگریم

هست که نسبت میان این و آن نسبت تشر و لب است مقبول آن مشفق نشد و آنرا محال و
 جزاف تصور نمودند **حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ** می نویسد که بعد از تجلی ذات کامله بار همه
 با تجلیات صفاتیه است که آنرا نهایت نیست بعد از تجلی ذات عالی همت را باید که خوابان ذات
 متجلی بود و گرفتار معامله باشد که ورائی این تجلیات است تجلیات صفات چو افروید و جرات
 نمودن با آنکه بعد از نزول نام مطلق حقیقی با کمال اطلاق و تنزیه از هر ذره از ذات وجود خارج است
 بسیار گراں است از کجا یقین کرده اند که آن مشهود مطلق حقیقی است و ذات حق جل و علا همان
 معامله است **مصرع** بخواب اندر مگر مو شسته شتر شد

از شراب کوثر جز سراب حاصل ندارد و تنزیه نمودن مطلق حقیقی را از غیر و غیریت و غیریت را منحصر
 در نعینات نمودن با آنکه این هر دو مقدمه منی بران باشد که مطلق حقیقی را جز در ضمن مقیدات تعینات
 وجود متناصل نیست این معنی مستلزم نفی ذات است تعالی عن ذلك چه اگر وجود متناصل بود نسبت
 اثبنت ثابت باشد و الا نشان متعارفان قضیه مفروضه است بر تقدیر قضیه اطلاق و تقیید حکم آن
 از سایر اطلاق و تقیید جداست چه مطلق را جز در ضمن مقیدات وجود نیست و اینجا چنین است
 مطلق وجود متناصل دارد چنانکه تفصیل آن در جواب مکتوب آن مخدوم که منضم مسائل متکثره
 است ثبت یافته است و بر تقدیر تنزیل شخصی که گرفتار مطلق من حیث هو مطلق است هرگز بمقیدات
 هر چند عین او باشند نخورند نخواهد بود مقیدات هر چند مطلق باشد لیکن هر کدام را احکام علیهاست
 و معاملات جدا یکدیگر را بدیگر خلط نمودن و گرفتاری یکدیگر را عین گرفتاری دیگر و دانستن از حد
 نظربعد است نیز هر چند در آن مرتبه مفقود بود اما ازین گرفتاری ناآن گرفتاری بسیار فرق است
 طالب حیوان من حیث هو هرگز با شئی و فرس نخورند نشود هر چند در میان اینها نسبت اتحاد کاین
 بود در مرتبه حیوان تمیز مفقود باشد و آنچه در توجیه کلام حضرت تاجیه بزرگ قدس سره فرموده اند که
 مراد از غیر غیر مطلوب است نه غیر حق عزیر بهانه منافی ماسبق است چه هرگاه مشهود در ذرات وجود
 مطلق حقیقی با کمال اطلاق و تنزیه باشد غیر مطلوب چگونه بود و قابل نفی بکدام وجه باشد

وازی غیر اعتباری خواستن خلاف نباد راست آری مشرب آنحضرت با محترم وحدت وجود بود
از کتاب این قسم تحلات را گنجایش هست والا لا.

با آنکه گوئیم که مراد از مطلق که در عبارات شریفه واقع است اگر مرتبه لا تعین و غیب هویت
است چنانچه بنیاد از عبارات است چه مطلق حقیقی با کمال اطلاق و تنزه مناسب همان مرتبه است
پس این مرتبه بطور این طائفه علیه بنمازان است که منطبق علم و معرفت و شهود گردد لهذا از طلب شوق
آن مرتبه مرتبه منع می کنند و طلب آنرا تنصیع وقت می شمارند پس قول مشابهه آن در هر ذره از ذات معنی
ندارد و هر گاه اواز غیریت منزعه بود جمیع مشاهدات مشابهه او باشد پس منع شوق و طلب او صورت
نه بندد و اگر مراد مرتبه وحدت است چنانچه کلام قوم بآن مشعر است حیث قالوا و هو مشهود الکل
و هو التجلی الذاتی و لم مقام التوحد الا علی هر چند مطلق حقیقی آنرا گفتن چندان مناسبست ندارد
که این مرتبه مطلق من و چه است کمال اطلاق مرتبه فوق راست پس گوئیم که مطلوب هنوز در آری
آنست سالک در راه است از مطلب در راه بند شدن نه مقتضای طلب کامل است هر چند این
تعین را تا در مرتبه نماند اما تعین تعین است عالی همت بآن فرقیته نشود و محوری المشرب که
اقرب محبوبیت است بآن در نماند و بعینیت این تعین هر جمیع اشیا را و تنزه اواز غیریت از طلب
لا تعین قرونه نشیند. مصرع

فراق دوست اگر اندک است اندک نیست

اگر گویند که این تعین عین متعین است پس یافت و شهود یک عین یافت و شهود دیگر باشد -
گوئیم پس چرا از افاق آن می ترسانند و منع طلب او می کنند که یافت او در ضمن یافت این
تعین حاصل گشت پس معلوم شد که یافت آن مرتبه از یافت این مرتبه جداست لهذا آن ممنوع شد
و این ممنوع نشد اگر گویند هر گاه وصول و یافت آن مرتبه محال باشد پس چرا گرفتار آن بود و در طلب
او تنصیع وقت نماید گوئیم بر تقدیر تسلیم عشق و گرفتاری امر اختیاری نیست تا بمقدورات عقلیه منع
اتقان نموده آمد و عاشق صادق را از طلب محبوب محال الوصول باز داشته شود. تنه صحر

غیر

باسر زلفت تو مارا سرسودی هست و صل هر چرخ محال است تنائی هست
 تمنای عاشق بیچاره آنست که خور را در طلب معشوق بسوزد و برادر بدید بلکه از خود نماند و نشانی
 نگذارد و بغیر او در نماند گوازه معشوق چیزی بدستش نیاید گو غاب نکنند گورد کنند که آن نه رواست
 بلکه ناز است خوش گفت - بیت

اگر ندی بکف دامن یارم گرفتار کس دیگر ندارم
 عاشق در دمن را باین همه کمال خورسندی است که بداند که معشوق از طلب این آواره آگاه است
 و از درد فراق این بیچاره بانباه فان لم تکن نراه فانیرا که بساست که مطلوب از عشق محروم
 در دو غم بود و وصل هرگز منظور نباشد این درد طلب را تفتیع وقت چگونه گفته شود که سرایه
 عمر آن محزون بتلا همین درد و اندوه است - بیت

بے غم و درد تو صد حیف ز عمری که گذشت پیش ازین کاش گرفتار غمت می بودم
 و آنچه فرموده اند که این معرفت را خواص و علامات است چو نوجوید در نفس الامر شهود است نه
 وجودی پس تحقیق باین علامات در کار نبود این همه کار خانه در شهود سالک است فی تحقیقت صفات
 او بهما صرافت تقیید در صفات واجب تعالی نشده اند قلب تحقیقت محال است اگر بے تفاوت
 صفات ممکن عین صفات واجب شود باید که در هدایت محمدی صلی الله تعالی علیه وسلم و هدایت
 خداوندی جل شانہ تفاوت نبود پس کریمه اِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ اَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي
 مَنْ يَشَاءُ بجه معنی باشد و نیز حدیث اَنْتُمْ اَعْلَمُ بِأُمُورِ دُنْيَاكُمْ راجع بود زیرا که در علم
 خداوندی غریبانه این چنین نتوان گفت و کریمه لَوْ كُنْتُ اَعْلَمُ الْغَيْبِ وَ كَرِيمه لَا اَدْرِي مَا يَفْعَلُ
 بِي وَ لَا يَكْتُمُكُمْ اِم اعتبار باشد و درین شهود سالک مستعد را منافع بسیار است چه مقصود
 از سیر و سلوک ریاضات و مجاهدات زوال گرفتاری است از یادون او تعالی باین شهود حصول
 می یونند و مطلوب ازین نگر دو حصول بندگی است مشابه عجز و افتقار و گم نامی خود است
 نه آنکه بنده یا از راه بندگی بکشد و خدا شود و کمالات ذاتیه او متحقق گردد که تمنای این امور از

کما خودی و انانیت مشعر است حضرت خواجه بزرگ فرموده اند که بندگی با خواجگی راست نیاید و آنچه نوشته بودند که فنا فی حقیقی در مرتبه وحدت نهایت این طریق است ارباب حدت وجود چونکه همواره گرفتار نفس اند فبا روجه کمال این طائفه را پیما گویند گفته آید چه فنا زوال گرفتاری است از دادن او تعالی و این جماعت همه وقت گرفتار هر ذره از ذرات اند هر چند بعنوان غیریت ندانند اما فی الحقیقت غیر است کمال تجرید و نیستی و قی صورت بند که ازین گرداب بر آیند و بورای آفاق و انفس پویند با آنکه گوئیم که تحقق بخواص و علامات مذکوره در حین این فنا ثابت نیست که آن تحقق در مقام بقا است چه در هنگام فنا و استهلاك میولای ممکنات گشتنی نیست و متمثل بصور جوهریت و عرضیت شدنی نه پس برین تقدیر رواست که نهایت مرتبه توحید بر سر که فنا فی حقیقی بود و ازین علامات هیچ دروے نبود و اگر تحقق باین علامات نهایت و کمال باشد پس فنا را نهایت گفتن چگونه راست آید

بر سر اصل سخن رویم فنا و بقا وجودی بر تقدیری بود که ممکنات را وجودی باشد و بودا و جز در شهود نیست امانات همواره از اهل امانات است اینجا جز تبدل علم نیست لیکن بمقتضای انا عند ظن عبدی بی اندازه این کمال باوے معامله می فرمایند و آثار و علامات مسطور دروے پیدا می آرند و بر تقدیر تسلیم نفی این معاملات از دیگران چگونه معلوم شود و از کجا دانسته شود که دیگران هنوز در راه توحید نرسیده و وجود و غرض در حقائق آن و غرض در دقائق آن بحدی که بدرده اعلائی تحقیق و درجه قصوی تدقیق این مسئله رسیده باشند و باز بلند ادخرا و ندی هل شأنه از ان گذشته و معلوم وراثت پیوسته باشند و شفا از معارف توحید وجود هر چند دارند و نوسند که حال شریف است که در اینجا سخن است که اکابر اهل اندک آن تکلم کرده اند هر چند از راه سکر و غلبه محبت گفته باشند حضرت جدی قدس سره درین مقام قدم راسخ دارند و تصانیف عالی تالیف نموده اند لیکن آداب شریعت را از دست نداده اند چنانچه طور محققان است اما نفی دیگران نمودن و حق را محصور علم خود داشتن و ورای آنرا محال دانستن از امثال ایشان خیل محمل تعجب است و همچنین حضرت شیخ ابن عربی را قائم و لا

باندازه

محمدی تعیین کردن از تمام پیران نقشبندیّه خود سلب آن ولایت نمودن است جرأت یابن امور نمودن
از بلند قطراتان در کمال استبعاد است و عجب تر آنکه ابن سینا را بحجت تام یاد کرده اند با آنکه عقائد
فاسده و مخالف عقائد اهل حق است و موجب تکفیر و تضلیل و قال الامام الغزالی بعد بیان عقاید
الحکما فوجب تکفیرهم و تشیعهم کاللقاربی و این سینا و آتسور علیه علی آکه الصلوات و التسلیمات در
واقعہ بغیریه در حق او می فرمودند رجل اصله الله علی علمه و نیز بعزیز دیگر مثل این در واقعہ دیگر
فرموده اند از بیگانگان اگر این طور امور مطالعہ نموده آید چندان جائے نگه نیست اما از امثال ایشان اگر
شمه از این قسم امور گوش زد مخلصان مجان شود جائے آن دارد که نگه نموده آید بنا بر این این همه جرأتها
می کند امید عفو است.

مخدوم حضرت قطب عرفا مؤید الدین الرضی خواجہ ماہر گاہ در آخر کار فرموده باشند که یقین
یقین معلوم شد که توحید کوچه تنگ است شاہراہ دیگر است، باز آن مخدوم می نویسد کہ آنحضرت در
شہود وحدت در کثرت بوده اند همانا کہ آن ملاذ بر قصہ صدور این عبارت شریفه از آنحضرت مطلع نشد اند
کہ بتاویل آن مسرعت می نمایند نتااست کہ مجرد این عبارت از ایشان برزده باشند تا آنرا تاویل کنند و انظار
صرف نمایند بر چند قابل تاویل نبود صدور این عبارت عالمی نبی از معاملات ستمی بر مفردات -
بیت آسوده شبے باشند خوش ہنابے تابا تو حکایت کنم از ہر بابے

ہر گاہ آنحضرت چنین فرمایند و درین مقام باشند آن ملاذ احق بتابعیت ایشانند ہر چند مغلو
حال باشند تقلید پیروز دست ندر ہند و آنچه فرموده اند کہ این معرفت با دلائل نقلیہ و عقلیہ مساعد است
دلائل نقلیہ کہ درین باب می آرند اکثر نشان از قبیل نشاہیات است کہ البتہ انظار ہر مصروف است
و مودل ست ادلہ عقلیہ غیر از افہامیات کہ سخن را دران جا جایگا هست چیز خیر خواهد بود محقق دوائی
رحمہ اللہ تعالی می نویسد کہ این مسئلہ درائے طور عقل است و مولانا عبد الرحمن جامی قدس سرہ می فرمایند
کہ درائے طور عقل طوریت کہ دران طور بطریق مکاشفہ و مشاہدہ چیز چند منکشف می گردد کہ عقل
از درک آن عاجز است همچنانکہ حواس از ادراک معقولات کہ درک عقل است عاجز اند و دران طور

محقق شده است که حقیقت وجود که عین اجبا وجود است نه کلی است نه جزئی نه
 و آنچه حکما گفته اند که معدوم موجود نشود و موجود معدوم نگردد و درین دو مقدمه ادعائے
 بدهمت می کنند ممنوع است دعوائے بدهمت غیر مسوع که حکم و هم است بلکه فی
 الحقیقت انکار است از قدرت بایه و تعالی اگر معدوم را موجود کند و عالم را من غیر شی خلق فرماید یا
 همه را معدوم و ناچیز گرداند از قدرت او محل تعجب نیست این مقدمه مخبر مقدم عالم است که قول بآن
 کفر است چه اجماع اهل طلل است که عالم بجمع اجزائه محدث است و نیز مخالف است مرآتیه کریمه
 اَوَلَا یَذَّکَّرُ الْاِنْسَانُ اَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ وَکَمْ یُکْشِبُ شَیْئًا قَالِ الْبِیضَاوِی فی تفسیره بل کات
 عدما صرفا و نیز مستلزم تعطیل صانع مختار است تعالی شانه چه صنع او سبحانه بطور اینها ایجاد معدوم
 نکند و ایجاد موجود خود محال و تحصیل حاصل است و بمقتضائے مقدمه ثانیه موجودات ممکنه باید که در
 بقا هم محتاج صانع نبوند بلکه و تعالی قادر بر افنائے اشیا نبود و نیز در اعراض غیر قاره که هم حدوث
 آن مشاهد است هم فنائے آن مشاهد است چه خواهد گفت قول بآن فی الحقیقت نفی صانع مختار
 تعالی عن ذلک علواً کبیرا و عدم زیادتی صفات نیز ممنوع است که خلاف مقرر اهل سنت است
 صاحب تعرف اجماع صوفیه را در باب صفات که لاهو و لا غیر است می آرد و بر تقدیر تسلیم نمیرد علمی
 برائے تمایز اعدام مقابله آنها کافی است و سخن در باب زیادتی وجود در جواب مکتوب آن ملاذ که
 منضمین مسائل متکثره است بتفصیل است لیکن چون درین جایز تقریب شده است محله نوشته
 می آید مگر با چون طالب یقین که صاحب فطرت سلیمه است بوجدان صحیح خود رجوع نماید بفهم صاحب
 تامل صادق نماید در یاد که الله تعالی نشاید که در موجودیت خود محتاج بغیر ذات مقدس خود باشد
 و فی نفسه از هستی خالی بود و احتیاج بوجود داشته باشد و نیز در یاد که حقیقت بدهمت او تعالی عین
 وجود هستی نبود چه هستی که فی نفسه از مصادر و احداث است آنرا بواسطه عدم احتیاج بغیر حقیقت
 باری تعالی دانستن و بران اصطلاح بستن معنی ندارد و دانسته که در خارج موجود است بوجود
 حسیل چه در کار که برو لفظی اطلاق کنیم که مفهوم لغوی آن معنی باشد قائم بغیر و از عوارض بود و از

مفعولات ثانویه باشند مع ذلک شرع باطلاق آن وارد نشده باشد صوفیه علیه هرگاه جمیع نسب اغنیات را از آنحضرت سلب می نمایند چرا جمعی از ایشانان وجود را هم سلب نکنند و از سلب وجود ثبوت عدم لازم نه آید که آن نیز نسبتی است و هو تعالی و را النسب الاغنیات و مراد این بزرگواران از غینت بودن نفی وجود است بمعنی آنکه او تعالی خود بخود موجود است و وجود تعبیری بیش نیست زیرا که این اکابر حقیقت حق را سبحانه وجود مطلق می دانند نفی وجود از وی چه صورت دارد چه نفی شیء از نفس خود محال است پس حق آنست که او را حقیقتی ست و ذاتی ست و رابعه وجود آن بنفسه در وجود خود از عروض وجود مستغنی است بلکه او بشانست که این عرض آنجانی رسد و خود بخود موجود است از برای نفی احتیاج بغیر چه در کار که او را عین وجود گوئیم چرا برتر از وجود گوئیم و اطلاق وجود در آن حریم اقدس بارندیم و عادت الله تعالی جاری ست که هر چه در عالم حقیقت است نمونه و تمثال آن در عالم مجاز ظاهر سازد که از آنجا بحقیقت پی برند و چون ذات آنحضرت را خاصیت است که بخود موجود است نه بوجود و خود را نمونه آن ساخت که اگر موجود شود بخود موجود شود نه بوجود الهی قنطرة الحقیقه و آنچه می گوئیم که ذات مقدس بخود موجود است مجرد تعبیر است نه آنکه آنجا وجود است قایل باد و آنچه شیخ امان گفته که حقیقت حق تعالی وجود است و غیر او نیست الا عدم عدم مبدأ اشیا نتواند بود و اصل آنکه موجب قلب حقیقت است ناکام وجود بود و آن متخری نیست لاجرم تمثیل بود محو ت فیه است از وجود اول آنکه وجود را حقیقت حق سبحانه گفتن خلاف عقیده اهل سنت و جماعت شکر الله بهم دوم آنکه صفات واجبی جل سلطان بطور اهل سنت زاید بر ذات تعالی پس باین طور قول با آنکه غیر او نیست الا عدم درست ناید چه تواند که صفات برین تقدیر مبدأ بود سوم آنکه قلب حقیقت حق بود که عدم وجود شود اما اگر موجود شود چه استیالت دارد علی گفته اند که وجود معدوم است و هیچ قلب حقیقت نیست چه آم آنکه قلب حقیقت آن زبان شود که عدم وجود شود اما اگر عدم موجود نماند پس قلب حقیقت نبود پنجم آنکه مودای لفظ میرا که درین عبارت واقع است ماده و میولا است لهذا آنرا منحصراً در تجوی و تمثیل ساخت حق را جل و علاماده و میولای ممکنات گفتن در کمال شایستگی

و مبداً معنی موجزات حق است سبحانه و در ایجاد تجزیه و تمثیل در کار نیست اِنَّمَا قَوْلُنَا الشَّيْءُ اِذَا
 اَرَدْنَاهُ اَنْ نَّقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ششم آنکه ذات حق را عدم مقابل گفتن معنی ندارد آن وجود دیگر است
 که عدم و مقابل آنست که معنی کون و حصول است بهیچم آنکه وجود نقیض عدم نیست تا از استقائے
 عدم وجود لازم آید بل نسبت در میان شان تضاد است و الصدان یرتفعان قال بعض العرفاء
 فوق عالم الوجود عالم الملك الودود و آنچه گفته که اعدام اضافیه در علم حصول دارند نیز نتوانند
 اصول اشیا شد چه با قطع نظر آنکه چون علم حضوری بود حصول اعدام بخارج اید و تا اصول گردان
 اعدام در علم از کجا آمد چه معلوم جز ثابت من وجه نبود در کمال سقوط است اولاً آنکه علم واجب را
 حضوری گیرند یا غیر آن نفی علم او تعالی نمودن از اعدام اضافیه اثبات جهل است مراد اتقوا از اعدام
 تعالی الله عن ذلك علواً کبیراً

عدم

ثانیاً آنکه لاشک که معلوم جز ثابت من وجه نبود چه مایشک اعدام متمایزه را می دانیم گوشت
 نداشته باشند ثالثاً آنکه عدم ثبوت اعدام متمایزه من کل الوجوه ممنوع و محل نظر است -

خدمت شیخ صدرالدین قزوینی قدس سره گفته است که شئییت بر وجه است شئییت ثبوتی
 و وجودی شئییت وجودی ظهور یافته است من خود را در مرتبه انوارات عالمی از عوالم و شئییت ثبوتی ثبوت
 شئی است در علم نه در خارج و این شئییت محمول بجعل جاعل نیست پس معدوم مطلق شئی نیست
 مطلقانه باعتبار ثبوت و نه باعتبار وجود اما معدوم ممکن را شئییت ثبوتی هست پیش از وجود
 عینی و آن شئییت مخاطب می شود با مکرر و قبول اثر می کند و بوجود خارجی می آید و در جائے دیگر
 خدمت شیخ فرموده که تحقق علم واجب بمعدومات ممکنه قبل از وجود خارجی فی الحقیقت تعلق
 بمعوم نیست زیرا که جمیع ممکنات نامتناهی درام الکتاب است و کلم اعلی که روح قدسی و
 عقل کل است محمل بعین آنست و لوح محو و اثبات که نفس کل است مفصل آن محمل است
 محقق دوائی گوید رحمه الله تعالی عدم نیز از مظاهر وجود حقیقی است چنانچه امام حجة الاسلام در بعض
 رسائل می فرماید که اصل همه کائنات فناست پس بر فنا هم رحمت کردند بایجاد چه فنا در اصل

عدم

موجود نبود اول درجہ وجود فنا احداث فناست زیرا کہ فناء کائنات قدیم نیست فناء در اصل خود
فانی بود چوں اورا موجود کردند نام فنا بروئے نشست اگر فناء کائنات را قدیم دانیم با قدیم باری سبحانہ
و تعالیٰ شریک کرده باشیم پس درست آمد کہ فنا قدیم نیست بلکہ فنا محدث است پس فنا کہ اصل
کائنات است در فناء خود محدث است نہ قدیم و خاک کہ اصل جمادات در جمادی و هوادی خود
محدث است نہ قدیم اینست معنی قول اہل سنت کہ المعدم لیس بشئ یا اینجا سخن امام است -
رابعاً آنکہ بظاہر این کلام متناقض است چہ اولاً حصول اعدام را در علم مسلم داشت جائے
کہ گفت اعدام اضافیہ کہ در علم حصول دارند نیز نتوانند اصول اشیا شروثاً نیافنی آن نمود اولاً
باثبات علم حضوری و ثانیاً بانکہ معلوم جز ثابت من وجہ نبود۔ خامساً آنکہ صوفیہ علیہ ایمان ثابتہ را
اعدام اضافیہ می گویند و حقائق ممکنات تصویری نمایند و آنچه بعد ازین مسطور است کہ معلومات را
اصل پیدا شد کہ علم بلکہ عالم است اما اعدام را کدام اصل است -

گوئیم کہ اصل و منشأ اعدام کمالات الہی اند کہ باتفاق در علم تمیز دارند درین جا کہ اخلا
است ہذا و آنچه نوشته اند کہ حقیقت بندگی گرفتاری با دو گزشتگی از غیر اوست ہر چہ بود چہ دنیا و چہ
عقبی بے چین است اما محقق و مبطل در ادعائے این معنی شریک اند فارق عدل میان قرینین
تحلی است با حکام شرعیہ و تزیین بسبب مرضیہ علی مصدرہا الصلوات و التسلیات و التجیات
علامت کمال گرفتاری با دو گزشتگی از غیر و کمال اتباع سنت و اجتناب از بدعت است ہر چہ
آن بیش این بیش والا آن گرفتاری را نہ پسندند و آن گزشتگی را عین گرفتاری شمرند۔ مگر با ایراداتی
کہ بر توجہات کلام حضرت خواجہ بزرگ نموده اند ہر چند ہمہ آن ایرادات کلام است بر سند انحص
کہ مدفوع است مغلک بطریق تنزل۔ گوئیم کہ چوں عود ہوا جس و وساوس بے عود علم صورت
ندارد چہ در ہنگام نیسان ہوا جس و وساوس نیست بنا بران بنائے سخن بر علم اشیا و نیسان
اشیا نموده آمد کہ در میان این ہر دو تلازم است از مخلوق بخالق تعالیٰ بعلاقہ آنکہ وجود و
سائر صفات وے اثر قدرت با ہرۂ اوست سبحانہ و ہاے است کشادہ کہ بعد از وصول

بمؤثر حقیقی بر اولی البصار قوی آن راه مبطن و آن علاقه معنوی محسوس و هویداست در سهمنوی
 اتحاد چه در کار است دهان را با نش کدام اتحاد است جماعه که نسبت درست کرده اند و محبت را
 بکمال رسانیده اند با دانای علاقه محبوب مجذب میشوند و هیچ چیز از وی در نمی مانند و همه اشیا را
 بعلاقه مذکوره ملاحظه می فرمایند درین صورت هیچ چیز عارف را بخود نمی خواند بلکه با و را نمی خورد
 دلالت می کند و نظر بصیرت عارف را بیرون از خود می اندازد بخلاف در صورت اتحاد که سالک
 بیچاره را هر شئی بخود می خواند و بگرفتاری خود دلالت می کند و خود را بعنوان محبوبیت و امانی نماید
 هر زشت و دیو بکرشمه معشوق پیش می آید و سد سکندری می گردد - بیت

پری نهفته رخ و دیو در کشرمه و ناز بسوخت عقل ز حیرت که این چه پلوا بجی است

و نیز اگر وجود سایر کمالات در ممکنات ظلال آن مرتبه مقدسه باشد پس از ظل باطل ظاهر
 است و عینیت ظل مرسل را ممنوع است و این فقیر مرکز علم عارف را که با شیا تعلق کند بعد از
 کمال کمال حضوری ننوشته است از نفی علم حصولی علم حضوری لازم نمی آید زیرا که علم حق سبحانه که
 با شیا تعلق می کند و را نمی حضوری و حصولی است مجرد انکشافی است که سبب تمیز معلوم است
 ب حصول صورت و موجودات علمی بآن معنی است که علم باعث تمیز آنها گشته است اشیا هر جا
 هستند برو سبحانه منکشف اند علم واجب را با شیا علم حضوری با حصولی گفتن مگر بطور ارباب
 توحید و جودی راست آید و علم عارف بعد از کمال بهمین موال می گردد و اشیا هر جا باشند بر
 عارف منکشف می گردند ب حصول صور آنها در نفس عارف و بے تاثیر این علم و را نمی حصولی
 و حضوری است هر چند مجموعان غفیله عقل آنها را و ندانند و نه پذیرند که خارج از محبت اند
 این قسم امور ذوقی است و وجدانی الزامی نیست غایت این معرفت از همین ره گذار است که علم
 حضوری نبود و از حصول صورت و ارباب من لم یذوق لم یدر -

مخدومانما را به از تجلیات و مشاهدات گفتن باعتبار آنست که یقین یقین معلوم گشته است
 که مطلوب و را و را این تجلیات و مشاهدات است گرفتاری بآن گرفتاری است بظلال بلکه

بشبه و مثال کہ فی الحقیقت غیر مطلوب است و حکم بعینیت جمیع اشیاء مطلوب را از سرگراست نماز
 است کہ خبر از مطلوب می دهد و نشانی از آن بے نشان دارد و قربے کہ در حین ادائے آنست بیرون
 آن نیست در حدیث نبوی علی مصدرها الصلوٰۃ والسلام والنجۃ آدرہ است کہ در نماز حجابے را
 کہ در میان بندہ و خداست برداشتمی شود لهذا ترا معراج فرمودہ پس ہر چیز سعی در تکمیل آن
 نمودہ آید سعی در تکمیل آن نسبت است کہ این تجلیات و مشاہدات بگردان نرسد ذلک
 فَضِّلَ اللّٰهُ یُؤْتِیْهِ مَنْ یَّشَاءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِیْمِ کمال این معاملہ نماز وابستہ
 بقرب نبوت است کہ دست اکثر ارباب ولایت از آن شجرہ بلند بالا کوتاہ است تمام ورق باید
 گردانند تا معاملہ ازین بآن گذر قرب آن جداست و علوم و اسرار آن علیحدہ راہ وصول آن
 باین راہ مناسبند نادر شاہراہے است کہ انبیا علیہم الصلوٰۃ والتسلیمات والبرکات و
 اصحاب ایشان و خال خالے از افراد این امت نیز از آن راہ بمطلوب رسیدہ اند و اندوہد کہ حضرت
 قطب العرفا خواجہ بہمیں راہ اشعار نمودہ اند آنجا کہ فرمودہ شاہراہ دیگر است ہر چند رواست
 بلکہ واقع است کہ از راہ ولایت کسے بآن دروہ علیا نرسد بیت

وصلش تا رسم صمد بار از پا افتد شوقم کہ نو پر وازم و شاخ بلندے آشیان دارم

نماز را مقصور برین صورت نباید دانست در عالم غیب الغیب حقیقی دارد کہ فوق ہمہ حقیقتہا است
 تا بآن حقیقت نرسد و باہل آن آشنا نگردد از کمال تہا رچہ دریابد ہمانا در حدیث قدسی: قف
 یا محمد فان اللہ یصلی اشارہ بآن حقیقت باشد نماز معشوقے است دلربا گویا صورت زیبائی
 اور در عالم مجاز باین ارکان مخصوصہ و التمودہ اند و ادائے رعنائی اور باین خشوع و آداب ظاہر
 ساختہ اند ہر کہ بآن صورت گرفتار و رفیقہ نگردد حقیقت باین ارکان رچہ دریابد کسے کہ والہ و
 شیفہ آن ادا ہا نشود قدر باین خشوع و طمانینت رچہ درک نماید بالجملہ لطائف آن عالی تر
 از آن است کہ زبان زد باین ہر زہ گوی گردد و نفائس آن بر تراز است کہ قلم این بواہمیں خیال
 تر جانی آن نماید لیکن از نفائس نفیسہ ارباب این دولت عظمی امید ہا دارم و از زمین محبت و

خدمت شان توید یا - بیت

چکد مشک تر از دهنم گر آن کیسو بچنگ افتد در صبح از گریه بامم گر آن مه در کنار آید
 سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ
 امید از اشفاق عظیم آن کریم آنست که من بعد در گفتگو با برین مجبور عاصی بر بند و بگزارند که در
 کج نامرادی تا تم گناهان و سوگ بجران خود می داشته باشد و السلام علی من اتبع الهدی -

مکتوب دوم صدوی و یکم (۲۳۱)

بحقان و معارف آگاه محموزاده گرامی شیخ محمد صبغة الله سلمه الله تعالی در مکاشفه حضرت محمد الف ثانی
 الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی عالی حضرت متعالی منقبت حضرت ایشان ما
 رضی الله تعالی عنه می فرمودند که روزی در حلقه فجر نشسته بودم یک گونه فائے مخصوص رو داد و
 یقیناً که داشتم روز بروز ال آورده این نظر بامتداد کشیده تا آنکه در نماز عصر همان روز نشسته بودم دیدم که امام
 بهام حضرت ابو صفیه رضی الله تعالی عنه با جمیع ندانده خویش بلکه با جمیع علما و مجتهدان که در مذبح
 ایشانند گردن جمع آمدند و مرا احاطه نمودند و بعضی از اساتذہ حضرت امام نیز در آن وقت در نظر
 می در آمدند چون ابراهیم نخعی و غیر ایشان می بینم که گویا انوار همه ایشان در من در آمد و من بآن انوار
 تعین و بقایا فتم و تمام متجسم با نور این اکابر گشتم و بعد از دوسه روز ازین ماجرا چنان فرمودند
 که چنانچه تعین و بقائی که بعلمائے خفیه شده بود بهما قسم تعین و بقائی بعلمائے شافعیه متحقق گشت
 چنانکه دیدم که حضرت امام شافعی با جمیع علما و مجتهدان مذبح خویش گردن جمع اند محسوس گشت
 که علمائے خفیه از من بیرون آمدند این زبان با نور علمائے شافعیه متحقق گشتم چنانچه سابقا با نور
 علمائے خفیه متحقق شده بودم، بعد از آن مشهود گشت که آنچه از من رفته بود باز من عود نمود یعنی
 انوار خفیه بحال با نور هر واحد ازین هر دو فریق متحقق گشتم ازین جهت اگر آنحضرت لا حسی
 الشافعی گویند گنجایش دارد می فرمودند که در آنوقت چنان معلوم گشت که حق ازین هر دو امام

تعین

بیرون نیست اگر از خفی جائے حق مانده است شافی گرفته است از شافی تجاوز نکرده است این
معنی را بمبالغه تام می فرمودند و اینصافی فرمودند و حصه از حق یا سه حصه با نام اعظم مسلم است و
ثلث یا ربع بشافی است والسلام علی من اتبع الهدی.

مکتوب دوم (۲۳۲)

بمیر شمس الدین علی خلجی در تحقیق کمالات فنائے نفس.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ حضرت حق سبحانه و تعالی ما آواره شدگان را بحقیقت انبلاء
مصطفوی علیه علی آله الصلوٰۃ والسلام متحلی داشته این خلعت موهوم را که التفات و توجه بآن نزد
خواص بندگان او شرک است و آن کنایت از نفس ماست که حجاب پرده مطلوب گشته است بلکه خود را
بمطلوبیت الوهیت خوانده که ما قیل انت الغمامة علی شمسک فاعرف حقیقتک بکلیه از ما
بریان تر تا باشد که مطلوب حقیقی را بهر احمیت اغیار مطلوب دانسته و پرتیبه شود و این ابر پاره را که
بر روی آفتاب خود پرده خود گشته است از میان بردارد و در جنب شمعشان نور آفتاب آنرا محو و مٹا می
سازد که جوینده از آن نماند و نشانی نماند و هرگز کلمه انا را مورد نماند نه بآن معنی که درین وقت
خود را عین مولا تصور نماید بلکه خود را از میان بکشد و نیاید مولا مولا است اغیار را از جمله عروس
برآرد عروس است نه آنکه اغیار را عین عروس تصور نماید و از مشابیه جمال عروس بمشابه اغیار
درمانی و چون خداوند تعالی بنده را باین قسم فنا که قدم اول است درین راه مشرف سازد و
بنده بچشم اِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ اَنْ تُؤَدُّوا الْاَمَانَاتِ اِلٰى اَهْلِهَا اَمَانَات را بآهل امانات سپرد یعنی
کمالات عاریت را بصاحب کمالات دهد و عدم مقید را که مرآت آنها بوده بعدم مطلق سپارد
هر چند این دید انعکاس و عاریت هم باعتبار توهم است فقط چنانچه تحقیق بیچ کمال از
آنحضرت منفک نگشته است و عدم از عدم مطلق در نفس الامر جدا نشده اینجا تبدیل علم است
و بس زیرا که باین انعکاس توهمی که خود را کامل و خیر دانسته بود چون نظر او بر اصل خود افتاد

ونیک ملاحظہ نمودید کہ جمیع کمالات آنجا ثابت است این جاپیش از اراءت و ہی و انتقاش
 قدرت بیچ نبود چنانچه صورتی که در آئینہ منعکس است چوں نظر باصل خود ندارد و اندک صورت
 بیرون آئینہ است در آئینہ بیچ صورتی ثابت نیست این زبان بیچ نامے و نشانے ازوے نماند
 حقیقت ممکن نیز ہماں علم بودہ است کہ فی الحقیقت جہل مرکب است مصرع
 اے برادر تو ہمیں اندیشہ

پس دیں وقت بحکم کریمہ وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا اِنَّ اَنْ مَّيْكُرْ دَکْہ اورا
 بجانب اقدس را ہے بدہندوبہ بقائے باللہ و تجلی ذات کہ قدم ثانی است مشرف سازند و مادام
 کہ بلوث عدم بلوث است لیاقت قرب آنحضرت ندارد بلکہ تاراکھا از عدم بحقیقت او آئینہ است
 ازین دولت قلیل النصیب است والسلام علی من اتبع الهدی۔

مکتوب دوصدسی و سوم (۲۳۳)

بشیخ عبدالہادی بدایونی در فضیلت خدمت درویشان و محبت ایشان۔

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ بعد الحمد والصلوة وتبلیغ الدعوات بکلامان اشفاق پناہی
 می رساند احوال فقرے این حدود مستوجب حمد است المسئول من اللہ سبحانہ سلامتکم
 واستقامتکم بدتے ست کما از احوال خیر آل اطلائے نہ بخشیدہ اند موانع بخیر باد چہ نعمتے است کہ
 حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ بندہ را در کبر سن و او ان ضعف با ثار قبولیت دوستان محلی و مزین گرداند
 و نور جبین اورا شاہد عدل سازد منقول است کہ فاسقے را بعد از موت شخصے در خواب دیدم از احوال
 او پرسید گفت مرا بخشیدند سائل از روئے تعجب پرسید کہ بکدام عمل؟ گفت روزے با زیر سبطامی
 بعد از نماز عصر دست ید عا برداشته بود من نیز بدان دعا شریک بودم و دست برداشته آمین میگفتم
 بطغیل آن دعای بخشیدند پس غبطہ بر اثنال شاعر زبان باید نمود کہ موئے سیاه را در خدمت دوستی
 از دوستان او تعالیٰ سفید کردہ اید و خود را در دل ایشان جا دادہ این امر عظیم القدر را اندک خیال نکنید

وہیج عمل را مساوی این عمل جزیل الابر تصور نماید کہ جزائے اس عمل حتی است سبحانہ جزائے اعمال دیگر
بگرد آں نرسد حاصل اعمال دیگر بے آگاہی از حقیقت این عمل از صورت و قشر تجاوز نمی نماید حقیقت
این عمل است کہ بلب متحقق ساخته بلب الالباب می رساند و از آنجا بقوق ذلالت می نماید و حقیقت
این امر است کہ نفس امارہ را از طغیان و سرکشی بانقیاد و اطمینان و فناء بقا مشرف می سازد و حقیقت
این عمل است کہ اعمال دیگر را از صورت اعمال بحقیقت آن می برد مثل نماز روزہ و زکوٰۃ و حج و غیر
آن از اعمال ظاہری درابتدا ہرچہ از آن بوقوع می آید صورت اعمال است و بعد از وصول بحقیقت
کار حقیقت اعمال بجای آرد مثلاً حقیقت نماز ادا می نماید و حقیقت روزہ علی ہذا القیاس پس در
ادائے شکر این قسم نعمت عظمیٰ جہد بلیغ مرعی باید داشت مع ذلک خود را قاصر در ادائے حق آن باید
انگاشت و تلاقی تقصیر آن کہ در ادائے حق صحبت و خدمت این بزرگواران بوقوع آیدہ است
از کرم او تعالیٰ بتضرع و زاری تمام مسألت باید نمود تا اثر اجابت معلوم گردد رَبَّنَا اَنْعَمْنَا لَكَ وَرَبَّنَا
وَاعْفُ رَنَا اِنَّكَ عَلٰی كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ و السلام علیکم وعلیٰ سائر من اتبع الہدی و التزم متابعت
المصطفیٰ علیہ وعلیٰ آلہ و اصحابہ و اخوانہ من الانبیاء والمرسلین و الملائکۃ المقربین و
سائر الصالحین الصلوات والتسلیمات والبرکات العلیٰ۔

مکتوب دوم در وی و چہارم (۲۳۴)

نخواجہ محمد کاظم در عزائے والدہ و خواجہ محمد ہاشم و اشارت تجصیل کمالات و ذکر فضائل۔

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ ذِقْرۃ العینین و مسرۃ الازنین خواجہ محمد کاظم مع الاخوات والاخوان
از آفات آخر الزمان و از مکر شیطان در حرز و امان حضرت حفیظ ممان بودہ در مقام صبر و رضا و تسلیم
باشند نمی دانند کہ در عزائے اتوی مرحومی کمالات دستگاہی واقف اسرار الہی جل شانہ چہ نوید
و غم درد فراق و نایافت صوری آن کاشف معاملات معنوی را چسبان و نماید دل خیزن این مسکین را
بآن تواجہ سریع السیر بلند پرواز محبت طبعی و تعلق عزیزی بودہ و ہست و ہمچنین بالعکس چنانچہ

بیش ازین در حالت حیات خواجه از مفارقت بسیره خواجه دل در اضطراب می بود الحال که این قسم فرقت
در میان آمد خیال باید نمود که چه نوع الم و حرقت بر دل وارد شود - بیت

میان ما که پیران بود بار دو عالم در میان شد چون شود کار
ما تم دوستان حق را حل سلطان در رنگ ما تم سایر الناس نباید دانست ما تم دیگران در یک جزو زمین
است و ما تم اینها در تمام زمین و آسمان ما تم دیگران در بعضی از جسمانیان است و ما تم ایان شامل
جسمانیان و روحانیان ما تم دیگران مقصور بر ظاهر و صورت است و وجود این بزرگواران چونکه واسطه
فیوض معنوی و افادات باطنی است ما تم شان بر ظاهر و باطن استیلا دارد لیکن باین همه چون این
قسم افعال فعل جمیل مطلق است جمیل است مصرع

هر چه خوبان کنند خوب آید

و در نظر مجانب و مشاهدان فعل او باید که همه وقت زیبا و مستحسن نماید و کسی را که این دید دادند و ربائی
فیوض از باطن دوستان خود بروی کشادند و از قید صورتش ربائی دادند چه معنی را بمعنی راه است
و باطن را باطن نگاه سدی که بود گرفتاری او بصورت و ظاهر بود چون فعل و تکوین حق جل و علا
جلوه گر گشت دل که محل گرفتاری است از گرفتاری برست چه فائز قلب که بر رخ و حقیقت
جامع است منوط تجلی فعل است که فعل تیر بر رخ جامع است قلب را با آن مناسبت تامه است
و باین تجلی فعلی آنکس یقین دانست که افاضه فیوض و برکات فعل اوست و وجود و وسائط در میان
بهانه بیش نیست موت حیات متوسط یکسان است این زمان از اموات در رنگ اجابا هر و ور شود -

مصرع گردی بسته شد ای دل دیگر بکشایند

فی الحقیقت مفیض دیگر است متوسط اجا اگر نشود توسط اموات بود و چون این تجلی یکمال رسد
وجود واسطه مطلقا از نظر بر خیزد و در خلوت خانه محبوب بے مزاحمت شهود اعیان بنشیند مصرع

بعد ازین خوشترم به تنهایی

سخن بجائے دیگر رفت مطلب آنکه بفعل او تعالی راضی و شادمان باشد و جاده شریعت را محکم

گیرند و عمل بسنت پیغمبر خدا صلی الله تعالی علیه و آله وسلم گزینند و اوضاع سجده و الدخود را از دست
 نهند و به پنج نماز در اول وقت حاضر شوند و در رضا جوئی و الدوسا را اهل حقوق گویند و موسم جوانی
 را مفتسم دارند و جدا تمام در تحصیل مراضی حق جل و علا مرغی دارند و قوت های جوانی را صرف خدمات
 صاحب خود نمایند در ایام ضعف و پیری چکار از دست خواهد آمد مباد این ایام را بمسأله گذرانند
 و در لایو و لعب صرف کنند و در عیش افتند که هنگام عیش در پیش است اللهم ان العیش
 عیش الاخرة این وقت وقت کار است کمر همت را چست در کسب خیرات بر بندند و جز مولا
 و رضائے او مطلب نداشته باشند فقر و مسکنت را بجان دوست دارند و با نامرادان در دزدان
 صحبت دارند و صلحا و درویشان را از دل و جان عزیز دارند و مجالست ایشان گزینند و اصبر
 نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ
 عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا و اهل دنیا و مرفعات آن بگوشت چشم نگاه نکنند و آنرا محقرو
 ناچیز دانند و سم قاتل تصور کنند و خدمات طلبه حق را حتی الامکان بخود گیرند و بر دیگران که نامقدور
 باشند نیندازند اگر سیر سر بر بنیت خدمت مرقده طهر نور ان الله سبحانه و بناوره الساطعه بکنند مبارک
 داند و خانه خود تصور نمایند و پاره وقتی در مجاورت روضه منوره صرف کنند و کسب بعضی کمالات
 نمایند و با اهل غفلت و مخالف طریق صحبت ندارند و با عیال و فرزندان سلوک نیک و معروف
 نمایند اما مواست نام با آنها پیدا نکنند تا موجبات اعراض از انتخاب مقدس نشود و مورد وعید
 اِنَّكَ كَانَ فِيْ اَهْلِهِ مَقْسُورًا نبود با کجمله هر چمتانی دوام اقبال قدسی خداوندی جل سلطان
 بودش و نامبارک است و آنچه چنین نبود محمود و مبارک است کلیه همین است دیگر احوال ظاهر
 باطن خود را و جماعه را نویسان باشند و السلام علیکم و علی من لدیکم -

(۲۳۵)
 مکتوب دوصدوسی و پنجم

بخدمت زاده محمد سیف الدین در تخریث نعمت حق سبحانه و دید قصور اعمال -

باسمه سبحانه بکرم خداوندی جل سلطانہ و بطیفیل رسول اوصلی اللہ تعالیٰ علیہ و علیٰ آلہ وسلم
 و بمن توجہ پیر و شگیر قدس اللہ سبحانہ بسرہ الاقدس معاملہ تسلیک و تکمیل بغایت سہولت پذیرفتہ
 و راہ وصول اقرب گشتہ و کار و دہر یا بام و شہور فر شدہ ہر چند بحسب کمیت مستر نشان این معاملہ
 قلت دارد چہ این وقت کثرت آمدن بر تابد لیکن اندوے کیفیت افزون و بیش از بیش است
 یکے از مستر نشان بواسطہ در ہفت روزہ از ابتداء تعلیم طریقہ از فنائے قلبی در خود نشان میداد
 و خبر را بیان می نمود کہ گویا بجوالی فنائے نفس رسیدہ و مَا ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسْرٌ بَیِّنًا اَلَمْ يَجْعَلِ الْاِنْسَانَ
 فَقِيرًا اَزْ اَحْوَالِ مُسْتَرِشْدَانِ خُودِ بَیَانِ مِی کُنَد و قصص سرعت وصول شان کہ مشروح می سازند
 عقل عقیل در تحریر می ماند بیت

اگر پادشہ بر در پیر زن بیاید تو ای خواجہ سہلت یکن
 بایہ داشت کہ مربی حقیقی اوست سبحانہ مصرع

از ما و شما بہانہ بر ساخته اند

تنبیہ: با وجود این ہمہ افاضہ انوار و افادہ اسرار کار این دل افکار و زبر و زبانی است
 و حاصل روزگار و بعد و حیران است و غفلت کسب معاصی در زباید در لہجہ حیرت فرو قضا است و از
 مکر خداوندی جل شانہ ترسان لرزان است نمی داند کہ فرمایا ہے چہ معاملہ کنند و کردیم جرگہ اہل سازند
 رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَاَسْرَافَنَا فِيْ اَمْرِنَا وَاَنْتَ اَعْلَمُ الْغُورِ الْكَافِرِيْنَ ۝

مکتوب دوم صدوسی و ششم (۲۳۶)

بنفیر خفیر محمد عبید اللہ عقی عنہ در مرضی باسرار حقیقت صلوة بطریق اجمال

سُبْحَانَكَ لَا اَعْلَمُ لَكَ اِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا وَ رَدِّقِ الْحَدِيثَ قَفَّ يٰ اَحْمَدُ فَاِنَّ اللّٰهَ بِصَلٰتِيْ
 عَالِي حَضْرَتِ مَتَالِي مِنْقِبَتِ حَضْرَتِ اَيْتَانِ مَارِضِي اللّٰهَ تَعَالٰی عَنْهُ بِشَرِّ اَرْضِ اَخِيْرٍ وَ مَحْمَدِيْنِ دَر
 مَرَضِ مَوْتِ اَزْ حَقَائِقِ وَاَسْرَارِ صَلَوٰةٍ وَ حَقِيْقَتِ صَلَوٰةٍ وَ بَيَانِ صَلَوٰةِ اَنْبِيَا وَ كَمَلِ اَوْلِيَا وَ خُصُوْصِيَّتِ كَہ

Note:-

This page is missing

سعادتهاست اندر پرده غیب   نکه کن تا کبریا ریزند در حجب
 اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِیْ اَذْهَبَ عَنَّا الْحَزْنَ اِنَّ رَبَّنَا لَغَفُوْرٌ شَکُوْرٌ وَالسَّلَامُ

مکتوب دوم صدوسی و هشتم (۲۳۸)

نحمدہ و نصلی علی محمد و آلہ و بعد
 بعد از وصول بعضی بشارات درباره حضرت ایشان -
 بسم الله حامدا و مصليا روزی حضرت ایشان ماضی الله تعالی عنہ پیش از آن کہ بسفر
 اجمیر روند ہمراہ خلیفہ عصر در صوبہ پنجاب بالائے آب چناب در ایام تشریق موسم اعتدال خریفی بود
 ذائق اسرافنا و بقا و زوال عین و اثر بطریق خاص خود میان می فرمودند و سخن از وصول بکعبہ مقصود و
 نشان آن بر زبان مبارک داشتند و زیادہ از یکماہ شدہ بود کہ ہمیں قسم معارف در میان بود و روز بروز
 غائب ذائق آن می کشود و این مجبور بتوجہ شریف آنحضرت خواصی آن دریا می نمود و حضرت ایشان
 ہموارہ تفتیش و تبیین وصال این بے پروبال می بودند و نزدیک ترقی اوداشتند و توجہ بر آن می گماشتند
 تا آنکہ در آن وقت کہ بیان ذائق مسطورہ می نمودند و غیر این فقیر دیگرے در خدمت شریف نبودہ بعد
 از استفسار حاصل روزگار این دور از کار و نوازشہا در حق وے نمودند و بشارت حصول معاملات مزبورہ
 فرمودند و این بیت در شان او بر زبان الہام ترجمان خویش آوردند - بیت
 مورسکین ہو سے داشت کد کعبہ رسید   دست در پائے کبوتر زد و ناگاہ رسید
 حمد لله سبحانه علی ذلك و علی جمیع نعمائہ تعالی و السلام و الا کرام -

مکتوب دوم صدوسی و نهم (۲۳۹)

بمیرک عباد الله و لد قاضی محمد زاہد کابلی صدور یافت در شرح معرفت مسموعہ از حضرت محمد الف ثانی رضی اللہ عنہ
 الحمد لله رب العالمین و الصلوٰۃ و السلام علی سید المرسلین محمد و الہما جمعین و راخبار نبوی
 علی مصدرہا الصلوٰۃ و السلام و التبیہ آردہ است کہ عالمے کہ مقتضائے علم خود عمل نکنند آن علم بروے

نازل
حجت می شود و مناسب نیست آنچه علمای کرام گفته اند که عالم تارک عمل را تنزل منزله جاهل می کنند
حضرت ایشان مادرین معنی متفکر می بودند آخر کار بفضل پروردگار بر آنحضرت چنان منکشف ساختند که
این حکم مخصوص بعالیه است که علم و عقل بجا نشده باشد اما اگر علم عالم بفضل ایزدی علم احصا
منقلب بجا نشود آن علم بروی حجت نمی شود اگر چه بآن علم عمل نکنند انتهى ما سمعنا رضی الله تعالی عنه
این فقیر گوید باینکه عدم حجت علم بآن معنی است که بر عالم تارک عمل دو مواخذه است مواخذه
ترک عمل و مواخذه علم یعنی با وجود علم ترک عمل کرد و بعد انقلاب علم بجا مواخذه علمی مرفوع است و
مواخذه ترک عمل بر شیت است ان شاء عفی وان شاء اخذ و تفصیل این مقام آنست که ذنوب که از
عارف قبل از ولایت صادر شده است بعد حصول معرفت امید است که آن ذنوب محو شود اگر چه آن
ذنوب از قبیل مظالم و حقوق عباد باشد لان مطلق الاسلام یحیط ما کان قبله و حقیقه
الاسلام هو المعرفه بالله سبحانه و مطلق الاسلام وان کان لا یحیط بالمظالم و حقوق العباد
لکن بحقیقه الشئ و کماله مرتبه نیست مطلقه و اگر از عارف بعد از معرفت صغیره صادر شود چه اولیا
از کبار محفوظ اند امید آنست که او را بآن مواخذه نکنند نه بآن معنی که مصر بر گناه باشد و مواخذه نشود
که آن ندریب ملاحد و تراذقه است خدا لهم الله سبحانه و تعالی بل بآن معنی که عارف لازم متنبه
سازند تا تارک آن نبوده استغفار نماید و آنکه گفته ایم که اسلام حقیقی مظالم و حقوق را نیز محو نماید
زیرا که حق سبحانه مالک علی الاطلاق است و قلوب العباد بین اصبغیه من اصباحه تعالی یقبلها
کیف یشاء پس امید آنست که آن عباد را نعم البدل داده ازان عارف راضی سازد و ازان حقوق
دیگر داند.

فائده: ما که معنی انقلاب علم بجا آنست که چنانچه قبل معرفت اخذ علوم از ادله شرعیه
بطریق استدلال بود بعد حصول معرفت آن علوم بطریق کشف و تلقی من الله سبحانه باشد و السلام
علی من اتبع الهدی و التزم متابعت المصطفی علیه و علی الصلوات و البرکات العلی.

تمت هذه النسخة الشریفة

